CORPUS SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM LATINORUM

VOL. XCIII/1B

AUGUSTINUS

ENARRATIONES IN PSALMOS 18–32 (SERMONES)

EDIDIT

CLEMENS WEIDMANN

Verlag der
Österreichischen Akademie
der Wissenschaften

ÖAW

CORPUS SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM
LATINORUM

VOL. XCIII/1B

CORPUS SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM LATINORUM

EDITUM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE SCIENTIARUM AUSTRIACAE

VOL. XCIII/1B

Verlag der
Österreichischen Akademie
der Wissenschaften

Wien 2011

SANCTI AUGUSTINI OPERA

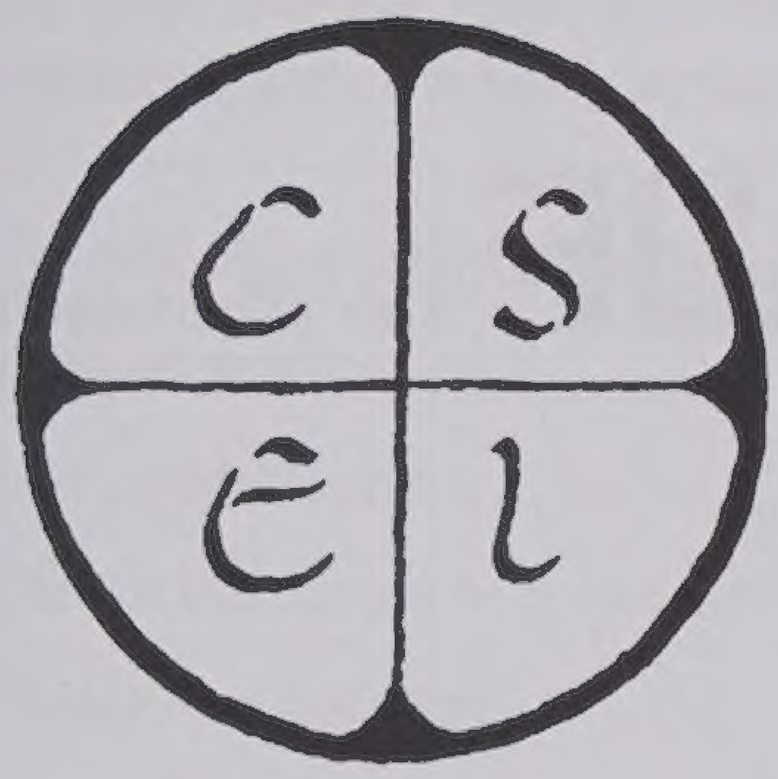

ENARRATIONES IN PSALMOS 1–50

PARS 1B:
ENARRATIONES IN PSALMOS 18–32 (SERMONES)

EDIDIT

CLEMENS WEIDMANN

Verlag der
Österreichischen Akademie
der Wissenschaften

Wien 2011

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY 1962

BR
65
.A5
1887
v.93:1B
GTU

Vorgelegt von w. M. KURT SMOLAK in der Sitzung
am 17. Dezember 2010

Gedruckt mit Unterstützung des
Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung

Der Wissenschaftsfonds.

Zur Erstellung der Edition wurde das Programm
„Classical Text Editor“ verwendet.

Die verwendete Papiersorte ist aus chlorfrei gebleichtem
Zellstoff hergestellt, frei von säurebildenden Bestandteilen
und alterungsbeständig.

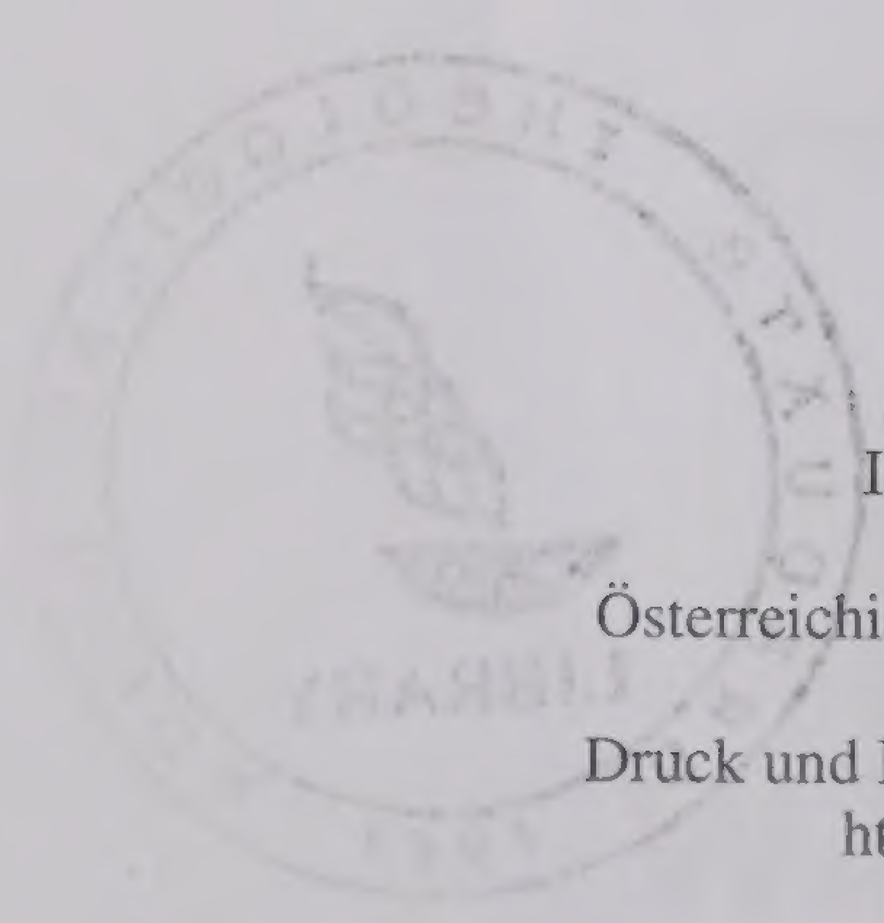

Alle Rechte vorbehalten
ISBN 978-3-7001-7010-5
Copyright © 2011 by
Österreichische Akademie der Wissenschaften
Wien
Druck und Bindung: Prime Rate kft., Budapest
http://hw.oeaw.ac.at/7010-5
http://verlag.oeaw.ac.at

.b10672436

HOC VOLUMINE CONTINENTUR

Praefatio 7

Quando vel ubi Augustinus psalmos exposuerit 8

De codicibus et testimoniis 9

De codicum cognatione 15

Quare stemma delineari non possit 25

De huius editionis ratione 26

Conspectus siglorum 28

Abbreviationes et signa in apparatibus adhibita 32

In psalmos

In psalmum XVIII 33

In psalmum XXI 48

Sermo 166A (olim in psalmum XXV) 73

In psalmum XXVI 92

In psalmum XXIX 119

In psalmum XXX 144

In psalmum XXXI 206

In psalmum XXXII 254

PRAEFATIO

Hoc volumine continetur editio critica eorum sermonum, quibus Augustinus psalmos XVIII, XXI, XXV, XXVI, XXIX–XXXII apud populum exposuit. Expositio psalmi XXV, quam quam in bibliotheca Hipponensi non inter ceteras enarrationes psalmorum, sed inter sermones habebatur ideoque in consequentibus sermo 166A (in Eph. 4, 21–28) appellatur,[1] tamen in hoc volumen suscipitur, ne ab enarrationibus, quibuscum in codicibus manuscriptis traditur, separetur.

Nullus est codex, qui hos tantum sermones, quos hic in publicum proferimus, contineat. Nam plerique libri manu scripti sermones alternis vicibus una cum brevioribus expositionibus dictatis, quas superiore volumine edidimus, tradunt; nonnulli carent quibusdam sermonibus.[2] Exstant autem aliquot codices, qui non plus quam sermones continent, scilicet vetustissimus codex *P*, qui sermones a psalmo XXIX usque ad primam partem psalmi XXXVI,[3] et huic quadam cognatione propinquus codex K_2, qui sermones a psalmo XXXI usque ad L continet. A psalmo XXXI nonnullos veteres libros inchoasse etiam ex aliis codicibus cognoscitur. Nam primum codices P_{11} et Mc_3 non habent sermones nisi a psalmo XXXI praecedentibus expositionibus brevibus; deinde codices Corbeienses *C* inter psalmos XXX et XXXI finem vel initium librorum faciunt; denique multi codices sermonem in psalmum XXXI a novo fasciculo inchoant (e.g.: $K\ Ar_1\ G\ Mn_3$); postremo ex titulo illius partis enarrationis in psalmum XXXI,

---

[1] *Cf.* CSEL XCIII/1A, 12; C. Weidmann, Zur Struktur der Enarrationes in Psalmos, in: A. Primmer – K. Smolak – D. Weber (edd.), Textsorten und Textkritik. Tagungsbeiträge, Wien 2002 (ÖAW SBph 693), 105–124 (114–120). – Indic. X⁴. 1: *Psalmi expositi a primo usque ad tricensimum secundum. Ex his in populo tractati sunt XVIII, XXI, XXVI, XXVIIII, XXX, XXXI, XXXII.*

[2] Deest sermo in psalmum XVIII in codicibus familiae χ, desunt sermones in psalmos XXI et XXV in codicibus familiae ε_2.

[3] *Cf.* CSEL XCIII/1A, 13–16.

quam codices *S* et *K* sermonibus psalmi XXXII interponunt, colligere licet horum codicum exemplar hinc initium fecisse. Legitur autem sic: *Aurelii Agustini episcopi ecclesiae catholicae* (*ecclesiae catholicae* om. K) *tractatus de psalmis* (*psalmo* K) *in ss.* (*sanctis* K) *in populis habitis* (*populo huius* K). Reperiuntur autem etiam quaedam, quibus appareat enarrationes a primo usque ad XXIX in unum librum collectam esse; nam codices *S* et *K* praebent hanc adnotationem ex exemplari petitam: *Finiunt exposita psalmorum a primo usque vigesimum VIIII.*

Quando vel ubi Augustinus psalmos exposuerit

Ex sermonum titulis cognoscimus sermones psalmorum XXXI et XXXII Carthagini habitos esse, scilicet psalmum XXXI in basilica Restituta quinta feria, psalmi autem XXXII priorem partem in Mappalibus vigiliis sancti Cypriani, posteriorem ad Mensam sancti Cypriani quarta feria.[4] De ceteris sermonibus nihil certi proferre possumus, nisi psalmum XXI ante pascha Hippone expositum esse, psalmum XXX paulo post festivitatem Petri et Pauli extra Hipponem,[5] psalmum XXXII post concilium Carthagini anno CCCCIII de causa Donatistarum habitum.[6] Multa, quae ad tempus vel locum definiendum ab hominibus doctis prolata sunt, videntur esse incerta.[7]

---

[4] De his basilicis Carthaginensibus vide L. Ennabli, Carthage, Une métropole chrétienne. Du IVe à la fin du VIIe siècle, Paris 1997, 21–31.

[5] *Cf.* 30/2, 1, 3, 36*sq.*: *quod audivimus natali apostolorum die*; 30/2, 1, 16, 5*sq.*: *ut psalmo peracto proficiscamur*. Sermo tertius postridie sermonem secundum est habitus; cf. 30/2, 2, 14, 29*sq.*; 30/2, 3, 3, 3.

[6] *Cf.* 32/2, 2, 29. Plerique existimant res narratas optime concilio anni 403 convenire.

[7] De his studiis vide quae Hildegund Müller copiose disseruit in: Enarrationes in psalmos, Augustinus-Lexikon, vol. 2, Basel 1996–2002, 804–858 (prae ceteris 809–812; 825*sq.*).

De locis sacrae scripturae ante sermones recitatis Michael Margoni-Kögler nuper haec protulit:[8] Ante sermonem in ps. 18/2 cantabantur versus Ps. 18, 13*sq.* (*cf.* 18/2, 1, 1*sq.*) legebaturque fortasse Luc. 15, 11–32 (?; 18/2, 3. 6. 15); ante in ps. 21/2 legebatur Matth. 26, 6–13; sermonem 166A praecedebant lectiones Eph. 4, 21–28 (*cf.* serm. 166A, 1–4), Luc. 8, 23*sq.* (*cf.* serm. 166A, 5) et Ps. 25, 9 (*cf.* serm. 166A, 5, 36; 12, 37); sermonem in ps. 26/2 aliqui versus eiusdem psalmi (*cf.* 26/2, 1, 5); sermonem in ps. 29/2 Sap. 5, 1–9 (*cf.* 29/2, 8, 8) et Ps. 29, 2 (*cf.* 29/2, 1, 1) et Marc. 9, 42–48 (29/2, 1, 14); sermonem in ps. 30/2, 1 fortasse Ps. 30/2 (?; *cf.* 30/2, 1, 5) et certe Matth. 21, 38–42 (*cf.* 30/2, 1, 10, 41); sermonem in ps. 31/2 aliquot versus epistolae ad Romanos (sive inde a Rom. 3, 23 sive inde a 4, 1 usque ad 4, 8; *cf.* 31/2, 1–8); sermonem in ps. 32/2, 1 praecedebat Ps. 32, 2 (*cf.* 32/2, 1, 4) et sermonem in ps. 32/2, 2 Ps. 32, 5 (*cf.* 32/2, 2, 2, 2). His fortasse est addendum locum Prov. 4, 27 ante sermonem in psalmum XXXI esse lectum (*cf.* 31/2, 1, 41).

De codicibus et testimoniis

Cum iam in superiore volumine omnes codices ante annum 1100 scriptos,[9] qui enarrationes in psalmos I–XXXII continent, enumeraverimus, hoc loco sufficiat breviter eos codices recensere, quibus in textu constituendo nitimur, quorum maxima pars in eodem volumine superiore copiosius descripta est.

A Augiensis, nunc Darmstadt, Hess. Landes- u. Hochschulbibl. 897, s. IX vel in insula Augiae Divitis (Reichenau) vel Constantiae descriptus continet in ps. 1–50, sed desunt

---

[8] M. Margoni-Kögler, Die Perikopen im Gottesdienst bei Augustinus. Ein Beitrag zur Erforschung der liturgischen Schriftlesung in der frühen Kirche, Wien 2010 (ÖAW SBph 810), 390–407. 545–547.

[9] *Cf.* A. Wilmart, La tradition des grands ouvrages de S. Augustin. IV. Les Enarrations, Miscellanea Agostiniana II, Roma 1931, 295–315.

propter mendosum exemplar nonnulla, scilicet 30/2, 2, 12, 11–3, 4, 46; 30/2, 3, 10, 10–12, 44.

Ar$_1$ Arras, Bibl. mun. 547 (olim 618), s. XI conscriptus continet in ps. 1–50. Exciderunt singula folia inter ff. 30 et 31 (18/1, 10, 5–19, 5, 1; quae lacuna cum ampla non sit, sermonem in psalmum XVIII ab origine defuisse veri simile est), ff. 32 et 33 (21/1, 17, 1–21/2, 2, 5), ff. 34 et 35 (21/2, 17, 8–26, 23); ff. 40 et 41 (sermo 166A, 5, 5–9, 17); ff. 48 et 49 (26/2, 20, 18–27, 3, 4); ff. 59 et 60 (30/2, 1, 7, 1–10, 19); ff. 60 et 61 (30/2, 1, 13, 16–2, 2, 3); ff. 75 et 76 (31/2, 18, 11–21, 21); ff. 81 et 82 (31/2, 1, 9–2, 4; in iteratione; *cf.* infra p. 19); ff. 84 et 85 (32/2, 2, 10, 4–14, 8).

C Duo codices, alter Paris, Bibl. nat. lat. 12171, s. VIII exeunte litteris minusculis Maurdramni in monasterio Corbeiensi, alter Paris, Bibl. nat. lat. 12172, s. IX ibidem minusculis carolinis conscriptus, continent in ps. 1–30 et 31–40. Expositio psalmi XVIII ab origine defuisse videtur, sed manu posteriore foliis postea illigatis (ff. 101r–108r) ita conscripta est, ut finis expositionis XVIII folio 109r eraderetur et in calce folii 100v repeteretur. Uterque a Maurinis adhibitus est (= Corbeiensis).

F Firenze, Bibl. Laur. XVI dext. I, s. XI binis columnis conscriptus continet in ps. 1–83.

f$_{11}$ Codicis Bruxelles, Bibl. roy. IV 45, s. IX in monasterio Stabulensi (Stavelot) exarati fragmenta tantum exstant, scilicet in ps. 18/2; 26/2, 1, 1–5, 12; 31/2, 16, 21–18, 36; 32/2, 2, 15, 6–17, 20.

f$_{14}$ Karlsruhe, Bad. Landesbibl. Cod. Aug. perg. CLXXXVII, s. IX conscriptus servat in foliis 31r–32r initium sermonis in psalmum XXXI (in ps. 31/2, 1, 1–38; ibid. 3, 3–4, 1) praecedente titulo sermonis. De hoc codice vide CSEL 91, 51*sq*.

f_{19} Schaffhausen, Staatsarchiv, St. Georgenamt, LF 2 continet duo folia s. IX conscripta, quibus liber recentior erat involutus. Legi possunt nonnulla ex in ps. 32/2, 2, 1, 8–4, 16 et ibid. 14, 11–16, 3. Contulit Rudolf Gamper.

F_5 Firenze, Bibl. Laur. S. Marco 627, s. XI conscriptus continet in ps. 1–50.

G St. Gallen, Stiftsbibl. 162, s. IX conscriptus continet in ps. 1–35. Excidit unum folium inter pp. 256 et 257 continens verba ab 31/2, 12, 24 usque ad 15, 29, alterum inter pp. 264 et 265 continens verba ab 31/2, 26, 19 usque ad finem sermonis. Haud aliter atque in codice *A* deest locus 30/2, 2, 12, 11–3, 4, 46; quam lacunam scriptor ipsius codicis ex exemplari familiae α_2 et *P* propinquo sic complere studebat, ut ea quae desunt verba una cum iis, quae locum 30/2, 3, 11, 8 sequuntur, insereret. Ita fit, ut nonnulla in hoc codice bis legantur (= $G_{(2)}$); quae admonitione in margine p. 222 posita praetermittenda significantur.

K Köln, Erzbischöfl. Diöz. u. Dombibl. Cod. Dom. 63 a tribus sororibus sanctimonialibus in monasterio Chelles conscriptus continet in ps. 1–50.[10]

K_2 Köln, Erzbischöfl. Diöz. u. Dombibl. Cod. Dom. 64, s. IX/X in Germania conscriptus, continet in ps. 31–50. Folium primum inter ff. 7 et 8 habet locum suum.

Lx_2 Luxembourg, Bibl. nat. 109, anno cc. 900 in monasterio Epternacensi scriptus continet in ps. 1–50; sed absunt sermones in psalmos XXI et XXV.

Mc_2 Monte Cassino, Bibl. dell'Abbazia Cod. 26 scriptura beneventana exaratus continet in ps. 1–71. Desunt capitula 1–5 sermonis 166A, quae nihil ad psalmum exponendum va-

[10] In 30/2, 2, 14, 17 additur vox *hinc* qua in exemplari scriptor hinc initium scribendi facere iubebatur.

lere videbantur, et capitula 1–2 in ps. 26/2, in quorum loco initium expositionis dictatae (in ps. 26/1, 1) habetur.

Mc$_3$ Monte Cassino, Bibl. dell'Abbazia Cod. 57, anno 1023 scriptura beneventana exaratus continet expositiones dictatas psalmorum I–XXX et sermones psalmorum XXXI–LXIX adiectis nonnullis Hieronymi aliorumque expositionibus.

Mn$_3$ München, Bayer. Staatsbibl. Clm 3736, s. XI conscriptus continet in ps. 29/2–35, 6.

N Namur, Musée Archéol. 1, s. IX trinis columnis exaratus continet in uno volumine in ps. 1–150.

Na$_1$ Napoli, Bibl. naz. VI. B. 4, s. XI scriptus continet in ps. 1–78.

P Paris, Bibl. nat. lat. 9533 (Suppl. lat. 118 B), s. VI loco ignoto, fortasse in Hispania conscriptus continet in ps. 29/2–36/1 (CLA V 587), quo codice editio *cc* parum utebatur (*P*). Folio exciso deest in ps. 30/2, 1, 6, 10–36. Vacant ff. 98v, 101r, 102v, et maxima pars folii 139v.

P$_{11}$ Paris, Bibl. nat. lat. 1983, s. XI in monasterio Epternacensi descriptus continet expositiones dictatas I–XXXII et sermones psalmorum XXXI–L.

P$_8$ Paris, Bibl. Mazar. 597 (280), s. XII descriptus continet in ps. 1–50.

R Roma, Bibl. Angel. 1085, s. XI conscriptus continet in ps. 1–50.

Ri$_1$ Comune di Rio Elva, Archivio Storico Nr. 1 continet fragmentum unius folii s. X/XI conscripti, quod s. XV ad cooperiendum librum recentiorum adhibebatur.[11] Exstant in ps. 30/2, 3, 5, 5–10, 25 et 30/2, 3, 11, 10–31/2, 1, 21.

---

[11] *Cf.* P. Zahn, Enarrationes in Psalmos: Ein neugefundenes Handschriftenfragment aus dem zehnten Jahrhundert. Werkstattbericht zu Fragen der Schrift-, Einband- und Textgeschichte. In: Bibliothekswissenschaft

Ro$_{11}$ Rouen, Bibl. mun. 458 (A 102), s. XII in monasterio Gemmeticensi conscriptus continet in ps. 1–50 (Gemmeticensis apud *ma*).

S Salzburg, St. Peter Stiftsbibl. a X 4, s. IX ineunte in monasterio Sancti Amandi conscriptus continet in ps. 1–50.

Sh$_1$ Schaffhausen, Minist. bibl. 15, s. XI ex. conscriptus continet in ps. 1–50.

Wi$_{14}$ Wien, ÖNB lat. 669 (Rec. 3084), s. XII exeunte exaratus continet in ps. 1–50.

X Bruxelles, Bibl. roy. 5469 (Kat. Nr. 1067), s. XI in monasterio Gemblacensi conscriptus continet in ps. 1–50.

Y Orléans, Bibl. mun. 45 (42), s. X in monasterio Floriacensi exaratus continet in ps. 1–50 (Floriacensis apud *ma*).

Zh$_1$ Zürich, Zentralbibl. Car. C 10, s. X exeunte in oppido Würzburg conscriptus continet in ps. 1–50.

Insuper aliquot opera et excerpta aliorum auctorum contulimus, qui Augustini expositionibus utuntur:

Beda Beda in collectaneis in apostolum nonnulla ex enarrationibus excerpta exhibet, scilicet 29/2, 9 (frg. 153 Fransen); 30/2, 1, 2 (frg. 246); 30/2, 1, 4 (frg. 334. 194); 30/2, 1, 6 (frg. 18); 30/2, 1, 13 (frg. 239); 30/2, 2, 13 (frg. 309); 30/2, 3, 2 (frg. 335); 31/2, 2*sq.* (frg. 21); 31/2, 9 (frg. 22); partem sermonis 166A (capp. 1–3) Beda mediante Caesario (*Caes*) in suum usum vertit (frg. 325). Contulimus codicem Rouen, Bibl. mun. 147.

Caes Caesarius, Arelatensis episcopus, sermonis 166A eam, quae non ad psalmum XXV pertinet (capp. 1–5), partem paucis tantum mutatis ad proprium componendum sermonem

---

in Berlin, Wiesbaden 1999, 60–83; id., Sankt-Maximin-Görres-Berlin. Zu einer Variante im Text von Augustinus' Psalmenkommentar (En. Ps. 30, 2, 3), in: Scrinium Berolinense. T. Brandis zum 65. Geburtstag (edd. P. J. Becker et al.), 2 voll., Berlin 2000, 234–245 (vide infra ad 30/2, 3, 5, 36).

adhibuit (Caes. sermo 180; CC 104, 730–734). Ab hoc pendet Bedae excerptum ex sermone 166A.

Cass Cassiodorus, cum ad commentarios psalmorum componendos multa ex Augustino sumpsisset, sine dubio exemplar, quod ad familiam α pertinet, in manibus habuit; quod ex quibusdam locis apparet, e.g. 18/2, 1, 12; 21/2, 15, 6. Ad textum autem constituendum nullius erat pretii.

e_2 Einsiedeln, Stiftsbibl. 18 (576), s. VIII/IX in Italia superiore conscriptus continet expositionem quandam psalmorum praecipue ex Augustini Cassiodorique commentariis compilatam. Cuius codicis lectiones cum vix quidquam ad textum constituendum conferant, haud plus quam aliquot lectiones ex in ps. 31/2 et 32/2 in apparatu critico indicavimus.[12]

e_3 Defloratio, quae dicitur, psalmorum collata est secundum codices München, Bayer. Staatsbibl. Clm 14176 et Karlsruhe, Bad. Landesbibl. Aug. perg. CLII, utroque codice s. IX compilato. Continet autem haec excerpta: 18/2, 13–15; 26/2, 6; 30/2, 1, 12; 31/2, 5. 6*sq.* 17; 32/2, 12.

e_4 Aliud excerptum enarrationum in psalmos 1–150 exstat in codicibus G_1 (St. Gallen, Stiftsbibl. 156, s. IX, ff. 28–92), P_{18} (Paris, Bibl. nat. lat. 2819, s. XI, ff. 29r–44r), P_{27} (Paris, Bibl. nat. lat. 2154, s. XI, ff. 78v–85r). Contulimus codices P_{18} et P_{27}, qui continent 18/2, 3, 34*sq.*; 26/2, 20, 13–17; 29/2, 19, 11–14; 30/2, 1, 5, 6–9; 30/2, 3, 3, 29*sq.*; 31/2, 1, 35–48; 31/2, 12, 24–28; 32/2, 2, 4, 7*sq.*; 32/2, 2, 5, 17*sq.*

Flor Flori Lugdunensis ex operibus sancti Augustini in epistolas Pauli apostoli excerpta iuxta codicem Troyes, bibl. mun. 96, s. IX adhibuimus, scilicet 30/2, 1, 5. 6; 30/2, 3, 7; 31/2, 2–5. 6–7. 9.

---

[12] *Cf.* G. Morin, Le commentaire inédit sur les LXX premiers psaumes du ms. 18 d'Einsiedeln, RBen 25 (1908), 289–295.

s_2 Vat. lat. 5758, s. VII in monasterio Bobbiensi conscriptus continet collectionem sermonum Augustini, quae dicitur Bobbiensis; cuius collectionis loco septimo decimo (pp. 212–217) habetur sermo, qui ex in ps. 83, 8 et ex prima ultimaque parte capituli 8 sermonis in ps. 26/2 paucis tantum mutatis compilatus est.

s_3 Alia sermonum compilatio habetur in codicibus Verona, Bibl. Cap. Cod. X. 8, s. VII/VIII eiusque apographo Venezia, Bibl. naz. Marc. 2402, s. IX[1].[13] Exstant excerpta ex 32/2, 1, 10–12.

w St. Gallen, Stiftsbibl. 317, s. IX conscriptus continet excerpta Walahfridi in psalmos 1–76, quorum paucae tantum lectiones huic editioni utiles erant, praesertim excerpta inde a psalmo vicesimo sexto.

In apparatu testium indicamus alia quoque excerpta, quae diversi auctores in suum usum verterunt (*cf.* ad sermonem 166A, 4, 25*sq.* et in ps. 26/2, 4, 22*sq.*; 30/2, 2, 13, 13; 32/2, 1, 1, 5–7).

De codicum cognatione

Ex recensione eorum quos supra commemoravimus codicum collegimus tres subarchetypos, scilicet familiam α ex Italia oriundam, familiam Franco-Gallicam κ, familiam Gallicam ϕ. Hae omnes certis indiciis erroribusque in inferiores quasdam familias dividuntur. His accedit codex vetustissimus *P*, quem nulli familiae adiungere potuimus.

Subarchetypus α constat ex duabus familiis α_1 et α_2, e quibus α_1 (= P_{11} Mc_3) non nisi sermones in psalmos XXXI et XXXII continet. Etsi saepissime alter ab altero aberrat aliisque codicibus coniungitur, codices P_{11} et Mc_3 his erroribus communibus ex communi fonte provenire cognoscuntur:

---

[13] *Cf.* R. Étaix, Un ancien codex de Vérone et sa reprise par Pacificus de Vérone. Mss. Vérone, Cap.X, et Venise, Marc. 2402, RBen 96 (1986), 225–249.

31/2, 6, 18: ipse] se (*del.*; *om. cett.*); 31/2, 19, 11: refugiunt] refugium; 31/2, 26, 4: quid] quando *add.*; 32/2, 1, 3, 2: quod] quando; 32/2, 1, 11, 3: qui] cum; 32/2, 2, 4, 10: domino *om.*; 32/2, 2, 18, 14: de *om.*

Nonnumquam haec familia sola textum minus corruptum praebet, e.g.: 31/2, 6, 45: *appellarim] appellari; 31/2, 9, 5: merita tua. Eidem familiae attribuendum videtur fragmentum brevissimum f_{14} quod nonnullos errores habet quos et Mc_3, e.g.:

31/2, 3, 23: sua *om.* Mc_3 f_{14} *Beda*.

Maiore iure codices F Mc_2 Na_1 in familiam α_2 colliguntur, ut ex erroribus coniunctivis elucet:

18/2, 1, 1*sq.*: deprecatio ad dominum ab occultis nostris munda nos et ab alienis parce servo tuo; 18/2, 15, 29: curaretur] curreret; 21/2, 2, 5–7: ipsius ... loco *om.*; 21/2, 18, 3: extensio] in extensione; 21/2, 31, 12*sq.*: propter possessiones quia non sunt tuae *tr.*; sermo 166A, 1, 12 exui] exposuit; sermo 166A, 4, 4: prope] pompae; sermo 166A, 13, 35*sq.*: prolaturus est sententiam] prolata est sententia; 26/2, 5, 12 Iob] hoc; 26/2, 8, 20 nos] pios; 26/2, 14, 11 intentione] petitione; 26/2, 19, 10: nec si ipse] ne sub se; 29/2, 6, 10: nostro] non; 29/2, 10, 21: sursum] summum; 30/2, 1, 5, 3: quasi unus] quia sumus; 30/2, 1, 7, 2: ad nos] huc; 30/2, 1, 12, 9: nihil] mihi; 30/2, 1, 13, 26: annosarum] nostrarum; 30/2, 1, 16, 5: debitum ut psalmo] debito; 30/2, 2, 13, 21–23: Paulus ... sortem *om.*; 30/2, 3, 12, 2: veritatem] abundanter; 31/2, 8, 2: illam] aliam; 32/2, 2, 18, 4: enim ... ut ille autem] quomodo ... ita et ille ut; 32/2, 2, 29, 49: numerosiores] assitis *add.*

Ad α_2 pertinet etiam fragmentum Ri_1, quod aliquot erroribus familiae α_2 non est afflictum, e.g.:

30/2, 3, 6, 5: non; 30/2, 3, 6, 11: ista; 30/2, 3, 12, 2*sq.*: mali felices.

Unum certissimum errorem familiae α_2 invenimus etiam apud Bedam:

30/2, 1, 2, 7: excedentia] excellentia α_2 Sh_1 *Beda*.

Nonnulli errores codicum Mc_2 et Na_1, qui et alibi saepius absente F in unum concurrunt, pendent ex erroribus codicis F, e.g.:

21/2, 31, 27: potens] potes F; potest Mc_2 Na_1.

Codex Mc_3, qui pertinet ad α_1, nonnumquam familiae α_2 propius accedit (e.g.: 32/2, 1, 12, 31: iudicares] si *praem.*), multo autem

saepius uni codici Cassinensi Mc_2, secundum quem videtur emendatus:

31/2, 1, 10: confessionem] condicionem; 31/2, 1, 40: impunitatis] impunita (ex errore α_2: impunitas); 31/2, 9, 44: quia ibi sunt et vivunt] ut ibi sint et vivant; 32/2, 1, 1, 19: pantomimus] quanto minus; 32/2, 2, 16, 47: posside] post fidem; 32/2, 2, 29, 50: Tricilarum] triturarum.

Mc_3 et Mc_2 etiam additamentis artius coniunguntur, e.g.: 31/2, 11, 24; 31/2, 12, 16; 32/2, 1, 10, 1.

Pauci sunt loci, quibus utraque familia α sine ullis aliarum familiarum codicibus consentiunt, tamen haud incongruum videtur familiam α ex his codicibus colligere. Certissima exempla sunt haec:

31/2, 14, 9*sq.*] ut exaltantem se humiliet] exaltante se humiliat α et 31/2, 4, 3: hominibus] ab hominibus P_{11} *F* Na_1, ubi Mc_2 simul et Mc_3 videntur esse emendati.

Inde a psalmo XXX codices familiae α maxime cum δ (*cf.* infra p. 22). Praeter multitudinem transpositionum (*cf. e.g.* 31/2, 9, 42) consensus α δ, quibus nonnumquam codex Sh_1 accedit, comprobatur his exemplis:

31/2, 1, 46: fixum] omni *add.* α δ Sh_1; 31/2, 25, 22: defuit] illis *add.* α δ Sh_1; 32/2, 2, 14, 12: tuae] tua et α (*exc.* P_{11}) δ; 32/2, 2, 15, 27: per quae id fiat deteriora] per quem id fiat deteriorem a; 32/2, 2, 19, 3*sq.*: illa hereditas existens; 32/2, 2, 28, 6: quibusdam] quibus α (*exc.* P_{11}) δ ε_2.

Plerumque non nisi pars codicum familiae α cum δ facit, e.g.:

31/2, 8, 8: ergo] autem Mc_3 δ; 31/2, 23, 7: impunita] imposita α_1 δ; 31/2, 25, 15*sq.*: quia ergo] quaero Mc_3 δ; 32/2, 1, 2, 35: subiungensque] te *add.* Mc_3 Mc_2 δ.

Codex *P* nulli subarchetypo attribui potest, quia modo huic, modo illi consentit neque ipse ullius codicis exemplar esse existimandus est, propterea quia multas lectiones peculiares praebet, quae aliis codicibus desunt. Praeter alios errores singulares commemoramus frequenter vel verba omitti

30/2, 2, 12, 26; 30/2, 3, 11, 8; 30/2, 3, 12, 38*sq.*; 31/2, 13, 9; 31/2, 18, 16; 32/2, 2, 29, 49*sq.*

vel lectiones difficiliora in faciliora esse mutata:

29/2, 9, 13: implicati] occupati; 30/2, 1, 1, 2: exsculptum] solitum.

Haud parva multitudine errorum cum aliis familiis est coniunctus, e.g.:

29/2, 1, 19: si] quaeramus *add.* *P* γ β ϕ; 29/2, 18, 6: qua] quia *P* κ; 30/2, 1, 12, 5: unam] vanam *P K*; 30/2, 2, 6, 29: male viventes] viventibus male *P* δ; 30/2, 2, 7, 12: modo vereris] moveris *P* χ *C* (*ac.*).

Tamen *P* ex optima traditione fluens genuinas praebet lectiones, quas in paucis aliis codicibus (praecipue α δ ε_2) indagavimus, e.g.:

29/2, 15, 8: sed ... supplicio *P* δ Sh_1; *om. cett.*; 29/2, 17, 3 huius *P* Lx_2; humilis *cett.*; 30/2, 2, 2, 12: referciuntur *P* α_2 Sh_1; reficiuntur *cett.*; 30/2, 2, 14, 26: affines *P* α χ $G_{(2)}$; fines *cett.*; 30/2, 3, 6, 14: amares *P* Sh_1 δ $G_{(2)}$; 30/2, 3, 12, 2*sq.*: mali felices *P* Ri_1 *S K* Lx_2 Mn_3 Sh_1 *G*.

Proxime codici *P* accedit $G_{(2)}$, quo siglo denotamus eam partem codicis *G*, in qua lacuna textu ex alio fonte hausto completur (30/2, 2, 12, 11–3, 11, 8), e.g.:

30/2, 2, 12, 22: es *om.*; 30/2, 2, 14, 28: iam *om.*; 30/2, 3, 4, 4: etiam *om.*; 30/2, 3, 4, 30: malis *om.*

Loco quodam error codicum Lx_2 δ $G_{(2)}$ ex errore *P* pendere videtur:

30/2, 3, 8, 40*sq.*: a regula] a regulam *P*; regulam Lx_2 δ $G_{(2)}$.

Alius liber manu scriptus quadam cognatione cum *P* coniunctus est codex K_2 (e.g.: 31/2, 1, 30: labatur] existimet *add.*), qui una cum *P* pristinum quendam statum familiae κ, de qua infra agemus, praestare videtur, e.g.:

29/2, 6, 12: nocere] noceri *P F* χ Lx_2; 31/2, 6, 32: his *om.* K_2 κ; 31/2, 9, 31*sq.*: folia ... inquit ut] verba ut quid et verba tulit et verba arida enim *P* K_2 χ ε_2; 31/2, 10, 20: unde] ibi *P* K_2 P_{11} χ Lx_2; 31/2, 26, 4*sq.*: quid ... benedictum *om.* *P* K_2 χ ζ; 31/2, 16, 7: nec ... deum *om.* *P* K_2 α_1 χ; 32/2, 1, 6, 3: prae ceteris dederit] praeceperit *P* κ ε ζ; 32/2, 2, 9, 13: ista] ita *P* K_2 κ; 32/2, 2, 16, 16: accepit] cepit *P* K_2 κ; 32/2, 2, 19, 4: ipsius] ipsos *P* K_2 κ; 32/2, 2, 24, 16: tu vides] tu videns K_2 P_{11}; tui videns *S K*; 32/2, 2, 28, 10: et *om.* *P* K_2 κ.

Alius subarchetypus, quem denotamus siglo κ, constituitur ex codicibus familiarum χ γ β. Hic subarchetypus certissime ex eo comprobatur, quod omnes codices excepto *Y*, qui coniecturarum amantissimus est, primam partem sermonis in psalmum XXXI inter priorem et posteriorem sermonem in psalmum XXXII iterant ($\kappa_{(2)}$). Quare autem codices deterioris familiae β paulo plus habeant quam χ et γ, nobis incertum videtur. Nam huius subarchetypi vetustissima et praestantissima est familia χ, quae ex codicibus *S K Y* efficitur.

Magnus est numerus lectionum peculiarium, quibus familia χ colligitur:

21/2, 1, 7: omni anno] omnia non; 21/2, 28, 30: satiate] adhuc; 26/2, 10, 26: foeda] postea; 29/2, 3, 5: dixerunt] dicunt David; 29/2, 16, 23: ante] unam *S K*; 30/2, 2, 1, 11: duo] dum; 30/2, 3, 9, 3: Iudaea populus] Iudae apostolus *S* (*ac.*) *K*; 31/2, 18, 45: qui reatum] quaeramus *S K*; 31/2, 26, 21: non] con *S K*; 31/2, 26, 38: verum] vestrum; 32/2, 1, 5, 1: id egit] ei digeret; 32/2, 1, 11, 7: nostrum] nomen; 32/2, 2, 2, 27: reddendum] videndum; 32/2, 2, 10, 10: pelli suae] pellis viae (pelles viam *Y*); 32/2, 2, 16, 45: re] si χ γ

Multis locis apparet lectiones *K* ex erroribus *S* pendere, e.g.:

31/2, 4, 10*sq.*: optime tenet] obtimete nec *S*; obtimere nec *K*; *om. Y*; 31/2, 30, 35: et illum] collum *S*; colonum *K*; 31/2, 2, 6, 38: lacertos] lacertus *S*; illa certus *K*; 32/2, 1, 4, 7: fragilitate] flagilitate *S* (*ac.*); flagellitate *K*; 32/2, 1, 8, 17*sq.*: cantandi] cantanti *S*; cantati *K*; 32/2, 2, 1, 5: veritate] vertat *S*; vertatur *K*; 32/2, 1, 12, 24: teneres utrumque] teneris utrumque *S*; teneri futurumque *K*.

Codex *Y* saepe errores, qui sunt in *S* vel in *K*, cum emendare conatur, vel amplius depravat, e.g.:

30/2, 1, 7, 11: misericordiam] misericordi *S*; misericordis cum *K*; misericors eum *Y*; 30/2, 1, 8, 16: quocumque iero] quaecum deero *S* (*ac.*); quaecum ero *K*; quaecum desero *Y*; 30/2, 2, 11, 2: accolentium *S*; acculentium *K*; accurrentium *Y*; 32/2, 1, 5, 38: alter] ac terra *S*; ac tersa *K*; haec terrena *Y*; 32/2, 2, 3, 1: accipio quo eo] accipio queo *K*; accipere queo *Y* ε_1; 32/2, 2, 10, 5: antea mare] tantam re *S*; tanta re *K*; tantum re *Y*; 32/2, 2, 12, 6: iuberis] uberis *S*; haberis *K*; habes *Y*

vel suo Marte lacunas complere conatur:

31/2, 5, 47: illo ergo loco a fide coepit apostolus fides] ille *S K*; qui a fide inchoavit fides inquit *Y*; 32/2, 1, 2, 3*sq.*: ipse nobis placuerit] placerit *S*; placeret *K*; nobis placet quod rectum est *Y*.

In coniecturis saepe cum codice P_8, qui pertinet ad ε_1, concordat, e.g.:

sermo 166A, 4, 13: torqueris] et in futuro postea in inferno miserrime *praem.*; 32/2, 2, 18, 21: huius] possidet ... possideat *add.*

quarum non parva multitudo a Maurinis in textum suscepta est, e.g.:

sermo 166A, 3, 5: ne] et *add.*; 26/2, 21, 6: enim] hoc *add.*; 29/2, 16, 11: inchoata] est *add.*; 31/2, 17, 15: et] quidem *add.*; 32/2, 1, 1, 9: nemo tam] etenim quam; 32/2, 1, 6, 14: abstinens] abstine; 32/2, 2, 25, 8: plana sunt] via plana est.

His interdum adiungitur familia ζ, e.g.:

30/2, 2, 4, 4: evadens] vivens *Y* P_8 ζ; 32/2, 2, 2, 31: accipias] acciperes.

Quamquam familia χ multis erroribus peculiaribus insignis est, tamen saepe ex ceteris antiqua traditione conservata excellit, e.g.: 21/2, 26, 22: Tamugade o; 26/2, 8, 31: sed] se α; sit *cett.* Neque igitur mirum est, quod huic familiae vetera quaedam testimonia concordant. Nam quantum ex paucitate errorum communium cognoscere licet, et excerptum s_3 et *Caes* magis cum lectionibus familiae huius quam aliarum concordat.

Familia χ cum diversis codicibus errores communes praebet, e.g. cum ε_2:

26/2, 2, 13: nos *om.* α_2 *S K* ε_2; 31/2, 9, 19: condicione] dicione *S K* Lx_2; 32/2, 2, 9, 16: dolere] dolore(s) α χ ε_2.

Familiam χ ex duobus exemplaribus descriptam esse non solum ex eo discimus, quod in fine sermonis in psalmum XXIX librum finiri legitur (*cf.* supra p. 8), sed etiam ex cognatione codicum. Nam antea magis cum familia α_2, postea cum γ' et β consentit. Ita fit ut in priore parte consensus codicum χ γ' β (= κ) non frequenter occurrat nisi comitante familia ϕ.

Familia γ efficitur ex codicibus *C* et Ar_1, quorum prior magis ad familiam χ spectat, posterior ad familiam β. Uterque manu altera emendatus est: Codex *C* secundum codicem, qui erat Ar_1 finitimus, codex Ar_1 secundum codicem, qui pertinet ad familiam ε. Quorum consensus his paucis exemplis satis demonstretur:

21/2, 30, 12*sq.*: persecutores incendere] persecuturi incedere; 30/2, 2, 12, 26: Pauli] parvuli.

Nonnulli errores familiae γ ex familia χ proveniunt, e.g.:

30/2, 1, 3, 30: in turba *P* α_2 δ Lx_2; itur χ; igitur γ β ε ζ; 30/2, 3, 8, 39: veraci] veridicae χ; venaticae γ; veraci β.

Magnus est numerus errorum communium codicum $\alpha_2 \chi$ *C*, qui uno saltim loco genuinum textum praebent (29/2, 6, 33: in occulto vero):

26/2, 10, 34: ut *om.* (*tr.* α_2); 29/2, 1, 36: non inter patrem et homines *om.*; 29/2, 2, 22: faciunt corpus unum] facta sunt corpus; 29/2, 21, 9 autem] mettunas filius baruc erat *quod incertissima de causa ex quadam glossa in textum est illapsum*; 30/2, 3, 6: amares] clamares α_2 χ *C* (*ac.*) Lx_2 Mn_3 *edd.*

Qui consensus etiam absente familia α colligitur, e.g.:

29/2, 9, 24: curarum] horarum χ *C* (*ac.*); 30/2, 1, 3, 5: possumus] passus χ *C* (*ac.*); 30/2, 2, 1, 17*sq.*: afflictione] adliberatione χ *C* (*ac.*); 30/2, 2, 6, 33: res] esse χ *C* (*ac.*); 30/2, 2, 10, 6: laborabat] vas orabat χ *C* (*ac.*).

Ex nonnullis exemplis cognoscimus codicem *C* propius ad *S* quam ad *K* accedere:

30/2, 3, 5, 34: eorum] erunt *S C* (*ac.*); 30/2, 3, 6, 8*sq.*: quod iubet *iter.*

Consensus codicum *R* Ro_{11} F_5 facit familiam β, quae his erroribus coniunctivis comprobatur:

30/2, 2, 10, 7: vas] in eis; 32/1, 2, 6, 39: poena] quae non.

Multae lectiones ex stirpe γ suam originem habent, e.g.:

21/2, 2, 19: addere] de re γ; derogare β; 30/2, 3, 12, 32: nitebat] tenebat χ γ; tenebatur β; 31/2, 18, 6*sq.*: inciperet] inceperit *S*; inciperit *K*; coeperit γ β; 32/2, 1, 8, 12: si vis] si quis χ γ; sine β; 32/2, 16, 17: decoloravit] decoravit *S K* γ; dedecoravit β.

Multa per coniecturas aut contaminationes ex aliis familiis textui sunt illapsa, e.g.:

29/2, 17, 5: divitiae] iustitiae χ γ; divites β; 30/2, 3, 6, 14: amares] clamares α_2 χ C (*ac.*); clamasses γ ϕ; amasses β.

Tertius hyparchetypus, quem siglo ϕ denotamus, efficitur ex consensu familiarum δ ε ε_1 ε_2 ζ, quarum codices ε ε_1 ε_2 in familiam ε_ω colligimus. Est autem hic hyparchetypus maximo numero codicum et auctoritate editionum veterum latissime divulgatus, etsi eius textus minoris est.

Ecce pauci ex plurimis erroribus coniunctivis subarchetypi ϕ:

21/2, 2, 13*sq.*: id est Iudas ille diceret de illo unguento] illi dicerent de unguento illo; 21/2, 8, 3: quomodo] quam modo γ; quanta modo ϕ; 21/2, 16, 13: remansisti] remansisse; sermo 166A, 12, 11: malorum] multorum; 26/2, 3, 5*sq.*: contenebrari] obtenebrari; 26/2, 16, 17: senectutem] finem; 26/2, 21, 15: animas] manibus; 29/2, 5, 3: in Christo *om.*; 29/2, 10, 25: deorsum] iusum; 30/2, 1, 2, 22: abreptum] abraptum; 30/2, 3, 12, 27: non scitis] nescientes; 31/2, 12, 27*sq.*: non videt] novit; 32/2, 2, 29, 50: Tricilarum] Tricliarum.

Prae ceteris familiis huius subarchetypi longe excellunt familiae δ et ε_2.

Familia δ efficitur ex codicibus *A G*, qui ex Germania australi oriundi plurimis erroribus communibus sunt coniuncti, e.g.:

18/2, 1, 15: nosse] inesse; 18/2, 4, 15: obscuritate] auctoritate; 18/2, 15, 4: tamen] inter; 26/2, 12, 14: numeros] numeras; 29/2, 2, 44: ratiocinatur] rationacitur; 30/2, 2, 12, 11: pendere] proficere; 30/2, 3, 6, 11: tam] aut; 30/2, 3, 8, 20–38 et 30/2, 3, 10, 4–8 ubi plurimi sunt errores peculiares; 31/2, 21, 13sq.: forte incurras] incidas; 32/2, 2, 5, 1: filii] felicis; 32/2, 2, 6, *7sq.*: satagimus ... nostra] satatra

Ad hanc familiam pertinet fragmentum f_{19} continens partem in ps. 32/2, 2.

Beda duobus locis cum familia δ congruit:

29/2, 9, 20: probavit hic martyres *tr. δ Beda*; 30/2, 1, 13, 15: si] sic *δ Beda*

Inde a psalmo XXIX vel XXX δ magis cum α quam cum ϕ congruit. Neque tamen certum locum definire licet, a quo aliud ex-

emplar sit adhibitum, propterea quod textus ex duobus exemplaribus videtur esse conflatum.

Familia ε_2 constituitur ex codice Lx_2 et fragmento f_{11}, quorum consensus multis locis apparet:

18/2, 4, 22: eructatum] fructuatum; 18/2, 13, 13: opertisque] quae ε_2 e_3; 18/2, 15, 13: initium] vitium; 31/2, 16, 24: Mars] mons; 31/2, 16, 34: emphasi] enim quasi Lx_2 f_{11} Mn_3; 31/2, 17, 18: captivus] aptibus; 32/2, 2, 16, 39sq.: suspirare] superare.

Codex Lx_2 multas lectiones habet communes cum codice P, qui eo tempore, quo Lx_2 conscriptus est, in monasterio Epternacensi asservabatur:

29/2, 4, 12: est *om.*; 29/2, 9, 19*sq.*: et tentationis *om.*; 29/2, 16, 10: dei *om.*; 30/2, 2, 13, 21: ait] hoc.

Neque tamen eius apographum esse arbitrandum est. Lx_2 saepius medium quendam inter α et ϕ obtinet locum, e.g.:

26/2, 4, 8: persecutor] persecuntur Lx_2; persequa(n)tur β γ δ ε; 26/2, 10, 25: petere] praeterea Lx_2; om. ϕ (*exc.* Lx_2).

Nonnullis locis cum familia α_2 consentit, e.g. in textu biblico in sermone in psalmum XVIII (18/2, 7, 3; 18/2, 15, 2) atque saepius alibi.

Pendet ex hac familia non solum codex Mn_3, qui una cum Lx_2 et Sh_1 quibusdam additamentis vel coniecturis textum faciliorem reddere conatur, e.g.:

29/2, 2, 11*sq.*: in natis mulierum] cui maior in natis mulierum nemo; 29/2, 4, 7: si ergo non incongrue orat pro te *add.*,

sed etiam excerpta Walahfridi (*w*) et defloratiouis psalmorum (e_3). Defloratio partim derivatur ex familia α_2, e.g.:

18/2, 13, 11: delicti] delicta; 18/2, 13, 24: iudicia] iudicium; 18/2, 14, 4: non] si; 18/2, 15, 3: est] magnum *add.*)

partim ex familia ε_2, e.g.:

30/2, 1, 12, 5: vitas] dubitas; 30/2, 2, 12, 7: imitationem] cogitationem; 30/2, 2, 12, 21: tu es deus meus *om.*

Familia ε efficitur ex consensu codicum *N* et *X*, qui multis erroribus communibus cohaerent:

18/2, 15, 23*sq.*: porcorum] pecorum; 18/2, 15, 25: deus] dicitur; sermo 166A, 9, 10: liberare] libere; 26/2, 12, 20: digne laudet] dignetur; 29/2, 2, 39: deterit] deserit; 30/2, 2, 1, 27: congaudent] congruent; 31/2, 6, 5: cum ... hominem *iter.*; 31/2, 25, 31: distortus] distructus; 32/2, 2, 5, 14: sine patre] si patrem; 32/2, 2, 16, 30: omnia] animam.

His saepe accedunt codices P_8 et Zh_1 (= ε_1), ille codici *Y*, hic familiae δ propinquus, neuter vero ullius ad textum constituendum pretii, e.g.:

31/2, 16, 19–21: illius ... peccatis *iter.* (*mg.* Lx_2).

Codices familiae ε multas lectiones ex familia δ vel ex familia γ mutuari videntur:

21/2, 31, 1: privata] primata δ ε Zh_1; 31/1, 5, 39: pereant] pereantur δ *N*

30/2, 1, 3, 30: in turba *P* α_2 δ Lx_2; itur χ; igitur γ β ε; 30/2, 3, 13, 10: vestrum] omnes *add.* χ γ ε ζ.

Familiae ε appropinquant codices Mn_3 Sh_1 Wi_{14}, qui vario modo contaminati sunt.

Nam codex Sh_1 plurimas lectiones familiarum α_2

31/2, 15, 29: erat] venerat α_2 Sh_1

vel δ

30/2, 1, 10, 46: quid et] qui dent; 31/2, 12, 4: es ait] et crescis quid dicat

continet atque coniecturis textum studet reddere faciliorem;

cf. e.g. explanationem in 21/2, 24, 5: exivit] Donatus *add.*

Simili modo codex Wi_{14} (=ζ) praecipue ex familiis α_2 β aliisve elicit, e.g.:

31/2, 4, 14: nec] nec dicat δ ε; nec ducat β ζ.

Multae horum codicum coniecturae in textum editionum priorum sunt receptae.

Quare stemma delineari non possit

Etsi plurimos codices certis familiis attribuere licet, tamen fieri non posse videtur, ut stemma effingamus, quo cuiusque codicis cognatio indubie demonstretur. Nam cum singulae familiae modo cum hac, modo cum illa errores coniunctivos praebeant, certum est aut eos, qui codices scripserunt, ex pluribus exemplaribus suum confecisse librum aut eos, qui iis usi sunt, vel aliis codicibus adhibitis correcturas vel ingenio exercitato coniecturas locis difficilibus adnotasse atque ita iis, qui codices erant descripturi, facultatem eligendi praestitisse. Quae cum ita sint, variarum familiarum lectiones ita sunt commixtae, ut nobis, quibus exigua pars codicum praesto est, difficile sit indagare, unde suam quaeque lectio trahat originem. Codicum lectiones esse contaminatas non solum ex hoc probaverim, quod unusquisque trium subarchetyporum α κ ϕ, sicut supra demonstravimus, cum alio erroribus est coniunctus, sed etiam, id quod nobis multo certius videtur, ex hoc, quod uniuscuiusque subarchetypi codices duorum aliorum lectiones in textu coniunctas praebent. Ita et ipse codex vetustissimus, qui a nescio quo emendatus est (*cf.* inter in ps. 35 et 36: *emendabi semel deo gratias*), contaminationi est obnoxius:

32/2, 2, 7, 10: ad] sed K_2 χ γ (*ac.* C) ε_ω Mn_3 *edd*; sed ad P C (*pc.*) β

Codex P_{11}, qui pertinet ad α_1, saepius duas lectiones variantes, quorum una plerumque est codicis Mc_3, combinat, e.g.:

31/1, 5, 6: inquit] enim Mc_3 δ; enim inquit P_{11}; 31/1, 6, 16: ut] et *add.* χ; ut et P_{11} Mc_3; 31/2, 9, 31: folia ... ut] verba aridarum Mc_3; verba ut quid et verba tulit et verba arida P K_2 χ Lx_2; verba aridarum utquid et verba tulit et verba arida enim P_{11}; 32/2, 1, 5, 8: sicut] quo Mc_3; quo sicut P_{11}; 32/2, 1, 6, 43: obriguit] friguit P κ ϕ; obriguit friguit P_{11}.

Haec invenimus contaminationis indicia in familia κ:

26/2, 10, 9: beabit α_2 Sh_1] non illuminabit β ϕ; non illuminabit beabit γ ζ; 32/2, 1, 4, 6: vobis] vos χ; vos vobis γ ζ; 32/2, 1, 7, 15: capillos illos placere] placere capillos suos P; capillos suos capillos illos placere κ ϕ; 32/2, 2, 21, 20: eorum] hominum P ε_ω; eorum hominum S K.

Ad familiam ϕ pertinent codices Sh_1 et ζ, qui contaminationibus abundant:

sermo 166A, 4, 10: et dicit] et dubitat $\gamma\ \beta\ \phi$; et dubitat et dicit Sh_1; sermo 166A, 13, 41: se et] sed α_2; se sed Sh_1; 26/2, 10, 11: quis petis] aut ϕ; quis petis aut Sh_1; 30/2, 3, 11, 6: illi] vos α_2; illi vos Sh_1; 32/2, 1, 9, 17: mutuum commodavimus] mutuum commendavimus α_2 K; commodavimus mutuum commendavimus ε Sh_1.

21/2, 2, 28: hodie] diu $\gamma\ \delta\ \varepsilon$; hodie diu ζ; 32/2, 1, 7, 6: parvi] pravi $Lx_2\ \varepsilon$; pravi et parvi ζ.

De huius editionis ratione

Cum stemma constitui non possit, editoris est deliberare, quae lectio potissimum Augustini esse possit. Quantum fieri videbatur, secuti sumus auctoritatem optimae notae codicum, id est familiarum $\alpha\ \chi\ \delta\ \varepsilon_2$ et vetustissimi codicis P, e quorum verbis plerumque quid vere dixerit Augustinus elicere posse arbitrati sumus. Qua de causa noster textus multum a Maurinorum differt, propterea quod codicem P ignorabant et familias supra dictas haud tanti aestimaverunt, ut magis codices familiarum deterioris notae $\gamma\ \beta\ \varepsilon$ sequerentur. Quamquam saepissime suis quisque codex mendis erat depravatus, tamen ex codicum lectionibus plerumque probabilem textum constituere potuimus. Rarissime igitur necesse esse videbatur textum traditum coniecturis emendare

18/2, 3, 2*sq.*: quod dictum est caeli enarrant, hoc repetitum est annuntiat firmamentum; 21/2, 27, 7: commendat; 21/2, 27, 20 auri; 21/2, 28, 13: edent pauperes et saturabuntur; 21/2, 28, 30: satiate; 21/2, 31, 39: et; sermo 166A, 2, 14: ad; sermo 166A, 3, 12: pecoribus; sermo 166A, 10, 3*sq.*: et circumdabo altare tuum domine; 31/2, 6, 45: appellarim

aut, si id fieri non potuit, ad cruces desperationis confugere (26/2, 8, 6; 30/2, 3, 3, 18*sq.*).

In textus recensione contigit nobis Augustino pro voce 'artemonem' vocem 'temones' (quo significatur gubernaculum navis; *cf.* Paul. Nol. epist. 49, 3) reddere. Sustulimus autem Augustino non solum vocem 'artemones', sed etiam 'erubescentia' (30/2, 1, 5, 8) et 'malefices' (30/2, 3, 12, 2*sq.*), in quorum loco lectiones 'erubescendo' et 'mali felices' posuimus.

Restat, ut omnibus, qui nobis in hac editione conficienda auxilium praestiterunt, gratias agamus: Primum grato animo memoro Adolphum Primmer, qui enarrationes in psalmos edendas suscepit operamque nostram ab initio semper gratis consiliis adiuvit; deinde habeo gratias FWF, id est „Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung“, qui nobis editionem praeparantibus per sex annos victum praebuit; deinde omnibus studiosis, qui in codicibus conferendis magnam opem tulerunt; item sodalibus et amicis Lucae Dorfbauer, Franco Gori, Hildegund Müller, Dorotheae Weber, Michaelae Zelzer, Victoriae Zimmerl-Panagl, qui me non solum in locis difficilibus disputandis, sed etiam in codicibus indagandis conferendisque saepissime adiuverunt; gratiae sunt etiam referendae Stephano Hagel, qui programma electronicum, cui Classical Text Editor (CTE) nomen est, elaboravit semperque, si quid nobis opus erat, praestitit; postremo Conrado Smolak professori, cuius auspiciis hoc opus finitum est.

Vindobonae, mense Aprili anni MMXI
Clemens Weidmann

Conspectus siglorum

ω	consensus omnium codicum qui exstant (negleguntur fragmenta et excerpta)
α	α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (F Mc_2 Na_1 Ri_1)
κ	χ (S K Y) γ (C Ar_1) β (R Ro_{11} F_5)
ϕ	δ (A G f_{19}) ε_ω [ε_2 (Lx_2 f_{11} w) ε (N X) ε_1 (Zh_1 P_8) Mn_3 ζ (Wi_{14})]
A	Darmstadt, Hess. Landes- u. Hochschulbibl. 897, s. IX, in ps. 1–50 (δ), Reichenau (*cf.* p. 22)
Ar_1	Arras, Bibl. mun. 547 (olim 618), s. XI, in ps. 1–50 (γ), St. Vaast, Wilmart 13[14] (*cf.* p. 21)
C	Paris, Bibl. nat. lat. 12171, s. VIII^{ex}, in ps. 1–30 (γ), Corbie, Wilmart 260 (Corbeiensis apud *ma*) (*cf.* p. 21)
C	Paris, Bibl. nat. lat. 12172, s. IX^{in}, in ps. 31–40 (γ), Corbie, Wilmart 260 (Corbeiensis apud *ma*) (*cf.* p. 21)
e_2	Einsiedeln, Stiftsbibl. 18, s. VIII–IX, exc. in ps. 1–70
e_3	Karlsruhe, Bad. Landesbibl. Aug. perg. CLII, s. IX, exc. in ps. 1–50 (= defloratio psalmorum; ε_2) (*cf.* p. 23)
e_3	München, Bayer. Staatsbibl. Clm 14176, s. IX, exc. in ps. 1–150 (= defloratio psalmorum; ε_2) (*cf.* p. 23)
e_4	consensus codicum G_1 P_{18} P_{27}
F	Firenze, Bibl. Laur. XVI dext. I, s. XI, in ps. 1–83 (α_2), Wilmart 110 (*cf.* p. 16)
f_{11}	Bruxelles, Bibl. roy. IV 45, s. IX, frg. in ps. 9, 11–41, 9 (ε_2), Stavelot (*cf.* p. 23)
f_{14}	Karlsruhe, Bad. Landesbibl. Cod. Aug. perg. CLXXXVII, s. IX, ff. 31r–32r in ps. 31/2, 1, 1–38; ibid. 3, 3–4, 1 (*cf.* p. 16)
f_{19}	Schaffhausen, Staatsarchiv, St. Georgenamt, LF 2, s. XI in ps. 32/2, 2, 1, 8–4, 16; ibid. 14, 11–16, 3 (δ) (*cf.* p. 22)

[14] *Cf.* supra n. 9.

F_5 Firenze, Bibl. Laur. S. Marco 627, s. XI, in ps. 1–50 (β) (*cf.* p. 21)

G St. Gallen, Stiftsbibl. 162, s. IX, in ps. 1–35 (δ), Wilmart 322 (*cf.* p. 22)

G_1 St. Gallen, Stiftsbibl. 156, s. IX, ff. 28–92, exc. in ps. 1–150 (e_4)

K Köln, Erzb. Diöz. u. Dombibl. Cod. Dom. 63, s. VIII/IX, in ps. 1–50 (χ), Chelles, Wilmart 86 (*cf.* p. 19)

K_2 Köln, Erzb. Diöz. u. Dombibl. Cod. Dom. 64, s. IX/X, in ps. 31/2–50 (*cf.* p. 18)

Lx_2 Luxembourg, Bibl. Nat. 109, an. cc. 900, in ps. 1–50 (ε_2) (*cf.* p. 23)

Mc_2 Monte Cassino, Bibl. dell'abb. 26, s. XI, in ps. 1–71 (α_2), Wilmart 151 (*cf.* p. 16)

Mc_3 Monte Cassino, Bibl. dell'abb. 57, s. XI (an. 1023), in ps. 1–69 (α_1), Wilmart 152 (*cf.* p. 15)

Mn_3 München, Bayer. Staatsbibl. Clm 3736, s. XI, in ps. 29/2–35, 6 (ϕ) (*cf.* p. 23)

N Namur, Musée Archéol. 1, s. IX[1], in ps. 1–150 (ε) (*cf.* p. 24)

Na_1 Napoli, Bibl. naz. VI. B. 4, s. XI, in ps. 1–78 (α_2) (*cf.* p. 16)

P Paris, Bibl. nat. lat. 9533 (Suppl. lat. 118 B), s. VI, in ps. 29/2–36, 1, Hispania (?), Wilmart 257, CLA V 587 (*P* apud *cc*) (*cf.* p. 17)

P_{11} Paris, Bibl. nat. lat. 1983, s. XI, in ps. 1–50 (α_1), Wilmart 227 (Colbertinus apud *ma*) (*cf.* p. 15)

P_{18} Paris, Bibl. nat. lat. 2819, s. XI, ff. 29r–44r exc. in ps. 1–150 (e_4); S. Maurin (Agen)

P_{27} Paris, Bibl. nat. lat. 2819, s. XI, ff. 78v–112r exc. in ps. 1–150 (e_4)

P_8 Paris, Bibl. Mazar. 597 (280, S. Martin des Champs 97), s. XI, in ps. 1–50 (ε_1), Crépy, Wilmart 221 (*cf.* p. 24)

R Roma, Bibl. Angel. 1085, s. XI, in ps. 1–50 (*β*), Wilmart 295 (*cf.* p. 21)

Ri$_1$ Comune di Rio Elva, Archivio Storico Nr. 1, s. X/XI, in ps. 30/2, 3, 5, 5–10, 25; ibid. 30/2, 3, 11, 10–31/2, 1, 21 (*α*$_2$) (*cf.* p. 16)

Ro$_{11}$ Rouen, Bibl. mun. 458 (A 102), s. XII, in ps. 1–50 (*β*), Wilmart 318 (Gemmeticensis apud *ma*) (*cf.* p. 21)

S Salzburg, St. Peter, Stiftsbibl. a X 4, s. IX^{in}, in ps. 1–50 (*χ*) (*cf.* p. 19)

s$_2$ Vaticano, lat. 5758, s. VII, Bobbio, pp. 212–217; exc. in ps. 26/2

s$_3$ Venezia, Bibl. naz. Marc. 2402, s. IX^{1}, exc. in ps. 32/2, 1, 10–12

s$_3$ Verona, Bibl. cap. X 8, s. VII/VIII, exc. in ps. 32/2, 1, 10–12, Wilmart 345

Sh$_1$ Schaffhausen, Minist. bibl. 15, s. XI$^{ex.}$, in ps. 1–50 (*cf.* p. 24)

w St. Gallen, Stiftsbibl. 317, s. IX, epit. Walahfridi in ps. 1–76, Wilmart 323 (*cf.* p. 23)

Wi$_{14}$ Wien, ÖNB lat. 669 (Rec. 3084), s. XII$^{ex.}$, in ps. 1–50 (*ζ*), Baumgartenberg, Wilmart 351 (*cf.* p. 24)

X Bruxelles, Bibl. roy. 5469 (Kat. Nr. 1067), s. XI, in ps. 1–50 (*ε*), Gembloux, Wilmart 51 (*cf.* p. 24)

Y Orléans, Bibl. mun. 45 (42), s. X, in ps. 1–50 (*χ*), Fleury, Wilmart 176 (Floriacensis apud *ma*) (*cf.* p. 19)

Zh$_1$ Zürich, Zentralbibl. Car. C 10, s. X, in ps. 1–50 (*ε*$_1$), Wilmart 362 (*cf.* p. 24)

Testimonia vetera

Beda Bedae venerabilis collectanea in apostolum (contulimus codicem Rouen, Bibl. mun. 147, s. IX); *cf.* I. Franssen, RBen 71 (1961), 22–70

Caes Caesarii Arelatensis sermones (ed. G. Morin, CCL 103/104)

Cass Cassiodori expositio psalmorum (ed. M. Adriaen, CCL 97)
Flor Flori Lugdunensis exc. ex Augustino (ex cod. Troyes, bibl. mun. 96)

Libri sacrae scripturae

LXX Septuaginta (ed. A. Rahlfs, 1935) (lect. sel.; nisi dubium est, cui voci Latinae congruat, lectioni Latinae addimus)
Vulg Vulgata (ed. R. Weber, 1983[3]; psalterium iuxta LXX)
Ψ_α Psalterium Veronense iuxta codicem Verona, Bibl. cap. I (1) (lect. sel.; ed. R. Weber, 1958)
Ψ_β Psalterium Sangallense iuxta codicem Sankt Gallen, Stiftsbibl. 912 (lect. sel.) (ed. A. Dold, 1933)
Ψ_κ Psalterium Sinaiticum iuxta codicem Sinai, S. Catharina, Slavonicus 5 (lect. sel. ex app. crit. editionis *cc*)

Libri typis impressi

am Editio Amerbachii, Basiliis 1489 (GKW 2909)
er Editio Erasmi, vol. 8, Basiliis 1529
lo Editio theologorum Lovaniensium, Antverpiae 1577
ma Editio monachorum S. Mauri, Parisiis 1691
mi Editio J. P. Migne, Patrologia Latina 36, Parisiis 1841
cc Editio E. Dekkers et J. Fraipont, CCL 38, Turnholti 1956
edd consensus editionum *lo ma mi cc*

Abbreviationes et signa in apparatibus adhibita

In textu indicamus signis

⟨...⟩	addi verba, quae in nullo codice traduntur,
[...]	deleri verba, quae in omnibus codicibus traduntur,
*	textum genuinum per coniecturam restitutum esse;

in apparatu critico et apparatu testium

*	lectio fortasse melior	*lect. sel.*	lectiones selectae
ω (*exc. X*)	omnes codices excepto codice *X*	*litt.*	littera(e)
ac.	ante correctionem	*lnp.*	legi non potest / possunt
add.	addidit / -erunt	*mg.*	in margine
cett.	ceteri	*mp.*	manu posteriore
cf.	confer	*om.*	omisit / -erunt
del.	delevit / -erunt	*praem.*	praemisit / -erunt
des.	desinit / desinunt	*ras.*	rasura
ic.	inter correctiones	*sl.*	supra lineam
inc.	incipit / incipiunt	*tr.*	transposuit / -erunt
ir.	in rasura	*uv.*	ut videtur
iter.	iteravit / -erunt	*vl.*	varia lectio

IN PSALMUM XVIII

(1.) Deprecati dominum, ut ab occultis nostris mundet nos ma 81
et ab alienis parcat servis suis, quid hoc sit intellegere debemus, mi 157
ut humana ratione, non quasi avium voce cantemus. Nam et me- cc 105
ruli et psittaci et corvi et picae et huiusmodi volucres saepe ab
hominibus docentur sonare quod nesciunt. Scienter autem can- 5
tare naturae hominis divina voluntate concessum est. Et quam
multi mali et luxuriosi sic cantant digna auribus suis et cordibus!
Novimus et dolemus; eo enim peiores sunt, quo non possunt
ignorare quod cantant; sciunt enim se cantare flagitia et tamen
cantant tanto libentius, quanto immundius, quoniam tanto lae- 10
tiores se putant, quanto fuerint turpiores. Nos autem qui in ec-
clesia divina eloquia cantare didicimus, simul etiam instare debe-
mus esse, quod scriptum est, *beatus populus qui intellegit iubilatio-*
nem. Proinde, carissimi, quod consona voce cantavimus sereno
etiam corde nosse ac videre debemus. Rogavit enim dominum ma 82
unusquisque nostrum in hoc cantico et dixit deo: AB OCCULTIS
MEIS MUNDA ME, DOMINE, ET AB ALIENIS PARCE SERVO TUO. SI
MEI NON FUERINT DOMINATA, TUNC IMMACULATUS ERO ET
MUNDABOR A DELICTO MAGNO.

1, 1sq. Ps. 18,13*sq.* **13sq.** Ps. 88,16 **16–19** Ps. 18,13*sq.*

$\alpha\,(F\,Mc_2\,Na_1)\,\kappa\,(\gamma\,(C)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2 f_{11})\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,\zeta)$
$Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

1, 1 deprecatio (deprecato Zh_1) domino $\varepsilon_2\,\varepsilon_1$ | deprecatio ad dominum ab occultis nostris munda nos et ab alienis parce servo tuo α **2** tuis ε_2 (*ac.*) | sit hoc *tr.* α **3** non *om.* Zh_1 **4** corbi γ (*ac.*) ε_2 (*ac.* f_{11}) ε (*ac.* X) | ab hominibus saepe *tr.* Zh_1 **5** scientes Mc_2 **6** nautare γ (*ac.*) δ (natare *pc.* G; *del.* A); nautere Lx_2; nam vis ζ; non autumare Zh_1 | homini δ (*pc.* A) Lx_2 (*pc.*) $Zh_1\,\zeta$ quam] quoniam *vl.* F **7** si δ **9** cantare se *tr.* δ (*ac.* G) **10** immundus ε (*ac.* X) | laetiores *om.* Mc_2 | se laetiores putant *tr.* $\beta\,P_8$; se putant laetiores *tr. edd* **11** *se *om.* $\alpha\,\gamma$ (*ac.*) ϕ (*ac.* G) Sh_1 | putent ζ | autem] fratres *add.* Sh_1 **12** simul etiam *om.* α | instare] animadvertere $\alpha\,\zeta\,Sh_1\,Cass$ (*praef. l. 107*) **13** esse *om.* $\alpha\,\zeta$ **15** nosse] inesse δ | ac *om.* F (*ac.*) Na_1; et Mc_2 | enim *om.* Zh_1 **16** nostrum *om.* F **18** fuerit Zh_1 | dominati $\alpha\,\beta\,\delta\,\varepsilon_2$ (*pc.*) X (*ac.*) *Vulg* **19** emundabor $\alpha\,F_5\,\delta\,\zeta\,Sh_1\,Vulg$ | maximo α (*ac.* F) $F_5\,Vulg$

Quod ut bene sciamus quid sit et quale hoc sit, ipsius psalmi textum, quantum donat dominus, breviter percurramus. (2.)
cc 106 Cantatur enim de Christo, quod evidenter ibi apparet, quia illic scriptum est: IPSE TAMQUAM SPONSUS PROCEDENS DE THALAMO SUO. Quis enim sponsus nisi cui desponsata est illa virgo ab apostolo, cui timet caste castus sponsi amicus, ne, sicut serpens Evam fefellit astutia sua, sic et huius virginis, sponsae Christi, sensus corrumpantur a castitate quae est in Christo? In hoc ergo domino et salvatore nostro Iesu Christo posita est magna et plena gratia, de qua dicit apostolus Iohannes: *Et vidimus gloriam eius, gloriam tamquam unigeniti a patre, plenum gratia et veritate.* Hanc ps. 18,2
GLORIAM CAELI ENARRANT. Caeli sancti sunt, elevati a terra, portantes dominum. Quamquam gloriam Christi caeli etiam quodammodo narraverunt, quando nato domino stella nova quae numquam videbatur apparuit, sed tamen caeli, de quibus consequenter ibi dicitur: NON SUNT LOQUELAE NEQUE SERMONES, QUORUM NON AUDIANTUR VOCES EORUM. IN OMNEM TERRAM EXIIT SONUS EORUM ET IN FINES ORBIS TERRAE VERBA EORUM. Quorum nisi caelorum? quorum ergo nisi apostolorum? – Ipsi
mi 158 enarrant nobis gloriam dei positam in Christo Iesu per gratiam

2, 3sq. Ps. 18,6 **4–7** *cf.* 2 Cor. 11,2*sq.* **5** sponsi amicus] *cf.* Ioh. 3,29
5sq. *cf.* Gen. 3,1–6 **9sq.** Ioh. 1,14 **15–17** Ps. 18,4*sq.* **19sq.** *cf.* Rom. 3,24

α (*F Mc*, *Na*$_1$) *κ* (*γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

20 et ... sit *om.* ε_2 | quare Sh_1 **21** deus *δ*
2, 2 illi ε_2 (*ac.* f_{11}); de illo Zh_1 **4** quis] est *add.* *γ* (*pc.*) *edd* **5** Eva fellit ε_2 **6** sua *om.* *γ* (*ac.*) *δ ε* Zh_1 *ζ* | sponsi ε_2 **7** corrumpatur *α* **8** plana *γ* (*ac.*) ε_2 (*ac.* Lx_2) **10** quasi *α* Zh_1 Sh_1 *Vulg* | gratiae et veritatis P_8 *Vulg* **11** narrant *α* **12** caeli ... narraverunt *α* Sh_1; caelum ... narravit *cett edd* **13** quando] quando narravit (narraverunt Sh_1) *praem.* *β φ* Sh_1 *edd* | nato *α γ* (*pc.*); eodem *add.* *β δ* (*exc. A*; *pc. G*) *N P*$_8$ *ζ* Sh_1 *edd*; domino eodem *add.* *γ* (*ac.*) *δ* (*ac. G*) *ε* *N* Zh_1 **14** visa est Zh_1 | tamen] (ipsi *praem.* *ζ*) sunt veriores et sublimiores *add.* *ζ edd* **18** quorum nisi caelorum *om.* *δ* (*ac. G*) | ergo *om.* *δ* (*exc. G*) **19** *narrant *α β* | positae *γ* Lx_2 *ε* (*ac. X*); positi *δ*

remissionis peccatorum. *Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei*; iustificati enim gratis per sanguinem ipsius. Quia gratis, ideo gratia; non enim gratia, nisi gratuita. Quia nihil boni ante feceramus, unde talia dona mereremur, magis quia non gratis inferretur supplicium, ideo gratis praestitum est beneficium. Nihil praecesserat in meritis nostris, nisi unde damnari deberemus. Ille autem non propter nostram iustitiam, sed propter suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. Haec est, inquam, gloria dei, non tua. Nihil enim boni fecisti et tamen tantum bonum accepisti. Si ergo pertines ad gloriam quam caeli enarraverunt, dic domino deo tuo: *Deus meus, misericordia eius praeveniet me.* Praevenit enim te. Ut quid praevenit? quia nihil in te boni invenit. Praevenisti supplicium eius superbiendo, ille praevenit supplicium tuum peccata delendo. Tamquam enim ex peccatore iustificatus, ex impio factus pius, ex damnato regno assumptus, dic domino deo tuo: *Non nobis, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Dicamus: *Non nobis.* Quibus enim si quasi nobis? dicamus, inquam: *Non nobis*, quia si ita faceret sicut nobis, nonnisi poenas infligeret nobis. Non nobis, sed nomini suo det gloriam, quia non secundum iniquitatem nostram fecit nobis. *Non* ergo cc 107

20sq. Rom. 3,23*sq.* **25–27** *cf.* Tit. 3,5 **30sq.** Ps. 58,11 **35sq.** Ps. 113,9 **39** *cf.* Ps. 102,10

α ($F\,Mc_2\,Na_1$) κ (γ (C) β ($R\,Ro_{11}\,F_5$)) ϕ (δ ($A\,G$) ε_ω (ε_2 (Lx_2f_{11}) ε ($N\,X$) ε_1 ($Zh_1\,P_8$)) ζ) Sh_1 *edd* (*lo ma mi cc*)

20 (in *praem.* ζ *edd*) remissionem $\kappa\,\varepsilon\,\zeta\,Sh_1$ *edd* | gloriam F (*ac.*) $Na_1\,\gamma$ (*ac.*) δ (*exc.* G) ε_ω (*exc.* Zh_1; *ac.* $X\,P_8$) *Vulg* **21** enim *om.* κ (*pc.* C) X (*pc.*) $\zeta\,Sh_1$ *Vulg edd* | sanguinem] gratiam δ (*exc.* A) *Vulg* **22** non] est *add.* α *edd* | gratia^2] gratis γ (*ac.*) $\delta\,\varepsilon\,\varepsilon_1\,\zeta$ | nisi] sine γ (*ac.*) ϕ (*exc.* ζ); si non $\beta\,\zeta$ *edd* | fecimus Sh_1 **23** talia] alia α (talia *add.* F) | meremur α (*ac.* F) | magis] quam *add.* Mc_2 non *om.* α | inferreretur F (*pc.*) Zh_1 **25** deberemur $F\,Na_1$ **27** haec] haec est inquam gloria dei hanc caeli enarraverunt *praem.* κ (*pc.* C) ϕ (*exc.* A; *pc.* G) *edd* **29** ergo] enim ε **31** ut quid α; utique *cett edd* | boni in te *tr.* $Mc_2\,\zeta$ **32** super veniendo F (superbiendo *vl.*) $Na_1\,\gamma$ (*ac.*) ε_2 (*ac.*) **33** peccata tua ζ *tollendo α | tamen quam Mc_2 | enim] ergo F (*vl.*) β **34** ex^1 ... pius *om.* α pius factus *tr.* $\phi\,Sh_1$ *edd* | in regnum γ (*pc.*) *edd*; ad regnum Sh_1 | assumus Mc_2 **36** dicamus^2] enim *add.* α **37** in quandam F **38** tuo F (*ac.*) γ (*ac.*) X (*ac.*) Zh_1 (*ac.*) | da Zh_1 **39** iniquitates nostras *edd* (*cf. LXX*)

nobis, domine, non nobis, repetitio confirmatio est. *Non nobis, domine, sed nomini tuo da gloriam.* Hoc illi noverunt caeli, qui enarrant gloriam dei.

ma 83 (3.) ET OPERA MANUUM EIUS ANNUNTIAT FIRMAMENTUM. ⟨Quod dictum est CAELI ENARRANT, hoc repetitum est ANNUNTIAT FIRMAMENTUM⟩ et quod dictum est GLORIAM DEI, hoc repetitum est OPERA MANUUM EIUS. Quae opera manuum eius? Non, sicut quidam sentiunt, deus verbo fecit omnia et tamquam praestantiorem ceteris hominem suis manibus fecit. Non ita sentiendum est: infirma est ista et non satis elimata sententia; omnia enim verbo fecit. Nam licet opera dei diversa narrentur, in quibus hominem ad imaginem suam fecit, tamen *omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil.* Quod autem ad manus dei attinet, et de caelis dictum est: *Et opera manuum tuarum sunt caeli.* Et ne putes etiam ibi caelos sanctos dictos subiecit: *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Ergo non solum homines, sed etiam caelos, qui peribunt, deus manibus suis fecit, cui dictum est: *Opera manuum tuarum sunt caeli;* et de terra hoc idem dictum est: *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et aridam manus eius fundaverunt.* Ergo si et caelos manibus et terram manibus, non solum hominem manibus; et si caelos verbo et terram verbo,

---

3, 9 *cf.* Gen. 1,27 **9sq.** Ioh. 1,3 **11sq.** Ps. 101,26 **12sq.** Ps. 101,27 **16sq.** Ps. 94,5

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

40 nobis[1] *om.* ζ | confirmata α (*ac. F*) γ (*ac.*) δ (*ac. A*) ε_2 ε | domine[2]] non nobis *add.* β *Sh*$_1$ *Vulg* **41** noverunt α ε_2 *Sh*$_1$; noverant *cett edd* | enarrant α δ; enarraverunt ζ *edd*; enarrarunt *cett edd* **3, 1** annuntiant $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | annuntiat ... 4 eius[1] *iter. Sh*$_1$ **2** quod ... firmamentum *addidi*; *om. codd edd* **3** et *om.* κ (*ac. C*) 4 opera[1]] et *praem. Zh*$_1$ | quem *Zh*$_1$ **6** homines *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | suis] sunt *Mc*$_2$ | non] nam δ (*ac.*) **7** infirmitate *Mc*$_2$; infirmata ε_1 (infirmatam *Zh*$_1$) | elimanata ε (*ac. X*) *P*$_8$ **8** enim] autem *Mc*$_2$ | dei **om.* α β *Lx*$_2$ *Zh*$_1$ **9** hominem *om.* α (*pc.*) γ (*ac.*) δ (*ac.*) ε_ω (*exc. Zh*$_1$; *ac. N*); *tr. post* suam β δ (*exc. A*; *pc. G*) **12** ipsi] autem *add.* α **16** arida ε_2 **17** formaverunt ζ *Vulg* | etsi *tr.* δ **18** hominem] fecit *add. edd* | *caelum α *Lx*$_2$ (*pc.*) *Sh*$_1$; caelo ε_2 (*ac. Lx*$_2$) terra *N*

ergo et hominem verbo: Quod verbo, hoc manu, et quod manu, hoc verbo. Non enim humanis membris statura dei distincta est, qui ubique totus est et nullo continetur loco. Quod ergo verbo fecit, sapientia fecit; quod manu fecit, virtute fecit. Christus est autem dei virtus et dei sapientia. *Omnia* autem *per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil.* Enarrarunt, enarrant, enarrabunt caeli gloriam dei. Enarrabunt, inquam, caeli, hoc est sancti, gloriam dei, a terra suspensi, deum portantes, praeceptis tonantes, sapientia coruscantes, illam, ut dixi, gloriam dei, qua salvi facti sumus indigni. Hanc indignitatem, id est quia digni non fuimus, agnoscit filius minor egestate constrictus, agnoscit, inquam, hanc indignitatem filius minor a patre longe peregrinus, daemonum cultor tamquam porcorum pastor, agnoscit gloriam dei, sed egestate constrictus. Et quia illa gloria dei facti sumus, quod digni non fuimus, dicit ad patrem suum: 'Non sum dignus vocari filius tuus.' Infelix per humilitatem impetrat felicitatem et eo se commendat dignum, quod confitetur indignum. Hanc dei gloriam CAELI ENARRANT, ET OPERA MANUUM EIUS ANNUNTIAT FIRMAMENTUM. Caelum firmamentum, firmum cor, non timidum cor. Annuntiata enim sunt ista inter impios, inter adversos deo, inter amatores mundi persecutoresque iustorum, inter saevientem

mi 159 20 25 30 35

22sq. *cf.* 1 Cor. 1,24 **23sq.** Ioh. 1,3 **27** ut dixi] *cf.* in ps. 18/2,2,25–28
29–32 *cf.* Luc. 15,14.15 **33sq.** non[2] ... tuus] *cf.* Luc. 15,21

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **3, 34** infelix *inc.* e_4 **35** indignum *des.* e_4

19 *homines $\alpha \varepsilon_2 Sh_1$ **20** statura dei *om.* Mc_2 **21** utique δ (*exc. G*) **22** sapientia] hoc *praem.* β | quod] et *praem. edd* | est *om.* γZh_1 **23** autem[2] *om.* Zh_1 *Vulg* **24** enarrarunt] et narrarunt β | et narrant enarrarunt α; et enarrant et enarrabunt Zh_1 **25** enarrabunt] enarrarunt Zh_1 **26** tonantis ε_2 (*ac.*) Sh_1 **28** qua Mc_2 (*ac.*) γ Ro_{11} δ (*exc. A; ac. G*) *edd* | non fuimus digni *tr.* Zh_1 **29** agnoscet γ (*ac.*) δ (*exc. A; ac. G*) ε (*ac. N*) | contritus (*bis*) Lx_2 | agnoscet γ (*ac.*) δ (*ac. G*) *X* (*pc.*) **30** a *om.* Zh_1 **32** gloriam ε_2 (*ac.* Lx_2) Zh_1 **34** commendat] ostendit *edd* **35** quo β δ (*exc. A*) Lx_2 (*pc.*) ζ Sh_1 *edd* | gloriam dei *tr. edd* **37** firmatum Mc_2 **38** annuntiat Mc_2 γ (*ac.*) δ (*exc. A; ac. G*) ε Zh_1 ζ eum Mc_2 ζ | sunt *eras.* γ; sicut Zh_1 | deo] dei δ (*exc. A*)

cc 108 mundum annuntiata sunt ista. Sed saeviens mundus quid poterat facere, quando firmamentum ista nuntiabat? ANNUNTIAT FIRMAMENTUM. Quid? OPERA MANUUM EIUS. Quae sunt opera manuum eius? gloria dei, illa, qua salvi facti sumus, qua creati in bonis operibus sumus. *Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo* 45 *Iesu in operibus bonis*. Non solum quippe homines, sed etiam iustos, si tamen sumus, ipse fecit nos, et non ipsi nos.

(4.) DIES DIEI ERUCTAT VERBUM ET NOX NOCTI INDICAT SCIENTIAM. Quid est? Forte planum et apertum est, DIES DIEI ERUCTAT VERBUM, apertum et planum tamquam per diem. Quod autem NOX NOCTI INDICAT SCIENTIAM, obscurum est 5 tamquam per noctem. DIES DIEI, sancti sanctis, apostoli fidelibus, ipse Christus apostolis, quibus dixit: *Vos estis lumen mundi*. Aper- ma 84 tum hoc videtur et cognitu facile. Quomodo autem NOX NOCTI ANNUNTIAT SCIENTIAM? Nonnulli haec verba simpliciter intellexerunt (et forte hoc sit verum) aestimantes hanc sententiam signi- 10 ficatam esse, quod tempore domini nostri Iesu Christi, cum in terra versaretur, apostoli audierunt, hoc in posteros esse traiectum, tamquam de tempore in tempus: dies diei et nox nocti, prior dies posteriori diei et prior nox posteriori nocti, quia haec doctrina diebus et noctibus praedicatur. Iste simplex intellectus 15 cui sufficit sufficiat. Sed nonnulla verba scripturarum obscuritate

ps. 18,3

---

43 *cf.* Eph. 2,8 **44sq.** Eph. 2,10 **46** *cf.* Ps. 99,3 **4, 6** Matth. 5,14

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_3 (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

40 mundus ε_2 (*ac. Lx*$_2$) | poterit γ (*ac.*) ε_2 (*ac. Lx*$_2$) *X* (*ac.*) **41** annuntiabat γ (*pc.*) *edd* **42** quae ... eius *om.* α **43** gloriam *F Na*$_1$ | illam α | in *om.* α operibus bonis *tr.* β **44** in operibus bonis in Christo Iesu *tr.* β **45** bonis] suis *Mc*$_2$ | homines quippe *tr. Zh*$_1$ **4, 1** eructabunt β | indicat (*Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$)] annuntiat ε_2 *P*$_8$ *edd*; ἀναγγέλλει *LXX* (*ut ps. 18,2*) **2** *planum forte *tr.* α **4** nox *iter.* ζ | annuntiat *edd* **5** sanctis] sancti sunt δ | apostolis *Mc*$_2$ *Na*$_1$ **6** dicit *Sh*$_1$ **7** *cognitum α ϕ (*exc. P*$_8$; *ac.* ε) *Sh*$_1$ **8** indicat δ (*ac. G*) *N Vulg* **9** *existimantes α *P*$_8$ | hac sententia β ε (*pc.*) *P*$_8$ ζ *Sh*$_1$ *edd*; hanc scientiam *Zh*$_1$ significatam α *Zh*$_1$; significatum *cett edd* **12** et *om.* κ δ ε ζ *edd* **13** prior[1] ... nocti *om.* δ (*ac. G*) **14** doctrina *om. Mc*$_2$ et] ac δ **15** nonnulla verba] nonnullae β | obscuritate] auctoritate δ

sua hoc profuerunt, quod multas intellegentias pepererunt. Itaque hoc si planum esset, unum aliquid audiretis; quia vero obscure dictum est, multa audituri estis. Est alius intellectus: DIES DIEI, NOX NOCTI, hoc est spiritus spiritui, caro carni. Est alius: DIES DIEI spiritales spiritalibus, et NOX NOCTI carnales carnalibus. mi 160
Utrique enim audiunt, etsi non utrique similiter sapiunt. Illi enim audiunt tamquam verbum eructatum, illi tamquam scientiam annuntiatam. Quod enim ructatur, praesentibus ructatur; quod autem annuntiatur, longe positis annuntiatur. Possunt caeli sensus plures inveniri, sed adhibendus est modus propter angustias praesentis temporis. Dicamus autem et unum aliquid, quod quidam velut concinentes aperuerunt: Quando dominus, inquiunt, Christus loquebatur apostolis, dies diei eructabat verbum, quando Iudas dominum Christum prodidit Iudaeis, nox nocti annuntiabat scientiam.

ps. 18,4 (5.) NON SUNT LOQUELAE NEQUE SERMONES, QUORUM NON AUDIANTUR VOCES EORUM. Quorum nisi caelorum illorum, qui enarrant gloriam dei? NON SUNT LOQUELAE NEQUE SERMONES, QUORUM NON AUDIANTUR VOCES EORUM. Legite actus apostolorum, quomodo veniente super eos spiritu sancto cc 109
omnes impleti sunt illo et loquebantur linguis omnium gentium,

---

24 caeli] *cf.* Ps. 18,2 **5, 5–7** *cf.* Act. 2,4

$\alpha\,(F\,Mc_2\,Na_1)\,\kappa\,(\gamma\,(C)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2f_{11})\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,\zeta)$ *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

16 in hoc Zh_1 **17** si hoc *tr.* f_{11} (*pc.*) ε Sh_1; hoc $\alpha\,\varepsilon_2$ (*ac.* f_{11}) | esset] est si α **18** est[2]] et *add.* ζ *edd* | diei] die δ (*exc.* *A*); et *add.* Mc_2 **20** carnales *om.* Mc_2 Na_1; carnalis Zh_1 **21** *enim *om.* α | etsi *om.* f_{11} | non ... audiunt *om.* *F*; isti $Mc_2\,Na_1$ **22** ructuatum $\alpha\,f_{11}$ (*pc.*); fructuatum ε_2 (*ac.* f_{11}) | scientia annuntiata $\varepsilon_2\,\varepsilon$; scientia eructuata δ **23** annuntiatum *F* **24** quod autem annuntiatur *om.* α | annuntiatur[1]] *nuntiatur δ | caeli *om.* ζ Sh_1; hic *F* (*vl.*) β **25** sensos ε_2 (*ac.* f_{11}) | hibendus (exhibendus *X*) est (*om.* β) $\beta\,\varepsilon$ | angustiam ε_1 **26** et *om.* Mc_2 **27** concinentes α (continentes $Mc_2\,Na_1$) ζ Sh_1; concinnes *F* (*vl.*) κ ϕ (*exc.* ζ; concinnens ε); conicientes *edd* | apparuerunt γ (*ac.*) δ **28** Christus] Iesus Sh_1 | eructat Mc_2 **5, 3** qui] quod Mc_2 (quo *ac.*) **6** illo *om.* Mc_2

sicut spiritus dabat eis pronuntiare. Ecce NON SUNT LOQUELAE NEQUE SERMONES, QUORUM NON AUDIANTUR VOCES EORUM. Sed non ibi tantum ubi impleti sunt sonuerunt: IN OMNEM TERRAM EXIIT SONUS EORUM ET IN FINES ORBIS TERRAE VERBA EORUM. Ideo et nos hic loquimur. Sonus enim ille ad nos usque pervenit, sonus qui in omnem terram exiit. Et haereticus ad ecclesiam non intrat; ideo sonus in omnem terram exiit, ut tu in caelum intres. O pestis litigiosa, pessima et adhuc errare volens, o superbiae fili, audi testamentum patris tui. Ecce quid planius, quid apertius? IN OMNEM TERRAM EXIIT SONUS EORUM ET IN FINES ORBIS TERRAE VERBA EORUM. Numquid expositore opus habet? quid contra te conaris? partem vis in lite retinere, qui potes totum in concordia retinere? ps. 18,5

(6.) IN SOLE POSUIT TABERNACULUM SUUM, in manifestatione ecclesiam suam, non in occulto, non quae lateat, non velut opertam, ne forte fiat sicut operta super greges haereticorum. Dictum est et cuidam in scriptura sancta: *Quoniam tu in occulto fecisti, patieris in sole*; hoc est occulte malum fecisti, poenas patieris in omnium manifestatione. IN SOLE ergo POSUIT TABERNACULUM SUUM. Quid tu, haeretice, fugis in tenebras? Christianus es? audi Christum. Servus es? audi dominum. Filius es? audi pa- ps. 18,6

6, 3 *cf.* Cant. 1,6 **4sq.** 2 Reg. 12,12

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

7 spiritus] sanctus *add.* $\beta\,\varepsilon$ *Vulg* | dabat] eloqui *add.* *Zh*$_1$ (*iuxta Vulg.*) pronuntiare *om.* *Zh*$_1$ | sunt *om.* *Mc*$_2$ 9 sonaverunt δ 10 finem *Lx*$_2$ terrarum ε_2 11 enim *om.* ζ | usque ad nos *tr.* ζ 12 qui] quia α (enim *Mc*$_2$) et] si *add.* δ (*exc. A*; *sl. G*) ζ | ad *om. edd*; in *Mc*$_2$ 14 pestilentiosa litigiosa pessima γ (*ac.*) δ (*ac. G*) ε_ω (*exc. P*$_8$); pestilentiose litgiose pessime $\beta\,P_8\,\zeta\,Sh_1\,edd$ volemus *Mc*$_2$ | o^2 *om.* $\kappa\,\phi$ 15 superbiae α; superbia *Zh*$_1$; superbe *cett edd* filii ε_1 | audisti *F* 16 finis *f*$_{11}$ 17 habes γ (*pc.*); est *edd* 18 tu β | parte *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | potest α (*ac. F*) 19 continere β **6, 1** in^2 *om.* *Sh*$_1$ 2 non^2 *om.* α 3 opertam] operta α (opera *ac. F*) δ *Lx*$_2$ (*pc.*) ε *Zh*$_1$ *Sh*$_1$; aperta ε_2 (*ac. Lx*$_2$) operta] aperta *f*$_{11}$ 4 occultum *Mc*$_2$; malum *add.* *Mc*$_2$ *Na*$_1$ 5 occulte] *in occulto $\alpha\,\varepsilon_2$ (*pc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$; occultum ε_1 | malium *Lx*$_2$ | *poenam α 7 Christianus] agnus δ (*ac. G*) 8 es^3 *om.* $\alpha\,\phi$ (*exc. Zh*$_1$) *Sh*$_1$

trem. Emendare, revivisce. Dicamus et de te: *Mortuus erat et revixit, perierat et inventus est.* Non mihi dicas: 'Utquid me quaeris, si perii?' Ideo enim te quaero, quia peristi. 'Noli me' inquit 'quaerere.' Hoc sane vult iniquitas, qua divisi sumus, sed non vult caritas, qua fratres sumus. Improbus non essem, si quaererem servum meum: et improbus dicor, quia quaero fratrem meum? Sic sapiat in quo fraterna caritas non est, ego tamen quaero fratrem meum. Irascatur, dum tamen quaeratur, qui inventus placatur. Quaero, inquam, fratrem meum et interpello non contra illum, sed pro illo dominum meum. Nec dicam interpellans: 'Domine, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem', sed: 'Dic fratri meo ut teneat mecum hereditatem.' Quid ergo erras, frater? quid per angulos fugis? quid latitare conaris? IN SOLE POSUIT TABERNACULUM SUUM. ET IPSE TAMQUAM SPONSUS PROCEDENS DE THALAMO SUO. Puto quod agnoscas eum. Ille tamquam sponsus procedens de thalamo suo EXSULTAVIT UT GIGAS AD CURRENDAM VIAM, ipse IN SOLE POSUIT TABERNACULUM SUUM, hoc est ille tamquam sponsus, cum verbum caro factum est, in utero virginali thalamum invenit atque inde naturae coniunctus humanae tamquam de castissimo procedens cubili, humilis misericordia infra omnes, fortis maiestate super omnes (hoc est enim GIGAS EXSULTAVIT AD CURRENDAM VIAM), natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit: Cucurrit viam, non haesit in via. Idem ipse ergo sponsus qui haec fecit, ipse posuit IN SOLE, hoc est in

10 ma 85 mi 161 cc 110

9sq. Luc. 15,32 **18sq.** *cf.* Luc. 12,13 **26** *cf.* Ioh. 1,14

α (F Mc₂ Na₁) κ (γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂ f₁₁) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

9 emendare] et *add. F Na₁ Sh₁* **10** et] revixit *add. F* | quaeras *F* **11** enim *om. Zh₁* | inquit me *tr. γ ζ edd*; me inquis *Mc₂* **12** quia divisi *δ ε₂*; qui (quia *Sh₁*) adversi *α (ac. F) Sh₁* **13** qua] quod *γ*; quia *α δ Sh₁* **14** meum[1]] suum *Mc₂* | sic ... meum *om. Mc₂* **15** qua *F (ac.) Na₁* **16** dum *sl. δ (exc. G) X*; dei *Mc₂*; diu *F* | inventus] est *add. α* **18** deum *κ φ* **19** ut[1]] et *Mc₂* | ut[2] *om. κ δ (exc. A; ac. G) ε P₈* **20** quid[1]] qui *Sh₁* **22** de] e *Lx₂ ε₁* **26** verbo *F* **29** fortis *om. Zh₁* | enim] ut *add. Sh₁* **31** adhaesit *Mc₂* **32** ipse[2] *om. Sh₁*

manifestatione, TABERNACULUM SUUM, hoc est sanctam ecclesiam suam.

(7.) Quam viam autem cito cucurrit vis audire? A SUMMO CAELO EGRESSIO EIUS ET OCCURSUS EIUS USQUE AD SUMMUM EIUS. Postea vero quam excurrit inde et recurrendo remeavit, misit spiritum suum; visae sunt illis super quos venit linguae divisae velut ignis: Sicut ignis venit spiritus sanctus fenum carnis consumpturus, aurum cocturus et purgaturus, sicut ignis venit, et ideo sequitur: ET NON EST QUI SE ABSCONDAT A CALORE EIUS. ps. 18,7

(8.) LEX DOMINI IMMACULATA CONVERTENS ANIMAS: hoc est spiritus sanctus. TESTIMONIUM DEI FIDELE SAPIENTIAM PRAESTANS PARVULIS, non superbis: hoc est spiritus sanctus. ps. 18,8

(9.) IUSTITIAE DOMINI RECTAE, non terrentes, sed LAETIFICANTES CORDA: hoc est spiritus sanctus. PRAECEPTUM DOMINI LUCIDUM ILLUMINANS OCULOS, non hebetans, non carnis oculos, sed cordis, non exterioris hominis, sed interioris: hoc est spiritus sanctus. ps. 18,9

(10.) TIMOR DOMINI, non servilis, sed CASTUS, gratis amans, non puniri timens ab eo quem tremit, sed separari ab eo quem diligit. Iste est timor castus, non quem consummata caritas foras mittit, sed PERMANENS IN SAECULUM SAECULI: Hic est spiritus sanctus, id est hunc donat, hunc confert, hunc inserit spiritus sanctus. IUDICIA DEI VERA IUSTIFICATA IN IDIPSUM, non ad rixas divisionis, sed ad congregationem unitatis (hoc est enim IN IDIPSUM): Hoc est spiritus sanctus. Ideo linguis omnium loqui fe- ps. 18,10

7, 4sq. *cf.* Act. 2,3 **10, 3sq.** *cf.* 1 Ioh. 4,18

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ' (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_3 (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_1$) ε (*N N*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_1$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

33 sanctam *om.* β; in sanctam α (*ac. F*) **7, 1** autem viam *tr. edd* | currit *F Na*$_1$ δ *Zh*$_1$ 3 eius] caeli α ε_2 *LXX* | excucurrit κ δ ε ζ 4 sanctum ζ | visa ε_2 ε (*ac. X*); visi α; vasa *Zh*$_1$ | illi α γ (*ac.*) *Zh*$_1$ **8, 2** domini *Ro*$_{11}$ *Zh*$_1$ ζ *LXX Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *cdd* | dei fidele *om. Mc*$_2$ | sapientia ε_2 **9, 3** epetans et α (*ac. F Mc*$_2$) | oculos^2 α *edd*; **om. cett* **10, 1** gratus *Zh*$_1$ 4 hic] *hoc ε_2 (*pc.*) *Zh*$_1$ (*ac.*) 5 id est] idem ε *Zh*$_1$ | fert *F* | inserit] infert *Zh*$_1$ 6 domini β ε ζ *LXX Vulg edd* | vera *om.* α 7 enim *om. F* 8 loqui linguis omnium *tr.* ζ | hominum δ (*ac.*)

cit, in quos primo venit, quia linguas omnium gentium in unitatem se congregaturum esse nuntiavit. Quod tunc faciebat unus homo accepto spiritu sancto, ut unus homo linguis omnium loqueretur, hoc modo ipsa unitas facit: linguis omnibus loquitur. Et modo unus homo in omnibus gentibus linguis omnibus loquitur, unus homo, caput et corpus, unus homo Christus et ecclesia, vir perfectus, ille sponsus, illa sponsa. Sed *erunt* inquit *duo in carne una.* IUDICIA DEI VERA IUSTIFICATA IN IDIPSUM: propter unitatem. ma 86

ps. 18,11 (11.) DESIDERABILIA SUPER AURUM ET LAPIDEM PRETIOSUM MULTUM. Aut 'multum aurum' aut 'multum pretiosum' aut 'multum desiderabilia', tamen multum, at haeretico parum. Non nobiscum amant in id ipsum et nobiscum confitentur Christum. Ipsum quem mecum confiteris Christum, ipsum ama mecum! Et ad ipsum non vult recurrere: calcitrat, respuit; non illi est desiderabile hoc super aurum et lapidem pretiosum. Audi aliud: ET DULCIORA inquit SUPER MEL ET FAVUM. Sed hoc adversum est erranti: mel amarum est febrienti, dulce tamen et acceptabile sanitati, quia carum est sanitati. DESIDERABILIA SUPER AURUM ET LAPIDEM PRETIOSUM MULTUM ET DULCIORA SUPER MEL ET FA- mi 162 cc 111

10–12 *cf.* Act. 2,4 **15sq.** Gen. 2,24; 1 Cor. 6,16; Eph. 5,31

$\alpha\,(F\,Mc_2\,Na_1)\,\kappa\,(\gamma\,(C)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2f_{11})\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,\zeta)$ $Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

9 linguis α (*ac.* $F\,Mc_2$) γ (*ac.*) δ (*exc.* G; *ac.* A) ε_ω (*exc.* P_8) **12** ipsa **om.* α **13** loquitur linguis omnibus *tr.* Zh_1 **16** idipsum $\beta\,P_8\,edd$; semetipsa F (*pc.*) γ (*ac.*) $Zh_1\,\zeta\,Vulg\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}$; semetipsum F (*ac.*) γ (*pc.*) *cett* **11, 2** aurum multum *tr.* δ | aut[2] ... multum[2] *om.* Mc_2 **3** at haeretico] ad haeretico γ (*ac.*) δ (*exc.* G) ε_2 (*ac.* Lx_2) ε; ad haereticum δ (*exc.* A) Lx_2 (*pc.*); ad haereticos α; ab haeretico β ε_1 (haereticorum Zh_1); hoc haeretico $\zeta\,Sh_1$; haeretico $X\,edd$ | parum] parte Zh_1 **4** in ... ipsum $\alpha\,\beta\,\delta$; ad ipsum f_{11}; id ipsum *cett edd* **5** mecum ama *tr.* Zh_1 | et] in β **6** id (*om. ac.* Zh_1) ipsum $\beta\,\delta$ (*exc.* A; *pc.* G) $Zh_1\,\zeta$; ad idipsum γ (*pc.*); qui idipsum *edd* | non[1] *om.* Zh_1 | recurrere $\alpha\,f_{11}$ (*pc.*) Sh_1; recusat κ (*pc.* C) δ (*pc.*[2] G) Lx_2 (*pc.*) $\zeta\,edd$; recusare γ (*ac.*) δ (*exc.* A; recursare *pc.*[1] G) ε_2 (*ac.*) *cett* | recalcitrat Lx_2 (*pc.*) $\zeta\,Sh_1\,edd$ **7** pretiosum] multum *add.* $\zeta\,Sh_1\,edd$ aliud] illud δ | et[2]] sed α **8** inquit *om.* $P_8\,\zeta$ **9** mel] vel $Mc_2\,Na_1$ | febricitanti $\zeta\,Sh_1$ | acceptabilem F (*ac.*) Na_1 | sanato $\zeta\,edd$

VUM. (12.) NAM ET SERVUS TUUS CUSTODIT EA. Quam dulcia ps. 18,12
ista sunt, custodiendo probat servus tuus, non loquendo. Custodit ea servus tuus, quia et nunc dulcia sunt et in posterum salubria sunt. Nam IN CUSTODIENDO EA RETRIBUTIO MULTA. Sed amans animositatem suam nec videt hunc splendorem haereticus nec sentit dulcedinem. (13.) DELICTA enim QUIS INTELLEGIT? ps. 18,13
Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. 'Ideo' inquit 'iste est servus qui custodit hanc dulcedinem, suavitatem caritatis, amorem unitatis. Ego' inquit 'ipse qui custodio, rogo te (quoniam DELICTA QUIS INTELLEGIT?), ne mihi ut homini quaedam subrepant et quibusdam ut homo praeoccuper: AB OCCULTIS MEIS MUNDA ME, DOMINE.' Hoc ergo cantavimus, ecce ad hoc loquendo pervenimus. Dicamus et cum intellectu cantemus et cantando oremus et orando impetremus. Dicamus: AB OCCULTIS MEIS MUNDA ME, DOMINE. Quis enim delicta intellegit? Si videntur tenebrae, intelleguntur delicta. Denique quando nos delicti paenitet, in luce sumus. Nam quando quisque ipso delicto involutus est, quasi obtenebratis opertisque oculis non videt delictum, quia, si tibi tegatur et carnis oculus, nec aliud vides nec hoc unde tegitur vides. Ergo deo dicamus, qui novit videre quod purget, novit inspicere quod sanet, illi dicamus: AB OCCULTIS MEIS MUNDA ME, DOMINE, ET AB ALIENIS PARCE SERVO TUO. 'Delicta' in- ps. 18,14
quit 'mea inquinant me, delicta aliena affligunt me, ab his munda

---

13, 2 *cf.* Luc. 23,34

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) *ε* (*N M*) *ε*$_4$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **13, 6** ab *inc.* *e*$_3$

12, 1 eam *F* 2 *sint *β* *ε*$_ω$ (*exc.* *P*$_8$) *ζ* *Sh*$_1$ 4 illa *β* *Ψ*$_{αβκ}$ **13, 2** ignoscit *ε*$_2$ (*ac.* *Lx*$_2$) | est iste servus tuus *Mc*$_2$ 3 est *om.* *β* | suavitate *β* 4 *amore *α* (*ac.* *F*) *κ* *ε*$_2$ 5 quidam *α* 6 praeoccupet *Zh*$_1$ 7 domine *om.* *LXX Vulg* | cantabimus *ε*$_2$ *e*$_3$ (*pc.*) | ecce ... loquendo] ante adhuc querendo ad hoc *δ* (*exc.* *A*) 9 interpraetemur *Zh*$_1$ | ab occultis *iter.* *ζ* 10 evidenter *F* (*ac.*) *Na*$_1$ 11 delicti] delicta *α* *e*$_3$ 12 paenitent *Mc*$_2$ *δ* (*exc.* *A*; *pc.* *G*) *e*$_3$ (*pc.*) 13 obtenebratis opertisque] clausis obtenebratisque *Sh*$_1$ | opertisque *om.* *α*; quae *ε*$_2$ *e*$_3$ 14 quia si] quasi *κ* (*ac.* *C*) *δ* *ε*$_ω$ (*exc.* *P*$_8$; *ac.* *X*) | et *om.* *γ* (*pc.*) *e*$_3$ | hoc *om.* *α*

me, ab illis parce. Tolle mihi ex corde malam cogitationem, repelle a me malum suasorem,' hoc est: AB OCCULTIS MEIS MUNDA ME ET AB ALIENIS PARCE SERVO TUO. Nam ista duo genera delictorum, propria simul et aliena, etiam primitus in exordio claruerunt: Diabolus suo delicto cecidit, Adam alienum deiecit. Hic ipse dei servus custodiens iudicia dei, in quibus retributio multa, et in alio psalmo sic orat: *Non veniat mihi pes superbiae et manus peccatorum non moveant me.* 'Non veniat' inquit 'mihi pes superbiae,' hoc est: AB OCCULTIS MEIS MUNDA ME, DOMINE, 'et manus peccatorum non moveant me,' hoc est: AB ALIENIS PARCE SERVO TUO.

(14.) SI MEI NON FUERINT DOMINATA, occulta mea et delicta aliena, TUNC IMMACULATUS ERO. Hoc non suis viribus audet, sed dominum deprecatur ut impleat, cui dicitur in psalmo: *Itinera mea dirige secundum verbum tuum, et non dominetur mihi omnis iniquitas.* Noli timere, si Christianus es, dominum foris hominem: dominum deum tuum semper time. Malum te time, hoc est cupiditatem tuam, non quod in te deus fecit, sed quod tibi ipse fecisti. Te dominus bonum servum fecit, tu tibi in corde tuo malum dominum creasti. Merito subderis iniquitati, merito subderis domino, quem tu tibi ipse fecisti, quia ei qui te fecit subditus esse noluisti.

cc 112 mi 163 ma 87

25sq. Ps. 35,12 **14, 4sq.** Ps. 118,133

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *e*$_3$ *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

19 illis] his *Zh*$_1$ **21** dua ε (*ac. X*); duorum *e*$_3$ **23** alienum (*cf.* 15, 7) α β *Sh*$_1$; alienus *f*$_{11}$; alieno *cett edd* | hoc ipse δ (haec ipsa *pc. G*) **24** iudicium α (*ac. F*) *e*$_3$ **26** peccatoris *F*$_5$ δ (*exc. A*) *Vulg* | moveat α *F*$_5$ *LXX Vulg* | non^2 ... 28 me *om. Mc*$_2$; *tr.* δ (*exc. G; mg. A*) *post* sic orat (25) | veniant δ (*ac. G*) | inquit *om.* κ (*pc. C*); *tr. post* mihi δ (*exc. G*); *tr. post* superbiae δ (*exc. A*) | pes] manus δ **28** moveat δ (*exc. G*) **14, 1** si] si mei non fuerint dominati (dominata *vl.*) tunc immaculatus ero *praem.* β | dominati *e*$_3$ (*ac.*) *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **2** aliena] mea δ **3** in] alio *add.* β **4** verbum] eloquium *Sh*$_1$ *Vulg* | non] si α *e*$_3$ (*ac.*) | mei δ ζ *LXX Vulg* **6** *tuum *om.* γ ϕ | te *del. Lx*$_2$; in te γ (*pc.*) δ (*pc.*) ζ *edd* **7** non quod] numquid *Zh*$_1$ **8** dominum ε_2 (*ac. f*$_{11}$) | tibi] malum *add.* α **9** subderis^1 ... subderis] subdideris (*bis*) *Zh*$_1$ **10** ipsi *edd*

(15.) 'Sed SI MEI inquit NON FUERINT DOMINATA, TUNC IMMACULATUS ERO ET MUNDABOR A DELICTO MAGNO. Putamus quo delicto? quod illud est delictum magnum? Forte aliud sit quam dicturus sum, non tamen celabo quod sentio. Delictum magnum arbitror esse superbiam. Hoc fortasse et aliter significatum est in eo quod ait: ET MUNDABOR A DELICTO MAGNO. Quaeritis quam magnum sit hoc delictum, quod deiecit angelum, quod ex angelo fecit diabolum eique in aeternum interclusit regnum caelorum? Magnum hoc delictum est et caput atque causa omnium delictorum. Scriptum est enim: *Initium peccati omnis superbia.* Et ne quasi leve aliquid contemnas: *Initium* inquit *superbiae hominis apostatare a deo.* Non leve malum est hoc vitium, fratres mei. Huic vitio in his personis, quas videtis amplas, displicet humilitas Christiana; propter hoc vitium dedignantur colla subdere iugo Christi obligati artius iugo peccati (non enim servire non eis continget, nam nolunt servire, sed eis expedit servire. Nolendo servire nihil aliud agunt, quam ut bono domino non serviant, non ut omnino non serviant, quia qui noluerit servire caritati, necesse est ut serviat iniquitati). Ab hoc vitio caput om-

---

15, 10sq. Sir. 10,15 **11sq.** Sir. 10,14

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N V*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) e_3 *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **15, 10** superbia *des.* e_3

15, 1 dominati *F Na*$_1$ β (*vl. R F*$_5$) *Lx*$_2$ (*pc.*) *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **2** et emundabor F_5 δ e_3 *Zh*$_1$ ζ *Sh*$_1$ *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | maximo α ε_2 e_3 ε_1 *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | putamus quod delictum β δ (*exc. G; pc. A*); putamus quod delicto γ (putamus *pc.*) δ (putamus quod de delicto *pc. G; ac. A*) ε_2 e_3 (*ac.*) *N*; quo putamus delicto *tr. edd* **3** est] magnum *add.* α e_3; magno *add.* ε_2 **4** tamen] inter δ (inde *pc. G*) **5** superbia *Mc*$_2$ *Na*$_1$ ε_2 (*ac. Lx*$_2$) | taliter β **6** et emundabor *Sh*$_1$ *Vulg* **7** quaeris *Zh*$_1$ **9** causam *Mc*$_2$ **11** ne] neque α ε_2 ε_1 | aliquid leve *tr.* ε **12** omnis γ ϕ (*exc. P*$_8$; *ac. G*; homines *pc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ (*tr. ante* superbiae) | apostature γ | a *sl.* γ | est malum *tr. Sh*$_1$ initium ε_2 **13** iis β | videris ε **14** dedignatur γ (*ac.*) δ (*ac.*) *f*$_{11}$ | *subdere colla *tr.* α **15** obligata *F* **16** non *om. Zh*$_1$ | non eis *om.* α (eis *sl. F*) contingent γ (*ac.*) δ (*ac. G*) ε_ω (*exc. Zh*$_1$; *ac. X P*$_8$) | servire[1] *om. Mc*$_2$ **18** non[2] *om.* ε_2 (*ac. f*$_{11}$) *Zh*$_1$ | quia *om.* κ δ *f*$_{11}$ (*ac.*) ε *P*$_8$ ζ | qui *om. Lx*$_2$ **19** ab ... vitio] hoc vitium β | vitio quod est caput δ (*pc.*) *Sh*$_1$ *edd*; vitio caput est *Zh*$_1$; vitio capite *X* (*pc.*) ζ

nium vitiorum, quia inde cetera nata sunt, facta apostasia a deo et eunte anima in tenebras, male utente libero arbitrio, peccatis etiam ceteris consecutis, ut et substantiam suam dissiparet cum meretricibus vivens prodige et per egestatem fieret pastor porcorum, qui erat socius angelorum. – Propter hoc vitium, propter hoc magnum superbiae peccatum deus humilis venit. Haec causa, hoc peccatum magnum, iste ingens morbus animarum omnipotentem medicum de caelo deduxit, usque ad formam servi humiliavit, contumeliis egit, ligno suspendit, ut ad salvantem medicinam curreret hic tumor. Iam tandem erubescat homo esse superbus, propter quem factus est humilis deus. 'Ita' inquit 'mundabor a delicto magno, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.'

ps. 18,15 (16.) Et per hoc UT COMPLACEANT ELOQUIA ORIS MEI ET MEDITATIO CORDIS MEI IN CONSPECTU TUO SEMPER. Nam si ab hoc magno delicto non mundabor, in conspectu hominum placebunt eloquia mea, non in conspectu tuo. Superba anima in conspectu hominum vult placere, humilis anima in occulto, ubi deus videt, vult placere, ut si placuerit hominibus de bono opere, illis gratuletur quibus placet bonum opus, non sibi cui sufficere debet quia fecit bonum opus, *gloria nostra* inquit *haec est, testimo-*

cc 113

mi 164

22–24 *cf.* Luc. 15,13–15 **27sq.** *cf.* Phil. 2,7 **31sq.** *cf.* Iac. 4,6 **16, 8sq.** 2 Cor. 1,12

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

20 qua β | cetera inde *tr.* ζ | cetera] vitia *add. edd* | facta *sl. Zh*$_1$; est *add.* ζ *Sh*$_1$ *edd* | et *om.* ζ (*ac.*) *edd* **21** tenebris *F* (*ac.*) γ (*ac.*); et *add.* γ *edd* **22** consecuti β | suam *om.* α **23** pecorum ε **24** socio ζ **25** deus] dicitur ε **26** ob hoc α **28** ut ... curreret α; ac (ut *praem.* β ζ *Sh*$_1$; hac β *X* (*pc.*) ε_1 ζ; ad δ (*exc. G*); ut *pc.* γ; per *edd*) salutem (salute β δ (*exc. A*; *pc. G*) *X* (*pc.*) ε_1 ζ) tantae medicinae curetur (curaretur β) *cett edd* **29** timor ε (*ac. X*) **31** autem **om.* α ε_2 *Sh*$_1$ **16, 1** et[1]] et erunt ut complaceant eloquia oris mei et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper *praem.* β | hoc] erunt *add.* β *P*$_8$; fit quod sequitur: et erunt *fortasse addendum* | compleant *Zh*$_1$ **3** ab *om. Zh*$_1$; ob *F* | non *om. Mc*$_2$ | mundor κ ϕ (*exc. Zh*$_1$) *Sh*$_1$ *7* illi gratulentur α | cui] sui *add.* δ (*ac. G*) **8** inquit nostra *tr. Sh*$_1$

nium conscientiae nostrae. Ideoque dicamus etiam quod sequitur:
10 DOMINE, ADIUTOR MEUS ET REDEMPTOR MEUS: Adiutor in bonis, redemptor a malis, adiutor ut habitem in caritate tua, redemptor ut liberes me ab iniquitate mea.

IN PSALMUM XXI

ma 93 (1.) Quod taceri deus noluit per scripturas suas, nec a nobis
mi 170 tacendum est, et a vobis audiendum. Passio domini sicut scimus
cc 121 semel facta est (semel enim Christus mortuus est, iustus pro iniustis, et scimus et certum habemus et fide immobili retinemus,
5 *quia Christus surgens a mortuis iam non moritur, et mors ei ultra*
mi 171 *non dominabitur*; verba ista apostoli sunt); tamen ne oblivisca-
mur quod semel factum est, in memoria nostra omni anno fit. Quoties pascha celebratur, numquid toties Christus moritur? Sed tamen anniversaria recordatio quasi repraesentat quod olim fac-
10 tum est, et sic nos facit moveri tamquam videamus dominum in
ma 94 cruce pendentem, non tamen irridentes, sed credentes. Pendens enim in ligno irrisus est, sedens in caelo adoratur. An forte adhuc irridetur, et iam non est irascendum Iudaeis, quia vel morientem deriserunt, non regnantem? et quis est qui Christum adhuc irri-
15 deat? Utinam unus esset, utinam duo, utinam numerari possent!
cc 122 Tota palea areae ipsius irridet eum, et gemit triticum irrideri do-

---

1, 3sq. *cf.* 1 Petr. 3,18 **5sq.** Rom. 6,9

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (γ' (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_3 (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*NX*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_3$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **16, 12** mea *des.* ε_2 **1, 1** quod *inc.* χ

---

11 a] in α *Lx*$_2$ ε_1 | inhabitem ζ | caritatem tuam γ (*ac.*) δ (*ac.*) ε_2 ε (*ac. X*)
1, 1 deus taceri *tr. Sh*$_1$ | a ceteris deus novit *Mc*$_2$ | noluit deus *tr. S* **2** audiendum] est *add. F* (*sl.*) β **3** est[2] *om.* γ' *R* (*ac.*) **5** resurgens *Ro*$_{11}$ *N Sh*$_1$ *edd* | et *om.* α (*ac. F*) *Vulg* | illi *Mc*$_2$ *Vulg* **7** factum est semel *tr.* χ *edd* | est *om. K* omnia non χ (*ac. S*; omnino non *Y*) | fit *om.* α (*ac. F*) **8** Christus toties *tr. Y* **10** mori *S*; moneri *Y* | quasi β | in cruce pendentem dominum *tr. edd* **13** est] ad *add.* δ | qui γ β ϕ *Sh*$_1$ *edd* **14** regnantem] credentes *Mc*$_2$ | et *om.* γ β ϕ | quis] qui χ γ *X* | adhuc *om. Mc*$_2$ **15** esset] et *add.* δ **16** ipsius **om.* κ ϕ *Sh*$_1$ | et **om.* κ ϕ

minum. Hoc volo gemere vobiscum. Tempus est enim lugendi. Passio domini celebratur. Tempus gemendi est, tempus flendi, tempus confitendi et deprecandi. Et quis nostrum idoneus ad effundendas lacrimas pro dignitate doloris tanti? Si quomodo ait propheta: *Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrimarum?* – si vere fons lacrimarum esset in oculis nostris, nec ipse sufficeret. Irrideri Christum in re aperta, in ea re ubi nemo potest dicere: 'Non intellexi'! Possidenti enim universum orbem terrarum pars offertur, et dicitur sedenti ad dexteram patris: 'Ecce quod hic habes'; et pro tota terra ostenditur illi sola Africa.

(2.) Verba quae modo audivimus, fratres, ubi ponimus? Si possent de lacrimis scribi! Quae fuit mulier quae intravit cum unguento? cuius typum portabat? nonne ecclesiae? cuius figura erat illud unguentum? nonne odoris boni, de quo dicit apostolus: *Christi bonus odor sumus in omni loco?* Ipsius enim ecclesiae insinuabat personam et apostolus; et quod dixit *sumus*, fidelibus dixit. Et quid dixit? *Christi bonus odor sumus in omni loco*. In omni loco dixit Paulus Christi bonum odorem esse omnes fideles, et contradicitur et dicitur: 'Africa sola bene olet, totus mundus putet.' *Christi bonus odor sumus in omni loco*, quis dicit? ecclesia.

---

17 *cf.* Eccl. 3,4 **21sq.** *cf.* Ier. 9,1 **2, 2sq.** *cf.* Matth. 26,7 **5** 2 Cor. 2,15.14

α (FMc_2Na_1) κ (χ (SKY) γ (C) β ($RRo_{11}F_5$)) ϕ (δ (AG) ε_ω (ε (NX) ε_1 (Zh_1P_8)) ζ) Sh_1 *edd* (*lo ma mi cc*) **2, 5** bonus *inc.* Ar_1

---

17 enim est *tr.* $\kappa\phi$ (*exc.* ζ) **18** flendi] est *add.* χ **19** nostrum] est *add.* Y *edd* fundendas β **20** doloris] laboris Mc_2 | tanti doloris *tr.* Zh_1 | sic quomodo Mc_2; sed quomodo Zh_1; sed quid modo $\gamma\beta\phi$ (*exc.* Zh_1) Sh_1 *edd* **22** vero $\gamma\beta\phi$ ipsa δ (*ac.* G) **23** sufficeret] gemere *add.* Mc_2; ad expiandum tantum scelus quo videmus *add.* ζ | irridere $\gamma\beta\phi$ (*exc.* ζ; irrigare Zh_1; *ac.* N); videre Y nemo] me *add.* K | potest] oportet S **24** universo in χ | orbe Y **25** sedenti *om.* α (*ac.* F) **26** quod *om.* Mc_2; quid *edd* | quid habes hic δ (*exc.* A) **2, 1** modo quae *tr.* $\kappa\phi$ (*exc.* ζ) **2** describi $\gamma\beta\phi$ (deberent *add.* ζ) Sh_1 **3** portat Mc_2 **4** odoris] domini *add.* K | odor bonus α (*ac.* F) **5** sumus] deo *add.* β *Vulg* | ipsius ... *7* loco *om.* α | enim] et *add.* SK (*pc.*) | personam insinuabat *tr.* β **6** summis YP_8 | fidelibus] de *praem.* β *7* In ... loco *om.* Mc_2 omni[2]] enim *add.* F **8** dixit] quis dicit Zh_1 | Paulus] apostolus F (*add.*) P_8 (*praem.*) **9** et dicitur *om.* Zh_1 | et ... putet *om.* Mc_2Na_1 | olet] et *add.* ζ putuit $F\chi$ (potuit Y) **10** sumus] esse Y | quid Y

Hunc bonum odorem significabat illud vas unguenti, quo perfusus est dominus. Videamus si non eum attestatur ipse dominus. Cum quidam sua quaerentes, avari, fures, id est Iudas ille diceret de illo unguento: *Utquid ista perditio? Poterat res pretiosa venundari et proficere pauperibus* (odorem enim bonum Christi vendere volebat), quid respondit dominus? *Utquid molesti estis mulieri? Bonum opus operata est in me.* Et quid amplius dicam, quando ipse dixit: *Ubicumque autem praedicabitur hoc evangelium in toto mundo, dicetur et quod fecit mulier ista.* Est quod addere? est quod detrahere? est quare aurem calumniatoribus accommodare? Aut mentitus est dominus aut fefellit illum. Eligant quid dicant: Aut
mi 172 mentitam dicant veritatem aut deceptam dicant veritatem. *Ubicumque praedicabitur hoc evangelium.* Et quasi quaereres ab eo: 'Ubi enim praedicabitur?', *in toto mundo* inquit.

Psalmum audiamus, videamus si hoc dicit. Audiamus quod plangendo cantatur, et vere digna res planctu quando cantatur surdis. Miror, fratres, si hodie psalmus iste legitur et in parte Do-
cc 123 nati. Rogo vos fratres mei, confiteor vobis, novit Christi misericordia, quia sic miror quasi lapidei ibi sint et non audiant. Quid

---

13 *cf.* Phil. 2,21 | *cf.* 1 Cor. 6,10 | *cf.* Ioh. 12,4–6 **14–19** Matth. 26,8–10 **18sq.** Matth. 26,13

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{1,1}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_{1,1}$ (*ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_3$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi* cc)

---

11 significat *α* (*ac. F*) *Zh*$_1$ | illud] ut *praem. Y*; id *praem. K* | vas ungenta *S K*; unguentum *β* **12** videamus ... dominus *om. α* | eum *om. χ edd* | attestetur *δ Sh*$_1$; coattestatur *edd* | dominus ipse *tr. β* **13** dum *edd* | id ... unguento] illi (*om. ζ*) dicerent de unguento illo (illo unguento *tr. Sh*$_1$) *φ Sh*$_1$ | ille *om. α*; *illi *γ β* **14** res] *ista *add. α Sh*$_1$ **15** Christi bonum *tr. δ* **16** volebant *β φ Sh*$_1$ | huic mulieri *ζ* **17** quando] quam quod *ζ* **18** autem *om. Vulg*; enim *Zh*$_1$ | hoc praedicabitur *tr. Sh*$_1$ **19** ista mulier *tr. δ* | ista] ita *γ β ε* (*pc. N*) est[1] *om. Zh*$_1$; *ir. F*; et *Mc*$_2$ *P*$_8$ | quod[2] *om. S* | quid (*bis*) *β Zh*$_1$ *ζ Sh*$_1$ | addere] de re *C* (demere *pc.*) *δ* (*ac. G*) *ε P*$_8$; derogare *β* | deterrere *Mc*$_2$ **20** est] esse *Zh*$_1$ quare *del. ζ* | aurem *om. δ* (*ac. G*); autem *Mc*$_2$ (*tr. ante* quare) *K* | accommodare] volumus *add. Y P*$_3$ **21** eum *Ar*$_1$ | qui *Mc*$_2$ | aut[2] ... dicant[2] *om. Mc*$_2$ **22** ubicumque] autem *add. ζ* **25** videamus ... quod *om. Mc*$_2$ | dixit *δ* **26** luctu *γ β φ* **27** hodie] diu *γ φ* (*add. ζ*) | et *om. ζ* **29** lapide *K*; lapides *Y P*$_8$ | sint] homines *add. ζ*

apertius, fratres? Dicitur passio Christi tam evidens quasi evangelium recitetur, et dictum est ante nescio quot annos quam dominus de Maria virgine nasceretur; praeco erat nuntians iudicem futurum. Legamus illum quantum angustia temporis patitur, non pro affectu doloris nostri, sed, ut dixi, quantum angustia temporis patitur.

ps. 21,2 (3.) DEUS, DEUS MEUS, RESPICE ME; QUARE ME DERELIQUISTI? Istum versum primum in cruce audivimus; ibi dixit dominus: *Eli, eli* (quod est: *Deus meus, deus meus*), *lama sabachthani* (quod est: *Quare me dereliquisti*)? Interpretatus est illud evangelista et dixit eum Hebraice dixisse: *Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti?* Quid voluit dicere dominus? Non enim dereliquerat illum deus, cum ipse esset deus, utique filius dei deus, utique verbum dei deus. Audi a capite illum evangelistam, qui ructabat quod biberat de pectore domini, videamus si deus Christus: *In principio erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum.* Ipsum ergo verbum quod deus erat *caro factum est et habitavit in nobis.* Et cum verbum deus factum esset caro, pendebat in cruce et dicebat: *Deus meus, deus meus, respice me; quare me dereliquisti?* Quare dicitur, nisi quia nos ibi eramus, nisi quia corpus ma 95

3,3–6 Matth. 27,46 **9** *cf.* Ioh. 13,23 **10sq.** Ioh. 1,1 **11sq.** Ioh. 1,14 **13sq.** *cf.* Matth. 27,46

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

30 fratres] surdis $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *edd* | evidenter $\gamma\beta\phi$ *edd* **31** recitatur *C* (*pc.*) β δ (*exc. A*; *pc. G*) ε (*pc. X*) *P*$_8$ (*pc.*) ζ *edd* | et ... ante] dictum est autem *Y* | quo *S*; quod *Y* (*ac.*) ζ **32** iudicem nuntians *tr. Mc*$_2$ | iudaeam *K Y* **33** legimus ε_1 temporalis *Mc*$_2$ **3,1** deus[1] *om. Y* | me[1]] in me α *Y* (*ac.*) *Sh*$_1$ $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **2** istum] iterum $\gamma\delta\varepsilon$ *Zh*$_1$ | in cruce versum primum *tr.* δ | ubi $\beta\delta$ (*ac. G*) ε_1 *edd* dominus dixit *tr. edd* **3** heloi heloi β *Zh*$_1$ | lema α *C Sh*$_1$ *Vulg* | tabbani *Ro*$_{11}$; bathani *Mc*$_2$; zaptani *Y F*$_5$; zabboni *R* **4** dereliquisti me *tr. Ar*$_1$ **5** meus[1] *om. Mc*$_2$ | meus[2]] respice (in *add.* α *Y*)me *add.* $\alpha\chi$ **6** dominus dicere *tr.* ζ *Sh*$_1$ | domino χ **7** eum ζ | cum ... deus[3] *om. Mc*$_2$ | esset *om.* $\gamma\beta\phi$ (*exc.* ζ) deus[2]] dominus δ | filius] filii *Mc*$_2$ **8** Audi] audiamus *Y* | eructuabat *Y* **9** bibebat *Sh*$_1$ | deus] est *add. edd* **11** habitabit *F* (*ac.*) *Na*$_1$ *K* δ **12** factus *F Na*$_1$ ζ *Sh*$_1$ **13** meus[1] *om.* $\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ | me[1]] in me α *Y Sh*$_1$ **14** quare ... **16** dereliquisti *om. Mc*$_2$ | dicit β | qua *F*

Christi ecclesia? aut quid dixit: *Deus meus, deus meus, respice me; quare me dereliquisti?*, nisi quodammodo intentos nos faciens et dicens: 'Psalmus iste de me scriptus est?' LONGE A SALUTE MEA VERBA DELICTORUM MEORUM. Quorum delictorum, de quo dictum est: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius?* Quomodo ergo dicit: DELICTORUM MEORUM, nisi quia pro delictis nostris ille precatur et delicta nostra sua delicta fecit, ut iustitiam suam nostram iustitiam faceret?

(4.) DEUS MEUS, CLAMABO AD TE PER DIEM: NEC EXAUDIES; ET NOCTE: ET NON AD INSIPIENTIAM MIHI. Dixit utique de me, de te, de illo. Corpus enim suum gerebat, id est ecclesiam. Nisi forte putatis, fratres, quia quando dixit dominus: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*, mori timebat. Non est fortior miles quam imperator. Sufficit servo ut sit sicut dominus eius. Paulus enim dicit, miles regis Christi: *Compellor e duobus, concupiscentiam habens dissolvi et esse cum Christo.* Ille optat mortem ut sit cum Christo, et ipse Christus timet mortem? Sed quid nisi infirmitatem nostram portabat et pro his, qui adhuc timent mortem, in corpore suo constitutis ista dicebat? Inde erat illa vox, membrorum ipsius vox erat, non capitis; sic et hic: Per diem et noctem clamabo: et non exaudies. Multi enim clamant in tribulatione: et non exaudiuntur, sed ad salutem, non ad insipientiam. Cla-

ps. 21,3

mi 173
cc 124

15sq. *cf.* Matth. 27,46 **17** *cf.* Luc. 24,44 **19** 1 Petr. 2,22 **4, 4sq.** Matth. 26,39 **6** *cf.* Matth. 10,25 **7sq.** Phil. 1,23 **14–17** *cf.* 2 Cor. 2,8*sq.*

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε₂ (ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₁)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

15 utquid *Y γ β φ Sh₁ edd* | meus¹ *om. Zh₁ Sh₁* | respice me *om. β* | me] in me *F Na₁ Y Sh₁* **17** scriptum *α (ac. F)* **19** dolus inventus est *tr. Zh₁* **20** ergo] dicit *praem. F* | delictorum meorum dicit *(del. F) tr. α* | peccatis *β* **21** ille *om. Mc₂*; *ipse *φ edd* **4, 1** nec] et non *Y Vulg edd* **3** de² *om. Mc₂ C (ac.)* | sui *Sh₁* **4** fratres putatis *tr. Zh₁* | deus *γ β φ* | potest fieri *tr. Zh₁* **6** ut] si *F Na₁* **7** enim *om. κ φ edd* **10** nostram] ipse *add. Ar₁* | iis *β* **11** suo *om. φ* constitutus *δ* (constitutos *ac. A*) *ε* (*ac. N*) *ζ Sh₁* **12** vox erat *om. ζ* | sic] sed *Mc₂* | et¹] ut *K* **13** clamavi *χ γ* (clamavit *Ar₁*) *φ edd*

mavit Paulus ut auferretur ab eo stimulus carnis: et non est exauditus ut auferretur, et dictum est ei: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Ergo non est exauditus, sed non ad insipientiam, sed ad sapientiam, ut intellegat homo medicum esse deum et tribulationem medicamentum esse ad salutem, non poenam ad damnationem. Sub medicamento positus ureris, secaris; clamas: non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad sanitatem.

ps. 21,4 (5.) TU AUTEM IN SANCTO HABITAS, LAUS ISRAEL. In illis habitas, quos sanctificasti et quos facis intellegere quia ad utilitatem quosdam non exaudis et ad damnationem quosdam exaudis. Ad utilitatem non exauditus est Paulus, ad damnationem exauditus est diabolus. Petiit Iob tentandum: et concessum est; daemones petierunt se ire in porcos: et exauditi sunt. Daemones exaudiuntur, apostolus non exauditur? Sed illi exaudiuntur ad damnationem, apostolus non exauditur ad salutem, quia NON AD INSIPIENTIAM MIHI. TU AUTEM IN SANCTO HABITAS, LAUS ISRAEL. Quare non exaudis et tuos? Quare dico ista? Mementote semper ma 96 dici: 'Deo gratias'. Et magna est hic multitudo; et qui non solent venire, venerunt. Omnibus dico, quia in tribulatione positus Christianus probatur, si non dereliquit deum suum; nam quando

---

5, 5 *cf.* Iob 1,11 **5sq.** *cf.* Matth. 8,31

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

15 auferetur *F χ (pc. S; ac. Y) C (ac.) R (ac.) δ* | stimulus carnis auferretur (auferretur *pc.*) *Zh₁* | ab eo *om. γ φ (exc. ζ; pc. N)*; ab illo *χ* **16** ut auferretur *eras. C* | auferetur *F S (pc.) K δ*; auferreretur *Zh₁* **18** sed ad sapientiam *om. Zh₁* **19** tribulatione *α (ac. F)* | esse medicamentum *tr. δ (ac. G) ζ* **20** sub] sed *F (ac.) Na₁* | posito *Mc₂* **21** clamans *α (ac. F)* | salutem *Zh₁ ζ* **5, 1** his *ζ* **3** ad damnationem *om. Zh₁* | quosdam² *om. α (ac. F)* **4** est exauditus *tr. edd* est exauditus *tr. ζ* **5** est¹ *om. Mc₂* | petit *α (ac. F) χ γ φ (exc. ζ; ac. X)* | Iob *om. Zh₁*; *ad *add. α Zh₁ Sh₁ edd* | *concessus *F Na₁* **6** se *om. Mc₂* | et *om. γ β φ* | exaudiuntur] *et *γ β φ (exc. ζ)*; sed *ζ*; et *add. Sh₁*; ad damnationem *add. Mc₂* **7** exauditur] ad salutem *add. Mc₂* **8** apostolus] hic *Mc₂* | quia] qui *C (ac.) ε Zh₁*; et *δ (exc. A)* **9** mihi] sibi *β* **10** *dici semper *tr. α* **11** dicite *Y P₈* | haec *K* | *multitudo hic *tr. α* | qui] et *praem. κ φ* (eorum *ζ*) **12** *venerunt *om. γ β φ* | omnibus] in *praem. Mc₂* | quia *om. γ β φ Sh₁* **13** derelinquit *F χ β X ε₁* (derelinquet *Zh₁*) *ζ*

bene est homini, desertus est sibi Christianus. Ignis intrat in fornacem, et fornax aurificis magni sacramenti res est. Ibi est aurum, ibi palea, ibi ignis. In angusto operatur ignis ille; non est diversus, et diversas res agit: paleam in cinerem vertit, auro sordes tollit. In quibus autem habitat deus, utique in tribulatione meliores fiunt tamquam aurum probati. Et si forte petierit inimicus diabolus, et concessum illi fuerit sive aliquo dolore corporis sive aliquo damno sive amissione suorum, fixum cor habeat in illo qui se non subtrahit; et si quasi subtrahit aurem ploranti, sed apponit misericordiam deprecanti. Novit quid agat; qui nos fecit, novit et reficere nos; bonus structor qui aedificavit domum: et si aliquid ibi ceciderit, novit resarcire.

(6.) Et vide quid dicat: IN TE SPERAVERUNT PATRES NOSTRI; SPERAVERUNT, ET ERUISTI EOS. Et novimus et legimus. Quam multos patres nostros sperantes in se eruit deus! Eruit ipsum populum Israel de terra Aegypti; eruit tres pueros de camino; eruit Danielem de lacu leonum; eruit Susannam de falso crimine. Omnes invocaverunt: et eruti sunt. Numquid defecit ad filium suum, ut in cruce pendentem non exaudiret? Quare autem

ps. 21,5

14–16 *cf.* Prov. 27,21; Sir. 27,6 **6, 3sq.** *cf.* Ex. 12,51 **4sq.** *cf.* Dan. 3 **5** *cf.* Dan. 14 **5sq.** *cf.* Dan. 13

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_2 (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_3$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

14 est bene *tr.* δ (*exc. A*) | homini] *lacuna fortasse constituenda, e.g.:* auxilio non eget; quando autem male est homini | dissertus α (*ac. F*) *S* | sibi] ibi *Zh*$_1$ Christus *Mc*$_2$ δ (*exc. G; ac. A*) | in fornacem intrat *tr. Sh*$_1$ **15** fornax] ardet *add. Zh*$_1$ **16** ibi[1]] est *add.* ϕ *Sh*$_1$ *edd* | ibi palea *om.* α (*ac. F*) | ibi[2]] ubi β **17** diversa res *F* (*ac.*) *Na*$_1$; diversa γ β ϕ *Sh*$_1$ *edd* | agit] ait *Mc*$_2$ (*ac.*) *K* **18** in *om.* ζ; qui *praem. Zh*$_1$ | fiunt] sunt α **19** si *om. Y* **20** illi] *ei α **21** illo] eo ζ **22** aure *F*; aurum *Zh*$_1$ | apponet *F Na*$_1$; opponit *Zh*$_1$; proponit *K* **23** fecerit *Zh*$_1$ **24** structor] est *praem.* γ β ϕ *Sh*$_1$ *edd* | aedificat *C* (*ac.*) δ (*exc. A*) **25** resarcire] reficere *Zh*$_1$ **6, 1** videte ε (*ac. N*) | diligat *Zh*$_1$ **2** liberasti ϕ *Sh*$_1$ *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **3** in se] ipse *C* | dominus ζ **4** camino] ignis *add.* ε_1 *edd* **5** *crimine falso *tr.* α **6** et *om. Mc*$_2$ | eruisti eos γ β ϕ (*exc.* ζ; eos *om. Zh*$_1$); eruit eos ζ *Sh*$_1$ | deficit α (*ac. F*) γ δ (*ac. G; pc. A*) **7** in cruce ut *tr. Y*

ipse non eruitur modo, quia dixit: IN TE SPERAVERUNT PATRES NOSTRI, SPERAVERUNT ET ERUISTI EOS?

. 21,7 (*v. 6 deest*) (7.) EGO AUTEM SUM VERMIS ET NON HOMO. VERMIS ET NON HOMO: nam est homo vermis. Sed ille: VERMIS ET NON HOMO. Unde NON HOMO? quia deus. Quare ergo sic se abiecit ut diceret VERMIS? an quia vermis de carne sine concubitu nascitur, sicut Christus de Maria virgine? et vermis, et tamen non homo. Quare vermis? quia mortalis, quia de carne natus, quia sine concubitu natus. Quare NON HOMO? quia *in principio erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum.* mi 174

(8.) OPPROBRIUM HOMINUM ET ABIECTIO PLEBIS. Videte quanta passus est. Iam, ut dicamus passionem, ut ad illum maiorem gemitum perveniamus, videte quomodo patitur, et deinde videte quare. Quis enim fructus? Ecce speraverunt patres: et eruti sunt de terra Aegypti. Et sicut dixi tam multi invocaverunt: et statim ad tempus, non in futuram vitam, sed continuo liberati sunt. Ipse Iob diabolo petenti concessus est, putrescens vermibus, tamen in hac vita reparavit salutem, duplo accepit quae perdiderat. Dominus autem flagellabatur: et non subveniebat; sputis deturpabatur: et nemo subveniebat; colaphis caedebatur: et nemo

---

7,7sq. Ioh. 1,1 **8,7** *cf.* Iob 1,11 | *cf.* Iob 7,5 (*iuxta LXX*) **8sq.** *cf.* Iob 42,10
9–13 *cf.* Matth. 27,26–46

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

8 ipsum *Sh₁* | *eruit *α* (*ac. F*) *Sh₁* | qui *γ β φ Sh₁ edd* **9** speraverunt *om. γ β φ edd* | liberasti *δ ε Sh₁ Vulg Ψ_αβκ* **7,2** est] et *praem. δ Sh₁*; et *add. γ ε_ω ζ edd* **3** unde] et *add. Y* | se sic *tr. δ* (*exc. A*) | ut] et *Mc₂* | diceretur *ζ* **4** vermis[1]] et *praem. α* (ut *Mc₂*) **5** sic *Y* **6** quia[2]] qua *K* **8,1** vide *Zh₁* **2** ut[2]] et *γ β φ Sh₁ edd* | illam *β edd* | maiore gemitu *γ β φ* (*exc. P₈; ac. N*) *Sh₁*; maiori gemitu *edd* **3** veniamus *κ φ cett edd* | quam modo *γ*; quanta modo *φ edd* | videte[2]] videtur *S* **4** quis] quid *α* | factus *K* | ecce] in te *add. Zh₁* | patres] nostri *add. edd* **5** sicut *om. Mc₂* | dixit *Zh₁* **6** in] ut *Mc₂*; ad *Y* | futura vita *κ φ Sh₁ edd* **8** in] ab *γ φ* (*exc. X*) | ad hanc vitam *β* | recuperavit *edd* | dupla *β* quam *Y* **9** flagellabitur *K* | non] nemo *F* (*pc.*) *Y N* (*pc.*) *P₈ Sh₁ edd* | subveniebatur *β ζ* | sputis ... subveniebat *F Sh₁*; *om. cett* **10** colaphis ... subveniebat *om. α* | nemo[2] *Y C* (*pc.*) *P₈ Sh₁*; *non *cett*

subveniebat; spinis coronabatur: nemo subveniebat; levabatur in lignum: nemo eruit; clamabat: *Deus meus, deus meus, utquid me dereliquisti?* non subvenitur. Quare, fratres mei? quare? qua mercede tanta passus est? Omnia ista quae passus est, pretium erat. Cuius rei pretio tanta passus est? Recitemus, videamus quae dicat. Primo quaeramus quae passus sit, deinde quare; et videamus quam sint hostes Christi qui confitentur quia tanta passus est et tollunt 'quare'. Hic audiamus totum in isto psalmo, et quae passus sit et quare. Tenete ista duo: 'quid' et 'quare'. Modo 'quid' explicem. Non ibi immoremur, et melius ad vos perveniunt ipsa verba psalmi.

ma 97 Videte quae patitur dominus, attendite Christiani: OPPROBRIUM HOMINUM ET ABIECTIO PLEBIS. (9.) OMNES QUI VIDEBANT ME, SUBSANNABANT ME; ET LOCUTI SUNT LABIIS ET MOcc 126 VERUNT CAPUT. 'SPERAVIT IN DOMINO, ERUAT EUM; SALVUM FACIAT EUM, QUONIAM VULT EUM.' Sed quare dicebant ista? quia homo factus erat; dicebant tamquam in hominem. (10.) QUONIAM TU EXTRAXISTI ME DE VENTRE. Numquid dicerent talia in illud quod in principio erat verbum et verbum erat apud deum? Verbum enim illud per quod facta sunt omnia, non ex-

ps. 21,8 ps. 21,9 ps. 21,10

12sq. Matth. 27,46 **10, 3sq.** *cf.* Ioh. 1,1*sq.*

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_{c.}$ (ε (N X) ε$_{1}$ (Zh$_1$ P$_5$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

11 subveniebatur *β ζ* | coronabatur] et *add. α* | *levatur *S K* **12** ligno *γ φ (ac. Zh$_1$) edd* | clamat *χ edd* **13** subveniebatur *N (pc.) Zh$_1$*; subvenit *K* **14** ista *om. ζ* | erat] est *γ β φ edd* **15** pretio rei *tr. Mc$_2$* | pretium *F Na$_1$ χ* **16** primum *γ β φ Sh$_1$ edd* **17** hostes sint *tr. Zh$_1$* | quia tanta] quanta *δ Sh$_1$* **18** hinc *γ β δ ε ζ Sh$_1$ edd* **19** est *β* | tene *Zh$_1$* | quid^1] et *praem. F (sl.) Na$_1$* et^2] est *C (ac.) δ N Zh$_1$* | quid^2] ipsum *praem. ζ edd*; qui *γ δ (ac. G) ε (ac. N)*; est *add. Zh$_1$* | explicemus *ζ Sh$_1$* **20** perveniunt ad vos *tr. Mc$_2$* **9, 1** *conspiciebant (*cf. in ps. XXI/1*) α* **2** et^1 *om. α X Sh$_1$ Vulg Ψ$_{αβκ}$ edd* | labiis] *in (*cf. in ps. XXI/1*) praem. χ* | et^2 *om. χ edd* **3** dominum *χ edd* | salvum faciat eum *om. Mc$_2$ Y (ac.)* **4** faciet *δ (pc. G)* | eum^2] deum *ζ* | dicebat *F (ac.) Na$_1$* **5** dicebat *Y δ (exc. A; pc. G)* | homine *Mc$_2$ Na$_1$ Y Ar$_1$ δ ε (ac. N) P$_8$ Sh$_1$* **10, 2** tu] es qui (*cf. in ps. XXI/1*) *add. α Ar$_1$ (ac.) Sh$_1$ Vulg Ψ$_{αβκ}$ edd* | abstraxisti *α Ψ$_{αβκ}$* **4** illud] in *praem. K* | quod] quem *α (ac. F)* | non *om. α (ac. F)*

tractum est de ventre, nisi quia verbum caro factum est et habita- 5
vit in nobis. QUONIAM TU EXTRAXISTI ME DE VENTRE, DEUS MEUS AB UBERIBUS MATRIS MEAE. Nam ante saecula pater meus,
ps. 21,11 ab uberibus matris meae deus meus. (11.) IN TE IACTATUS SUM EX UTERO, id est ut tu mihi solus esses spes, iam tamquam homo, iam tamquam infirmus, iam verbum caro factum. DE VENTRE
MATRIS MEAE DEUS MEUS ES TU. Non de te deus meus (nam de mi 175
ps. 21,12 te pater meus), sed de ventre matris meae deus meus. (12.) NE DISCEDAS A ME, QUONIAM TRIBULATIO PROXIMA EST, QUONIAM NON EST QUI ADIUVET. Videte desertum; et vae nobis, si ipse nos deserat, QUONIAM NON EST QUI ADIUVET.

ps. 21,13 (13.) CIRCUMDEDERUNT ME VITULI MULTI, TAURI PINGUES OBSEDERUNT ME. Populus et principes; populus VITULI
ps. 21,14 MULTI; principes TAURI PINGUES. (14.) APERUERUNT IN ME OS SUUM SICUT LEO RAPIENS ET RUGIENS. Audiamus rugitum ipso-
ps. 21,15 rum in evangelio: *Crucifige, crucifige.* (15.) SICUT AQUA EFFUSUS SUM, ET DISPERSA SUNT OMNIA OSSA MEA. Ossa sua firmos suos dicit; ossa enim firma sunt in corpore. Quomodo dispersit ossa sua? quando dixit illis: *Ecce ego mitto vos velut agnos in medio luporum*; firmos suos dispersit et sicut aqua effusus est; aqua enim 5
quando funditur, aut abluit aut rigat. Effusus est Christus sicut aqua: abluti sunt sordentes, rigati sitientes. FACTUM EST COR

5sq. *cf.* Ioh. 1,14 **11, 3** *cf.* Ioh. 1,14 **14, 3** Ioh. 19,6 **15, 4sq.** Matth. 10,16

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_{ω} (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

5 caro *om. Mc*$_2$ **6** tu] es qui *add.* δ *Zh*$_1$ (*sl.*) *Vulg* **7** nam *om.* β **8** meae *om.* α **11, 2** ut tu] uti *Zh*$_1$; et tu *Mc*$_2$ | mihi tu *tr. edd* | esse *Mc*$_2$ **3** factum] est *add.* γ δ ε *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ **4** es *om.* χ **5** meus^2] de te pater meus *add.* α **12, 2** a *om.* δ (*exc. G*) | quoniam^2] et α **3** vae ... ipse] ne nobis sub se *Mc*$_2$ | si ipse] sub se *Mc*$_2$ **13, 1** pinguis *Y* **3** multi] tauri pingues obsederunt me *add.* δ (*ac. G*) **14, 1** in] super ϕ *Sh*$_1$ *Vulg edd* **15, 2** firmos ... corpore *iter. post* luporum (4) *Mc*$_2$ (dicit *om.*) **3** quando *edd* | ossa^2] omnia *praem.* β **4** sicut agnos inter lupos *Ar*$_1$ | medium *S* **6** effunditur *edd* | rigat (*Cass*)] rigatur *K*; irrigat γ β ϕ *Sh*$_1$ *edd* | sicut aqua Christus *tr. Zh*$_1$ (sicut *mg.*) **7** rigatae sunt mentes κ (rigatis mentibus *Y*) ϕ *Sh*$_1$ *edd* | factum] et *praem. Sh*$_1$ $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$

MEUM SICUT CERA LIQUESCENS IN MEDIO VENTRIS MEI. Ventrem suum dicit infirmos in ecclesia sua. Quomodo cor ipsius factum est sicut cera? Cor ipsius scriptura ipsius, id est sapientia ipsius quae erat in scripturis. Clausa enim erat scriptura: nemo illam intellegebat; crucifixus est dominus: et liquefacta est sicut cera, ut omnes infirmi intellegerent scripturam. Nam inde et velum templi scissum est, quia quod velabatur revelatum est.

cc 127 (16.) EXARUIT VELUT TESTA VIRTUS MEA. Magnifice quod dixit. Firmius factum est nomen meum de tribulatione. Quomodo enim testa ante ignem mollis est, post ignem fortis, sic domini nomen ante passionem contemnebatur, post passionem honorificatur. ET LINGUA MEA ADHAESIT FAUCIBUS MEIS. Quomodo membrum illud in nobis non valet nisi ad loquendum, sic praedicatores suos, linguam suam, dixit adhaesisse faucibus suis, ut de interioribus eius caperent sapientiam. ET IN PULVEREM MORTIS DEDUXISTI ME. (17.) QUONIAM CIRCUMDEDERUNT ME CANES MULTI, CONCILIUM MALIGNANTIUM CIRCUMDEDIT ME. Et iam videte evangelium. FODERUNT MANUS MEAS ET PEDES. Tunc facta sunt vulnera; quorum vulnerum cicatrices dubitans discipulus contrectavit, ille qui dixit: *Nisi misero digitos meos in cicatrices* ma 98 *vulnerum eius, non credam*, quando ei dixit: *Veni, mitte manum, incredule*, et misit manum suam et clamavit: *Dominus meus et*

ps. 21,16 ps. 21,17

13sq. *cf.* Matth. 27,51 **17, 5–9** Ioh. 20,25.27–29

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε₂ (ε (N M) ε₁ (Zh₁ P₂)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

8 tamquam *γ β φ Sh₁ Vulg Ψ$_{αβκ}$ edd* **9** dicitur *K* | quando *Mc₂* **10** scriptura ipsius *om. δ (ac. G)* **11** *ipsa *α* | enim *om. Mc₂* **12** dominus est *tr. ζ* **14** est[1] *om. α (ac. F)* | quoniam *Sh₁* | velabatur] scissum est *add. F* **16, 1** magnificum *ζ* | quid *χ β P₈ ζ* **2** firmum *Mc₂* | meum] dominicum *Sh₁* **3** testante *K* | sicut *ζ* **6** in ... valet] non valet nobis *β* | non *om. Y* | sicut *F K γ (ac. C) β* **7** meis *Mc₂* **17, 2** consilium *ε₁* | etiam *edd* **3** pedes] meos *add. γ β φ Sh₁ Vulg Ψ$_{αβκ}$ edd* **4** cicatrices] eius *add. Zh₁* | discipulis *Zh₁* **6** eius vulnerum *tr. χ γ φ* | dixit ei *tr. δ* | veni] et *add. Zh₁* | manum] tuam *add. φ Sh₁ edd* **7** manum suam misit *tr. Zh₁* | deus meus et dominus *tr. K γ β φ*; deus meus deus *Mc₂*

deus meus; et ille: *Quia vidisti me, credidisti; beati qui non vident et*
ps. 21,18 *credunt.* FODERUNT MANUS MEAS ET PEDES. (18.) DINUMERAVERUNT OMNIA OSSA MEA, quando pendens extentus erat in ligno. Non potuit melius describi extensio corporis in ligno, quam ut diceret: DINUMERAVERUNT OMNIA OSSA MEA. (19.) IPSI VERO CONSIDERAVERUNT ET CONSPEXERUNT ME. CONSIDERAVE- mi 176
RUNT: et non intellexerunt; CONSPEXERUNT: et non viderunt.
ps. 21,19 Usque ad carnem oculos, non usque ad verbum cor habuerunt. DIVISERUNT SIBI VESTIMENTA MEA. Vestimenta sua sacramenta ipsius. Attendite, fratres. Vestimenta ipsius, sacramenta ipsius, potuerunt dividi per haereses; sed erat ibi vestimentum quod nemo divisit. ET SUPER VESTIMENTUM MEUM MISERUNT SORTEM. *Erat ibi tunica* dicit evangelista *desuper texta.* Ergo de caelo, ergo a patre, ergo a spiritu sancto. Quae est ista tunica nisi caritas, quam nemo potest dividere? quae est ista tunica nisi unitas? In ipsam sors mittitur, nemo illam dividit. Sacramenta sibi haeretici dividere potuerunt, caritatem non diviserunt. Et quia dividere non potuerunt, recesserunt. Illa autem manet integra; sorte obvenit quibusdam; qui habet hanc, securus est: nemo illum movet de ecclesia catholica; et si foris illam incipiat habere, intromittitur, quomodo ramus olivae a columba.
ps. 21,20 (20.) TU AUTEM, DOMINE, NE LONGE FECERIS AUXILIUM TUUM, et factum est: post triduum resurrexit. IN DEFENSIONEM

19, 9 *cf.* Ioh. 19,23 **17** *cf.* Gen. 8,11

$\alpha\,(F\,Mc_2\,Na_1)\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,\zeta)$ $Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$ **17, 8** credidisti *des.* Ar_1

---

8 et^1 *om.* $\gamma\,\beta\,\delta\,\varepsilon\,Zh_1\,Sh_1$ | me *om.* χ (*pc. S*); et Mc_2 | viderunt $X\,Zh_1\,Sh_1\,Vulg$ **9** credent F (*ac.*) $\delta\,N\,\zeta$; crediderunt $X\,Zh_1\,Sh_1\,Vulg$ | pedes] meos *add.* $\gamma\,\beta\,\varepsilon\,P_8\,\zeta$ $Vulg\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}\,edd$ | pedes ... mea] reliqua Zh_1 **18, 2** mea] scilicet *add. Y* | eram β **3** in extensione α **19, 4** habuerunt *om.* $\kappa\,\phi$ **5** sua] ipsius β **6** sacramenta ipsius *om.* Mc_2 **7** dividi potuerunt *tr.* Sh_1 | heredes Zh_1 **9** dicit] ait Zh_1 | evangelista dicit *tr.* $Mc_2\,Na_1$ | contexta F (*pc.*) $\chi\,Vulg$ **10** a] ab $Mc_2\,\chi$ quae ... dividere *om.* Mc_2 **11** ipsa $\alpha\,Y$ **13** qui γ (*ac.*) $\beta\,\phi$ (*exc.* P_8; *ac. G*) | dividere] videre δ (*ac. G*) **14** manens Mc_2 **15** nemo illum] et nemo Zh_1 illam X **20, 1** facias $Zh_1\,Sh_1\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **2** post] nam *praem.* ζ | defensione mea K

cc 128 MEAM ASPICE. (21.) ERUE A FRAMEA ANIMAM MEAM, id est a morte. Framea enim gladius est, et per gladium mortem intellegi voluit. ET DE MANU CANIS UNICAM MEAM. ANIMAM MEAM, UNICAM MEAM: caput et corpus. Unicam dixit ecclesiam meam de potestate canis. Qui sunt canes? qui caeco more latrant nec intellegunt contra quos. Nihil illis fit: et latrant. Quid fecit cani transiens via sua? tamen ille latrat. Qui latrant caecis oculis non discernentes contra quos aut pro quibus, canes sunt. (22.) SALVUM ME FAC DE ORE LEONIS. Leo rugiens nostis qui sit: circumiens, quaerens quem devoret. ET A CORNIBUS UNICORNUORUM HUMILITATEM MEAM. Unicornes non diceret nisi superbos; ideo subiecit: HUMILITATEM MEAM. ET A CORNIBUS UNICORNUORUM HUMILITATEM MEAM. ps. 21,21 ps. 21,22

(23.) Audistis quae passus est et quid oravit, ut eruatur ab istis. Attendamus modo quare passus est. Modo iam videte, fratres, qui non est in ea sorte, propter quam passus est Christus, quare Christianus est? Ecce intellegimus quae passus est: Dinumerata sunt ossa eius, irrisus est, divisa sunt vestimenta eius, insuper missa est sors super vestem ipsius, circumdederunt illum furentes, saevientes, et dispersa sunt omnia ossa eius; et hic audivimus

22, 2sq. *cf.* 1 Petr. 5,8 **23, 4–7** *cf.* Ps. 21,18.19.17.15; Ioh. 19

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε₁ (ε (N X) ε₂ (Zh₂ P)) ζ) Sh₂ edd (lo ma mi cc)

3 respice *β* **21, 3** animam ... meam² *om. Mc₂ Na₁ Y* **4** corpus] meum *add. Sh₁* | unicam²] tunicam *Mc₂*; meam *add. β δ (exc. A; sl. G)* | meam²] de manu id est *ζ Sh₁ edd* **5** caeco] canino *edd* **6** illi *γ (ac.) δ (ac. G)* | canis *α (ac. F) Y γ φ (exc. ζ;* *canibus *P₈*; canes *ac. N)* **7** viam suam *ζ Sh₁ edd*; vias suas *α* | *illi latrant *Mc₂ Na₁ γ β φ (exc. ζ)* | latrat *K* **22, 2** noscis *Zh₁* | quis *ζ edd*; quid *α* circumiens] circuit *Mc₂ Vulg*; et *add. κ (pc. C) φ (pc. N) Sh₁ edd* **3** et *om. γ β φ* unicornuum *S K δ (exc. A; ac. G) N (ac.)*; unicornium *Y γ (pc. C) β φ (pc. G N) Sh₁ Vulg edd* **4** superbas *δ (ic. G; pc. A)* **5** et ... meam *om. Mc₂ γ β φ Sh₁ edd* unicornuum *χ* **23, 2** modo¹] ergo *ζ* | quare] quae *Mc₂* | iam modo *tr. δ*; modo autem iam *Mc₂* **3** qui] quia *δ (pc. A)* **4** ecce] et iam *δ* | intellegamus *β φ* | dinumeraverunt omnia *α* **5** divisi *Mc₂* | insuper *om. γ β φ (exc. ζ) Sh₂* **6** vestimentum *Mc₂ δ (exc. A)*; *vestimenta *F Na₁* | eius *Zh₂* | furentes] et *add. γ β φ Sh₁ edd* **7** *hic *om. α (ac. F)* | audivimus *Mc₂ K Y P₈*; audiamus *γ (ac.) δ ε Zh₁*; audimus *γ (pc.) cett edd*

et in evangelio legimus. Videamus quare. O Christe fili dei, si nolles, non patereris; ostende nobis fructum passionis tuae! 'Audi' inquit 'fructum. Ego non taceo, sed surdi sunt homines.'
ps. 21,23 Audi fructum quare passus est omnia ista: NARRABO NOMEN TUUM FRATRIBUS MEIS. Videamus si in parte narrat nomen dei fratribus suis: NARRABO NOMEN TUUM FRATRIBUS MEIS; IN MEDIO ECCLESIAE CANTABO TE. Fit hoc modo.

Sed videamus ipsa ecclesia quae est. Nam dixit: IN MEDIO ECCLESIAE CANTABO TE. Ecclesiam videamus, propter quam pas-
ps. 21,24 sus est. (24.) QUI TIMETIS DOMINUM, LAUDATE EUM. Ubicumque timetur deus et laudatur, ibi est ecclesia Christi. Videte, fratres mei, si his diebus per totum orbem terrarum sine causa dicitur 'amen' et 'alleluia'. Non ibi timetur deus? non laudatur deus? – Exivit et ait: 'Prorsus non timetur, totus mundus periit.' Sine causa dicis: 'Totus mundus periit.' Ergo modica pars remansit in Africa? Ergo non dicit aliquid Christus, unde obturet ista ora? Non dicit aliquid, unde eradicet istas linguas dicentium? Videamus, ne forte inveniamus. Adhuc nobis dicitur: 'IN MEDIO ECCLESIAE: De ecclesia nostra dixit.' QUI TIMETIS DOMINUM, LAU-

ma 99
mi 177

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

8 et *om. Mc₂* | o] omnes *γ (del.) δ* (omnis *ac. A*) *ε Zh₁*; omnipotens *β*; passus es *ζ* | Christi *γ (pc.) δ* | si *om. δ* **9** nolles *vl. δ (exc. A)*; nolis *K γ (ac.) δ*; nollis *S*; noluisses *Zh₁* | pateris *K Zh₁ (ac.)* **11** audi] inquit *add. φ edd* | est] sum *ζ edd* | ista omnia *tr. edd* **12** videamus ... meis *tr. ante* nam (15) *Sh₁* | partem *γ* **13** narrabo ... meis *om. Mc₂* **15** sed] si *φ Sh₁* | ipsam ecclesiam *Y Sh₁* est] narrabo nomen tuum fratribus meis *add. Sh₁* | est ... ecclesiae] dicit *Y* **16** laudabo *Sh₁* | ecclesiam] et *praem. Y* | propter ... est] per id quod sequitur *Mc₂* **24, 2** et laudatur deus *tr. Sh₁* | videamus *β* **3** dicitur *om. Mc₂*; adducitur *Zh₁* **4** ibi] ubi *Y* | non] ibi *add. Sh₁ edd* **5** exivit] Donatus *add. ζ Sh₁ edd* | ait] eat *α* (erat *Mc₂*) | peribit *F (pc.) K γ (ac.)*; perit *δ (ac. G) N ε₁* **6** dicitis *δ (ac. G) Sh₁*; dicitur *ζ* | peribit *K* | ergo] deo *add. Sh₁* **7** Christus *om. K* | obduret *S δ Sh₁*; obturbet *Zh₁* **8** dicet *S K* | istas ... dicentium *α*; linguas istas dicentium *tr. χ γ δ (ac. G) ε Zh₁*; linguas dicentium ista *ζ Sh₁*; linguas ista dicentium *β P₈ edd* | vidimus *S* **9** dicunt *β* **10** nostra ecclesia *tr. Sh₁* | dicit (*bis*) *edd*

DATE EUM. Videamus si illi laudant deum, et intellegimus si de ipsis dixit; et si in media ecclesia ipsorum laudatur, quomodo laudant Christum qui dicunt: 'Perdidit totum orbem terrarum, diabolus illi totum abstulit, et in parte ipse remansit'? Sed adhuc videamus, apertius dicat, apertius loquatur; non sit quod interpretari, non sit quod suspicari. UNIVERSUM SEMEN IACOB, MAGNIFICATE EUM. Forte adhuc dicunt: 'Nos sumus semen Iacob.' Sint et ipsi, videamus. cc 129

(25.) TIMEAT EUM OMNE SEMEN ISRAEL. Adhuc dicant: 'Nos sumus semen Israel'; permittamus, dicant. QUONIAM NON SPREVIT NEQUE DESPEXIT PRECEM PAUPERUM. Quid est paupe- ps. 21,25
rum? non de se praesumentium. Videamus si pauperes sunt qui dicunt: 'Nos sumus iusti.' Christus clamat: LONGE A SALUTE MEA VERBA DELICTORUM MEORUM; sed adhuc dicant quod volunt. NEQUE AVERTIT FACIEM SUAM A ME; CUM CLAMAREM AD EUM, EXAUDIVIT ME. Utquid exaudivit? ad quam rem? (26.) ps. 21,26
APUD TE EST LAUS MEA. Apud deum posuit laudem suam; docuit non praesumi in homine. Adhuc dicant quod volunt. Iam quidem coeperunt uri, coepit propinquare ignis, non est qui se abscondat a calore eius, sed adhuc dicant: 'Et nos apud illum laudem nostram posuimus, et nos non in nobis praesumimus'; dicant adhuc. IN ECCLESIA MAGNA CONFITEBOR TIBI. Iam hic puto quia

25, 5sq. Ps. 21,2 **26, 4sq.** *cf.* Ps. 18,7

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε* (*N Λ*) *ε*$_3$ (*Zh*$_3$ *P*$_5$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

11 ipsi *β* | dominum *γ φ edd* | intellegemus *Y*; intellegamus *φ edd* **12** medio ecclesiae *γ β φ Sh*$_1$ **14** totum *om. ζ* | adhuc *om. γ β φ* **15** apertius[1 et 2] utrum *praem. ζ* | quod] qui *F* (*ac.*) *Na*$_1$ | interpreteris ... suspiceris *β*; interpretaris ... suspicaris *Zh*$_1$ **16** suspicari] oporteat *add. ζ* **17** sint et *α Sh*$_1$; si sint *edd*; sint *cett* **25, 1** dicunt *Zh*$_1$ **2** nos ... dicant *om. Mc*$_2$ **3** dispexit *S γ δ N* | preces *α*; deprecationem *φ Sh*$_1$ *Vulg* | pauperis *S K Vulg* | quid est] quorum *γ β φ Sh*$_1$ *edd* **4** se *om. Zh*$_1$ **7** cum] et *praem. Sh*$_1$ *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *edd* **26, 2** est *om. α Sh*$_1$ *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$; *tr. post* mea *δ* | dominum *ε* (*ac. N*) **3** praesumit *α* | quidam *Zh*$_1$ **6** in nobis non *tr. edd* | vobis *Zh*$_1$ | dicant] et *praem. K Y* **7** confitebor tibi *om. Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$; *cf. ps. 34,18; ps. 39,10*

incipit interiora tangere. Ecclesia magna quid est, fratres? Numquid exigua pars orbis terrarum ecclesia magna est? Ecclesia magna totus orbis est. Quomodo IN ECCLESIA MAGNA? Modo si quis velit Christo contradicere: 'Dic nobis, tu dixisti: IN ECCLESIA MAGNA CONFITEBOR TIBI; quae ecclesia magna? ad frustum Africae remansisti? totum mundum perdidisti? fudisti sanguinem pro toto, sed invasorem passus es?' – ista nos diximus domino tamquam quaerentes, scientes tamen quid dicturus sit; ponamus nos nescire quid dicat –, nonne nobis respondet: 'Quiescite, parcite, adhuc dico unde nemo dubitet'? Exspectemus ergo quid dicturus est. Iam ego volebam pronuntiare et non admittere homines aliud aliquid interpretari, cum dicat Christus: IN ECCLESIA MAGNA. Et tu dicis quia in extrema parte remansit? Et adhuc audent dicere: 'Et nostra ecclesia magna est'. Quid tibi videtur? Bagai et Tamugade? *O si non dicet aliquid unde obmutescant, mi 178
adhuc dicant quia magna est ecclesia sola Numidia.

(27.) Videamus, audiamus adhuc dominum. VOTA MEA REDDAM CORAM TIMENTIBUS EUM. Quae sunt vota sua? sacrificium quod obtulit deo. Nostis quale sacrificium? norunt fideles ma 100

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **26, 23** Numidia *inc. Ar*$_1$

---

8 incipit] coepit κ ϕ *Sh*$_1$ *edd* | quae est *Zh*$_1$; quidem *Mc*$_2$ **9** est *om. Zh*$_1$ ecclesia[2]] et *praem. K* **10** quomodo ... magna *om.* γ β ϕ *edd* **11** Christum γ (*ac.*) δ (*ac. G*) ε_1 | contradicat ζ | dicit α *Sh*$_1$ **12** qua *Mc*$_2$ *K* β; qui *S*; est *add.* ζ | fructum α (*ac. F*) κ ϕ (partem ζ) *Sh*$_1$; frustrum *edd* **13** Africa γ β δ (Africam *pc. G*) ε *Zh*$_1$ | remansit γ β (sola *add.*); remansisse ϕ (est ecclesia magna *add.* ζ) | effudisti *edd* **14** tota γ δ ε *Zh*$_1$ | nos *om. Sh*$_1$; non *Y* | dicimus *X* **15** quid] quod *F Na*$_1$ | dicturus sit] dicturo *Sh*$_1$ (dicturi sumus *vl.*); dicturi *Mc*$_2$ *Na*$_1$ χ (dicitur *Y*) γ ϕ **16** nescio *Sh*$_1$ | vobis ζ | respondit *S K* | parcite *om.* κ ϕ *edd* **17** spectemus *Zh*$_1$ **18** ergo α ϕ (*exc. Zh*$_1$) | nuntiare δ (*exc. G*) amittere *K* γ (*ac.*) δ (*exc. A; ac. G*) *N* **20** et[1] *om.* β ζ | ab extrema parte γ (*ir.*) β ϕ (in extremam partem *Zh*$_1$) | mansit β ϕ (*exc.* ζ) | et[2]] cum *add.* ζ **21** et *om. Mc*$_2$ | tibi] de hoc *add.* ζ **22** Baiai ϕ (*exc.* ζ; iam *P*$_8$; *eras. N*); Balai ζ Tamugade o] Tamugadeo χ (Tomugadeo *Y*); Iamugadeo γ β δ (*ac. G*) ε (*ac. N*); iam gaudeo δ (*exc. A; pc. G*) *N* (*pc.*) *P*$_8$; iam ut gadeo *Zh*$_1$; tamuga iam etiam audio ζ; Tamugade hoc α *Sh*$_1$; Tamugade *edd* | dicent *Mc*$_2$; dicit *Mc*$_2$ κ ϕ (dicitur ζ) *Sh*$_1$ *edd* | unde *om. Mc*$_2$ **23** solam Numidiam γ (*pc.*) ϕ **27, 1** mea] domino *add. Mc*$_2$ $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **3** norunt] nam sunt *Zh*$_1$

vota quae reddidit coram timentibus eum; nam sequitur: EDENT ps. 21,27
cc 130 PAUPERES ET SATURABUNTUR. Beati pauperes, quia ideo edunt ut saturentur; edent enim pauperes; qui autem divites sunt, non satiantur, quia non esuriunt. *Commendat pauperes: inde erat piscator ille Petrus, inde erat alius piscator Iohannes et Iacobus frater eius, inde erat etiam publicanus Matthaeus. De pauperibus ipsi erant, qui comederunt et saturati sunt talia passi qualia manducaverunt. Cenam suam dedit, passionem suam dedit; ille saturatur, qui imitatur. Imitati sunt pauperes; ipsi enim sic passi sunt, ut Christi vestigia sequerentur. Edunt pauperes. Sed quare pauperes? ET LAUDABUNT DOMINUM QUI REQUIRUNT EUM. Divites se laudant, pauperes dominum laudant. Quare sunt pauperes? quia dominum laudant et dominum quaerunt. Dominus est divitiae pauperum; ideo inanis est domus, ut cor plenum sit. Divites quaerant unde arcam impleant, pauperes quaerunt unde cor impleant; et cum impleverint, laudant dominum quia requirunt eum. Et videte, fratres, qui *auri pauperes sunt, cuius rei divites sint, quia non in arca, non in horreo, non in apotheca: VIVENT CORDA EORUM IN SAECULUM SAECULI.

(28.) Ergo attendite. Passus est dominus; omnia quae audistis passus est dominus. Quaerimus quare passus est, et coepit

---

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε (N Λ) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_2$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

6 edunt *κ φ Sh$_1$ edd* | autem] vero *Sh$_1$* 7 saturantur *Mc$_2$* | qui *Zh$_1$* | commendat *scripsi* (*cf. in ps. XLVIII/1,3,40*); comendant *N* (*pc.*); comedent *ζ edd*; comedant *cett edd* | erit (*ter*) *Ar$_1$ β* 8 ille piscator Petrus *tr. Ar$_1$*; Petrus piscatur ille *tr. ζ* 9 eius] ipsius *κ φ Sh$_1$ edd* | erat *om. δ* (*exc. G*) 10 ipsis *α* (*ac. F*) *Sh$_1$* | sunt **om. F Na$_1$ S* (*ac.*) *K γ δ ε Zh$_1$ Sh$_1$* 11 cenam] carnem *β* 13 edent *Y Ar$_1$ β ζ edd* 15 laudant se *tr. δ* | *deum *α* 16 *deum *α* | ut dominum quaerant *γ β φ* 17 domus est *tr. Zh$_1$* | ut] et *Y β ε$_1$* | sit *om. χ*; sit divitiis *ζ Sh$_1$*; divitiis sit *edd*; divitiis *γ β φ* (*exc. ζ*) 18 quaerunt *Mc$_2$ β* | quaerant *κ φ Sh$_1$* 19 laudent C (*pc.*) *β ζ Sh$_1$* | quia] *qui *Mc$_2$ γ β φ Sh$_1$ edd* 20 et **om. α* | qui auri *scripsi* (*cf. in ps. LXVI,3,49*); quia veri *F Na$_1$ χ*; quia vere *Mc$_2$ γ* (*ac. C*) *φ* (*ac. G*); qui vere C (*pc.*) *β δ* (*exc. A*; *pc. G*) *ζ Sh$_1$ edd* | cuius ... sint *om. Mc$_2$*; cuius rei pauperes sunt *F Na$_1$*; qui huius rei divites sunt *Y ε$_1$* divitiae *K* 21 arcam *α* (*ac. F*) | vivunt *γ β φ* 22 eorum *om. Zh$_1$* 28,2 dominus *om. Y* | passus^2 ... narrare *om. Mc$_2$*

narrare: NARRABO NOMEN TUUM FRATRIBUS MEIS, IN MEDIO ECCLESIAE CANTABO TE. Sed adhuc dicitur: 'Ista est ecclesia.' TIMEAT EUM OMNE SEMEN ISRAEL. Dicitur: 'Nos sumus semen Israel.' QUONIAM NON SPREVIT NEQUE DESPEXIT PRECEM PAUPERIS. Adhuc dicant: 'Nos sumus.' NEQUE AVERTIT FACIEM SUAM A ME: ipse Christus dominus a se, id est ab ecclesia sua, quae est corpus ipsius. APUD TE LAUS MEA. Vos ipsos vultis laudare, sed respondent: 'Prorsus et nos ipsum laudamus.' VOTA MEA REDDAM CORAM TIMENTIBUS EUM. Sacrificium pacis, sacrificium unitatis, sacrificium corporis sui; norunt fideles, disputari inde modo non potest. EDENT PAUPERES ET SATURABUNTUR*. Edant publicani, edant piscatores, manducent, imitentur dominum, patiantur, saturentur. Mortuus est ipse dominus, moriuntur et pauperes; additur et mors discipulorum morti magistri. Quare? Da
ps. 21,28 mihi fructum. COMMEMORABUNTUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE. Eia fratres, quid quaeritis a nobis quid respondeamus parti Donati? Ecce psalmus: Et hic legitur hodie et ibi legitur hodie. Scribamus illum in frontibus nostris, cum illo procedamus, non quiescat lingua nostra, ista dicat: 'Ecce Christus passus est, ecce mercator ostendit mercedem, ecce pretium quod dedit, sanguis eius fusus est, in sacco ferebat pre- mi 179

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

4 laudabo *ζ* | dicunt *ζ edd* 5 dicunt *ζ edd* | semen²] domus *Mc₂* 6 quoniam] qui *Mc₂* | dispexit *F Na₁ K C (ac.) δ* | preces *α*; deprecationem *X Vulg* pauperum *Mc₂ Y β* 7 adhuc ... sumus *om. Mc₂* | dicunt *edd* | nos] non *γ (ac. C) N* | sumus] pauperes *add. ζ* | nec *Zh₁* 8 quae est] ipsius *S K γ δ ε* quae ... corpus] corpore *β Zh₁* 9 laudare vultis *tr. Sh₁* 10 mea] domino *add. α Sh₁ edd* 11 eum] te *Sh₁* | sacrificium unitatis *om. Y*; sacrificium caritatis *γ β φ edd* 12 disputare *γ (ac. C) δ ε (ac. X)* | modo] domino *Mc₂* 13 edent ... saturabuntur *scripsi*; vota mea reddam coram timentibus eum *codd edd* 14 patientur *δ (ac. G) ε (ac. X) Zh₁* 15 est] Christus *add. ζ* moriantur *Mc₂* 16 morte *Zh₁* 17 convertantur *δ* | ad dominum *om. Mc₂* 19 ecce] et *praem. K* 20 illum *om. β φ (exc. ζ; ac. G*; eum *P₈) Sh₁* 21 procidamus *Y* 22 *passus est Christus *tr. α* | ostendet *F (ac.) Na₁* 23 effusus *β*

tium nostrum, percussus est lancea, fusus est saccus, et manavit
25 pretium orbis terrarum.' Quid mihi dicis, o haeretice? 'Non est
pretium orbis terrarum. Africa sola redemta est.' Non audet dice-
cc 131 re: 'Totus orbis redemptus est, sed periit.' Quem invasorem pas-
sus est Christus, ut perderet rem suam? Ecce COMMEMORABUN-
TUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE.
30 Adhuc satiate* dicat? Si diceret 'Fines terrae' et non diceret UNI-
VERSI FINES TERRAE, dicere habebant: 'Ecce habemus fines terrae
in Mauritania.' UNIVERSI FINES TERRAE dixit, o haeretice, uni-
ma 101 versos dixit; qua exiturus es, ut evadas quaestionem? Non habes
qua exeas, sed habes quo intres.

(29.) Rogo vos, nolo inde disputare, ne dicatur, quia sermo meus aliquid valet. Solum attendite, solum legite: 'Ecce Christus passus est, sanguis eius fusus est, ecce redemptor noster, ecce pretium nostrum.' Quid emit? Quid emit, dicatur mihi. Quid inter-
5 rogamus? Si mihi aliquis dicat: 'O stulte, quid interrogas? codicem portas,' si mihi aliquis dicat: 'Ibi habes unde emit, ibi quaere quid emit. Ecce ibi habes: COMMEMORABUNTUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE' Fines enim terrae commemorantur, sed haeretici obliti sunt, et ideo audiunt

---

28, 24 *cf.* Ioh. 19,34

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_6 (ε (*N M*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_7$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

24 lancea fusus est *om. Mc*$_2$ | fossus ζ | fusus est saccus *om. Sh*$_1$ | saccus] sanguis *Y P*$_8$ **25** *dices *F Na*$_1$ **26** audes $\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ *edd* **27** totus] non *praem.* ζ | perit *K* **28** ecce] et *praem. K* **30** adhuc ... terrae^2 *om. Mc*$_2$ | satiate *scripsi* (*cf. serm. 52,4,68* [*RBen 74,18*]); *om.* $\gamma\beta\phi$; satiat te et *F*; satiat te *Sh*$_1$; satians te *Na*$_1$; satiet te et *edd*; adhuc χ | dicant β **31** habebat *Zh*$_1$ **32** universi $\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ *edd* **33** dixit] fines *add.* ζ | quia *Mc*$_2$ *Zh*$_1$ (*ac.*); quo ζ | ut] ubi ζ | habes ... habes] habens *Mc*$_2$ **34** qua ζ **29, 2** solum^1 ... solum] psalmum ... psalmum ζ *edd*; solum psalmum ... psalmum *Sh*$_1$; psalmum solum ... psalmum solum C (*pc.*) | attendite] autem dicite *K* | ecce] et *praem. K* 4 quid emit *om.* $\alpha\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ *edd* **5** si] quid *praem. edd* | mihi] nihil *S* aliquid *Zh*$_1$ **6** si ... dicat *om.* ζ *edd* | emis ε_1 *7 *habes ibi *tr.* α **9** commemorabuntur ϕ *edd* | ideo] id *Mc*$_2$; non *add.* ζ

omni anno. Putas ibi ponunt aures, quando lector ipsorum dicit: COMMEMORABUNTUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE? Eia, forte unus versus est, aliunde cogitabas, cum fratre tuo fabulabaris, quando illud dixit. Attende quia repetit et surdos pulsat: ET ADORABUNT IN CONSPECTU EIUS UNIVERSAE PATRIAE GENTIUM. Adhuc surdus est, non audit; pulsetur iterum: QUONIAM DOMINI EST REGNUM, ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM. Tres istos versus tenete, fratres. Hodie cantati sunt et ibi, aut forte delerunt illos. Credite mihi, fratres mei, ita aestuo, ita vim patior, ut mirer nescio quam surditatem et duritiam cordis ipsorum, ut aliquando dubitem utrum habeant illud in codicibus. Hodie currunt omnes ad ecclesiam, hodie omnes intenti audiunt psalmum, omnes suspenso corde audiunt. Sed fac quia non sunt intenti: Numquid unus versus est: COMMEMORABUNTUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE? Evigila, sed adhuc fricas oculos: ET ADORABUNT IN CONSPECTU EIUS UNIVERSAE PATRIAE GENTIUM. Excute somnum, adhuc gravaris, audi: QUONIAM DOMINI EST REGNUM, ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM.

21,29 (*vv. 32 desunt*)

(30.) Si est adhuc quod dicant, nescio. Litigent cum scripturis, non nobiscum. Ecce codex ipse, contra illum certent. Ubi est lingua: 'Nos servavimus scripturas, ne arderent?' Servatae sunt, unde tu ardeas. Quid servasti? Aperi, lege. Tu servasti et tu oppugnas? Quid servasti a flamma, quod delere vis lingua? Non credo,

---

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_{c.}$ (*ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

10 ibi] ubi *F* (*pc.*) *κ φ* (*exc. ζ*) *Sh*$_1$ 13 quia repetit *om. Mc*$_2$ 14 omnes *α* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ 18 deleverunt *Mc*$_2$ *Y γ β φ Sh*$_1$ *edd* | illos] eos *ζ edd*; eas *δ* (*ac.*) | ita aestuo *om. Mc*$_2$; ita est vox *Zh*$_1$ 20 ut] et *Mc*$_2$ | in codicibus illud *tr. Sh*$_1$ 21 *omnes currunt *α* 22 audiunt^2 *om. Zh*$_1$ 25 et vigila *Mc*$_2$; evigilas *γ β φ Sh*$_1$ *edd* 30, 1 quod] quid *α* (qui *Mc*$_2$) | dicunt *S K* | dicat nescio litiget *Mc*$_2$ | lingent cum scripturas *Zh*$_1$ 2 illum] ipsum *Y* | certet ubi est *K*; certat ubi est *α* (certent ibi est *pc. F*); certet ibi et *γ δ* (*pc. A*) *ε*; certet tibi et *Sh*$_1$; certet et *ζ*; certe et ibi (et ibi *tr. P*$_8$) *ε*$_1$; certent ibi et *β δ* (*exc. G*; *ac. A*) 3 lingua] litigent *β* | nos] non *γ β δ* (*ac. G*) *N ε*$_1$ | servamus *P*$_8$ *ζ* 4 quod *Mc*$_2$ *Zh*$_1$ | tu^2 *om. Mc*$_2$ 5 quod servasti in flamma quid *Mc*$_2$ | ad flammem *F Na*$_1$

non credo quia servasti; prorsus non credo, non servasti. Verissime dicunt nostri, quia tu tradidisti. Ille probatur traditor, qui lecto testamento non sequitur. Ecce legitur: et sequor; legitur: et re-
cc 132 cusas. Cuius manus misit in flammam? qui credit et sequitur an
mi 180 qui dolet quia est quod legatur? Nolo scire qui servaverit. Undecumque inventus est codex, testamentum patris nostri exiit de qualibet caverna; nescio qui fures tollere volebant, nescio qui persecutores incendere volebant; undecumque prolatum est, legatur. Quare litigas? Fratres sumus, quare litigamus? Non intestatus
15 mortuus est pater: Fecit testamentum et sic mortuus est; mortuus est et resurrexit. Tamdiu contenditur de hereditate mortuorum, quamdiu testamentum proferatur in publicum; et cum testamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, ut tabulae aperiantur et recitentur; iudex intentus audit, advocati silent, praeco-
20 nes silentium faciunt, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui non sentientis in monumento. Ille sine sensu iacet in monumento: et valent verba ipsius; sedet Christus in caelo: et contradicitur testamento? Aperi, legamus, fratres sumus,
ma 102 quare contendimus? Placetur animus noster, non sine testamento
25 nos dimisit pater. Qui fecit testamentum, vivit in aeternum, audit voces nostras, agnoscit suam. Legamus, quid litigamus? Ubi inventa fuerit hereditas, ipsam teneamus. Aperi testamentum, lege

---

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_1$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

8 obsequitur *Mc$_2$* | recusas] non curas *Mc$_2$* **9** flamma *α (ac. F)* **10** qui[2]] quis *F (pc.) β δ (exc. A; pc. G) Sh$_1$ (ac.) edd* **11** inventum est quod ex testamento *ζ* | patres *F Na$_1$* | exigit *Sh$_1$* **12** qui[1]] quia *α (ac. F)* | nescio[2] ... volebant *om. Mc$_2$* | persecuturi *γ ε$_ω$* (persecutori *ac. Zh$_1$*) **13** incedere *γ* | nescio undecumque *β* **14** litigatis *Sh$_1$* **15** mortuus[3]] et *praem. γ β φ* **16** est et resurrexit] et non surrexit *Zh$_1$* | de *om. C (ac.) δ (ac.) ε Sh$_1$* | hereditatem *δ (ac. G)* **17** prolatum fuerit testamentum *tr. Zh$_1$* **19** *et *om. κ φ Sh$_1$* | recitantur *ζ* | intus *α (ac. F) Ar$_1$ φ Sh$_1$* **20** fiunt *γ* **23** contradicunt *ζ* | testamento] testamentum *Y*; eius *add. ζ edd* **25** vidit *γ* (videt *Ar$_1$*) **26** *cognoscit *κ φ Sh$_1$* qui *Zh$_1$* | fuerit inventa *tr. β* **27** hereditas] ipsa *praem. edd* | aperite *Zh$_1$*

in primo capite ipsius psalterii: *Postula a me.* Sed quis dicit? Forte non Christus? Ibi habes: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ergo filius dei dicit vel ad filium suum pater dicit. Ergo quid dicit ad filium? *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam fines terrae.* Solet fieri, fratres, ut quando quaeritur de possessione quaerantur affines. Inter affines illum et illum, ne erret heres aut cui donatur aut qui emit quaerit. Inter quos affines? inter illum et illum possidentes. Qui dimisit omnes fines, nullos dimisit affines. Quocumque te verteris, Christus est. Fines terrae habes hereditatem: Huc veni, totum mecum posside. Quare litigando vocas ad partem? Huc veni; bono tuo vinceris, totum habebis. An adhuc calumniaris? Iam ego testamentum legi et tu calumniaris? An adhuc calumniaris, quia *fines terrae* dixit, non dixit 'omnes fines terrae'? Legamus ergo. Quomodo lectum est? COMMEMORABUNTUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE. ET ADORABUNT IN CONSPECTU EIUS UNIVERSAE PATRIAE GENTIUM, QUONIAM DOMINI EST REGNUM, ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM. Ipsius est, non nostrum. Agnoscite dominum, agnoscite possessionem domini.

30, 28 Ps. 2,8 **29sq.** Ps. 2,7 **31sq.** Ps. 2,8

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_{cc} (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

28 quid *Y* **30** ergo] ego *Mc*$_2$ | dicit vel] non dicit *Zh*$_1$ | velud *S*; vel *K* suum ... filium] dicit pater ergo dicit ad filium suum *Mc*$_2$ **32** terminos *Y Zh*$_1$ *Vulg* **33** quaerantur] quaerat *Mc*$_2$ | inter affines *om. Mc*$_2$; inter *C* **34** ne erit $\gamma\,\delta\,\varepsilon$ *Sh*$_1$; nec erit *Zh*$_1$; quaerit ζ; quaeritur *edd* **35** quaerit *om.* ζ *edd*; *vl. F*; quaeret *add.* α | affines] quaeritur *add.* ζ *edd* | et illum] collum *S*; et collum *Y*; colonum *K* | possidentes *om.* ζ; possidentis $\gamma\,\delta$ *P*$_8$ *Sh*$_1$; possidenti *Y Zh*$_1$ | qui] quid *Zh*$_1$; non *add.* ζ **36** admisit β | nullum *F* (*ac.*) *Na*$_1$ *S* (*pc.*); nullus *K* | nullos dimisit affines *om. Mc*$_2$ | te *om. Mc*$_2$ **37** Christi ζ | finis *Y* γ (*pc. C*) $\beta\,\delta$ (*exc. G*; *ac. A*) ζ | habens *Mc*$_2$ | totam $\gamma\,\beta\,\phi$ *Sh*$_1$ *edd* **38** mecum *tr. post* posside *Sh*$_1$; meum *Mc*$_2$ | patrem $\gamma\,\delta$ *N* (*ac.*) *Zh*$_1$ **39** totam $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc. Zh*$_1$) *Sh*$_1$ | ego iam *tr. edd* **40** an *om. Sh*$_1$ **42** quod modo *Y* β *Zh*$_1$ ζ; quod *Mc*$_2$ **44** universae] omnes *Mc*$_2$ $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | patriae] familiae *Sh*$_1$ (*vl.*) **45** est^2 *om. Mc*$_2$ **46** vestrum $\kappa\,\phi$ *Sh*$_1$ *edd* | domini] eius *Sh*$_1$; agnoscite *add. Mc*$_2$

(31.) Sed vos, quia privata vestra vultis possidere et non in
cc 133 commune cum Christo unitatem (dominari enim vultis in terra, non cum illo in caelo regnare), possidetis domos vestras. Et aliquando venimus ad illos dicentes: 'Quaeramus verum, invenia-
5 mus verum;' et illi: 'Vos tenete quod tenetis; oves tuas habes, oves meas habeo. Noli esse molestus ovibus meis, quia et ego non sum molestus ovibus tuis.' Deo gratias! Meae sunt oves, illius
mi 181 sunt oves! Christus quid emit? Immo nec meae sint nec tuae, sed illius sint qui illas emit, illius sint qui illas signavit. *Neque qui*
10 *plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus.* Quare habeo meas, habes tuas? Si ibi est Christus, illo eant meae, quia non sunt meae; si hic est Christus, huc eant tuae, quia non sunt tuae. Propter possessiones osculentur nobis caput et manus, et pereant filii alieni? 'Non est mea possessio' inquit. Quid est
15 hoc? Videamus si non est tua possessio, videamus si non tibi illam vindicas. Ego nomini Christi laboro, tu nomini Donati. Nam si Christum attendas, ubique est Christus. Tu dicis: 'Ecce hic est Christus'; ego dico: 'Per totum est.' Laudate, pueri, dominum, laudate nomen domini. Unde laudant? Usquequo laudant?

31, 9sq. 1 Cor. 3,7 **17sq.** *cf.* Matth. 24,23 **18–20** *cf.* Ps. 112,1.3

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_{...}$ (ε (N N) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_2$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

31, 1 sed at γ δ (*exc. A*) ε *Sh*$_1$; sed ad δ (*exc. G*) *Zh*$_1$; sed et ζ *edd* | quia *om. Y* primata δ (*ac. G*) ε (*ac. X*) *Zh*$_1$ | possideri χ | non *om.* β | in ... unitatem] communi ... unitate γ β φ (communicare ... unitati ζ) *Sh*$_1$ *edd* **2** dominare γ (*ac. C*) δ (*ac. G*) ε (*ac. X*) | enim *om. Mc*$_2$ ζ | vultis enim *tr. Sh*$_1$ | non *om.* γ ε *Zh*$_1$; et δ **3** domus *K C* (*ac.*) β δ (*exc. G*) **4** illum α; vos ζ | invenimus *Zh*$_1$ **5** illi] vos ζ | habe α (*ac. F*) *Sh*$_1$ **6** molestus esse *tr.* ζ *edd* | et *om. Sh*$_1$ **7** illius sunt oves *om.* ζ **8** sunt *K Y* β *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ **9** sint[1]] sunt *Mc*$_2$ *K Y Zh*$_1$ illas[1]] eas *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | sint[2]] sunt *K Y* | seminavit *Zh*$_1$ **11** habes] tu *add. F* (*pc.*) γ β φ (*pc. X; praem.* ζ) *Sh*$_1$ *edd* **12** si] sed *Mc*$_2$ | propter possessiones quia non sunt tuae *tr.* α (*ac. F*) **13** sunt *om. K* | manus et pedes *Sh*$_1$ **14** pergant γ β φ *Sh*$_1$ | inquis ζ **15** illam tibi *tr. edd* | illam *om. Mc*$_2$; illa *F* | vindicas illam *tr. Y* **16** ergo δ (*ac. G*) ε | nomine *Mc*$_2$ | Donati nomine *Mc*$_2$ **18** est[1] *om.* ζ est[2]] Christus *add. Sh*$_1$ **19** laudant[1]] laudent *C* β φ | laudant[2]] laudent β δ (*exc. A; pc. G*) ζ

A solis ortu usque ad occasum laudate nomen domini. Ecce quam ecclesiam ostendo, ecce quid emit Christus, ecce quid redemit, ecce pro quo sanguinem dedit. Sed tu quid dicis? 'Et ego illi colligo.' *Qui mecum* inquit *non colligit, spargit.* Dividis unitatem, possessiones tuas quaeris. Et quare habent nomen Christi? quia ad defensionem possessionis tuae titulos Christi posuisti. Nonne hoc faciunt nonnulli in domo sua? Ne domum ipsius invadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces. Ipse vult esse possessor et frontem domus suae vult de titulo alieno muniri, ut cum titulus lectus fuerit, conterritus potentia nominis abstineat se ab invasione. Fecerunt illud, quando Maximianistas damnaverunt. Egerunt apud iudices et concilium suum recitaverunt tamquam titulos ostendentes, ut episcopi viderentur. Tunc iudex interrogavit: 'Quis hic alter episcopus est? De parte Donati?' Respondit officium: 'Nos non novimus nisi Aurelium catholicum.' Timentes illi leges non responderunt nisi de uno episcopo. Illi autem ut audirentur a iudice, nomen Christi imponebant, in possessione sua titulos illius imposuerunt. Bonus est dominus, qui illis parcat et, ubi invenerit titulos suos, vindicet illud possessioni suae. Potens est misericordia ipsius, qui illis illud faciat, ⟨et⟩ quos- ma 103

---

23 Matth. 12,30 **31** *cf.* Concilium Bagaitanum (CSEL 53, 276–278) **35** *cf.* *e.g.* Cod. Theod. 16,5,21 **39sq.** *cf.* Luc. 14,23 (*iuxta Aug.*)

$\alpha\,(F\,Mc_2\,Na_1)\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,\zeta)$ $Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

20 ad occasum *om.* δ (*exc. G*) | nomen domini *om.* δ (*ac. G*) **21** quid[1]] qui β | Christus emit *tr.* Sh_1 | quid[2]] qui *Y* **22** et *om.* Mc_2 | illo χ **24** habes Mc_2 | quia] qui $Mc_2\,\gamma$ (*ac.* C); quid β **27** potest $Mc_2\,Na_1$; potes *F* | poni α (*ac. F*) | pone tibi χ | titulos potentis *om. Y* | potentes ζ | mendacis $Mc_2\,\gamma$ (*ac.* C) *N* (*pc.*) Zh_1 **28** suae] non *add.* α (*ac. F*) | munire $F\,Na_1\,S\,Y$ **29** conterritus] contritus Zh_1; quis *add. edd* **30** illi id Mc_2 | clamaverunt Mc_2 **32** videntur δ (*ac. G*) ε (*ac. X*) **34** officium] unus ζ **35** *legem α **36** autem *om.* Mc_2 audierunt Mc_2; viderentur ζ | imponebant *iter.* α | possessionem suam Mc_2 **37** ipsius Sh_1 | imposuerunt *om.* Mc_2 | illi *F* (*ac.*) Na_1 **38** ubi] non *add.* Mc_2 possessionis suae α (*ac. F*) $\chi\,\zeta$; possessione sua *F* (*pc.*) $\gamma\,\beta\,\delta\,\varepsilon\,P_8$; in possessionem sibi ζ **39** ipsius] illius Zh_1 | quia *K* | illud illis *tr.* Sh_1 | et *addidi*; *om. codd edd* | quocumque *K*

cumque invenerit nomen Christi portare, congreget illos. Et vi-
cc 134 dete, fratres, quando potens aliquis invenerit titulos suos, nonne iure sibi rem vindicat et dicit: 'Non poneret titulos meos, nisi res mea esset? Titulos meos posuit, mea res est; ubi nomen meum invenio, meum est.' Numquid titulum mutat? Titulus qui erat, ipse est; possessor mutatur, titulus non mutatur. Sic et illi qui baptismum habent Christi si veniunt ad unitatem, non mutamus titulos aut delemus titulos, sed agnoscimus titulos regis nostri, titulos imperatoris nostri. Sed quid dicimus? 'O domus misera, ille te possideat cuius titulos habes; Christi titulos habes, noli esse Donati possessio.'

(**32**.) Multa diximus, fratres; sed illud de memoria vestra non recedat, quod hodie legitur. Ecce iterum dico, et saepe dicendum est; per ipsum diem, id est per sacramenta huius diei constringo vos, ut non vobis exeat de cordibus. COMMEMORABUN-
mi 182 TUR ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRAE. ET ADORABUNT IN CONSPECTU EIUS UNIVERSAE PATRIAE GENTIUM, QUONIAM DOMINI EST REGNUM, ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM. Contra tam apertam et manifeste demonstratam possessionem Christi non audiatis verba calumniatoris. Quidquid contradicunt, homines dicunt; hoc autem deus dicit.

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_8$)) ϕ (δ (*A G*) ε_2 (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **32, 10** dicit *des. Mc*$_2$

---

41 aliquid *S K* **42** sibi iure rem (re *Zh*$_1$) *tr.* $\kappa\,\delta\,\varepsilon$ *Zh*$_1$ *Sh*$_1$; sibi rem iure *tr.* ζ; iure rem sibi *tr. P*$_8$ *edd* | pone *Zh*$_1$ | meos titulos in re sua ζ | nisi ... esset **om.* $\kappa\,\phi$ (*exc.* ζ) **43** ibi $\gamma\,\delta$ (*ac. G*) ε (*ac. X*) *P*$_8$ **44** titulus γ (*ac. C*) $\beta\,\phi$ (*pc. Zh*$_1$); titulos *C* (*pc.*) *Zh*$_1$ (*ac.*) *edd* | mutatur *K* β *X* ε_1 (mutatus *P*$_8$) ζ **45** illi *om. edd* | habent baptismum *tr. Zh*$_1$ **46** titulos] titulo *Y* **47** delemus] silemus $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc.* ζ) *Sh*$_1$ **49** possidat *Y* | *titulum (*bis*) α (titulus *bis ac. F*) | Donati esse *tr.* β **32, 1** illud *om. Y* **2** quod] quid α **3** sacramentum *S Zh*$_1$ | vos constringo *tr.* β **4** non] a *add. Zh*$_1$ | exeant $\gamma\,\phi$ (*exc.* ζ; *ac. X*) **5** convertuntur *Zh*$_1$ **8** manifeste *om. Mc*$_2$; manifestam ζ **9** quiqui ζ **10** contradicunt] dicunt *Sh*$_1$ | dicit] amen *add.* α

SERMO 166A

olim In psalmum XXV

Ex apostolo de homine vetere exuendo et novo induendo et de versu psalmi vicensimi quinti

(1.) Paulus apostolus cum legeretur, audivit nobiscum sanc- ma 109
1. 4,21–24 titas vestra. *Sicut est* inquit *veritas in Iesu, deponere vos secundum* mi 188
priorem conversationem veterem hominem, eum qui corrumpitur cc 142
secundum concupiscentias deceptionis; renovamini autem spiritu
mentis vestrae et induite novum hominem qui secundum deum crea- 5
tus est in iustitia et sanctitate veritatis. Et ne aliquis arbitraretur deponendam esse aliquam substantiam, quemadmodum se exspoliat tunicam, aut aliquid forinsecus accipiendum, quomodo accipit aliquod vestimentum, quasi ponens unam tunicam et sumens alteram, et carnalis iste intellectus non permitteret homines agere 10
in se intus spiritaliter quod praecipiebat apostolus, secutus est et exposuit quid esset exui veterem hominem et indui novum. Cetera enim lectionis ipsius ad eundem intellectum pertinent. Ait quippe quasi dicenti: 'Et quomodo me exuturus sum veterem aut

---

1, 2–6 Eph. 4, 21–24

α (*F Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

tit. *titulum ex Indic. X*^{6} *. 98 supplevi*; incipit alius tractatus psalmus XXV *S*; incipit tractatus de eodem (*sl.*) psalmo *C*; sequentia eiusdem psalmi *δ*; incipit eiusdem repetita *ε* (eius de *N*) *Zh*$_1$; alia expositio de eodem psalmo *Mc*$_2$; item alius tractatus supradicti doctoris de eodem psalmo *α*; incipit de eodem psalmo tractatus secundus *β* (incipit secundus de eodem *F*$_5$); item de eodem psalmo alia expositio *Y*; incipit tractatus de psalmo eodem *P*$_8$; item in eundem *Sh*$_1$; incipit eiusdem psalmi repetitio *ζ* **1, 1** cum] eiusdem *add. S* **2** est] enim *add. α* | Iesu] Christo *praem. α Sh*$_1$ | deponite et *ζ* **4** concupiscentiam *α* **5** hominem] *eum *add. κ P*$_8$ **7** exspoliat] quis *add. ζ* **8** tunica *Y β X* (*pc.*) *ε*$_1$ *ζ edd* | aut] *ad *α χ P*$_8$ *Sh*$_1$ | accepit *γ* **9** aliquis *φ* (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$; aliquid *F* | unam] unicam *α S* (*ac.*) **11** et *om. α K* (*ac.*) **12** exui] exposuit *α* exuite ... induite *γ β φ* (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ | vetere homine ... novo *S K* | induit novo *F* (induite novum *pc.*) **14** dicente *Zh*$_1$ | me *om. Y P*$_8$ | exuiturus *F* (exuturum *ac.*) *Zh*$_1$ *ζ Sh*$_1$ (*pc.*) | *vetere *S K β X* (*pc.*); veterem hominem *Sh*$_1$

quomodo induturus novo? An ipse tertius homo sum depositurus veterem hominem quem habui et accepturus novum quem non habui, ut tres homines intellegantur et sit in medio qui deponit veterem hominem et accipit novum?' – ne ergo quisquam tali carnali cogitatione impeditus minus faceret quod iubetur et non
mi 189 faciens excusaret se de obscuritate lectionis, dicit in consequentibus: *Quapropter deponentes mendacium loquimini veritatem.* Et Eph. 4,2
ecce hoc est deponere veterem hominem et induere novum: *Quapropter deponentes mendacium loquimini veritatem, unusquisque cum proximo suo, quia sumus invicem membra.* (2.) Ne autem quisquam vestrum ita cogitet, fratres, cum Christiano loquendam veritatem et cum pagano mendacium: Cum proximo tuo loquere. Proximus tuus ille est, qui tecum natus est ex Adam et Eva. Omnes proximi sumus condicione terrenae nativitatis, sed aliter fra-
cc 143 tres illa spe caelestis hereditatis. Proximum tuum debes putare omnem hominem, et antequam sit Christianus. Non enim nosti quid sit apud deum; quomodo illum praescierit deus ignoras. Aliquando quem irrides adorantem lapides convertitur et adorat deum fortasse religiosius quam tu, qui eum paulo ante irridebas. Sunt ergo proximi nostri latentes in his hominibus, qui nondum

---

21–24 Eph. 4,25

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{1,2}$ *F*$_3$)) ϕ (δ (*A G*) $\varepsilon_{1,2}$ (ε (*N N*) ε_3 (*Zh*$_{1,2}$ *P*$_s$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **1, 23** deponentes *inc. Caes* (*sermo 180; praecedunt nonnulla*) **24** suo *des. Caes* **2, 2** ita *inc. Caes Beda* (*Coll. in apost. nr. 325* [Fransen]) **3** loquere *des. Beda* **4** omnes *inc. Beda* **8** deum *des. Beda*

---

15 induiturus *S K Sh*$_1$ (*pc.*); sum *add. Y* (*ac.*) ϕ | novum *Y Ar*$_1$ (*pc.*) ε_1 ζ *Sh*$_1$ *edd* sum homo *tr. Sh*$_1$ **18** hominem **om.* α ζ **20** sed *Zh*$_1$ **21** veritatem] unusquisque *add.* δ *Sh*$_1$ **24** quoniam sumus in invicem *Zh*$_1$ **2, 2** ita *om. Zh*$_1$; nemo ita *Caes*; nemo itaque *Beda* | fratres *om. Caes Beda* **3** veritatem *om. Beda* | tuo *om.* ϕ (*exc. P*$_8$) | loquere] loqui iubemtatem ζ; veritatem proximus est omnis homo *add. Caes Beda* **4** est natus *tr. Zh*$_1$ **5** sed] *et κ (*exc. Y*) ϕ (*exc. P*$_8$) *Caes* (*codd.*) *Beda* | aliter fratres *om.* β | fratres *tr. post* caelestis *cod. Caesarii* **7** hominem *om.* χ (*ac. S*) γ (*ac. Ar*$_1$) | nostis α **8** qui *F K Sh*$_1$; quis *Na*$_1$ *Y P*$_8$ | qualis futurus sit *Caes*; qualis sit futurus *Beda* | deus praescierit *tr.* ζ **9** rides χ (*ac. S*); vides α | adorando *Y* | idolum convertetur et adorabit *Caes* **10** ridebas *Caes* (deridebas *cod.*) **11** ergo] enim ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ | non *Caes*

sunt in ecclesia; et sunt longe a nobis latentes in ecclesia. Ideoque ma 110
quia non scimus futura, unumquemque proximum habeamus,
non solum condicione mortalitatis humanae ⟨ad⟩ quam in hac
terra eadem sorte devenimus, sed etiam spe illius hereditatis, quia
non scimus quid futurus sit qui modo nihil est.

(3.) Ergo attendite cetera in induendo novo homine et exuendo vetere. *Deponentes* inquit *mendacium loquimini veritatem*
Eph. 4,26 *unusquisque cum proximo suo, quia sumus invicem membra. Irascimini et nolite peccare.* Si propterea irasceris servo tuo quia peccavit, ne tu ipse pecces irascere tibi. *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Intellegitur quidem secundum tempus, fratres, quia etsi ex ipsa humana condicione et infirmitate mortalitatis quam portamus subrepit ira Christiano, non debet diu teneri et fieri pridiana: eice illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux illa invisibilis. Sed et aliter bene intellegitur, quia est noster sol iustitiae veritas Christus, non iste sol qui adoratur a

---

3, 2–6 Eph. 4, 25–26 **11** *cf.* Mal. 4,2

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *Caes edd* (*lo ma mi cc*) **16** qui *inc. Beda* | modo *des. Caes Beda* **3, 2** deponentes *inc. Caes* **3** irascimini *inc. Beda* **11** Christus *des. Beda*

---

12 ideoque *om. Caes* (*praecedunt nonnulla*) | quia (*Caes*)] qui $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *edd* **13** non ... habeamus] quae futura sunt sunt scire non possumus omnem hominem computemus *Caes* | habemus $\gamma\delta$ (*ac. G*) ε *Zh*$_1$ **14** ad *addidi*; *om. codd edd* | quam α; qua *cett Caes edd* | hac *om. Caes* | hanc terram $\gamma\beta$ *edd* **16** non scimus] nescimus ζ | quid] et *praem.* χ *Caes* (*cod.*; ei *Morin*) | futurum γ (*ac. C*) δ (*ac. G*) ε *Caes* | modo] aut Iudaeus est aut haereticus aut paganus. Forte (sicut dictum est *add. Caes*) per misericordiam domini ita convertetur ad deum, ut inter sanctos primum locum habere mereatur *add. Caes Beda* **3, 1** in *om.* δ *Sh*$_1$; de *F* (*sl.*) | novo homine ... vetere $\alpha\chi P_8$; novum hominem ... veterem *cett edd* **3** quoniam *Sh*$_1$ | in invicem *Zh*$_1$ **4** suo *Zh*$_1$ **5** ne] et *add. Y P*$_8$ *edd* | irasce δ (*ac.*) ε (*ac. X*) **6** intellegite *K* | fratres *om. Beda* **7** etsi] si $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *Beda* | humana *om. Beda* **8** subripit *Y P*$_8$ *Caes Beda* Christiano ira *tr.* ζ; ira Christiana *K* | tenere *K* γ (*ac. C*) δ (*ac. G*) ε *Zh*$_1$ **9** pridiane γ (perendiana *vl. C*) | illam] ancillam (*cf.* Gen. *21,10*) *Zh*$_1$ **10** et *om.* αP_8 | bene] melius *Caes Beda* **11** est *om. Caes Beda* | noster est *tr.* β | et veritatis *Caes Beda* | Christus] est *add. Beda*

paganis et Manichaeis et videtur etiam a *pecoribus, sed ille alius, cuius veritate natura humana illustratur, ad quem gaudent angeli, hominum autem infirmatae acies cordis etsi trepidant sub radiis eius, ad eum tamen contemplandum per mandata purgantur. Cum coeperit iste sol in homine habitare per fidem, non tantum in te valeat iracundia quae in te nascitur, ut occidat super iracundiam tuam, id est deserat Christus mentem tuam, quia non vult habitare cum iracundia tua. Videtur enim quasi ipse a te occidere, cum tu ab ipso occidas, quia ira cum inveteraverit fit odium; cum factum fuerit odium, iam homicida es. *Omnis* enim *qui odit fratrem suum, homicida est*, sicut dicit Iohannes apostolus. Item ipse dicit, quia *omnis qui odit fratrem suum, in tenebris manet*, et non mirum si ille in tenebris manet, a quo occidit sol.

mi 190 (4.) Ad hoc forte pertinet quod audistis etiam in evangelio: *Periclitabatur navigium in stagno, et dormiebat Iesus.* Navigamus enim per quoddam stagnum, et ventus et procellae non desunt; tentationibus cotidianis huius saeculi prope oppletur nostrum na- Luc. 8,23

16 *cf.* Eph. 3,17 **21sq.** 1 Ioh. 3,15 **23** 1 Ioh. 2,9 **4, 1sq.** *cf.* Luc. 8,23

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_{2} (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *Caes edd* (*lo ma mi cc*) **13** cuius *inc. Beda* **19** tua *des. Beda*

12 a *om.* δ (*ac. G*) | pecoribus *scripsi* (*cf. Io. ev. tr. 34,2,9; serm. 75,5*); peccatoribus *codd Caes Beda edd* | sed] et *add.* χ γ (*ac.*) ϕ (*exc.* ζ) **13** humana natura *tr. edd*; anima humana *Caes Beda* | natura illustratur humana *tr.* ζ | quam α κ (*exc. Y*) δ *N* (*ac.*) **14** infirmitate *F Y* (*ac.*) *Ar*$_1$ *F*$_5$ δ (infirmatur *pc. G*) *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ *Caes* (*cod.*); infirmata ζ | cordis acies *tr. Zh*$_1$ *Sh*$_1$ | trepidat ζ **15** attemplandum *Sh*$_1$ | pergantur *Zh*$_1$ **16** coeperit *tr. post* sol *Beda* | ipse *Caes Beda* habitare in homine *tr. Zh*$_1$ | tamen (tantam *Beda*) videat in te iracundiam *Caes Beda* **17** valeat in te *tr. Ar*$_1$ | iracundia tua *Sh*$_1$ | in te^2 *om. Caes Beda* occidat] sol *add. Beda* | iracundiam] illam sol *vl. F* **18** tuam^1] sol *add. Caes* **19** habitare] Christus *praem. C* (*ac.*) β; Christus *add.* κ (*pc. C*) ϕ *edd*; deus *praem. Caes* | ipse] se *add. Y P*$_8$ | a *om.* δ ε *Zh*$_1$ | te] tibi *X Zh*$_1$ (*sl.*) **20** tu *sl. Y*; te *add. Y P*$_8$ | occidis *Zh*$_1$; occideris *Caes* | cum ira veteraverit *Ar*$_1$; cum veteraverit ira *Caes* | inveteraverit *vl. F*; in vetera fuerit δ (*exc. A*; *pc. G*); inveterata fuerit *F* | odium fit *tr. edd* **21** enim *om. Caes* **22** suum *om.* γ β δ *N Zh*$_1$ **23** quia *om. Caes* | et *om. Caes* **24** occidet *Caes* (*cod.*) **4, 1** fortasse permanet *Zh*$_1$ | etiam pertinet quod audistis *tr. edd* **2** Iesus] dominus δ (*exc. G*) **3** enim] in hac vita quasi *add. Caes* | et^1 *om. Zh*$_1$ | ventus] est *add. Caes* | et^2 *om. Y* **4** tentationis *Zh*$_1$ | pompae α

vigium. Unde autem fit nisi quia dormit Iesus? Si non in te dormiret Iesus, tempestates istas non patereris, sed tranquillitatem haberes interius cum vigilante tecum Iesu. Quid est autem dormire Iesum? fides tua quae est de Iesu obdormivit. Surgunt procellae stagni huius; vides malos florere, bonos laborare: tentatio est, fluctus est; et dicit anima tua: 'O deus, ipsa est iustitia tua, ut mali floreant, boni laborent?' Dicis deo: 'Ipsa est iustitia tua?' et deus tibi: 'Ipsa est fides tua? Haec enim tibi promisi? Ad hoc Christianus factus es, ut in saeculo isto floreres? Torqueris, quia hic mali florent, qui cum diabolo postea torquebuntur?' Sed unde hoc dicis? unde fluctibus stagni et tempestate turbaris? quia dormit Iesus, id est quia fides tua quae est de Iesu sopita est in corde
Luc. 8,24 tuo. Quid facis ut libereris? Excita Iesum et dic: 'magister, perimus' (movent enim incerta stagni), 'perimus.' Evigilabit ille, id est redit ad te fides tua, et adiuvante illo considerabis in anima tua, quia ea quae dantur modo malis, non cum illis perseverabunt (aut enim viventes eos deserunt aut a morientibus deseruntur);

cc 144

17sq. *cf.* Luc. 8,24

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *Caes edd* (*lo ma mi cc*) **4, 8** Iesum *des. Caes* **16** quia *inc. Caes* (nisi *praem.*) **17** perimus *des. Caes* **18** evigilabit *inc. Caes*

---

5 autem *om. Caes* | Iesus] Christus *Caes* | in te dormiret α *Caes*; dormiret in te *tr. cett edd* **6** Iesus *om. Caes* | istas *om. Sh*$_1$ | pateris *K* **7** interius] habes autem tranquillitatem interius *add. Sh*$_1$ | cum evigilante *Caes* (*cod.*); cum vigilat γ (*ac. Ar*$_1$) ϕ (convigilantem *P*$_8$) *Sh*$_1$; cum vigilaret *Ar*$_1$ (*pc.*) β; convigilante *Caes* (*edd.*) *edd* | tecum *om. Y* | Iesus $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$; *mg. A*) *Sh*$_1$; Iesum *F*; deus *add.* δ (*ac. G*) | quid est] quidem γ (*ac.*) $\delta\varepsilon$ | autem *om.* α; aut γ (*ac. Ar*$_1$) $\delta\varepsilon$; quod in te dicitur *add. Caes* | dormit Iesus $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ *edd* **8** Iesus *Caes* | obdormit β *Zh*$_1$ | surgant *Zh*$_1$ **9** florere malos *tr.* α **10** dicit] dubitat $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$; et dicit *add. Sh*$_1$ | deus *iter.* α | ipse *K* | tua^2 **om.* α χ **11** laborant δ (*ac. G*) | ipse δ | est *om. Zh*$_1$ **12** est *om. Y P*$_8$ (*ac.*) | enim *om.* α (*ac. F*) **13** torqueris] et in futuro postea in inferno miserrime *praem. Y P*$_8$ **15** in fluctibus ζ | tempestati γ (*ac. C*; tempestatis *pc. Ar*$_1$) δ (*ac. G*) ε (*ac. X*); tempestatibus β *X* (*pc.*) | dormivit δ (*ac. G*) **17** facias *Caes* (*edd.*) **18** moveant ε (*ac. N*); moventur *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ | enim *om. N*; haec *X* | stagni] et *add.* β | evigilavit $\chi\gamma$ (*ac. C*) *P*$_8$ | ille ... est] quippe *Zh*$_1$ **19** rediit *Y P*$_8$; redibit β; rediet *C* (*pc.*) *Zh*$_1$ *Caes edd*; redeat ζ | iuvante α **20** ea *om. edd*; terrena bona *Caes* | modo *om. Caes* | malis modo *tr. Sh*$_1$ **21** a *om. Caes* (*cod.*)

ma 111 tibi autem quod promittitur manebit in aeternum; illi quod temporaliter conceditur, cito tollitur. Floruit enim ut flos feni; omnis autem caro fenum; aruit fenum, et flos decidit; verbum autem domini manet in aeternum. Pone ergo dorsum ad id quod cadit et faciem ad illud quod manet. Evigilante Christo iam tempestas illa non quatiet cor tuum, non opplebunt fluctus navem tuam, quia fides tua imperat ventis et fluctibus: et transiet periculum. Ad hoc enim pertinet, fratres, totum quidquid dicit apostolus de exuendo vetere homine. *Irascimini et nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram, neque detis locum diabolo*: Vetus ergo dabat locum, novus non det. *Qui furabatur, iam non furetur:* Vetus ergo furabatur, novus non furetur. Ipse homo est, unus homo est: Adam erat, Christus sit; vetus erat, novus sit; et cetera quae ibi iam sequuntur. Eph. 4,2 Eph. 4,2

(5.) Sed psalmum videamus paulo diligentius, quia cum quisque profecerit in ecclesia, necesse est patiatur malos in ecclesia. Sed non eos cognoscit qui talis est, quamquam multi mali murmurent adversus malos; quomodo facilius unus sanus fert duos aegrotos quam duo aegroti se invicem singulos! Itaque hoc praecipimus, fratres, area est ecclesia huius temporis – saepe dixi-

---

23–25 *cf.* Is. 40,6.8 **28** *cf.* Luc. 8,24 **30–33** Eph. 4,26–28

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_3$)) ϕ (δ (*A G*) ε (ε (*N N*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_3$)) ζ) *Sh*$_1$ *Caes edd* (*lo ma mi cc*) **25** pone ... manet] *Sedul. Coll. misc. XIII, VIII, 45* (CC cm 67, 73) **34** novus *des. Caes* **5, 5** itaque *des. Ar*$_1$ **6** saepe *inc. Caes*

---

22 illis β *P*$_8$ *Caes edd* | quid *F* **23** tolletur *Caes* | florent β; florebit *Caes* **24** autem[1]] enim *Caes edd* | fenum[2]] et *add. edd* | cecidit δ (*ac. G*) **26** illud] id *Sed* | evigilante] et *praem. F* | iam] si *Caes* **27** quatiet ... fluctus] merserit nec oppleverit *Caes* | implebunt *X* **28** quia] iam *Caes* | imperabit *Caes* et[2]] ideo *add. Caes* | transit *Caes* (*cod.*) **29** enim *om.* δ (*exc. A*) | quidquid] id quod α *S* (*ac.*) *Sh*$_1$ *edd* | dixit *Caes* (*tr. post* homine) **30** *vetere (veteri ζ *Caes*) homine χ *C* (*pc.*) ε_1 ζ *Caes*; veterem hominem *cett edd* **31** vestram *om.* δ (*ac. G*) | locum detis *tr.* γ β ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ *edd* **32** novus] autem *add.* α det] dedit γ (*ac. C*) δ (*ac. G*) ε *Zh*$_1$ | iam ... furetur *om.* α **33** furabatur] furatur δ (*ac.*) | furetur] furatur δ (*exc. A*; *ac. G*) *Zh*$_1$ **34** Christus sit] sed *Caes* | novus] factus est *add. Caes* **35** iam *om.* ϕ *edd* **5, 1** in psalmo ζ quia *om.* β; qui χ γ (*ac. C*) | cumque *Y* **3** agnoscit ζ | qui] *quia χ; quando α | tales sunt *Y* **6** saepe diximus *om. X*

mus, saepe dicimus – et paleam habet et frumentum: Nemo quaerat exire totam paleam nisi tempore ventilationis; nemo ante tempus ventilationis deserat aream, quasi dum non vult pati pec- mi 191
catores, ne praeter aream inventus prius ab avibus colligatur 10
quam ingrediatur in horreum. Quomodo autem hoc, fratres? Dicamus, attendite grana. Cum coeperint triturari, inter paleam illa cc 145
iam se non tangunt, ita quasi non se noverunt, quia intercedit palea. Et quicumque longius attendit aream, paleam solam putat; nisi diligentius intueatur, nisi manum porrigat, nisi spiritu oris, 15
id est flatu purgante, discernat, difficile pervenit ad discretionem granorum. Ergo aliquando et ipsa grana ita sunt quasi seiuncta ab invicem et non se tangentia, ut putet unusquisque cum profecerit quod solus sit. Haec cogitatio, fratres, Eliam tentavit, tantum virum, et dixit deo, sicut etiam apostolus commemorat: *Prophetas* 20
tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego remansi solus, et quaerunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curvauerunt genua ante Baal.

5, 20–23 Rom. 11,3–4; *cf.* 3 Reg. 19,10

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *Caes edd* (*lo ma mi cc*)

7 dicimus] dicemus δ (*exc. G; pc. A*) *Sh*$_1$ *Caes* (et quamdiu vixerimus dicere debemus quia ecclesia temporis huius *add.*) | *paleas α | habet et] habete χ (habet *Y*) 8 exire] expellere *Caes* 9 ventilationis *om. Caes* | quasi dum] ne dum forte *Caes* | pati *om. Caes* 10 ne *vl. X*; non γ (*ac.*) δ ε *Zh*$_1$ *Sh*$_1$; ut non ζ; sustinere *Caes* | praeter *vl. F*; propter *F* δ *X* (*ac.*) | colligantur α 11 egrediatur *K* | autem hoc *om. Y* | hoc *om. Caes* | dicamus] hic *praem. Y* 12 triturare γ (*ac.*) ε (*ac. X*) | intra *Y P*$_8$ | paleam] paleas *F* (*pc.*) γ β ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ *edd* | illa *om.* κ ϕ *edd* 13 non se *tr. Caes* | ita] et *Caes* | se non *tr.* ζ *edd* se^2] te *K* | noverint *Y* ε_1 | intercidit *S* (*pc.*) δ (*exc. A*; *pc. G*) *Zh*$_1$; medio *add. Caes* 14 attendat *Caes* | solum *Caes* 15 porrigat manum *tr. Zh*$_1$ 16 difficilem *F* 17 et ipsa aliquando *tr.* α; aliquando etiam β 18 et ... unusquisque] ut non se tangant. Haec similitudo ad illum pertinet qui *Caes* unusquisque] quando *add.* β ζ | proficerit *S* (*pc.*) *Y*; proximo fecerit γ (*ac.*) δ ε; proximo fuerit γ (*pc.*) β ζ; proximum fecerit *Zh*$_1$; putat *add. Caes* 19 quod ... sit] putat quod ipse solus sit bonus *Caes* | Eliam] etiam *praem. Caes* 20 ad deum γ β δ ε ζ *Sh*$_1$ *edd*; ad dominum *Zh*$_1$ | sic *Caes* | apostolus] liber regum *Caes* 21 tuas *Y* 22 quid dicit] dixit *Caes* | divinum responsum *tr. Zh*$_1$ 23 incurvaverunt ε

Non dixit ei: 'Habes alios duos aut tres similes tibi.' 'Noli' inquit 'putare te solum.' 'Alia' inquit 'septem milia sunt, et solum te putas?' Itaque hoc breviter praecipimus, ut dicere coeperam. Intendat mecum fraterna sanctitas vestra, et adsit misericordia dei cordibus nostris, ut sic a vobis intellegatur, ut fructificet et operetur in vobis. Audite breviter: 'Quisquis adhuc malus est, non putet neminem bonum esse; quisquis bonus est, non putet se solum bonum esse.' Tenetis hoc? Ecce repeto, videte quia dico: 'Quisquis malus est, interrogans conscientiam suam et male sibi renuntians, non arbitretur neminem bonum esse; quisquis bonus est, non arbitretur se solum bonum esse, et non timeat bonus in commixtione malorum, quia veniet tempus ut inde segregetur.' Ad hoc enim hodie cantavimus: NE COMPERDAS CUM IMPIIS ANIMAM MEAM ET CUM VIRIS SANGUINUM VITAM MEAM. Quid enim est: NE COMPERDAS CUM IMPIIS? ne simul perdas. Quare timet ne simul perdat? 'Video enim' dicit deo, 'quia modo simul nos pateris: quos pateris simul, noli perdere simul.' Et hoc habet totus psalmus, quem volo breviter cum sanctitate vestra considerare, quia brevis est.

ma 112

36–38 Ps. 25,9

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_3$)) ϕ (δ (*A G*) ε_{2} (ε (*N X*) ε_{1} (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *Caes edd* (*lo ma mi cc*) **28** nostris *des. Caes* **29** audite *inc. Caes* **35** segregetur *des. Caes*

---

24 non] et non *Caes* (non *om. cod.*) | aut] vel ζ | tres] qui *add. F* | tibi] ubi *Y* **25** te putare *tr.* ζ *Caes* | alii $\gamma\beta$ *Caes* | milia *om. S K* **26** itaque ... ut] tamen hoc quod *Caes* | sed ut α *Sh*$_1$ **27** fraterna *om. Caes* | dei *om. Caes* (*cod.*) cordibus] in *praem.* $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *Caes edd* **28** vestris ζ *Caes* | sic] sit *Zh*$_1$ nobis (*bis*) β | in vobis operetur *tr. edd* **30** esse bonum *tr. P*$_8\zeta$ | is qui est bonus *Caes* | quisquis ... esse *om.* $\gamma\beta$ | solum se *tr. Sh*$_1$ | bonum^2 *om. Caes* esse bonum *tr.* ζ **31** tenete *Caes*; tenens *Zh*$_1$ | quia] *quae *F* (*vl.*) *Zh*$_1\zeta$ **32** mala *Zh*$_1$ **33** non^1 ... est *om. Y* **34** mixtionem *Caes* **35** segregatur *K*; segregentur *Caes* | adhuc $\beta\phi$ (*exc. P*$_8$; *om. Zh*$_1$) **36** hodie enim *tr. Zh* cantabimus ε | perdas $\gamma\beta\phi$ *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *edd* **37** viri *Y* **38** nec δ *N*; me *add. F* (*sl.*) | cum impiis perdas $\kappa\phi$ (*exc. P*$_8$); perdas *edd* **39** video] ideo *Y P*$_8\zeta$ enim] hoc *add. Y* (*mg.*) *P*$_8$ | dictum $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$; est *add.* ζ) *edd* **41** quem] quoniam δ (*ac. G*) ε (*ac. X*); quod *Zh*$_1$ **42** quia] et *add.* κ *P*$_8$

ps. 25,1 (6.) IUDICA ME, DOMINE. Molesta vota et quasi periculosa optat sibi ut iudicetur. Quid est iudicari quod optat? discerni se optat a malis. Alio loco evidenter dicit de ipso iudicio discretionis: *Iudica me, domine, et discerne causam meam de gente non sancta.* Ostendit quid dixerit: IUDICA, ne tamquam sine iudicio – quia modo et boni et mali intrant in ecclesiam – et boni et mali eant in ignem aeternum. IUDICA ME, DOMINE. Quare? QUONIAM EGO IN INNOCENTIA MEA AMBULAVI ET IN DOMINO SPERANS NON MOVEBOR. Quid est: IN DOMINO SPERANS? Ille enim titubat inter malos, qui non in domino sperat; hinc factum est ut schismata fierent. Trepidaverunt inter malos, cum ipsi peiores essent et cc 146
quasi nollent esse boni inter malos. O si frumenta essent, usque
ad tempus ventilationis paleam in area tolerarent. Sed quia palea mi 192
erant, flavit ventus ante ipsam ventilationem et rapuit de area paleam et proiecit in spinas. Et palea quidem inde proiecta est; sed numquid quod remansit frumentum solum est? Non volat ante ventilationem nisi palea, remanet autem et frumentum et palea; ventilabitur vero palea cum venerit tempus ventilationis. Hoc dixit iste: IN INNOCENTIA MEA AMBULAVI ET IN DOMINO SPERANS NON MOVEBOR. Si enim speravero in homine, visurus sum fortasse ipsum hominem aliquando male viventem nec eas vias te-

---

6, 4sq. Ps. 42,1 **14sq.** *cf.* Matth. 13,7

$\alpha\,(F\,Na_1)\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,\zeta)\,Sh_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **6, 1** iudica *inc.* Mc_2

6, 1 quasi] quam Zh_1 **2** optat[1]] orat $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc.* P_8; *tr. post* sibi Zh_1) | quod optat iudicari *tr.* ζ | discerni se optat *om.* Mc_2; discernis optat K **3** dicit evidenter *tr.* ζ **4** me *om.* δ | sancta] ab homine iniquo et doloso erue me *add.* ζ **5** nequaquam sine iudicio sit Mc_2 | tamquam] videretur *add.* Zh_1 **6** boni et mali modo ϕ (*exc.* P_8) Sh_1 | in *om.* Sh_1 | mali et boni *tr.* $Mc_2\,Sh_1$ eunt Zh_1 **8** dominum (*bis*) χ **9** enim **om.* α (*ac.* F) **10** quia Y | dominum $\chi\,P_8$. | schismate K **12** boni nollent esse *tr.* ζ **14** erat Mc_2 (*ac.*) δ **15** proicit S (*ac.*) K | spinis γ (*ac.*) $\varepsilon\,Zh_1\,\zeta$ | *inde quidem *tr.* $\kappa\,\phi$ (*exc.* ζ) **16** quod *om.* Y | solum] lolium Mc_2 **17** remanet *vl.* F; remaneat Y; remansit F | remanet ... palea[2] *om.* Mc_2 **18** vero] autem δ **19** dominum χ **20** speravero] non *add.* χ (*ac.* S) | hominem $\chi\,\gamma\,P_8$ **21** hominem ipsum *tr.* δ (*exc.* G)

nentem quas vel dicit vel docet in ecclesia bonas, sed quas diabolo docente sectatus est; et quia spes mea in hoc erat, titubante homine titubabit spes mea et cadente homine cadet spes mea; quia vero in domino spero, non movebor. (7.) Et sequitur: PROBA ps. 25,2
ME, DOMINE, ET TENTA ME; URE RENES MEOS ET COR MEUM. Quid est: URE RENES MEOS ET COR MEUM? ure delectationes meas, ure cogitationes meas (cor pro cogitationibus, renes pro delectationibus posuit), ne aliquid mali cogitem, ne aliquid mali me delectet. Unde autem ures renes meos? igne verbi tui. Unde ures cor meum? calore spiritus tui. De quo calore alibi dicitur: *Et non est qui se abscondat a calore eius*, et de quo igne dominus dicit: *Ignem veni mittere in mundum.* (8.) Ergo sequitur: QUONIAM MI- ps. 25,3
SERICORDIA TUA ANTE OCULOS MEOS EST, ET COMPLACUI IN VERITATE TUA. Hoc est non in homine complacui, sed intus placui tibi, ubi tu vides; et non timeo si displiceam ubi homines vident, sicut ait apostolus: *Opus autem suum probet unusquisque et tunc in semetipso tantum habebit gloriam et non in altero.* (9.) ps. 25,4
NON SEDI inquit IN CONCILIO VANITATIS. Hoc quid est: NON SEDI? Intendat sanctitas vestra, quomodo videt deus. Dicit: NON SEDI. Aliquando non es in concilio nec ibi sedes; verbi gratia in

---

7, 7sq. Ps. 18,7 1 Luc. 12,49 **8, 5sq.** Gal. 6,4

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{1,1}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_{1}$ (*ε* (*N N*) *ε*$_{2}$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

22 quas[1] ... quas] quasi (*bis*) *F Na*$_1$ | didicit *α* (*pc. F*) *Sh*$_1$ *edd*; discit *β* **23** sectatus est docente *tr. Mc*$_2$ | secutus *Zh*$_1$ | et] sed *φ* (*exc. ζ*) | hoc] homine *edd* erit *edd* **24** titubavit *α Y δ* | homine *om. Mc*$_2$ | cadit *Mc*$_2$ *Y δ* (*exc. G; ac. A*); cecidit *F* (*vl.*) **25** spero in domino *tr. Zh*$_1$ | dominum *χ P*$_8$ **7, 1** et *om. γ β φ Sh*$_1$ *edd* **3** quid ... meum *om. Mc*$_2$ **4** cor pro *om. Zh*$_1$ | pro[1] *om. β* **5** ne[1] ... cogitem *om. Mc*$_2$ | male *K* **6** delectat *Mc*$_2$ | ures[1]] *uris *α χ* ures[2] ... meum] cor uris meum *α Sh*$_1$; *uris *χ* **9** mundum] terram *α Vulg edd* **8, 3** placui] complacui *Y δ ε ζ Sh*$_1$ *edd* **4** tu *om. ζ* **5** ait *om. Zh*$_1$ **9, 2** inquam *Mc*$_2$ | in] cum *κ P*$_8$ *ζ Vulg edd* | consilio *S Zh*$_1$ | hoc *om. β* | quid est] quidem *Mc*$_2$ **3** caritas *Mc*$_2$ *Sh*$_1$ | deus videt *tr. Y P*$_8$ | dominus *δ* | dici *Mc*$_2$ *P*$_8$ **4** aliquando] aliquando non es in concilio et ibi sedes *praem. β* | non *om. β Zh*$_1$ (*ac.*) *ζ* | consilio *κ* (*exc. C*) | nec] sed *Y P*$_8$; et *edd*

theatro non sedes, sed cogitas theatrica, contra quae dictum est: URE RENES MEOS; ibi sedes corde, quamvis non sis ibi corpore. Contingat autem ut tenearis ab aliquo et ibi colligeris aut aliquod officium pium faciat te ibi sedere. Quomodo potest hoc evenire? Contingit ex officio pietatis ut servo dei sit necessitas in amphitheatro esse: liberare volebat nescio quem gladiatorem, fieri posset ut sederet et exspectaret donec ille exiret quem liberare cupiebat. Ecce non sedit in concilio vanitatis, quamvis illic corpore sedere videretur. Quid est sedere? consentire cum his qui ibi sedent. Quod si praesens non feceris, non ibi sedisti; si absens feceris, sedisti ibi. ET CUM INIQUA GERENTIBUS NON INTROIBO. ODIO HABUI CONGREGATIONEM MALIGNORUM. Videtis quia intus est. ET CUM IMPIIS NON SEDEBO.

ps. 25,5

ps. 25,6 (10.) LAVABO IN INNOCENTIBUS MANUS MEAS, non aqua ista visibili: lavas manus, quando pie cogitas de operibus tuis et innocens es coram oculis dei. ⟨ET CIRCUMDABO ALTARE TUUM, DOMINE⟩ quia est et altare coram oculis dei, quo ingressus est sacerdos, qui pro nobis se primus obtulit; est caeleste altare, et non amplectitur illud altare nisi qui lavat manus in innocentibus. Nam multi altare hoc tangunt indigni, et tolerat deus pati iniuriam ad tempus sacramenta sua; sed numquid, fratres mei, quomodo sunt parietes isti, sic erit Ierusalem caelestis? Non quomodo

ps. 25,5 15 ma 113 cc 147 mi 193

10, 4 *cf.* Apc. 9,13

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **10, 1** lavabo *inc. Ar*$_1$

---

5 cogites *δ* (*pc. G*) | theatra *Zh*$_1$ **6** ibi non sis *tr. αβ*; non ibi sedeas *Y P*$_8$ **7** contingit *Y δ* (*exc. A*; *pc. G*) *P*$_8$ | aut] ad *add. κ* (*exc. Y*) **9** contingat *Mc*$_2$ | et (*om. Zh*$_1$) officium *γ β φ* (*exc. ζ*) **10** libere *ε* (*ac. X*) | a gladiatore *Zh*$_1$ **12** consilio *S K γ* (*ac.*) | quamvis] qua *Zh*$_1$ | ille *γ β φ* (*exc. P*$_8$); illi *Y* **15** *ibi sedisti *tr. α* **10, 1** inter innocentes *Ar*$_1$ *δ* (*exc. G*; *pc. A*) *Vulg Ψ*$_{αβκ}$ **2** visibili] sed invisibili *add. Mc*$_2$ | sed quando *Y* **3** innocens es] innocenter *C δ ε ζ Sh*$_1$ *edd* | et ... domine *addidi* (*cf. 11, 40 et in ps. XXV*); *om. codd edd* **4** quia ... dei *om. Mc*$_2$ | coram oculis] tuum oculis *δ* (*ac. G*) *ε* (*ac. X*); tuum in oculis *ζ Sh*$_1$; tuum ante oculos *Zh*$_1$ **5** primo *γ φ* (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$; ipsum *β* **6** lavit *Zh*$_1$ manus suas *Mc*$_2$ **7** tangunt altare hoc *tr. Ar*$_1$ | tangunt] ut *add. S K γ*; et *add. Y P*$_8$ **9** sunt *om. β* | non quomodo] numquam *Mc*$_2$

reciperis cum malis intra parietes istos ecclesiae, ita recipieris cum malis in sinum Abrahae; non ergo timeas, lava manus et circumda altare domini, ubi offers vota domino, ubi preces fundis, ubi conscientia tua pura est, ubi dicis deo qui sis; et si aliquid est in te forte quod displiceat deo, curat ille cui confiteris.

Lava ergo in innocentibus manus tuas et circumda altare domini, ut audias vocem laudis. (11.) Hoc enim sequitur: UT AUDIAM VOCEM LAUDIS ET ENARREM UNIVERSA MIRABILIA TUA. Quid est: UT AUDIAM VOCEM LAUDIS? 'ut intellegam' inquit. Hoc est enim audire coram deo, non quomodo sonos istos, quos multi audiunt et multi non audiunt. Quam multi ad nos audientes sunt et ad deum surdi sunt! Quam multi habentes aures non habent illas aures de quibus dicit Iesus: *Qui habet aures audiat*! Ergo quid est audire vocem laudis? Dicam si potero, adiuvante misericordia domini et orationibus vestris. Audire vocem laudis est intellegere intus, quia quidquid in te mali est de peccatis, tuum est; quidquid boni in iustificationibus, dei est. Ita audis vocem laudis, ut non te laudes, et quando bonus es; nam laudando te bonum, fis malus; bonum enim te fecerat humilitas, malum te

ps. 25,7

11, 7sq. Matth. 13,9

α (*FMc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε* (*N M*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_3$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

10 receperis *C* (*ac.*) *R* (*ac.*) *δ* (*ac. G*); reciperit *ε* (*ac.*) | malis] aliis *Zh*$_1$ | ecclesia *ε* (*ac. X*) | receperis *F Na*$_1$ *δ* (recipiaris *pc. G*); reciperis *Y ε Sh*$_1$ **11** malis] bonis *ζ* | sinu *α Zh*$_1$ *ζ* | circumdabo *γ β φ* (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ *edd* **12** altare] tuum *add. ζ* | offeres *γ* (*ac. C*) *δ ε* (*ac. X*) *Sh*$_1$ | fundes *F* (*ac.*) *Na*$_1$ *K Sh*$_1$ **13** conscientiae tuae *γ* (*ac. Ar*$_1$) | domino *ζ* | est^2 ... forte] in te forte est *tr. α* **15** ergo *om. Mc*$_2$ | manus tuas in innocentibus *tr. Sh*$_1$ **16** audiam *Mc*$_2$ *δ* (*ac. G*) **11, 3** quid est] quis *Zh*$_1$ | ut^1 *om. κ* (*exc. K*) *φ* (*exc. ζ*) | inquit] intus *fortasse melius* **4** enim est *tr. Zh*$_1$ | audirem *Mc*$_2$ **5** quam *vl. F*; quod *α* | audientes ad nos *tr. ζ* | nos] homines *F* (*vl.*) **7** habent] habentes *Mc*$_2$ | aures^2] audiendi *add. α ζ Sh*$_1$ *Vulg edd* **9** domini misericordia *tr. δ* | et *om. α γ β δ ε Zh*$_1$ *Sh*$_1$ **10** est^1 *om. Zh*$_1$ **11** tuum] tuis *ζ* | quidquid] est *add. Mc*$_2$ | audis *tr. post* laudis *Mc*$_2$; audi *γ β N* (*ac.*) *edd* **12** et *om. S Y ε P*$_5$ | nam] ne *β ζ* | te laudando *tr. Sh*$_1$ **13** bonus *F* (*ac.*) *Na*$_1$ | fis] sis *β* | te enim *tr. F* | malum] non *add. ζ*

faciet superbia. Conversus eras ut illuminareris et conversione tua factus luminosus, factus illustratus. Conversione, sed quo? Numquid ad te? Si ad te conversus posses illuminari, numquam posses tenebrari, quia tecum semper esses. Quare illuminatus es? quia convertisti te ad aliud quod tu non eras. Quid est aliud quod non eras? Deus. Lumen est. Non enim tu lumen eras, quia peccator eras. Dicit enim apostolus eis quos vult audire vocem laudis: *Fuistis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux*. Quid est: *Fuistis aliquando tenebrae* nisi veteres homines? *Nunc autem lux*; non sine causa lux estis qui fuistis iamdudum tenebrae, nisi quia illuminati estis. Noli putare teipsum esse lucem; illa est lux, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; tu autem per teipsum, per malam voluntatem, per aversionem tuam tenebratus eras, modo luces. Sed subiecit statim, ne superbirent illi quibus dictum est: *Nunc autem lux*, et addidit: *In domino*. Sic enim ait: *Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino*. Ergo si praeter dominum, nec lux; si autem ideo lux quia in domino, *quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Hoc enim ipse apostolus dixit alio loco hominibus superbientibus et volentibus sibi tribuere quod dei est et

15 cc 148 20 25 mi 194 30 ma 114

21–29 Eph. 5,8 **24sq.** *cf.* Ioh. 1,8*sq.* **31–36** quid[1] ... acceperis] 1 Cor. 4,7

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

14 faciat γ (*ac. Ar*$_1$) δ (*exc. A*; *ac. G*) ζ; facit *Ar*$_1$ (*pc.*) *Zh*$_1$ *edd* | conversatione *Y* (conversatio *ac.*) *P*$_8$ ζ; conversa facie *Zh*$_1$ **15** factus[1]] es *add. F* (*pc.*) β *edd* factus[2]] es *add. F* (*pc.*) β ζ | a quo α (*pc. F*) *S* (*pc.*) *P*$_8$ **16** a te si a te α χ (*pc. S*) *P*$_8$ posses] te *add.* α (*ac. F*) | possis (*bis*) χ γ (*ac.*) δ ε **17** obtenebrari ζ | esses] es *F* (*ac.*) ϕ (*exc. P*$_8$) **18** quia *om. Mc*$_2$ | convertis β | ad illud *P*$_8$ *Sh*$_1$; alicubi *F* (*vl. mg.*) γ β ϕ (*exc. P*$_8$) | quod[1]] quo *F* γ δ ε (*pc. N*; *ac. X*) ζ | aliud[2]] id *vl. F*; illud β aliud quod[2]] alicubi quo ζ | quod[2]] tu *add. edd* | quod non] quo domino *Mc*$_2$ **19** deus] in *add. K Y* (*ac.*); enim *add. Y* **20** audire vult *tr. Zh*$_1$ **21** enim *om.* ζ | fuistis] enim *add. Y P*$_8$ **22** veteris hominis γ β **23** quia] et *add. F Na*$_1$ *Sh*$_1$ **24** te *Mc*$_2$ | lucem esse *tr.* δ (*exc. A*) | ille *Zh*$_1$ **26** adversionem *Zh*$_1$ | tuam] suam *K Y* **27** luces] lux es *fortasse melius* | sed *om.* β **28** addit *S K C* **30** propter *Y* (*ac.*) δ | autem] accepisti *add.* β | ideo] in domino *Zh*$_1$ | ideo ... domino *iter. post* autem (31) *Mc*$_2$ | lux[2] *om. S* **31** quod] quid *Zh*$_1$ **32** dicit β

de bono sic gloriari quasi de suo; hoc eis dicit: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Qui dedit humili aufert superbo, quia qui dedit potest auferre. Ad hoc enim pertinet, fratres, si tamen exposui quod volui; exposui autem quantum potui, etsi non quantum volui – ad hoc pertinet quod ait: LAVABO IN INNOCENTIBUS MANUS MEAS ET CIRCUMDABO ALTARE TUUM, DOMINE, UT AUDIAM VOCEM LAUDIS, id est cum ex ipso bono meo non de me praesumam, sed de te qui dedisti, nec laudari velim de me in me, sed de te in te. Ideo sequitur: UT AUDIAM VOCEM LAUDIS ET ENARREM UNIVERSA MIRABILIA TUA: non mea, sed tua.

(12.) Et iam videte, fratres, videte amatorem illum dei de deo praesumentem, positum inter malos, rogantem deum ut non comperdatur cum malis, quia non errat deus in iudicando. Tu enim cum videris homines in unum locum intrasse, putas eiusdem meriti esse; deus autem non fallitur, noli timere. Tu iudicante vento discernis paleam a frumento; ventum vis flare tibi, et tu non es ventus, sed optas flare tibi ventum; et cum ventilabro utrumque excusseris, ventus leve tollit, grave manet. Quaeris ergo ventum ad iudicandam aream: numquid deus quaerit alterum qui secum iudicet, ne perdat malos cum bonis? Non itaque timeas; securus esto bonus etiam in medio malorum et dic quod
cc 149 audis: DOMINE, DILEXI DECOREM DOMUS TUAE. Domus dei ec- ps. 25,8

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{1,1}$ *F*$_2$)) ϕ (δ (*A G*) ε_2 (ε (*N A*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_2$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

34 bono] eius *add. Sh*$_1$ | hoc] sic α *Sh*$_1$ 36 qui[1]] quod autem *Mc*$_2$ | potest] *et *add.* α *Sh*$_1$ 37 enim *om. Zh*$_1$ | exposui] non *praem.* α 39 hoc] enim *add.* ζ 40 circuibo α $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ 41 laudis] tuae *add.* $\gamma\beta\phi$ $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *edd* | cum *om.* $\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ *edd* | meo] ut *add.* β 42 te[1]] ne *Mc*$_2$ | nec] ne $\kappa\phi$ (non *Zh*$_2$) *edd* laudare α (*ac. F*) $\gamma\delta\varepsilon$ *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ 43 laudis] tuae *add. Mc*$_2$ *edd* **12, 1** amorem *Zh*$_1$ 2 deo] eo ζ | praesumente ε (*ac. X*) *Zh*$_1$ | positus *F* (*ac.*) *Na*$_1$; posuit *Zh*$_1$ deum] deo γ (*ac.*) 5 tu *om. Y* 6 discernes *K* 7 flaret *K* | tibi flare *tr. Mc*$_2$ *edd* 8 levem $\gamma\delta$ (*ac. G*) ε | quaeris] quando ζ 9 iudicandum *Mc*$_2$ ε (*ac. X*) *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ 10 secum] saeculum β | cum malis bonos *edd* 11 multorum ϕ quod] quae $\kappa\phi$ *edd* 12 quae est ecclesia *Y P*$_s$

clesia est; adhuc habet malos, sed decor domus dei in bonis est, in sanctis est; ipsum decorem domus tuae dilexi ET LOCUM HABITATIONIS GLORIAE TUAE. Quid est hoc? Et hoc dicam, ad illum sensum pertinet subobscurum aliquantum; adiuvet me dominus et intentio cordis vestri ab eodem domino inspirata. Quid ait? LOCUM HABITATIONIS GLORIAE TUAE. Dixit prius: DECOREM DOMUS TUAE, et exponit quid sit decor domus dei: LOCUS inquit HABITATIONIS GLORIAE TUAE. Non sufficit dicere: 'Locus habitationis dei,' sed: 'Locus HABITATIONIS GLORIAE DEI.' Quae est gloria dei? de qua paulo ante dicebam, ut et qui fit bonus, non in se, sed in domino glorietur. *Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei.* In quibus ergo sic habitat deus, ut et de bonis suis ipse glorificetur et non sibi velint tribuere et quasi proprium vindicare quod ab illo acceperunt, ipsi pertinent ad decorem domus dei. Nec discerni illos vellet scriptura, nisi quia sunt quidam qui donum dei habent quidem et nolunt in deo gloriari, sed in se; habent quidem donum dei, sed nec pertinent ad decorem domus dei. Qui enim pertinent ad decorem domus dei in quibus habitat gloria dei, ipsi sunt locus habitationis gloriae tuae. In quibus autem habitat gloria dei nisi qui sic gloriantur, ut non in se, sed

---

12, 13 *cf.* 1 Cor. 3,17 **22** *cf.* cap. 11,11–44 **23** *cf.* 1 Cor. 1,31 **23sq.** Rom. 3,23

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

13 malos habet *tr. Sh*$_1$; habes malos *Mc*$_2$ | in bonis *om.* β; in nobis $\chi\,\gamma\,\phi$ (*tr. post* est *Zh*$_1$) *Sh*$_1$ **14** est *om.* β | dixi *Y* **15** tuae gloriae *tr. Mc*$_2$ **16** sed obscurum est ζ | adiuvat *Zh*$_1$ **17** quid] *quod α (dicere quid sit *vl. F*) *S* (*pc.*) *P*$_8$ | qui dat ζ **18** tuae] suae ζ **19** et *om.* α | quid] qui *S K* $\gamma\,\delta$ *X* (*ac.*) *Zh*$_1$ **20** suffecit *Y Zh*$_1$ | locus dicere *tr.* ζ | locum (*bis*) β | habitationis[2]] domus β **21** locus] inquit *add.* ζ | quae] quid *Y* **22** qua] quo α (*ac. F*) *Zh*$_1$ | ante *om. Mc*$_2$ **23** glorietur *Y* ε (*ac. X*) | gloriam *F* (*ac.*) *Na*$_1$ γ (*ac.*) δ (*ac.*) *N* (*ac.*) **24** sic] sit *Mc*$_2$ | habitabat δ (*exc. G*); habitabit δ (*exc. A*) | dominus $\kappa\,\varepsilon_\omega\,\zeta$ *edd* **25** et[1]] ut $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc. P*$_8$) *edd* **26** perceperunt α | ipse *Mc*$_2$ **27** ne *Zh*$_1$ | velit *K* **28** dei *om. Zh*$_1$ | *quidem *om.* χ *P*$_8$ *Sh*$_1$ | gloriari in deo *tr.* ζ | domino *Mc*$_2$ **29** nec] non ϕ *Sh*$_1$ *edd* **31** locum α | tuae] dei *Ar*$_1$ (*pc.*) *edd* **32** autem *om.* α

in domino glorientur? Ergo quia dilexi decorem domus tuae, id est omnes qui ibi sunt et gloriam tuam quaerunt, sed et non praesumpsi in homine et non consensi impiis et non introibo et non sedebo in congregatione eorum – quia ita fui in ecclesia dei, quid mihi retribues? Sequitur quod respondimus: NE COMPERDAS CUM IMPIIS ANIMAM MEAM ET CUM VIRIS SANGUINUM VITAM MEAM; (13.) IN QUORUM MANIBUS INIQUITATES SUNT, DEXTERA EORUM REPLETA EST MUNERIBUS. Munera non solum pecunia est, non solum aurum et argentum, non solum xenia sunt; neque omnes qui accipiunt ea, accipiunt munera. Aliquando enim accipiuntur ab ecclesia. Quod dico: Petrus accepit, dominus accepit, loculos habuit, ea quae mittebantur Iudas auferebat. Sed quid est accipere munera? propter munera ludificare hominem, adulare hominem, palpare blandiendo, iudicare contra veritatem propter munera. Propter quae munera? non solum propter aurum et argentum et huiusmodi aliquid, sed etiam propter laudem qui iudicat male, munus accipit et munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum iudicium linguae alienae, et perdidit iudicium conscientiae suae.

ma 115 ps. 25,9 ps. 25,10

---

33 *cf.* 1 Cor. 1,31 **35sq.** *cf.* Ps. 25,4*sq.* **13, 6** *cf.* Ioh. 12,6

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{1:}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_1$ (ε (N X) ε$_2$ (Zh$_2$ P$_7$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

33 glorietur *Mc$_2$ N (ac.)* | dilexit *Mc$_2$* | tuae] suae *Y* **34** et^2 *om. α* **36** congregationem *Y* **37** retribuas *γ (ac.) δ ε Zh$_1$*; tribues *F (ac.) Na$_1$* | quod] quid *P$_5$ edd*; qui *χ* (ad quod *praem. Y*); quae *γ β δ (exc. G) Zh$_2$*; quare *δ (exc. A) ε* | quod respondimus *om. ζ* | respondemus *F (ac.) S (pc.)*; respondeamus *γ β φ (exc. ζ) Sh$_1$ edd* | nec *S γ (ac. Ar$_1$)* | perdas *φ Vulg Ψ$_{αβκ}$* **38** viri *Y* **13, 2** sola *α* **3** exenia *α β δ (ac. G) ε P$_5$ edd*; aeterna *γ* **4** omnia quae *ζ* | accipiunt^1 ... enim *om. γ β φ (exc. P$_5$)* **5** accipiunt *δ ε Zh$_2$* **6** ferebat *δ*; afferebat *α* **7** ludificare] laudare *γ β φ Sh$_2$ edd* **8** adulare (*cf. Io. ev. tr. 12,13,30; in ps. CIII/1,19,15*)] adulari *Mc$_2$ β X (pc.) ζ edd*; et dolere *Zh$_1$* | homini *γ (pc. Ar$_1$) β P$_8$ ζ edd* | contra *om. Y N (ac.) P$_8$* **9** propter munera] veritatem commutare *praem. Sh$_1$*; propter veritatem munera *γ δ ε Zh$_1$* (accipere *add.*); propterea veritatem commutare *ζ* **10** argentum et aurum *tr. β* **11** accepit *C (ac.) N (ac.) Zh$_1$ ζ* quod *C (ac.) δ (ac. G) ε (ac. X)* **12** ille *γ (ac. C) N (ac.) Zh$_1$* | manus illi *tr. Mc$_2$*

Ergo IN QUORUM MANIBUS INIQUITATES SUNT, DEXTERA cc 150
EORUM REPLETA EST MUNERIBUS. Videtis, fratres, quia coram
deo sunt, et in quorum manibus non sunt iniquitates, nec dextera
eorum repleta est muneribus: utique coram deo; et non possunt
nisi deo dicere: 'Tu scis'; non possunt nisi illi dicere: NE COM-
PERDAS CUM IMPIIS ANIMAM MEAM ET CUM VIRIS SANGUINUM VI-
TAM MEAM, qui solus potest videre, quia non accipiunt munera.
Verbi causa contingit ut duo homines habeant causam apud ser-
vum dei; nemo nisi suam iustam dicit causam; nam si iniquam
putaret causam suam, iudicem non quaereret. Et ille se putat
iustam causam habere, et ille. Veniunt ad iudicem. Antequam
proferatur sententia, ambo dicunt: 'Amplectimur iudicium tuum;
quidquid iudicaveris, absit ut respuam.' Quid et tu dicis? 'Iudica
quod vis, tantum iudica; prorsus si in aliquo repugnavero, ana-
thema sim.' Ambo amant iudicem antequam iudicet. Cum enim
dicta fuerit sententia, contra unum erit; et neuter eorum scit con-
tra quem futura est. Ille ergo si utrisque placere voluerit, accipit
munus: laudem hominum. Sed accepto munere isto videte quod
munus amittat. Accipit quod sonat et transit, perdit quod dicitur
et numquam transit. Verbum dei semper dicitur, numquam
transit; verbum hominis mox ut dictum fuerit, transit. Tenet ina-

---

18 *cf.* Ioh. 21,15

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

15 pleta *N* **16** et *om. δ Sh₁* | iniquitates non sunt *tr. Sh₁* | nec *om. Zh₁* **17** repleta] non *add. Zh₁* **18** deo] illi *Mc₂* | tu ... dicere *om. Mc₂* | non] et *praem. Sh₁* | perdas *Y δ (exc. A; pc. G) ε₁ Vulg Ψ_αβκ* **19** meam *om. Y* **20** quia] qui *α Ar₁ (pc.) β δ (exc. A; pc. G) Sh₁* | non *om. Mc₂ N (ac.)* **21** contigit *F Na₁ Zh₁* | servum dei] se *Mc₂* **22** nemo nisi] sed nemo *Y* | causam ... iniquam] si enim iniustam *Mc₂* **23** putarit *γ (ac.) δ (ac. G) ε (ac. X)*; sciret *Mc₂* **24** iudicem et *Sh₁*; iudicium et *α* **26** respuamus *Y ε₁ edd* | quod *α*; quidquid *Zh₁* **27** quid vis *P₈ edd*; quos vis *γ δ (ac. G) ε* | iudica *om. γ β φ (exc. P₈)* | repugnaverimus ... simus *Y P₈* **28** enim] autem *Sh₁ edd* **29** dicta] victa *Mc₂ (evicta ac.)* **30** est] sit *Zh₁* | utrisque si *tr. κ P₈* **31** hominum laudem *tr. Mc₂* **32** accepit *γ (ac. C) δ ε Zh₁* **33** transiit *Ar₁ δ (exc. G) ε (ac. X)*; transibit *Zh₁* | numquam[2]] et *praem. ζ* **34** transit[1]] transiit *ε (ac. X) Zh₁*

nia, dimittit solida. Si autem deum intueatur, prolaturus est sententiam contra unum considerato deo, sub quo iudice illam profert. Ille autem contra quem prolata fuerit, et si iam effringi non potest, quia tenetur iure forte non ecclesiastico, sed principum saeculi, qui tantum detulerunt ecclesiae, ut quidquid in ea iudicatum fuerit, dissolvi non possit – si ergo effringi non potest, iam non vult intueri se et caecos oculos dirigit in iudicem, detrahit quantum potest. 'Placere illi voluit' inquit, 'diviti favit', aut: 'Aliquid ab illo accepit', aut: 'Timuit illum offendere'. Accusat quasi accepta sint munera. Si autem pauper habuerit contra divitem et pro paupere fuerit iudicatum, dicit item dives: 'Accepit munera.' Quae munera a paupere? 'Vidit' inquit 'pauperem et ne reprehenderetur quod contra pauperem fecerit oppressit iustitiam et protulit contra veritatem sententiam.' Cum ergo necesse sit ut hoc dicatur, videte non posse dici ab his qui munera non accipiunt nisi coram oculis dei, qui solus videt quis accipiat et quis non accipiat: EGO AUTEM IN INNOCENTIA MEA AMBULAVI, REDIME ME ET MISERERE MEI; PES MEUS STETIT IN RECTITUDINE. Concussus sum quidem undique scandalis et tentationibus reprehendentium iudicium humanae temeritatis, sed PES MEUS STETIT IN

mi 196 ma 116 ps. 25 ps. 25

38–40 sed ... possit] *cf.* Const. Sirm. 1

$\alpha\,(FMc_2Na_1)\,\kappa\,(\chi\,(SKY)\,\gamma\,(CAr_1)\,\beta\,(RRo_{11}F_5))\,\phi\,(\delta\,(AG)\,\varepsilon_2\,(\varepsilon\,(NA)\,\varepsilon_1\,(Zh_2P_8))\,\zeta)$ $Sh_1 edd$ (*lo ma mi cc*)

35 deo inveniatur $\gamma\,\delta\,\varepsilon\,\zeta$ (placere voluisse *add.*); a deo muniatur Zh_1; deo innitatur β | prolaturus *vl. F*; prolata α | sententia $\alpha\,\varepsilon$ (*ac. X*) **36** considerate δ (*exc. G*) ε (*ac. X*); considerante $\beta\,X$ (*pc.*) | considerat deum ζ | profert] rem *add.* $\gamma\,\phi$ (*exc.* P_8) **37** fuerat FNa_1 **38** forti Y | ecclesiastica Zh_1 **39** saecularium Zh_1 | in ea iudicatum] indicatum Mc_2 **41** se et] sed α; se sed Sh_1 | in iudicem dirigit *tr.* Zh_1 | quantum potest detrahit *tr.* Sh_1 **42** inquit voluit illi *tr.* α; illi inquit voluit *tr.* $Sh_1 edd$ | volui Zh_1 | favit *om.* Mc_2; favet S (*pc.*) YP_8 | aliqua δ **43** illum *om.* Mc_2 **44** sunt F (*ac.*) Na_1 | habuerit pauper *tr.* ζ **45** pro paupere] pauperi ζ | fuerit ... item *om.* Y | idem ϕ (*exc.* Zh_1) | accipit Mc_2 **47** faceret $\gamma\,\beta$ **48** veritate F **49** iis β **50** quis[1]] non *add.* K | acccipit $\alpha\,S\,YP_8Sh_1$ | et] aut δ | quis[2]] qui Zh_1 | accipit Mc_2Sh_1 **52** me] domine *add.* $\gamma\,\beta\,\phi$ | pes] enim *add.* $\zeta\,\Psi_{\alpha\beta\chi}$ | stetit *om.* Zh_1 | rectitudinem Mc_2K **54** indicium Mc_2; iudicio χP_8 | humanae temeritatis *om.* α (*ac. F*); humana temeritate F (*pc.*) *edd*

RECTITUDINE. Quare autem: IN RECTITUDINE? quia superius di- cc 151
xerat: ET IN DOMINO SPERANS NON MOVEBOR.

(14.) Quid ergo concludit? IN ECCLESIIS BENEDICAM TE, DOMINE, id est in ecclesiis non me benedicam quasi certus de hominibus, sed te benedicam in operibus meis. Hoc est enim benedicere dominum in ecclesiis, fratres: sic vivere ut per mores cuius- 5
que benedicatur dominus. Nam qui benedicit dominum lingua et factis maledicit, non in ecclesiis benedicit dominum. Lingua prope omnes benedicunt, sed non omnes factis. Quidam voce benedicunt, quidam moribus. In quorum autem moribus non invenitur quod audiunt, faciunt blasphemari deum, ut illi qui nondum intrant ecclesiam, quamvis ament peccata sua et ideo nolint esse 10
Christiani, tamen excusent se per malos et blandiantur sibi seducentes seipsos et dicant: 'Quid mihi persuades ut Christianus sim? Ego fraudem a Christiano passus sum et numquam feci. Falsum mihi iuravit Christianus et ego numquam.' Et cum ista dicunt, impediuntur a salute, ut nihil eis prosit, non quidem quod iam 15
boni sunt, sed quod mediocriter mali. Quomodo enim nihil prodest aperire oculos si sit quisque in tenebris, ita nihil prodest esse in luce si clausi sunt oculi: ita et paganus quidam – ut de illis potius loquamur velut bene viventibus – patentibus oculis est in tenebris, quia non agnoscit lucem suam dominum; Christianus 20

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

55 quare ... rectitudine *om. Mc*$_2$ | autem *om.* ϕ (*exc. P*$_8$; *ac. Zh*$_1$) **56** dominum χ **14, 1** concluditur α **2** quasi ... benedicam *om.* α **3** in ecclesiis benedicere dominum *tr.* δ; benedicere in ecclesiis dominum *tr.* α **4** deum *Zh*$_1$ *edd* | cuius *Zh*$_1$ **5** deus *edd* | dominum] domino *F* χ γ ϕ *Sh*$_1$ **6** dominum] domino γ β ϕ (*exc. P*$_8$); deum *Mc*$_2$ **7** benedicunt voce *tr.* δ (*exc. A*) **8** autem *om. Mc*$_2$ | manibus β **9** audiunt] auditur *Mc*$_2$; aiunt *edd*; dicunt β blasphemare *K* | dominum δ ζ | ut *om. Mc*$_2$ **10** in ecclesiam *Mc*$_2$ χ β ϕ (in ecclesiis *Zh*$_1$) | et *om.* γ (*ac. Ar*$_1$) ϕ | nolunt *Mc*$_2$ *Y Ar*$_1$ (*ac.*) β *P*$_8$ ζ; nolent *S K* **11** se per] semper *Mc*$_2$ ε (*ac. N*) *Zh*$_1$ (super); se χ | et] ut *F* (*pc.*) γ β ϕ *edd* deducentes *Zh*$_1$ **13** refeci *K* **14** et *om.* ϕ (*exc. P*$_8$) **15** impediunt saluti γ β ϕ (*exc. P*$_8$) | ei *Mc*$_2$ **16** *sint α *Sh*$_1$ **18** *quidem *Y P*$_8$ ζ *edd*; quod β **19** loquantur *F* (*ac.*) *Na*$_1$ | vivens β δ (*exc. G*; *pc. A*) | videntibus et apertis parentibus oculi *Mc*$_2$ **20** qui β δ (*exc. A*; *ac. G*)

mi 197 autem male vivens in luce quidem est nonnisi dei, sed clausis oculis. Male vivendo enim videre non vult eum, in cuius nomine tamquam caecus in lumine constitutus nulla visione veri luminis animatur.

IN PSALMUM XXVI

ma 118 (1.) Dominus deus noster alloquens et consolans nos, pro-
mi 199 fecto quos respicit ex iusto iudicio suo in sudore vultus nostri pa-
cc 154 nem manducare, ex nobis nobis loqui dignatur, ut ostendat quia non solum est conditor noster, sed et habitator. Voces istae psalmi, quas audivimus et ex parte cantavimus, si dicamus quod nostrae sint, verendum est quemadmodum verum dicamus (sunt enim voces magis spiritus dei quam nostrae); rursus si dicamus nostras non esse, profecto mentimur (non enim est gemitus nisi laborantium); aut omnis ista vox, quae hic sonuit plena doloris et lacrimarum, potest esse eius qui numquam potest esse miser? Dominus ergo misericors, nos miseri; misericors loqui dignatus miseris, dignatur etiam uti in ipsis voce miserorum. Ita utrumque verum est, et nostram esse vocem et nostram non esse, et spiritus

14, 23 *cf.* Ps. 35,10
1, 2sq. *cf.* Gen. 3,19

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_8$)) ϕ (δ (*A G*) ε_3 (ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **14, 24** animatur *des. Mc*$_2$ **1, 1** dominus *inc.* ε_2

21 lucem χ | nonnisi dei *om. S*; *tr. ante* est *Y* | deo *Mc*$_2$ | clausit oculos $\gamma\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) **23** caecus] est *add.* $\kappa\phi$ *edd* | nulla ... animatur *om.* $\kappa\phi$ (*exc.* ζ) **24** animatur] animatus ζ; conversi ad deum (dominum *Sh*$_1$) amen (*om. Mc*$_2$ *Sh*$_1$) *add.* α *Sh*$_1$
1, 1 deus **om.* $\alpha\delta$ (*exc. G; ac. A*) | profecto *tr. post* manducare (3) β **2** suo *om.* f_{11} **3** nobis ex nobis *tr.* β; ex nobis *F* | *dignatus est γ (*pc.*) $\beta\phi$ *Sh*$_1$ **4** erat γ (erit *pc. C*) | et *om.* ϕ (*exc. P*$_8$; *ac. G*) *Sh*$_1$ | istius ε_2 (*pc.*) **5** et *om.* ε_2 (*ac. Lx*$_2$) **7** rursum *K* ϕ *w Sh*$_1$ *edd* **8** mentiti sumus $\delta\varepsilon$ *Zh*$_1$ ζ; mentimus α (*ac. F*) **9** omnes ε_2 (*ac. Lx*$_2$) | sonat χ *P*$_8$ **10** esse potest *tr. F* **11** ergo] enim *K* | miseris *F* | dignatur *Y*; dignatus est δ *Zh*$_1$ ζ *Sh*$_1$ **12** uti] ut α *K Y* ϕ (*exc.* ζ; *del. Lx*$_2$) | ipsis] miseris *add.* γ (*sl. C*) $\beta\phi$ (audiat *add. Zh*$_1$) *Sh* vocem *S K f*$_{11}$; voces α *Zh*$_1$ (*sl.*) **13** et[1] ... vocem *om.* ε_2

dei esse vocem et ipsius non esse. Spiritus dei vox est, quia ista nisi illo inspirante non diceremus; ipsius autem non est, quia ille nec miser est nec laborat (istae autem voces miserorum et laborantium sunt): rursus nostrae sunt, quia voces sunt indicantes miseriam nostram; item non sunt nostrae, quia ex dono eius vel gemere meremur.

ps. 26,1 (2.) PSALMUS ISTE DAVID PRIUSQUAM LINIRETUR. Hoc habet titulus psalmi: PSALMUS DAVID PRIUSQUAM LINIRETUR, hoc est priusquam ungeretur. Unctus est enim ille ut rex. Et solus tunc ungebatur rex et sacerdos; duae istae illo tempore unctae personae. In duabus personis praefigurabatur futurus unus rex et sacerdos, utroque munere unus Christus, et ideo Christus a chrismate. Non solum autem caput nostrum unctum est, sed et corpus eius: nos ipsi. Rex autem est quia nos regit et ducit, sacerdos quia pro nobis interpellat. Et quidem solus ille sacerdos talis exstitit, ut ipse esset etiam sacrificium. Obtulit deo non aliud quam seipsum. Non enim inveniret praeter se mundissimam rationalem victimam, tamquam agnus immaculatus fuso sanguine suo redimens nos, concorporans nos sibi, faciens nos membra sua, ut

ma 119 mi 200 cc 155

2, 3 *cf.* 1 Reg. 16,13 **9** *cf.* Rom. 8,34 **11sq.** *cf.* Rom. 12,1 **12sq.** *cf.* 1 Petr. 1,18*sq.*

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$*f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

15 inspirare *K* | quibus *K* | nec ille *tr.* δ **16** autem] nec *add.* δ (*ac. G*) **17** quia voces sunt *om.* ε_2 | indicantis γ **18** dono] deo α (*ac. F*) | vel ... meremur *om.* ζ | gemeremur δ (doceremur *vl. G*) ε_2 (*ac. Lx*$_2$) *N*; gemeremus *Lx*$_2$ (*pc.*) *X*; gemitus *Zh*$_1$ **2, 1** iste *om. Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *edd*; ipsi *Lx*$_2$ (*pc.*) *Zh*$_1$ **3** solus] sacerdos γ (*pc. C*) β δ ε *Zh*$_1$ ζ *Sh*$_1$ **4** tunc *om. K* | tunc ... personis] duobus istis illo tempore unctis personis *Zh*$_1$ | duo α (*ac. F*) **5** figurabatur α (Christus *praem. F*; spiritus *praem. Na*$_1$) | futurus *tr. post* sacerdos (6) ζ unus] et *add.* ε_2 *w* **7** unctus *S* | corporis eius ipsi nos β **8** est *om.* α (*ac. F*) reget *K* **9** quidem *om. Sh*$_1$ | sacerdos ille solus *tr.* γ β; ille solus sacerdos *tr. Y P*$_8$; ille solvi sacerdos *S K* | talis *om. Y* **10** etiam esset *tr.* α | sacrificium *iter. C* (*pc.*) *edd* | obtulit] *qui pro nobis *praem.* α; autem *add. Zh*$_1$ | alium δ ε ζ **11** *rationabilem α ζ *Sh*$_1$ **12** immolatus *F* **13** nos redimens *tr. Sh*$_1$ nos^2 **om.* α *S K* ε_2

in illo et nos Christus essemus; ideo ad omnes Christianos pertinet unctio. Prioribus autem veteris testamenti temporibus ad duas solas personas pertinebat. Unde autem apparet Christi corpus nos esse? quia omnes ungimur et omnes in illo et Christi et Christus sumus, quia quodammodo totus Christus caput et corpus est. Unctio ista perficiet nos spiritaliter in illa vita, quae nobis promittitur. Est autem vox desiderantis illam vitam, est vox quaedam desiderantis gratiam dei, quae in nobis in fine perficietur; ideo dictum est: PRIUSQUAM LINIRETUR. Ungimur enim modo in sacramento, ipso praefiguratur quiddam quod futuri sumus. Et illud nescio quid futurum ineffabile desiderare debemus et in sacramento gemere, ut in ea re gaudeamus quae sacramento praemonstratur.

(3.) Ecce quid dicit: DOMINUS ILLUMINATIO MEA ET SALUTARIS MEUS: QUEM TIMEBO? Ille me illuminat: recedant tenebrae; ille me salvat: recedat infirmitas; ambulans in lumine firmus quem timebo? Non enim talem salutem dat deus quae ab aliquo possit extorqueri, aut tale lumen est quod ab aliquo possit contenebrari. Dominus illuminans, nos illuminati; deus salvans, nos salvati; si ergo ille illuminat, nos illuminati, et ille salvans nos salvati, praeter ipsum nos tenebrae et infirmitas. Habentes autem in

---

α (*F Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **3, 2** ille *inc. Mc*$_2$

---

14 *Christi α *K w* (*pc.*) *Zh*$_1$ ζ | *nos α (omnes *vl. F*) | unctio pertinet *tr. Zh*$_1$ **16** pertinebat personas *tr. Y* δ (*exc. A*) *P*$_8$ | inde *edd* | autem *om.* β | corpus Christi nos *tr. Zh*$_1$; nos Christi corpus *tr.* ζ **17** nos] non *K* | quia] qua *C* (*ac.*); qui *Y* **18** quodadmodum *Lx*$_2$ (quemadmodum *pc.*) | totus *om.* ζ **19** perficiat nos γ (*ac. Ar*$_1$); perficietur nobis β **20** est[1] ... vitam *om.* ε_2 *P*$_8$ (*ac.*) | autem] hic *add.* χ (*ac. S*); haec *add.* κ (*pc. S*) ϕ (*exc.* ε_2) *Sh*$_1$ *edd* | est[2] ... quaedam] et istam autem hic vox δ (et est haec vox hic *pc. G*); et ista autem hic vox ε_ω (est autem hic vox *P*$_8$); et est ista vox hic ζ **21** gloriam *Sh*$_1$ finem γ **23** ipso] et sacramento *praem. F* (*pc.*) γ (*pc. C*) β ϕ (*pc. Lx*$_2$) *w Sh*$_1$ *edd* quoddam quod α; quid est quid ε_1; quid est quod *Y* **25** sacramento[1] ... quae *om. K Y* **3, 1** mea *om. S K* | salus mea α δ ε_ω (*exc. P*$_8$) *w Sh*$_1$ *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **5** quo *Y* | obtenebrari ϕ *w Sh*$_1$ *edd* **6** dominus] deus ϕ | deus] dominus *Sh*$_1$ *edd*; et ille *Zh*$_1$ **7** illuminat (nos *add. Mc*$_2$) ille nos *tr. Mc*$_2$ β; ille illuminans nos *F* (*pc.*) *Y C P*$_8$ *edd*

ipso spem certam et fixam et veram quem timebimus? Dominus illuminatio tua, dominus salutaris tuus. Inveni potentiorem et time. Ad potentissimum omnium, ad omnipotentem sic pertineo, ut et illuminet me et salvet me: nec timeo aliquem praeter ipsum.

ps. 26,2 DOMINUS PROTECTOR VITAE MEAE: A QUO TREPIDABO? (4.) DUM APPROPINQUANT SUPER ME NOCENTES, UT EDANT CARNES MEAS, QUI TRIBULANT ME INIMICI MEI, IPSI INFIRMATI SUNT ET CECIDERUNT. Itaque ego quid timebo aut quem timebo; quid trepidabo aut a quo trepidabo? Qui me persequuntur, ipsi infirmantur, ipsi cadunt. Quare autem persequuntur? UT EDANT CARNES MEAS. Quae sunt carnes meae? carnales affectus mei. Saeviant persequendo: nihil in me moritur nisi mortale. Erit in me aliquid, quo persecutor pervenire non possit: ibi habitat cc 156
deus meus. Manducent carnes meas: finitis carnibus spiritus ero et spiritalis. Et quidem tantam salutem mihi promittit dominus meus, ut etiam modo ista caro mortalis quae videtur permitti manibus persequentium, non pereat in aeternum, sed quod demonmi 201
stratum est in capite meo resurgente hoc omnia membra sperent. ma 120

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂ f₁₁) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

9 infixam Mc_2 | quem] quid YP_8 (*vl.*) | timebo ε_2 10 tua *vl. F*; mea FYP_8 salvatoris ε_2 (*ac. Lx₂*) | meus YP_8 | timui χ 11 ad[1] *om.* $\delta\,\varepsilon_1\,\zeta$; at ε_2 (as *pc. Lx₂*) | ad[2] *om.* χ (*ac. K*) | pertinet ε_2 12 et ut *tr.* Mc_2 | salvat FX (*ac.*) timebo $\delta\,\zeta$ 4,3 me] *et *add.* $\alpha\,S\,K\,LXX\,Vulg\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ 4 ergo ε_2 (*ac. Lx₂*) | quid] quod γ (*ac.*) | aut] ut *S* | aut quem timebo *om.* $\varepsilon_2\,Zh_1$ (*ac.*); *tr. ante* itaque δ (*iter. A*) ε (*sl. N*) ζ 5 quid] ego *praem.* $\kappa\,\phi$ *edd* | quem trepidabo aut quid trepidabo $\gamma\,\beta\,\delta\,\varepsilon\,Zh_1\,\zeta$ *edd* | sequuuntur β 6 ipsi infirmantur *om.* ε_2 ipsi[1] ... persequuntur *om. K* | autem] me *add.* Sh_1 7 qui γ (*ac.* Ar_1) | effectus $S\,K\,\gamma$ (*ac.* Ar_1) δ (*ac. G*) ε_ω (*exc.* P_8; *ac.* $Lx_2\,X$) 8 nisi] ne si γ (*ac.*) δ (neque si *pc. G*) ε; nec si Ar_1 (*pc.*) $\beta\,Zh_1$ 9 quod $\gamma\,\beta\,\delta\,\varepsilon\,Zh_1$ | persequatur $\gamma\,\delta$ (*ac. G*) ε; persequantur $\beta\,\delta$ (*exc. A*; *pc. G*) Zh_1; persecuntur ε_2 | non possint δ (*exc. A*; *pc. G*) ε_2 (non possunt *pc.* Lx_2); possunt β | ibi] ubi $Mc_2\,\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc.* Lx_2) Sh_1 *edd* habitat *om.* Mc_2 11 promittit mihi *tr.* δ (*exc. A*) | deus $\alpha\,\beta\,Zh_1$ (*ac.*) 12 modo *tr. post* quae β | modo ista *om.* Zh_1 | ista (ipsa ε_2) modo caro (caro modo *tr.* $\delta\,\zeta\,Sh_1$) *tr.* $\alpha\,\delta\,\varepsilon_2\,\zeta\,Sh_1$ | perimi $\alpha\,Y\,\varepsilon_1\,Sh_1$ | per (*om. ac. F*) manus α 13 ne γ (*ac. C*) 14 resurgentem δ (*ac.*) ε_2 (*ac.* Lx_2) | membra hoc (haec ζ) omnia *tr.* ϕ (*exc.* P_8); hoc membra omnia *tr.* Sh_1

Quid timeat anima mea, quam inhabitat deus? quid timeat caro mea, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem? Vultis nosse quia carnes illi manducant, qui nos persequuntur, nec ipsi autem carni nostrae metuendum est? Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.

Quanta autem fiducia debet esse in eo qui novit dicere: DOMINUS ILLUMINATIO MEA ET SALUTARIS MEUS: QUEM TIMEBO? DOMINUS PROTECTOR VITAE MEAE: A QUO TREPIDABO? Protegitur imperator scutatis: et non timet; protegitur a mortalibus mortalis: et securus est; protegitur mortalis ab immortali: et timebit et trepidabit? (5.) Quanta autem fiducia debeat esse in eo qui ista dicit, audite: SI CONSISTANT ADVERSUM ME CASTRA, NON TIMEBIT COR MEUM. Castra munita sunt, sed quid munitius deo? SI EXSURGAT IN ME BELLUM. Quid mihi facit bellum? Potest mihi auferre spem meam? potest mihi auferre quod dat omnipotens? Sicut non vincitur qui dat, sic non aufertur quod dat. Si auferri potest datum, vincitur dator. Ergo nec ipsa quae temporaliter accipimus, auferre nobis quisquam potest, fratres mei, nisi solus ille qui dedit; spiritalia quae donat non auferet, nisi tu dimiseris; carnalia vero et temporalia ipse aufert, quia et quisquis alius aufert ipso donante potestatem aufert. Novimus hoc et legimus

ps. 26,

4, 16 *cf.* 1 Cor. 15,53 **18sq.** 1 Cor. 15,44 **5, 11sq.** *cf.* Iob 1

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_1 (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **4, 22** protegitur ... timet] *Ps.-Ioh. Chrys. coll. Morin, serm. 19* (PLS 4, 786)

---

15 quid[1] ... quid] quem (*bis*) $\gamma\beta\delta\varepsilon$ *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ ζ *edd* | mea *om.* α | qua *Y* δ ε_2 (*ac. Lx*$_2$) ε (quia *ac. N*; *ac. X*) | habitat *Y* **17** carnales δ | nos] me α **18** carne ε_2 (*ac. Lx*$_2$) | *surgit α (*ac. F*) χ *Ro*$_{11}$ ε_2 *P*$_8$ *Vulg* **19** corpus] et *add. Zh*$_1$ **21** salus mea $\delta\zeta$ *Vulg* $\Psi_{(\alpha)\beta}$ **23** scrutatis *Sh*$_1$ | mortalis] mortalem ε_2 (*ac.*) **24** immortale ε_2 | et[2] *om. K* **5, 1** debet χ *w P*$_8$ ζ | dicit ista *tr.* ζ **2** *adversus $\alpha\chi$ *Vulg* **4** fecit *Y* **6** sicut] *praem.* deus ζ | auferetur *F* (*pc.*) ε_2 *Sh*$_1$ **7** auferre γ (*ac. Ar*$_1$) δ (*ac. G*) ε (*ac. X*) *Zh*$_1$ | datur ε (*ac. X*) | ego *Zh*$_1$ | temporaliter quae *tr.* $\chi\gamma\phi$ **8** accepimus *Y* $\gamma\beta$ **9** ille solus *tr. Y P*$_8$ | dat *Ar*$_1$ | *aufert $\alpha\varepsilon_2$ *Sh*$_1$ | nisi tu deserueris β; ne si tu desinas misereris γ **10** ipsa $\gamma\delta$ (*exc. A*; *ac. G*) f_{11} ε *Zh*$_1$ ζ | et[2] *om. F*; si *add. Ar*$_1$ | aufert alius *tr. Y P*$_8$ **11** ipse *K* novimus] nobis ε_2 | et *om.* $\delta\varepsilon$ *Zh*$_1$ ζ

in libro Iob, quia nec ille qui videtur quasi maximam habere potestatem ad tempus diabolus potest aliquid nisi permissus. Accepit potestatem in infima et amisit maxima et summa. Et non est ista potestas irati, sed poena damnati. Nec ipse ergo habere potest aliquam potestatem, nisi permissus, et in illo libro quem commemoravi, et in evangelio dominus dicit: *Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum, et ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua.* Permittitur autem aut ad poenam nostram aut ad probationem. Ergo nobis nemo potest auferre quod dat deus, non timeamus nisi deum; quidquid aliud fremuerit, quidquid aliud superbierit adversus nos, non timeat cor nostrum.

(6.) SI EXSURGAT IN ME BELLUM, IN HAC EGO SPERABO. In cc 157
ps. 26,4 qua? UNAM inquit PETII A DOMINO. Feminino genere appellavit quoddam beneficium, tamquam diceret: 'Unam petitionem', et quomodo solemus loquentes dicere verbi gratia: 'Duas habes', non dicimus: 'Duo', hoc more loquendi usa est scriptura: UNAM inquit PETII A DOMINO, HANC REQUIRAM. Videamus quid petit qui nihil timet. Magna securitas cordis. Vultis nihil timere? Hanc unam petite, quam unam petit qui nihil timet, aut quam petit ut nihil timeat. UNAM inquit PETII A DOMINO, HANC REQUIRAM.

17–19 Luc. 22,31*sq.*

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **5, 12** potestatem *des. f*$_{11}$

---

12 Iob] hoc α (*ac. F*) **13** potest] non *praem. F* (*ac.*) *Na*$_1$ **14** et^3 ... **16** permissus *om. Na*$_1$ **15** potestas ista *tr.* ζ | poena] potentis *K* | potest habere *tr. Mc*$_2$ ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ *edd* **16** potestatem aliquam *tr. Zh*$_1$ | libro] habes *add. edd* quod β **17** memoravi *Mc*$_2$ | dicit dominus *tr.* ε_2 *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ **18** ut vos cribraret *Vulg edd*; ut vos vexaret ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ | pro te rogavi *tr. Zh*$_1$ | Petre] patrem *S* (*ac.*) δ (*ac. G*) ε_2 ε | ne] ut *vl. F* **19** permittetur γ (*ac.*) δ ε; promittitur *Zh*$_1$; mittitur ε_2 **20** ergo] quia *add. edd* **21** non] ne ζ | aliud] aliquid γ (*ac. C*) **22** superbus erit *Mc*$_2$ | adversum α *Y Ar*$_1$ *P*$_8$ **6, 1** adversum me ζ | hanc γ (*ac. Ar*$_1$) β; hoc α (*ac. F Na*$_1$; *pc. Mc*$_2$) *S* β ϕ (*exc. Lx*$_2$) *Vulg* | ego] ergo *K* **2** qua] quo δ (*exc. A*; *pc. G*) *P*$_8$ ζ; quam *S Y* β δ (*exc. A*; *ac. G*) ε_2 ε; quem *Zh*$_1$ | peti *K* **5** est usa *tr.* ζ **6** petii inquit *tr. Ar*$_1$ | petii] peti *F* (*ac.*) *K* ε_2 *X* (*ac.*) | a *om. Y* **7** qui] quid *Y* **8** qui nihil timet] ut nihil timeat *Zh*$_1$

Hoc hic agitur ab eis qui bene ambulant. Quid est hoc? Quae est illa una? UT INHABITEM IN DOMO DOMINI OMNES DIES VITAE
mi 202 MEAE. Haec est una; domus enim ea dicitur ubi semper manebimus. In ista peregrinatione dicitur domus, sed proprie tabernaculum appellatur; tabernaculum peregrinantium et quodammodo militantium et adversus hostem pugnantium est. Quando ergo tabernaculum est in hac vita, manifestum est quia est et hostis. Nam simul habere tabernacula hoc est esse contubernales; et nos-
ma 121 tis hoc nomen esse militantium. Ergo hic tabernaculum, ibi domus. Sed et hoc tabernaculum interdum per abusionem vicinitatis dicitur domus, et domus aliquando secundum eundem modum dicitur tabernaculum; proprie tamen illa domus, hoc tabernaculum. (7.) Quid autem acturi sumus in illa domo? Habes evidenter expressisse alium psalmum: *Beati qui habitant in domo tua, in saecula saeculorum laudabunt te.* Hac iste, si dicendum est, cupiditate ardens et amore isto aestuans desiderat omnes dies vitae suae in domo domini habitare, in domo domini omnes dies vitae suae, non quasi finiendos, sed aeternos. Sic enim dicuntur dies, quomodo anni, de quibus dictum est: *Et anni tui non deficient.* Nam dies vitae aeternae unus dies est sine occasu. Hoc ergo dixit: 'A domino concupivi hanc, unam petii, hanc requiram.' Et quasi diceremus ei: 'Et quid ibi facturus es? Quae ibi delectatio tua?

7, 2sq. Ps. 83,5 *7* Ps. 101,28

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

10 hic *om.* ζ | hic agitur] igitur *Mc*$_2$ **12** hoc *Mc*$_2$ | ea] haec ε$_1$ (*add.* P$_8$) **13** dicitur] non *praem.* P$_8$ (*sl.*) ζ (*mg.*) *Sh*$_1$ | domus] non dicitur *add. Zh*$_1$ proprie] etiam *add.* ε$_2$ **15** pugnantem *K* | ergo] enim ε$_2$ *Sh*$_1$ **16** et est *tr.* α **17** tabernaculum habere β | est *om.* δ (*ac.* G) ε$_ω$ (*exc.* P$_8$; *ac.* X) **18** esse hoc nomen *tr.* δ ε ζ; nomen hoc esse *tr.* ε$_2$ *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ **19** et *om. Sh*$_1$ **21** proprie ... tabernaculum *om. Zh*$_1$ **7, 1** quod *Y* | simus *edd* **2** expressum *Mc*$_2$ | alium] *alterum α φ (*exc.* P$_8$) *Sh*$_1$ **3** saeculum saeculi ζ **5** in^2 ... suae *om.* β ζ | dies *om. Mc*$_2$ *Y* **6** finiendus ... aeternus γ (*ac.* Ar$_1$) β | dies *om.* ε$_2$ **8** est *om.* C (*ac.*) | dixi ε$_2$ **9** a domino] ad dominum γ δ ε *Zh*$_1$ ζ *Sh*$_1$ *edd*; unam *add.* β petii] a domino *add.* ζ **10** et *om.* ε$_2$ | facturus es ibi *tr.* δ | dilectio *Sh*$_1$

Quod avocamentum cordis? Quae illae deliciae? Unde gaudia suppetent? Non enim ibi perdurabis, nisi felix eris.' – Felicitas autem illa unde succedet? Habemus hic enim felicitates diversas generis humani, et miser quisque dicitur quando illi subtrahitur quod amat. Amant ergo omnes diversas res, et quando quisque quod amat habere videtur, felix vocatur. Vere autem felix est, non si id habeat quod amat, sed si id amet quod amandum est. Multi enim miseri magis habendo quod amant quam carendo. Amando enim res noxias habendo sunt miseriores. Et propitius deus, cum male amamus, negat quod amamus; iratus autem dat amanti quod male amat. Habes evidenter dicentem apostolum: *Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum.* Dedit quod amabant, sed damnando. Habes rursum negantem petitum: *Propter quod ter dominum rogavi* inquit *ut auferret eum a me* – stimulum videlicet carnis –, *et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* Ecce illos dedit in concupiscentiam cordis eorum, Paulo apostolo negavit quod oravit; illis dedit ad damnationem, huic negavit ad sanitatem. Cum autem id amamus quod vult deus ut amemus, procul dubio daturus est nobis. Haec cc 158

22 Rom. 1,24 **23–26** 2 Cor. 12,8–9

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

11 advocamentum *Y* γ β ϕ *Sh*$_1$; vocamentum *K* | illae] ibi te *K* **12** suppetunt δ | eris *om.* ε_2 **13** illa *om. Mc*$_2$ | succedit *Y* γ β ϕ | enim hic *tr.* δ (*exc. A*) *Zh*$_1$ ζ *edd* | enim *om. Mc*$_2$ **14** humani generis *tr. Zh*$_1$ | quisquis χ *C* (*ac.*) *P*$_8$ diceretur γ (*ac. C*) | illi *om.* α **15** ergo] enim *Sh*$_1$ | homines γ (*pc. C*) β ϕ *Sh*$_1$ *edd* | quisquis *Y P*$_8$ **16** est *om. Mc*$_2$ **17** si id[1]] sibi δ ε_ω (*exc. P*$_8$); si *F Na*$_1$ χ γ *Sh*$_1$ (*pc.*) | habet β δ ε *Zh*$_1$ ζ | amet] amat *K P*$_8$; habet *Mc*$_2$ δ (*exc. A*) **18** miseri] *sunt *add. F Sh*$_1$ **19** noxias] miseri *add.* ζ *edd* | sunt *om.* α ε_2 **20** cum] quod ε_2 (dum *pc.*) | amamus male *tr. Sh*$_1$ | male ... amamus[2]] negat quod male amamus ζ | quod] quodam δ **21** habere se videntur *Mc*$_2$ | apostolum dicentem *tr.* ζ; *dicente apostolo α *Sh*$_1$ **22** concupiscentiam γ β *Zh*$_1$ *edd*; concupiscentiis δ (conspectus *ac. G*) ε | dedit] autem *add.* β; ergo *add. edd* **24** ter[2] *om. K Y* | auferet *Y* δ (*exc. G*; *ac. A*) | eum *om. S* ε_2 **26** infirmitatem ε_2 | illis *K* | concupiscentias *Zh*$_1$ ζ; concupiscentia α ε_2 ε **27** orabat ε_2 **29** daturus est] ipse dat ε_2

est illa una quae debet amari, ut habitemus in domo domini per omnes dies vitae nostrae. (8.) Et quia in istis terrenis habitationibus diversis deliciis et voluptatibus homines oblectantur et unusquisque in ea vult domo habitare, ubi non habeat quod offendat animum et habeat multa quae delectent (si autem subtrahantur ea quae delectabant, vult homo undecumque migrare), interrogemus
mi 203 quasi curiosius et dicat iste, †quid nos ipsi†, quid acturus est in illa domo, ubi optat et cupit et desiderat et hoc unum petit a domino, habitare in ea omnes dies vitae suae: 'Quid ibi agis, quaeso te? Quid est quod desideras?' 'Audi quid: UT CONTEMPLER DELECTATIONEM DOMINI. Ecce quod amo, ecce quare volui: habitare in domo domini per omnes dies vitae meae.' Habet ibi magnum spectaculum, delectationem ipsius domini contemplari. Vult finita nocte sua haerere in luce ipsius. Tunc enim erit mane nostrum nocte transacta, unde alio loco psalmus dicit: *Mane astaba 122 bo tibi et contemplabor.* Modo ideo non contemplor, quia cecidi; tunc astabo et contemplabor. Haec vox humana est. Cecidit enim homo, et non mitteretur qui erigeret, nisi cecidissemus. Nos ceci-

---

8, 14sq. Ps. 5,5

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **8, 1** in *inc. s*$_2$ **13** ipsius *des. s*$_2$

---

30 una illa *tr.* ε_2 *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ | quam debemus amare ζ | inhabitemus *Mc*$_2$ **8, 1** istis] enim *add. s*$_2$ **2** delectantur *Mc*$_2$ *Sh*$_1$ **3** domo vult *tr. s*$_2$ ζ | habitat *s*$_2$; habetur *X*; habet *N* | offendit *K Y* (*ac.*) **4** animam *K* | habitat *s*$_2$ | delectant δ ζ; delectat *K* | ea] et *S K C* (*ac.*) **5** homo *om. s*$_2$ | unde utcunque *Zh*$_1$; inde quocumque ζ | interrogamus *K* ε *Zh*$_1$ **6** dicant *F* | quid nos ipsi *om. s*$_2$ *Y* ε_2 *P*$_8$ ζ; qui nos ipsi α *S K C* (*ac.*); quid nobis ipsis *Zh*$_1$; qui domino suspirat *fortasse scribendum* | ipse δ (*exc. A*; *vl. G*) *Sh*$_1$ | quid[2]] ipse *add.* β | acturus] daturus *Zh*$_1$ **7** cupit et optat *tr.* ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ *edd* | et[2] *om. edd* | hanc unam *N Zh*$_1$ ζ | unam petat δ | petiit *s*$_2$ *Zh*$_1$ **8** ages γ β **9** quid[1]] quod ε_2 *N* (*ac.*) contemplor *K* **10** quod amo] quodammodo *s*$_2$ | quare] quam ε_2 | volo γ β δ ε *Zh*$_1$ ζ *edd* **11** domum *Y* **12** domini ipsius *tr. Zh*$_1$ | contemplare ε_2 **13** illius *s*$_2$ **14** loco] in *praem.* δ (*exc. A*) | dicitur *K* **15** contemplabor] te *add.* γ (*pc. C*) β ϕ | modo ... contemplabor *om. Zh*$_1$ | contemplor] contemplabor ε | quia cecidi *tr. post* contemplabor (16) χ γ **16** tunc ... contemplabor *om.* ε_2 | contemplabor] quia non cadam *add.* β | humana est haec vox *tr.* β

dimus, ille descendit. Ille ascendit, nos levamur, quia nemo ascendit, nisi qui descendit. Qui ruit, levatur; qui descendit, ascendit. Et non ideo desperemus, quia ille solus ascendit; levat enim nos, ad quos cadentes descendit; et stabimus et contemplabimur et magna delectatione fruemur. Ecce dixi hoc, et exclamastis desiderio quodam speciei nondum visae. Excedat cor vestrum omnia usitata, excedat intentio universas cogitationes vestras sollemnes, ex carne eductas a sensibus carnis, et imaginantes nescio qua phantasmata. Totum ab animo reicite, quidquid occurrerit negate; cognoscite infirmitatem cordis vestri et quia vel occurrit quod cogitare possetis, dicite: 'Non est illud; non enim si illud esset mihi iam occurrisset.' Ita desiderabitis quoddam bonum. Quale bonum? omnis boni bonum. Unde 'omne bonum'? bonum cui non additur 'quid', sed ipsum bonum. Dicitur enim 'bonus homo' et 'bonus ager' et 'bona domus' et 'bonum animal' et 'bona arbor' et 'bonum corpus' et 'bona anima'; adiunxisti quoties dixisti: 'bonum'. Est bonum simplex, ipsum bonum quo

cc 159

18sq. *cf.* Ioh. 3,13

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

18 nos levamur ille ascendit *tr.* ε_2 **19** qui[2] ... ascendit *om.* $\delta\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* P_8); *tr. post* ascendit (20) β | ruimus levamur *Sh*$_1$ | elevatur ζ **20** et ... ascendit *om.* γ | desperamus *K Y* | ipse ϕ (*exc.* P_8) *Sh*$_1$ | nos *vl. F*; pios α **21** et stabimus *om.* ζ | et[2]] cum *add.* ζ | contemplamur *Mc*$_2$ | et[3] *om. S K* $\gamma\,\phi$ (*exc.* P_8); ac *Y P*$_8$ **22** perfruimur *Ar*$_1$ (*ac.*) δ (*ac. G*) $\varepsilon_2\,\varepsilon$ (*ac. X*); perfruemur γ (*pc.*) β *Zh*$_1$ ζ *Sh*$_1$ *edd* hoc] vobis *Mc*$_2$ | exclamatis α (*ac. F*); clamastis *Y* **23** quodam] cuidam ε_2; cuiusdam *edd*; et *add.* $\delta\,\varepsilon$ *Zh*$_1$ | specie *C* (*ac.*) *R* δ (*exc. A*; *pc. G*) | visae] vis δ (vultis *pc. G*) ε; visu *Zh*$_1$ | excedant *K* **24** excedat] et *praem. edd*; et *add.* α **25** edoctas *F Na*$_1$ | et *om. S* **26** quae *F* (*pc.*) κ (*exc. K*) δ (*exc. A*; *pc. G*) ε *P*$_8$ *Sh*$_1$ *edd*; quo ζ | phantasmate *Mc*$_2$ δ (*ac. A*) *X* (*ac.*) *Zh*$_1$ ζ | abominor eicite *Zh*$_1$ **27** necate ε_2 (negante *ac.*) *Zh*$_1$ | quia vel] quidquid *C* (*pc.*) $\beta\,\zeta$ | *occurrerit κ *P*$_8$ **28** quod] quae *Sh*$_1$ | possitis χ *C* (*pc.*) $\varepsilon_2\,\varepsilon_1\,\zeta$ | si] nisi γ (*ac.*) δ (*exc. A*; *ac. G*) ε *Zh*$_1$ **29** iam] non *add.* δ (*ac.*) | desiderabimus *Zh*$_1$; desiderabatis ζ | quodam ε_2 *X* (*ac.*) **30** quale ... bonum[2] *om.* ε_2; bonum valde et solum bonum ζ omnes α (*ac. F*); amans $\gamma\,\delta$ (amantes *pc. G*) ε *Zh*$_1$; amens β **31** cui *vl. F*; quo *S* (*pc.*) *C*; quod α *S* (*ac.*) *K* | addatur $\delta\,\varepsilon_2\,\varepsilon\,\zeta$ *Sh*$_1$ | sed] se α (*ac. F*) ε_2 (*ac.*); sit $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc.* Lx_2; *add.* P_8) *Sh*$_1$ *edd*; nisi *add.* ζ | ipsum] per se *add. Y P*$_8$ **32** homo bonus *tr.* δ (*exc. A*) | et[1] *om. Y P*$_8$ **34** bonum[1]] bonus γ (*pc. C*) ϕ (*exc.* P_8)

cuncta sunt bona, ipsum bonum ex quo cuncta sunt bona; ipsa est delectatio domini, hanc contemplabimur. Iam videte, fratres, si nos delectant bona ista quae appellantur bona, si nos delectant bona quae non sunt per se bona (omnia enim mutabilia non per se bona): qualis erit contemplatio incommutabilis boni, aeterni, semper eodem modo manentis, quandoquidem ista quae dicuntur bona nullo pacto nos delectarent, nisi essent bona, nec alio pacto essent bona, nisi ab illo essent bona qui simpliciter bonus est!

(9.) 'Ecce quare habitare volo' inquit 'in domo domini per omnes dies vitae meae. Dixi vobis quare: UT CONTEMPLER DELECTATIONEM DOMINI. Ut autem semper contempler et nulla molestia me contingat contemplantem, nulla suggestio avertat, nulla auferat alicuius potentia, nullum inimicum patiar in contemplando et perfruar deliciis meis securus, ipso domino deo meo: quid fiet mihi? Proteget me. Non solum ergo contemplari volo delectationem domini,' ait, 'sed ET PROTEGI TEMPLUM EIUS. Ut templum suum me protegat, ero templum eius et protegar ab eo. Numquid tale est templum dei, qualia sunt templa simulacrorum? Simulacra gentium templis suis proteguntur; dominus deus noster templum suum proteget, et securus ero. Contemplabor ad delectationem et protegar ad salutem. Quam erit illa perfecta contemplatio tam ista perfecta protectio, et quam illud

mi 204

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **36** iam *inc.* s_2 **42** est *des.* s_2

---

35 bona sunt *tr. Zh*$_1$ | ipsum ... bona **om. Mc*$_2$ *Na*$_1$ χ *C* (*ac.*) **36** delectio ε_2 comtemplabitur *C* (*ac.*) *Zh*$_1$ **37** delectent $\gamma\beta$ | ista bona *tr. Sh*$_1$ | ista] ita *C*; ipsa δ (*ac.*) | delectent $\gamma\beta$ **38** bona[1]] ista *add. F* (*vl.*) | omnia ... bona *om.* δ non[2]] sunt *add.* κ *P*$_8$ *edd* **39** immutabilis *Zh*$_1$ | aeterni] et *praem.* ζ **41** delectant ε_2 **42** bona[2]] *om.* $\kappa\phi$ *edd* **9, 1** inquit habitare volo *tr.* δ **2** dixit *edd* | delectationem] iustificationem ε_2 **6** meis *om. Mc*$_2$ $\kappa\phi$ (*exc. Lx*$_2$) *edd* ipso ... deo] de ipso domino ζ **7** fiat γ; faciet $\delta\zeta$ | proteget me] et protegar templum eius β | ergo *om.* β **8** inquit delectationem domini ζ | et *om.* α (*sl. F*); etiam *edd* | protege *S*; protegit ε_2; proteget *Zh*$_1$ | templum] a templo *Mc*$_2$ δ (*exc. A*) *X* (*pc.*) $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$; templo *K* **10** templum est *tr. Sh*$_1$ | templa sunt *tr. edd* | simulacrorum (simulacra deorum *F*) templa *tr.* α **11** templi sui *F* (*ac.*) *Na*$_1$ **12** *protegit α; tegit *S K C* (*ac.*); teget *Y P*$_8$ **13** contemplatio illa perfecta *tr. X*; illa contemplatio perfecta *tr. N Zh*$_1$ *edd* **14** illum *Y*

perfectum gaudium contemplandi tam perfecta etiam incorruptio sanitatis.' Ad ista duo verba quod dixit: CONTEMPLER DELECTATIONEM DOMINI, et: PROTEGI TEMPLUM EIUS, pertinent illa duo unde psalmus coepit: DOMINUS ILLUMINATIO MEA ET SALUTARIS MEUS: QUEM TIMEBO? Quia contemplabor delectationem domini, illuminatio mea est; quia proteget me templum suum, salutaris meus est.

ps. 26,5 (10.) Quare autem nobis hoc praestat in finem? QUONIAM ABSCONDIT ME IN TABERNACULO SUO, IN DIE MALORUM MEORUM. Erit ergo in domo habitatio per omnes dies vitae meae ad ma 123
hoc, ut contempler delectationem domini et protegar templum eius. Ut autem illuc perveniam, unde mihi promitto? QUONIAM ABSCONDIT ME IN TABERNACULO SUO, IN DIE MALORUM MEORUM. Tunc non erunt dies malorum meorum, sed vidit me in diebus malorum meorum. Qui ergo me longe positum misericorditer respexit, secum positum quomodo beabit? Propterea ergo non impudenter unam illam petivi, nec mihi dixit cor meum: cc 160
'Quid petis? quis petis? a quo petis? audes enim aliquid a deo petere, peccator, inique? audes sperare aliquam contemplationem dei te habiturum, infirme, immundo corde?' 'Audeo' inquit 'non de me, sed de ipsius delectatione, non de mea praesumptione, sed

---

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

16 quod] quae *F (pc.) φ (exc. Lx$_2$) Sh$_1$ edd* | dixi *φ (exc. P$_8$) Sh$_1$* | ad delectationem *Y* **17** proteget *γ* (proteger *ac. C*) *φ (exc. P$_8$)*; protegar *β Sh$_1$ edd* | templo *K* **18** salus mea *δ Sh$_1$ Vulg Ψ$_{αβκ}$* **19** contemplor *α* | domini] dominus *add. Y P$_8$* **20** mea *om. S K γ* | est *om. φ (exc. P$_8$)* | protegit *γ δ ε* | salus mea *Sh$_1$* **21** est *om. α* **10, 1** nobis *om. Zh$_1$* | hoc nobis *tr. Y P$_8$* | praestet *Zh$_1$*; praeparat *Mc$_2$* | fine *β Zh$_1$* **2** suo *om. F χ Vulg* | die] dierum *Mc$_2$* **3** ergo] mihi *add. ζ Sh$_1$ edd* **4** ut *om. Mc$_2$* | protegat *Zh$_1$* | templo *K* **6** suo *om. α (ac. F) χ Vulg* **7** tunc] ergo *add. Sh$_1$* | meorum *om. α*; eorum *δ (exc. G)* | videt *γ β φ* me] nunc *add. ζ* **8** positum longe *tr. Zh$_1$* | posito *Mc$_2$* **9** beabit] *habebit *χ*; non illuminabit (illuminavit *γ (ac. Ar$_1$) ε (ac. X)*; beabit *add. γ (pc. C) ζ) γ β φ* | ergo *om. β* **10** non *om. Zh$_1$* | imprudenter *δ ε Zh$_1$ Sh$_1$*; imprudentem *ε$_2$* unam *om. φ (exc. P$_8$)* | petii *Mc$_2$ Ro$_{11}$ Zh$_1$* **11** quis petis *om. α P$_8$ edd*; *tr. ante* quid petis *ε$_2$*; aut *γ β δ ε Zh$_1$ ζ edd*; aut *add. Sh$_1$* | a quo] quem *Zh$_1$* | a deo aliquid *ε$_ω$ w ζ edd* **13** dei] domini *ζ* **14** dilectione *β ε$_2$ Sh$_1$*

de illius pignore. Qui tantum pignus dedit peregrinanti, deseret pervenientem? QUONIAM ABSCONDIT ME IN TABERNACULO SUO, IN DIE MALORUM MEORUM.' Ecce dies malorum nostrorum vita ista est. Dies malorum aliter habent impii, aliter fideles. Nam etiam credentes, sed adhuc peregrinantes a domino – *quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino*, hoc apostolus dixit – si dies malorum non agunt, unde vox dominicae orationis: *Libera nos a malo*, si non sumus in diebus malorum? Sed longe discretius dies malorum agunt qui adhuc non crediderunt: nec ipsos ille despexit. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Audeat ergo praesumere anima humana et petere unam illam: secura habebit, secura possidebit. Tantum dilecta est foeda: pulchra quomodo fulgebit? QUONIAM ABSCONDIT ME IN TABERNACULO SUO, IN DIE MALORUM MEORUM, PROTEXIT ME IN ABSCONDITO TABERNACULI SUI. Quid est absconditum tabernaculi ipsius? Quid est hoc (multa enim quasi membra tabernaculi forinsecus videntur)? Est quasi adytum, quod dicitur penetrale secretum, interius templi. Et quid est hoc? quo solus sacerdos intrabat, et forte ipse sacerdos est absconditum tabernaculi dei: accepit enim de

10, 19sq. 2 Cor. 5,6 22 Matth. 6,13 24 Rom. 5,6

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

15 ipsius δ (*exc. A*) *Sh*$_1$ | deserit $\gamma\,\beta\,\phi$ *Sh*$_1$ 16 suo *om.* $\chi\,\gamma$ (*ac. Ar*$_1$) ε *Vulg* 18 dies] et *praem.* ε_2 | nam] unde *add. F* (*mg.*) β 19 sed] sunt *F* (*praem. mg.*) β 20 enim *om.* χ | in] hoc γ (*pc. C*) $\beta\,\phi$ *Sh*$_1$ *edd* | hoc] peregrinamur (*om.* δ (*exc. A*)) a domino *add.* δ | dixit] ait δ (*exc. A*) 21 non *om. Y* | agunt] agant γ (*ac. Ar*$_1$) $\delta\,\varepsilon\,P_8\,\zeta$; qui adhuc *add. F* 23 quia huc *S* (*ac.*) *K* γ; qui hoc β credunt β 24 ipsos illos $\delta\,\zeta$; ipse illos *Zh*$_1$ | Christus *tr. post* est ζ 25 humana anima *tr. Zh*$_1$ | petere *om.* ϕ (praeterea *Lx*$_2$) | unam illam petere *tr. edd* | secura] securam δ 26 secura *iter.* χ (*ac. S*) | tantum] si *praem. Y* ε_2 (*sl.*) ε_1 *Sh*$_1$; nunc *add. Y P*$_8$ | delectata *Y* | foeda] postea χ 28 suo *om.* $\chi\,\gamma\,\delta\,\varepsilon_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *Vulg* | eorum δ (*exc. G*) | protexit me *om.* ε_2 29 quod κ (*exc. Y*) $\delta\,\varepsilon_2\,\varepsilon\,\zeta$ *Sh*$_1$ | ipsius] sui *praem.* ε (*ac. N*) 31 vident *N* | est] et δ (*exc. A*; ad *pc. G*) *Zh* [illegible] | absconditum: absconditum *P*$_8$ (*pc.* ζ) | quid est hoc: quo *P* | penetrale] penetrale β | interioris γ (*pc. C*) $\beta\,\phi$ 32 quo *S K Sh*$_1$; quod *cett edd* | intrabit *Mc*$_2$ *C* (*ac.*) | fore *S* (*ac.*) *K* 33 tabernaculum *Y* γ *P*$_8$

isto tabernaculo carnem et fecit nobis absconditum, ut tabernaculi eius alia membra ipsi credentes in eum sint, absconditum autem tabernaculi ipse sit. *Mortui enim estis* ait apostolus *et vita vestra abscondita est cum Christo in deo.* (11.) Vis nosse quia inde dicit? Petra nempe est Christus. Audite quid sequitur: QUONIAM ABSCONDIT ME IN TABERNACULO SUO, IN DIE MALORUM MEORUM, PROTEXIT ME IN ABSCONDITO TABERNACULI SUI. Quaere-
ps. 26,6 bas quid sit absconditum tabernaculi? audi quod sequitur: **IN PETRA EXALTAVIT ME.** Ergo in Christo exaltavit me. Quia in pulvere humiliasti te, in petra exaltavit te. Sed Christus sursum est, tu autem adhuc deorsum. Audi sequentia: **ET NUNC EXALTAVIT CAPUT MEUM SUPER INIMICOS MEOS.** ET NUNC, antequam veniam ma 124
ad illam domum ubi volo habitare per omnes dies vitae meae, antequam veniam ad illam contemplationem domini, ET NUNC cc 161
EXALTAVIT CAPUT MEUM SUPER INIMICOS MEOS. Adhuc patior inimicos corpus Christi, adhuc non sum exaltatus super inimicos, sed CAPUT MEUM EXALTAVIT SUPER INIMICOS MEOS. Iam caput nostrum Christus in caelo est, adhuc inimici possunt in nos saevire, nondum sumus exaltati super illos, sed caput nostrum iam ibi

---

36sq. Col. 3,3 **11, 2** *cf.* 1 Cor. 10,4 **6sq.** in^2 ... humiliasti] *cf.* Ps. 43,25 **7** *cf.* Col. 3,1 **10sq.** *cf.* Ps. 26,4

α (*F Mc$_2$ Na$_1$*) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar$_1$*) β (*R Ro$_{11}$ F$_5$*)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx$_2$*) ε (*N X*) ε_1 (*Zh$_1$ P$_8$*)) ζ) *Sh$_1$ edd* (*lo ma mi cc*)

---

34 nobis] nos ϕ *Sh$_1$* | absconditum] tabernaculum *add.* γ (*pc. C*) ϕ (*exc.* ζ) *Sh$_1$*; tabernaculi *add.* β ζ *edd* | ut *om.* χ *C (ac.)*; *tr. post* eius α | tabernacula ζ; tabernaculum *edd* **35** ipsi] ipsius γ β ϕ (*exc. Lx$_2$*) *Sh$_1$ edd* **36** autem *om.* κ tabernaculum γ β *X* | dicit β **11, 1** vis] an *praem.* γ β δ ε *Zh$_1$* ζ *Sh$_1$ edd* **2** petra ... Christus *fortasse ante* ergo (6) *transponendum* | *quod α *Sh$_1$* **3** suo *om.* κ δ ε_ω (*exc. Lx$_2$; pc. N*) *Vulg* | meorum *om. Mc$_2$* ζ **5** quod] quid ε_2 *P$_8$* **6** ergo ... me *iter. ante* sed (7) δ | ergo ... te^2 *om.* α (*ac. F Na$_1$*) | pulverem χ *C (ac.)* **7** exaltavi *C (pc.) Zh$_1$* | te^2] me *F (ac.)* γ (*ac. C*) δ (*pc. A*) ε_2 (*ac.*) **8** autem *om.* ζ | adhuc *om. Y* δ ε_ω (*exc. Lx$_2$*); *tr. post* deorsum ζ | audis γ (*ac. Ar$_1$*) **9** veni (*bis*) χ ε_2 (*pc.*) **11** ad illam veniam *tr. Sh$_1$* **13** inimicos^1] ego *add.* ζ | corporis *F (pc.) Mc$_2$* γ (*pc. C*) β ε (*pc. N*) *Sh$_1$ edd* | inimicos^2] *meos *add.* α ϕ ω *Sh$_1$* **14** sed ... meos *om. Mc$_2$ Na$_1$* **15** inimici] nostri *add.* γ (*pc. C*) β ϕ *Sh$_1$ edd* | saevire in nos *tr.* ϕ (*exc. P$_8$*) *Sh$_1$* **16** illos] inimicos ϕ *Sh$_1$*

est. Unde hoc dixit: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Se dixit in nobis esse hic deorsum; ergo et nos in illo sumus ibi sursum, quia ET NUNC EXALTAVIT CAPUT MEUM SUPER INIMICOS MEOS. Ecce quale pignus habemus; unde et nos fide, spe et caritate cum capite nostro sumus in caelo in aeternum, quia et ipsum bonitate, divinitate, unitate nobiscum est in terra usque in consummationem saeculi.

(12.) CIRCUMIVI ET IMMOLAVI IN TABERNACULO EIUS HOSTIAM IUBILATIONIS. Immolamus hostiam iubilationis, hostiam laetitiae, hostiam gratulationis, hostiam gratiarum actionis, quae verbis explicari non potest. Immolamus autem ubi? in ipso tabernaculo eius, in sancta ecclesia. Quid ergo immolamus? abundantissimum et inenarrabile gaudium, nullis verbis, voce ineffabili: Haec est hostia iubilationis. Unde quaesita, unde inventa est? circumeundo. CIRCUMIVI inquit ET IMMOLAVI IN TABERNACULO EIUS HOSTIAM IUBILATIONIS. Circumeat animus tuus per universam creaturam: undique tibi clamabit creatura: 'Deus me fecit.' Quidquid te delectarit in parte, artificem commendat, magisque si circumeas, universi consideratio concipit artificis laudem. Vides caelos: magna opera dei sunt. Vides terram: deus fecit semi-
mi 206 num numeros, diversitates germinum, multitudinem animalium. Circumi adhuc caelos usque ad terram, nihil relinquas: undique

17 Saule[1] ... persequeris] Act. 9,4 20 *cf.* 1 Cor. 13,13 22sq. *cf.* Matth. 28,20

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

17 inde $\varepsilon_2 w$ | hic α 18 nobis] se *add.* Zh_1 19 et *om.* $\alpha Y P_8$ 20 fide] et *add.* ϕ (*exc.* P_8) *edd* 21 ipse $Y \delta$ (in ipsum *ac.* *A*) ε_2 (*pc.*) P_8 | divinitate (et *add.* $\delta \varepsilon Sh_1$) bonitate *tr.* $\gamma \beta \phi$ (*exc.* P_8) Sh_1 *edd* 22 unitate *om.* Mc_2 | in[2]] ad $Zh_1 \zeta$ 12, 1 in tabernaculo eius *om.* $F \chi$ 2 hostiam iubilationis[2] *om.* $\gamma \beta \phi$ (*exc.* P_8) iubilationis[2]] immolamus *add. edd* 8 et immolavi inquit *tr.* α | et *om.* Zh_1 9 amicus Mc_2 10 tibi *om.* $Mc_2 Zh_1$ 11 delectaverit *S* (*pc.*) ζSh_1; delectaret *K*; lectarit $Mc_2 Na_1$ (*ac.*) | partem *K*; arte *edd* 12 universi] universa γ (*pc.* *C*) $\beta \phi w Sh_1$ *edd*; universitatis $Y P_8$ (*add.*) | considerati (consideratio *F*) conciperit α artificem laudis Sh_1 14 numeras δ (*ac.* *A*) ζ; numerus *S K*; numerum $\varepsilon_2 Sh_1$ 15 circuii adhuc (circumiat hunc *Y*) $\alpha \chi$ | a caelo ε_2

tibi omnia resonant conditorem, et ipsae species creaturarum voces sunt quaedam creatorem laudantium. Quis autem explicet universam creaturam? quis illam explicet laudibus? quis digne laudet caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt? Et ista quidem visibilia. Quis digne laudet angelos, sedes, dominationes, principatus et potestates? quis digne laudet hoc ipsum quod in nobis viget, vegetans corpus, movens membra, sensus exserens, memoria tam multa complectens, intellectu tam multa discernens: quis digne laudet? At si in istis creaturis dei sic laborat humanus sermo, in creatore quid agit, nisi sola restet sermone deficiente iubilatio? CIRCUMIVI ET IMMOLAVI IN TABERNACULO EIUS HOSTIAM IUBILATIONIS.

(13.) Est et alius sensus, qui mihi videtur ad contextionem psalmi magis pertinere. Quia enim dixerat in petra se exaltatum (quod est Christus) et caput suum exaltatum super inimicos suos (quod est Christus), etiam se, qui in petra exaltatus est, in eodem capite suo exaltatum intellegi voluit super inimicos suos, referens hoc ad honorem ecclesiae, cui cessit inimicorum persecutio; et quia hoc per fidem orbis terrarum factum est, CIRCUMIVI inquit ET IMMOLAVI IN TABERNACULO EIUS HOSTIAM IUBILATIONIS, id

cc 162

12, 19 *cf. e.g.* Ex. 20,11 **20sq.** *cf.* Col. 1,16

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

16 omnia *om.* ζ | resonant omnia *tr.* *Y P*$_8$ | conditorem *vl.* *Zh*$_1$; creatorem *Zh*$_1$ | voces ... creatorem *om.* ε_2 **17** explicet] laudibus *add.* $\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ **18** illam] autem ζ **19** et[1] *om.* γ *Sh*$_1$ (*ac.*); *tr. post* terram $\chi\phi$ (*exc.* ζ) | terra *Mc*$_2$ **20** digne laudet] dignetur ε (*ac. X*) **21** et *om.* κ *P*$_8$ **22** viget vegetans] vegetans *Sh*$_1$; viget et vigetur *Zh*$_1$; viget $\gamma\varepsilon_2 X$ (*pc.*); viget viget $\delta\varepsilon$ (*ac. X*) ζ sensum *Zh*$_1$ | exercens α *Y P*$_8$ *Sh*$_1$; et *add.* $\gamma\beta\phi$ (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* **23** memoriam *Zh*$_1$ | intellectum α (intellectus *F*) **24** digne] haec *add.* ζ | at *om.* ε_2; aut $\beta\delta\varepsilon$ *P*$_8$ ζ | in *om.* *Mc*$_2$ **25** creatorem *S* | sola *tr. post* deficiente *Mc*$_2$ restat $\beta\varepsilon_1$ **27** hostiam iubilationis *om.* *Mc*$_2$ **13, 1** et *om.* *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | contexionem α (*ac. F*) *N* **2** se] esse *add.* ζ **3** et ... Christus *om.* *Zh*$_1$; *tr. post* suos (5) *P*$_8$ **4** se] ipse *C* (*pc.*) $\beta\phi$ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ **5** exaltatum] se *praem.* *X* (*sl.*) *Zh*$_1$ ζ *Sh*$_1$; se *add.* β | voluit intellegi *tr.* ϕ (*exc. P*$_8$) *Sh*$_1$ **6** cesset *K*

est consideravi fidem orbis terrarum, in qua exaltatum est caput meum super eos qui me persequebantur, et in ipso tabernaculo eius, id est in ecclesia toto orbe diffusa, ineffabiliter laudavi dominum.

(14.) CANTABO ET PSALLAM DOMINO. Securi erimus et securi cantabimus et securi psallemus, cum contemplabimur delectationem domini et protegemur templum eius in illa incorruptione, quando absorbebitur mors in victoriam. Modo quid? – quia iam dicta sunt gaudia illa quae habebimus, cum acceperimus unam illam petitionem – Modo quid? EXAUDI, DOMINE, VOCEM MEAM. Gemamus modo, oremus modo. Gemitus non est nisi miserorum, oratio non est nisi indigentium. Transiet oratio, succedet laudatio; transiet fletus, succedet gaudium. Interim modo, quando in diebus malorum nostrorum sumus, non cesset oratio nostra ad deum, a quo unam illam petamus, et ab ipsa petitione non desinamus, donec ad eam illo donante ac perducente perveniamus. EXAUDI, DOMINE, VOCEM MEAM, QUA CLAMAVI AD TE; MISERERE MEI ET EXAUDI ME. Unam illam petit, tam diu rogans, flens et gemens non petit nisi unam. Finivit omnes cupiditates, remansit illi una quam petit.

ma 125

ps. 26,

(15.) Audi quia hanc petit: TIBI DIXIT COR MEUM: QUAESIVI VULTUM TUUM. Hoc est ergo quod paulo ante dixit: UT CONTEMPLER DELECTATIONEM DOMINI. TIBI DIXIT COR MEUM:

ps. 26,

14, 4 *cf.* 1 Cor. 15,54

α (FMc_2Na_1) κ (χ (SKY) γ (CAr_1) β ($RRo_{11}F_3$)) ϕ (δ (AG) $\varepsilon_{c.}$ (ε_2 (Lx_2) ε (NX) ε_1 (Zh_1P_8)) ζ) Sh_1 *edd* (*lo ma mi cc*) **14, 6** exaudi *inc.* e_3 **12** perveniamus *des.* e_3

9 orbis terrarum fidem *tr.* ζ **11** eius *om.* Mc_2Na_1 | laudabit $\delta\varepsilon_2$ (*ac.*) ε **14, 2** psallimus α (*ac. F*) SK **3** protegimur α (*ac. F*) χ | templo K | illam ε (*ac. X*) | corruptione $Y\varepsilon Zh_1$ (*ac.*) **4** absorbitur α | victoria $Mc_2\delta\varepsilon Zh_1\zeta Sh_1$ | quid quia] quidquid $\alpha\varepsilon_2$ **5** habemus ε_2 **6** illam (inquam *add.* ζ) unam *tr.* ϕ (*exc.* P_8) Sh_1 *edd* | potionem Mc_2Na_1 | deus X **8** oratio non est] orationem Mc_2 | transiit (*bis*) e_3 | succedit Mc_2 **10** quando *om.* Mc_2 **11** dominum δ (*ac. A*) ζ | illam unam *tr.* $\delta\zeta$ | *intentione α **12** eum δ (*exc. G*) | dominante Zh_1 **13** qua *om. K*; quam $C\delta$ (*exc. G*) ε_2 **14** petit tam] petitionem Zh_1 **15** et *om.* $\kappa\phi$ *edd* | finiunt Sh_1 **16** illa βZh_1Sh_1 (*tr. post* una) *edd* unam $\alpha\chi\varepsilon_2$ (*ac.*) **15, 2** haec δ | ait Ar_1

QUAESIVI VULTUM TUUM. Si gaudium nostrum in isto sole esset, non cor nostrum diceret: QUAESIVI VULTUM TUUM, sed oculi corporis nostri. Cor nostrum cui dicit: QUAESIVI VULTUM TUUM, nisi ei qui pertinet ad oculum cordis? Lucem istam quaerunt oculi carnis, lucem illam quaerunt oculi cordis. Sed vis illam lucem quae videtur oculis cordis videre – quia ipsa lux deus est; *Deus enim lux est* ait Iohannes *et tenebrae in eo non sunt ullae* – vis ergo videre illam lucem? Munda oculum, unde videbitur: *Beati* enim *mundicordes, quia ipsi deum videbunt.* mi 207

(16.) TIBI DIXIT COR MEUM: QUAESIVI VULTUM TUUM, VULTUM TUUM, DOMINE, REQUIRAM. UNAM PETII A DOMINO, HANC REQUIRAM. NE AVERTAS VULTUM TUUM A ME. Quomodo se fixit in una ista petitione! Vis impetrare? Aliud noli petere, uni suffice, quia una tibi sufficiet. TIBI DIXIT COR MEUM: QUAESIVI VULTUM TUUM; VULTUM TUUM, DOMINE, REQUIRAM. NE AVERTAS VULTUM TUUM A ME; NE DECLINES IN IRA A SERVO TUO. Magnifice, nihil dici divinius potest. Sentiunt hoc qui vere amant. Alius vellet beatus et immortalis esse in his quae diligit, terrenarum concupiscentiarum voluptatibus, et forte propterea deum coleret et oraret, ut diu hic viveret in deliciis suis et non ab eo aliquid periret quod terrena possidet cupiditas, nec aurum nec cc 163 ps. 26,9

15, 10 1 Ioh. 1,5 **11sq.** Matth. 5,8

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

4 solo *α* (saeculo *ac. F*) *Y C* (*ac.*) *ζ* 5 diceret cor nostrum *tr. Sh*$_1$ (ei *praem.*) 6 corporis *om. α* 8 istam *δ* (*exc. G*) | sed ... lucem] sub illa luce *ε*$_2$ (sub illam lucem *pc.*) 9 corde *Zh*$_1$ 10 dicit *δ* 11 videtur *κ φ edd* 12 enim *om. Y* mundo corde *α ε*$_2$ *N* (*ac.*) *ζ Sh*$_1$ *Vulg edd* | quoniam *α δ ζ Sh*$_1$ *Vulg* **16, 1** tibi] enim *add. ζ* 2 peti *K ε*$_2$ *X* (*ac.*) 3 requiram] vultum tuum *add. χ edd* | ne] non *edd* | vultum tuum *α*; faciem tuam *cett Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *edd* 4 ista una petitione *tr. edd*; unam istam petitionem *ε*$_2$ | vis *om. ε*$_2$ | petere noli *tr. γ β* 5 suffice] sufficere *S γ δ* (*ac. G*) *ε* (*ac.*) *Zh*$_1$ *ζ* | sufficiat *δ* (*ac. G*) 7 faciem tuam *κ φ* (*exc. Lx*$_2$) *Vulg* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ *edd* | ne] nec *Y* 8 magnificentius *Zh*$_1$ | divinius] huius *ε*$_2$ | hoc] enim *ζ* | vere] vivere *X* 9 quae] quas *F* (*pc.*) *β X* (*pc.*) *ζ edd* 10 propterea forte *tr. Zh*$_1$ 11 *colere et orare *χ* | adoraret *ζ* | ut] et *Y* | hic diu *tr. Sh*$_1$ 12 aliquod *α* | possedit *γ* (*ac. C*) *β*

argentum nec si quid praediorum oblectaret oculos eius, nec amici morerentur nec filii nec coniunx nec clientes: in his deliciis vellet semper vivere. Sed quia non potest semper (novit enim se mortalem), forte ad hoc colit deum et ad hoc orat deum et ad hoc gemit deo, ut ista illi omnia usque in senectutem suppetant, et si diceret ei deus: 'Ecce facio te in his immortalem', pro magno bono acciperet et exsultatione gaudiorum gratulatus non se caperet. Non vult hoc iste qui unam petit a domino; sed quid vult? contemplari delectationem domini per omnes dies vitae suae. Rursusque alius qui hoc modo et hac causa coleret deum ut illa sibi temporalia adessent, iratum deum non timeret nisi ne illud auferret. Iste non propter hoc timet iratum, quandoquidem et de inimicis suis dixit: UT EDANT CARNES MEAS. Unde timet iratum? ne auferat quod amavit. Quid amavit? VULTUM TUUM, DOMINE. Hanc
ma 126 putat iram domini, si avertat ab illo vultum suum: 'Domine, NE DECLINES IN IRA A SERVO TUO.' Posset illi forte responderi hoc modo: 'Quid times ne declinet a te in ira? Magis si a te declinaverit in ira, non in te vindicabit; si incurras in illum iratum, vindicabit in te. Opta ergo potius ut declinet a te in ira.' 'Non' inquit (novit enim quid desiderat); 'ira eius non est nisi aversio vultus

---

α (F Mc₂ Nr.) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro F)) φ (δ (A G) ε₂ (ε₃ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

13 oculus *Y ε (ac. X)* 14 morientur *δ* (moriantur *pc. G*; morientes *pc. A*) 15 vivere semper *tr. γβ* | semper²] vivere *add. Sh₁* | se enim *tr. Y* 17 deum *Y γ* | senectute *χ P₈*; finem *φ (exc. P₈) Sh₁* 18 mortalem *β* | bono magno *tr. Mc₂* 19 et ... caperet *om. Mc₂* | exsultationem *α* 20 petit *γ (pc. Ar) β* | *add.* contemplare *γ (ac. Ar) δ (ac. G) ε₂ ε (ac.)* 21 dilectionem *Mc₂*; iustificationem *ε₃* 22 ut] si *γ β φ (exc. Lx₂) Sh₁ edd* | illa] ibi *Mc₂* 23 timeret *F (ac.) Y ε₂ (ac.)* | illa *Zh* | auferet *γ (ac. Ar.)* 24 non] si *α (ac. F)* | hoc *om. Mc₂*; haec *F (pc.) κ (exc. Y)* | *timeret *α (ac. F) K ε₂* | quandoquidem ... iratum *om. ε₁ N (ac.)* | et *om. Mc₂* 26 tuum] domini *ε₁* | domine] ideo *γ (d. C) β φ (ac. P₈) Sh₁ (add.) edd* 27 putant *Zh₁* 28 posse *γ* | illi] ille *δ (ac. A) ε (ac.)* | responderi forte *tr. φ (exc. Lx₂)*; forte respondere *α (ac. F) S (ac.) K γ* 29 a¹ ... ira] in ira a te *tr. Sh₁* | iram *α* 30 in² *om. δ (exc. A; ac. G) Zh₁* | in² ... iratum *om. ε₂* | vindicavit *ε (ac. N)* | illum] eum *praem. δ ε Zh₁*; eum *γ (pc.) ζ Sh₁* | vindicavit *ε₂ (ac.) ε (pc. N)* 31 a] ad *Zh₁* | non inquit] non in ira quid *γ δ ε Zh₁ ζ*; quid *β* 32 enim] ei *Mc₂* | quid] quod *α* | ira] in ira *ε₂* | est *om. Mc₂*

eius.' 'Quid si te faciat in deliciis istis et voluptate gaudiorum terrenorum immortalem?' Respondet amator talis: 'Nolo. Quidquid mihi praeter illum est, dulce non est; quidquid mihi vult dare dominus meus, auferat totum, et se mihi det.' NE DECLINES IN IRA A SERVO TUO. Forte ab aliquibus declinat non in ira, quomodo a quibusdam qui illi dicunt: *Averte faciem tuam a peccatis meis.* Quando a peccatis tuis avertit faciem suam, non in ira a te declinat. Avertat ergo faciem suam a peccatis tuis, sed non avertat faciem suam a te.

(17.) ADIUTOR MEUS ESTO, NE DERELINQUAS ME. Ecce enim in via sum; petivi a te unam: habitare in domo tua per omnes dies vitae meae, contemplari delectationem tuam, protegi a templum tuum; hanc petivi unam. Sed ut ad illam perveniam, in via sum. Forte dicis mihi: 'Utere, ambula; liberum arbitrium tibi dedi, voluntatis tuae es; persequere viam, *quaere pacem, sequere eam*. Noli a via declinare, noli ibi remanere, noli retro respicere; persevera in ambulando, quoniam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.' Iam tu accepto libero arbitrio, quasi praesumis unde ambules: noli de te praesumere; si te dereliquerit, in ipsa via deficies, cades, aberrabis, remanebis. Dic ergo illi: 'Voluntatem quidem liberam mihi dedisti, sed sine te nihil est mihi

cc 164 mi 208

16, 38 Ps. 50,11 **17, 6sq.** Ps. 33,15 **8sq.** *cf.* Matth. 10,22; 24,13

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

33 si te] iste *α* | facit ε_2; faciat *κ (exc. Ar₁) φ (ac. N) edd* | istis] tuis *β* | terrenorum] quaerendo *add. Mc₂ Na₁* **34** respondit *K Ar₁ (ac.) ε₂ N (ac.)* | amator *vl. β;* amor *β* **35** praeter *om. α* | vult mihi *tr. Mc₂* **40** sed *om. ε₂* | avertit *δ* **17, 1** es tu ε_2 **2** ad te C **3** dilectionem ε_2 | protege Zh_1 | a te templum tuum *α Sh₁ (pc.)*; templum tuum *β P₈ ζ Sh₁ (ac.)*; ad templum tuum *Y*; a templo tuo (suo Zh_1) C *(ac.) cett edd* **4** illa *F*; alia Mc_2 **5** forte] sed *praem. β*; si *praem.* C *(ac.)* | dices *γ β φ (exc. P₈) edd* | utere *(cf. c. Acad. 1,5,36) om. ζ*; ut irem *γ δ ε Zh₁*; nitere *β* | tibi arbitrium *tr. δ (exc. G) ε_ω (exc. P₈) Sh₁* | ubi dedi Mc_2; dedi tibi *tr. ζ* **6** voluntati Mc_2 | prosequere *γ β ζ edd* | viam quaere *iter. F* | pacem] et *add. Mc₂ edd* **8** usque *om.* Mc_2 **9** tu] tunc *δ (exc. A)* | quasi *om. γ (pc.* C*) β ε₂* **11** deficiens ε_2 | illi ergo *tr. κ φ (exc. ζ)* **12** liberam quidem (quidam *δ (exc. G)*) *tr. φ (exc. P₈)*

conatus meus. ADIUTOR MEUS ESTO, NE DERELINQUAS ME NEQUE DESPICIAS ME, DEUS SALUTARIS MEUS. Tu enim adiuvas qui condidisti, tu non deseris qui creasti, (18.) QUONIAM PATER MEUS ET MATER MEA DERELIQUERUNT ME.' Fecit se parvulum deo, ipsum fecit patrem, ipsum matrem: Pater, quia condidit, quia vocat, quia iubet, quia regit; mater, quia fovet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. PATER MEUS ET MATER MEA DERELIQUERUNT ME, DOMINUS AUTEM ASSUMPSIT ME, et regendum et nutriendum. Mortales parentes genuerunt, filii successerunt, mortales mortalibus, et ad hoc nati sunt qui succederent, ut qui genuerunt decederent; non decedit qui me creavit: ego ab illo non recedam. PATER MEUS ET MATER MEA DERELIQUERUNT ME, DOMINUS AUTEM ASSUMPSIT ME. Exceptis etiam illis duobus parentibus, de quorum carne nati sumus, patre masculo et matre femina, tamquam Adam et Eva – exceptis illis duobus parentibus habemus hic alium patrem et aliam matrem vel potius habuimus. Pater secundum saeculum diabolus est, et fuit nobis pater cum essemus infideles; nam infidelibus dicit dominus: *Vos a patre diabolo estis.* Si ille pater omnium impiorum qui operatur in filiis diffidentiae, mater quae est? Est quaedam civitas, Babylonia dicitur; civitas ista societas est omnium perditorum ab oriente usque in occidentem; ipsa habet regnum terrenum. Secundum hanc civitatem res publica quaedam dicitur, quam modo videtis senes- ps. 26,1

18, 16sq. Ioh. 8,44 **17sq.** *cf.* Eph. 2,2

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

13 es tu $ε_2$ **18, 3** ipsum^2] fecit *add.* $α$ Sh_1 *edd* | pater] patrem $β$; est *add. edd* **4** iubet] vivat $ε$ (*pc. N*; vivit *ac. X*) | matrem $β$ **5** dereliquerunt ... me^2] et reliqua Zh_1 **6** autem *om.* $γ$ $β$ | ad regendum Y P_8; erigendum Mc_2 **9** deciderent $γ$ (*ac.* Ar_1) $δ$ $ε$ Zh_1 $ζ$ Sh_1 | non ... creavit *om. Y* | decedet Ar_1 (*pc.*) $β$ *edd*; decidet $γ$ (*ac.* Ar_1) $φ$ (*exc.* Lx_2; a me *add. G*; *pc.* Zh_1) Sh_1; decidit $ε_2$ Zh_1 (*ac.*) **12** pater Mc_2 Na_1 **16** dicit dominus infidelibus *tr.* $α$ | a] ex Sh_1 *Vulg* **17** ille] est *add.* Sh_1 | operantur Zh_1 **18** est^2 *om.* $ε_2$ P_8 $ζ$ | civitas] quae *add.* S (*pc.*) $ε_1$ *edd* | dicitur *om.* Mc_2 **19** est *om. F* | omnium est *tr.* Sh_1 | impiorum $φ$ (*exc.* P_8; *tr. ante* omnium Lx_2) Sh_1 **20** ad $ε_2$ $ζ$ Sh_1 | occidente Mc_2 Na_1

cere et minui; haec prima fuit mater nostra, in hac nati sumus. ma 127
Cognovimus alium patrem: deum; reliquimus diabolum. Quando enim audet accedere ad eos, quos ille suscepit qui superat omnia? Cognovimus aliam matrem: Ierusalem caelestem, quae est sancta cc 165
ecclesia, cuius portio peregrinatur in terra; reliquimus Babyloniam. PATER MEUS ET MATER MEA DERELIQUERUNT ME. Non habent iam quod mihi praestent, quia et quando mihi praestare videbantur tu praestabas, et illis imputabam. (19.) A quo enim mi 209
etiam secundum mundum istum praestatur homini nisi a deo? aut quid aufertur homini, nisi ille iusserit aut permiserit qui donavit? Sed putant vani homines, quia hoc daemones praestant quos adorant, et aliquando dicunt sibi: 'Deus ad vitam aeternam 5
necessarius est, ad illam vitam spiritalem; potestates autem istae debent a nobis coli propter ista temporalia.' O inanitas generis humani! Plus amas eas res propter quas istas vis colere; profecto plus habes istos colere, ut non dicam 'plus' certe vel 'tantum'. Non vult autem deus coli cum illis, nec si ipse colatur multo am- 10
plius et illi multo minus. 'Quid ergo?' inquies 'et isti non sunt necessarii ad haec?' Non. 'Sed timendum est ne irati noceant.' Non nocebunt nisi ille permittat. Isti semper habent voluntatem nocendi, nec si placentur nec si rogentur desinunt nocere velle. Hoc enim malevolentiae illorum proprium est. Ergo quid facis eos 15

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

22 fuit prima *tr. Y* | mater fuit nostra *tr.* ε_2 *N Zh*$_1$ *Sh*$_1$; nostra mater fuit *tr. X* hanc *δ (exc. G)* ε_2 *(ac.) ε (ac. X) ζ Sh*$_1$ **24** ad eos accedere *tr. φ (exc.* P$_8$*) Sh*$_1$ susceperat *Zh*$_1$ | superat] operatur *ζ* **25** ecclesia sancta *tr. ζ* **28** videbantur mihi praestare *tr. Zh*$_1$ **19,1** enim *om. Mc*$_2$ **2** istum *om. K Y* | domino *δ* $\varepsilon_ω$ *(exc.* P$_8$*) Sh*$_1$ **3** homini aufertur *tr. Zh*$_1$ | ille *om. ζ* **4** quod *edd* | praestent C *(pc.) ζ edd* **5** dicunt *om. Zh*$_1$ | aeternam *om. χ* C *(ac.)* **7** propter *om. Mc*$_2$ | temporalia ista *tr. α* | *vanitas *α* P$_8$ *(pc.) Sh*$_1$ **8** istos *Y γ (pc.* C*) β φ Sh*$_1$ *edd* **9** habent ε_2 | ut] ubi *γ (pc.* C*) δ* $\varepsilon_ω$ *(exc.* P$_8$*)*; et *Y* P$_8$ **10** deus autem *tr. γ* nec] ne *Y* | ne sub se *α* (ne ipse *vl. F*) **11** inquies] inquit esset *Mc*$_2$ **12** haec] hoc *Mc*$_2$ *δ (exc. G; ac. A)* | est *om. Zh*$_1$ **13** iste *Mc*$_2$ C *(ac.)*; ista *F (ac.) Na*$_1$ **14** sic *(bis) δ (ac. A)* | desinant *γ (ac. Ar*$_1$*)*; desinent *Ar*$_1$ *(pc.) β* **15** eorum *ζ* facies *edd*; facit *Zh*$_1$ | colendo eos *tr. Sh*$_1$

colendo, nisi ut illum offendas, quo offenso in istorum potestatem daberis; et qui nihil tibi possent facere illo placato, faciunt quidquid volunt illo irato. Et ut noveris quam frustra istos colas quasi propter temporalia, quisquis haec cogitas: Omnes qui colunt Neptunum non naufragaverunt, aut omnes qui blasphemant Neptunum ad portum non pervenerunt? Omnes mulieres colentes Iunonem bene pepererunt, aut omnes blasphemantes Iunonem male pepererunt? Hinc intellegat caritas vestra, inanes esse homines, qui istos volunt colere vel propter ista terrena. Nam si propter ista terrena colendi essent, soli cultores illorum terrenis omnibus abundarent. Quod quidem si esset, fugere nos talia dona et unam petere a domino deberemus. Huc accedit, quia et ista ille dat qui offenditur cum isti coluntur. Ergo relinquat nos pater noster et mater nostra; relinquat diabolus, relinquat Babylon civitas: dominus nos suscipiat consolandos temporalibus, beatificandos aeternis. QUONIAM PATER MEUS ET MATER MEA DERELIQUERUNT ME, DOMINUS AUTEM ASSUMPSIT ME.

(20.) Iam ergo assumptus a domino, deserta illa civitate et rectore eius diabolo, quia rector impiorum diabolus est ⟨...⟩ *rectores mundi tenebrarum harum*. Quarum tenebrarum? peccatorum,

---

20, 2sq. Eph. 6,12

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

16 potestate *γ (pc. C) β ε₂* 17 daberis] haberis *γ β*; laberis *ζ* | ut *γ β edd* | qui] dum *ε₂* | tibi nihil *tr. ζ edd* | possint *δ ε₂ ε (ac. X)*; possunt *X (pc.) Zh₁ ζ* facere *om. α* | faciant *γ β ε (ac. X) edd*; *facient *χ X (pc.) P₈* 19 cogitat *S K C (ac.)*; cogitans *α* 20 non *om. Y* 23 hic *γ (ac. Ar₁) β δ ε ζ* | intellegat] intellegit *Zh₁*; carissimi *add. χ P₈* 25 soli *om. ζ*; si *δ (ac. G) ε (ac. X) Zh₁* soli ... abundarent *om. ε₂* | eorum *δ (exc. A)* 27 deberemus a domino *tr. Sh₁* | hic *δ (ac.) ε (ac. X)* | hoc accidit *Zh₁* | iste ille *F δ (exc. G; ac. A)* 28 offenduntur C | illi *δ (exc. A)* | *relinquant *α Sh₁* 29 noster *om. α (ac. F)* nostra] et *add. δ ζ* | relinquat[1]] nos *add. Ar₁ Sh₁ (sl.)* | Babylonia *ε₂ Sh* 30 aeternis beatificandos *tr. Zh* 20, 1 assumpti *Y β P₈*; est *add. X (pc.) edd* deserta] de *praem. δ (exc. A)*; a *praem. ζ* 2 est] et *add. ζ* | rector *edd*; rector est *β ε₂ Sh₁*; rectoris *S*; rectore eius *F* (rectores rector *pc.*); *lacunam statui* 3 quare *α* | peccatorum] nisi *praem. Y P₈*

infidelium. Unde iam credentibus dicit apostolus: *Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino.* – Ergo iam suscepti ab illo
s. 26,11 quid dicamus? LEGEM MIHI CONSTITUE, DOMINE, IN VIA TUA. cc 166
Ausus es petere legem? Quid si tibi dicat: 'Implebis legem? Si dedero legem, implebis eam?' Non auderet petere, nisi primo diceret: DOMINUS AUTEM SUSCEPIT ME. Non auderet petere, nisi primo diceret: ADIUTOR MEUS ESTO. Ergo si tu adiuvas, tu suscipis, da legem: LEGEM MIHI CONSTITUE IN VIA TUA. Ergo legem mihi constitue in Christo tuo. Ipsa enim via locuta est nobis et dixit: *Ego sum via, veritas et vita*. Lex in Christo, lex cum misericordia. ma 128
Ipsa est sapientia, de qua scriptum est: *Legem autem et misericordiam in lingua portat.* Et si offenderis aliquid in lege, ille qui pro mi 219
te fudit sanguinem suum confitenti ignoscet tibi; tu tantum viam noli deserere; dic illi: 'Susceptor meus esto ET DIRIGE ME IN SEMITA RECTA PROPTER INIMICOS MEOS. Legem da, sed ne auferas misericordiam.' Quod dixit in alio psalmo? *Nam et misericordiam dabit qui legem dedit.* Ergo LEGEM MIHI CONSTITUE, DOMINE, IN VIA TUA, hoc ad praeceptum pertinet; ad misericordiam quid per-

---

4sq. Eph. 5,8 **13** Ioh. 14,6 **14sq.** *cf.* Prov. 31,26 **19sq.** Ps. 83,8

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **20, 13** lex[1] *inc.* e_4 **17** deserere *des.* e_4 **18** recta *des.* *Ar*$_1$

---

4 dicit apostolus] dicitur ε_2 6 constitue mihi *tr.* ζ 7 es] est α *Y* γ (*ac. Ar*$_1$) *P*$_8$ (*ac.*) | si dedero] desidero ε_2 8 non ... me *om.* α | primo *om.* ζ 9 assumpsit β *Sh*$_1$ (*vl.*) | petere *om.* κ ε_2 10 es tu *C* (*ac.*) ε_2 ε; domine *add.* ε_2 *Sh*$_1$ | si *om.* β | tu[2]] si *praem. edd* 11 legem[2] *om. Mc*$_2$ | constitue] domine *add. K Y* ϕ (*exc. Zh*$_1$) *Sh*$_1$ *edd* | constitue ... tua] et cetera *Zh*$_1$ | mihi legem *tr.* δ *P*$_8$ (*ac.*) ζ 12 via enim *tr. Y* | nobis est *tr. Sh*$_1$ | et dixit] dicens ζ 13 via] et *add.* β Christo] deo e_4 | cum] in e_4 | misericordia] est *add.* γ (*pc. C*) β ϕ *Sh*$_1$ *edd* 14 est[1]] enim *add.* e_4 | et *om. Mc*$_2$ | misericordia α 16 ignoscet α e_4 *Sh*$_1$; ignoscit *cett edd* | tibi] et *add.* ε_2 | tantam *K* 17 es tu ε_2 | semitam rectam *F* 19 misericordiam[1]] tuam *add. N* (*ac.*) ε_1 | quod α (*ac. F*) β *N* (*pc.*) *Sh*$_1$; quia δ (*exc. A*; *pc. G*) *Zh*$_1$; quid χ ε_2 ζ; qui *F* (*pc.*) δ (*exc. A*; *ac. G*) *N* (*ac.*) *cett edd* dixi *Zh*$_1$ et *om. Zh*$_1$ 20 dedit legem *tr.* ε *Zh*$_1$ | constitue mihi domine *tr. Zh*$_1$; constitue domine mihi *tr.* ζ 21 hoc] et *add. Mc*$_2$ *Na*$_1$ | perceptum δ (*exc. A*) | ad[2] ... pertinet *om. Y N* (*ac.*)

tinet? ET DIRIGE ME IN SEMITA RECTA PROPTER INIMICOS MEOS.
(21.) NE TRADIDERIS ME IN ANIMAS TRIBULANTIUM ME, id est ps. 26,
ne consentiam tribulantibus me. Si enim consenseris tribulanti
te, in anima ⟨...⟩ ipsi quodammodo non devorabunt carnem, sed
voluntate perversa animam tuam manducabunt. NE TRADIDERIS
ME IN ANIMAS TRIBULANTIUM ME. Trade, si hoc placet, in manus
tribulantium (dixerunt enim illi martyres), et tradidit suos in manus tribulantium. Sed quid tradidit? carnem. Quod dicitur in libro Iob: *Terra tradita est in manus impii*, id est caro tradita est in manus persecutoris. NE TRADIDERIS ME, non carnem meam, sed ME. Anima tibi loquor, mens tibi loquor, non dico: 'Noli tradere carnem meam in manus tribulantium me', sed: NOLI ME TRADERE IN ANIMAS TRIBULANTIUM ME. Et quomodo traduntur homines in animas tribulantium se? QUONIAM INSURREXERUNT IN ME TESTES INIQUI. Iam quia testes iniqui sunt et multa mala in me dicunt et in multis mihi detrahunt, si traditus fuero in animas eorum, mentiar et ego ero socius ipsorum, non particeps veritatis tuae, sed comparticeps mendacii adversus te. EXSURREXERUNT

21, 8 Iob 9,24

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{1,1}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N M*) *ε* (*Zh*$_2$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

22 et *om.* ε_2 | me] inquit *add.* *γ* (*pc. C*) *β φ edd* | semitam rectam *α* 21, 1 manibus *δ* ε_ω (*exc.* P_8) | persequentium *α* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | id est ne] nec ε_2 2 consentias *δ* (*exc. A*) | ad tribulantium ε_2; animabus *Y* P_8 | me *om.* *α* (*ac. F*) tribulantibus *F* (*pc.*) *ζ* 3 te] isti *add.* ε_2 | animam *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *γ β φ* (*exc. ζ*) *edd*; *lacunam statui* | quodammodo ipsius *tr.* *Zh*$_1$ (tradideris et tales *add.*) | ipsi] ipse *Mc*$_2$; ipsius *κ φ* (*ac. G*; *om. ζ*) *edd*; *lacunam statui* | quodammodo] mihi *add.* *ζ* | devorabit ... manducabit *Mc*$_2$ *edd* 4 voluntatem perversam ε_2 perversam *Mc*$_2$ 5 animas] manibus *δ* ε_ω (*exc.* P_8; *ac. N*) | manibus ε_2; animas *ζ* 6 tribulantium] tribulanti *α* (*ac. F*); me *add.* ε_2 | enim] hoc *add.* *Y* P_8 *edd* suos] nos *Zh*$_1$; illos *Mc*$_2$; eos *β* ε_2 (*pc.*) *Sh*$_1$ | manibus *δ* ε_ω (*exc.* P_8) 7 qui *γ* quod] iuxta *praem.* *ζ* | dicit *δ* | in libro Iob dicitur *tr.* *Y* 8 est[1] *om.* *F* | id est] *om.* *κ φ edd* 9 meam *om.* *α δ* (*exc. A*) 10 mente *γ* (*pc.*) *β φ Sh*$_1$ 11 manu *Mc*$_2$ | sed ... me[2] *om.* *Y* 12 animas] manus *α γ* (*ac.*) | me *om.* *δ ε* P_8 *ζ Sh*$_1$ et] ecce *Y* 13 manus *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | se] me ε_2 | in me] mihi *β* 14 in me] mihi *Mc*$_2$ 15 in[1] *om.* ε_2 | animas] manibus *φ* 16 ego *om.* *φ*; et *add.* *Mc*$_2$ *β Sh*$_1$ *edd* eorum *Mc φ Sh edd* 17 adversum te (me *Mc*) *α* | insurrexerunt *β* | in] *Ψ*

MIHI TESTES INIQUI; ET MENTITA EST INIQUITAS SIBI: Sibi, non mihi; sibi semper mentiatur; mihi autem mentitur, si tradideris me in animas tribulantium me, id est si consensero voluntatibus eorum: iam non sibi mentita erit iniquitas, sed et mihi; si autem saeviant quantum voluerint et conentur impedire cursus meos, non tamen tu me des in animas eorum, non consentiendo voluntatibus eorum manebo ego et permanebo in veritate tua, et mentietur iniquitas non mihi, sed sibi.

(22.) Redit ad illam unam post ista pericula, post labores, cc 167
post difficultates, inter manus persequentium et tribulantium aestuans, anhelans, laborans, et firmus et certus illo suscipiente, illo iuvante, illo docente, illo regente. Tamen post illum circuitum et iubilationem exsultans gaudio et gemens in laboribus suspiravit
s. 26,13 ad extremum et ait: 'CREDO VIDERE BONA DOMINI IN TERRA VIVENTIUM. O bona domini dulcia, immortalia, incomparabilia, sempiterna, incommutabilia! Et quando vos videbo, bona domini? Credo videre, sed non in terra morientium. CREDO VIDERE BONA DOMINI IN TERRA VIVENTIUM. Eruet me dominus a terra morientium, qui propter me dignatus est suscipere terram morientium et mori inter manus morientium; eruet me dominus de terra morientium: CREDO VIDERE BONA DOMINI IN TERRA VIVENTIUM.' Suspirans dixit, laborans dixit, periclitans dixit inter magnam turbam tentationum, sed tamen sperans totum de mise- mi 211

α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

18 in me *α Sh$_1$ Vulg* Ψ$_{αβκ}$ | sibi^2 *om. χ γ (ac.)* **19** sibi] sed *praem. Y* | autem] non *add. F (pc.) γ (pc.) β δ ε Zh$_1$ ζ Sh$_1$ edd* | mentiatur *ζ edd* **20** animas] manus *φ* (manibus *G*) **21** non **om. α* (non solum *pc. F*) | erit] est *φ* (*exc. P$_8$*) | et *om. φ* **22** voluerunt *ε$_2$* | conantur *Y* **23** voluptatibus *β* **24** manebo] remanebo *γ (pc.) β φ edd* | ego *om. Mc$_2$* **22,1** rediit *ζ* **2** et tribulantium *om. Mc$_2$* **4** iuvente *ε (ac.) Zh$_1$* | ducente *β φ Sh$_1$ edd* **5** et *om. Mc$_2$* | superavit *δ ε Zh$_1$ ζ Sh$_1$* **6** et *om. δ ε Zh$_1$; tr. ante* ad *ζ* **7** incomparabilia *om. w Zh$_1$* **8** et ... videbo *om. ε$_2$* | vos *om. Y* | bona] *o *praem. α* **9** credo^1 ... morientium *om. Y X (ac.)* | credo^2 ... viventium *om. Sh$_1$* **10** eruit *χ γ (ac.)* | dominus] a timore et *add. F* **11** terra *S* **12** erue *ε (ac. X)* | *eruet ... morientium *om. α χ γ (ac.) Sh$_1$*

ricordia eius, cui dixit: LEGEM MIHI CONSTITUE. (23.) Et quid illi dicit qui legem illi constituit? Audiamus et vocem domini desu-
ma 129 per exhortantis nos, consolantis nos, illius vocem, quem habemus pro patre et matre qui nos dereliquerunt, illius vocem audiamus. Audivit enim gemitus nostros, vidit suspiria nostra, intuitus est desiderium nostrum et unam petitionem nostram, unam postulationem per advocatum Christum libenter accepit; et donec peragamus istam peregrinationem, quia dilaturus est, non ablaturus quod promisit, dixit nobis: SUSTINE DOMINUM. Non sustinebis ps. 26,
mendacem, non eum qui poterit falli, non eum qui non est inventurus quod det: Omnipotens promisit, certus promisit, verax promisit. SUSTINE DOMINUM, VIRILITER AGE. Noli dissolvi, ne sis inter eos quibus dicitur: *Vae his qui perdiderunt sustinentiam*. SUSTINE DOMINUM, omnibus nobis dicit et uni homini dicit. Unum sumus in Christo, corpus Christi sumus, qui unam illam desideramus, qui unam illam petimus, qui in his diebus malorum nostrorum ingemiscimus, qui credimus nos videre bona domini in terra viventium; nobis omnibus, qui unus in uno sumus, dicitur: SUSTINE DOMINUM, VIRILITER AGE; CONFORTETUR COR TUUM, ET SUSTINE DOMINUM. Quid aliud tibi dicat, quam ut hoc repetat quod audisti: SUSTINE DOMINUM, VIRILITER AGE? Ergo qui perdit sustinentiam, effeminatus est, perdit vigorem. Hoc

23, 4 *cf.* Ps. 26,10 **13** Sir. 2,16 **15** *cf.* Gal. 3,28 **16sq.** *cf.* Ps. 26,5 **17sq.** *cf.* Ps. 26,13

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{II}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_1$) *ε* (*N X*) *ε*$_4$ (*Zh*$_2$ *P*$_8$)) *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

16 constitue] domine *add.* *ε*$_3$ *N Zh*$_1$ *Sh*$_1$ *edd* **23, 1** illi] ille *edd* **2** desuper domini *tr.* *α* | super *ε*$_3$ **3** consolantis nos *om.* *ε*$_3$ | voce *Mc*$_1$ **4** vocem *om.* *Zh*$_1$ **7** per ... Christum *iter. ante* quia (8) *Zh*$_1$ **8** qua *Y δ* (*exc. G; pc. A*) *edd* **9** dixit] et *praem.* *Zh*$_1$ | sustinete *ε*$_2$ **10** fallere *δ* (*exc. A*) **11** certus promisit *om.* *Zh*$_1$ **12** sustinete *ε*$_3$ | ne] non *ε*$_3$ *Sh*$_1$ **14** sustinete *ε*$_3$ | dicitur (*bis*) *φ Sh*$_1$ *edd*; dic (*bis*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | homini *om.* *δ* (*exc. A*) **15** unus sum *δ ε*$_3$ (*exc. P*$_8$); unus sumus *ζ edd* **16** illam unam *tr.* *Mc*$_1$ | illis *γ β φ* (*exc. Lx*$_1$) *edd* **17** credidimus *δ* (*pc. G*) *ε*$_4$ (*pc. Ni*) | nos *om.* *ε*$_4$ **18** unus *om.* *φ* | in uno] nunc *δ* (*exc. A*) **19** sustinete *ε*$_3$ | age] et *add.* *φ Sh*$_1$ *edd* **21** hoc *om.* *Mc*$_2$ | sustinete *ε*$_3$ **22** perdidit (*bis*) *edd*; perdidit ... perdit *κ*

viri, hoc feminae audiant, quia in uno viro vir et femina; talis in Christo nec masculus nec femina est. SUSTINE DOMINUM, VIRILITER AGE; ET CONFORTETUR COR TUUM, ET SUSTINE DOMINUM. Sustinendo dominum habebis eum, habebis quem sustinebis. Aliud desidera, si maius, si melius, si suavius inveneris.

IN PSALMUM XXIX

ps. 29,2 (1.) Hoc certe cantavimus: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME. Si noverimus de scripturis sanctis qui sint inimici nostri, cognoscimus huius cantici veritatem; si autem nos fallat carnis prudentia, ut non cognoscamus adversus quos nobis sit colluctatio, in ipso psalmi huius exordio invenimus quaestionem, quam solvere non possumus: Cuius enim putamus esse vocem laudantis deum et gratias agentis et exsultantis atque dicentis: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME? Primo ipsum dominum consideremus, qui secundum id, quod homo esse dignatus est, potuit sibi praecedente prophetia non incongrue verba ista coaptare. Ex quo enim homo, ex hoc et infirmus; ex quo infirmus, ex hoc et orans. Nam- ma 133 mi 216 cc 173 cc 174

23sq. *cf.* Gal. 3,28
1, 4sq. *cf.* Rom. 8,6 **5** *cf.* Eph. 6,12 **13–19** *cf.* Marc. 1,35–38

α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P)) ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **1, 1** hoc *inc. P Ar₁ Mn₃*

---

23 audiunt *γ β δ ε Zh₁ (ac.) ζ* | viro] viri *Y* **24** masculum *α (ac. F)* | domini *ε (ac. X)* **26** sustinendo dominum *om. ε₂* **27** si[1] *om. φ (exc. Lx₂)* | maius *om. Zh₁* | inveneris] amen *add. F Na₁*
1, 1 hoc ... cantavimus *om. ε₂ Mn₃* | cantabimus *Zh₁* **3** sunt *γ β δ (exc. G) Zh₁ (ac.)* **4** fallit *Mn₃ Sh₁* **7** vocem esse *tr. ε_ω Mn₃ Sh₁ edd* **8** dominum *ζ* gratias ... atque *om. ζ* | et[2] *om. Mc₂* | exaltantis *δ ε_ω (exc. Lx₂)* **10** super me *om. Mc₂* | primum *γ β* **11** praecedente prophetia *α κ* (praecedente homine propheta *Y*); per praecedentem prophetiam *cett edd* **12** incongrua *K*
13 ex[2]] *et *praem. P α κ δ* | namque *α (ac. F) δ Sh₁*; nam quo *P*; nam quod *cett edd* | namque ... legeretur *om. χ*

que modo audivimus, cum evangelium legeretur, quemadmodum etiam in desertum secesserit a discipulis suis, quo eum sunt consecuti et invenerunt eum; secedens autem ibi orabat, et dictum est a discipulis qui eum invenerunt: *Quaerunt te homines*; at ille respondit: *Eamus et in alia loca atque castella praedicare; ad hoc enim et veni*. Si divinitatem domini nostri Iesu Christi consideres: quis orat? ad quem orat? quare orat? orat deus; orat ad aequalem. Causam autem orandi quam habet semper beatus, semper omnipotens, semper incommutabilis, aeternus et patri coaeternus? Intuentes ergo, quod per Iohannem quasi per quandam nubem suam ipse intonuit dicens: *In principio erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est; in illo vita est, et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt* – huc usque dicentes non invenimus orationem nec causam orandi nec locum orandi nec affectum orandi. Sed quoniam paulo post dicit: *Et verbum caro factum est et habitavit in nobis*, habes maiestatem ad quam ores, habes humanitatem quae pro te oret. Nam hoc dictum est ab apostolo etiam post resurrectionem domini nostri Iesu Christi: *Qui sedet*

---

17 Marc. 1,37 **18sq.** Marc. 1,38 **24–28** Ioh. 1,1–5 **30sq.** Ioh. 1,14 **33sq.** Rom. 8,34

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

15 etiam *tr. post* desertum *α*; enim ε_2 | secessit *F* | qui *Mn₃* | consecuti sunt *tr. Mc₂* | secuti P_8 *Mn₃ Sh₁* **16** orabat ibi *tr. γβ* **17** invenerunt eum *tr. Zh₁* respondens *γβ*; dixit *ε Mn₃ ζ Sh₁* **18** eamus] inquit *add. β* | et *om. α Y Sh₁ Vulg* **19** et *om. P γ β φ* (exc. Lx_2) *Vulg edd* | si] quaeramus *add. P γ* (*ac. C*) *β φ* nostri **om. P F* ε_ω *Mn₃ Sh₁* | consideres *α Sh₁*; attendimus *Y*; *om. cett* **20** quare] qualem *ζ* | orat¹ *om. P* | deus orat *tr. δ* | causa *P β* **21** quam] qualem *P (ac.)* **22** intuens *φ (exc. P₈; ac. X) Sh₁* **23** ipse nubem suam *tr. δ* **24** innotuit *S K γ δ* ε_2 *Mn₃ (ac.) Sh₁* | et ... verbum² *om. Mc₂* **27** illo] ipso *X Zh₁ ζ Sh₁ Vulg* | est] erat ε_ω *(exc. Lx₂) ζ Vulg* **28** eum ε_2 | invenierimus *Zh₁* **29** causam *om. Mc₂* | nec locum orandi *om. P Mc₂ Na₁ ε₂ Mn₃* | effectum ε_ω *(exc. Lx₂)* **31** habitabit *δ (exc. G; ac. A)* ε_2 | quem *P (ac.)* | oras ... orat *α*

inquit *ad dexteram dei, qui et interpellat pro nobis.* Quare interpellat pro nobis? quia mediator esse dignatus est. Quid est esse mediatorem inter deum et homines? Non inter patrem et homines, sed inter deum et homines. Quid est deus? pater et filius et spiritus sanctus. Quid sunt homines? peccatores, impii, mortales. Inter illam trinitatem et hominum infirmitatem et iniquitatem mediator factus est homo, non iniquus, sed tamen infirmus, ut ex eo quod non iniquus iungeret te deo, ex eo quod infirmus propinquaret tibi; atque ita, ut inter hominem et deum mediator exsisteret, *verbum caro factum est*, id est verbum homo factum est. Nomine enim carnis appellati sunt homines; inde est: *Et videbit omnis caro salutare dei*: *Omnis caro* dictum est 'omnes homines'; et ab apostolo: *Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, id est adversus homines, *sed adversus principes et potestates et rectores mundi tenebrarum harum*; de quibus in consequentibus, si dominus adiuverit, loquemur. Pertinet enim ista distinctio ad expositionem psalmi, quem in nomine domini suscepimus enodare sanctitati vestrae. Tamen ad hoc dixi haec exempla, ut noveritis

---

35sq. *cf.* 1 Tim. 2,5 **43** verbum[1] ... est] Ioh. 1,14 **44sq.** Luc. 3,6 **46–48** Eph. 6,12 **48sq.** *cf.* 4,9*sq.*

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

34 et] etiam *ζ Vulg edd* | quare ... nobis *om. P α ε$_2$ Mn$_3$* **35** quia ... 39 iniquitatem *om. Mc$_2$* | dignus *ε* | quid ... mediatorem] qui mediator est *β* est[2] *om. ε$_2$* | mediatorem esse *tr. edd* **36** hominem *ε$_2$* | non ... homines *om. α χ C (ac.)* **38** quid] qui *φ Sh$_1$* | impii] et *add. γ β* **39** mediator] quia *praem. Mc$_2$* **40** est *om. ε$_2$* | iniquis *Mc$_2$ ε$_2$* **41** iniquis *Mc$_2$ (ac.) Na$_1$*; infirmus *Zh$_1$*; est *add. β* | iungerit *γ (ac.)*; iungat *Zh$_1$* | propinquaret] se *add. α* | propinquaret ... **44** homines] est *Zh$_1$* **42** ut *om. F (ac.) δ ε$_2$ (ac.) ε Mn$_3$ (tr. ante* ita*) ζ Sh$_1$* homines *P* | deum et hominem *tr. ε$_ω$ (exc. Zh$_1$) ζ*; deum et homines *Mn$_3$ Sh$_1$* dominum *Mc$_2$* | exsistere *Y* **43** id est *om. ε ζ* | id ... est[2] *om. ε$_2$ Mn$_3$* factum[2]] factus *P κ ζ* **44** est] illud *add. ζ* **45** salutarem *P* | omnes homines dictum est *tr. P edd* | et] e *K* **46** ab apostolo] apostolus *κ* (apostolo *S*) *φ* (*exc. Lx$_2$*) | vobis (*cf. in ps.* XXX/2,3,2, 15)] nobis *Mc$_2$ ε$_1$ ζ edd*; inquit *add. δ* (*exc. A*); ait *add. Mn$_3$ Sh$_1$* **48** *consequenti *P κ* (*exc. Y*) *φ* (*exc. Zh$_1$*) | si] quantum *Sh$_1$* **49** deus *P δ* | adiuvaverit *Mc$_2$ ε$_ω$ (exc. P$_8$; ac. Lx$_2$ X)*; iuverit *F* **50** quam *Zh$_1$* | coepimus *Ar$_1$ β φ*

carnem appellatos esse homines, ut quod dictum est *et verbum caro* intellegatis dictum 'et verbum homo' *factum est*.

(2.) Neque sine causa hoc dixi: Noverit sanctitas vestra fuisse quandam haeresim, vel adhuc fortassis habere reliquias quorundam, qui dicti sunt Apollinaristae. Aliqui enim ipsorum dixerunt hominem, quem suscepit sapientia dei et in quo expressit personam suam – non sicut in ceteris hominibus, sed sicut dictum est in psalmo: *Unxit te deus, deus tuus oleo exsultationis prae participibus tuis*, id est amplius quam participes tuos, ne putetur unctus sic Christus quomodo ceteri homines, quomodo ceteri iusti, quomodo patriarchae, prophetae, apostoli et martyres et quidquid magnum est in genere humano, quandoquidem nihil maius exstitit in genere humano quam Iohannes baptista in natis mulierum exsurrexit. Si quaeris excellentiam hominis, Iohannes baptista est. Cui autem dicit se Iohannes non esse dignum corrigiam calceamenti solvere, quid erat ille nisi amplius quam ceteri homines et iam in ipso homine amplius quam ceteri homines?

2, 6sq. Ps. 44,8 11sq. *cf.* Matth. 11,11 13sq. *cf.* Marc. 1,7

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε₃ (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

52 et] in Mc_2 53 caro] factum est *add.* $F^{(pc.)}$ ζ *edd* | factus Ar_1 δ ε 2, 2 quondam β | haeresim quandam *tr.* ζ | haeresem *P* | haberi *edd* 3 ipsorum *om.* $\varepsilon_2 Mn_3$ 4 a sapientia δ (*ac.* G) | et *om.* Mc_2 5 non ... 28 homines] *digressio* | sicut in] similem *fortasse melius* | in *P* β *edd*; *om. cett* ceteros homines ζ | sed *om.* Mn_3 6 eleo *S* 7 quam *om.* ε_2 | nec α | putetur] quod *add.* ζ Sh_1; quia *add.* Mn_3 8 sic unctus *edd* | sit χ (*om.* Y) δ $\varepsilon_2 Mn_3$ ζ Sh_1 | quomodo[1] ... homines *om.* *Y* | quomodo[1] ... iusti *om.* α *S* (*ac.*) Ar_1 (*ac.*) 9 prophetae *om.* *Y* | et[1] *om.* Zh_1 10 quomodo quidem *P* 11 exstitit *om.* β; exsistit Ar_1 | in genere *om.* Mc_2 | Iohannis δ | in[2]] inter β *Vulg*; nec in *edd* in[2] ... mulierum] cui maior in natis mulierum nemo Mn_3 Sh_1 | natos α γ (natus *ac.* C) β *Vulg* 12 mulieribus ε_2 | surrexit *Vulg* | quaeras γ β excellentia *P* | nominis α (*ac.* F) | Iohannis C (*ac.*) ε_2 13 est baptista *tr.* δ dixit β | se dicit Iohannes φ (*exc.* δ) *Sh* ; Iohannes se dicit *edd* | non esse *om.* *Ab* | dignus α 14 calceamenti] eius *add.* *P* *Vulg* | ille] ipse *Ar*₁ | nisi *om.* *P*

Nam secundum deum, secundum divinitatem et secundum quod *in principio erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum* super omnem creaturam aequalis est patri; sed agimus de homine. Forte putet quisquam vestrum, fratres, quia homo ille susceptus a sapientia dei aequalis erat ceteris hominibus. Si in tuis membris multum distat inter caput et cetera membra, certe omnia membra faciunt corpus unum; multum tamen interest inter caput et cetera membra. Etenim in ceteris membris non sentis nisi tactu. Tangendo sentis in ceteris membris, in capite autem et vides et audis et olfacis et gustas et tangis. Si tanta excellentia est capitis ad membra cetera, quanta excellentia est capitis universae ecclesiae, id est illius hominis, quem mediatorem voluit deus esse inter deum et homines? – Ergo illi haeretici dixerunt hominem illum, quem suscepit verbum cum verbum caro factum est, non habuisse mentem humanam, sed tantum animam sine intellegentia humana fuisse. Homo enim videtis unde constat: ex anima et corpore. Sed ipsa anima humana habet aliquid quod non habent animae pecorum. Nam et pecora animam habent et animalia vocantur; non enim vocarentur animalia nisi ab anima; et videmus

ma 135
cc 176
mi 218

16–18 *cf.* Ioh. 1,1

P α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) φ (δ (*A G*) ε$_ω$ (ε$_2$ (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

16 deum] et *add.* γ β δ ε$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) ζ *Sh*$_1$ *edd* | secundo ε$_2$ | quod *om. P*; id quod *edd* **17** erat in principio *tr. Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **18** agemus *Y* **19** ne forte *P F* (*pc.*) ε$_2$ | putet *om.* ε$_2$ | quisque α; quispiam *edd* | nostrum ε$_2$ **20** intueris membra *Zh*$_1$ **21** certe ... 23 membra *iter.* δ (*mg. A*) **22** faciunt ... tamen] *facta sunt corpus tamen (*om. *F*) multum α χ *C* (*ac.*) | unum] tuum *P* | interest] est δ **23** membra α δ (*pc.*) ζ *Sh*$_1$ *edd*; *om. cett* | in *om. Mc*$_2$ ε$_2$ *Mn*$_3$ | ni *P* (*ac.*) **24** tactu *P K* ζ *edd*; tactum *cett* | in[1]] et *Mc*$_2$ | et *om.* δ (*ac. A*) ζ **25** olefacis *P* | si *om.* ζ **26** capitis[1]] unius *add.* δ | ad ... capitis *om. X* (*ac.*) ζ cetera membra *tr. Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | universae *tr. post* quanta δ; universa *S K X* (*ac.*) **27** ecclesia *K* | quem mediatorem] qui mediator est γ (est *del.*) | voluit deus mediatorem *tr. edd* | deus esse voluit *tr. P* δ | esse *tr. post* homines *Mn*$_3$ **28** illi] isti *Sh*$_1$ | illum hominem *tr.* ζ **29** est *om. P* **30** humanum δ tantum] tamen ε$_1$ | anima *Mc*$_2$ *Na*$_1$ **31** humanam γ | *constet *P* δ ε$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ et ... anima *om. Mc*$_2$ **33** animae ... et[2] *om.* γ | habent animam *tr. Sh*$_1$; anima habent *P* **34** animalia vocarentur *tr.* ζ

quia et ipsa vivunt. Sed quid habet amplius homo, unde factus est ad imaginem dei? quia intellegit et sapit, quia discernit bonum a malo, in hoc factus est ad imaginem et similitudinem dei. Habet ergo aliquid quod non habent pecora. Et quia contemnit in se quo melior est pecoribus, perimit in se vel deterit et quodammodo obsolefacit imaginem dei, ut dicatur talibus: *Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Illi igitur haeretici dixerunt dominum nostrum Iesum Christum non habuisse mentem humanam et illud quod λογικόν Graeci dicunt, nos dicimus rationale, unde homo ratiocinatur, quod non habent cetera animalia. Sed quid dicunt? 'Ipsum verbum dei, hoc erat in illo homine pro mente.' Exclusi sunt isti, respuit illos catholica fides, et haeresim fecerunt. Confirmatum est in catholica fide hominem illum, quem suscepit sapientia dei, nihil minus habuisse quam ceteri homines, quantum pertinet ad integritatem naturae; quantum autem ad excellentiam personae, aliud quam ceteri homines. Nam ceteri homines possunt dici participes verbi dei habentes verbum dei, nullus autem eorum potest dici verbum dei, quod dictum est ille, cum dictum est: *Verbum caro factum est.*

35sq. *cf.* Gen. 1,27 **40sq.** Ps. 31,9

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_3$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

35 amplius habet homo *tr.* χ γ ζ; amplius homo habet *tr.* β **36** quia²] et *praem.* Ar$_1$ **37** imaginem] dei *add.* δ (*exc.* G; *ac.* A) ζ | et similitudinem *om.* ε$_2$ **38** ergo] enim ε$_2$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$ | quia] qui *fortasse melius* **39** quod α ε$_ω$ (quae Lx$_2$) Mn$_3$ ζ Sh$_1$ | melius δ ε$_ω$ (*exc.* Lx$_2$) ζ | perimit Mc$_2$ Na$_1$ | deserit ε; terit Mc$_1$ **40** absolefacit α Y Ar$_1$ (*ac.*) δ (*ac.* G) P$_8$ ζ; obsolemfacit N (*ac.*) Zh$_1$ (obsolem- *sl.*) fieri Zh$_1$ Mn$_3$ Sh$_1$ Vulg **41** in quibus Mn$_3$ | igitur *om.* F; ergo Sh$_1$ | dicum χ (David *add.* S K) **42** nostrum *om.* Γ | mentem non habuisse *tr.* δ (*exc.* A) **43** illud *om.* β λογικόν *om.* C (loicam *pc.*) β; longicon χ (lovchon Y) δ (*exc.* G; *ac.* A); loicon Mn$_3$ Sh$_1$ **44** ratione Mc$_2$ | rationatur F (*ac.*) Y C; rationacitur δ **45** quid *om.* Y **46** merente Mc$_2$ **47** haereses γ ρ ε$_ω$ (*exc.* Lx$_2$) ζ | et confirmatum P φ Sh$_1$ **51** dei] verbi *add.* Mc$_2$ **52** eorum *om.* ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$ **53** dictum est ille α β ε$_2$ (*ac.*); dictum est illi γ φ (*exc.* Mn$_3$; *pc.* Lx$_2$); dictus est ille *cett edd* | cum] cui γ (*pc.* C) β

(3.) Non defuerunt etiam alii quidam ex ipso errore venientes, qui non solum mentem dicerent non habuisse illum hominem, mediatorem Christum inter deum et homines, sed nec animam; sed tantum dixerunt: 'Verbum et caro erat', et: 'Anima ibi non erat humana, mens ibi non erat humana.' Hoc dixerunt. Sed quid erat? 'Verbum et caro.' Et istis respondet ecclesia catholica et expellit eos ab ovibus et a simplici et vera fide, et confirmatum est, quemadmodum dixi, hominem illum mediatorem habuisse omnia hominis praeter peccatum. Si enim multa gessit secundum corpus, ex quo intellegamus quia habuit corpus non in mendacio, sed in veritate – ut puta quomodo intellegimus quia habuit corpus? ambulavit, sedit, dormivit, prehensus est, flagellatus est, colaphizatus est, crucifixus est, mortuus est. Tolle corpus: nihil horum fieri potuit – quomodo ergo ex his indiciis cognoscimus in evangelio, quia verum corpus habuit, sicut et ipse etiam post resurrectionem dixit: *Palpate et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere*, quomodo ex his rebus, ex his operibus credimus et intellegimus et novimus, quia corpus habuit dominus Iesus, sic et ex quibusdam aliis officiis naturalibus quia habuit animam. Esurire, sitire: animae sunt ista. Tolle animam, corpus hoc exanime non poterit. Si falsa dicunt ista fuis- cc 177 ma 136

3,8 *cf.* 2,47 **16sq.** Luc. 24,39

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

3,1 quidem *β* **2** non¹ *om. ε₂ Mn₃* | solam *γ (pc. C) β δ (exc. G) ε_ω (exc. Zh₁; ac. λ) ζ* **3** hominem *ε₂ ζ* **4** *et² *om. P ε₂ Mn₃* **5** dixerunt] dicunt David *χ* **6** qui *Mc₂* | istis respondit *P χ* (isti respondet *Y*); istos respuit *edd* **7** et¹ *om. F (ac.) φ* | expellet *δ ε₂ (ac.)*; expulit *P* | expellite hos *Zh₁* | simplicitate verae fidei *ε₂ Mn₃ Sh₁* **8** mediatorem] dei *add. α (ac. F)* **9** si] sicut *β*; sic *Y* **10** intellegatis *ζ* | qui *Mc₂ Na₁*; quod *Sh₁* **12** corpus] quoniam *add. β*; quia *add. P* | dormit *ε (ac.)* | prensus *P F ε₂ Mn₃ Sh₁*; pensus *Mc₂*; suspensus *Na₁*; apprehensus *X*; comprehensus *C (pc.) ζ edd* **14** potuit fieri *tr. ε₁* **16** carnem et ossa *tr. α δ Zh₁ ζ Vulg edd* **18** ex his operibus *om. Zh₁* **19** Iesus *om. P* | sic] sit *Mc₂*; sicut *F (ac.)* | et *om. P N (ac.) Mn₃* | ex *om. Y* **20** qui *F (ac.) Na₁* | esurire] et *add. Zh₁* **21** haec *ζ edd* | non] nihil non *Y* (non *eras.*) poterit] quicquam *add. Zh₁* | sed si *β edd* | dicuntur *Mc₂* | ita *δ*

se, falsa erunt et illa quae de corpore creduntur; si autem ex eo verum corpus quia vera officia corporis, ex eo vera anima quia vera officia animae.

mi 219 (4.) Quid ergo? Quoniam dominus factus est infirmus propter te, o homo qui audis, non tibi compares deum (etenim creatura es, ille creator tuus) nec illum hominem tibi conferas, quia propter te homo deus tuus, verbum, filius dei, sed illum hominem tibi praeferas tamquam mediatorem, deum autem super omnem creaturam, et sic intellegas, quia qui homo factus est propter te non incongrue orat pro te. Non incongrue potuit et ista verba dicere propter te: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME. Sed ista verba, si non intellegamus inimicos, falsa erunt, ipsum dominum Iesum Christum cogitantes. Quomodo enim verum est, si Christus dominus loquitur, EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME, ex persona hominis, ex persona infirmitatis, ex persona carnis? quomodo verum est, quandoquidem iucundati sunt inimici eius super eum, quando illum crucifixerunt, tenuerunt eum et flagellaverunt et colaphizaverunt dicentes: *Prophetiza nobis, Christe?*

4, 16 Matth. 26,68

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

22 creduntur] dicuntur Sh_1 **23** ex eo] et ex eo *Y* | vera²] vero *S K* **4, 1** ergo *om.* Mc_2 | quoniam] dominus *praem.* ε_2; quod *γ β δ ε* Zh_1 *ζ* Sh_1; quia *P* (*ac.*) **2** qui] quae Mn_3; quia *ζ* | comparis *S*; comparas *δ* (*exc. A*) Zh_1 **3** tus *P* **4** deus tuus homo *tr. ζ* | tuus] et *add. P γ* (*pc. C*) *β φ edd* **5** dominus Zh_1 supra *P χ C* ε_ω Mn_3 *ζ edd* **6** si *γ β* ε_ω (*exc.* Lx_2) *ζ* (non *add.*); *ut *add. α* | intellegis *β* | homo *tr. ante* qui *Y*; *tr. post* est *α* | propter] pro *F* **7** non¹ ... te *om. Y X* (*ac.*) | te²] *si ergo non incongrue orat pro te *add.* ε_2 Mn_3 Sh_1 *edd* | non² *om.* Sh_1 | potuit] pro te *add. Y* | verba] dei *add.* Sh_1 **8** propter] pro Sh_1 te¹ explicit tractatus primus incipit II in eodem psalmo *add.* Mc_2; explicit de titulo. incipit expositio psalmi *add. F*; alia expositio eiusdem psalmi *add.* Na_1; item de eodem *add.* Sh_1 **10** inimicos] nec iucundasti inimicos meos super me *ζ* | si ipsum ... cogitemus *ζ* | dominum] nostrum *add.* Sh_1 **11** verbum (*bis*) *δ* (*ac. G*) ε_ω (*exc.* P_8) | est *om. P* ε_2 **13** carnis] nec iucundasti inimicos meos super me *add. β* **15** illum *vl.* Sh_1; eum Sh_1 **16** colaphizaverunt] eum *add.* Mc_2 Na_1 Ar_1

Ista iucunditas eorum quasi cogit nos putare falsum esse quod dictum est. Deinde cum in cruce penderet, transibant vel stabant et attendebant et caput movebant et dicebant: Ecce filius dei, *alios salvos fecit, seipsum non potest; descendat de cruce, et credimus in eum*; dicentes ista nonne iucundabantur super eum? Ubi est ergo ista vox: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME?

(5.) Fortasse non est ista vox domini nostri Iesu Christi, sed ipsius hominis, sed universae ecclesiae populi Christiani, quia omnis homo in Christo unus homo est et unitas Christianorum unus homo. Fortasse ipse homo, id est unitas Christianorum ipsa dicit: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME. Quomodo et hoc verum est de illis? Non sunt prehensi apostoli, non sunt caesi, non sunt cc 178 flagellati, non sunt occisi, non sunt crucifixi, non sunt incensi vivi, non ad bestias pugnaverunt quorum memorias celebramus? Quando autem ista illis faciebant homines, nonne iucundabantur super eos? Quomodo ergo potest et Christianus populus dicere: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME?

18sq. *cf.* Matth. 27,39 **19** *cf.* Matth. 27,40 **19–21** alios ... eum[1]] Matth. 27,42

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

18 est] nec iucundasti inimicos meos super me *add. edd* | penderet] et *add. Ar₁ ε_ω Mn₃ ζ edd* | *transiebant α (isti *add. Mc₂*) κ Zh₁ **19** et[2]] vel *Ar₁* **20** facit δ (*ac.*) ε | seipsum] salvare *add. Y* | credemus *Zh₁* | in eum] ei *Ar₁ δ* **21** iucundabuntur *Mn₃* **22** vox ista *tr. Mn₃ ζ Sh₁* **5, 1** est *om. Mc₂* | ista *om. P* | nostri *om. P α* | sed] id est *P C (pc.) β φ* (in *add. N*) *Sh₁* **2** sed] id est *fortasse melius* **3** in Christo *om. φ Sh₁* | est homo *tr. γ β* | est *om. Mn₃* Christianorum *vl. Sh₁*; populorum *Sh₁* **4** fortasse *α Sh₁*; *forte *cett* | homo[2] *om. δ* | homo[2] ... Christianorum *om. Mc₂ N (ac.)* **7** prensi *P F (pc.) Mn₃*; apprehensi *Mc₂* (a- *ir.*) *ζ*; pensi *F (ac.) Na₁ Sh₁*; comprehensi *edd* | sunt[2] *om. ε₂* **8** sunt[1] *om. ζ* **10** illi *δ* | iucundabuntur *Y* **11** et *om. P K Y Zh₁* | populus Christianus *tr. δ Zh₁ edd* **12** iucundasti] me *add. ε₁ (ac.)*

(6.) Intellegimus hoc, si videamus primo titulum psalmi. Habet enim: IN FINEM, PSALMUS CANTICI DEDICATIONIS ps. 29,1
DOMUS, IPSI DAVID. In hoc titulo est omnis spes et universum sacramentum dissolvendae huius quaestionis. Dedicabitur domus aliquando, quae modo fabricatur. Modo enim fabricatur domus, id est ecclesia, postea dedicabitur. In dedicatione apparebit gloria populi Christiani, quae modo latet. Saeviant modo inimici, humilient, faciant non quidquid volunt, sed quidquid desuper permittuntur. Non enim quidquid passi ab inimicis fuerimus, inimicis deputandum est et non domino deo nostro, quandoquidem in
ma 137 ipso exemplo mediatore demonstravit nobis desuper permitti ho-
mi 220 mines nocere, non voluntatem nocendi desuper dari, sed potestatem. Unusquisque enim malus apud se habet voluntatem nocendi; ut autem possit nocere, non habet in potestate. Ut velit, iam reus est; ut possit, occulta dispensatione providentiae dei in alium permittitur ad poenam, in alium permittitur ad probationem, in alium permittitur ad coronam: Ad poenam, quomodo permissi sunt allophyli, id est alienigenae, capere populum Israel, quia peccaverunt in deum; ad probationem autem permissus est diabolus in Iob: probatus est Iob, confusus est diabolus; ad coronam vero

6, 19sq. *cf.* Iob 1,12

P α (F Mc$_2$ *Na*$_1$*) κ (χ (S K Y) γ (C Ar*$_1$*) β (R Ro*$_{11}$ *F*$_5$*)) φ (δ (A G) ε*$_\omega$ *(ε*$_2$ *(Lx*$_2$*) ε (N X) ε*$_1$ *(Zh*$_1$ *P*$_8$*)) Mn*$_3$ *ζ) Sh*$_1$ *edd (lo ma mi cc)*

6, 1 intellegemus *S edd*; intellegamus *Y δ ε*$_\omega$ *(exc. P*$_8$*) ζ* | titulo *γ (ac. Ar*$_1$*)* 3 est *om. Y P*$_8$ *(ac.)* 4 dedicatur *α* 5 modo enim fabricatur *om. ε*$_2$ | modo² ... domus *om. Y* | ergo *P* 7 populi *om. Mn*$_1$ 8 non] nunc *δ (exc. A)* 9 ab inimicis passi *tr. Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | inimicis²] hoc *praem. ζ* 10 deputandum] de corde putandum *δ (exc. G; ac. A)*; de corde deputandum *δ (exc. A)* | nostro] non *σ (nam pc. F)* 11 ipso] suo *add. C edd* | mediatorem *Mn*$_1$ *(ac.) Sh*$_1$ *Zh*^{2} : mediator *P (ac.) δ (exc. A; pc. G) Mn*$_2$ *ζ Sh*$_2$ *edd*: mediator est *δ (ac. G) ε*: mediatoris *C (pc.) β P*$_8$ | nobis] quando *praem. ζ* | permitti *σ (permittente pc. F) γ (in. C) ε Zh*^{2} *edd* 12 nocere *P I χ ε* 13 voluntatem habet *tr. ζ* 14 nocere *S* | (in *om.*) potestatem *α Y C (ac.) ζ* 15 et providentia *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 17 ad poenam *om. Mc*$_1$ *Na*$_1$; et ad poenam quidem *I Sh*$_2$ | quo permissi 18 sunt] ab illo *add. γ I* 19 permissum ... diabolum *ε* 20 confossus *Zh*^{2}

permissi sunt persecutores in martyres: occisi sunt martyres, quasi vicisse se arbitrati sunt persecutores; illi in manifesto falso triumphaverunt, illi in occulto vero coronati sunt. Ergo in quem permittitur, occultae dispensationis est providentiae dei; ut autem velit nocere, ipsius hominis est; non enim continuo quem vult occidit.

(7.) Itaque ipse dominus, iudex vivorum et mortuorum, stans ante hominem iudicem, praebens nobis humilitatis et patientiae documentum, non victus, sed militi pugnandi exemplum demonstrans, minanti iudici, tumenti superbia et dicenti: *Nescis quia potestatem habeo dimittendi et occidendi te*, abstulit typhum inflantis et tamquam reddens exsufflationem qua detumesceret: *Non haberes* inquit *in me potestatem, nisi data tibi esset desuper*. Et Iob – nempe diabolus occidit filios ipsius, diabolus tulit omnem substantiam ipsius – , et ille quid? *Dominus dedit et dominus abstulit; sicut domino placuit ita factum est, sit nomen domini benedictum*. Non triumphet inimicus, quia ipse fecit. 'Novi ego' inquit 'a quo sit permissus; diabolo tribuatur nocendi voluntas, domino meo probandi potestas.' In ipso vulnere corporis accedit uxor relicta, sicut Eva adiutrix diaboli, non consolatrix mariti: tentat et dicit inter multas increpationes: *Dic aliquod verbum in deum et morere.* Et ille Adam in stercore cautior quam Adam in paradiso

cc 179

7,4–7 Ioh. 19,10–11 **9–11** Iob 1,21 **15sq.** Iob 2,9

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

21 permissi sunt *om.* ε_1 **22** vici sese $S\zeta$ | false P | triumpharunt *edd* **23** vero $\alpha S K$; vere *cett edd* **25** vellet $\gamma\beta$ | non enim] et eum $\gamma\beta\phi$ (*exc.* Lx_2) **26** occidet P **7,2** humilitatis] exemplum *add.* ζ **3** documenta ϕSh_1 | victis Zh_1 | pugnanti Ar_1 (*pc.*) δ (*exc.* A; *pc.* G) $N\zeta$ **4** iudice tumente ... dicente Zh_1 tumentis ... dicentis ε_2 | superbiae K **5** typhum $P Y C$ (*ac.*) *edd*; typum *cett* **6** inflanti se β | exsufflatione $Mc_2 Na_1$ | detumescebat Mc_2 **7** inquit **tr. post* me $P Mc_2 \kappa\delta$ | potestatem in me *tr.* ζ | tibi data esset *tr.* $\gamma\beta\delta$; data esset tibi *tr.* $Mn_3 Sh_1$ | desuper *tr. post* nisi Ar_1 **8** diabolus[1]] tentavit (et *add.* $C Ro_{11}$) *add.* γ (*mg.* C) β **9** ipsius] eius $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta Sh_1$ | et[2]] et *om.* $P\gamma\beta\phi$ *edd* **12** sit *om.* $Mc_2 Na_1$; sum δ **13** corporis vulnere *tr.* ζ | accidit K **14** in Eva Mc_2 **15** deo α (domino Mc_2) **16** morire K

– nam Adam in paradiso consensit mulieri, ut de paradiso dimitteretur; Adam in stercore respuit mulierem, ut ad paradisum admitteretur – quid ergo ille Adam in stercore parturiens immortalitatem intrinsecus, vermibus fluescens extrinsecus, quid ait mulieri? *Tamquam una ex insipientibus mulieribus locuta es. Si bona percepimus de manu domini, mala non sustineamus?* Iterum et ille manum domini dixit in se, quod eum diabolus percusserat, quia non attendebat quis percuteret, sed quis permitteret. Namque et ipse diabolus eandem potestatem, quam sibi volebat dari, manum domini appellavit. Nam obiciens crimen iusto viro, cui dominus perhibebat testimonium, ait deo: '*Numquid gratis Iob colit deum?* mi 221 Tanta bona illi dedisti, propterea te colit; *sed mitte manum tuam et tange omnia quae sunt eius, nisi in faciem tuam benedixerit tibi.*' Quid est: *Mitte manum tuam?* Cum ipse vellet mittere, sed quia ipse non posset mittere manum suam, ipsam potestatem, quam accepit a deo, manum dei appellavit.

ma 138 (8.) Quid ergo, fratres, quia tanta inimici in Christianos fecerunt, exsultaverunt et iucundati sunt super eos? Sed quando apparebit quia non sunt iucundati? quando illi confundentur, illi

---

21sq. Iob 2,10 **27–29** Iob 1,9.11

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

17 consentit *δ* | emitteretur *edd* **18** Adam ... admitteretur *om. α* | ut *om. δ* | amitteretur *K δ* (dimitteretur *pc. A*) **19** quod *ε*$_2$ **20** fluens *F*$_5$ *Sh*$_1$ **21** mulieribus *om. ε*$_1$ *ε Mn*$_3$ *Vulg* **22** suscepimus *K Y Ar*$_1$ *Mc*$_2$ *ζ Sh*$_1$ | mala] autem (*om. Mc*$_2$) quare (*cf. Vulg*) *add. α Mc*$_2$ *Sh*$_1$ | sustinemus *ζ*: *sustinebimus *P δ edd* | itaque *Y* | et] ea *χ* (eam *Y*) **23** dixit] appellat *Y* (*cf. post* percusserat) | in se] esse *F* (*pc.*) *β* | quod] quando *Mn*$_3$ **24** percuret *P* et *om. Mc*$_2$ **27** periberat *P* | domino *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | colit Iob *tr. P φ* | deum] dominum *P δ ε*$_ω$ (*exc. X*) *edd*; nonne tu vallasti eum ac domum eius universamque substantiam eius per circuitum operibus manuum eius benedixisti et possessio eius crevit in terra *add. edd* (*cf. Iob 1,10*) **28** emitte *α* **29** facie tua *α Mn*$_3$ *Vulg*; facie sua *ε*$_2$ **30** velit *Y* | sed ... mittere *om. P ε*$_2$ (*ac.*) **31** possit *K Y γ* (*ac.*) *X* (*ac.*) *P*$_8$ **32** accepi *Y* | domino *F* | domini *δ* **8, 1** in Christianos inimici (inimicos *δ* (*exc. A*)) *tr. δ* | fecerunt] et *add. edd* **2** *exsultarunt *P α δ* | et *om. F*$_5$ | sunt *om. K*; *post* eos *P* **3** confundetur *P*

exsultabunt, in adventu domini dei nostri, cum venerit ferens in manu retributiones, damnationem impiis, regnum iustis, societatem cum diabolo iniquis, societatem cum Christo fidelibus. Quando ergo hoc ostenderit, quando stabunt iusti in magna constantia – de scripturis dico, recordamini lectionem de libro sapientiae: *Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se angustaverunt; illi autem dicent inter se paenitentes et prae angustia spiritus gementes: Quid nobis profuit superbia, et divitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra*. Et quid dicunt de iustis? *Quomodo computati sunt inter filios dei, et inter sanctos sors illorum est?* – , tunc erit dedicatio domus, quae modo in tribulationibus fabricatur; tunc recte dicet populus ille: EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME. Vera ergo erit vox ista in populo dei, qui populus modo angustatur, modo tribulatur tantis tentationibus, tantis scandalis, tantis insecutionibus, tanta pressura. Haec tormenta animi non sentit in ecclesia qui non proficit (putat enim quia pax est); sed incipiat proficere, et tunc videt in qua pressura sit, quia *cum crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania*; et qui apponit scientiam, apponit dolorem.

cc 180

8, 9–12 Sap. 5,1.3.8–9 **13sq.** Sap. 5,5 **22sq.** *cf.* Matth. 13,26 **23** *cf.* Eccl. 1,18

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

4 adventum *P α χ P₈* | dei *om. P δ ε₂ Zh₁ (ac.) Mn₃ Sh₁* | nostri] Iesu Christi *add. δ* 5 manu] sua *add. P* | retributionis *γ P₈*; retributionem *Mc₂* | damnationes *α (om. Mc₂) ε₂ Mn₃ Sh₁* 6 diabolo cum *tr. δ* 7 hoc ergo *tr. ε_ω (ac. X) Mn₃ Sh₁* | ostendet *β δ ε_ω (exc. Lx₂) ζ* 8 recordor mihi *Zh₁* | in lectione *Ar₁* 10 *per angustiam *α χ δ Vulg*; per angustias *P ε₂* 11 spiritus *om. α (ac. F) χ C (ac.) Zh₁ (ac.)* | ingemiscentes *Mc₂* 12 transierunt] enim *add. κ P₈ ζ edd* illa omnia *tr. Y* 13 dicent *edd* 15 in] inter *P* | dicit *Mc₂ γ (ac.) β δ (exc. G) ε_ω (exc. Zh₁; ac. X) Mn₃ Sh₁* (et *add.*) 18 modo angustatur *om. Mc₂* | tantis *om. α* 20 anima *ε₂* 21 incipiet *δ (exc. A; incipit ac. G)*; incipiant *α (ac. F)* videbit *F (pc.) Y edd*; vidit *ε₂* | in qua] in quanta *Mc₂*; quod in *γ β* 22 sit *tr. ante* pressura *δ*; est *ε_ω (exc. Lx₂) ζ* | qui *Mc₂ Na₁* | herba ... fecisset *om. ε₂* 23 apparuerunt] et *add. F (sl.) Vulg edd* | apponit²] apponet *Mc₂*; et *add. Y* dolorem *om. Mc₂*

Proficiat, et videbit ubi sit; existat fructus, et apparebunt zizania. Vox veridica est per apostolum, deleri non potest ab initio usque in finem: *Sed et omnes, qui volunt* inquit *pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur. Maligni autem homines et seductores proficient in peius, ipsi errantes et alios in errorem mittentes.* Et unde verba illa psalmi: *Sustine dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine dominum?* Parum erat semel *sustine dominum*, nisi repeteret; ne forte sustineret biduo, triduo, quatriduo, et maneret pressura et tribulatio; ideo addidit: *Viriliter age;* addidit: *Et confortetur cor tuum.* Et quia ab initio usque ad finem sic erit, quod habet sententia in capite, hoc habet in fine: *Et sustine dominum.* Transeunt ista quae te premunt, et veniet quem sustines, et exterget sudorem, siccabit lacrimam, ultra non flebis. Modo autem gemamus in tribulationibus, sicut dicit Iob: *Nonne tentatio est vita humana super terram?*

(9.) Tamen, fratres, antequam veniat dies dedicationis domus, videamus quia iam dedicatum est caput nostrum; iam facta est dedicatio domus in capite tamquam dedicatio fundamenti. Ca-

26–28 2 Tim. 3,12–13 **29sq.** Ps. 26,14 **37sq.** Iob 7,1

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

24 proficiet *γ (ac. C) ε₂ X (ac.) Zh₁* | et¹ *om. Zh₁* | existat] et videbit *add. γ (ac. C) φ* (et videbunt *G P₈*) | et²] tunc *add. Zh₁* | apparebit *Y ε₂* **25** veredicta *C (ac.) ζ*; vero dicta *δ* **26** in¹ *codd*; ad *edd* | et *om. P* | inquit qui volunt *tr. P δ* (*exc. A*) **27** *patientur *P Mc₂ Na₁ χ Vulg* | mali *Mc₂ Vulg*; magni *Mn₃* proficiunt *γ β ε_ω* (*exc. Lx₂*) *Mn₃ ζ Sh₁ edd* **28** errore *δ* (*exc. G*) *N* | unde] sunt *add. Y edd* | illa verba psalmi (psalmi verba *tr. δ* (*exc. A*)) *tr. P δ ζ* **29** et *om. ε₂ Mn₃* **30** parum ... dominum *om. Mc₂* | sustine semel *tr. δ* | *sustinere *F Na₁ ε_ω ζ* **31** sustinere *δ*; sustineres *ζ* | quadriduo *P C δ Zh₁*; quatruo *S*; quadruo *add. K* | maneret] non erat *Zh₁* **32** addidit¹] addit *κ* (*exc. Ar₁*); addicit *Mc₂* | addidit²] addit *χ*; et addidit *X ζ* **33** qui *Mc₂ Na₁* | ad] in *δ* (*exc. A*) *N* (*pc.*) *ζ edd* **34** sententia in] sententiam *α* | habet²] et *add. ζ* | finem *χ γ* (*ac. C*) *ε_ω* (*exc. Zh₁*) | et *om. ζ* **35** et transeunt *ε₂ Mn₃*; transient *Y* | sustinet *α* (*ac. F*) **36** extergit *α* (*ac. F*) *S K C* (*ac.*); exercet *ε₂* | sic abiit lacrima *Y* **38** hominis *α Vulg* | in terra *ε₂* **9,1** veniet *Zh₁* **3** fundamenti dedicatio *tr. ζ*

put sursum est, fundamentum deorsum; et ne forte propterea male dixerimus fundamentum esse Christum: culmen est potius, ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris. Sed puto nos non errasse; apostolus enim dixit: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus; si quis autem superaedificaverit supra fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos* – qui bene vivunt, qui deum honorant et laudant, qui patientes sunt in tribulationibus, qui desiderant patriam, ipsi aedificant *aurum, argentum, lapides pretiosos*; qui autem amant adhuc saecularia et negotiis terrenis implicati sunt et dediti sunt vinculis quibusdam et affectibus carnis, domibus suis, coniugibus, possessionibus et tamen Christiani sunt, ita ut cor eorum non recedat a Christo, et nihil praeponant Christo, quomodo in aedificando nihil praeponitur fundamento, aedificant quidem ipsi *ligna, fenum, stipulam*; sed quid secutus est? *Uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit*, ignis tribulationis et tentationis. Iste ignis multos martyres hic probavit, omne autem genus humanum probat in fine. Inventi sunt martyres qui haberent ista saecularia; quam multi divites et senatores passi sunt! Aedificabant tamen quidam eorum *ligna, fenum, stipulam* in affectibus carnalium et

mi 222 cc 181 ma 139

9,7–18 1 Cor. 3,11*sq.* 18–30 1 Cor. 3,13–15

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) 9,10 qui[1] *inc. Beda* (Fransen 153)

4 deorsum] iusum δ (*pc. G*); inferius ε_2 *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | et *om. Mc*$_2$ *Na*$_1$ γ β ε *Zh*$_1$ ζ *edd*; est δ 5 dixerim β | ascendit] enim *add.* ζ 6 servasse *Zh*$_1$ 7 enim[2] *om. Mc*$_2$ ε_2 *Mn*$_3$ 8 id *om. Zh*$_1$ | Iesus Christus *tr. edd* 9 fundamentum] hoc *add. F Y C* (*sl.*) *edd* 10 qui[2] quoniam *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | dominum *Zh*$_1$ 11 qui[2] quae *Ar*$_1$ 12 adhuc amant *tr. P* 13 terrae *Zh*$_1$ | implicati] occupati *P* | sunt[2] *om.* ε_2 *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 14 in vinculis δ *Beda* | affectionibus α *Sh*$_1$ | coniugiis *Beda* 15 non cor eorum *tr.* $\gamma\beta$ | (non *om.*) recedant *Mc*$_2$ 16 et ... Christo *om. Beda* | nil ε_2 | proponant δ (proponunt *A*) ε_ω (*exc. Zh*$_1$; *ac. X*) 17 nil ε_2 *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | ipsi *om.* ζ | lignum *Zh*$_1$ 18 stipula ε_2 19 tribulationibus *Mc*$_2$; tribulatio *P* | et tentationis *om. P* ε_2 20 probavit hic martyres *tr.* δ *Beda* | probat *F C* (*ac.*) *Sh*$_1$ | probatur *Y* ζ 21 finem *F* (*pc.*) $\gamma\beta\delta\varepsilon_\omega$ (*exc. Zh*$_1$); fide ζ | quia ε 23 fenum] et *add. Y* | carnalibus ϕ

saecularium curarum, sed tamen quia Christum fundamentum habebant, super quod aedificabant, arsit fenum, et ipsi remanserunt in fundamento. Sic dicit apostolus: *Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet* et nihil perdet; quia quod amavit, hoc inveniet. Quid ergo illis fit? ignis tribulationis probabit eos. *Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet; si cuius opus arserit, damnum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Sed aliud est igne non laedi, aliud per ignem salvari. Et unde? propter fundamentum. Non recedat ergo de corde fundamentum. Noli super fenum ponere fundamentum, hoc est noli anteponere fenum fundamento, ut fenum habeat primum locum in corde tuo et secundum Christus; sed si iam non potest nisi esse ibi fenum, vel primum locum ibi habeat Christus et fenum secundum.

(10.) Ergo fundamentum est Christus, quomodo dixi; dedicatum est caput nostrum; ipsum caput est fundamentum. Sed fundamentum deorsum solet esse, caput autem sursum. Intellegat sanctitas vestra quid dicam, fortassis explicabo in nomine Christi: Pondera gemina sunt; pondus enim est impetus quidam cuiusque rei velut conantis ad locum suum; hoc est pondus. Fers lapidem

---

10, 1 quomodo dixi] *cf.* 9,2

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F)) φ (δ (A G) ε₂ (ε₃ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₂)) Mn₁ ζ) Sh₁ Beda edd (lo ma mi cc) 36 secundum *dies. Beda*

---

24 horarum χ C (*ac.*) | Christum α *Sh₁ edd*; **om. cett* 25 manserunt *P κ φ*; permanserunt *Beda* 26 (in *om.*) fundamentum γ (*ac.* C) β | sicut γ β N ζ | si *om. P* | manserit γ (*pc.* C) φ *edd* 27 accipiat K Y (*pc.*) | et **om. P ε₂ Mn Beda* | perdit γ (*ac.* C) β *Beda* | amabat ζ | hoc] homo *Mc₂* | invenit γ (*ac.* C) β 28 illic *P*; illi χ C (*pc.*) δ ζ *Sh₁*; ille *Ar₁* β ε₂ (*ac.* N) *Mn₁ Beda* | fiet C (*pc.*) *Beda*; facit *Ar₁*; fecit β ε₂ *Mn* ζ | tribulationis α (tribulationibus *Mc₂*) *Sh₁*; *om. cett* probabit] probavit C β ε₂ (*exc. Lx₂*; *ac.* X) *Mn₁* (*pc.*) ζ *Sh₁* (*ac.*) | eos α *Sh* (*ac.*); *om. cett* | opus *om.* Y (*ac.*) ε₂ *Beda* 30 ipse ... ignem] et cetera *Beda* | erit *om. Mc₂* 31 igni γ β | igne ... per *om. Mc₂* | aliud] est *add.* γ β δ ε ζ | igne *P* 32 ergo] igitur *Sh₁* | fundamentum de corde *tr.* ζ; fundamentum a corde δ (*exc. A*) | supra *P φ* (*pc. Zh₁*) *Beda* 33 fundamentum fenum ponere *tr. Mn₁* | poni *F* | hoc ... fundamento *om.* Y | est] et ε₁ 34 suo ... Christum S K 35 si *om.* α *Beda* 36 habeat ibi *tr. F* 10, 1 Christus est *tr. Sh* 4 quid] quod δ | Iesu Christi φ *Sh* 5 impetus *om.* ε₁ 6 conatus ε₁ (conatis *ac.*) *Zh₁* | fers] ferri γ; ferrum β (*ac. R*)

manu, pateris pondus; premit manum tuam, quia locum suum quaerit. Et vis videre quid quaerat? Subtrahe manum: Venit ad terram, quiescit in terra; pervenit quo tendebat, invenit locum suum. Pondus ergo ille motus erat quasi spontaneus, sine anima, sine sensu. Sunt alia quae sursum versus petunt locum. Namque si aquam mittas super oleum, pondere suo in ima tendit; locum enim suum quaerit, ordinari quaerit, quia praeter ordinem est aqua super oleum. Donec ergo veniat ad ordinem suum, inquietus motus est, donec teneat locum suum. Contra, oleum funde sub aqua, verbi gratia quemadmodum si vas olei cadat in aquam, in abyssum, in mare et frangatur: non se patitur oleum subter. Quomodo aqua super oleum missa pondere ad ima locum suum quaerit, sic oleum subter aquam fusum pondere ad summa locum suum quaerit. Si ergo ita est, fratres, quo tendit aqua et ignis? Ignis sursum fertur, locum suum quaerit; et aqua locum suum quaerit. Pondere suo lapis ima petit et tignum et columna et terra, unde aedificantur istae domus; de illo ergo sunt genere rerum, quae pondere suo deorsum feruntur. Manifestum est ergo ideo deorsum accipere fundamentum, quia pondere suo deorsum

cc 182

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

7 manum *N* | patens *δ* 8 videre *om. α* 9 terra *ε*$_2$ | terram *S C* 10 illud *P F (pc.) κ φ Sh*$_1$ *edd* 11 versus *om. ε*$_2$; versa *α*; conversa *γ*; missa *ζ* | appetunt *Sh*$_1$ (repetunt *vl.*) | nam quasi *S* 12 aquam] aliqua *Mc*$_2$ *Na*$_1$ (*ac.*) | mittis *K* 13 quaerit suum *tr. Zh*$_1$ | ordinare *γ* (*ac. Ar*$_1$) | ordinari quaerit *om. Zh*$_1$ ordine *Mc*$_2$ 14 venit *ζ* 15 est motus *tr. Sh*$_1$ | funde oleum *tr. β* | fundes *P Zh*$_1$ 16 sub aquam *Zh*$_1$; super aquam *Y* | olei] cum oleo *ζ* | aqua *P α γ R ε*$_2$ *ε (ac. N) Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 17 abysso *P δ ε*$_2$ *Sh*$_1$ | mari *Sh*$_1$ | et *om. δ* | frangitur *Y* separatur *ε*$_2$ *N (pc.)* 18 *sed quomodo *P δ N Sh*$_1$ | missam *Mc*$_2$ | pondere] suo *add. γ (mg. C) β φ* (ad ima pondere suo *Lx*$_2$) *Sh*$_1$ | quaerit locum suum *tr. Sh*$_1$ 19 sic ... quaerit *om. ε*$_2$ | aqua *P α* | sine pondere *α*; pondere suo *β P*$_δ$ *(pc.) Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | summam *C δ (exc. G; ac. A) ε (ac. X)* 20 si ... est] sic ergo *ε*$_2$ *Mn*$_3$ | fratres est *tr. ε*$_1$ | ignis et aqua *tr. φ Sh*$_1$ *edd* 21 ignis] et *add. ε*$_2$ sursum] summum *α* (sub *vl. F*) | fertur] tendit *κ* | locum^2 ... quaerit *om. α (ac. F)* 22 lignum *Mc*$_2$ *γ β φ (exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* | columnae *γ β ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd* 23 aedificatur ista *γ β* | domus *om. ζ*; *tr. ante* istae *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 24 deorsum] versus *add. Sh*$_1$ | est *om. ε*$_2$ | ergo] autem *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 25 deorsum^1] iusum *φ (exc. P*$_8$) | deorsus *δ*

versus feruntur; et nisi sit quod sustineat, totum cadit, quia totum ad terram vergit. Rebus ergo ad imum tendentibus in imo ponitur fundamentum; ecclesia vero dei in imo posita tendit in
ma 140 caelum. Fundamentum ergo nostrum ibi positum est dominus
30 noster Iesus Christus sedens ad dexteram patris. Si ergo intellexit sanctitas vestra, quia iam dedicatum est fundamentum nostrum, audiamus breviter psalmum et decurramus.

(11.) EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME NEC IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME. Quos inimicos? Iudaeos? In dedicatione fundamenti ipsam dedicationem intellegamus domus futurae. Quod enim dicitur modo ex persona fundamenti, tunc dicetur ex persona universae domus. Quos ergo inimicos? Iudaeos an potius diabolum et angelos eius, qui confusi discesserunt, postquam dominus resurrexit? Praepositus mortis doluit victam mortem. Et non IUCUNDASTI INIMICOS MEOS SUPER ME, quia teneri apud inferos non potuit. ps. 29,2

(12.) DOMINE DEUS MEUS, CLAMAVI AD TE, ET SANASTI ME. Oravit in monte dominus ante passionem: sanavit illum. Quem sanavit? qui numquam aegrotavit, verbum deum, verbum divinitatem? Non, sed mortem carnis portabat, vulnus tuum portabat sanaturus te de vulnere tuo. Sanata est autem caro. Quomodo? cum resurrexit. Audi apostolum, vide veram sanitatem: *Ab-* ps. 29,3

12,2 *cf.* Matth. 26,39 6–8 1 Cor. 15,54–55

P α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) φ (δ (*A G*) ε$_\omega$ (ε$_2$ (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε (*Zh P*)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 12,2 oravit *inc.* ω

26 versum *Zh*$_1$ | ni δ (*exc. A*) | sit *om.* α (*ac. F*); habeat *Y* | quia ... vergit *om.* ε$_2$ *Mn*$_3$ 27 vergit ad terram *tr. Zh*$_1$ | imam δ (*ac.*); ima *Y* γ β ε$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *Mn*$_3$ ζ *Sh*$_1$ *edd* 28 ima ε$_2$ (*ac.*) *X* (*ac.*) ζ | in^2] ad *K Y* 29 ergo] enim ε$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 30 intellexit *tr. post* vestra *Zh Mn*$_3$ *Sh*$_1$; intellegit χ 32 breviter] et *add. F* discurramus ε$_2$ *Zh*$_1$ 11,3 in dedicatione fundamenti *om. Y* | dedicationem *C* (*ac.*) *Ro*$_{11}$ ε$_\omega$ (*exc. Zh*$_1$; *ac. Lx*$_2$) | fundamenti ... dedicationem *om. Mc*$_2$ 4 modo *om.* ε$_2$ 6 discesserunt confusi *tr.* δ 7 deus κ | praepositos *K* 8 et non] nec χ (*ac. S*) 9 potui γ β ζ (*tr. ante* apud) *edd* 12,2 illum] eum *edd* 3 deum] domini φ (dei *Mn*$_3$) *Sh*$_1$ 4 divitatem ε$_2$ 5 te *om. Mc*$_2$ | de *om. Y* sana χ *C* (*ac.*) | quando *edd* 6 surrexit β *Mn*$_3$ | vide *om. P*

sorpta est, ait, *mors in victoriam. Ubi est, mors, aculeus tuus? Ubi est, mors, contentio tua?* Ergo exaltatio illa nostra tunc erit, vocis Christi modo est exaltatio.

ps. 29,4 (13.) DOMINE, REDUXISTI AB INFERIS ANIMAM MEAM. cc 183
Non opus est ut exponatur. SALVUM FECISTI ME A DESCENDENTIBUS IN LACUM. Qui sunt qui descendunt in lacum? omnes peccatores mergentes in profundum. Lacus est enim profunditas saeculi. Quae est ista profunditas saeculi? abundantia luxuriae et nequitiae. Qui ergo libidinibus se immergunt et terrenis desideriis, descendunt in lacum; tales Christum persecuti sunt. Sed quid dicit? SALVUM FECISTI ME A DESCENDENTIBUS IN LACUM.

ps. 29,5 (14.) PSALLITE DOMINO, SANCTI EIUS. Quia resurrexit caput vestrum, hoc sperate, membra cetera, quod videtis in capite; hoc sperate, membra, quod credidistis in capite. Proverbium est antiquum et verum: 'Qua caput, et cetera membra'. Christus in caelum ascendit, quo nos secuturi sumus; non remansit apud infe- mi 224
ros: resurrexit, iam non moritur; cum resurrexerimus et nos, iam non moriemur. Has ergo promissiones habentes PSALLITE DOMINO, SANCTI EIUS, ET CONFITEMINI MEMORIAE SANCTITATIS EIUS. Quid est: CONFITEMINI MEMORIAE? Obliti enim eratis eum, sed ipse vos non est oblitus.

14, 4 qua ... membra] *cf.* Otto, Sprichwörter, p. 75 6 *cf.* Rom. 6,9

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) ϖ Sh₁ edd (lo ma mi cc) 9 exaltatio *des. w* 14, 1 quia *inc. w* 2 capite *des. w*

---

7 victoria *P δ (pc. G) ε₂ (pc.) w ε₁ Mn₃ ζ Sh₁ Vulg* 8 mors *om. δ (exc. A; ac. G) Zh₁* | exaltatio ergo *tr. Mc₂* | exsultatio *P S γ β δ ε₂ w Mn₃* | nostra *om. Mn₃*; nostrae *γ β edd* 9 exsultatio *P κ (exc. K) δ ε₂ w Mn₃ Sh₁* 13, 1 deduxisti *Sh₁* anima mea *P* 2 est opus *tr. Zh₁* | salvasti *Sh₁ Vulg Ψ_αβκ* | me fecisti *tr. ζ* 4 enim *om. Mc₂*; *tr. ante* est *Zh₁ ζ* 5 profunditas ista *tr. Sh₁* | abundantiae *ε₂ Mn₃* | luxuria et nequitia *Zh₁* | et *om. Mc₂ Na₁ Sh₁* 6 sese *edd* | et *om. P* 7 qui *δ* 8 me fecisti *tr. α ζ* 14, 1 qui *S N (ac.)*; quare *ε₂* 2 nostrum *Mc₂ Zh₁ Mn₃ Sh₁* | hoc ... capite *om. Mc₂* | membra] vestra *add. P* | *vidistis *Na₁ ε₂ w Mn₃ Sh₁* 3 hoc ... capite *om. ζ* | membris *Mc₂* | *creditis *α ε₂* 4 qua *P S K*; quia *α* (et *add.*) *Y C (ac.)*; *quo *δ Sh₁*; ubi *cett edd* | et² *om. δ (exc. A)* 7 morituri sumus *Zh₁* 10 eum *om. Y*

(15.) QUONIAM IRA IN INDIGNATIONE EIUS ET VITA IN ps. 29,6
VOLUNTATE EIUS. Ira in indignatione peccatori. *Qua die ederitis, morte moriemini*: Tetigerunt, mortui sunt, dimissi de paradiso, quia IRA IN INDIGNATIONE EIUS; sed non sine spe, quia VITA IN VOLUNTATE EIUS. Quid est: IN VOLUNTATE EIUS? non in viribus nostris, non in meritis nostris, sed quia voluit, salvos nos fecit, non quia digni eramus. Quo est enim peccator dignus nisi supplicio? Sed tamen venit ipse et pro supplicio vitam dedit. Et si impiis vitam donavit, quid servat fidelibus?

(16.) VESPERE DEMORABITUR FLETUS. Nolite timere, quia dixerat nobis: PSALLITE et hic gemitus est; in psallendo exsultatio, in orando gemitus. Geme de praesentibus, psalle de futuris: ora de re, psalle de spe. VESPERE DEMORABITUR FLETUS. Quid est VESPERE DEMORABITUR FLETUS? Vespera fit quando sol occidit. Occidit sol ab homine, id est lux illa iustitiae, praesentiae dei. ma 141 Ideo quando expulsus est Adam, quid dictum est in genesi? *cum deambularet deus in paradiso*. Ad vesperam deambulabat deus: iam ille peccator texerat se intra lignum, nolebat videre faciem dei, ad quam gaudere consueverat: occiderat illi sol iustitiae, non gaudebat ad praesentiam dei. Inde inchoata omnis ista vita morta-

15, 2sq. Gen. 2,17 16, 7sq. *cf.* Gen. 3,8 9sq. *cf.* Gen. 3,8 10 *cf.* Mal. 3,20

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zb$_1$ P$_3$) Mn$_3$ ζ) Sb$_1$ add (ita mss rec.)

15, 2 iram Sb_1 | in *om.* δ | peccatoris α 3 tetigerunt] ederunt β 4 quoniam Zb_1 | quia[1] ... spe *om.* Mc_2 5 quid ... eius *om.* $ε_2Mn_3$ | in (*bis*) *om.* Y 6 non ... nostris *om.* $Mc_2ε_2Mn_3$ 7 non] enim *add.* Y | enim est *tr.* Mc_2Na_1 | dignus] dixit $ε_1$ | nisi *om.* Mc 8 sed] et Sb_1 | sed ... supplicio *P δ Sb add:* *om. ceteri* | venit δ Sb_1; *om. cett. edd* | dedit vitam *tr.* Sb_1 9 qui Mc 16, 1 noli *p Zb$_1$* 2 vobis *ε (ac. X)* psallite] et hic exsultatio est *add.* β 3 in *om.* Mc_1 4 ora ... spe] orare de spe Mc_2 | de[2] *om.* Y | fletur $ε_2$ 5 vespere φ (*exc.* P_6 Sb_1) | sol Mc_1 | occiditur $ε_1$ 6 occidet $ε_2$ Mc_1 | hoc *P* | illa ista *N (ac.)* Zb_1; ista α; illa vera Mn_3Sb_1 | praesentia *P φ Sb$_1$ edd* 7 quid *om.* Y 8 dominus γ *p N Mn$_3$ Sb$_1$* | paradisum *P Na$_1$*; ad vesperam *add. Sb$_1$* 9 ille peccator iam *tr. Mn$_3$* | faciem dei *om.* δ; faciem *P β*; faciem domini ζ 10 quem φ (*exc. Mn$_3$*) consuerat Y 11 inde] ideo *praem.* ε (*ac. X*) | inchoata] est *add. F (pc.) Y P$_5$ edd* | vita ista *tr. Y ε$_ω$ Mn$_3$ ζ edd*

lis. VESPERE DEMORABITUR FLETUS. Diu eris in fletu, o genus humanum; nasceris enim de Adam, et sic est factum; et nos ex Adam sumus, et quotquot crearunt filios et creaturi sunt, ex Adam sunt, ex quo et ipsi creati sunt. VESPERE DEMORABITUR FLETUS ET IN MATUTINUM EXSULTATIO, quando coeperit oriri fidelibus lux, quae occiderat peccatoribus. Nam ideo et dominus Iesus Christus in matutino resurgere voluit de sepulcro, ut quod dedicavit in fundamento hoc promitteret domui. In domino nostro vespera fuit, qua sepultus est, et matutinum, quo resurrexit tertia die. Sepultus es et tu vespere in paradiso et resurrexisti tertio die. Quomodo tertio die? Si saeculum cogites, unus dies est ante legem, secundus sub lege, tertius sub gratia. Quod triduo illo ostendit caput tuum, hoc triduo saeculi ostendetur in te. Quando? in matutino. Sperandum est, laetandum est; sed perferendum modo et gemendum. cc 184

ps. 29,7 (17.) EGO AUTEM DIXI IN MEA ABUNDANTIA: 'NON MOVEBOR IN AETERNUM.' In qua abundantia dixit homo: NON MOVE-

17sq. *cf.* Matth. 28,1

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

12 diu eris *om.* $\beta\,\varepsilon_1$; diversi $\delta\,Mn_3$; deberes γ; demersum *Y* 13 nasceris] nasci moris γ (moreris *pc. Ar₁*); moreris enim *add.* β | est] erit δ | ex] de *Zh₁* 14 Adam] facti *add.* $Y\,\varepsilon_2$; nati *add. Mn₃ Sh₁* | creaverunt δ 16 ad ε *Mn₃ Sh₁ Vulg* $\Psi_{-\kappa}$ | matutino $\gamma\,\beta\,\varepsilon_{-\varepsilon_2}$ (*exc. Lx₂*) | laetitia $\varepsilon_{-\varepsilon_2}$ (*praem. Zh₁*) *Mn₃ Sh₁ Vulg* $\Psi_{-\kappa}$ | coepit *Mn₃ Sh₁* 17 lux fidelibus *tr. Zh₁* | nam] et *add.* χ (*ac. Y*) | et *om. F* 18 Christus Iesus *tr. Y* | resurgere voluit] resurrexit $\alpha\,\kappa\,\varepsilon_{-\varepsilon_2}$ (*exc. Lx₂*: *pc. N*) ζ *edd* 19 praemitteret γ; permitteret *Zh₁* 20 nostro *om. Y C* (*ac.*); nam *K*; non *S* | vespere $\gamma\,\beta\,\varepsilon_{-\varepsilon_2}$ (*exc. P₈*) *Mn₃* (*tr. post* fuit) ζ | fuit vespera *tr. Sh₁* quia $\alpha\,C$ (*pc.*) $\beta\,\delta$ (*exc. G; ac. A*) $\varepsilon_{-\varepsilon_2}$ (*exc. P₈*) ζ | qua *P K* δ (*pc. A*) ε_2; quia δ (*exc. G; ac. A*) ε *Zh₁* ζ 21 tertio *P S* $\gamma\,\varepsilon_2$ *Mn₃ Sh₁ edd* | vesperi χ; vespera *P* resurrexeris *Zh₁* 22 tertia (*bis*) tertia $\delta\,X\,\varepsilon_1\,\zeta$ | secundum α (*ac. F*) | est] dies unus *add. Y* (unus *sl.*) 23 ante] unam *S K* | quo $\varepsilon_2\,X$ (*ac.*) 24 saeculo δ ostendetur $\alpha\,\chi$ (*pc. Y*); ostenditur *cett edd* 25 matutinum *P* ϕ | superandum β | perferendum] est *add. Y* $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc. Lx₂*) *Sh₁ edd* 26 et gemendum modo *tr.* δ | gemendum] modo *add.* $\varepsilon_2\,Mn_3$ 17,1 abundantia mea *tr.* ε *Vulg* 2 dixi ε

BOR IN AETERNUM? Intellegimus, fratres, personam huius hominis? Quis habet hic abundantiam? nemo. Abundantia hominis quae est? aerumna, calamitas. Sed divitiae habent abundantiam? Plus egent quanto plus habent, desideriis vastantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitia contabescunt: quae illis abundantia erat, quando constitutus est homo in paradiso, quando nihil illi deerat, quando deo fruebatur? Sed dixit: NON MOVEBOR IN AETERNUM. Quomodo dixit: NON MOVEBOR IN AETERNUM? quando libenter audivit: *Gustate, et eritis tamquam dii*, cum deus diceret: *Qua die ederitis, morte moriemini*, et diabolus: *Non morte moriemini*. Credens ergo illi talia suadenti dixit: NON MOVEBOR IN AETERNUM.

(18.) Sed quia verum dixerat deus, quod ablaturus esset superbo quod dederat humili, quando eum creavit, sequitur et dicit: DOMINE, IN VOLUNTATE TUA PRAESTITISTI DECORI MEO VIRTUTEM, id est quia non ex me bonus eram et fortis, sed ex te eram et pulcher et fortis, decori meo virtutem praestiteras ex voluntate tua, qua me feceras. Et ut ostenderes mihi, quia ex voluntate tua hoc eram, AVERTISTI FACIEM TUAM A ME, ET FACTUS ps. 29,8

17, 11 Gen. 3,5 12 Gen. 2,17 12sq. Gen. 3,4

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N N) ε (Zh P₁) Mn ζ) Sh edd (Io ma mi cc)

---

3 in aeternum *om. Mc₂* | intellegamus *δ (exc. A) ε₂ Mn₃*; intelleguntur *δ (exc. G)* | huius *om. β*; *tr. post* hominis *δ*; humilis *α χ γ ε_ω (exc. Lx₂) ζ (tr. post* hominis *) Sh₁ edd* 4 habet hic *P α κ δ*; hic habet *tr. cett edd*; haec *add. ε₂* | abundantiam *K ε₂ (ac.)* 5 iustitiae *χ (vl*; deliciae *Y) γ*; divites *β edd* 6 plus[1]] tanto *add. ζ* | quando *κ ε* 7 conturbescunt *ε₂* | illius *β Mn₃*; illi *ζ* 8 abundantia *iter. edd* 9 illi nihil deerat *tr. β ζ*; nihil deerat illi *α edd* | illi *om. ε₁* | deo *om. Mc₂ Na₁ ε₂ N (ac.)* 10 *quando *ζ* | quomodo ... aeternum *om. α* 11 libentes *δ (exc. A)* | sicut *α ζ Vulg* 12 dominus *Mc₂* | ederetis *S N (pc.)*; ederit *ε₂* 13 illi ergo *tr. ε_ω (exc. P₈) Mn₃ Sh₁* | ille alia *Y* **18, 1** vere *Y* dominus *α edd* | esset] erat *β*; dominus *add. F* 2 quando] quod *P χ γ δ ε₂ w* eum] enim *α (del. F)* 4 id est] idem *Mc₂* | quia *om. β*; qui *φ* | et] aut *P δ ε₂ w* *Mc₁* 5 pulchre *Mc₁ Na₁* | decori] et praec. *Y* 6 quia ita *P x*; quam *Zh* qua ... tua *om. Mc₂ ε₂* | et *om. α (ac. F)* | ostenderas *Zh₁*; ostenderis *K* | mihi *om. ε₁ Mn₃* 7 avertisti] autem *add. P δ ε₂ ε Sh₁ edd* | tua *Zh₁* | *a me *om. P α χ δ ε₂ Vulg*

SUM CONTURBATUS. Avertit ergo faciem suam ab illo quem mi-
ps. 29,9 sit foras de paradiso. Iam hic positus clamet et dicat: AD TE, DO-
MINE, CLAMABO ET AD DEUM MEUM DEPRECABOR. In paradiso cc 185
non clamabas, sed laudabas; non gemebas, sed fruebaris; foris po-
situs geme et clama. Propinquat tribulanti, qui deseruit superbi-
entem. *Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*
AD TE, DOMINE, CLAMABO ET AD DEUM MEUM DEPRECABOR.

(19.) Iam ex persona domini hoc sequitur, ipsius fundamen-
ps. 29,10 ti nostri: QUAE UTILITAS IN SANGUINE MEO, DUM DESCENDO
IN CORRUPTIONEM? Quid ergo orat? ut resurgat. 'Si enim de-
scendero' inquit 'in corruptionem, si sic fuerit corrupta caro mea
quomodo ceterorum hominum ut in fine resurgat, utquid fudi 5
sanguinem? Si enim non modo resurgam, nemini annuntiabo, ne-
minem lucrabor; ut autem alicui annuntiem mirabilia tua, laudes ma 142
tuas, vitam aeternam, exsurgat caro mea, non eat in corruptio-
nem. Nam si ierit quomodo ceterorum hominum, quae utilitas in
sanguine meo?' NUMQUID CONFITEBITUR TIBI PULVIS AUT AN- 10
NUNTIABIT VERITATEM TUAM? Confessio gemina est: aut peccati
aut laudis. Quando nobis male est, in tribulationibus confiteamur
peccata nostra; quando nobis bene est, in exsultatione iustitiae
confiteamur laudem deo; sine confessione tamen non simus.

ps. 29,11 (20.) AUDIVIT DOMINUS ET MISERTUS EST MEI. Quomo-
do? Attendit ad dedicationem domus: Audivit et misertus est.

18, 8sq. *cf.* Gen. 3,23*sq.* **13** Iac. 4,6

P α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) φ (δ (*A G*) ε$_ω$ (ε$_2$ (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **19, 11** confessio *inc. e*$_4$ **14** simus *des. e*$_4$

8 avertisti *P* ε$_2$ | ergo] autem *P* | suam *om. P* κ ε$_2$ *edd* | emisit *F Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *edd* **9** domine *om. Y* **11** sed[2]] laudabas et *add.* ε$_2$ *Mn*$_3$ | potius ε$_2$ **13** enim] autem β **14** domine *om. Y* **19, 1** iam *vl. F*; nam α | hoc] iam ζ **2** descendero *P* ε$_2$ (*pc.*) **3** corruptione *P* | erat *K* ε$_2$ *Zh*$_1$ | resurgeret ε$_2$ *Mn*$_3$ **4** corruptione δ (*ac. A*) | caro mea corrupta *tr. Mc*$_2$ **5** finem *P* δ | resurgam *P* ε$_2$ ω *Mn*$_3$ | fudit α (*ac. F*) **6** non *om.* α (*ac. F*) *C* (*ac.*); *tr. post* modo *F* (*pc.*) γ (*pc. C*) β **8** eat] exeat ε$_2$ *Mn*$_3$ **9** erit *Y F*$_5$ ε$_7$ **13** peccata *om. e*$_4$ **14** tamen *om.* ζ sim *P* ε$_2$ **20, 1** mihi *Mc*$_2$ Ψ$_{αβκ}$ | qua modo *Y* **2** attendite γ β *edd* | aedificationem β | audivit] dominus *add.* δ | est *om. Mn*$_3$

DOMINUS FACTUS EST ADIUTOR MEUS. (21.) Et audi iam ipsam resurrectionem: CONVERTISTI PLANCTUM MEUM IN GAUDIUM ps. 29,12
MIHI, CONSCIDISTI SACCUM MEUM ET ACCINXISTI ME LAETITIA. Quid est saccus? mortalitas. Saccus de capris conficitur et de haedis; et caprae et haedi inter peccatores ponuntur. Dominus de numero nostro saccum solum accepit, non assumpsit meritum sacci. Meritum sacci peccatum est; saccus ille mortalitas est. Assumpsit propter te mortalitatem qui meritum mortis non habebat. Meritum enim mortis ille habet qui peccat; ille autem qui non peccavit non habuit meritum sacci. Alio loco ipsius est vox
mi 226 dicentis: *Ego autem cum mihi molesti essent, induebam me cilicio.* Quid est hoc *induebam me cilicio*? 'Hoc opponebam persequentibus, quod habeo de cilicio.' Ut hominem illum putarent, abscondit se ab oculis persequentium, quia indigni erant persecutores qui viderent indutum cilicio. Ergo: CONSCIDISTI SACCUM MEUM ET CINXISTI ME LAETITIA, (22.) UT CANTET TIBI GLORIA MEA, ET ps. 29,13
NON COMPUNGAR. Quod in capite est, hoc in corpore. Quid est: NON COMPUNGAR? iam non moriar. Compunctus est enim,
cc 186 cum in cruce penderet; lancea percussus est. Caput ergo nostrum

---

21, 5 *cf.* Matth. 25,32 11 Ps. 34,13

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

21, 1 et *P α* (ut *vl. F*) *κ*; *om. cett edd* | audiam *α*; audiamus *Mn$_3$* | ipsam *om. Zh$_1$* 3 concidisti *Sh$_1$*; et *praem. F* | conscidisti ... laetitia] et cetera *Zh* praecinxisti *δ ε$_2$ Mn$_3$ ζ Ψ$_{αβκ}$*; cinxisti *P* 4 quid] *quis *P χ C (ac.) δ edd*; quod *Mc$_2$* | saccus^2 *om. P κ ε$_2$* | capris] saccus *add. β* | et *om. P δ ε$_2$* | de^2 *om. ζ* 5 et^1] est *ε$_2$* 6 accipit *ε$_2$ N (ac.)* | meritum] merita *δ (exc. A)* 7 illi *γ β* mortalitatis *Mc$_2$* 8 pro *ζ* | non *om. Mc$_2$* 9 enim *om. P Zh$_1$*; *tr. post* mortis *ε$_2$* | autem] mettunas (metu nos C; meitunas *F Na$_1$*; tunas *Mc$_2$*) filius baruc erat (erat *om. S K*) *add. α χ C (ac.)* | qui^2 *om. β*; quia *P* 10 alius *Mc$_2$* | est *om. ε$_2$*; *tr. post* vox *α* 11 induebam me] induebar *Mn$_3$ Vulg* | me *om. ε$_2$* cilicium *P* 12 hoc est *tr. Ar$_1$* | hoc *om. F Na$_1$* | induebam ... cilicio *iter. Mc$_2$* cilicium *P* | apponebam *F Na$_1$ K* | persecutoribus *α* 13 habebam *P*; habet *Zh$_1$*; alibi *Mc$_2$* | de cilicio] cilicium *Zh* ut] autem *Mc$_2$* | illum] me *Y* 15 cilicium *δ* | conscidistis *ε$_2$* (conscidistis *pc.*); concidisti *X (ac.) ε$_1$ (ac. Zh$_1$) Sh$_1$* 16 accinxisti *β*; praecinxisti *P Ψ$_{αβκ}$* 22, 2 quid] quod *Mc$_2$* 3 non^1 *om. ζ* *non^1 ... iam *iter. α Sh$_1$* 4 ergo] enim *ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$*

dicit: 'NON COMPUNGAR, iam non moriar.' Nos autem quid dicimus propter dedicationem domus? 'Non nos compungat conscientia stimulis peccatorum.' Dimittentur enim omnia, et tunc liberi erimus. UT CANTET TIBI inquit GLORIA MEA, non humilitas. Si nostra, et Christi, quia corpus Christi nos. Quare? quia quamvis Christus sedeat in caelo, dicturus est quibusdam: *Esurivi, et dedistis mihi manducare*. Et ibi est et hic: ibi in se, hic in nobis. Quid ergo ait? UT CANTET TIBI GLORIA MEA, ET NON COMPUNGAR. Gemit tibi humilitas mea, cantabit tibi gloria mea. Iam in fine: DOMINE DEUS MEUS, IN AETERNUM CONFITEBOR TIBI. Quid est IN AETERNUM CONFITEBOR TIBI? in aeternum laudabo te, quia diximus esse confessionem et in laudibus, non tantum in peccatis. Confitere ergo modo quod tu fecisti in deum, et confiteberis quod tibi fecerit deus. Quid fecisti? peccata. Quid deus? confitenti iniquitatem tuam dimittit peccata tua, ut ei postea laudes ipsius confitens in aeternum non compungaris peccato.

22, 10sq. Matth. 25,35 **16** diximus] *cf.* 19,11–14

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

5 qui *S* **6** compunget *β* **7** stimulus ε_1 | enim] ei *β* (*exc.* Ro_{11}) **8** inquit *om.* *ζ*; *tr. post* mea *δ* **9** si ... et] nostra sed Mc_2 **10** redeat *ε* | esurivi] enim *add.* *α* Mn_3 Sh_1 *Vulg* **11** dedisti Mc_2 *S Y C* (*ac.*) | in se ibi *tr.* Mc_2 | hic²] et *praem.* Ar_1 **12** et ... mea *om.* Mc_2 **13** gemet *P δ* **14** finem *γ β* ε_ω (*exc.* Zh_1) Mn_3 *ζ* dominus Mc_2 **15** quid ... tibi *om.* Mc_2 **16** esse *om.* *S* **17** modo] homo *β* quod] quo Mc_2; quid ε_ω **18** quod] quid *α* (*ac. F*) ε_2 (*pc.*) *X* (*pc.*) Zh_1 Mn_3 | fecisti] deo *add.* ε_2 Mn_3 | deus²] tibi *add.* *γ* (*sl. C*) *β φ* (*praem. A G*) Sh_1 **19** dimisit *β*; tibi *add.* Sh_1 *edd* | tua *δ* Sh_1; *om. cett* | ei] ea *S* **20** non *om.* Mc_2 Zh_1 (*ac.*) pungaris ε_1 | peccato] amen *add.* *F* Na_1; finiunt exposita psalmorum a primo usque vigesimum viiii *add.* *S K*

IN PSALMUM XXX

SERMO PRIMUS

ma 145 (1.) Psalmi huius quem modo cantavimus quantum possu-
mi 229 mus secreta rimemur et inde sermonem exsculptum reddamus
cc 190 auribus et mentibus vestris. Titulus eius est: IN FINEM, PSALMUS ps. 30,1
mi 230 IPSI DAVID, ECSTASIS. IN FINEM quid sit novimus, si Christum
5 novimus; dicit enim apostolus: *Finis enim legis Christus ad iusti-*
cc 191 *tiam omni credenti*; finis non consumens, sed perficiens; duobus
enim modis dicimus finem: vel quo fit ut non sit quod erat, vel
quo fit ut perfectum sit quod inchoatum erat. Ergo IN FINEM in
Christum.

ma 146 (2.) PSALMUS DAVID ECSTASIS. Verbum ecstasis Graecum;
Latine, quantum datur intellegi, verbo uno exponi potest, si dica-
tur 'excessus'. Excessus autem mentis proprie solet ecstasis dici.
In excessu vero mentis duo intelleguntur: aut pavor aut intentio
5 ad superna, ita ut quodammodo de memoria labantur inferna. In
hac ecstasi fuerunt omnes sancti, quibus arcana dei mundum
istum excedentia revelata sunt. De hoc mentis excessu, id est ec-
stasi, Paulus cum loqueretur, seipsum insinuans ait: *Sive enim*

1,5sq. Rom. 10,4 **2,8–10** 2 Cor. 5,13

P α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{1/2}$ *F*)) ϕ (δ (*A G*) ε_2 (ε_1 (*Lx*$_2$) ε (*N M*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_{\text{g}}$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **2,1** verbum *inc. Beda* (Fransen 246) **3** excessus[1] *des. Beda* **4** in *inc. Beda*

1,1 quae modo *Mc*$_2$; quemadmodum *S K C* (*ac.*) | secreta rimemur] memoremus ε_2 | excultum ε_2; sculptum α (alium *vl. F*); sculpatum κ (scupltum *Y*); solitum *P* | reddamur *Zh*$_1$ **3** titulum ε_2 | eius *om. Ar*$_1$ **4** ipsi *om. LXX Vulg* Ψ *Ar*$_1$; ipse *K* | de ecstasi ϕ (de ecstasis *Lx*$_2$ ε) **6** finis] enim *add.* ζ **7** finem *om. Zh*$_1$ | vel[1] ... erat *om. F* (*ac.*) *Na*$_1$ | quo] quod γ (*ac. C*) δ (*ac. A*) ε_2 (*exc. Lx*$_2$) | fit] sit *Mc*$_2$ δ (*exc. A*) **8** quo] quod γ (*ac. C*) ε_2 (*exc. Lx*$_2$) | ut] in *Mc*$_2$ | in[2] *om. Sh*$_1$ **2,1** ecstasis[2]] est *praem.* κ; est ϕ (haec est *Lx*$_2$) **3** excessus[2] *om. Mc*$_2$ | solet] intellegi *add. Y* | ecstasi α | dici *om.* χ (*ac. S*) **5** ut *om.* α | quod ad modo *S C* (*ac.*) ε_2 | a γ (*pc. C*) β ϕ (*om. Mn*$_3$) *Sh*$_1$ | lavantur *S K* interna ϕ (*exc. Lx*$_2$; terrena *P*$_{\text{g}}$); terrena vel interna ζ **6** hac *om. Zh*$_1$; haec *F N* (*ac.*) | in mundum *Mc*$_2$ | mundi istius δ **7** excidentia δ (*exc. A*; *ac. G*) ε_2 ε (*ac.*); excellentia α *Sh*$_1$ *Beda* | hac *Mc*$_2$ | est] hac *add. Mn*$_3$ *Sh*$_1$

mente excessimus deo sive temperantes sumus vobis, caritas enim Christi compellit nos, hoc est: 'Si ea tantum agere vellemus et ea tantum contemplari quae mentis excessu intuemur, vobiscum non essemus, sed essemus in supernis tamquam contemptis vobis; et quando nos ad illa superiora et interiora infirmo passu sequeremini nisi rursus compellente nos caritate Christi – *qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens* –, ut nos consideraremus nos esse servos et non ingrati ei, a quo accepimus altiora, propter eos, qui infirmi sunt, non contemneremus inferiora et temperaremus nos eis qui non possunt nobiscum videre sublimia?' Hoc ergo ait *sive mente excessimus deo.* Ille enim videt quod videmus in mentis excessu, ille solus revelat secreta sua. Quippe ille hoc loquitur, qui se dicit abreptum esse et ablatum in tertium caelum et audisse ineffabilia verba, quae non licet homini loqui. Tantus autem fuit ille mentis excessus, ut diceret: *Sive in corpore sive extra corpus, nescio, deus scit.* Ergo si hunc excessum mentis, id est

14–16 Phil. 2,6–7 **24sq.** 2 Cor. 12,2 (*ubi Paulus non de se refert*)

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ Beda edd (lo ma mi cc) **25** scit *des. Beda*

9 excedimus *F (pc.) Vulg* 10 Christus *β* | *velimus *α Y δ Sh$_1$ Beda*; vellimus *K ε$_2$* 11 quod *Mc$_2$* | excesso *S*; extasi *δ (exc. A)* 12 essemus[1]] essem *Y* essemus[2]] essem *S Y* 13 illas superiores *Y* (et interiora *om.*) | superiora ... interiora] superioras et interioras et *K* | inferiora *Zh$_1$* | firmo *β*; infirmi *Beda* 14 rursum *ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* | caritate nos compellente *tr. δ* | nos *om. ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* cum *iter. δ (exc. A)* 15 arbitratus est rapinam *tr. ζ* | se aequalis *α (ac. F)*; se aequalem *F (pc.) β φ Sh$_1$ Vulg* | dei *Ar$_1$* | semetipsum *om. S K C (ac.)* 16 servi formam *tr. Zh$_1$* | ut *om. edd*; aut *χ C (ac.)*; et *P Beda* | nos *om. ζ* | considere-mus *Mc$_2$ γ (pc. C) β φ (exc. ζ; ac. X) Sh$_1$* 17 nos *codd Beda*; *om. Mc$_2$ edd* | in gratia dei *Zh$_1$* | ei a *om. κ (ac. Ar$_1$)* | quod *β* | *accipimus *α (ac. F) S K γ (ac. Ar$_1$) Beda* 19 nos eis] nescitis *S γ ε* (nos illis *X*) *Zh$_1$* | quia *ε (ac. X) Zh$_1$* sublimia videre *tr. Zh$_1$* 20 ait] ut (*cf. app. ad l.* 16) *add. χ C (ac.)* | excedimus *F (pc.)*; excidimus *Mn$_3$* | quod] nos *add. edd*; non *add. ζ* | in] si *S K C (ac.)* in ... excessu] qui fieri in hominem excessum concedit *Y* 21 excelsu *S* ille[1]] *ipse *α* 22 abreptum dicit *tr. ζ* | abraptum *φ (exc. ζ)* | et[1]] sive *F Sh$_1$* usque ad *Beda* 23 audivisse *edd* | tantum *F* 24 excessus mentis *tr. Zh$_1$ ζ* dicere *S K* | extra corpore *ε$_2$*

hanc ecstasim, significat titulus psalmi huius, magna profecto et alta quaedam sperare debemus dicturum eum qui condidit psalmum, id est prophetam, immo vero per prophetam spiritum sanctum.

(3.) Si vero ecstasis pavor intellegendus est, neque huic significationi verbi deerit huius psalmi contextio. Videtur enim de passione locuturus, in qua pavor est. Sed cuius pavor? utrum Christi, quia dixit: IN FINEM et intelleximus finem Christum, an forte noster pavor? Numquid enim possumus pavorem bene intellegere in Christo propinquante passione, qui propterea venerat? Cum venisset ad quod venerat, numquid pavebat moriturus? Si prorsus ita homo esset, ut non esset deus, magis gauderet resur-
cc 192 recturus quam paveret moriturus; verumtamen quia dignatus est assumere formam servi et in ea nos vestire se, qui non est dedi-
mi 231 gnatus assumere nos in se, non est dedignatus transfigurare nos in se et loqui verbis nostris, ut et nos loqueremur verbis ipsius. Haec enim mira commutatio facta est et divina sunt peracta commercia. Mutatio rerum celebrata in hoc mundo a negotiatore caelesti: Venit accipere contumelias, dare honores; venit haurire dolorem, dare salutem; venit subire mortem, donare vitam. Moriturus ergo ex eo quod nostrum habebat, non in se, sed in nobis pa-

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

26 hanc] haec ε_2 | magno quae δ (quae *del.* A) ε (magno quaedam *pc.*) profectu *S K*; quaedam $\varepsilon_2 Mn_3$ | et *om.* Mc_2 **27** quaedam *om.* $\varepsilon_2 Mn_3$ **28** vero *om.* Mc_2 **3, 1** vero *om.* ζ; haec *add.* $\kappa \varepsilon_\omega Mn_3 \zeta Sh_1 edd$ | intellegendum *F* | hic ε_2 | huius significationis verbo ζ **2** contextio $P \alpha \delta \varepsilon_2 Mn_3 Sh_1$; contextu *S K*; contextus *cett edd* **3** locuturus] esse *add.* $\kappa \delta \varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) ζ Sh_1 *edd* | pavor[2]] est *add.* ε_ω (*exc.* Lx_2) ζ *edd* **4** dixi *Y* | intellegimus χ C (*ac.*) δ *edd* | in fine Mc_2 Na_1 **5** enim *om.* ε_2 Zh_1 (*ac.*) Mn_3 | possumus] passus χ C (*ac.*) | pavorem possumus *tr.* Mn_3 Sh_1 **6** Christi C (*pc.*) ε P_8 Mn_3 ζ; possumus *add. Y* | propter eam C (*ac.*) *edd* **8** ita *om.* χ C (*ac.*) | deus non esset *tr.* $\kappa \varepsilon_\omega Mn_3 \zeta Sh_1 edd$ **10** eo ε_2 | nos *om.* κ | vestiret φ (*exc.* P_8; *ac. X*; vertere Mn_3) | se] in se Mn_3 ζ | qui *om.* Mc_2 *Y* | non *om.* γ β | non ... se *om.* P δ (*ac.* G) ζ | dedignatus] dignatus κ (*ac. S Y*) **11** non ... se *om.* Mc_2 | dignatus χ γ *N* **13** peracta sunt *tr.* ζ **15** haurire] audire Zh_1 **16** donare] *dare α γ (*pc.* C) β $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta Sh_1 edd$

vebat, quia et hoc dixit tristem esse animam suam usque ad mortem, et utique nos ipsi omnes cum illo ipse. Nam sine illo nos nihil; in illo autem ipse Christus et nos. Quare? quia totus Christus caput et corpus. Caput ille salvator corporis, qui iam ascendit in caelum; corpus autem ecclesia, quae laborat in terra. Hoc autem ma 147
corpus nisi conexione caritatis adhaereret capiti suo, ut unus fieret ex capite et corpore, non de caelo quendam persecutorem corripiens diceret: *Saule, Saule, quid me persequeris*? Quando eum iam in caelo sedentem nullus homo tangebat, quomodo eum Saulus in terra saeviens adversus Christianos aliquo modo iniuria percellebat? Non ait: 'Quid sanctos meos, quid servos meos', sed: *Quid me persequeris*, hoc est quid membra mea? Caput pro membris clamabat et membra in se caput transfigurabat. Vocem namque pedis suscipit lingua, quando forte in turba contritus pes dolet et clamat lingua: 'Calcas me'. Non enim ait: 'Calcas pedem meum', se dixit calcari, quam nemo tetigit; sed pes qui calcatus est, a lingua non separatus est. Ergo etiam sic non incongrue intellegitur ecstasis pavor. Quid enim dicam, fratres? Si nullus omnino pavor esset passuris, diceretur ipsi Petro quod audivimus na-

---

3, 18sq. *cf.* Matth. 26,38 **20–22** *cf.* Eph. 5,23 **25** Act. 9,4

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

19 ipsi] ipse *S* | ipse *α S K C (ac.) ε$_2$ (ac.); om. cett edd* | nam *om. Mn$_3$* | illo[2]] ipso *δ (exc. A)* **21** qui] quia *χ γ ε (ac. X) Zh$_1$ ζ* **22** ecclesiae *α* | in terra *om. α* **23** conexio *Zh$_1$* | adhaereat *δ*; adhaerere *Mc$_2$* **24** ex] et *χ C* **26** sedentem in caelo *tr. κ ε ζ* | quando *ζ* | eum *tr. post* modo *ζ*; cum *K* | Paulus *P α (ac. F)* **27** in terra *tr. post* Christianos *ζ* | aliquo modo] aliquando *K* iniuriam *α* **28** praecellebat *δ ε*; persequebatur *ζ* | quid[1]] persequeris *add. Mc$_2$* | meos[2] *om. K Y ε$_ω$ Mn$_3$ ζ* **29** quid[1] *om. χ C (ac.)* | persequeris] per meos requiris *K Y (ac.)* | est] ergo *add. ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$* | quid[2] *om. Zh$_1$* | mea] et *add. γ (pc. C) β φ Sh$_1$* | membra *ε$_2$* **30** clamat *F (ac.) Na$_1$* | voce *Mc$_2$ Na$_1$* **31** suscepit *α (ac. F) Zh$_1$* | in turba] itur *χ P$_8$*; igitur *γ (exp. Ar$_1$) β ε (del. X) Zh$_1$ ζ*; et *add. Y P$_8$* **32** et *P α χ γ δ ε$_2$*; ex *Mn$_3$ Sh$_1$*; *om. cett edd* **33** se] sed *S K δ ζ*; sed se *F Y γ β Zh$_1$ Sh$_1$ edd* | quem *χ γ ε (ac. X) Zh$_1$* **34** est separatus *tr. ζ* | sic *om. Mc$_2$* **35** ecstasi *S K C (ac.)*; hoc *praem. ε$_2$*; hic *praem. Mn$_3$* | dicat *α (ac. F)* **36** esset] est et *Zh$_1$* | passuri *F Na$_1$ ε$_2$*, non *add. Y δ (exc. A; pc. G) X (sl.) P$_8$ Mn$_3$ Sh$_1$* | ipsi *om. β*; ipse *S K C (ac.) X (ac.)*

tali apostolorum die, quando ei dominus praedixit futuram passionem suam: *Cum esses iunior, cingebas te et ibas quo volebas; cum autem senior factus fueris, alter te cinget et feret quo tu non vis; hoc autem* inquit *dixit significans qua morte morereturi?* Ergo si Petrus apostolus, tanta perfectio, quo nollet iit volens (nolens mortuus est, sed volens coronatus est), quid mirum si est aliquis pavor in passione etiam iustorum, etiam sanctorum? Pavor est ex humana infirmitate, spes ex divina promissione. Quod paves tuum est, quod speras donum dei est in te. Et melius in pavore tuo agnoscis te, ut in liberatione tua glorifices qui fecit te. Paveat humana infirmitas: non in eo pavore deficit divina misericordia. Denique pavens iste inde coepit: IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN AETERNUM. Videtis quia et pavet et sperat; videtis quia pavor iste non est sine spe. Etiamsi est aliqua in humano corde conturbatio, non recedit divina consolatio.

cc 193 ps. 30,2

(4.) Loquitur hic ergo Christus in prophetia; audeo dicere: Christus loquitur. Dicturus est quaedam in hoc psalmo, quae

mi 232 quasi Christo videantur non posse congruere, illi excellentiae capitis nostri maximeque illi verbo quod in principio erat deus

38–40 Ioh. 21,18

P α (Γ Mc Na) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro$_{II}$ Γ)) φ (δ (A G) ε$_2$ (ε$_3$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh edd (lo ma mi cc) 4, 2 dicturus *inc. Beda* (Fransen 334) 4 nostri *des. Beda*

37 die] dei Mc_2 Na_1 | ei dominus *om.* ε_1 | deus F_5 ε (*pc.* N) | suam passionem *tr. c edd* 38 iuvenior ε_3 N | ambulabas ζ *Vulg* | quo] ubi *P I Vulg*; tu *add.* ζ 39 senueris Mc_2 *Vulg* | aliter *F* | feret *P α δ* ε_2 Mn_3 Sh_1; ducet *cett Vulg edd* 40 inquit *om. P*; *tr. post* dixit ε_1 ε Mn_1 41 perfectio tanta *tr. Zh*$_1$; tantae perfectionis Mn_1 Sh; tanta perfectione *δ edd* | qui *Y Mn*$_1$ (*vl.*) | iit *P β δ* (*exc.* G) ε (hiit); et Ar_1 (*pc.*) Mn_1 ζ (ductus est *praem.*); ut Ar_1 (*ac.*) *cett edd* | volens *om. δ* (*exc.* G; *pc.* A) ε Mn_1 ζ 44 tuum] totum S (*ac.*) K; tutum C (*ac.*) 45 in^2 *om.* Mn_3 | agnosces *P*; agnoscitur *K*; cognoscis Mn_3 Sh_1 46 glorificet *δ* (*ac.* G); glorificeris Mc_1; cum *add.* Y C | qui *tr. post* ζ 47 in *om.* Mc_1 | defecit *P K* ε 49 videtis^1 ... sperat *om.* Y | et^1 *om.* Ar_1 (*ac.*) ε_1 (*ac.*) ζ | pavit S C (*ac.*) 4, 1 ergo hic *tr. ad* Mn Sh; hic ζ | propheta *P* κ ε Mn_1 ζ *edd* 2 psalmo hoc *tr. Ar*$_1$ 3 quas in Christo *Beda* | Christo *tr. post* videantur *δ* (*exc.* G); domino Mn_3 Sh_1 | congruere non posse *tr. Mc* 4 quod] est *add.* Zh_1 | erat] et *add.* χ C (*ac.*)

apud deum, nec ei formae servi fortasse videbuntur quaedam hic verba congruere, quam formam suscepit ex virgine; et tamen Christus loquitur, quia in membris Christi Christus. Et ut noveritis, quia unus dicitur Christus caput et corpus suum, ipse dicit cum de coniugio loqueretur: *Erunt duo in carne una; igitur iam non duo, sed una caro*. Sed forte hoc dicat de quocumque coniugio? Audi apostolum Paulum: *Et erunt* inquit *duo in carne una; sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in ecclesia*. Fit ergo tamquam ex duabus una quaedam persona, ex capite et corpore, ex sponso et sponsa. Nam unitatem personae huius miram et excellentem commendat etiam Isaias propheta; nam loquens etiam in eo Christus in prophetia ait: *Sicut sponso alligavit mihi mitram et sicut sponsam ornavit me ornamento*. Se dixit sponsum, se sponsam; quare se sponsum, se sponsam, nisi quia erunt duo in carne una? Si duo in carne una, cur non duo in voce una? Loquatur ergo Christus, quia in Christo loquitur ecclesia et in ecclesia loquitur Christus, et corpus in capite et caput in corpore. Audi apostolum hoc ipsum evidentius exprimentem: *Sicut enim corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum est corpus, sic et Christus*. Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait: 'Sic et ma 148

4, 9sq. Matth. 19,5–6 **11–13** Eph. 5,31*sq.* **16sq.** Is. 61,10 **19** *cf.* Gen. 2,24 **22–24** 1 Cor. 12,12

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **6** tamen *inc. Beda* **21** corpore *des. Beda* **24** loquens *inc. Beda* (Fransen 194)

5 in forma *edd* | videbantur *S K C (ac.)* **6** verba *om. Mc₂*; verbo ε_2 formam] servi *add.* $\gamma\,\beta\,\delta\,\varepsilon_\omega$ *(exc. Lx₂)* ζ *edd* | et *om. P δ (ac. G)* **8** dicitur *om. Beda* **9** igitur] itaque *Vulg Beda* | non duo iam *tr.* β **10** non] sunt *add. Vulg Beda* **11** duo inquit *tr.* $\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta\,Sh_1\,edd$ **12** sacramentum ... est *om. Mc₂* **13** tamquam *om.* $\varepsilon_2\,Mn_3$ | duabus (*Beda*)] duobus $\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta\,Sh_1\,edd$ corpore et capite *tr. P* **14** unitate ε_2 | eius *Beda* **16** sponsa ε_2 **17** indumento β **18** quare] dixit *add.* ζ | se² ... sponsam *om. Beda* **19** duo erunt *tr.* δ *(exc. A) Mn₃ Sh₁*; erant duo β | quare κ | in³ ... Christus] loquantur in uno *Beda* **20** et in ecclesia *om.* ε_2 **22** in ipsud ε *(ac. X)* **23** unum corpus *tr.* $\varepsilon_\omega\,Mn_3\,Sh_1$ **25** Christi] suis *F* | de² *om.* ε_ω *(exc. P₈) Mn₃ ζ*

membra Christi', sed totum hoc quod dixit Christum appellavit. *Sicut enim corpus unum et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum est corpus, sic et Christus.* Membra multa, unum corpus: Christus. Ergo simul omnes nos cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Quare? quia nos cum capite nostro vitis, sine capite nostro, quod absit, sarmenta praecisa non alicui operi agricolarum, sed igni cc 194 tantummodo destinata. Ideo et ipse in evangelio: *Ego sum vitis, vos estis palmites, pater meus agricola est; sine me* inquit *nihil potestis facere.* Domine, si sine te nihil, totum in te. Etenim quidquid ille operatur per nos, nos videmur operari. Potest ille multum et totum sine nobis, nos nihil sine ipso.

(5.) Ergo in quacumque ecstasi loquatur, sive pavoris sive excessus mentis, congruunt quae dicuntur. Dicamus in Christi corpore, dicamus omnes quasi unus, quia omnes unitas, dicamus: IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN AETERNUM. 'Illam' inquit 'confusionem perhorresco, quae est in aeternum.' Nam est quaedam confusio temporalis utilis, perturbatio animi respicientis peccata sua, respectione horrentis, horrore erubescen-

27sq. 1 Cor. 12,12 33–35 Ioh. 15,5.1.5

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_4$ (Zh$_1$ P)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ Beda add (lo ma mi cc) 35 facere *des. Beda* 5, 6 nam *mc.* e$_4$ | est *inc. Flor* (27v)

26 dixit *om.* α 27 multa habet *tr.* Zh$_1$ | habet ... membra *om.* Mc$_2$ 28 sic et Christus *om.* α 29 Christus *om.* γ (*pc.* C) δ ε$_ω$ (*exc.* Lx$_2$) ζ | nos *om.* α 30 nostro[1] *om. Beda* | Christo κ φ (*exc.* P$_8$; *pc.* Lx$_2$) 31 vite palmites X quod absit *om. Beda* 32 sermenta Y (*ac.*) γ | opera α (*ac.* F); per *Beda* 33 tantummodum S K 34 palpites F | est] et κ δ ε$_ω$ (*exc.* Lx$_2$) ζ Sh$_1$; et *add. edd* | inquit *om.* Zh$_1$ 36 videmus Zh$_1$ 5, 1 pavoris ... excessus P α δ ε$_2$ P$_8$ Mn$_3$ Sh$_1$; pavores ... excessu (excessus Zh$_1$) N Zh$_1$; pavore ... excessu *cett. edd* 3 quia si unus K; quia sumus α (*ac.* F) | quia *om.* Mc$_2$ | omnis ε$_2$ | vanitas N 4 speravi domine *tr.* δ (*exc.* G) | confundebar Zh$_1$ 6 confusio] quae est *add.* Mn$_3$ Sh$_1$ | ut illis K 7 respicientes S K ε$_2$ | respectionem Zh$_1$; a respectione α | perhorrentis ζ | erubescentes S K

tis, erubescendo corrigentis. Unde dicit et apostolus: *Quam enim gloriam habuistis in his, in quibus nunc erubescitis?* Ergo erubescere illos dicit iam fideles non de praesentibus donis, sed de praeteritis peccatis. Hanc confusionem non formidet Christianus; immo si hanc non habuerit, aeternam habebit. Quae est aeterna confusio? quando fiet illud quod dictum est: *Et traducent eos ex adverso iniquitates eorum*. Et fit traducentibus ex adverso iniquitatibus omnis grex malus ad sinistram tamquam haedis ab ovibus separatis et audient: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius*. Quaerunt quare. *Esurivi, et non dedistis mihi manducare.* Contemnebant tunc quando esurienti Christo non dabant cibum, quando sitienti non dabant potum, quando nudum non vestiebant, peregrinum non suscipiebant, aegrotantem non visitabant, tunc contemnebant; cum coeperint illis ista enumerari, confundentur, et haec confusio in aeternum erit. mi 233

Hanc timens iste qui pavet vel cuius ad deum est mentis excessus hoc rogat: IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN AETERNUM. (6.) ET IN TUA IUSTITIA ERUE ME ET EXIME ME. Nam si attendas ad iustitiam meam, damnas me; tua iustitia me

---

5, 8sq. Rom. 6,21 **13sq.** Sap. 4,20 **15** *cf.* Matth. 25,33 **16sq.** Matth. 25,41*sq.* **18–20** *cf.* Matth. 25,41

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) e₄ (P₁₈ P₂₇) Sh₁ Flor edd (lo ma mi cc) **9** erubescitis *des. e₄* **12** habebit *des. Flor*

---

8 erubescendo (*Flor*)] erubescentis *χ* (erubescentes *K*); erubescentia *γ* (erubescenti *ac. C*) *β ε_ω* (*exc. Lx₂*) *Mn₃ ζ edd* | corrigentes *K*; congruentis *S C*; congruenti *Ar₁* (*ac.*) *β ε_ω* (*exc. Lx₂*) *e₄* | et *om. F* (*ac.*) *Na₁ ε_ω e₄ Mn₃ ζ* **9** habuisti *F* (*pc.*) *β*; tunc *praem. ζ*; tunc *add. Vulg edd* | is *F*; illis *ζ* | in² *om. Y* | nunc *om. Mc₂* **10** illis *ε₂* | iam] tamen *Flor* | bonis *ζ* **12** non hanc *tr. Mc₂* **14** ipsorum *P Vulg* | fiet *β X* (*pc.*) *Zh₁ edd*; sit *Mc₂* | traducentis *Mc₂* | omnes *S* **17** *quaerant *α* | esurivi] enim *add. γ* (*pc. C*) *β φ* (*exc. G*) *Vulg edd* | dedisti *ε₂* **19** vestiebunt *S* **21** coeperit *S K C* (*ac.*) *X* (*ac.*) *ζ* | ista illis *tr. ε_ω Mn₃ Sh₁* | numerari *χ ε₂ Mn₃*; enumerare *ζ*; numerare *C* (*ac.*) | confunduntur *S C* (*ac.*) **23** timet *Mc₂* | mentis] timentis *α* **6, 1** *et¹ *om. α β δ Sh₁ LXX Vulg Ψ_αβκ*; καί *LXX* (S+) | erue] libera *χ γ ε_ω* (*exc. Lx₂*) *ζ Vulg Ψ_αβκ* **2** in tua *κ φ* (*exc. Lx₂*) *Sh₁ edd* | erue me *κ δ Mn₃ ζ Sh₁ edd*

eruet. Est enim iustitia dei, quae et nostra fit, cum donatur nobis. Ideo autem dei iustitia dicitur, ne homo se putet a seipso habere iustitiam. Sic enim dicit apostolus Paulus: *Credenti in eum qui iustificat impium* – quis est *qui iustificat impium?* qui ex impio facit iustum – *deputatur fides eius ad iustitiam.* Iudaei vero quia suis viribus se putabant implere posse iustitiam, offenderunt in lapidem offensionis et petram scandali et gratiam Christi non agnocc 195 verunt. Acceperunt enim legem qua fierent rei, non qua liberarentur a reatu. Denique quid de illis apostolus dicit? *Testimonium illis perhibeo quia zelum dei habent, sed non secundum scientiam.* ma 149 Quid est quod dixit: *Zelum dei habent* Iudaei, *sed non secundum scientiam?* Audi quid sit *non secundum scientiam*: *Ignorantes enim dei iustitiam et suam volentes constituere iustitiae dei non sunt subiecti.* Si ergo ideo non secundum scientiam zelum dei habent, quia ignorant dei iustitiam et volunt suam constituere, qua se ex seipsis iustificant, ideo gratiam non cognoverunt, quia gratis salvari noluerunt. Quis est qui salvatur gratis? in quo non invenit salvator quid coronet, sed quid damnet: non invenit merita hono-

---

6,5–7 Rom. 4,5 **8sq.** *cf.* Rom. 9,32 **11–16** Rom. 10,2*sq.*

P α (F Mc₁ Na) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro₁ F)) φ (δ (A G) ε₁ (ε₂ (Lx) ε (N X) ε₃ (Zh P)) Mn ζ) Sh edd (lo ma mi cc) **6,3** est *inc. Flor* (68r) **10** qua¹ *des. P*

3 eruere ε_2 ε (*ac. X*); eruet α | cum donatur] condonatus *S* **4** ne homo] nemo *Flor* **5** sicut Mn_3 | dixit β **6** quis] quid C (*pc.*) β δ (*exc. G*) ε_2 ε Mn_3 *edd* | quis ... impium *om. P* χ γ (*ac. C*) | impio] pio *F* **7** ei Mn_1 *Sh*$_1$ | vero *om.* Mc_2 | qui Mc_2; quasi *F* (*vl.*) **8** virtutibus ε_2 Mn_3 (*ac.*) Sh_1 | putant Zh_1 impleri χ C (*ac.*) | posse *om. P* | in *om. S* **9** et¹ ... scandali *om. Flor* cognoverunt Zh_1 **10** qua²] quo δ | liberentur χ N (*ac.*) **11** testimonium] enim *add.* α Sh_1 *Vulg edd* **12** eis perhibeo φ Sh_1; perhibeo illis *tr.* α *Vulg* quia (*Flor*)] quod N (*ac.*) *Sh*$_2$ *Vulg edd* **13** quid ... scientiam *om.* α C (*ac.*) Mn_1 quod] quodquod S; quotquot *K* | sed non *om.* ε (*ac. X*); et non ζ **14** sit *om.* Mc_2 **15** statuere Zh_1 *Vulg* **16** ergo] et Zh_1 | zelum] verbum *Y* **17** suam volum *tr. Zh* | statuere α *Vulg* | qua se *Y*; quia se *Ar* φ (*tr. G*) *Sh*$_2$ *Flor*; quasi *cett edd* **18** iustificantur Mc_2; iusti fiant C *edd* | gratiam] dei *add.* φ Sh_2 *edd* salvare ε_1 N (*ac.*) Zh_1 (*ac.*) **19** noluerunt] quid est quia gratis salvari noluerunt *add.* Sh_1 | qui] non *add.* δ ε_1 (*exc. Lx*) **20** quid¹] quod *Y* ζ *edd* | quid²] quod ζ *edd* | honorum (*Flor*)]; horum Mc_2; bonorum Na_1 *Y* (*pc.*) *Ar* β N ε ζ Sh_1 *edd*

rum, sed invenit merita suppliciorum. Si agat tamquam veraciter ex regula legis proposita, damnandus est peccator. Hac regula si ageret, quem liberaret? Omnes peccatores invenit; solus sine peccato venit qui nos peccatores invenit. Hoc ait apostolus: *Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei.* Quid est: *Egent gloria dei?* ut ipse liberet, non tu. Quia tu te liberare non potes, indiges liberatore. Quid est quod te iactas? quid est quod de lege et de iustitia praesumis? Non vides quid intus confligat in te de te adversus te? non audis pugnantem et confitentem et adiutorium in pugna desiderantem? non audis athletam domini ab agonitheta petentem adiutorium pugnae suae? Non enim sic te exspectat deus certantem, quomodo te exspectat editor, si forte pugnes in amphitheatro. Ille tibi praemium dare potest si viceris, adiuvare te periclitantem non potest. Non sic exspectat deus. Vide ergo, attende mi 234 eum qui dicit: *Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.* Quare

---

24sq. Rom. 3,23 **35–39** Rom. 7,22–25

α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *Flor edd* (*lo ma mi cc*) **21** suppliciorum *des. Flor* **23** omnes *inc. Beda* (Fransen 18) **24** hoc *inc. Flor* **26** liberatore *des. Flor* **27** quid[1] *inc. Flor* (40v) **28** praesumis *des. Beda* **34** vide *inc. Beda* **36** aliam *inc. P*

---

22 hac regula *om.* ε_2; *tr. post* si *Mn*$_3$ *Sh*$_1$; hanc regulam δ (haec regula *ac. A*) **23** omnes] *enim *add.* α *Sh*$_1$ **24** ait **om.* α ε_2 *Beda* **25** gloriam (*bis*) *S K C* (*ac.*) δ (*exc. G*; *ac. A*) ε_2 *Vulg*; gloriae (*bis*) δ (*exc. A*) **26** liberaret δ | te *om.* χ *C* (*ac.*) | indigis *S K* | liberatorem χ (*ac. S Y*) γ (*ac.*) *Ro*$_{11}$ δ (*ac. A*) ε_2 (*ac.*); liberatione ζ **27** est[1] *om. Beda* | iactes *Zh*$_1$ | de[2] *om.* ε_2 *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *edd* **28** quod χ γ | confliget *Mc*$_2$ | adversum ε_ω *Mn*$_3$ ζ *Sh*$_1$ **29** pugnam ε_2 **30** agonotheta *S K C* (*ac.*) ε_2 (*ac.*) *edd*; agonetheta *F N* (*ac.*) **31** auxilium *Flor* *spectat (*bis*) *C* (*pc.*) *Flor*; *cf. in ps. XXXII/2,1,4, 20* **32** te *om.* δ | editorum *K* | pugnis *S*; pugnas *Zh*$_1$ (*ac.*) *Flor* **33** vinceris δ (*ac.*) *N* (*ac.*) **34** non[2]] enim *add. Sh*$_1$ | *spectat *C* (*pc.*) *Flor* | deus *om. C* **36** video ... 38 homo] et cetera usque dum ait *Beda* | aliam *om.* α (*ac. F*) **37** lege] legem *Ar*$_1$ (*pc.*) β *Flor* **38** ergo *C* (*ac.*) β | liberavit *F* (*ac.*) χ δ (*exc. A*) ε (*ac. X*) **39** nostrum] Christum *Zh*$_1$

gratia? quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non praecesserunt, sed beneficia dei te praevenerunt. Illi ergo gloria qui nos liberat. *Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei*. IN TE ergo, DOMINE, SPERAVI, non in me; NON CONFUNDAR IN AETERNUM, quia in eo spero qui non confundit. IN TUA IUSTITIA ERUE ME ET EXIME ME. Quia non invenisti in me iustitiam meam, erue me in tua, hoc est illud me eruat quod me iustificat, quod ex impio pium facit, quod ex iniquo iustum, quod ex caeco videntem, quod ex cadente surgentem, quod ex flente gaudentem: Hoc cc 196 me liberat, non ego. IN TUA IUSTITIA ERUE ME ET EXIME ME.

(7.) INCLINA AD ME AUREM TUAM. Fecit hoc deus, quando ps. 30,3 ipsum Christum ad nos misit. Illum ad nos misit qui inclinato capite digito scribebat in terra, quando ei adultera mulier offerebatur punienda. Ille autem inclinaverat se ad terram, id est deus ad hominem, cui dictum est: *Terra es et in terram ibis*. Non enim quasi corporalibus locis deus ad nos inclinat aurem suam aut membris istis corporeis determinatis finitus est: Omnino nihil horum cogitent humana phantasmata. Veritas est deus. Veritas nec quadra est nec rotunda nec longa. Ubique praesens est, si cordis oculus ad eam pateat. Inclinat tamen aurem suam ad nos deus

42 Rom. 3,23 7,2–4 *cf.* Ioh. 8,6 5 Gen 3,19

P α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) φ (δ (*A G*) ε$_ω$ (ε$_2$ (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_1$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *Beda Flor* add (*lo mundi* cc) 42 dei *des. Beda Flor* 7,1 fecit *des. Ar*$_1$

40 quare gratis datur *om. Mn*$_3$ 41 beneficia] bono ζ | te *om. Y* 42 liberet ε$_1$ | gloriam *F* (*ac.*) *S K C* (*ac.*) δ (gloriae *G*) ε$_2$ ε (*ac.*) *Vulg Beda* 43 ego *Mc*$_2$ non in me *tr. post* aeternum *P* 44 qui in eo sperat γ β δ ε$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) ζ | qui *om. S K* | confunditur *C* (*pc.*) β φ (*exc. Lx*$_2$) 45 erue] libere δ (*exc. A*) | me^2 *om. P* (*ac.*) *Mc*$_2$ 46 iustificet ε$_2$ 47 ex^1 *om.* δ (*exc. A*) 49 liberet β iustitia] misericordia *X* | erue] libera *P* 7,2 ipsum] ipse *Zh*$_1$ | illum ... misit *om. P* δ | ad nos^2] *huc α (hoc *ac. F*) 3 terram δ ε$_2$ 4 se *om. Mc*$_2$ deus *om. Y Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | ab homine *Zh*$_1$ 6 declinat *Mn*$_3$ 7 corporis ζ 8 cogitet χ γ (*ac.*); cogitant δ (*exc. A*) | phantasmata] mens *Y* | deus est *tr. Y* 9 nec^1] ne *Y* | quadrata ε$_2$ *Mn*$_3$ | est^1 *om. Mn*$_3$ | rotunda] est *add.* ε$_1$

misericordiam deponens supra nos. Quae maior misericordia quam ut unicum suum daret nobis, non vivere nobiscum, sed mori pro nobis? INCLINA AD ME AUREM TUAM. (8.) ACCELERA UT EXIMAS ME. Exauditur enim in hoc quod dicit: ACCELERA. Ad hoc enim positum est verbum, ut hoc totum quod nobis diu videtur quamdiu volvitur et evolvitur saeculum, intellegas punctum esse. Non est diu quod habet extremum. Ab Adam usque ad hodiernum diem: peractum est et multo utique plus peractum est quam restat peragendum. Si adhuc viveret Adam et hodie moreretur, quid ei prodesset tamdiu vixisse? Ergo celeritas haec quare? quia transvolant tempora et quod tibi tardum est in oculis dei breve est. Iam hanc celeritatem iste intellexerat in ecstasi: ACCELERA UT EXIMAS ME. ESTO MIHI IN DEUM PROTECTOREM ET IN DOMUM REFUGII, UT SALVUM ME FACIAS. Domus refugii, tu mihi esto deus protector, domus refugii. Aliquando enim periclitor et volo fugere: quo fugio? ad quem locum fugio? ad quem montem? ad quam speluncam? ad quae tecta munita? quam arcem teneam? quibus muris ambiar? Quocumque iero, sequor me. Quidquid enim vis potest fugere homo praeter conscientiam suam. Intra in domum tuam, requiesce in lecto tuo, intra in interiora; in-

ma 150

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

11 misericordi *S* (*lac. 2 litt.*); misericordis cum *K*; misericors eum *Y* | deponet *Y* | supra *P α κ δ*; super *cett edd* **12** ut *om. α* (*ac. F*) ε$_2$ (*ac.*) | pro nobis *α* (*pc. F*) *Zh*$_1$ (*ac.*) *Sh*$_1$ **13** pro nobis mori *tr. P* **8, 2** eruas *γ Vulg* | quod *P α δ ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$; cum *cett edd* **3** est] hoc *add. β* | quod totum *tr.* ε$_2$ | a nobis *ζ* dividetur *χ* (*ac. S*; dividitur *Y*); (diu *om.*) videtur *γ β δ* ε$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ* **4** et evolvitur *P α δ* ε$_2$ *Sh*$_1$; *om. cett edd* | *intellegamus *α Sh*$_1$ **5** in *δ* ε$_2$ (*sl.*) **6** hodiernam *edd* | multumque *P* | plus *om.* ε$_2$ **7** peragendum] est *add. S K γ* (*ac.*) | et *om. P* **8** prodest *χ γ* (*ac.*) *Zh*$_1$ (*ac.*); tamdiu esse (prodesse *χ*) *add. κ δ* ε$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ (et *add.*) *edd* | haec] est *β* **9** est *om. Mc*$_2$ **10** hunc *S* | iste *om. ζ*; istam *ε* (*ac. X*) **11** eruas *Sh*$_1$ | me *om. α* **12** domus refugii *om. β*; ut salvam me facias *add. Sh*$_1$ | tu *om. ζ* **13** periclito *Mn*$_3$ **14** locum] tutus *add. γ β δ ε P*$_5$ *ζ Sh*$_1$ *edd* | fugio^2 *om. Zh*$_1$ **15** quae *om. χ* **16** ambior *α* quaecum deero *S* (*ac.*); quaecum ero *K*; quaecum desero *Y* **17** potes ... tuam *ε* (*pc. N*) *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd* **18** in^1 *om. α* (*ac. F*) *Sh*$_1$ | in^3 *om.* ε$_ω$ (*exc. X*; *ac. N P*$_8$) *Mn*$_3$ | interiora] tua *add. Mc*$_2$

mi 235 terius habere nihil potes, quo fugias a conscientia tua. si rodunt te
20 peccata tua. Quia vero dixit: ACCELERA UT EXIMAS ME et IN TUA IUSTITIA ERUE ME, ut dimittas peccata mea et aedifices in me iustitiam tuam, tu mihi eris domus refugii. Ad te confugio: nam a
cc 197 te quo fugio? Irascitur tibi deus: quo fugis? Audi quid dicat in alio psalmo timens iram dei: *Quo ibo a spiritu tuo et quo a facie*
25 *tua fugiam? Si ascendero in caelum, tu ibi es; si descendero in infernum, ades.* Quocumque iero, ibi te invenio; et si irasceris, ultorem te invenio; si placatus es, adiutorem. Nihil mihi ergo restat nisi ad te fugere, non a te. Ut evadas hominem dominum quicumque servus es, fugis in ea loca ubi non est dominus tuus; ut
30 evadas deum, fuge ad deum. Nam non est quo fugias deum. Praesto sunt omnia et nuda oculis omnipotentis. 'Tu ergo' inquit 'mihi esto domus refugii. Nam si salvus non fuero, quomodo fugio? Sana me, et fugio ad te. Nam si me non sanas, ambulare non possum: fugere quomodo potero?' Quo iret, quo fugeret, si ambu-
35 lare non posset, semivivus in via, sauciatus vulneribus latronum, quem transiens sacerdos praeteriit, transiens Levita praeteriit, transiens Samaritanus miseratus est? Et est ipse dominus, qui mi-

8, 24–26 Ps. 138,7*sq.* **30sq.** *cf.* Hebr. 4,13 **36sq.** *cf.* Luc. 10,30–33

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

19 nihil habere *tr.* α | rodent *P* **21** demittas *S K* γ (*ac.*) **22** meam δ (*exc. A*) eris] inquit *add.* β | fugio χ ε$_2$ *Mn*$_3$ | nam ... fugio *om. Mc*$_2$ | a] ad χ (*ac. S*) γ (*ac.*) **23** quo[1] *om. F* | fugiam κ ε$_ω$ *Mn*$_3$ ζ *edd* | irascetur κ (*ac. Y* C) | fuges *S K*; fugies *Y edd*; fugias *Zh*$_1$ | quod α | dicam *Mn*$_3$ **24** abibo ε$_ω$ *Mn*$_3$ | a facie tua quo *tr. P* **25** illic *Zh*$_1$ *Vulg* | in[2]] ad κ δ ε$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) ζ *Vulg* **26** inveniam ε$_ω$ *Mn*$_3$ ζ | te ultorem *tr. Zh*$_1$ **27** ergo mihi *tr.* δ (*exc. G*); enim mihi δ (*exc. A*) **28** ad] a ε (*ac. X*) | a] ad *Zh*$_1$ | ut] non *add.* ζ **29** es fugis] effugis α **30** deum[1]] dominum δ (*exc. A*) *Zh*$_1$ | deum[2]] dominum δ (*exc. G*) ε$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) ζ *edd* qui ε$_2$ *N* (*ac.*) | dominum ζ **31** sum ε$_2$ | omnipotentis oculis *tr.* κ *X* ζ *edd* mihi esto inquit *tr.* ζ; mihi inquit esto *tr. edd* | mihi *tr. ante* ergo κ **32** fugio] fugiam *Mc*$_2$ **33** fugio] confugio *Sh*$_1$ | *non me *tr. P F Na*$_1$ | non possum ambulare *tr. Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **34** et quo iret *K*; et *Y* **35** possit δ **36** transiens[2]] transiliens *F* (*ac.*) *Na*$_1$ **37** misertus *Mc*$_2$ δ *X* (*ac.*) *Sh*$_1$ | et] id γ (*pc.* C) β φ *Sh*$_1$ *edd*

seratus est genus humanum. Samarites enim custos interpretatur. Et quis nos custodit, si ille deserit? Merito cum Iudaei convicientes dicerent: *Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es et daemonium habes?*, unum respuit, alterum amplexus est: *Ego* inquit *daemonium non habeo*, non dixit: 'Non sum Samaritanus' sic intellegi volens nostrum se esse custodem. Miseratus ergo accessit, curavit, ad stabulum perduxit, implevit circa eum misericordiam; ille iam potest ambulare, potest et fugere. Quo fugeret nisi ad deum, ubi fecerat sibi domum refugii?

ps. 30,4 (9.) QUIA FORTITUDO ET REFUGIUM MEUM ES TU ET PROPTER NOMEN TUUM DUX MIHI ERIS ET ENUTRIES ME, non propter meritum meum, sed PROPTER NOMEN TUUM, ut tu glorificeris, non quia ego dignus sum, DUX MIHI ERIS, ne aberrem a te, ET ENUTRIES ME, ut validus sim ad manducandam escam, qua pascis angelos. Hic enim nos lacte nutrivit qui nobis caelestem cibum promisit, et usus est materna misericordia; sicut enim mater lactans eandem escam, cui sumendae idoneus infans non est, per carnem traicit et lac infundit (hoc accipit parvulus quod acceptu- ma 151
rus erat ad mensam, sed quod per carnem traicitur congruit par- 10
vulo), sic dominus, sapientiam suam ut lac nobis faceret, carne in-

---

38 *cf.* Hier. nom. Hebr. p. 66,3 **40–42** Ioh. 8,48*sq.* **44** *cf.* Luc. 10,34

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

38 Samaritanus *Zh₁ Sh₁* **39** quis] est qui *add. ε_ω (exc. Lx₂) Mn₃ ζ Sh₁* | cum] quem *α* | convivantes *χ*; conculcantes *δ* **41** complexus *δ* **42** non sum Samaritanus non dixit *tr. δ (exc. A)* | Samaritanus non sum *tr. Zh₁* **43** esse] verita *add. δ (exc. G)* | costodiri *K* **45** ambulare potest *tr. Mc₂* | et fugere] effugere *α δ* | quo fugeret *om. α* | fugere *δ*; fugiet *β ζ* **46** ibi *β* | fecerat *κ ε_ω Mn₃ ζ Sh₁ edd* | sibi *om. Zh₁* **9,1** fortitudo (*LXX* (S))] mea *add. P β ζ Sh₁ LXX Vulg edd* | es tu] esto *K* **2** nutries *Mc₂* **3** glorieris *ε₂* **4** sum dignus *tr. α* abirem *Mc₂* | a *om. ε₂ ε* **5** et *om. P* | enutriens *δ (exc. A)*; nutriens *δ (exc. G)* manducandum *α β δ ε Mn₃ ζ Sh₁ edd* | qui *Zh₁*; quam *α* | pacis *Y P₈* **6** angelos *om. P* | nos *om. χ γ (ac.)* | lacte nos *tr. edd* | panem *Mn₃* **7** maternam misericordiam *χ (ac. S Y) γ (ac.)* **8** sumendae] emandendae *Y* **9** hoc] enim *add. edd* | qui *Mc₂ Na₁* **10** *convenit *P δ* **11** carnem *α (ac. F)*

dutus venit ad nos. Ergo corpus Christi loquitur: ENUTRIES ME. ps. 30,5
(10.) EDUCES ME DE MUSCIPULA ISTA, QUAM OCCULTAVERUNT MIHI. Iam passio significatur: EDUCES ME DE MUSCIPULA ISTA,
cc 198 QUAM OCCULTAVERUNT MIHI. Nec sola illa passio est, qua passus est dominus noster Iesus Christus: muscipulam suam diabolus
5 tetendit usque in finem. Et vae illi, qui in illam muscipulam cadit; cadit autem omnis qui non sperat in deum, qui non dicit: IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN AETERNUM; ET IN
mi 236 TUA IUSTITIA ERUE ME ET EXIME ME. Extenta est et parata muscipula inimici. Posuit in muscipula errorem et terrorem: errorem
10 quo illiciat, terrorem quo frangat et rapiat. Contra errorem tu claude ianuam cupiditatis, contra terrorem claude ianuam timoris: et educeris de muscipula. Huiusmodi pugnae exemplum ipse tibi imperator tuus, qui propter te etiam tentari dignatus est, in se demonstravit. Et primo tentatus est illecebris, quia tentata est
15 in illo ianua cupiditatis, quando eum tentavit diabolus dicens: *Dic lapidibus istis ut panes fiant. Adora me, et dabo tibi regna ista. Mitte te deorsum, quia scriptum est: Quia angelis suis mandavit de te, ut in manibus tollant te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.*

10, 15–18 Matth. 4,3.9.6

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

12 et nutries *P*; educes Mn_3; et enutries *edd* 10, 1 et educes *γ (pc.)* $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta \Psi_{\alpha\beta\kappa}$; enutries Mn_3 | muscipulis istis quae *(bis) χ γ (ac.)* | quem *F (ac.) δ (ac. A)* 2 passio iam *tr. κ* | iam ... mihi *om. δ (exc. G; ac. A)* Mn_3 | designatur Sh_1 3 occultarunt *N* 4 Iesus *om. P* | muscipula sua *P* | suam] istam *ζ* 5 tendit *β X (pc.) ε₁ ζ* | illa muscipula *P* 7 in² *om. Y* 8 iustitia tua *tr. F* | me¹ *om. δ (exc. A)* | extensa *δ* 9 *inimicus *α Sh₁* | muscipulam $Mc_2 Na_1 \delta$ errorem² ... terrorem *om. χ γ (ac.)* 10 illiceat *P α γ δ ε (ac.)* | contra ... cupiditatis *P (tr. post* timoris 11*) α κ*; contra errorem tu ianuam cupiditatis claude *tr. δ (exc. A)*; tu claude ianuam cupiditatis contra errorem *tr. cett edd* 11 ianuam¹ *iter. χ γ (ac.)* | ianuam¹ ... terrorem *mg. δ (exc. G)* | contra ... timoris *P α κ δ*; tu claude ianuam timoris contra terrorem *cett edd* | terrorem] errorem Na_1 *χ (ac. S) γ (ac.)*; tu *add. δ (exc. G)* | claude² *om. δ* 12 exemplum pugnae *tr. ζ* 13 quia $Mc_2 Na_1$ | dignatus est tentari *tr.* $Mn_3 Sh_1$ | in se *om.* $\varepsilon_2 Mc_2$ 14 in primo *Mc₂* | tenta *c* 17 quia] nam *φ (exc. Lx₂) Sh₂* | et] et *χ* | et ... tollent *γ (ac.) Vulg edd* 18 in *om. ε* | a lapide ε_2 | pedem *om. N (ac.) Sh₁*

Omnis haec illecebra cupiditatem tentat. At ubi clausam invenit ianuam cupiditatis in eo qui tentabatur pro nobis, convertit se ad tentandam ianuam timoris et praeparavit illi passionem. Denique hoc dicit evangelista: *Et consummata tentatione diabolus recessit ab eo ad tempus*. Quid est *ad tempus*? tamquam rediturus et tentaturus ianuam timoris, quia clausam invenit ianuam cupiditatis. Totum ergo corpus Christi tentatur usque in finem. Fratres mei, quando iussum est nescio quid contra Christianos mali, simul impingebatur hoc corpus, totum impingebatur; unde dictum est in psalmo: *Tamquam cumulus arenae impulsus sum ut caderem, et dominus suscepit me*. At ubi finita sunt illa quae totum corpus impingebant ut caderet, coepit tentatio esse per partes. Tentatur corpus Christi: una ecclesia non patitur persecutionem, alia patitur, non patitur furorem imperatoris, et patitur furorem mali populi. Quantae vastationes a plebibus! quanta mala ingesta sunt ecclesiae a malis Christianis, ab eis qui capti in illo reticulo tam multiplicati sunt, ut premerent naves piscatione illa domini ante passionem! Non ergo desunt pressurae tentationis. Nemo sibi dicat: 'Non est tempus tentationis.' Qui sibi hoc dicit, pacem sibi promittit; qui sibi pacem promittit, securus invaditur. Totum er-

---

22sq. Luc. 4,13 **28sq.** Ps. 117,13 **34–36** *cf.* Luc. 5,6*sq.*

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc) **10, 19** clausam *inc. Ar$_1$*

---

19 omnia haec per illecebram *δ ε Zh$_1$ ζ* | haec *om. Mc$_2$* | cupiditatum *γ*; cupiditate *α K Y (pc.) Mn$_3$*; cupiditatis *X ζ* | tentabat *P* | ad *P S ε$_2$* | ianuam invenit *tr. κ ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$ edd* **20** se *om. Mc$_2$* **22** ab eo *om. P$_8$ (ac.) ζ* **23** quod *χ C (ac.)* | ad^2 *om. κ (ac. C)* | redditurus *ε$_2$ ε (ac. X)* **24** qui *Mn$_3$ Sh$_1$* invenit ianuam cupiditatis clausam *tr. Zh$_1$* **25** ad *X* **26** iussum] visus *α (ac. F)* | contra Christianos nescio quid mali *tr. δ*; nescio quid mali contra Christianos *tr. ε$_2$ ε$_1$ Mn$_3$ Sh$_1$* | quod *Y* | mali *om. P* | simul *om. α* | impingebantur *Mn$_3$* **27** in hoc *γ (pc. C) δ ε Zh$_1$ Mn$_3$ ζ* | est] erat *κ φ edd* **28** arenae] maris *add. C (mg.) β φ (exc. P$_8$) Sh$_1$* | sum *om. Mc$_2$ N (ac.) Mn$_3$* **29** ad *P S* **30** per partes *iter. post* coepit *β* **32** furorem^1 ... patitur *om. Mc$_2$* | et] sed *γ (pc. C) β φ Sh$_1$ edd* **33** gesta *ε* **34** illis *ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* | capti] sunt *add. F (sl.)* | retiaculo *F (pc.) Na$_1$ κ ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) ζ Sh$_1$ (ac.) edd* **35** ut] superent retia *add. δ* | navem *α (ac. F)* | in piscatione *ζ edd* | illa *om. ε$_2$* **36** deerunt *Sh$_1$* | pressura *S K* **37** est *om. ε$_2$* | tentationis tempus *tr. ζ* **38** pacem promittit *om. Mc$_2$*

cc 199 go corpus Christi dicat: EDUCES ME DE MUSCIPULA ISTA, QUAM
40 OCCULTAVERUNT MIHI, quia eductum est et caput nostrum de muscipula quam absconderant illi, quibus modo dicebatur in evangelio, quia dicturi erant: *Hic est heres, venite occidamus eum, et nostra erit hereditas*, et in se sententiam dixerunt interrogati: *Quid faciet ille paterfamilias colonis malis? Malos male perdet et vi-*
45 *neam locabit aliis agricolis. Quid? et illud non legistis: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli?*
ma 152 Quod est enim: *Reprobaverunt aedificantes*, hoc ait: *Eiecerunt extra vineam et occiderunt*. Ergo erutus est et ille. Caput nostrum sursum est, liberum est. Haereamus illi per dilectionem, ut me-
50 lius postea conglutinemur ei per immortalitatem, et dicamus om-
mi 257 nes: EDUCES ME DE MUSCIPULA ISTA, QUAM OCCULTAVERUNT MIHI, QUONIAM TU ES PROTECTOR MEUS. (11.) Audi iam et vocem domini, quam dixit in cruce: IN MANUS TUAS COMMENDO ps. 30,6
SPIRITUM MEUM. Certe cum verba eius in evangelio de isto psal-
5 mo cognoscimus, ipsum hic locutum fuisse non dubitemus. Habes hoc in evangelio, *dixit: In manus tuas commendo spiritum meum; et inclinato capite reddidit spiritum*. Non sine causa voluit verba huius psalmi sua esse, nisi ut te admoneret se locutum esse in hoc psalmo. Ipsum hic quaere; cogita quomodo in illo psalmo

---

42sq. Matth. 21,38 **44–46** Matth. 21,40–42 (*cf.* Ps. 117,22*sq.*)
47sq. Matth. 21,39 **11, 2sq.** Luc. 23,46 **5sq.** Luc. 23,46 **6** Ioh. 19,30

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

39 quem *S K δ (ac.) ε$_2$* **40** quia] qua *Y* | et *om. χ C (ac.)* **41** quem *S K* absconderant *P α κ (ac. S) δ*; absconderunt *cett edd* **42** aeris *S* **43** dixerunt sententiam *tr. ζ* | dixerant *κ* **44** illis *Y Vulg* | agricolis *Mn$_3$ Sh$_1$ Vulg* vineam suam *δ ε$_2$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* **45** locavit *S K C (ac.) δ ε$_2$ ε (ac. X)* | quid et] quidem *δ Sh* **46** hic ... aedificantes *om. P* **47** quod] quid *F (pc.) χ γ δ f$_{11}$ ε Zh Sh$_1$* | quod ... aedificantes *om. α (ac. F)* **49** illi *om. rv* **50** ei *om. P*; et *add. δ (ac. G) Sh$_1$* **51** quem *S K* **52** meus] domine *add. P δ Sh, LXX (A) Ψ*
11, 1 audiam *M$_1$ Mn*; audiamus *γ β δ ε$_1$ (exc. Lx$_2$) ζ edd* | et *om. φ edd* **2** crucem *S (ac.) K* | commendabo *ε$_2$ Vulg* **3** verbi *Y* **5** dixit *om. δ*; *dictum *α Sh$_1$* | commendabo *ε$_2$ Vulg* **6** tradidit *α δ Vulg edd* **7** suae *S K C (ac.)* | te admoneret] ea moneret *α (ac. F) Zh* **8** *ipsum *tert. α (ac. F)* | alio *Mn Sh*

se quaeri voluit pro susceptione matutina: *Foderunt manus meas et pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem*; ut te admoneret in se hoc esse completum, in voce sua posuit caput ipsius psalmi: *Deus, deus meus, utquid me dereliquisti?* Et tamen vocem corporis in se transfiguravit; non enim unicum suum pater aliquando dereliquit. REDEMISTI ME, DOMINE DEUS VERITATIS, faciens quod promisisti, non fallens in pollicitatione tua, DEUS VERITATIS.

ps. 30,7 (12.) ODISTI OBSERVANTES VANITATEM SUPERVACUE. Quis observat vanitatem? qui timendo mori moritur. Timendo enim mori mentitur et moritur antequam moriatur, qui ideo mentiebatur ut viveret. Mentiri vis, ne moriaris? et mentieris et morieris; et cum vitas unam mortem, quam differre poteris, auferre non poteris, incides in duas, ut prius in anima, postea in corpore moriaris. Unde hoc nisi observando vanitatem? quia cc 200 dulcis est tibi transiens dies, quia dulcia sunt tibi volantia tempora, unde nihil tenes et insuper tu teneris. ODISTI OBSERVANTES VANITATEM SUPERVACUE: EGO AUTEM, qui non observo vanitatem, IN DOMINO SPERAVI. Speras in pecunia: observas vanita-

---

9 *cf.* Ps. 21,1 9–12 Ps. 21,17–19 13sq. Ps. 21,2

P α (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*$_1$) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) φ (δ (*A G*) ε$_ω$ (ε$_2$ (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 12, 1 odisti *inc.* e$_3$

---

9 se quaeri] sequi δ (*exc. A*) | meas *om.* α 10 pedes meos β φ *Sh*$_1$ *Vulg* 11 me *om.* χ *C* (*ac.*) | vestem meam] vestimentum meum δ (*ac. A*); vestimenta mea *P* 12 sortes ε$_2$; et *add. Zh*$_1$ | te *om.* β | impletum *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 14 dereliquisti me *tr. Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | derelinquisti *P* | et *om. Mn*$_3$ 15 derelinquit *P* redimisti ε (*ac. X*) 16 me *om.* χ (*ac. S*) | promisti ε$_2$ 17 in *om. P* 12, 1 observantem e$_3$ 2 mori *om. P* ε$_ω$ e$_3$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | mentitur ζ | timendo^2] timore χ (timori *Y*) *C* (*ac.*) 3 emori *C* (*pc.*) β | mentietur e$_3$ 4 mentivatur *P* mentire e$_3$ | mentiris et moriris (moreris *Y edd*; morieris *P*) *P* χ *edd*; mentiris ut moriaris γ (*pc. C*) β 5 vitas] dubitas ε$_2$ e$_3$ | vanam *P K* | poteras *Mc*$_2$ 6 aut ferre e$_3$ | incidis *F* (*pc.*) γ β δ *P*$_8$ ζ *edd* | prius] moriaris *add. C* (*pc.*) β ε$_ω$ e$_3$ *Mn*$_3$ ζ *Sh*$_1$ | moriaris in corpore *tr.* ε$_ω$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 8 tibi^2 *om. Zh*$_1$ | transvolantia *edd* 9 nihil *vl. F*; mihi α; nil *Zh*$_1$ | odisti] omnes *add. P* δ 10 vanitatem^1] vanitates δ | vanitatem^2] ego autem *add. P* 11 sperans *S K* e$_3$ | pecuniam *P* α (et *add. Mc*$_2$) e$_3$

tem: speras in honore et sublimitate aliqua potestatis humanae: observas vanitatem; speras in aliquo amico potenti: observas vanitatem. In his omnibus cum speras, aut tu exspiras et ea hic dimittis aut cum vivis, omnia pereunt, et in spe tua deficis. Hanc vanitatem commemorat Isaias: *Omnis caro fenum et omnis gloria eius ut flos feni; aruit fenum et flos eius decidit; verbum autem domini manet in aeternum.* EGO AUTEM, non quomodo illi qui sperant in vano et qui observant vanitatem, sed IN DOMINO SPERAVI, qui non est vanitas.

(13.) EXSULTABO ET IUCUNDABOR IN TUA MISERICORDIA, non in mea iustitia. QUIA RESPEXISTI HUMILITATEM MEAM, SALVAM FECISTI DE NECESSITATIBUS ANIMAM MEAM NEC CONCLUSISTI ME IN MANUS INIMICI. Quae sunt necessitates, unde volumus salvam fieri animam nostram? Quis has enumeret? quis digne exaggeret? quis congrue vitandas fugiendasque commendet? Prima in genere humano dura necessitas nescire cor alterius, male sentire plerumque de amico fideli, bene sentire plerumque de amico infideli. O dura necessitas! Et quid facis ut corda inspicias? quem oculum affers, infirma et plangenda mortami 258 litas? quid facis ut videas hodie cor fratris tui? Non habes quid facias. Alia maior necessitas: nec tuum vides, quale erit cras. Quid

ps. 30,8

ps. 30,9

12, 16–18 Is. 40,6.8

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh P₃)) Mn₃ ζ) e Sh₁ edd (lo ma mi cc) 20 vanitas *des. e* **13, 12** quid *inc. Beda* (Fransen 239)

13 speras ... vanitatem *tr. post* vanitatem (11) *ζ* | aliquo *om. P* | potente *Y γ (pc. C) β ε_ω Mn₃ ζ Sh₁*; et *add. F* **15** demittis *S K C (ac.)* **16** commendat *ε* (commendans *Zh₁*; commendas *Lx₂*) *e Mn₃* | Isaias] dicens *add. κ δ ε₁* (exc. *Lx*; dicit *Zh*) *ζ edd* **17** ut *om. Zh₁*; quasi *α κ Vulg edd* | eius² *om. P δ ε₁ Mn₃ Sh₁ Vulg* | autem *om. α* **18** in aeternum manet *tr. Zh₁* **19** vano] vanitates *P κ* (vanitatis *S*) *φ* (vanitatem *Lx₂ Mn₃*); vanitate *edd* **20** quia *α ε Zh₁ ζ* **13, 1** exsultabor *ε₂* **3** salvasti *β Vulg* **4** nec ... inimici *om. β ε₂ Mn₃* | manibus *N P₈ ζ Vulg* **5** salvam volumus *tr. ε_ω Mn₃ ζ Sh₁* | enumeret has *tr. Zh₁*; a se numeret *α* (*ac. F*); eas enumeret *γ β P₈ edd* **7** prima *P α ε₂*; primo *cett edd* gere *ε₂* **8** sentire² *om. ε₂ Mn₃* **9** infideli o] infidelia *S* (a *corr*) *K* | quia *Mc* **10** quem] nec *add. α* (*ac. F*) **11** qui *S*

iam dicam de necessitate ipsius mortalitatis? Mori necesse est, et ma 153
nemo vult quod necesse est, nemo vult quod erit velis nolis. Dura
necessitas nolle quod non potes evitare! Nam si fieri posset, 15
nollemus utique mori et effici quod angeli vellemus, sed commu-
tatione quadam, non morte, sicut dicit apostolus: *Aedificationem habemus ex deo, domum non manu factam, aeternam in caelis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod de caelo est superindui cupientes; si tamen induti, non nudi inveniamur.* 20
Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus gravati, in quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita.
Volumus pervenire ad regnum dei, sed per mortem nolumus; et
tamen dicit tibi necessitas: 'Hac venies.' Hac venire dubitas,
homo, cum hac ad te venerit deus? Quae sunt etiam necessitates cc 201
vincendarum vetustissimarum cupiditatum et annosarum mala-
rum consuetudinum? Vincere consuetudinem, dura pugna, nosti.
Vides quam male facias, quam detestabiliter, quam infeliciter; et
facis tamen: fecisti heri, facturus es hodie. Sic tibi displicet cum
disputo: quomodo tibi displicet cum cogitas? et tamen facturus es 30

13, 17–22 2 Cor. 5,1–4

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ Beda edd (lo ma mi cc) **16** commu- *des. Ar$_1$* **17** apostolus *des. Beda* **21** etenim *inc. Beda* **23** nolumus *des. Beda*

---

13 necessitate (*Beda*)] necessitatibus κ ε$_ω$ (*exc. Lx$_2$*) Mn$_3$ ζ Sh$_1$ *edd* | ipsius mortalitatis *tr. ante* de ε$_2$ **14** nemo vult[1] **iter.* κ φ (*exc. Lx$_2$*) Sh$_1$ *edd* quod[1] ... nolis *om. Beda* | velit nolit Zh$_1$ ζ *edd* **15** potest Mc$_2$ κ (*exc. K; ac. S*) φ Sh$_1$ *edd* | *vitare α *Beda*; vitari δ ε$_2$ P$_8$ Mn$_3$ Sh$_1$; evitari γ (*pc. C*) β ε ζ *edd* | si] sic *add.* δ *Beda* **16** velimus δ *Beda* **17** dixit ε (*ac. N*) **18** manufacta *Y*; manufactum *S* **19** noster *S* | de] in Sh$_1$ | caelis ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$ **20** induti] et *add.* γ (*pc. C*) β δ ε$_ω$ (*exc. Lx$_2$*) ζ *edd* **21** dubitatione Zh$_1$ | ingemiscamus χ γ (*ac.*) δ (*exc. A; pc. G*) ε$_ω$ (*ac. X P$_8$*) | in qua α Sh$_1$; eo quod *Vulg Beda* **22** spoliari α κ (*exc. C*) *Beda*; exspoliari *cett Vulg edd* | ut et α (ut *om. F*) | ut ... vita *om. Beda* | obsorbeatur ε (*ac. X*) Zh$_1$ | mortalia vita χ **23** per *om. Beda* **24** dicet ε$_ω$ (*exc. Zh$_1$*) Mn$_3$ ζ | ac ε (*ac. X*) | dubites Mn$_3$ **25** o homo ζ | hac *om. P δ* | veniret S K γ (*ac.*) | deus *om.* ε$_2$ **26** annosararum S (*ac.*) K; annosharum δ; nostrarum α **27** duram pugnam nostram nosti Zh$_1$ **28** vide δ (*exc. A*) | et *om.* α **29** tamen facis *tr.* Mn$_3$ Sh$_1$ | si sic P$_8$ ζ *edd* | sic ... 31 hoc *om.* χ γ (*ac.*) **30** displicet tibi *tr.* γ β ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$ *edd*

hoc. Unde raperis? Quis te captivum trahit? An illa lex in membris tuis repugnans legi mentis tuae? Clama ergo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum*, et impletur in te quod modo diximus: EGO AUTEM IN DOMINO SPERAVI; EXSULTABO ET IUCUNDABOR IN TUA MISERICORDIA; QUIA RESPEXISTI HUMILITATEM MEAM, SALVAM FECISTI DE NECESSITATIBUS ANIMAM MEAM. Unde enim salva facta est de necessitatibus anima tua, nisi quia respecta est humilitas tua? Nisi prius humiliareris, non te exaudiret qui te a necessitatibus liberaret. Humiliatus est qui dixit: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Non sunt humiliati, qui *ignorantes dei iustitiam et suam volentes constituere iustitiae dei non sunt subiecti.*

(14.) NEC CONCLUSISTI ME IN MANUS INIMICI, non vicini tui, non compossessoris tui, non eius cum quo militasti et eum laesisti aut forte in tua civitate iniuriam ei fecisti; isti enim tales sunt pro quibus orare debemus. Alium habemus inimicum diabolum, serpentem antiquum. Omnes morientes, si bene moriamur, ab eius manibus liberamur. Quicumque enim male moriuntur, in suis iniquitatibus in eius manus concluduntur, ut cum illo in fine damnentur. Liberat ergo nos dominus deus noster de manu inimici nostri. Ille enim nos per cupiditates nostras vult capere.

---

31 *cf.* Rom. 7,23 32–34 Rom. 7,24*sq.* 34 *cf.* 1–4 41 Rom. 7,24 42sq. Rom. 10,3 14,4 *cf.* Matth. 5,44

P α (*F Mc*$_1$ *Nn*) κ (*V* [*S K*] *M*) γ (*C*) β (*R R*$_c$ *F*) φ (*b* [*A G*] *c*$_2$ (ε$_2$ [*Lx*] *s* (*N M*) *c*$_1$ *Zb*$_1$ *P*$_2$) *Mn*$_3$ ζ] *Sh*$_1$ *edd* (*varia miscet*)

31 caperis *Mn*$_3$ | capiam *c*$_2$ (*exc. Zb*$_2$) *Mn*$_3$ ζ | traitur *c*$_2$ | lex in] ex *Y* 32 ego *om. P δ* 33 liberavit χ *N* (*ac.*) 34 impleibitur *M*$_2$ 35 dixit α | speravi] et *add. Mc*$_2$ 36 iucundabor] laetabor ζ Ψ$_{αβκ}$ | misericordia tua *tr. Mn*$_3$ 38 facta est salva *tr. edd* 39 humiliares ε$_2$ 40 qui te] quid χ γ (*ac.*) | a] de *P Y* 42 non ... subiecti *om. Zb*$_1$ 43 domini α | sunt *om.* ε$_2$ 14,1 manibus *P*$_1$ 2 num ... tui] non concupiscentis res tuas *β* | compossessores γ χ (*ac. S*) ε$_2$ *N* (*ac.*) | comilitasti ε$_2$ | et] aut δ 5 antiquum serpentem *tr. Zb*$_1$ 6 manu α 7 *manibus α *Y* (*pc.*) δ *Sh*$_1$ | concludentur α *Sh*$_1$ | illo] eo *P* δ finem α 8 liberat ... dominus δ *Sh*$_1$ | noster ζ | deus *om. Mn*$_3$ | manus *c*$_2$; manibus *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ 9 nos *om. Mc*$_2$

Cupiditates autem nostrae validae quando sunt et eis servimus, necessitates vocantur; liberante autem deo animam nostram de necessitatibus nostris quid erit quod in nobis teneat inimicus, ut concludamur in manus eius?

(15.) STATUISTI IN SPATIOSO PEDES MEOS. Certe angusta via est; laboranti angusta est, amanti lata est. Eadem quae angusta est lata fit. 'In spatioso' dicit 'posuisti pedes meos, ne angustati pedes mei irent in se et incurrendo in se deicerent me.' Ergo quid ait: POSUISTI IN SPATIOSO PEDES MEOS? plane fecisti mihi facilem iustitiam, quae mihi erat aliquando difficilis; hoc est: POSUISTI IN SPATIOSO PEDES MEOS.

s. 30,10 (16.) MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM TRIBULOR; CONTRISTATUS EST IN IRA OCULUS MEUS, ANIMA MEA ET
s. 30,11 VENTER MEUS; QUONIAM DEFECIT IN DOLORE VITA MEA, ET ANNI MEI IN GEMITIBUS. Sufficiat caritati vestrae; adiuvante domino fortassis implebimus debitum, ut psalmo peracto proficiscamur.

cc 202 ma 154 mi 239

15, 1sq. *cf.* Matth. 7,14

P α (F Mc$_2$ *Na*$_1$*) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro*$_{11}$ *F*$_5$*)) φ (δ (A G) ε*$_\omega$ *(ε*$_2$ *(Lx*$_2$*) ε (N X) ε*$_1$ *(Zh*$_1$ *P*$_8$*)) Mn*$_3$ *ζ) Sh*$_1$ *edd (lo ma mi cc)*

---

10 quando validae sunt *tr. edd*; quando sunt validae *tr. β ζ* | quantae sunt sed *Y* | ei *α*; eis quando *χ γ δ ε*$_\omega$ *(exc. Lx*$_2$*)*; quando eis *β ζ edd* **11** nostra *ε*$_2$ **13** concludatur *δ* | manu *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$; manibus *Y* **15, 1** loco spatioso *F*$_5$ *δ (ac. A) ε*$_2$ *ε*$_1$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *Vulg Ψ*$_{αβκ}$ **2** eandem *ε*$_2$ **3** fit lata *tr. Mn*$_3$ | sit *Mc*$_2$ spatio *S K γ*; loco spatioso *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **4** in se^2 *om. Mc*$_2$ *Na*$_1$ | quod *α γ (pc.) β ε*$_\omega$ *(exc. Lx*$_2$*) ζ* **5** aut *S K* | in *om. S K γ (ac.)* | spatioso loco *(bis) Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **16, 1** domine *om. Y* **2** contristatus *(errante Augustino)*] conturbatus *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *Vulg Ψ*$_{αβκ}$ *edd* **5** deo *Mn*$_3$ | implevimus *S γ δ ε*$_\omega$ *(exc. P*$_8$*) Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | debitum ... psalmo] debito *α* | ut] et *add. κ δ ε*$_\omega$ *(exc. Lx*$_2$*) ζ edd*

SERMO SECUNDUS

(1.) Ad reliqua psalmi nostra revertatur intentio et nos ipsos agnoscamus in verbis prophetae, quoniam si nos inspexerimus in tempore tribulationis, gaudebimus in tempore retributionis. Commendaveram caritati vestrae, cum primas partes huius psalmi exponerem, quod Christus loquatur, et quomodo sit accipiendus Christus totus cum capite et corpore, non tacueram; testimoniis etiam scripturarum, quantum mihi videtur, satis idoneis luculentisque firmaveram, ita ut omnino dubitari non posset Christum esse caput et corpus, sponsum et sponsam, filium dei et ecclesiam, filium dei factum filium hominis propter nos, ut filios hominum faceret filios dei atque ita essent duo in carne una in sacramento magno, qui agnoscuntur in prophetis duo in voce una. Gratulatio superius expressa est ipsius dicentis: RESPEXISTI HUMILITATEM MEAM, SALVAM FECISTI DE NECESSITATIBUS ANIMAM MEAM NEC CONCLUSISTI ME IN MANUS INIMICI, STATUISTI IN LOCO SPATIOSO PEDES MEOS. Gratulatio est liberati hominis a tribulatione, liberatorum membrorum Christi ab afflictione et insidiis. Et rursus dicit: MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM TRIBULOR. In tribulatione utique angustia est: quomodo ergo POSUISTI IN SPATIOSO PEDES MEOS? Si adhuc tribulatur, quo-

ps. 30,8 ps. 30,9 ps. 30,10

1, 4–8 *cf.* in. ps. 30/2,1,1–4 11 *cf.* Gen. 2,24

Pα (F Mc Na) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro F)) φ (δ (A G) ε (ε (Lx) ε (N X) ε (Zh P)) Mn ζ) Sh, edd (lo ma mi cc)

1, 1 revertatur nostra *tr. Zh*$_1$ | convertatur *F* 2 ipsi *α* | cognoscamus *ζ* prophetiae *δ (exc. A)* 3 tentationis *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | in tempore retributionis *om. α*; in tempore tribulationis *Y δ (exc. G; ac. A) ε*$_\omega$ *(exc. Zh*$_1$*; mg. N) Mn*$_3$ 4 psalmi huius *tr. P δ* 6 Christus] est *Mc*$_2$ | totus *om. χ γ (ac.)* 7 mihi *om. β* | videatur *Mc*$_2$ *Na*$_1$ 8 dubitare *Ro*$_{11}$ *ε*$_2$ *X (ac.) Zh*$_1$ | posse *χ ε*$_2$; possit *P γ (pc.) δ*; possint *Zh*$_1$ (possunt *ac.*) 9 Christum esse *om. Mn*$_3$ 10 filium^2] filius *α* 11 hominis *ε*$_2$ | duo] dum *χ (om. Y)* 12 quia *δ ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ *Sh*$_1$; quo *ζ* prophetis] quomodo etiam *add. Y* 13 gratulationis *F (ac.) Y* | expressa erit *χ* (expresserit *Y*) | ipsius *om. P* 14 salvasti *β Vulg* 15 ne *K* | me *om. Mc*$_2$ 16 loco *om. P β ε*$_2$ *edd* 17 afflictione] adliberatione *χ* (adversis liberatione malorum *Y*) *γ (ac.)* 18 rursum *Y* | mihi *α Ψ*$_{αβκ}$ 20 loco spatioso *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *Vulg Ψ*$_{αβκ}$ | si adhuc] fiat huc *Mc*$_2$ | tribulor *β ζ*

modo in spatioso sunt pedes? An forte una quidem vox est, quia unum quidem corpus, sed in aliquibus membris spatium sentitur, in aliquibus angustia, id est alii sentiunt facilitatem iustitiae, alii laborant in tribulatione? Nam si non alia membra illud, alia illud paterentur, non diceret apostolus: *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra*. Aliquae ecclesiae verbi gratia pacem habent, aliquae in tribulatione sunt: in istis quae pacem habent in spatioso sunt pedes, illae quae in tribulatione sunt angustias patiuntur; sed et istos contristat illorum tribulatio et illos pax istorum consolatur. Sic est enim unum corpus, ut non sit discissio; non autem facit discissionem nisi dissensio. Caritas autem compagem facit, compages complectitur unitatem, unitas servat caritatem, caritas pervenit ad claritatem. Dicat ergo ex quibusdam membris: MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM TRIBULOR; CONTURBATUS EST IN IRA OCULUS MEUS, ANIMA MEA ET VENTER MEUS.

(2.) Quaerimus unde sit ista tribulatio, quoniam liberatus paulo ante gaudere videbatur iustitia quadam infusa sibi largiter dono dei et inde facto spatio pedibus suis in latitudine caritatis.

25–27 1 Cor. 12,26

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **2, 3** facto *inc. Ar₁*

---

21 sunt in spatioso *tr. κ edd* | loco spatioso $Mn_3\ Sh_1$; spatio $Mc_2\ Na_1$ **22** si Sh_1 | in *om. S K γ (ac.)* | in ... sentitur *om. δ* | spatiosum $Zh_1\ Mn_3$ (*pc.*) **23** facilitate *δ* **26** compatiuntur] revereantur Mc_2 | gloriatur $Y\ P_8\ Vulg$ **27** congruent *ε* | aliqua *K δ* | ecclesiae *om. δ* **28** aliqui *S*; aliqua *δ* | qui *κ (exc. K)* **29** spatio *χ γ*; spatioso loco $Mn_3\ Sh_1$ | sunt¹ *iter. K*; sed *add. γ* | illi *γ ε (pc. N; ac. X) Zh₁ ζ*; illa *δ*; in illis *β* | qui *F Na₁ γ β* **30** et¹ *om. χ γ (ac.)* illos *χ γ δ (exc. G; ac. A) ε_ω (exc. X) Mn₃ ζ* | iustorum *α Zh₁* **31** enim *om. Mn₃*; aut *add. δ* | dissensio *ζ*; discensio *ε₂* **32** fecit Mc_2 | discensionem *ε₂* discensio $Mc_2\ X$ (*ac.*) **33** facis $Mc_2\ S\ K$ | compagis *χ γ (ac.)* | complentur *K* unitas servat caritatem *om. Y* **35** mihi *Y ε₂ Ψ_αβκ* **36** in] prae (*cf.* 4, 13. 4, 18) $\varepsilon_2\ Mn_3$ | mea *om. S* **2, 1** liberatus *om.* Mc_2 **2** videbatur gaudere *tr. ζ* quaedam Zh_1 | quodam infuso *Y* | largiter *om. X*; largito *S*; a largitore *Y P₈*; largius *γ* (largitate *pc.*); largitoris *ζ*; largitur *α K R Zh₁* **3** et inde *om. α Sh₁*; et de *Y* | tuis *S K γ (ac.) ε (ac. X) Zh₁* | latitudinem Mc_2

Unde ergo et ista exstitit tribulatio nisi forte ex illo quod dominus dicit: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum?* Primo enim commendata paucitate sanctorum tamquam missis retibus multiplicata est ecclesia et capti sunt innumerabiles, de quibus praedictum erat: *Annuntiavi et locutus sum, multi-*
ma 155 *plicati sunt super numerum*, qui etiam navigia premerent et retia rumperent, sicut est positum in illa prima piscatione ante passionem domini. Ex his itaque multitudinibus exaggeratis, quibus per pascha sic referciuntur ecclesiae, ut turbas ipsorum parietum recuset angustia – Quomodo autem non tribuletur iste de hac multitudine, quando videt ipsos implere theatra et amphitheatra qui paulo ante ecclesias impleverunt, ipsos in nequitiis qui paulo ante in laudibus dei, ipsos blasphemare deum qui respondebant amen deo? Permaneat, duret, non deficiat etiam in multitudine copiosa iniquorum, quia nec granum deficit in multitudine palearum, quo usque post ventilationem mittatur in horreum et ibi sit in societate sanctorum, ne turbulenti aliquid pulveris patiatur. Perduret ergo, quia et dominus cum dixisset: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum*, ne praenuntiata ista abundantia iniquitatis labarent nutarentque pedes nostri, continuo sub-

---

2, 5sq. Matth. 24,12 **8sq.** Ps. 39,6 **9–11** *cf.* Luc. 5, 4–10 **19** *cf.* Matth. 3,12 **21sq.** Matth. 24,12

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

4 existit *α edd* | tribulatio exstitit *tr. Sh₁* 5 abundabit *Y (pc.) β ε₂ ε₁ Sh₁ Vulg edd*; abundat *Mn₃* | refrigescit *χ (ac. Y) C (ac.) N* 6 prima *P α ε₂* | commendat *α* 7 innumerabilis *S* 8 dictum *ε₁* 9 quia *α* | navigio magna *δ (exc. A)* praeerant *S K* 10 positum est *tr. Zh₁ ζ* | prima *om. ε_ω Mn₃ ζ* | passione *P ε₂ (ac.)* 11 igitur *α edd* | exagerpartis *ε₂*; exaggeratur numerum reproborum *add. Y P₈*; exaggerati sunt *edd* | quibus *om. β ζ* 12 pascua *K*; saepe *β* | referciuntur *P α Sh₁*; reficiuntur *cett* 14 ipsos videt *tr. P* 15 ante[1] *om. Mc₂ Na₁* ecclesiam *ε_ω Mn₃ ζ Sh₁* | impleverunt *om. Zh₁*; impleverant *ζ* 17 duret] et *add. ε₂ Mn₃* | deficiet *Y N* | etiam *om. P* | in *om. β* 18 deficit granum *tr. Zh₁* 20 turbulentis *ε₂* 21 quoniam *Zh₁* | abundabit *Mc₂ Na₁ β δ (exc. G) ε₂ ε₁ Sh₁ Vulg edd*; inquit *add. α* 22 refrigescit *S K γ* (refrigescat *ac.*) 23 laberent *F Na₁ ε₂*; lavarent *χ* (labarentur *Y*); laberentur *Mc₂ C (pc.)*; laborarent *δ X (pc.)* nuntiarentque *K* | subicit *Sh₁*

iecit, quod fideles erigeret, quod consolaretur atque firmaret, dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* 25

(3.) Attende itaque istum, quantum mihi videtur, in hac tribulatione constitutum, quandoquidem positus in tribulatione quasi dolere deberet (tribulatio enim dolorem habet congruum): iratum se dicit in tribulatione et ait: MISERERE MEI, DOMINE, cc 204
QUONIAM TRIBULOR; CONTURBATUS EST IN IRA OCULUS MEUS. 5
Si tribularis, quare irasceris? Irascitur iste peccatis alienis. Quis non irascatur videns homines confitentes ore deum, negantes moribus? quis non irascatur videns homines saeculo verbis et non factis renuntiantes? quis est qui non irascatur videns fratres insidiantes fratribus, fidem non servantes osculo quod infigunt in sa- 10
cramentis dei? Et quis enumeret omnia, quibus irascitur corpus Christi, quod intus vivit in spiritu Christi, quod gemit tamquam granum inter paleas? Vix enim apparent isti qui sic gemunt, qui sic irascuntur, quomodo vix apparent grana quando area trituratur. Et qui nescit quantae spicae missae sint putat totum paleam 15
esse; et ex hoc quod totum palea putatur, inde magna massa purgabitur. In his ergo non apparentibus et gementibus irascitur, qui mi 241
dicit alio loco: *Zelus domus tuae comedit me*; dicit et alibi quando-

---

25 Matth. 24,12 **3, 18** Ps. 68,10

P α (F Mc$_2$ *Na*$_1$*) κ (χ (S K Y) γ (C Ar*$_1$*) β (R Ro*$_{11}$ *F*$_5$*)) φ (δ (A G) ε*$_ω$ *(ε*$_2$ *(Lx*$_2$*) ε (N X) ε*$_1$ *(Zh*$_1$ *P*$_8$*)) Mn*$_3$ *ζ) Sh*$_1$ *edd (lo ma mi cc)*

---

24 quod[1]] quo *P* **3, 1** attendite *β* **2** constitutus *Y*; positum *δ (exc. A)* positum *Mc*$_2$ *Na*$_1$ (*tr. post* tribulatione) **3** dolore *F (ac.) S C (ac.) Zh*$_1$ | doleret *Zh*$_1$ | tribulatio enim] tribulationi *β* | enim] haec *ε (ac. N)* | habebit *κ*; haberet *F* | congruum habet *tr. ζ* | congrue *Zh*$_1$ **4** mihi *δ* **5** meus] anima mea et venter meus *add. β* **6** tribulares *S K C (ac.)* | irascitur *om. ε*$_2$; *tr. post* iste *Zh*$_1$; enim *add. Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | iste] te *ε*$_2$ | alienis peccatis *tr. edd* | quis ... confitentes *om. Mn*$_3$ **7** irascitur *ζ* **8** irascitur *δ* | et *om. ε*$_2$ *Mn*$_3$ **9** irascitur *ζ* | insidiantes fratribus *om. ζ*; insidiantibus *Zh*$_1$ **10** infingunt *δ (ac. A)* **11** enumerat *Mn*$_3$ | irascetur *S K* **12** vivis *S K C (ac.)*; videt *Y P*$_8$ | in] de *γ (pc. C) β φ Sh*$_1$ *edd* | Christi[2]] dei *ζ* **14** vix] huic *Zh*$_1$ | trituret *S*; trituretur *K*; triturat *Y* **15** et *P α δ ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$; *om. cett edd* | quis *Y* | massae *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ sunt *P (ac.) γ β N (ac.) edd* | palea *ε*$_2$ **16** quod *om. δ* | magnam massam *K γ (ac.) ε (ac. X) Zh*$_1$ | purgabit *Zh*$_1$ **17** non *om. Mn*$_3$ | gemitibus *S K C (ac.)* **18** in alio *ζ* | dicit[2]] dicet *δ* | quando *β*

quidem videt multos mala facientes: *Taedium detinuit me a peccatoribus relinquentibus legem tuam*; dicit alio loco: *Vidi insensatos et tabescebam*.

(4.) Haec autem ira metuendum est ne tanta sit, ut in odium vertatur. Ira enim nondum est odium. Nam irasceris filio et non odisti filium; ei servas hereditatem, qui te sentit iratum; et ad hoc irasceris, ne perdat quod servaveris male evadens moribus pravis. Ergo ira nondum est odium; nondum odimus eos quibus irascimur; sed ista ira si manserit et non cito evulsa fuerit, crescit et fit odium. Ideo ut recens ira evelleretur et in odium non converteretur, hoc nos docet scriptura dicens: *Non occidat sol super iracundiam vestram*. Invenis autem aliquando fratrem odio habentem et reprehendit irascentem; in illo est odium et in alio culpat iram; ipse habet trabem in oculo suo et reprehendit festucam in oculo fratris sui. Sed festuca ista et surculus nisi cito evellatur, trabes futura est. Ergo non ait: 'Exstinctus est oculus meus prae ira', sed: TURBATUS. Nam si exstinguitur, iam odium est, non ira, et vide

19sq. Ps. 118,53 **20sq.** Ps. 118,158 **4, 8sq.** Eph. 4,26 **10–12** *cf.* Matth. 7,3

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

19 male *Sh$_1$* | faciens *ε$_2$* | detenuit *K δ (ac. G)*; dei tenuit *Mc$_2$* | me *om. δ (ac. G)* | a] pro *ε$_2$ Mn$_3$* **20** derelinquentibus *β ε$_2$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* | dicit] et *add. γ (pc. C) β ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$ edd* | in alio *X* | loco *om. S K C (ac.)* | insensatus *S* **4, 1** metuenda *F (pc.) Mc$_2$ γ (pc. C) β δ ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) ζ* **2** vertat *P S ε$_2$ ε (ac. N)*; vertur *Mc$_2$* | nodum *S* | odium est *tr. Ar$_1$* | et *P α φ Sh$_1$*; *om. cett edd* | non] dum *add. F (sl.) δ (exc. A)* **3** ei] et *Ar$_1$ ε$_2$ ε (ac. N)*; et ei *δ (exc. A) Mn$_3$ Sh$_1$* | sentis *ε$_2$* et *om. Mc$_2$* **4** perdas *γ (ac.) N Zh$_1$* | servaveras *Zh$_1$*; reservaveras *Mn$_3$* evidens *α (ac. F)*; mandens *Mn$_3$*; vivens *Y P$_8$ ζ edd* **5** nondum[1]] non *Zh$_1$* nondum[2]] non *χ C (ac.)* | irascitur *α (ac. F)* **6** se *S* | permanserit *δ* | avulsa *Zh$_1$* | crescet *F (pc.) Na$_1$ Sh$_1$* **7** crescens *κ* (cresces *ac. Ar$_1$*); recedens *α* | irae *F (ac.) K* | evelletur *S K*; velleretur *α (ac. F)* | evellatur ... convertatur *γ β edd* **8** scriptura docet *tr. Zh$_1$* **9** autem *om. P ε$_2$ Mn$_3$* | odio] te *add. Zh$_1$* | odium habentem *β X (pc.) edd*; odium tenentem *ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$* **10** reprehenderit *Mn$_3$* altero *κ*; illo *P* **11** trabem habet *tr. Sh$_1$* **12** ista *om. Mn$_3$* | ni *Y* | trabis *P δ (exc. G)* **13** non ergo *tr. edd* **14** turbatus] est *add. Sh$_1$* | iam *om. δ* | et ... est *om. δ (exc. A)*

quia exstinctus est. Hinc ait Iohannes: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc*. Antequam ergo eatur in tenebras, conturbatur oculus in ira; sed cavendum est, ne ira vertatur in odium et oculus exstinguatur. Iste ergo dicit: TURBATUS EST PRAE IRA cc 205 OCULUS MEUS, ANIMA MEA ET VENTER MEUS, hoc est turbata sunt interiora mea. Ventrem pro interioribus posuit. Aliquando enim iniquis et perversis et a lege deviantibus et male viventibus irasci licet, clamare non licet. Cum irascimur et clamare non possumus, interiora nostra turbantur; tanta est enim aliquando perversitas, ut nec corripi possit.

ps. 30,11 (5.) QUONIAM DEFECIT IN DOLORE VITA MEA ET ANNI MEI IN GEMITIBUS. DEFECIT inquit IN DOLORE VITA MEA. Dicit apostolus: *Nunc vivimus, si vos statis in domino*. Quicumque perfecti sunt ex evangelio et gratia dei, non hic vivunt nisi propter alios; nam vita eorum in hoc saeculo, eis iam non est necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod ait idem apostolus: *Concupiscentiam habens dissolvi et esse cum Christo; multo enim magis optimum; manere in carne necessarium propter vos*. Quando autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex praedicatione sua non proficere homines, infirma-

---

15sq. 1 Ioh. 2,11 **5, 3** 1 Thess. 3,8 **7–9** Phil. 1,23*sq.*

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

15 Iohannes ait *tr. Sh$_1$* **16** ergo *om. Zh$_1$* | eat *ζ* | *tenebris *F χ γ ε$_2$ ε Sh$_1$* turbatur *β* **18** exstinguatur] hoc autem animadvertat unusquisque qui in pace hoc est in Christo qui pacem deus (*sic!*) commendavit vocatus est et in cuius nativitate summa pax per angelum nuntiata est hominibus si pro aliqua parva vel magna causa in odium proruperit nullam societatem cum pace hoc est cum Christo habere non poterit nisi per dignam emendationem penitentiae sequitur *add. F* | ergo iste et *F* **20** venter *α Zh$_1$* **22** licet[1]] et *add. ε$_2$ N Zh$_1$ Mn$_3$* | irascimus *F (ac.) Na$_1$* **23** tanto *S K* **24** corrigi *κ P$_8$*; corpori *Mc$_2$* | posset *δ (ac. G) Zh$_1$*; prosit *Mn$_3$ Sh$_1$* **5, 1** et anni mei **om. α* **3** tunc *Mn$_3$*; nec *Mc$_2$* **4** ex *om. P* | hi *Zh$_1$* **5** aliis *ε$_2$* | eis *om. P ε$_2$* **6** sit *Mc$_2$* idem apostolus ait *tr. Mn$_3$ Sh$_1$* **7** concupiscentia *P* **8** manere] autem *add. Mn$_3$ (pc.) edd* | necessarium *om. S K C (ac.)*; est *add. Y* **9** autem] enim *κ* nemo *α* (neminem *pc. F*) | dispositione *ε$_ω$* **10** non *om. Mc$_2$ Na$_1$*

tur in egestate vita hominis. Vere miserabilis egestas et fames, quandoquidem eos quos domino lucramur quodammodo manducat ecclesia. Quid est manducat? in corpus suum traicit. Quidquid enim manducamus, in corpus nostrum traicimus. Hoc agit ecclesia per sanctos: esurit quos lucrari vult, et quos lucrata fuerit manducat quodammodo; cuius personam gerebat Petrus, quando ei de caelo submissus est discus plenus omnibus animalibus quadrupedibus, serpentibus et volatilibus, quibus generibus omnes gentes significantur. Praefigurabat dominus ecclesiam, quod omnes gentes erat transvoratura et in corpus suum conversura, et ait Petro: *Macta et manduca.* 'O ecclesia – hoc est Petre, quia *super hanc petram aedificabo ecclesiam meam* – macta et manduca; prius macta et sic manduca; occide quod sunt et fac quod es.' Cum ergo praedicatur evangelium et videt qui praedicat non proficere homines, quare non clamet: QUONIAM DEFECIT IN DOLORE VITA MEA ET ANNI MEI IN GEMITIBUS; INFIRMATUS EST IN EGESTATE VIGOR MEUS ET OSSA MEA CONTURBATA SUNT? Anni nostri isti, quos hic ducimus, in gemitibus sunt. Unde? quia abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum, IN GEMITIBUS, non in cla-

mi 242

21 Act. 10,13 **21sq.** Matth. 16,18 **28sq.** Matth. 24,12

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

11 famis *δ (exc. A) ε₂* **12** in domino *Sh₁* | lucratur *Y* **13** traicitur *K* **14** traicimur *ε₂* | ait *α S K ε (ac. X) ζ* **15** lucrare *P ε_ω (exc. Zh₁; ac. X)* | quo *α (ac. F; quod Mc₂)* | lucrata fuerit] lucratur *δ*; aliquo modo *add. κ ε_ω (exc. Lx₂; aliquando P₈) ζ edd* **16** quomodo *α* **17** est *om. α* | quadrupedibus] omnibus *praem. κ ε Zh₁ ζ*; et *add. P* **18** reptilibus *ε_ω (exc. Lx₂) ζ Sh₁* | volatibus *K F₅ Sh₁* | generibus *om. K* **19** perfigurabat *ε₂* **20** esset *ε₂ Mn₃ Sh₁* | transvolatura *α ε₁ (ac. Zh₁)* | et¹ *om. Mn₃* | et² *om. ε₂ N Mn₃* **21** o *om. γ β φ* | o ... manduca *om. P* | Petrus *δ ε_ω (exc. Lx₂) ζ*; et super *add. ε₁* **22** macta ... manduca (et *om.*) *tr. post* manduca (23) *κ* **24** quod *α* **25** clamat *α* **26** mea *om. S K (pc.)* | infirmata *F (ac.) Na₁ (ac.) Y N (ac.) ζ Vulg Ψ_αβκ* | in egestate *om. α (ac. F)*; in paupertate *F (pc.) ε₂ Mn₃ ζ Vulg Ψ_αβκ* **27** virtus mea *ζ Vulg Ψ_αβκ* **28** isti *om. α (ac. F) ε Mc₂ Sh₁* | hic *om. Y* | dicimus *S K C (ac.) N (ac.) P ζ (ac.)* sunt] suis *Mc₂* | abundabit *α (ac. F) C (ac.) F₅ δ (exc. G; pc. A) ε₂ Sh₁ Vulg*; abundat *Zh₁* **29** refrigescet *P Mc₂ Y δ ε₂ (pc.) Zh₁ (ac.) Mn₃ ζ Sh₁ Vulg* | non ... claris] quia non iudicaris *Y* | clamoris *ζ*

ris vocibus. Quando videt ecclesia multos in perversum ire, gemitus suos devorat apud se, ut dicat deo: *Gemitus meus non est absconditus a te* (in alio psalmo dicitur, sed congruit huic), et hoc est dicere: 'Gemitus meus etsi absconditus est ab hominibus, a te non est absconditus.' INFIRMATUS EST IN EGESTATE VIGOR MEUS ET OSSA MEA CONTURBATA SUNT. De hac egestate supra diximus; ossa vero fortes intelleguntur ecclesiae, qui etiamsi non conturbantur persecutionibus alienorum, conturbantur tamen iniquitatibus fratrum.

ps. 30,12 (6.) SUPER OMNES INIMICOS MEOS FACTUS SUM OPPROBRIUM ET VICINIS MEIS NIMIUM ET TIMOR NOTIS MEIS. SUPER OMNES INIMICOS MEOS FACTUS SUM OPPROBRIUM: Qui sunt inimici ecclesiae? pagani? Iudaei? Omnibus peius vivunt mali Christiani. Vis videre quam omnibus peius vivunt mali Christiani? De talibus dicit propheta Ezechiel, quia comparantur sarmentis inutilibus. Pone paganos ligna esse silvatica extra ecclesiam: adhuc potest inde fieri aliquid quomodo de lignis fabrilibus; est lignum fabro aptum, etsi adhuc nodosum et curvum et corticosum, tamen quod doletur, ascietur, deplanetur et possit venire ad aliquam fabricam usus humani; de sarmentis autem praecisis fabri nihil facere possunt; ignis ea solus exspectat. Attendite, fratres: Cum silvatico ligno ubique praeponatur sarmentum manens in

cc 206 ma 157

31sq. Ps. 37,10 **35sq.** *cf.* 11 **6, 6sq.** *cf.* Ezech. 15,2

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

30 gemitos *S* **32** huic] hic $\varepsilon_2 Mn_3$ | est *om.* $\varepsilon_\omega \zeta$ **33** dicere *om.* $Mc_2 Na_1$ | est absconditus *tr.* ζ | *om. X* **36** quae *F (pc.)* β | etiam *S C (ac.)* | turbantur Zh_1; conturbentur ζ **37** in iniquitatibus *F* δ **6, 1** factus sum] factum *S C (ac.)* **2** et[1] *om.* $Mc_2 Sh_1 \Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | nimis δ **3** factus sum] factum *C* **4** Iudaei] et qui *add. F (sl.)* **5** vis ... Christiani *om.* δ *(ac. G)* | quoniam Mn_3 | vivant $\chi \varepsilon_2 Mn_3$ *edd* **6** qui α **7** salvatica *F K C (ac.)* ε *(ac. X)* **8** fabrilicus χ (fabrilicis *Y*) γ (fabrilicum *pc. C*) **9** etsi] et α *(ac. F)* **10** quod *om.* ζ; quo *S* γ *(ac.) X (ac.)* Zh_1 | dolet *S K C (ac.)*; et *add.* Mc_2 | sarcietur $\chi \gamma$ *(ac.* Ar_1*)*; sarciatur Ar_1 *(pc.)* β; et *add.* $Mc_2 \varepsilon_2 Mn_3$ | et] ut *F (pc.)* Na_1 *Y* ζ | aliquem δ **11** fabricam humanam Mc_2 | autem *om.* δ; aut Zh_1 **12** eas ε_2 **13** salvatico *S K C (ac.)* | ubique *om. Y*; ubi β; ibique δ (ibi *pc. A*) | praeponetur Zh_1

vite, quia sarmentum dat fructum, illud lignum non dat fructum. praeciso tamen sarmento de vite si comparetur lignum silvaticum intellegitur esse melius, quia de illo aliquid faber facere potest; haec autem non quaerit nisi qui foco ministrat. Attendens itaque multitudinem male viventium in ecclesia SUPER OMNES inquit INIMICOS MEOS FACTUS SUM OPPROBRIUM. 'Peius' inquit 'vivunt mali in sacramentis meis quam qui ad illa numquam accesserunt.' mi 243 Latine aperte cur non dicamus, vel quando psalmum exponimus? Et si aliis temporibus forte dicere non audemus, saltem necessitas exponendi habeat libertatem corripiendi. SUPER OMNES INIMICOS MEOS inquit FACTUS SUM OPPROBRIUM. De talibus dicit apostolus Petrus: *Facta sunt illis posteriora deteriora prioribus; melius enim illis erat non cognoscere viam iustitiae quam cognoscentibus retrorsum reflecti a tradito sibi sancto mandato*. Cum dicit: *Melius illis erat non cognoscere viam iustitiae*, nonne iudicavit meliores esse inimicos foris positos quam intus male viventes, quibus premitur et gravatur ecclesia? *Melius* inquit *illis fuerat non cognoscere viam iustitiae quam cognoscentibus retrorsum reflecti a tradito sibi* cc 207 *sancto mandato*. Denique vide quam horribili rei eos comparavit:

25–33 2 Petr. 2,20–22

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_1$ F)) φ (δ (A G) ε$_2$ (ε$_1$ (Lx$_1$) ε (N M) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

15 sic α (ac. F) | comparatur R (ac.) ε Mn Sh | silvaticum lignum tr. Y; ligno silvatico δ | salvaticum F S C (ac.) 16 faber facere aliquid δ: faber aliquid facere tr. δ (exc. G) edd: faber facit ε Mn 17 hoc P A^2 (pc.) β φ Sh edd | qui om. κ ε$_2$ (exc. Lx$_1$): ut ζ | ministret P Y β ε$_2$ ζ 18 multitudini δ | in ecclesia male viventium tr. ε$_2$ ε$_1$ Mn$_3$ Sh$_1$ | inquit om. P 20 mali] vel Zh$_1$; Christiani add. ζ | qui ad illam F K: qui ad illum Mc$_2$ Na$_1$ C (ac.) δ (exc. G: ac. A); illi qui Zh$_1$ Mn$_3$ ζ; qui β; quod illi qui γ (pc. C) ε$_2$ ε 22 et om. ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$ | forte temporibus tr. edd | audeamus Mc$_2$ 23 habeat ... corripiendi om. Mc$_2$ | inquit inimicos meos tr. ε$_2$ Mn$_3$ Sh edd 25 illi ε (ac. N) | deteriora posteriora tr. ε$_2$ Mn$_3$ ζ 26 erat illis tr. Ar ε (exc. Lx$_1$) ζ Vulg; fuerat illis ε$_1$ Mn$_3$ Sh$_1$ cognoscentes ν 27 reverti Zh Vulg | melius] illis praem. δ; enim add. δ 28 illis om. β; illi ε$_2$ | erat illis tr. N (ac.) edd | viam iustitiae] iustitiam dei Ar$_1$ 29 esse om. ζ | quam om. P | *viventes male tr. α; viventibus male P δ 30 et] in Mc$_2$ | erat ε$_2$ (exc. Lx$_1$) ζ 31 reverti Zh$_1$ Vulg 32 deinde β

Contigit illis res veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum. Istis itaque talibus cum sint plenae ecclesiae, nonne veraciter illic dicunt pauci, immo ex paucorum voce ipsa ecclesia: SUPER OMNES INIMICOS MEOS FACTUS SUM OPPROBRIUM ET VICINIS MEIS NIMIUM ET TIMOR NOTIS MEIS? Vicinis meis nimium opprobrium factus sum, id est qui mihi iam propinquabant ut crederent, hoc est vicini mei, nimium deterriti sunt mala vita malorum et falsorum Christianorum. Quam multos enim putatis, fratres mei, velle esse Christianos et offendi malis moribus Christianorum? Ipsi sunt vicini qui iam propinquabant, et nimium opprobrium illis visi sumus.

(7.) TIMOR factus sum NOTIS MEIS. Quid tam timendum? TIMOR inquit factus sum NOTIS MEIS. Quid tam timendum quam cum videt homo multos male viventes et de quibus bene sperabatur in multis malefactis inventos? Timet ne tales sint omnes et quos putabat bonos, et veniunt in suspicionem malam prope omnes boni. 'Qualis vir! quomodo cecidit! quomodo inventus est in illa turpitudine, in illo scelere, in illo facto malo! Putas non tales sunt omnes?' Hoc est TIMOR NOTIS MEIS, ut et ipsis quibus noti sumus, plerumque in dubium veniamus. Et nisi te consoletur quod es, si aliquid es, non credis esse alterum talem. Consolatur hominem qualiscumque conscientia, ut dicat sibi homo qui bene

ma 158

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

33 contingit *edd* | res] esse *χ C (ac.)* | reversus] est *add. δ (exc. A)* | vomitum suum *tr. δ (exc. A) Zh$_1$*; vomitum *K* **34** isti *ε$_2$* **36** et *om. Mc$_2$ Ψ$_{αβκ}$* **37** nimis *δ (sl. A)* **38** appropinquabant *ζ edd* **39** vicinis meis *ε$_2$ Mn$_3$* **40** fratris *ε (ac. X)* **41** et] sed *Y edd* **42** appropinquabant *F edd* | nimirum *χ γ (ac. Ar$_1$) ε P$_8$* **7, 1** *quid ... meis *om. P K Ar$_1$ δ ε$_2$ Mn$_3$* **2** tam] enim *F* **3** speratur *ε$_2$ Mn$_3$* . **4** timent *P* | et *om. ζ edd* **5** putabant *P Y (ac.)*; putant *α (ac. F)* suspicione mala *κ (ac. C)* **6** bonos *K* | quomodo cecidit *om. α* **8** et *om. α* **10** quid *χ C (ac.)* | si ... es *om. Mn$_3$* | non credes credes *P δ (exc. G; ac. A)*; noli credere *Y*; alterum *add. δ* | esse *om. P* | alterum esse *tr. ε$_2$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* **11** ut *om. Zh$_1$*; cum *fortasse addendum*

vivit: 'O tu qui modo vereris ne tales sint omnes, tu talis es?', respondit conscientia: 'Non sum.' Ergo si talis non es, solus es? Vide ne peior sit ista superbia quam illa nequitia. Noli solum te dicere. Nam et Elias aliquando taedio multitudinis impiorum ait: *Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et quaerunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.* Ergo, fratres, inter haec scandala unum est remedium, ne male sentias de fratre tuo. Humiliter esto quod vis eum esse: et non eum putabis esse quod non es.

Sed tamen fit timor etiam notis, etiam expertis: (8.) QUI VIDEBANT ME, FORAS FUGERUNT A ME. Ignoscendum esset si foras fugissent a me qui non videbant me: etiam qui videbant me foras fugerunt a me. Sed si qui me non videbant foras fugerunt (nec dicendum est 'foras fugerunt', quia intus non fuerunt; si intus fuissent, vidissent me, id est cognovissent corpus Christi, cognovissent membra Christi, cognovissent unitatem Christi) – illud est magis gemendum, illud omnino intolerabile, quia multi, qui vide-

7, 16–19 Rom. 11,3*sq.* (*cf.* 3 Reg. 19,10.18)

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

12 modo qui *tr. Mc₂*; qui homo *F Na₁* | modo vereris] moveris *P χ C (ac.)* respondet *Ar₁ (pc.) β X (pc.) Zh₁ Mn₃ ζ Sh₁ edd*; respondeat *P* 13 conscientia tua *α Sh₁* | si] tu *add. φ (sl. Lx₂) Sh₁* 14 noli] si vis *β*; nisi *Zh₁* | te solum *tr. Zh₁* | te *om. Y* 15 impiorum] affectus *add. ζ* 16 sum relictus *tr. Mn₃* 17 solum *F* 18 genu *χ Vulg* 19 remedium] unum est *add. Mn₃* 20 mala *γ β* | sentias male *tr. F* | quod] non *add. α* 21 et] quod *add. Zh₁* | putabis eum *tr. Sh₁ edd* | est *K Zh₁* 22 sit *α β δ Zh₁ edd* | etiam sit timor notis etiam *ζ* | etiam timor *tr. edd* 8, 1 viderunt *δ* 2 foris *S Y γ (ac.) ε_ω (exc. P₈; pc. N Zh : ac. X) Ψ_cc* | fugiebant *P α₁ Mn₁ Ψ_cc* | foris *ε_ω X (ac.) P₈* 3 fugisset *S δ (ac. A)* | me non (non me *tr. Mc₂*) videbant *tr. α* | me² *om. χ γ* | etiam ... fugerunt²] sed fugerunt a me foras qui me videbant *Mc₂* | viderunt *ε₂ Mn₃* | foris *ε_ω (exc. Zh : ac. N)* 4 fugiebant *α₁ Mc₂* | si *om. F K Y* | viderunt *ε_ω* foris *χ ε₂ X (ac.) P₈ Mn₃* | fugerunt²] a me *add. κ δ ε_ω (exc. Lx₂) ζ edd* 5 si intus] finiti *Mc₂*; non *add. S γ ε*; enim *add. edd* 6 agnovissent *P* | cognovissent² ... Christi *om. ε₂ Mn₃* 7 veritatem *Mn₃* | est *om. Mn₃* 8 quam *Mn₃*

runt me, foras fugerunt a me, et qui cognoverunt quid esset ecclesia, exierunt foras et haereses et schismata contra ecclesiam fecerunt. Hodie hominem invenis verbi gratia natum in parte Donati; nescit quid sit ecclesia, ubi natus est tenet: non illi evellis consuetudinem quam suxit cum lacte nutricis; illum, illum da qui volvitur cotidie in scripturis, qui legit, qui praedicat; itane tandem non ibi videt: *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae?* non ibi videt: *Commemorabuntur et convertentur ad dominum universi fines terrae et adorabunt in conspectu eius universae patriae gentium?* Si vides ibi totius orbis unitatem, quid foras fugis, ut non solum ipse patiaris, verum et aliis facias caecitatem? QUI VIDEBANT ME, id est qui noverant quid sit ecclesia, qui eam in scripturis intuebantur, FORAS FUGERUNT A ME. Putatis enim, fratres mei, quia illi omnes qui fecerunt haereses per loca et partes, non noverant in scripturis dei, quia ecclesia non est praedicata nisi toto terrarum orbe diffusa? Vere dico caritati vestrae: certe omnes Christiani sumus vel Christiani omnes dicimur et omnes Christi signo signamur; obscurius dixerunt prophetae de Christo quam de ecclesia, puto propterea quia videbant in spiritu contra ecclesiam homines facturos esse

8, 15sq. Ps. 2,8 **16–18** Ps. 21,28

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

9 foris ε_2 | et *codd*; id est *edd* | ecclesia quid esset *tr. F*; quidem ecclesiam *K β* **10** schisma *χ C (ac.)* **11** invenis hominem *tr. α* | invenies *ζ* | natum *om. ζ*; *tr. post* parte *α*; natus *P* **12** evelles *P Zh$_1$* | consuetudine ε_2 **13** nutries ε_2 illum^2 *om. γ β φ (exc. P$_8$)* **14** quae (*bis*) ε_2 | qui praedicat qui legit *tr. Ar$_1$* **16** tuam^1 *om. χ C ε$_ω$ (exc. Lx$_2$; ac. X)* **17** convertantur *δ*; convertuntur *F* ad] a *ε (ac. X)* | universae *δ* **18** omnes *C (pc.) β ε$_ω$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$* | familiae *Ar$_1$* **19** foris *F* | solus patiaris ipse *ζ* | ipsi *K* | patiaris] umbram *add. ζ* **20** verbum *ε$_ω$ (exc. Lx$_2$)*; sed *add. X (sl.) Zh$_1$* | me id] id quod *P* | qui *om. K* noverunt *δ* **21** eam] etiam *ε$_ω$ Mn$_3$ ζ* | foris *ε$_2$ ε (ac. X) Ψ$_{αβκ}$* | fugerunt foras *tr. β* **22** haereses fecerunt *tr. β* **23** haeresis *K* | noverunt *Y δ* **24** qui *F C (ac.)* | praedicata est *tr. Ar$_1$* | praedicta *Mc$_2$ edd* | terrarum *om. χ C (ac.)* orbe terrarum *tr. P δ* | diffusa *om. Mc$_2$* **25** simus *Y* | omnes christiani *tr. F* **27** prophetae] tam *add. Zh$_1$* | propterea] prophetare ea *K* **28** quia ... contra *om. Mc$_2$* | ecclesia *ε$_2$* | facturus *S (ac.) ε$_2$*

particulas et de Christo non tantam litem habituros, de ecclesia magnas contentiones excitaturos. Ideo illud, unde maiores lites futurae erant, planius praedicatum, apertius prophetatum est, ut ad iudicium illis valeat qui viderunt et foras fugerunt.

(9.) Exempli gratia unum commemoro: Abraham pater noster fuit non propter propaginem carnis, sed propter imitationem fidei; iustus et placens deo per fidem suscepit filium sibi promissum Isaac de Sara sterili uxore sua in senectute sua; iussus est immolare deo eundem filium, nec dubitavit nec disceptavit nec de iussu dei disputavit nec malum putavit quod iubere optimus potuit: duxit filium suum ad immolandum, imposuit ei ligna sacrificii, pervenit ad locum, erexit dexteram ut percuteret, eo prohibente deposuit quo iubente levaverat; qui obtemperaverat ut feriret obtemperavit ut parceret, ubique oboediens, nusquam timidus; ut tamen impleretur sacrificium et sine sanguine non discederetur, inventus est aries haerens in vepre cornibus, ipse immolatus est, peractum est sacrificium. Quaere quid sit: figura est Christi involuta sacramentis. Denique ut videatur discutitur, ut videatur pertractatur, ut quod involutum est evolvatur: Isaac tamquam filius unicus dilectus figuram habens filii dei, portans ligna sibi, quomodo Christus crucem portavit. Ille postremo ipse

ma 159 cc 209 mi 245

9, 3sq. *cf.* Gen 21,2*sq.* 4–13 *cf.* Gen. 22,1–13 17 *cf.* Ioh. 19,17

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

29 particulos ε_2 | tantum Mc_2 C (*ac.*) | lites *F* 30 tentationes β | illud ideo *tr.* δ 31 praedictum et *edd* | prophetatum] praedicatum *vl. F* 32 et *om.* α (*ac. F*) 9, 1 commemorabo *cett edd* 2 fuit *om.* Ar_1 Sh_1 4 sterile C (*ac.*) ε_2 ε (*ac. N*) | senecta *P* | iustus *Zh* 5 filium *om.* χ C (*ac.*): suum *add.* δ | nec disceptavit *om.* ε_2 6 iusso *K* γ (*ac.* C) ε P_8 (*ac.*) | optimum α | potuit optimus *tr.* Zh_1 7 suum *om.* χ C (*ac.*) | sacrificium ε_2 8 de terram ε_2 9 quod *K*; qui *Zh*₁ | cui Mn_3 10 tumidus β 11 adimpleretur Mc_2 | et] tamen *add.* δ 12 est *om.* χ (*ac. Y*) γ (*ac.* C) | cornibus in vepre *tr.* Ar_1 13 quaere *iter.* χ; quare ε_2 N (*ac.*) | est³ **om.* κ (*exc.* Ar_1; *ac.* C); enim α 14 ut¹ ... discutitur *om.* ε_2 P_8 (*ac.*) 15 quid *S K* C (*ac.*) 17 crucem] sibi *add.* δ | ille] ipse *X* Zh_1 (*pc.*)

aries Christum significat. Quid est enim haerere cornibus nisi quodam modo crucifigi? Figura est ista de Christo. Continuo praedicanda erat et ecclesia, praenuntiato capite praenuntiandum erat et corpus; coepit spiritus dei, coepit deus ad Abraham praedicare velle ecclesiam et tulit figuram. Christum figurate praedicabat, ecclesiam aperte praedicavit. Ait enim ad Abraham: *Quoniam obaudisti vocem meam et non pepercisti filio tuo dilecto propter me, benedicens benedicam te et implendo implebo semen tuum sicut stellas caeli et arenam maris, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae.* Et paene ubique Christus aliquo involucro sacramenti praedicatus est a prophetis, ecclesia aperte, ut viderent illam et qui futuri erant contra illam et impleretur in eis ista nequitia quam praedixit psalmus: QUI VIDEBANT ME, FORAS FUGERUNT A ME. *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*; hoc apostolus Iohannes de illis dixit.

30,13 (10.) OBLITUS SUM TAMQUAM MORTUUS A CORDE. OBLITUS SUM in oblivionem veni; obliti sunt me illi qui viderunt me; obliti sunt me et sic me sunt obliti, tamquam mortuus fuerim a corde ipsorum. OBLITUS SUM TAMQUAM MORTUUS A CORDE; FACTUS SUM TAMQUAM VAS PERDITUM. Quid est hoc: FACTUS SUM TAMQUAM VAS PERDITUM? Laborabat iste et nulli proderat:

23–27 Gen. 22,16*sq.* **31** *cf.* 1 Ioh. 2,19

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

18 significavit *γ β ε_ω (exc. Lx₂; significant Zh₁) ζ Sh₁ edd* | enim *om. Zh₁* **19** ista *om. ε₂* **20** et *P; om. cett* | pronuntiandum *Zh₁* **21** ad *om. α S (ac.) β φ Sh₁* **22** velle *om. β Zh₁ (ac.) Sh₁ (ac.)*; vel *γ N (ac.)* | figurae *ε (ac. X)* praedicarat *β* **23** praedicabat *K δ* **24** voci meae *Y φ* **25** tibi *ε₂ ε₁ Mn₃ Vulg* | implendo *om. Ar₁ Mn₃* **26** et[1]] sicut *add. ε₁ edd* | arena *P (ac.) Mc₂ S ε₂* semini *ε₂* **27** bene ubi (Christus *om.*) *δ* | involvere *Mc₂* | involuto sacramento *F ε₂ Zh₁ Mn₃* **28** praedictus *β* **30** viderunt *Mc₂ κ* | foris *S Y ε₂ Ψ_αβκ* fugiebunt *δ ε₂ Mn₃ Ψ_αβκ* **32** dicit *ζ* **10, 2** oblivione *Ar₁ ε₂* | veni *om. Mc₂* illi me *tr. ε₂ ε₁ Mn₃ Sh₁* | videbant *α ε₂ Mn₃ Sh₁* **3** obliti sunt *tr. Zh₁ edd* fierim *S (ac.)*; fierem *γ β ε_ (exc. Lx₂) ζ*; sim *ε₂ Mn₃ Sh₁*; fueram *Y* **4** cordibus *ζ* **5** quid ...?-.perditum *om. P* | hoc] et *add. Mn₃* **6** vas *om. Mc₂* | laborat *δ Mn₃*; vas orabat *χ C (ac.)*

vidit se vas esse et nulli prodesse et se tamquam vas perditum dicit.

(11.) QUONIAM AUDIVI VITUPERATIONEM MULTORUM ps. 30,14
ACCOLENTIUM IN CIRCUITU. Multi accolunt in circuitu meo et reprehendunt me cotidie. Quanta mala dicunt in malos Christianos, quae maledicta perveniunt ad omnes Christianos. Numquid enim dicit qui maledicit aut qui reprehendit Christianos: 'Ecce quae faciunt non boni Christiani'? – sed: 'Ecce quae faciunt Christiani!' Non separat, non discernit. Illi tamen ista dicunt, qui accolunt in circuitu, id est circumeunt et non intrant. Quare circumeunt et non intrant? quia rotam temporis amant: non intrant ad veritatem, quia non amant aeternitatem temporalibus dediti tamquam rotae constricti, de quibus alibi dicitur: *Pone principes eorum ut rotam*; et alibi: *In circuitu impii ambulant*. DUM CONcc 210 GREGARENTUR IPSI SIMUL ADVERSUM ME, UT ACCIPERENT ANIMAM MEAM CONSILIATI SUNT. Quid est UT ACCIPERENT ANIMAM MEAM? ut consentirem pravitatibus ipsorum. Illi enim ma 160 qui maledicunt et non intrant (parum est quia non intrant: et eicere hinc volunt vituperando) si eiecerint te de ecclesia, accepe-

11, 11sq. Ps. 82,14 **12** Ps. 11,9

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε₍ω₎ (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

7 videt χ C (*ac.*) | vas[1]] in eis β | esse] perditum *add. Mn₃* | nulli] nihil β perditum vas *tr.* δ **11, 1** vituperationes α **2** accolantium ε_2; acculentium *K*; accurrentium *Y* | multi] qui *add. Zh₁* | accolant ε_2 ε (*ac. X*); accurrunt *Y* et *om. Zh*. **3** mali *Y* **4** mala dicta *Zh* | Christianos *om.* δ (*ac. G*) numquid] non $P_8\zeta$ **5** eam ε_2 | qui[2] *om.* $\gamma\beta$; se *add. Mc₂* **6** quae[1]] quid *Ro₁₁ Mn₃*; qui *K* | faciant ε_2 | non[1] *om. Zh₁* | quid *Mn₃* | faciant *K* ε_2 **7** separant ... discernunt *K* | quia *Mc₂* | accurrunt *Y* **8** ut non intrent $\varepsilon_{(\omega)}$ (*exc. Zh₁*) *Mn₃* **9** ut non intrent *X Mn₃* **11** rota α *Y* | pones *P* δ **12** rota *P* α ε_2 | ambulabunt *P* κ (*exc. Y*; ambulabant *K*) | congregantur α **13** ipsi *om.* ζ; omnes *F Mn₃* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | adversus *P Vulg* **14** consiliati ... meam *om. Mc₂* | ut *om. S Ar₁* **15** meam *om. S K C*; consiliati sunt *add.* κ δ ε (*exc. Lx₂*) ζ *edd* | consentirent *F* illorum α *edd*; eorum δ (*exc. A*) | ipsi χ γ $\varepsilon_{(\omega)}$ (*exc. Lx₂; pc. N*) ζ; ipsis β; illis *edd* **16** ut eiecerent χ (ut eicerent *Y*) **17** hanc α; hunc *Mn₃* | se χ *C* (*ac.*) eiecerent χ (eicere *Y*) *Ar₁* (*ac.*) δ ε_2 ε (*ac. X*); eiecerunt *C* β *Mn₃* ζ *edd* | acceperunt] te *add. F*

runt animam tuam, id est tenuerunt consensionem tuam, et eris in circuitu, non in mansione.

(12.) EGO AUTEM inter haec opprobria, inter haec scandala, inter haec mala, inter istas seductiones, foris iniquitates et perversitates intus, cum attenderem homines iustos et quaererem et de-
s. 30,15 essent quos imitarer, quid feci? quod consilium inveni? EGO mi 246
AUTEM IN TE SPERAVI, DOMINE. Nihil salubrius, nihil securius. Volebas imitari nescio quem, invenis illum non bonum; tolle imitationem hanc. Alium quaesisti, nescio quid displicuit, tertium quaesisti, et ipse non placuit: numquid quia ille et ille displicuit, et tu peribis? Tolle ab homine spem, quia maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Si attendis adhuc hominem et eum quaeris imitari et ex illo pendere, adhuc lacte vis nutriri et fies mammothreptus, quales dicuntur pueri qui diu sugunt, quod non decet. Etenim lacte uti tamquam per carnem velle sibi cibum traici, hoc idem est per hominem vivere. Idoneus esto ad mensam, inde cape unde ille cepit aut fortasse non cepit. Forte utiliter et in malum incidisti, quem bonum putasti, ut in ubere quasi materno amaritudinem invenires et ea offensione repellereris et ad

---

12, 9sq. *cf.* Hier. 17,5

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **12, 11** pendere *des. δ* | adhuc *inc. G₍₂₎*: tener adhuc – dominum qui adhuc (*in ps. 30/2, 3,* 3,11, 8) *tr. post* adhuc (*in. ps. 30/2, 3, 3,11, 7*) *add. G* (= *G₍₂₎*)

---

18 id est] et *Mn₃* | conscientiam *ε ζ* | suam *Zh₁* | et *om. P α χ C (ac.)* **19** circuitu tuo *ε₂ ε Mn₃ ζ* | mansione tua *Mn₃* **12, 2** iustas *ε* | seditiones *Zh₁* foras *ζ* **3** deesset *ε₂* **4** quid] quod *Ar₁ (ac.) δ ε₂ ε (ac. X)* **5** speravi in te *tr. ζ* | sperabo *α* **6** imitare *δ ε₂ ε (ac. X)* | invenisti *edd* **7** cogitationem *ε₂ e₃ Mn₃* | quis *β* | displicuit] tibi *add. C (sl.) β φ e₃ Sh₁* **8** ille et ille *P Mn₃ Sh₁*; et ille *α χ C (ac.) R δ (ac. G) X*; et ille et ille *cett edd* **9** quia *om. δ* **10** suam *om. ε₂ e₃* | homines *S γ*; hominem *e₃ ε (ac. X)* | si *om. S C (ac.)* | attendas *α*; attendes *P* **11** cum *χ* | imitari quaeris *tr. κ* | et[1] *om. S (pc.) Y C (ac.)* pondere *α (ac. F) e₃ (ac.)*; proficere *δ* | adhuc] tener *praem. G₍₂₎* | lactibus nutriri *χ* (lacte nutriri vis *Y*) *C (ac.)* | et fies] efficies *e₃* **12** dicuntur] sunt *ζ* **13** ut *Zh₁* | carne *G₍₂₎* **14** idoneus] est *add. S K C (ac.)* **15** fortasse *Zh₁* inutiliter *e₃* **16** incaedisti *P C (ac.)* **17** amaritudine *Mc₂ S (pc.) K* | ea] eco *K* repelleris *Mc₂ G₍₂₎*

cibum validiorem invitareris. Faciunt enim hoc nutrices mammothreptis, ut aliqua amara ponant in papillis suis, quibus offensi parvuli ab ubere resiliant et ad mensam inhient. Ergo dicat: EGO AUTEM IN TE SPERAVI, DOMINE; DIXI: TU ES DEUS MEUS. Tu es deus meus, recedat Donatus, recedat Caecilianus: nec ille nec ille est deus meus. Non ad hominis nomen ambulo, Christi nomen teneo. Ipsum Paulum audivi dicentem: *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis?* Perirem si essem de parte Pauli: quomodo non pereo si fuero de parte Donati? Prorsus recedant humana nomina, humana crimina, humana figmenta: IN TE, DOMINE, SPERAVI; DIXI: TU ES DEUS MEUS. Non homo quisquam, sed tu es deus meus. Unus defecit, unus profecit; deus meus non defecit neque profecit; nec habet quo proficiat perfectus nec habet unde deficiat aeternus. DIXI DOMINO: DEUS MEUS ES TU. cc 211

(13.) IN MANIBUS TUIS SORTES MEAE: Non in manibus hominum, sed in manibus tuis. Quae sunt istae sortes? quare sortes? Audito nomine sortium non debemus sortilogos quaerere. Sors enim non aliquid mali est, sed res est in dubitatione humana divinam indicans voluntatem. Nam et sortes miserunt apostoli, quando Iudas tradito domino periit et, sicut de illo scriptum est, ps. 30,1

24sq. 1 Cor. 1,13 **28** *cf.* Ps. 30,2 **31sq.** *cf.* Ps. 15,2

P α (F Mc₁ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro₁₁ F)) φ ε₂ (ε₃ (La) σ (N X) ε₁ (Zb, P) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc)

18 mutareris *F* **19** ponat *α (ac. Na₁) S K C (ac.)* | papillis] id est mamillis *add. ε₂ e₃ (post* suis) *Mn₃* **20** inveniant *e₃* **21** autem *om. F Na₁* | tu² ... meus *om. Mc₂ ε₂ e₃ Mn₃* | es² *om. P G* **22** nec ille² *om. χ C (ac.) σ₁ (ac.)* | ille²] iste *F edd* **23** deus meus est *Pr. edd* | ambulabo *S K C (ac.)*: a diabolo *G* **24** audi *κ φ edd* **25** ut *Mc₂* **26** de¹ ... fuero *om. P* | Pauli] parvuli *γ* | s:] non $G_{(2)}$ **27** redant $G_{(2)}$ **29** quiquam *C (ac.)*; quam *χ (inquam Y)* | unus¹] uni *Mc₂* | unus¹ ... meus *om. α* | defecit (defecit *σ₁*) ... profecit *Mc₂ β φ G₍₂₎ Sh edd* **30** defecit *P F Ar₁ β N (ac.) σ Mc₂ ζ Sh₁ edd* | profecit *γ C*: proficit *cett edd* | nec ... perfectus *om. G N (ac.)* | nec habet *om. σ₁ ε₂* | qui *S (ac.)* **31** protectus *I* | habet *om. Y* **32** es tu] esto *Zb₁* **13, 1** sortis *K ε₂* **2** quare *γ f Zb* | quare sortes *om. P* **3** audite *S K C (ac.)* | enim *P* | sortilogos *K φ edd* **4** est² *om. Mc₂* **5** sortem *ε₂ e₃ Mn₃*

abiit in locum suum; coepit quaeri quis in locum eius ordinaretur; electi sunt duo iudicio humano et electus de duobus unus iudicio divino; de duobus consultus est deus, quemnam ipsorum esse vellet, *et cecidit sors super Matthiam.* Quid igitur est: IN MANIBUS TUIS SORTES MEAE? Sortem dixit, quantum ego existimo, gratiam qua salvi facti sumus. Quare sortis nomine appellat gratiam? quia in sorte non est electio, sed voluntas dei. Nam ubi dicitur: 'Iste facit, iste non facit', merita considerantur; et ubi merita considerantur, electio est, non sors; quando autem deus nulla merita nostra invenit, sorte voluntatis suae nos salvos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus; haec est sors. Merito tunica illa domini desuper texta, quae significat caritatis aeternitatem, cum dividi a persecutoribus non posset, sors super eam missa est; ad quos pervenit, eos significavit qui videntur ad sortem pervenire sanctorum. *Gratia salvi facti estis per fidem* ait apostolus Paulus, *gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis* – vide sortem – , *et hoc non ex vobis, sed dei donum est. Non ex operibus* – quasi vos benefeceritis, ut ad hoc accedere digni essetis –, *non ex*

ma 161
mi 247

13,7 *cf.* Act. 1,25 **10** Act. 1, 26 **12** *cf.* Eph. 2,8 **17sq.** Ioh. 19,23 **21–26** Eph. 2,8–10

$P\,\alpha\,(F\,Mc_2\,Na_1)\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,G_{(2)}\,Sh_1\,edd$ (*lo ma mi cc*) **13,10** in *inc. Beda* (Fransen 309) **13** in ... dei *Sedul. Coll. misc. XXV, XXVI, 5* (CC cm 67, 186) | dei *des. Sed* **17** fuimus *des. Beda* **22** gratia *inc. Beda* | vobis *des. Beda* **23** dei *inc. Beda* | est *des. Beda*

---

7 locum²] loco $\alpha\,Zh_1\,Sh_1$ | eius] suum e_3 **9** divino iudicio *tr.* ε_1 | quaenam α (*ac. F*); quem nostra e_3 **10** est igitur *tr.* Ar_1 | est *om.* $G_{(2)}$ **11** sortis *K* sortem] item $G_{(2)}$; sortes *edd* **12** gratia qua ε_2; etiam quia $G_{(2)}$ | sumus *om. Beda* | sortes (nomine *om.*) κ **13** gratiam] dei *add.* $\kappa\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) ζ *edd* nam] non *Y* **14** et *om. Y* | ubi *om. S K*; si $\gamma\,\beta$ **15** deus autem *tr. F* **16** salvos nos *tr.* $Mn_3\,Sh_1$ | facit κ **17** quia²] qua Zh_1 | sumus *S* (*ac.*) *K* | est *om.* α **19** dividi a] divina ε_2 **20** eos *tr. ante* quos $G_{(2)}$ | significaverunt ε_2 Mn_3 **21** salvi facti] salvati *Vulg*; salvi *Y* ε_ω (*exc.* Lx_2; *ac. X*) Sh_1 (*ac.*) | ait] hoc $P\,\varepsilon_2\,Mn_3$ | ait ... fidem *om. S* (*ac.*) $G_{(2)}$ | Paulus apostolus *tr.* $\zeta\,Sh_1$ | Paulus ... sortem *om.* α **22** gratia ... estis *om.* Sh_1 | facti *om.* Zh_1 | et ... sortem *om.* χ *C* (*ac.*) $G_{(2)}$ (*ac.*) *N* (*ac.*) | vides Ar_1 **23** nobis $Mc_2\,P_8$ (*ac.*) | donum dei *tr.* $\beta\,Sh_1$ **24** ad hoc *om.* χ *C* (*ac.*); ad hanc β | digni accedere *tr.* Ar_1

operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis. Haec quodammodo sors occulta est voluntas dei; in humano genere sors est, sors veniens de dei occulta voluntate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi sors est.

(14.) Attendat itaque caritas vestra, videte hoc ipsum quemadmodum firmetur ab apostolo Petro. Cum Simon ille magus baptizatus a Philippo adhaereret ei credens miraculis divinis factis in conspectu suo, venerunt apostoli ad Samariam, ubi crediderat etiam ipse magus et ubi fuit baptizatus, et imposuerunt apostoli manus hominibus baptizatis, et acceperunt spiritum sanctum et
cc 212 coeperunt linguis loqui; admiratus ille et obstupefactus tanto divino miraculo, quod ad impositionem humanarum manuum venit spiritus sanctus et implevit homines, et desideravit istam non gratiam, sed potentiam, non unde liberaretur, sed unde extolleretur; at ubi desideravit hoc et implevit superbia cor eius et diabolica impietas et celsitudo deicienda, ait apostolis: 'Quantam vultis pecuniam a me accipere, ut et ad meam impositionem manus accipiant homines spiritum sanctum?' Qui quaerebat saecularia, qui

---

28 *cf.* Rom. 9,14 **14, 2–23** *cf.* Act. 8, 13–21

P α (F Mc, Na,) κ (χ (S K Y) γ (C Ar.) β (R Ro., F)) φ (ε, (ε, (Lx.) ε (N X) ε, (Zb, P)) Mn, ζ) G, Sh, edd (lo ma mi cc) 26 haec *inc. Beda* 27 genere *des. Beda* 28 apud *inc. Beda* 29 est *des. Beda*

25 sorte ε_2 26 Iesu *om. P* 27 generi *Beda* | occulta dei *tr. P* $G_{(2)}$ Mn_3 Sh_1 28 voluntate occulta *tr.* ζ | est] nulla *add. Y* | ille *om. F* 29 accepit K ε_2 14, 3 a Philippo *om. Mc*, | adhaerens *Zb*, | ei *om.* ε; que *Mc*, | credens *P* α (*ac. F*) ε_1 | in miraculis *Mc*, | divinis miraculis *tr. Zb* 4 ad Samariam *ob.* Sh_1; in conspectu Sh_1 | Samaria ε_2 5 ipse etiam *tr. P*; etiam et ipse φ (*exc.* Mn,) *edd* | et[1] *om.* Mn_1 | ibi *F* | fuerat ε (*ac. Zb*) | et imposuerant *om. Zb*, 6 omnibus ε_1 *Mc* | baptizantes *F* | coeperant *Y* | sanctum *om.* φ (*exc. E*) 7 admiratur γ: admiratus est φ Sh_1 *edd* | stupefactus *K Y* | tanto *om.* ε_1 *Mc* 8 ad *om.* $G_{(2)}$ *Sh*, | impositione $G_{(2)}$ ε 9 implebit ε, | et[2] *om. P* β *N* 11 ad *P S* 12 apostolus *Mc C* (*ac.*); ad apostolos κ ε (*exc. Lx* : *pc. N*) ζ | quantum ε *Zb*, 13 a me pecuniam *tr. G*, (accipere *om.*) | ad ε, | et *om. P* (*ac.*) *Mc*, (*ac.*) E_5 (*ac.*) $G_{(2)}$ Mn_3 | meam *om.* χ *C* (*ac.*); meae *Mc*, *Na*, β *N P*, ζ; mearum *Mc edd* manuum *P* $G_{(2)}$ Mn_3 Sh_1 *edd* 14 qui[2] *om. Zb*,

in circuitu accolebat, pecunia putavit posse se emere donum dei. Qui se putavit pecunia comparare spiritum sanctum, etiam apostolos avaros arbitratus est, sicut erat ipse impius et superbus. Continuo Petrus: *Pecunia tua* inquit *tecum sit in perditione, quia existimasti donum dei pecunia comparare. Non est tibi pars neque sors in hac fide*, id est non pertines ad istam gratiam, quam gratis omnes accepimus, qui pecunia te putas emere quod gratis datur. Ex eo autem, quod gratis datur, sors vocatur: *Non est tibi pars neque sors in hac fide.* Ista dixi, ne expavesceremus quod ait: IN MANIBUS TUIS SORTES MEAE. Quae sunt enim sortes? hereditas ecclesiae. Quousque est hereditas ecclesiae? inter quos affines? usque ad omnes fines: *Dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam fines terrae.* Non mihi ergo promittat homo nescio quam particulam: DEUS MEUS, IN MANIBUS TUIS SORTES MEAE. Iam sufficiat caritati vestrae; quod restat in nomine domini crastina die ipso adiuvante reddemus.

18–20 Act. 8,20*sq.* **26sq.** Ps. 2,8

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

15 accolebant $G_{(2)}$; occulebat *Y* | pecuniam *P* $G_{(2)}$ | putabat *P* (putabit *pc.*) se *om.* Mc_2 ε Zh_1 ζ | dei donum *tr. P* **16** pecunia *om.* ε_2 Mn_3; pecuniam α (*ac. F*) | apostolus avarus *S K* ε_2 *N* (*ac.*) **17** arbitratus est avaros *tr.* ζ | erat] hinc *add. K* | erat ipse *om.* Mc_2 **18** inquit tua *tr. P* ζ | tecum *om.* χ γ (*ac. C*); *tr. post* sit *tr.* β | perditionem *N* (*pc.*) Zh_1 *Vulg edd* **19** existimasti] te *add.* ζ dei *om. S K C* (*ac.*) | comparari *P X* (*pc.*) P_8 *edd* | est] enim *add. P* $G_{(2)}$ Sh_1 | in hac fide sors neque pars *tr.* φ **20** hac] ista *P* | id est *om.* α | non] cum ε (*ac. N*) **21** accipimus α *S* γ β ε ζ Sh_1 *edd* | quia Mn_3 *edd* | te *om.* ε_1 **22** ex ... autem] et enim ζ | quia Mn_3 | sors ... pars *tr.* φ (*exc.* ζ) **23** dixit *Y* β | non ε_2 | pavesceremus β **24** tuis *om.* ε_2 | sortis *K* | enim] hae *X* **25** quousque ... ecclesiae *om. P* $G_{(2)}$ ε_2 (*ac.*) | est *om.* Mc_2 Na_1 | affines *P* α χ $G_{(2)}$; fines *cett edd* **27** ergo mihi *tr.* α Sh_1 | ergo *om.* Mn_3 **28** partiticulam ε_2 | sortis *K* | iam *om. P* $G_{(2)}$ **29** die crastino Sh_1 **30** reddimus *S K*; amen *add.* α $G_{(2)}$; explicit sermo primus (*sic!*) inc. sequentia eiusdem psalmi *add. P*

SERMO TERTIUS

(1.) Quod de psalmo restat, unde duos iam sermones habuimus, aliquanto est amplius quam pars tertia, et videmus nobis hodie debitum esse complendum. Unde peto caritatem vestram, ut
mi 248 libenter habeatis nos in verbis eius planioribus non immorari, ut
5 ea nos teneant, quorum est necessitas exponendi. Multa enim sunt animis fidelium sponte occurrentia, multa quae brevi admo-
ma 162 nitione opus habent, quaedam vero et ea rariora, quibus insudandum est, ut possint intellegi. Ut ergo tempus sufficiat viribus et nostris et vestris, videte quam aperta sunt haec et nobiscum po-
cc 213 tius agnoscite et in his nobiscum deum laudate; et si orat psalmus, orate; et si gemit, gemite; et si gratulatur, gaudete; et si sperat, sperate; et si timet, timete. Omnia enim quae hic conscripta sunt, speculum nostrum sunt.

(2.) ERUE ME DE MANIBUS INIMICORUM MEORUM ET A PERSEQUENTIBUS ME. Dicamus hoc, et quisque de inimico suo dicat hoc. Bonum est enim, et orare debemus ut nos deus eruat de manibus inimicorum nostrorum. Sed intellegendi sunt inimi- ps. 30,1
5 ci, pro quibus orandum sit et contra quos orandum sit. Inimici homines, qualescumque fuerint, non sunt odio habendi, ne cum

---

P α (F Mc, Na,) κ (χ (S K Y) γ (C Ar,) β (R Ro F)) φ (ε (ε, (Lx,) ε (N X) ε, (Zb, P3) Mn, ζ) G, Sb, edd (lo ma mi cc) 2, 5 inimici *mc. Beda* (Fransen 335)

1, 1 quod ... habuimus *om.* $G_{(2)}$ | duo Mc_2 | iam duos *tr.* ζ | habuimus sermones *tr.* κ ε (*exc.* Lx_2) ζ 2 aliquantum α | tertia pars *tr. edd* 3 precor $\varepsilon_2 Mn_3 Sb_1$ | caritati vestrae κ (*ac.* C) 4 habeatis] audiatis Mn_3 ζ | verbis] enim *add.* ζ | non] est necesse *add.* ζ 5 sunt enim *tr.* β 7 ea rariora] ea (*om.* χ) tardiora κ φ (*exc.* Lx_2) | inculcandum $G_{(2)}$ 8 possent S K C (*ac.*) intellegi possint *tr.* ζ 10 cognoscite β | oratis Mc_2 | psalmis Mc_2 Na_1 11 si[3] *om.* S C (*ac.*) | si[3] ... timet] sperate si speratis et si timetis Mc_2 12 enim *om.* Mc_2 | conscripta] scripta *add.* Y 13 sunt[2]] sint Mc_2 2, 1 eripe β *Vulg* Ψ (*pc.*) a *om.* Mc_2 Na_1 (*ac.*) 2 quisquis γ (*pc.* C) $\varepsilon_{(2)}$ (*exc.* P_8) Mn_3 | unusquisque de inimicis suis α Sb_1 *edd* 3 dicit γ (*pc.* C) β φ (*exc.* P_8; *ac.* X); dicamus χ C (*ac.*) deus nos eruat *tr.* κ ($G_{(2)}$ *ac.*); nos eruat deus *tr.* ζ; nos eruat Mc_2 4 meorum Zb_1 | *intellegendum est qui sint P $G_{(2)}$ Sb_1 5 sit[1]] est $G_{(2)}$ 6 hominis $G_{(2)}$ Zb_1 | fuerunt Mc_2 | ne] nec Mc_2 $G_{(2)}$ (*ac.*)

odit malus quem patitur malum, sint duo mali: Diligat bonus et cum patitur malum, ut vel unus sit malus. Illi inimici sunt contra quos orandum est: diabolus et angeli eius; ipsi nobis invident regnum caelorum, ipsi nolunt ut ascendamus unde illi deiecti sunt; ab his oremus erui animam nostram. Nam et quando adversum nos homines incitantur, vasa ipsorum fiunt. Proinde apostolus Paulus admonens nos, quam cauti esse contra inimicos debeamus, ait servis dei qui tribulationes patiebantur, utique seditionibus, improbitatibus, inimicitiis hominum: *Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, id est non adversus homines, *sed adversus principes et potestates et rectores mundi*. Cuius mundi? caeli et terrae? Absit! Huius mundi rector non est nisi creator. Sed quem dicit mundum? amatores mundi. Denique addit et exponit, quod dico mundi: *tenebrarum harum*. Quarum utique tenebrarum nisi infidelium et impiorum? – nam ex impiis et infidelibus cum essent facti pii et fideles, sic eos alloquitur idem apostolus: *Fuistis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino – Adversus spiritalia* inquit *nequitiae in caelestibus*, adversus diabolum et eius angelos dimicatis; hostes vestros non videtis et vincitis.

2, 15–20 Eph. 6,12 **23** Eph. 5,8 **23sq.** Eph. 6,12

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ Beda edd (lo ma mi cc) 8 sit malus *des. Beda* 12 proinde *inc. Beda*

---

7 malus odit *tr.* $G_{(2)}$ | quem] cum $\alpha\, \varepsilon_\omega$ (*exc.* P_8; *ir.* Zh_1) 8 cum] con $\varepsilon\, Zh_1$; quem ζ *edd* | patiatur ε_ω (*exc.* Lx_2; *pc.* N) | malus sit *tr. Beda* | illi *om.* Mn_3 9 diabolo et angelis $G_{(2)}$ | ipse *S K* 10 nolent *S K* | ut] nos *add.* $\phi\, w\, Sh_1$ unde] illuc *praem. Y* | eiecti κ (iecti *ac. S*) 11 erue κ (*exc. Y*; *ac. C*) | adversus κ 12 Paulus apostolus *tr. edd* 13 admonet $\alpha\, G_{(2)}$; commonens β debemus *X* 14 servi *K* | in seditionibus in improbitatibus in inimicitiis Zh_1; seditiones improbitates inimicitias *Y* 15 nobis $\beta\, Zh_1\, Vulg$ 17 principatus $Mn_3\, Sh_1$ | mundi²] et *add.* $G_{(2)}$ 18 et *om.* $\chi\, C$ (*ac.*) | non est rector *tr.* ζ 19 mundum dicit *tr.* Zh_1 | attendit α (*ac. F*) 20 quid *X* (*pc.*) $P_8\, Mn_3$ (*pc.*); quo *K* | dicit *Y* P_8 *Beda* | mundum *Beda*; rectores *add.* Zh_1; de *add.* ε_2; scilicet *add. Y* 22 impii *S* (*ac.*) *K* | eis *F* | loquitur α 24 nequitia $\alpha\, G_{(2)}\, \varepsilon_2$ *Beda* | in *om.* Zh_1 25 angelos eius *tr.* ζ *Beda* | dimicate quis Mn_3; dimicantis α (*ac. F*); demicates *C* (*ac.*); dimicantes *F* (*pc.*) $Ar_1\, \beta\, Zh_1$ (*pc.*)

ERUE ME DE MANIBUS INIMICORUM MEORUM ET A PERSEQUENTIBUS ME.

(3.) ILLUSTRA FACIEM TUAM SUPER SERVUM TUUM, SALVUM ME FAC IN TUA MISERICORDIA. Superius dicebamus, si meminit hesternae disputationis caritas vestra quicumque adfuistis, quoniam illi maxime persequuntur ecclesiam qui Christiani nolunt bene vivere. Per hos enim opprobrium habet ecclesia et ab his inimicitias sustinet, quando corripiuntur, quando male vivere non permittuntur, quando cum eis vel verbo agitur. Ipsi mala in suis cordibus meditantur et erumpendi occasionem requirunt. Inter hos gemens iste, et si volumus nos sumus, quoniam plures sunt ipsi, et inter multitudinem eorum vix apparent boni tamquam grana in area, de quibus tamen purgatis horrea replenda sunt domini – ergo inter hos gemens iste ait: ILLUSTRA FACIEM TUAM SUPER SERVUM TUUM. Confusio enim quaedam putatur, cum omnes Christiani dicuntur, et qui bene vivunt et qui male vivunt, omnes uno charactere signantur, omnes ad unum altare accedunt, omnes eodem baptismo abluuntur, omnes eandem orationem dominicam proferunt, omnes isdem mysteriis celebrandis intersunt. Quando discernuntur †qui gemant et a quibus gematur†, nisi illustret ille faciem suam super servum suum? Quid est

ps. 30,17

cc 214
mi 249
ma 163

3, 2sq. *cf.* in. ps. XXX/2,2,6,3–43

P α (F Mc, Na) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro$_{II}$ *F)) φ (ε*$_2$ *(ε*$_1$ *(Lx) ε (N X) ε*$_1$ *(Zh*$_1$ *P)) Mn*$_3$ *ζ) G*$_{(2)}$ *Sh*$_1$ *Beda edd* (*lo ma mi cc*) **27** me *des. Beda*

26 et *om.* ε_2 **3, 3** externae χ (*ac. Y*) ε_2 | quicum $G_{(2)}$ **4** illi] in illa Zh_1 **6** quando[2] ... permittuntur *om. Mc*$_2$ **7** permittitur $\chi\gamma$ (*ac.*) | vel] ad *Mc*$_2$ verba Zh_1 | ipsis *Y* **8** cordibus suis *tr.* $G_{(2)}\zeta$ | et *om.* χ *C* (*ac.*) | exquirunt β; quaerunt *Mn*$_3$ **9** hos] est *add. edd* | quam *Mn*$_3$ **10** vix] iuxta *Mc*$_2$ *Na*$_1$ **11** area] palea *G*$_2$ | tamen] tunc *X* | horreae replendae *γ* | implenda *P G* **12** ergo *om.* χ *C* (*ac.*) **13** putatur quaedam *tr.* ζ **14** omne *S*; omni *K*; nomine *Y*; enim ε_2 | dicantur *P K* | vivit *Y Ro*$_{II}$ (*ac.*) Zh_1 **15** vivit Zh_1 | in uno *Zh*$_2$; una *S K C* (*ac.*) | assignantur *φ Sh* | altarem *P* **16** uno *ζ* | eadem *S* ε_2 (*ac.*) | dominicam orationem *tr.* α **18** *discernitur *P* α (*ac. F*) ε_2 *Mn*$_3$ *Sh*$_1$; discernentur Zh_1 | a] pro *F* (*pc.*) β *X* (*pc.*) *edd*; de *fortasse melius* | gemitur Zh_1; gemantur *Ar*$_1$ **19** illustrat *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | ille *om. Mn*$_3$ | tuum *S C* (*ac.*)

ergo ILLUSTRA FACIEM TUAM SUPER SERVUM TUUM? appareat quia pertineo ad te, ne sic dicat et Christianus impius quia pertinet ad te, ne sine causa tibi in alio psalmo dixerim: *Iudica me, deus, et discerne causam meam de gente non sancta*. Quod ibi dixit: *Discerne causam meam*, hoc dicit hic: ILLUSTRA FACIEM TUAM SUPER SERVUM TUUM. Et tamen ne et ipse superbiat et quasi se iustificare videatur, adiungit et ait: SALVUM ME FAC IN TUA MISERICORDIA, hoc est non in mea iustitia, non in meritis meis, sed IN TUA MISERICORDIA, non quia ego dignus sum, sed quia tu misericors es. Noli me audire secundum iudiciariam severitatem, sed secundum misericordissimam bonitatem. SALVUM ME FAC IN TUA
s. 30,18 MISERICORDIA. (4.) DOMINE, NON CONFUNDAR, QUONIAM INVOCAVI TE. Magnam causam dixit: NE CONFUNDAR, QUONIAM INVOCAVI TE. Vis ut confundatur qui invocavit te? vis ut dicatur: 'Ubi est de quo praesumpsit?' Quis autem etiam ipsorum impiorum non invocat deum? Nisi ergo proprio modo quodam diceret: INVOCAVI TE, qui non possit communis esse cum multis, nullo modo de hac invocatione tantam mercedem auderet exigere. Responderet enim illi deus quodammodo in cogitatione et diceret: 'Quid a me petis? ut non confundaris? Quare? quia invocasti me? Non cotidie homines, ut impleant forte adulteria quae concupis-

---

22sq. Ps. 42,1

P α (F Mc$_2$ *Na*$_1$*) κ (χ (S K Y) γ (C Ar*$_1$*) β (R Ro*$_{11}$ *F*$_5$*)) φ (ε*$_\omega$ *(ε*$_2$ *(Lx*$_2$*) ε (N X) ε*$_1$ *(Zh*$_1$ *P*$_8$*)) Mn*$_3$ *ζ) G*$_{(2)}$ *Sh*$_1$ *edd (lo ma mi cc)* **3, 29** noli *inc. e*$_4$ **30** bonitatem *des. e*$_4$

---

20 illumina *P Ψ*$_{αβκ}$ | tuum *om. Mn*$_3$ | appareant *Zh*$_1$ **21** qui pertinent *F (pc.) γ β ε Zh*$_1$; pertinet *ζ* | a *S X (ac.)* | nisi ei (ne si *vl. F*) *α*; nec sic *Sh*$_1$ *edd* dicatur *ε Zh*$_1$ | et *om. G*$_{(2)}$ *ζ* | qui *γ (pc. C) ε* **22** *nec *α G*$_{(2)}$ *Sh*$_1$ **23** quid *C (ac.) Zh*$_1$ *(ac.)* **24** dixit *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **25** et[1] *om. Mn*$_3$ | si *χ (om. Y)* | iustificasse *α Sh*$_1$ **26** me *om. S (ac.) Mn*$_3$ **27** hoc ... 31 misericordia *om. Mc*$_2$ | meis meritis *tr. Zh*$_1$ *(sl.) ζ edd* | meis *om. χ C (ac.) Zh*$_1$ *(ac.)* **28** sum dignus *tr. ε*$_\omega$ *edd* | *sim *G*$_{(2)}$ | tu *om. Zh*$_1$ **4, 2** ne (*Vulg*)] *non *δ ε Zh*$_1$ *ζ Sh*$_1$ *edd* | confundatur *F (pc.) χ (pc. Y) γ φ (exc. Mn*$_3$*; ac. Lx*$_2$*)* **3** invocavit (te *om.*) *F Na*$_1$ *χ γ φ (exc. Mn*$_3$*; ac. Lx*$_2$*)* | quoniam *G*$_{(2)}$ | invocat *χ γ* **4** de *om. Mc*$_2$ *Na*$_1$ | etiam *om. P G*$_{(2)}$ **5** dominum *β* | dicere *G*$_{(2)}$ **6** posset *α Ar*$_1$ *(ac.) Sh*$_1$ **7** audiret *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *S* **8** cogitationem *S K* **9** ad *F* | confundar *ε*$_2$ | quia] non *add. Mc*$_2$ invocavi te *ε*$_2$ **10** nonne (*ter*) *ζ edd* | hominis *S* | quae] et *G*$_{(2)}$

cunt, invocant me? non cotidie homines, ut moriantur illi a quibus exspectant hereditatem, invocant me? non cotidie homines qui fraudem cogitant, ut eam prospero exitu impleant, invocant me?' Quid ergo est quod pro magno mercedem exigis, ut dicas:
cc 215 NON CONFUNDAR, QUONIAM INVOCAVI TE? Invocant quidem illi, sed non invocant te. Invocas deum, quando in te vocas deum. Hoc est enim invocare, in te illum vocare, quodammodo eum in domum cordis tui invitare. Non auderes autem tantum patrem familias invitare, nisi nosses ei habitaculum praeparare. Si enim
20 dicat tibi deus: 'Ecce invocasti me. Venio ad te: quo intrabo? Tantas sordes tuae conscientiae sustinebo? Si servum meum in domum tuam invitares, nonne prius eam mundare curares? Invocas me in cor tuum, et plenum est rapinis.' Quo invocatur deus plenum est blasphemiis, plenum est adulteriis, plenum est fraudi-
25 bus, plenum est malis concupiscentiis: 'Et invocas me?' Denique de talibus quid ait alio loco psalmus? *Dominum non invocave-*
mi 250 *runt*. Et utique invocaverunt, nec tamen invocaverunt. Breviter dico, quoniam nata est quaestio, ut tantam mercedem exigat ho-

---

4, 26sq. Ps. 13,5; Ps. 52,6

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

11 ut] non *add. K* | illi *om.* χ *C (ac.)* **13** qui fraudem] quidem Mc_2 | compleant α *edd* **14** est ergo *tr.* κ | est *om.* $G_{(2)}$ | magno mercedem (*cf.* 28. 5, 8) *P* ε_1 *(ac.)*; magno mercede *S K*; magna mercede *cett edd* **16** invocante (te *om.*) $Mc_2 Na_1$ *(ac.)* | te[1]] me Zh_1 | vocas] invocas $Mc_2 Na_1 S$ *(ac.)* **17** enim est *tr.* ζ; illum *add. C (pc.) β φ Sh edd* | invocare *om.* G_2 ζ illum in te *tr.* φ *Sh edd* invocare $Mc_2 G_2$; illum *add.* ζ **18** domo ε_1 | auderis *S K* | autem auderes *tr. edd* | tantum] canum χ *C (ac.)* **19** nossis *S* | et χ *C (ac.)* | enim] autem *P G* 20 tibi dicat *tr. edd* | *me *om. P* α G_2 | invenio *S*; veni *P* **21** tanta *F (ac.) Zh (ac.)* | conscientiae tuae *tr.* φ Sh_1 *edd* **22** eam prius *tr.* κ ζ | ea *P* invocasti Mn_3 Sh_1 **23** est *om.* Mc_2 | rapinas *S (ac.) C (ac. N)*; rapites *Y* 24 plenum est blasphemiis *om. P*; blasphemiis plenum *G₂* | plenum[2] ... fraudibus *om. Mc₂* | est[2] *om. ε Mn₃ Sh₁* | est[3]] irae *praem. Sh₁*; ira *praem. Mn*; ira *add. C (sl.) β φ* (ira plenum est *add. Zh*) **25** concupiscentiis] et insuper plenum (planum *F*) est invidia *add.* α Sh_1 | de talibus denique *tr.* α *Zh* 26 de *om. Y* | quid ait de talibus *tr.* ζ | ait *om.* κ | in alio ζ | loco] dicit *add. Y* | deum α P_s ζ **28** ut] cur β

mo allegans unum meritum dicendo: QUIA INVOCAVI TE. Cum videamus a tam multis malis invocari deum, nata est quaestio, unde non transeundum est. Dico ergo breviter homini avaro: 'Invocas deum. Quare invocas deum?' 'ut det mihi lucrum.' 'Lucrum ergo invocas, non deum. Quia hoc lucrum quod concupiscis non potes habere per servum tuum, non potes habere per colonum tuum, per clientem tuum, per amicum tuum, per satellitem tuum, invocas deum. Ministrum lucri tui facis deum: Viluit tibi deus. Vis invocare deum? gratis invoca, avare. An parum est tibi, si te impleat ipse deus? Deus si ad te veniat sine auro et argento non vis illum? Quid ergo tibi de his quae fecit deus sufficit, cui deus ipse non sufficit?' Merito ergo rogat iste: NON CONFUNDAR, QUONIAM INVOCAVI TE. Invocate deum, fratres, si non vultis confundi. Confusionem enim quandam timet iste, de qua in superioribus psalmi locutus est: IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN AETERNUM. Nam ut sciatis quia istam confusionem timet, quid addidit, cum dixisset: NON CONFUNDAR, QUONIAM INVOCAVI TE? ERUBESCANT IMPII ET DEDUCANTUR IN INFERNUM, confusionem utique illam in aeternum.

s. 30,19 (5.) MUTA EFFICIANTUR LABIA DOLOSA, QUAE LOQUUNTUR ADVERSUS IUSTUM INIQUITATEM IN SUPERBIA ET CON-

---

43sq. Ps. 30,2

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc) 4, 46 quoniam *inc. δ*

---

29 alligans *F Y γ (ac.) φ (exc. ζ; ac. X) G₍₂₎ Sh₁* | te *om. P* **30** a *om. Ar₁ G₍₂₎* malis *om. P G₍₂₎* | invocare *Mc₂ Na₁ Ar₁ (pc.) G₍₂₎ ε (ac. X) Zh₁* | est *om. G₍₂₎* **31** *transeunter (transeunte $G_{(2)}$) eundum est *P α G₍₂₎* | omni *ε_ω (exc. Lx₂) ζ* avari invoca *G₍₂₎*; vero invocasse *Zh₁* **32** mihi *om. Mn₃*; tibi *φ (exc. Mn₃) Sh₁* **34** non ... tuum² *om. G₍₂₎* | potest *ε (ac. X)* **35** per² ... tuum² *om. Mc₂* tuum³ *om. G₍₂₎* **36** invocans *Mc₂* | deum²] dominum *Zh₁* | voluit *C (ac.) ε₂* **37** avare] ac vere *Mc₂* | tibi *om. G₍₂₎* **38** si¹] in *add. C (ac.) G₍₂₎* | deus¹ *om. P*; dominus *ε₂ Mn₃* | sine] si *G₍₂₎* **40** suffecit *Mc₂ Na₁* **41** dominum *α ε₂ Mn₃ Sh₁ edd* **44** nam ... confundar *om. G₍₂₎* | ut *om. α (ac. F)* | confusionem istam *tr. ζ* **45** qui *Mc₂*; per quod *Zh₁* | additur *β* | confundar] in aeternum *add. γ β ε Zh₁ ζ edd* **47** confusione utique illa *Y X (pc.) edd* | illa *P* **5, 1** fiant *F (ac.) ζ Vulg* | dolosa labia *tr. ζ* **2** iustum *om. δ (exc. A)*

TEMPTU. Iustus iste Christus est; multa labia loquuntur adversus eum iniquitatem in superbia et contemptu. Quare in superbia et contemptu? quia contemptibilis superbis apparuit qui tam humilis venit. Non vis ut contemnatur ab eis, qui honores amant, ille cc 216 qui tantas contumelias accepit? non vis ut contemnatur ab eis, qui pro magno habent istam vitam, ille qui mortuus est? non vis ut contemnatur ab eis, qui quasi damnationis mortem turpem putant, ille qui crucifixus est? non vis ut contemnatur a divitibus ille qui pauperem vitam gessit in mundo, cum esset creator mundi? Omnia ista quae amant homines, quia noluit illa habere Christus, ut non habendo ostenderet contemnenda, non quia in potestate non habuit possidenda – omnes qui amant haec, contemnunt illum. Et quicumque servorum eius voluerit sequi vestigia ipsius, ut ambulet et ipse in ea humilitate, in qua didicit ambulasse dominum suum, contemnitur in Christo quasi membrum Christi: et cum caput et membra contemnuntur, totus ipse Christus contemnitur, quia totus ipse iustus est caput et corpus. Et necesse est ut contemnatur a superbis et impiis et fiat illis quod dicit: MUTA EFFICIANTUR LABIA DOLOSA, QUAE LOQUUNTUR ADVERSUS IUS-

---

P α (F Mc$_2$ Na$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) G$_{(2)}$ Sh$_1$ edd (lo ma mi cc) **5, 5** apparuit *inc. Ri$_1$*

3 iustus ... contemptu *om. δ G$_{(2)}$ Mn$_3$* | adversum *χ* **4** quare ... contemptu *om. α (ac. F) δ G$_{(2)}$* **6** his *G$_{(2)}$* | amant] habent *G$_{(2)}$* **7** accipit *S γ (ac.)* non ... est *om. δ* | his *edd* **8** istam vitam pro magno habent *tr. ζ* | habentes tam *K* **9** ab eis *om. Ri$_1$* | damnationes *G$_{(2)}$*; damnationem *P Zh$_1$ ζ* | mortem] crucis *add. ζ edd* | turpem mortem *tr. Mn$_3$ Sh$_1$* **10** divitibus] hominibus *δ* | ille^2 *om. ζ* **11** vitam pauperem *tr. Mn$_3$* **12** quae] qui *δ (exc. G)* homines *om. α (ac. F)* | quia] qui *Mc$_2$ Na$_1$* | voluit *Mc$_2$* | illa *om. Y (ac.) Zh$_1$ ζ*; illam *K* **13** habenda *δ (exc. A)* **14** nec contemnent *ε* | illam *α (ac. F*; illa *Ri$_1$)* **15** voluerit servorum eius *tr. κ ε Zh$_1$ ζ edd* | vestigia sequi *tr. ε* | *eius *α Sh$_1$*; illius *Zh$_1$* **16** ambulat *G$_{(2)}$* | et *om. χ C (ac.)* | se dicit *G$_{(2)}$* | ambulare *δ (exc. A)* **17** contemnitur in Christo *om. G$_{(2)}$* | membra *α (ac. F)* **18** cum ... Christus *om. χ C (ac.)* | totus *om. α* | Christus ipse *tr. Sh$_1$* | contemnitur] et *add. α (ac. F)* **19** est^1] et *add. Sh$_1$* **20** contemnatis *P*; totus ipse Christus *add. κ ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) ζ Sh$_1$ edd* | et^2] ut *κ ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) ζ edd* | dicitur *ζ edd* **21** fiant *ζ* | dolosa] iniqua *ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$* | qui *S K*

TUM INIQUITATEM IN SUPERBIA ET CONTEMPTU. Quando efficiuntur muta labia ista? In hoc saeculo? numquam. Cotidie clamant contra Christianos, maxime humiles; cotidie blasphemant, cotidie latrant; augent linguis suis poenas, quibus apud inferos sitiant et aquae stillam sine causa desiderent. Non ergo nunc efficiuntur labia muta istorum, sed quando traducent eos ex adverso iniquitates eorum, sicut dicit in libro sapientiae, *tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se angustaverunt; tunc dicent illi: 'Hi sunt quos aliquando habuimus in risum et in similitudinem improperii. Quomodo computati sunt inter filios dei, et inter sanctos sors illorum est? Nos insensati, vitam illorum aestimabamus insaniam*'; tunc efficiuntur labia muta eorum, qui loquuntur adversus iustum iniquitatem in superbia et contemptu. Modo enim dicunt nobis: 'Ubi est deus vester? Quid colitis? quid videtis? Creditis et ambulatis; certum est quod laboratis, incertum est quod speratis.' Quando venerit certum quod speramus, muta efficiuntur labia dolosa. mi 251

(6.) Proinde vide quid sequitur, quia MUTA EFFICIUNTUR LABIA DOLOSA, QUAE LOQUUNTUR ADVERSUS IUSTUM INIQUI-

5, 25sq. *cf.* Luc. 16,24 **27sq.** *cf.* Sap. 4,20 **28–33** Sap. 5,1.3.5.4

P α (F Mc$_2$ Na$_1$ Ri$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) G$_{(2)}$ Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

22 efficiantur κ (*ac.* C) δ G$_{(2)}$ (*tr. post* muta); efficientur ε$_1$ *edd* **23** num quia β **24** latrant ... blasphemant *tr.* Ar$_1$ **26** desiderant δ (*exc.* A) | nunc] non Ri$_1$ efficiuntur muta labia *tr.* ζ; muta efficiuntur labia ε$_ω$ Mn$_3$ Sh$_1$ *edd* **27** iniustorum Mn$_3$ | quando **iter.* κ (*exc.* K) ε$_ω$ Mn$_3$ Sh$_1$ *edd* | traducent *iter.* F | averso X **28** iniquitatis S K C (*ac.*) | ipsorum α δ (*exc.* G) G$_{(2)}$ | dicitur C (*ac.*) P$_8$ Mn$_3$ Sh$_1$ *edd* **29** conscientia Y | dicet S **30** hi] qui *add.* ε$_2$ (*ac.*) Mn$_3$ | derisum C (*pc.*) β δ (*exc.* G; *pc.* A) G$_{(2)}$ Zh$_1$ Mn$_3$ ζ Sh$_1$ | in^2 *om.* α **33** efficientur Y C (*pc.*) Zh$_1$ *edd*; efficiantur Mc$_2$ δ (*exc.* A) | eorum *tr. ante* muta δ Zh$_1$ *edd*; erunt S C (*ac.*); ipsorum G$_{(2)}$ | quae γ β ε$_ω$ (*ac.* Lx$_2$) Mn$_3$ | adversum Ri$_1$ **34** et] in *add.* *edd* | dico Ri$_1$ **35** vobis Mc$_2$ Na$_1$ | noster ζ | quid^1] utquid F (*vl.*) γ β quid^2] quod non F (*vl.*) β (quid videtis *praem.* Ro$_{11}$) | videntes F Ri$_1$ (videns *ac.*); deum *add.* Mc$_2$ Na$_1$ | credetis S **36** ambulatis] laboratis β P$_8$ (*pc.*) ζ *edd*; *cf. Zahn* (*s. n. 11*) **37** efficiantur δ G$_{(2)}$ Sh$_1$ (*ac.*); efficientur P Y C (*pc.*) ε$_1$ ζ *edd* **6, 1** perinde Zh$_1$; inde *add.* S | proinde ... dolosa *om.* Ri$_1$ S (*ac.*) G$_{(2)}$ | quid] quod F (*vl.*) β ε | efficiantur δ (*exc.* A); efficientur Y C (*pc.*) ε$_1$ ζ *edd*

TATEM IN SUPERBIA ET CONTEMPTU: Attendit iste qui sic gemit, vidit bona dei intus in spiritu, vidit haec bona quae in occulto videntur, sed ab impiis non videntur. vidit eos propterea loqui adversus iustum iniquitatem in superbia et contemptu, quia bona huius saeculi videre norunt, bona futuri saeculi nec cogitare sciunt. Et ut commendaret ipsa bona futuri saeculi hominibus, quos iubet tolerare non amare praesentia, exclamavit et addidit: QUAM MULTA MULTITUDO DULCEDINIS TUAE, DOMINE. Hic homo impius si dicat: 'Ubi est ista multitudo dulcedinis?' respondebo: 'Quomodo tibi ostendam multitudinem huius dulcedinis, qui palatum de febre iniquitatis perdidisti? Mel si non nosses quam bene saperet, non amares nisi gustasses. Palatum cordis non habes ad haec bona gustanda: quid tibi faciam, quomodo ostendam?' Non est cui dicere: *Gustate et videte quam suavis est dominus*. QUAM MULTA MULTITUDO DULCEDINIS TUAE, DOMINE, QUAM ABSCONDISTI TIMENTIBUS TE. Quid est abscondisti illis? servasti illis, non negasti, ut soli ad eam perveniant (bonum est enim quod iustis et impiis non potest esse commune) et timendo perveniant. Quamdiu enim adhuc timent, nondum et ipsi

ma 165
cc 217
ps. 30,20

6, 16sq. Ps. 33,9

P α (F Mc₂ Na₁ Ri₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁ F)) φ (δ (A G) ε₂ (ε₃ (Lx₂) ε (N Ñ) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc)

4 videt *Y γ (pc. C) Ñ (pc.)* | spiritu dei *α* | videt *χ γ Ñ (pc.)* 5 non *om. α (exc. Ri₁)* | videt *ε_ω (ac. Lx₂)* | adversum *Mc₂* 7 bona] autem *add. κ G₍₂₎ ε_ω Mn₃ ζ Sh₁ edd* 8 et] sed *χ γ ε Mn₃ ζ edd* | quos iubet *tr. S C (ac.)* 9 iubetur *Mc* praesenti *K* | addit *δ* 10 multa *om. Mc₂*; magna *β G₍₂₎ Mn₃ ζ Sh₁ Vulg Ψ_αβκ* multitudo] huius *add. ζ* 11 homo *om. χ C (ac.)* | impiis sic *δ* | ista *om. α (exc. Ri₁)* | dulcedinis] tuae domine *add. δ* 12 ostendam tibi *tr. ζ* | dulcedinis huius *tr. G₍₂₎* 13 quia *C (pc.) ε₂ ε Mn₃ Sh₁* | perdidisti iniquitatis *tr. Sh₁* | non *om. Y* 14 quod *Ri₁* | amares *P δ G Sh*; clamares *α χ C (ac.) ε Mn₃ edd*; clamasses *γ (pc. C) ε_ω (exc. Lx₂) ζ*; amasses *β* 15 bona *om. χ C (ac.)* gustando *α K*; gestanda *δ (ac. A)* 16 dicam *ε_ω (exc. Lx₂) Mn₃ ζ Sh₁* | quoniam *α (exc. Ri₁) β δ Mn₃ ζ Sh₁ Vulg edd* 17 multa *vl. Sh₁*; magna *β G₍₂₎ ζ Sh₁ Vulg Ψ_αβκ* 18 te] et *add. δ* 19 ut] ne *Zh* 20 quotquot *F (ac.) Ri₁* | impiis et iustis *tr. ε_ω Mn₃ ζ Sh₁* | et²] ut *κ ε_ω (exc. Lx₂; pc. Ñ) ζ* 21 perveniunt *Mn₃* ergo *ε_ω Mn₃ ζ Sh₁* | et *om. G₍₂₎* | ipse *S*

pervenerunt; sed credunt se perventuros et a timore incipiunt. Nihil enim dulcius est immortalitate sapientiae, sed initium sapientiae timor domini, QUAM ABSCONDISTI TIMENTIBUS TE, (7.) PERFECISTI AUTEM SPERANTIBUS IN TE IN CONSPECTU FILIORUM HOMINUM. Non: 'Perfecisti in conspectu filiorum hominum', sed: SPERANTIBUS IN TE IN CONSPECTU FILIORUM HOMINUM, id est eis perfecisti dulcedinem tuam, qui sperant in te in conspectu filiorum hominum, quomodo dicit dominus: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego illum coram patre meo.* Ergo si speras in dominum, coram hominibus spera, ne forte abscondas ipsam spem tuam in corde tuo et timeas confiteri, cum tibi pro crimine obiciatur quia Christianus es. Cui autem modo obicitur quia Christianus est? Tam pauci non Christiani remanserunt, ut eis magis obiciatur quia Christiani non sunt, quam ipsi audeant aliquibus obicere quod Christiani sunt. Dico tamen, fratres mei, incipe quicumque me audis vivere quomodo Christianus, et vide si non tibi obicitur et a Christianis, sed nomine, non vita, non moribus (nemo sentit nisi qui expertus est) – ergo intende, intuere quod audis: Vis vivere ut Christianus; vis sequi vestigia domini tui. Obicitur tibi: Erubescis et erubescendo dimittis mi 252

23sq. *cf.* Ps. 110,10; Prov. 1,7 **7, 6sq.** Matth. 10,33

P α (F Mc₂ Na₁ Ri₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc) **7, 14** incipe *inc. Flor*

22 perveniunt *β*; venerunt *Zh₁* | credunt] esse *add. Zh₁* | et] sed *ε_ω Mn₃ ζ* **23** sapientia *Y* **24** dei *G₍₂₎* **7, 2** in[1] *om. Y* **3** non ... hominum *om. δ G₍₂₎ Mn₃* **4** in[1] *om. ε (ac. X)* **5** est] eo *Y* | eis *om. δ*; eius *Ri₁* **7** eum *Ri₁ β Zh₁ ζ Vulg* **8** si *om. χ γ (ac. Ar₁)* | dominum *P δ G₍₂₎*; domino *cett edd* **10** obiciantur *Mc₂ (pc.) Na₁* | cui ... est *om. Mc₂ Na₁* **11** abicitur *N* | es *ε_ω (exc. Lx₂; ac. X)* | tam] aut *δ* | non *om. Y* **12** obiciantur *Mc₂* | qui *C* | non sunt Christiani *tr. Zh₁* | non *om. α (ac. F)* **13** audiant *K Ar₁ (ac.)* | aliquibus *om. χ C (ac.)* | quod] quia *Ar₁ β ε_ω Mn₃ ζ Sh₁ edd* | Christiani] non *add. F (ac.) Ri₁* tamen dico *tr. ε_ω Mn₃ ζ Sh₁ edd* (vobis *add.*) **15** tibi non *tr. δ* | obiciatur *κ (tr. ante* tibi *Ar₁) ε_ω Mn₃ ζ edd* | et[2] *om. Mn₃* | a *om. R (ac.) δ G₍₂₎ ε₂ (ac.) N (ac.)*; ex *Mn₃* **16** expers *α (exc. Ri₁)* **17** intueri *Mn₃* | sequere *K N (ac.)* **18** tui] dei *praem. ε₁* | obiciatur *γ β edd* | erubesces *δ ε₂* | et] ut *Ri₁* | demittis *S*

viam: perdidisti. Videris tibi corde credidisse ad iustitiam, sed perdidisti; ore confessio fit ad salutem. Si ergo vis ambulare viam
cc 218 domini, etiam in conspectu hominum spera in deum, id est noli erubescere de spe tua. Quomodo vivit in corde tuo, sic habitet in ore tuo, quia non sine causa signum suum Christus in frontibus figi voluit tamquam in sede pudoris, ne Christi opprobrio Christianus erubescat. Hoc ergo in conspectu hominum si feceris, si inde coram hominibus non erubueris, si in conspectu filiorum hominum nec ore nec factis Christum negaveris, spera tibi perfici dulcedinem dei.

(8.) Quid sequitur? ABSCONDES EOS IN ABSCONDITO VULTUS TUI. Qualis est locus iste? Non dixit: 'Abscondes eos in caelo tuo', non dixit: 'Abscondes eos in paradiso', non dixit: 'Abscondes eos in sinu Abrahae'; multis enim fidelibus loca futura sanctorum in scripturis sanctis posita sunt. Vilescat totum quidquid praeter deum est. Qui nos tuetur in loco vitae huius, ipse post vitam istam sit locus noster, quia et ipse psalmus hoc ei ait supe- ps. 30,21

20 *cf.* Rom. 10,10

P α (F Mc₂ Na₁ Ri₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zb₁ P₃)) Mn₁ ζ) G₂ Sb. Flor edd (lo ma mi cc) 25 erubescat *des. Flor*

19 viam perdidisti *om. Flor* | perdisti *P* | credisse *P X (ac.) Zb₁ (ac.)* 20 ore] autem *add. ζ Vulg* | ambulare ergo vis *tr. G₂* (ergo ambulare vis *tr. pc.*) 21 domini] dei *α (exc. F) χ γ ε₂ ζ Flor* conspectu] filiorum *add. N* deum] deo *ζ₁* | id est *om. G₂* 22 vivet *S K C (ac.)* | si *Zb* 23 frontibus *P δ G₂ Zb*; fronte nobis *cett edd* 24 in *om. α (exc. Ri₁; ac. F) Mn₁* | pudoris] pudore sui *δ (ac. A)* | opprobria *κ edd* 25 si[2] *om. δ (et sl. A)* 27 negaveris Christum *tr. α (exc. Ri₁)* | spera tibi] sperantibus *Zb₁* | perfeci *S (ac.) K*; perfice *C (ac.) ε (ac. X) Zb₁*; profici *α* 8, 1 abscondis (*quater*) *S* | absconditu *K*; abdito *Mc₁ δ (pc. A)* 2 tui] abscondes eos inquit ubi in absconditu vultus tui *add. β (cf. app. ad l. 13sq.)* | abscondes ... dixit[2] *om. Mc₂* | eos ... tuo] in carnem *ε₂* 3 non[1] ... paradiso *om. Y δ* 4 multis] multa *fortasse recius* | enim *om. δ Mn₃ (ac.)* | fidelibus] significationibus *β* | loca] ista *add. Mn₃* | futuri *α (ac. F)* 6 dominum *δ* | tueatur *Ri₁* | locum *S K γ ε P₈ (ac.)* | ipse] est *add. β* | vitam istam (ipsam *I [ac.] Na₁*) *P α β Sb₁*; ipsam vitam *N (ac.) Zb₂*; vitam *δ*; vitam nostram *G₍₂₎*; istam vitam *tr. cett edd* 7 sit *om. β*; sic *Ri₁*; tu *ε₁ Zb₂* | qui *Y* iste *κ ε_ω Mn₃ Sb₁ edd* | ei hoc *tr. Sb₁* | ei *om. δ (exc. A) Mn₃*

rius: ESTO MIHI IN DEUM PROTECTOREM ET IN DOMUM REFUGII. ma 166
Ergo erimus in vultu dei absconditi. Qui sinus est in facie dei, a me exspectatis audire? Purgate cor, ut ipse illuminet, ut quem invocatis intret. Esto domus eius, et erit domus tua; habitet in te, et habitabis in eo. Si eum in hoc saeculo exceperis corde tuo, ille post hoc saeculum excipiet te vultu suo. ABSCONDES EOS inquit. Ubi? IN ABSCONDITO VULTUS TUI A CONTURBATIONE HOMINUM. Ibi enim non conturbantur, cum absconduntur; in abscondito vultus tui non conturbantur. Putas est quisquam felix in hoc mundo, ut cum coeperit audire opprobria hominum, propter quod Christo servit, fugiat ad deum corde et incipiat spem habere in dulcedine ipsius et a conturbatione hominum, a quibus audit opprobria, intret in vultum dei cum conscientia sua? – intret plane, sed si habeat cum quo intret, id est si non sit onerosa ipsa conscientia, si non illi faciat sarcinam grandem ad angustam ianuam. ABSCONDES ergo EOS IN ABSCONDITO VULTUS TUI A CONTURBATIONE HOMINUM. PROTEGES EOS IN TABERNACULO TUO A CONTRADICTIONE LINGUARUM. Aliquando abscondes EOS IN ABSCONDITO VULTUS TUI A CONTURBATIONE HOMINUM,

---

8, 8 Ps. 30,3

P α (F Mc$_2$ Na$_1$ Ri$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) G$_{(2)}$ Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

8 mihi] domine *add. Ri$_1$* **9** quis δ (*exc. A*) X (*pc.*) Mn$_3$ ζ Sh$_1$ *edd* **10** ut^2] et γ (*pc.* C) β φ *edd* | quem *om.* χ C (*ac.*) | invocatus Y C (*ac.*); invocasti δ; invocastis G$_{(2)}$ Mn$_3$ **11** intret *om.* δ | et^2] tu *add.* ζ *edd* **12** habebis Ri$_1$ | in corde α (*exc.* Ri$_1$) Ar$_1$ β Sh$_1$ **13** abscondens G$_{(2)}$ | abscondes ... tui *om.* β (*cf. app. ad l.* 2) | inquit eos *tr.* ε$_ω$ (*exc.* Lx$_2$) ζ *edd* **14** ubi *om.* P (*ac.*) ε$_2$ Mn$_3$ | in *om.* ε (*ac.* X) **15** abscondantur K; abscondentur ζ | absconditu S **16** non conturbantur *om.* ε$_2$ Mn$_3$ | felix P F (*vl.*) δ G$_{(2)}$; ita infelix α (*exc.* Ri$_1$); ita felix *cett edd* **17** cepit ε$_2$ (*ac.*) ζ | propterea ζ *edd* **18** servit Christo *tr.* δ (*exc. A*) **19** dulcedinem S K C (*ac.*) δ G$_{(2)}$ | a^1 *om.* Ri$_1$ | a^2 *om.* S C (*ac.*) | audita Mc$_2$ Na$_1$; audito F Ri$_1$ **20** cum *om.* Mn$_3$; in Mc$_2$ | sua ... 22 conscientia *iter.* δ intret^2] intrat F (*pc.*) β ε$_ω$ (*pc.* Zh$_1$) Mn$_3$ Sh$_1$ *edd* **21** intret] iniret δ (*primum*) est] eo Y **22** faciat illi *tr.* ζ | sarcinem K **23** abscondens δ | ergo *om.* α (*exc.* Ri$_1$; *ac.* F) ζ **24** protegis S | proteges ... 26 hominum *om.* δ **25** tuo *om.* P χ G$_{(2)}$ ζ Vulg | conturbatione Mc$_2$ Na$_1$ | aliquando ... 38 linguarum *iter.* δ **26** eos *om.* Ar$_1$ | abdito P | contradictione F G$_{(2)}$

ut prorsus in eis conturbatio humana deinceps esse non possit; sed interim cum peregrinantur in hoc saeculo, quia multas patiuntur linguas contradicentes qui tibi serviunt, quid eis facis? PROTEGES EOS IN TABERNACULO TUO. Quid est tabernaculum? ecclesia huius temporis; tabernaculum ideo dicitur, quia adhuc in hac terra peregrinatur. Tabernaculum enim habitaculum est militum in expeditione positorum; ipsa dicuntur tabernacula. Domus non est tabernaculum. Pugna in expeditione peregrinus, ut salvus factus in tabernaculo gloriosus recipiaris in domum. Erit enim in caelo domus tua aeterna, si modo bene in hoc tabernaculo vixeris. Ergo in hoc tabernaculo proteges eos a contradictione linguarum. Contradicunt linguae multae; diversae haereses, diversa schismata personant; linguae multae contradicunt veraci doctrinae: tu curre ad tabernaculum dei, ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis noli discedere et protegeris in tabernaculo a contradictione linguarum.

(9.) BENEDICTUS DOMINUS, QUONIAM MIRIFICAVIT MISERICORDIAM SUAM IN CIVITATE CIRCUMSTANTIAE. Quae est civitas circumstantiae? In una Iudaea populus dei erat posita quasi

P α (F Mc₂ Na₁ Ri₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₀ F)) φ (δ (A G) ε₁ (ε₂ (Lx₂) ε (N M) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc)

27 *deinceps conturbatio humana *tr.* $P\delta$ (*bis*) $G_{(2)}$ | 28 dum Sh_1 | multa *X* | 29 contradicentes linguas *tr.* δ (*iterum*) | quidquid δ (*ac.*) | facies Ri_1 | protegis *F* (*ac.*) *S* | 30 tuo *om.* $P\kappa\delta$ (*iterum*) ε_{ω} (*exc.* Lx_2) ζ *Vulg* | quod $P\chi$ δ (*exc. G; iterum A*) ε_2 *N* | quid ... 37 eos *om.* δ (*primum*) | 31 temporis huius *tr.* δ | hac *om.* ζ | 32 inhabitaculum Zh_1 | 33 expositione Ri_1 | ipsorum Mc_2 | 34 salvos factos δ | 35 gloriosus ... tabernaculo *om.* δ (*iterum*) | recipieris Ri_1 | 36 in hoc tabernaculo *tr. ante* bene $\kappa G_{(2)}$; *tr. post* vixeris ζ | vixerimus δ | 39 personent *S K* γ (*ac.*); personam Zh_1 | linguae multae *om.* ζ | contradicant *C* | venaticae γ; veritati α (*exc.* Ri_1); veridicae χ (veritici *ac. S*) | 40 tuae Mn_3 | ecclesiam] dei *add.* δ | teneo δ | a regulam *P*; regulam Mc_2 δ $G_{(2)}$ ε_2 | 41 discere Mn_3 | proteges *K* | tabernaculum ε_2 | 9, 2 suam] mihi *add.* β δ *Vulg* | civitatem α (*exc.* Ri_1) | quae ... circumstantiae *om.* Mc_2 | 3 una *om.* ε_{ω} (*exc.* Lx_2) ζ | Iudaeorum civitate *Y* | Iudae apostolus *S* (*ac.*) *K* | erat dei *tr.* Ri_1 δ | posita *tr. post* mundo $G_{(2)}$; positus α (*exc.* Mc_2; *pc. F*) γ (*pc. C*) β ε_{ω} (*exc.* Lx_2) ζ *edd* | quasi posite Mn_3 | quasi *om.* $P\delta$ (*exc. A*) $G_{(2)}$

in medio mundo, ubi dicebantur laudes deo eique sacrificia offerebantur, ubi propheta non cessabat canendo futura, quae modo videmus impleri: iste populus quasi in medio gentium erat. Attendit propheta iste et vidit futuram ecclesiam dei in omnibus gentibus; et quia omnes gentes circum undique erant, quae in medio ponebant unam gentem Iudaeorum, has undique circumstantes gentes appellavit civitatem circumstantiae. Mirificasti quidem, domine, misericordiam tuam in civitate Ierusalem (ibi passus est Christus, ibi resurrexit, ibi ascendit in caelum, ibi multa mirabilia fecit), sed maior laus tua est, quia mirificasti misericordiam tuam in civitate circumstantiae, id est in omnibus gentibus diffudisti misericordiam tuam nec unguentum tuum in illa Ierusalem quasi in vase tenuisti, sed tamquam fracto vase unguentum per mundum diffusum est, ut impleretur quod dicitur in scripturis sanctis: *Unguentum effusum est nomen tuum*. Et ita mirificasti misericordiam tuam in civitate circumstantiae. Ascendit enim in caelum, sedet ad dexteram patris, post decem dies misit spiritum ma 167
sanctum, impleti sunt spiritu sancto discipuli, coeperunt praedicare magnalia Christi, lapidati, occisi, fugati sunt: Et cum inde tamquam ex uno loco fugarentur quasi ligna ardentia igne divino

---

9, 18 Cant. 1,2 **21sq.** *cf.* Act. 2,11

P α (F Mc$_2$ Na$_1$ Ri$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) G$_{(2)}$ Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

4 mundo in medio *tr.* δ (*exc.* G) | mundi *F Sh*$_1$ | domino δ (*exc.* A) | eique] ubi *G*$_{(2)}$ **5** propheta *P G*$_{(2)}$; prophetia *cett edd* | prophetiae non cessabant ζ canenda δ; ea *praem. Mn*$_3$ | modo] nunc ε$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **7** ista *K* ε$_ω$ (*exc. P*$_8$; *pc. N*) *Mn*$_3$ ζ *Sh*$_1$ | videt κ (*exc. Y; ac. S*) ε *Mn*$_3$ **8** quia] vidit *add.* δ | in circuito *vl. Sh*$_1$ | erat *Ri*$_1$ **9** utique ζ **10** civitatem *om. Ri*$_1$ | mirificans ... misericordia tua δ **11** dominus *S K C* (*ac.*) | civitatem *P Mc*$_2$ *S K C* (*ac.*) | Israel ε$_2$ | ubi (*quater*) *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ **12** ibi^2 *om.* δ **13** qui *Zh*$_1$ **14** circumstantium δ **15** tuum *om.* ζ **16** tamquid fracto χ (*ac. S*; tamquam defracto *Y*) | facto *N*; confracto α (*exc. Ri*$_1$) *Sh*$_1$ *edd* | vaso δ | unguentum tuum *P* **17** dictum est *F* ε$_ω$ (est *om. N*) *Mn*$_3$ ζ *Sh*$_1$ **18** ut unguentum δ *Mn*$_3$ | diffusum δ | est *om. Vulg* | ita] iam α (*exc. Ri*$_1$) **19** civitatem *P* **20** sedit *P S C* | ad] a *S* **21** apostoli *Ar*$_1$ **22** dei *Sh*$_1$ | et *om.* α (*exc. Ri*$_1$) | in die *G*$_{(2)}$ **23** *quasi *P* δ *G*$_{(2)}$ | effugarentur *Y*

totam silvam mundi accensam fervore spiritus et lumine veritatis impleverunt; et mirificavit deus misericordiam suam in civitate circumstantiae.

(10.) EGO DIXI IN ECSTASI MEA. Recordamini titulum psalmi, ecce est illa ecstasis. Videte quid dicat: EGO DIXI inquit IN ECSTASI MEA: 'PROIECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM.' 'In pavore meo dixi' hoc est: DIXI IN ECSTASI MEA. Vidit se paventem in nescio qua tribulatione magna, sicut non desunt; attendit cor suum pavidum et trepidum et ait: 'PROIECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM. Si in facie tua essem, sic timerem? si me attenderes, sic trepidarem?' Sed quoniam dicit et in alio psalmo: *Si dicebam 'Motus est pes meus', misericordia tua, domine, adiuvabat me*, continuo et hic ait: IDEO EXAUDISTI, DOMINE, VOCEM ORATIONIS MEAE. Quia confessus sum, quia dixi: PROIECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM, quia non superbus exstiti, sed cor meum accusavi et in tribulatione titubans ad te exclamavi, exaudisti orationem meam. Impletum est ergo quod commendavi de illo psalmo. Quod enim est: EGO DIXI IN ECSTASI MEA: 'PROIECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM', hoc est in illo

ps. 30,23

cc 220

10

mi 254

15

10, 1sq. *cf.* Ps. 30,1 **9sq.** Ps. 93,18 **14sq.** *cf. 9sq.*

P α (F Mc$_2$ Na$_3$ Ri$_2$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_2$) β (R Ro$_{1,2}$ F)) φ (δ (A G) ε$_2$ (ε$_3$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zb$_1$ P$_2$)) Mn$_3$ ζ) G$_2$ Sb$_1$ edd (lo ma mi cc) **10, 10** me *des. δ (exc. G)*

24 totam] hanc *δ* | accensa *S K*; ecclesiam $G_{(2)}$ **25** implerunt *P K (pc.) C (ac.)* deus *P δ* $G_{(2)}$; *om. Mc$_2$ Mn$_3$*; *dominus *cett edd* **10, 1** meam ε_2 **2** illa est *tr. F Na$_3$* | ecstasi *δ (ac. A)* | vide *δ* | dicam *Mn$_3$* | ego] ecce *α (exc. Ri$_2$)* **3** meam ε_3 | productus ε_3 | vultu ε_3 *Mn$_3$ Sb$_1$ Ψ$_{-\gamma}$* | in pavore meo $\Psi_{-\gamma}$ **4** dixi *om.* G_2 | est] quod *add. G$_2$*; in eo *add. Zb$_1$* | meam ε | videt ε_3 *Mn$_3$* | pavente *δ* **5** in *om. γ β* G_2 *ε Zb$_1$ ζ*; intus *Sb$_1$ edd* | nescio] extasi *δ* | non *om. δ* **6** corpus *δ* **7** faciem tuam *δ* | non sic (*bis*) *γ (pc. C) β ε$_3$ Mn$_3$ ζ Sb$_1$ edd* | si] sic *δ* **8** attenderis *S K δ* | quoniam] quod *α (exc. Ri$_2$)* | et *om. F Sb$_1$ edd*: ei *P* G_2 in *om. ε$_3$ Mn$_3$* **9** si] sic *K* | domine *om. S K (pc.) C β Mn$_3$ Sb$_1$* | adiuvat *ε (ac. N) P$_2$ (ac.)*: adiuvit *N (pc.) Zb$_1$* **10** domine *om. κ* | me *add. K*) *ε$_3$ (exc. Lx$_2$) ζ Vulg Ψ$_{-\gamma}$ edd* **11** meae] cum clamarem ad te *add. δ* | confusus G_2 *Mn$_3$ ζ Sb$_1$ (ut.)* **12** superbum *Ri$_2$* | exstiti superbus *ζ* **13** in *om. δ* | tribulatione] mea *add. γ (pc. C) β φ (exc. G) Sb$_1$ edd* | clamavi *Ar G$_2$ ε$_3$ Mn$_3$ Sb$_1$ (ac.)*: et *add. χ γ (exp. Ar) G$_2$ ε$_1$ N Zb$_1$ ζ* **14** exaudisti] domine *add. δ* | commodavi *K* **15** alio *β* | quid est enim *δ* | meam ε_2

psalmo: *Si dicebam* '*Motus est pes meus*'; et quod est in illo: *Misericordia tua, domine, adiuvabat me*, hoc est in isto: IDEO EXAUDISTI, DOMINE, VOCEM ORATIONIS MEAE. Attende illud in Petro: Videt dominum ambulantem in aquis, putat phantasma. Exclamat dominus: *Ego sum, noli timere*. Confidit Petrus et dicit: '*Si tu es, iube me venire ad te super aquam*; hinc probo si tu es, si in verbo tuo potuero quod tu potes.' Ait ille: *Veni*, et verbum iubentis facta est potestas audientis. *Veni* inquit. Et descendit, coepit ire, ibat intrepidus tamquam in illo sperans; videns autem ventum validum timuit. EGO DIXI IN ECSTASI MEA: PROIECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM. Et cum coepisset mergi, clamavit: *Domine, pereo*. Et Iesus porrigens manum levavit eum dicens: *Modicae fidei, quare dubitasti?* Dixi ego in pavore: PROIECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM, et tamquam iam perire incipientis in mari EXAUDISTI, DOMINE, VOCEM ORATIONIS MEAE. EXAUDISTI autem, CUM CLAMAREM AD TE. Clamor ad deum non est vo-

---

17 Ps. 93,18 **19–29** *cf.* Matth. 14,26–31 **21** Matth. 14,27 **21sq.** Matth. 14,28 **23** Matt. 14,29 **27sq.** Matth. 14,30 **28sq.** Matth. 14,31

P α (F Mc₂ Na₁ Ri₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) G₍₂₎ Sh₁ edd (lo ma mi cc) **25** ibat *des. Ri₁*

---

17 illo] isto *δ* | misericordia ... me *om. δ* **18** domine *om. ε* | adiuvit *X ε₁*; adiuvavit *N*; adiuvabit *ε₂* | exaudisti] me *add. S (ac.) K* **19** domine *om. Zh₁ Mn₃ Sh₁ Vulg Ψ_αρκ* | deprecationis *P Y δ G₍₂₎ Ψ_αβκ* | me *P* | in Petro] et Petri *Mc₂* **20** vidit *Ri₁ (ac.) Zh₁* | ambulare *G₍₂₎* | phantasma] esse *add. Zh₁* | exclamat] ergo *add. G₍₂₎* **21** nolite *P Mc₂ Na₁ X Zh₁ Vulg* | confidet *α (ac. F) S (ac.) K*; confidens *G₍₂₎* | ait *G₍₂₎* **22** me *om. ε₂* | aquas *γ (pc. C) β φ (exc. G) Sh₁ Vulg edd* | propositum est *Mc₂* **23** potero *Mc₂* | at *G₍₂₎* | at ille ait *X* | illi *α χ (ac. S) C (ac.) ε₁* | verbo *ζ*; ad verbum *Y* **24** audentis *P* | venit *α (exc. Ri₁; pc. F)* | et *om. Zh₁* | descendit] et *add. Mc₂ Zh₁* | coepitque *X* **25** trepidus *α (ac. F)* **26** meam *ε₂* **27** et clamavit *S γ (ac. Ar₁)*; exclamavit *Ar₁ (pc.) β*; Petrus clamavit *K Y*; dicens *add. Mn₃* **28** porrigens] ei *add. κ ε_ω (exc. Lx₂) ζ edd* | manum *om. S K C (ac.)* **29** dixit *Mc₂ Na₁* | ego *P χ C (ac.) G₍₂₎*; ergo *cett edd* | in *om. α* | pavore meo *γ (pc. C) β φ Sh₁ Ψ_αβκ edd* **30** tamen *δ* | perirem *G₍₂₎* | incipiens *Y β Mn₃*; incipientes *edd* **31** mare *χ*; ideo *add. δ*; et *add. χ γ (exp. Ar₁) ε₁ (exc. Lx₂; ac. P₈)* | exaudisti ... meae *om. Mc₂* | domine *om. β ζ Vulg Ψ_αβκ* **32** dum *Mc₂ Zh₁ Mn₃ (sl.) Vulg Ψ_αβκ* | dominum *K Y G₍₂₎ ζ* | vocis sed cordis *δ G₍₂₎*

ce, sed corde. Multi silentes labiis clamaverunt; multi ore strepentes corde averso nihil impetrare potuerunt. Si ergo clamas, clama intus, ubi audit deus. CUM CLAMAREM inquit AD TE, EXAUDISTI VOCEM ORATIONIS MEAE.

(11.) Iam ergo expertus quid nos hortatur? DILIGITE DOMINUM, OMNES SANCTI EIUS; tamquam diceret: 'Credite mihi, ego sum expertus; habui tribulationes; invocavi et non sum deceptus; speravi in deum et non sum confusus; cogitationes meas illuminavit, trepidationem meam firmavit. DILIGITE DOMINUM, OMNES SANCTI EIUS.' Id est illi diligite dominum, qui non diligitis mundum, hoc est OMNES SANCTI EIUS. Nam cui dico ut diligat dominum, qui adhuc diligit amphitheatrum, qui adhuc diligit mimum, qui adhuc diligit pantomimum, qui adhuc diligit vinolentiam, qui adhuc diligit pompas saeculi et vanitates omnes et insanias mendaces? cui dico: 'Disce non diligere, ut discas diligere; avertere, ut convertaris; funde, ut implearis'?

ps. 30,24

cc 221

ma 168

11, 3 *cf.* Ps. 76,3 **10sq.** *cf.* Ps. 39,5

P α (F Mc₂ Na₁) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₃ (Zh₂ P₇)) Mn₃ ζ) G₂ Sh₂ edd (lo ma mi cc) **11, 8** adhuc[1] *des. G₂* tener adhuc (*m. ps. 30/2,2,2,12, 11*) – dominum qui adhuc **10** diligit *inc. R₁*

---

33 silentis *S (ac.) K ε (ac. X)* | labiis] corde *add. α Sh₁ edd* | strepente *S K C (ac.)* **34** potuerint *ε₂* **35** ibi *Mn₃* | ad te inquit *tr. P* | exaudisti] et *praem. Zh₁*; me *add. Mc₂* **11, 1** expertis *Mc₂* | qui *G(2)* **2** eius *om. S K* **3** expertus] et Petrus *Mc₁* | habuit *S (ac.) K C (ac.)* | et *om. G₂* **4** dominum *P δ G₂*; deo *ζ* **5** trepidatione mea *Mc₁* | meam *om. G₂* **6** illi *om. β*; vos *α (pc. F) Zh ζ Sh (add.)* | deum *ζ* | diligis *δ* **7** cui ... qui[2]] quomodo ... quomodo *ζ* | dico] huic *add. ζ* | ut *om. P α (ac. F) δ* | deum *Mn₃ ζ* **8** quid *κ (exc. S; ac. C) X (pc.)* | qui[1] ... amphitheatrum *om. P* | amphitheatrum *om. K*; cui dico (ei *add. ζ*) ut diligat dominum (deum *ζ*) *add. κ c₂ (exc. La) ζ add* qui[2]] quid *κ (ac. C; pc. S) ε* | qui[2] ... mimum *om. δ c₂ (exc. La) ζ Sh* mimum] amphitheatrum *K* **9** qui[1]] quid *κ (ac. C) N* | qui[2]] quid *κ (exc. C) ε*; quia *F* | qui[3]] quid *K Y Ar₁ β ε (pc. X)* **10** pompam *δ* | et[2] *om. Mc₂* | insanies *K* **11** discede *ζ* | noli *ε (ac. N) Zh₂ ζ* | ut discas diligere *om. R₁* | dicas *Mc₂ P₈ (ac.)* | averte *ε₂ Mn₃* **12** avertaris *ζ*

DILIGITE DOMINUM, OMNES SANCTI EIUS, (12.) QUONIAM VERITATEM REQUIRET DOMINUS. Nostis quia modo multi mali felices videntur; nostis quia modo in suis vanitatibus extolluntur; VERITATEM REQUIRIT DOMINUS ET RETRIBUET HIS QUI ABUNDANTER FACIUNT SUPERBIAM. Ferte donec efferatis, tolerate donec careatis; necesse est ut dominus veritatem requirens retribuat mi 255
eis qui abundanter faciunt superbiam. Iam dicturus es: 'Quando retribuet?' quando vult. Quia retribuet certus sis; de retributione non dubites, de tempore ne audeas deo dare consilium. Prorsus veritatem requirit et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Aliquibus et hic retribuet, et vidimus et didicimus quia retribuit. Etenim quando humiliantur qui deum timent, si forte in aliqua dignitate huius saeculi refulserant, humiliati non ceciderunt, quia deum de corde non excluserunt; altitudo ipsorum deus est. Humiliatus videbatur Iob perdita substantia sua, perditis filiis suis, perditis quae servabat, perditis quibus servabat; remansit sine hereditate et, quod est tristius, sine herede; remansit ad solam uxorem, non suam consolatricem, sed diaboli potius adiutricem. Humiliatus videbatur: Vide si miser factus est, vide si non erat in abscondito vultus dei: *Nudus exii de utero matris meae, nudus re-*

12, 15–17 *cf.* Iob 1 **17sq.** *cf.* Iob 2,9 **20–22** Iob 1,21

P α (F Mc$_2$ Na$_1$ Ri$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

12, 2 veritatem] abundanter *α* | *requirit *P S C LXX Vulg*; diligit *δ* | mali felices *P Ri$_1$ S K δ ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$*; malefices *C (ac.) edd*; male vivere *Zh$_1$*; malefici *cett* **4** requiret *F κ (exc. S; pc. C) φ (exc. G) edd* | retribuit *S LXX Vulg* **5** forte *Ri$_1$ Y* | et feratis *δ*; afferatis *Mc$_2$ Na$_1$*; feratis *P*; esperatis *S*; speratis *F (vl.) γ β* toleratis *γ (pc.)* **6** est] enim *add. edd* **7** eis *P α*; *om. χ C (ac.)*; his *γ (sl. C) β φ Sh$_1$* | iam] *tu *add. P χ* | est *ε$_2$* **8** qui *β* **9** non *P φ (exc. G) edd* | donare *α* **10** requiret *K Y β ε$_2$ ε$_1$ Mn$_3$ ζ edd* **11** retribuit *C (pc.) Zh$_1$* | videmus *α (exc. Ri$_1$) κ X (pc.)* | dicimus *Ri$_1$ ε*; diximus *Mn$_3$* | qua *Mc$_2$* | retribuet *K Ar$_1$ β ε$_ω$ (exc. Zh$_1$) Mn$_3$ ζ* **12** dominum *X* **13** refulserint *α (exc. Ri$_1$)* **14** qui *Zh$_1$*; quoniam *ζ* | ex *δ* **15** perditis filiis suis *om. Mc$_2$* **16** suis *om. Zh$_1$* | perditis[1]] perditi *S K C (ac.)*; perdita *P δ* | quae] qui *Y γ (ac. Ar$_1$)* | servabant *χ γ (ac. Ar$_1$)*; eis *add. ζ* | perditis quibus servabat *om. P N (ac.) Zh$_1$ (ac.)* **17** herede] hereditate *K δ* | mansit *K* **18** diabolo *ε$_2$* | potius *om. Zh$_1$* **19** humilitas *α (exc. Ri$_1$*; humilitatis *F)* **20** nudus[1]] ait *add. edd*

vertar in terram; *dominus dedit, dominus abstulit*; *sicut domino placuit, ita factum est*; *sit nomen domini benedictum*. Istae gemmae laudis dei unde sunt? Videte foris pauperem, intus divitem. Istae gemmae laudis dei exirent de huius ore, nisi thesauros haberet in corde? Qui divites esse vultis, tales divitias concupiscite, quas nec in naufragio potestis amittere. Ergo tales quando humiliantur, nolite eos putare miseros. Erratis, non scitis quid intus habeant. Ex vobis conicitis qui mundum diligitis, quia vos, cum talia perditis, miseri remanetis. Prorsus nolite hoc putare; habent intus cc 222 quo gaudeant. Interior est dominator ipsorum, interior est pastor et consolator ipsorum. Illi sunt qui male cadunt, qui spem suam in hoc saeculo ponunt. Aufertur quod nitebat foris, nihil remanet intus nisi fumus malae conscientiae. Unde se consolentur, non habent. Non habent quo foras exeant, non habent quo intro redeant; deserti pompa saeculari, inanes gratia spiritali, vere humiliantur. Et multis facit deus ista in isto tempore, sed non omnibus. Si enim nemini faceret, quasi non videretur vigilare divina providentia; si omnibus faceret, non servaretur divina patientia. Tu tamen, Christiane, tolerare didicisti, non vindictam

---

P α (F Mc, Na, Ri) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro, F)) φ (δ (G) ε, (ε, (Lx) ε (N M) ε, (Zh, P8)) Mn, ζ) Sh, edd (lo ma mi cc)

21 terra ε **22** geminae *Mc*, γ β φ *Sh*, **23** laudes *F* (*pc.*) γ φ **24** geminae *Mc*, β φ (gemines *N*) *Sh*, laudes γ β φ | dei] non *add. Mc*, *Na*, *Y* γ (*sl. C*) β φ (*exc. Lx*) *Sh*, | exierunt *S K C* (*ac.*); exire ε, | eius δ *add* | thesaurum *edd* **25** quid *S K* (*ac.*) *C* (*ac.*) | cupitis *Ar*, | concupiscite divitias *tr. Ar* | quales *Mc*, *Na* **27** noli *Mn*, | putare eos *tr. Mn*, *Sh*, | errantes ε, | nescitis α (*exc. Ri*,): nescientes φ *Sh*, | habent *K Y* **29** remaneatis γ (*ac. C*) | putare hoc *tr. Zh*, quod α (*exc. Ri*,) ε, ε: quid *Zh*, **30** interior[1] ... ipsorum *om.* δ *Zh*, (*ac.*) | (est *om.*) dominatur α | ipsorum] eorum ε, (*exc. Lx*,) ζ *edd* **31** ipsi *P edd* cadunt] addunt *K* **32** nitebat] tenebat χ (tenebant *Y*) γ; tenebatur β | nihil] *quid *P* **33** se *om. Mc*, *P*8 **34** non habent[2] *om.* α *K Mn*, *edd* | quod *Mc*, δ *Mn*, (*ac.*) | foris κ ε, (*exc. Zh*,) *Mn*, ζ | exeant *om. Mc*, | qua δ **35** saecularia χ (*ac. S Y*) *C* (*ac.*) ε (*ac. N*) | gloria *Mc*, **36** dominus *P* δ | ista deus *tr.* ε, ista *om.* β | non] in *add. F* (*pc.*) β *N* (*ac.*) **37** minime *K* | faceret] quasi non videretur facere *add. Mn*, | non *om. Zh*, **38** si] enim *add.* α | si ... patientia *om. P* | servaret ε **39** autem δ | didicisti tolerare *tr.* ε, *Mn*,

retribuere. Vindicari vis, Christiane? nondum vindicatus est Christus? An tu passus es improbum, et ille passus non est? Nonne prior pro te passus est qui non habebat quare pateretur? Nam in te tribulatio fornax aurificis est (si tamen aurum sis et non palea), ut sordibus careas, non in cinerem convertaris.

(13.) DILIGITE DOMINUM, OMNES SANCTI EIUS, QUONIAM VERITATEM REQUIRET DOMINUS ET RETRIBUET HIS QUI ABUNDANTER FACIUNT SUPERBIAM. Sed quando retribuet? O si modo retribueret! Modo eos volebam videre humiliatos atque prostratos. Audite quid sequitur: **VIRILITER AGITE.** Nolite laxas manus in tribulationibus dimittere, non nutent genua vestra. VIRILITER AGITE, **ET CONFORTETUR COR VESTRUM.** Ad perpetienda et toleranda omnia mala huius saeculi confortetur cor vestrum. Sed qui sunt quibus hoc dicit propheta: VIRILITER AGITE, ET CONFORTETUR COR VESTRUM? Numquid his qui diligunt mundum? Non. Sed quibus dicit, audite: **OMNES QUI SPERATIS IN DOMINO.**

s. 30,25 ma 169 mi 256

P α (F Mc$_2$ Na$_1$ Ri$_1$) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc) **13, 1** diligite *inc. δ (exc. G)*

---

40 retribue *Mn$_3$* | vindicare *α ε$_2$* | *Christianus *P Ri$_1$ κ ε$_2$* | nondum ... passus *om. Ri$_1$* 41 ille] improbum *add. Zh$_1$* | non est passus *tr. ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) ζ*; non passus est *ε$_2$ Mn$_3$ Sh$_1$ edd* 42 passus est pro te *tr. ζ* | quare] quasi *ε$_2$* 43 est aurificis *tr. ζ* | et *om. ε$_2$ Mn$_3$* 44 ut] aut *K*; in *Ri$_1$* | caream *δ* | non^2] ut *add. Y* **13, 1** eius *om. χ (pc. S)* 2 *requirit *P α (ac. F) S Sh$_1$ Vulg* | retribuit *S Vulg* | his ... faciunt] abundanter facientibus *Ar$_1$* 3 o ... retribueret *om. P δ* 4 voluissetis *Zh$_1$* | humiliatus atque prostratus *S (ac.) K* 5 quod *ε$_1$* | lassas *γ (pc. C) ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) ζ edd* 6 *demittere *S C (ac.)* | gena *S (ac.) K* 7 et^1 *om. ε$_2$ Mn$_3$* | percipienda *γ β* 8 saeculi] sed *add. P* 9 haec *ε$_ω$ Mn$_3$ ζ edd* | confortetur *om. Zh$_1$* 10 vestrum] omnibus *add. Zh$_1$*; omnes *add. χ γ ε ζ* | non quidem *Zh$_1$* 11 dominum *P κ*; amen *add. F Na$_1$*; girbalda scripsit *add. K (mg.)*

IN PSALMUM XXXI

Sermo habitus V feria in Basilica Restituta

ma 170 (1.) Psalmus gratiae dei et iustificationis nostrae nullis prae-
mi 257 cedentibus meritis nostris, sed praeveniente nos misericordia do-
cc 224 mini dei nostri, commendatus maxime ore apostolico, sicut prae-
cedens hunc psalmum lectio omnibus intimavit, a nostra tenuita-
te susceptus est cum vestra caritate tractandus. Unde primum in-
firmitatem meam orationibus vestris commendo, sicut dicit apo-
stolus, *ut detur mihi sermo in apertione oris mei* sic loqui vobis,
quemadmodum et mihi dicere periculosum non sit et vobis audi-
re salutare sit. Anceps enim animus humanus et fluctuans inter
confessionem infirmitatis et audaciam praesumptionis plerumque
hinc atque inde contunditur et ita impellitur ut ei in quamlibet
partem cadere praecipitium sit. Si enim se infirmitati propriae
omni ex parte donaverit et in hanc cogitationem se inclinaverit,

---

1, 2sq. *cf.* Ps. 58,11 **3** *cf.* Rom. 3,28–4,8 **7** Eph. 6,19

P α (*α*$_2$ (*F Mc*$_3$ *Na*$_1$ *Ri*$_2$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*) *β* (*R Ro*$_2$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_3$ (*L x*) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zb*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_2$ *ζ*) *Sb*$_1$ *add* (*lo ma mi cc*) **1, 1** psalmus *inc. K*$_{(1)}$ *f*$_{14}$ *α*$_1$ *κ* **9** anceps *des. Ar*$_{1(2)}$

---

tit. sermo ... Restituta f_{14} (de psalmo XXXI *add.*); incipit (*tr. post* nomine Na_1) in Christi nomine de psalmo XXXI habitus sermo quinta feria in basilica Restituta (Aurelii Augustini episcopi *add.* Na_1) $F Na_1$; incipit expositio sancti Augustini de psalmo XXXI (*vac. 7 vers. lin.*) habita V feria in basilica Restituta α_1 **1, 1** psalmus ... 4, 4 inania] *iter. inter sermones in ps. XXXVII/2,1* et *in ps. XXXVII/2,2* κ (*exc. Y*) [= κ] | gratia $F Na_1$ γ ε (*exc. P; ac. N*) ζ | iustificationes $S P_8$ (*ac.*) **2** praevenienti χ γ **3** dei *om.* f_{14} γ N (*ac.*) nostri *om. F Na*$_1$ | commendatur γ (*ac. Ar*$_1$) δ *N Zb*$_1$; commendatis χ ; commendatum *Mc* ; commandatus f_{14}; cummendatos nos *K* | apostolorum f_{14} **4** intimabit δ | tenuitate] a *praem. Sb*$_1$ **5** est *om.* $K_{(2)}$ **6** dicit *om.* $\chi_{(2)} Y_{(2)}$ **7** apertionem $K f_{14} P_8 \chi \gamma \varepsilon_2$ (agnitione *Zb*$_1$) *d* | mei] et *add. Mc*$_2$ **8** dicere ... sit *om. K*$_{(1)}$ | periculum δ (*ex. A*) | salutare audire *tr. K*$_1$ **10** condicionem *Mc*$_3$ (consionem *ac.*) *Mc*$_2$ | audacia *P* | praesumptionis] et *add.* P_{11} **11** contunditur *om.* f_{14}; contunduntur γ (*ac.*); conditur *Mc*$_3$ (tunditur *pc.*); contenditur δ | interpellitur *F* (*ac.*) Na_1 **12** praecipuum *K* | infirmitate f_{14} *S* (*ac.*) *K* propria *K* **13** ex omni *tr. F Mc*$_3$ *Na*$_1$ β *Sb*$_1$ | donaverit ... inclinaverit *P* | in *om. K* $\chi_{(2)} Y_{(2)}$

ut dicat, quia misericordia dei omnibus peccatoribus in quibuslibet peccatis perseverantibus, tantum credentibus quia deus liberat, deus ignoscit, ita in finem parata est ut nemo pereat fidelium iniquorum, id est nemo pereat eorum qui sibi dicunt: 'Quidquid vis faciam, quibuslibet facinoribus et flagitiis inquiner, quantumlibet peccem, liberat me deus misericordia sua, quia credidi in eum' – qui ergo dicit neminem perire talium, cogitatione mala inclinatur in impunitatem peccatorum, et deus ille iustus, cui cantatur misericordia et iudicium, non sola misericordia, sed et iudicium, invenit hominem male de se praesumentem et ad interitum suum fide misericordiae dei abutentem, et necesse est ut damnet. Talis itaque cogitatio praecipitat hominem. Qua quisque territus, si se in audaciam quandam praesumptionis erexerit et de suis viribus iustitiaque praesumpserit et proposuerit animo implere iusti- cc 225 mi 258

21sq. *cf.* Ps. 100,1

P K$_2$ *f*$_{14}$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Ri*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *κ*$_{(2)}$ (*χ*$_{(2)}$ (*S*$_{(2)}$ *K*$_{(2)}$) *γ*$_{(2)}$ (*C*$_{(2)}$) *β*$_{(2)}$ (*R*$_{(2)}$ *Ro*$_{11(2)}$ *F*$_{5(2)}$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **21** iustus *des. Ri*$_1$

14 ut *om.* *χ*$_{(2)}$ *γ*$_{(2)}$ | qui *ε* (*ac.*) | domini *ε*$_2$ *Mn*$_3$ | peccatoribus *om. Sh*$_1$; peccantibus *Mn*$_3$ **16** ignoscet *f*$_{14}$ | *fine *P*$_{11}$ *Ri*$_1$ *S*$_{(2)}$ *δ Zh*$_1$ *Sh*$_1$ *edd* | paratus *Y* **17** est] ut *add.* *f*$_{14}$ *ζ* | eorum *om.* *f*$_{14}$ | quid vis *K edd*; quidquid *κ*$_{(2)}$; ut *add.* *δ* **18** quibuslicet *S* | inquinet *δ* **19** liberabit *S γ*; liberet *F* (*ac.*) *Na*$_1$ *γ*$_{(2)}$ **20** ergo] enim *K*$_2$ *ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ* | alium *Ri*$_1$ *S K γ Zh*$_1$ | cogitationem *ε*$_2$ (cogitationum *pc.*) | inclinat *γ Zh*$_1$ **21** in *iter. S* | impunitate *K*$_2$ *χ ε*$_2$; iniquitatem *Zh*$_1$ | et *om. Mc*$_3$ | iustus] intus *Ri*$_1$ | cui] non solum *add. Mn*$_3$ **22** misericordia[1]] misericordiam *δ ε*$_ω$ (*exc. P*$_8$; *ac. Lx*$_2$) | et[1] ... misericordia *om. Mn*$_3$ | iudicium[1]] dei *add.* *δ* (*sl. G*) *ε Zh*$_1$ | solum *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *κ*$_{(2)}$ (solam *K*$_{(2)}$) | et[2] *om. Mc*$_3$ *δ ε*$_2$ (*ac.*) **23** in hominem *Zh*$_1$ | de se male *tr. Mc*$_2$ | se] illo *P K*$_2$ | praesumente *K*$_2$ *ε*$_2$ (*pc.*) **24** fide misericordiae *P*; fidem misericordiae *K*$_2$; fide misericordia *χ*$_{(2)}$ *γ*$_{(2)}$ *Mn*$_3$; fide misericordia *χ*$_{(2)}$ *γ*$_{(2)}$ *Mn*$_3$; fine misericordiae *f*$_{14}$ *α* (*exc. P*$_{11}$) *S ε*$_2$; sine misericordia *P*$_{11}$ (*ac.*) *K Y δ ε* (*ac. X*) *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ (*pc.*); misericordia *P*$_{11}$ (*pc.*) *γ β X* (*pc.*) *P*$_8$ *ζ edd* | dei *om.* *β*$_{(2)}$ | damnetur *Zh*$_1$ *ζ*; clamet *F Na*$_1$ **25** itaque talis *tr.* *f*$_{14}$; quia talis utique *P*$_{11}$ | praecipit et *f*$_{14}$ | quam *γ*$_{(2)}$; quia *ε*$_2$ | qua quisque territus] quod si quisquam extollitur (*mg. F*; tumidus *β*$_{(2)}$) *F* (territus *add.*) *β β*$_{(2)}$ | terretur *γ Zh*$_1$; territur *δ* **26** si se] sese *β*$_{(2)}$ | audacia quadam *Mc*$_3$ quadam *χ*$_{(2)}$ *γ*$_{(2)}$ | erexerit *om.* *χ*$_{(2)}$ *γ*$_{(2)}$; erexit *S K*; erexerat *f*$_{14}$; miserit *β*$_{(2)}$ viribus suis *tr.* *ζ* **27** praeposuerit *f*$_{14}$ *Mc*$_3$ *F Na*$_1$ *χ*; proposuit *β*$_{(2)}$ | animo] ad *κ*$_{(2)}$

tiam et omnia quae praecipiuntur in lege ita facere, ut in nullo offendat, atque in potestate sua se habere vitam suam, ut omnino nusquam labatur, nusquam deficiat, nusquam titubet, nusquam caliget, sibique hoc tribuat et potentatui voluntatis suae, etiam si forte impleverit omnia quae iusta videntur coram oculis hominum, ita ut nihil inveniatur in vita eius, quod possit reprehendi ab hominibus, ipsam praesumptionem iactantiamque superbiae damnat deus. Quid igitur fit, si se homo iustificaverit et de iustitia sua praesumpserit? cadit. Si considerans et cogitans infirmitatem suam et praesumens de misericordia dei neglexerit vitam suam mundare a peccatis et se omni gurgiti flagitiorum demerserit? et ipse cadit. Praesumptio de iustitia quasi dextra est; cogitatio impunitatis peccatorum quasi sinistra est. Audivimus vocem dei dicentem nobis: *Ne declines in dexteram aut sinistram*: Ne praesumas ad regnum de iustitia tua, ne praesumas ad peccandum de misericordia dei. Ab utroque te revocat praeceptum divinum, et ab illa altitudine et ab ista profunditate. Illuc si ascenderis,

ma 171

41 ne[1] ... sinistram] Prov. 4,27

P K$_1$ *f*$_{14}$ α (α_1 (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) α_2 (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*) β (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) $\kappa_{(2)}$ ($\chi_{(2)}$ (*S*$_{(2)}$ *K*$_{2(2)}$) $\gamma_{(2)}$ (*C*$_{(2)}$) $\beta_{(2)}$ (*R*$_{(2)}$ *Ro*$_{11(2)}$ *F*$_{5(2)}$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (*Lx*$_2$) ε (*N X*) ε_1 (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 35 quid *inc.* e_4 38 flagitio- *des.* f_{14}

28 et] ut ζ | lege] et *add. N* | faciat *F* (*pc.*) χ (faciant *Y*) β δ *X* (*pc.*) *P*$_8$ ζ; fiat ε (*ac. X*) *Zh*$_1$ | ut *om.* χ | in[2] *om.* $\chi_{(2)}$ $\gamma_{(2)}$ 29 sed $K_{(2)}$ | suam] ita estimet *add. Y P*$_8$ omnino] habere *K* 30 labatur] existimet *add. P K*$_1$ | deficiet f_{14} *Mc*$_3$ (*ac.*) *S K*$_2$ $\gamma_{(2)}$ δ (*exc. A*) | nusquam[4] *om. Mn*$_3$ | numquam caliginet K_2 31 siveque *Mc*$_3$ tribuet f_{14} | ut *F* | potestati *Mn*$_3$ | voluntati $\chi_{(2)}$ (voluntate *ac. S*$_{(2)}$) 32 iussa χ; esse *add.* f_{14} | omnium K_2 33 sua f_{14} 34 iactationem *P K*$_2$ κ ε_ω *Mn*$_3$ *edd* 35 damnati eos f_{14} | si quid P_{11} | qui diligitur K_2 | sua iustitia *tr.* e_4 36 eius f_{14} | cadit *om.* $\kappa_{(2)}$; cadet *P* f_{14}; et *add. Mc*$_2$ 37 praesumet *F Na*$_1$ 38 peccatis] suis *add.* γ β δ ε (*exc. Lx*$_2$) ζ *edd* | et] si *add. Zh*$_1$ | omni] communi δ *Sh*$_1$ gurgite γ ε_ω *Mn*$_3$ ζ *edd* | demergere *Mn*$_3$ 39 ipsa *Y* | cadet *P* $\kappa_{(2)}$ | praesumptione δ (*ac. G*) ε_2 (*pc.*) | dextera *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ κ δ *X P*$_8$ ζ *Sh*$_1$ *edd* | est] de iustitia *add.* ε_2 40 impunitas α (*exc. P*$_{11}$; impunita *Mc*$_3$ *Mc*$_2$) | audimus *P F S*$_{(2)}$ ε_2 *Sh*$_1$; audivi $\beta_{(2)}$; audiamus *Mc*$_3$ κ δ ε_ω (*exc. Lx*$_2$) ζ *edd* 41 domini *Mn*$_3$ | ne[1] non $\kappa_{(2)}$ declinetis *F* | in *om.* χ | dextera *Mc*$_2$ χ | sinistra χ; in sinistram α_1 *C* | ne[2] ... tua] *tr. post* dei *Mn*$_3$ 42 praesumes δ (*exc. A*) | regnandum P_{11} δ (*ir. G*) | tua *om. Zh*$_1$; et *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ 43 misericordi $\gamma_{(2)}$ 44 illa $K_{(2)}$

praecipitaberis; hac si lapsus fueris, demergeris. *Ne* inquit *declines in dexteram aut sinistram*. Iterum dico quod breviter fixum animo teneatis: Ne praesumas ad regnum de iustitia tua, ne praesumas ad peccandum de misericordia dei. Respondebis: 'Quid ergo faciam?' Psalmus iste docet nos; quo perlecto atque tractato arbitror adiuvante misericordia domini visuros nos viam vel ubi iam ambulamus vel quam tenere debeamus. Unusquisque pro modulo suo audiat; et sicut sibi conscius fuerit, ita vel doleat corrigendus vel gaudeat approbandus. Si se deviasse invenerit, redeat ut in via ambulet; si se in via invenerit, ambulet ut perveniat. Nemo sit superbus extra viam, nemo piger in via.

(2.) Hunc autem psalmum ad eam gratiam pertinere, qua Christiani sumus, testatus est Paulus apostolus; unde ipsam lectionem vobis legi voluimus. Hoc dixit apostolus, cum commendaret iustitiam quae ex fide est adversus eos qui gloriantur de

---

$P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\kappa_{(2)}\,(\chi_{(2)}\,(S_{(2)}\,K_{(2)})\,\gamma_{(2)}\,(C_{(2)})\,\beta_{(2)}\,(R_{(2)}\,Ro_{11(2)}\,F_{5(2)}))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,e_4\,(P_{18}\,P_{27})\,Sh_1\,edd$ (*lo ma mi cc*) **48** dei *des.* e_4 **2, 1** hunc *inc. Beda* (Fransen 21) **2** apostolus *des. Beda* **3** apostolus *inc. Flor* (16r) | cum *inc. Beda* **4** iustitiam] -tiam *inc.* $Ar_{1(2)}$

---

45 praecipitaveris $K_2\,Mc_3$ (*ac.*) χ (*ac.* *S*; praecitaberis *Y*) $\chi_{(2)}$ (*ac.* $S_{(2)}$) $\delta\,\varepsilon_2$ (*ac.*) huc $\gamma_{(2)}\,\beta_{(2)}\,Zh_1$; ac P_{11} (*ac.*) $K\,\delta\,\varepsilon$ (*ac.* *X*) P_8; hic $F\,Na_1\,e_4$ | inquit] te *add. P* **46** in] ad δ | aut] in *add.* $P\,K_2\,Mc_3\,S_{(2)}\,\beta_{(2)}$; ad *add.* β | breviter quod *tr.* $e_4\,Zh_1$ breviter] dixi *add.* $F\,Na_1\,Sh_1$ | fixo $K_2\,\kappa\,\varepsilon_\omega\,e_4$; omni *add.* α (omnia *exp. F*) $\delta\,\zeta\,Sh_1$; omnes *add. edd* **47** tua *om. Y* **49** quod K_2 (*ac.*) $S\,K$ | tractatu $\chi_{(2)}$; pertracto *Y* **50** iuvante *Y* | misericordia domini adiuvante *tr. Mc*$_3$; adiuvante domini misericordia *tr.* P_{11} | dei $\gamma_{(2)}\,\delta$ (*exc. A*; *ac. G*); deo $S_{(2)}$ | visurus *S* (*ac.*) *K* | nos] iam *add.* δ (*ac. G*) | *om. P* | ibi $S_{(2)}$ | iam *om.* $P\,\kappa$ **51** ambulemus *Y* $\gamma\,\beta\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) Mn_3 *edd* | qua $\varepsilon_2\,X$ (*ac.*); quantum $\beta_{(2)}$ | (pro *om.*) modulum suum $K_{(2)}$ **52** sibi sicut *tr.* P_{11} **53** *om.* Mc_2 | si *om.* $K_{(2)}$ | inveniret $S\,\varepsilon_2$ (*ac.*); non *praem.* Mn_3 | redeant Mc_2 | redeat ... invenerit *om.* $\varepsilon_2\,Mn_3$ | ut *om.* δ (*ac. G*; *pc. A*) | viam α (*exc.* P_{11}) **54** et si P_{11} | viam *S* (*ac.*) $\chi_{(2)}$ (*ac.* $S_{(2)}$) $\gamma_{(2)}$ nemo ... via *om.* $\gamma_{(2)}$ | sit *om.* γ **2, 1** autem *om. Beda* | eam *om. Beda* pervenire χ | quia ε_2 **2** apostolus Paulus *tr.* $Mc_3\,\kappa\,\phi$ *edd* **3** legi vobis *tr.* ζ volumus $F\,\kappa_{(2)}\,Sh_1$ | dicit γ | commendaret] enim *add. Beda*

iustitia quae est ex operibus; hoc ait: *Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad deum.* Avertat ipse deus talem gloriam et illud potius audiamus: *Qui gloriatur, in domino glorietur.* Multi ergo gloriantur de operibus, et invenis multos paganos propterea nolle fieri Christianos, quia quasi sufficiunt sibi de bona vita sua. 'Bene vivere opus est' ait; 'quid mihi praecepturus est Christus, ut bene vivam? Iam bene vivo: quid mihi necessarius est Christus? nullum homicidium, nullum furtum, nullam rapinam facio, res alienas non concupisco, nullo adulterio contaminor. Nam inveniatur aliquid in vita mea quod reprehendatur, et qui reprehenderit faciat Christianum.' Habet gloriam, sed non ad deum. Non autem sic pater noster Abraham. Haec enim sententia scripturae ad hoc vult intentionem nostram dirigere (quia enim fatemur, et ipsa est fides nostra de sancto patriarcha, qui placuit deo), ut dicamus eum et noverimus ad deum habere gloriam, ait apostolus; certe notum est nobis et manife-

cc 226 mi 259

2,5–7 Rom. 4,1*sq.* 8sq. 1 Cor. 1,31

P K$_1$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*)) *κ*$_2$ (*χ*$_2$ (*S K*$_2$) *γ*$_2$ (*C*$_2$ *Ar*$_{12}$) *β*$_2$ (*R*$_2$ *Ro*$_{112}$ *F*$_{12}$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_1$ (*Lx*$_1$) *ε* (*N M*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *Beda Flor edd* (*lo ma mi cc*) 7 deum *des. Beda* 9 multi *inc. Beda* 12 Christus *des. Beda* 13 nullum[1] *inc. Beda* 17 Abraham *des. Beda*

5 ex operibus est *tr. Mc*$_3$ *δ Beda* | dicimus *K*$_2$ *κ κ*$_{(2)}$ *φ* (*exc. Mn*$_3$; dicamus *A G*; *pc. N*) *Flor*; dicamus *δ* 6 patrum *δ* (*exc. A*) | secundum *om. β* 7 est iustificatus *tr. δ* | sed ... gloriam *om. Zh*$_1$ | apud *α* (*exc. P*$_{11}$) *Ar*$_1$ *κ*$_{(2)}$ *ζ Sh*$_1$ *Vulg Beda Flor* 8 deus] a nobis *add. edd* | et] sed *F Mc*$_2$ *Na* | et illud potius] apostolum dicentem *Mc*$_3$ 9 enim *κ ε P*$_8$ *ζ edd*; autem *Zh*$_1$ | et *om. χ* | inveni *P*$_{11}$ 10 nolite *K* | sufficient *χ*$_{(2)}$ *γ*$_{(2)}$; sufficiant *δ* 11 sibi *om. κ*$_{(2)}$ | quid ait *tr. C* mihi *om. Beda* 12 vivamus *γ Zh* 13 est *om. α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. Mc*$_3$) *Zh* 14 adulterio] non *add. δ* (*ac.*) *N* (*ac.*) 15 nam] non *add. δ* (*ac. A*) *Zh*; si *add. Mc*$_3$ (*sl.*) *Mc*$_2$ 16 reprehenderet *S K* (*pc.*); reprehendi *γ*$_2$; reprehendit *β*$_2$; paganum *add. β* | faciat] me *add. F* (*sl.*) *δ Sh*$_1$ 17 apud *γ*$_{(2)}$ 18 enim *om. Mn*$_3$; autem *ε*$_1$ *ζ Flor* | sententiae *Flor* | scripturae] apostoli *γ β*$_2$ *ε* (*exc. I κ*) *Mn*$_3$ *ζ*; scriptura *γ*$_2$ 19 sancto patriarcha] spiritu patriarchae *Flor* 20 quia *Mc*$_3$ | discamus *Y* | noverimus] eum *add. κ* 21 sicut apostolus ait *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | notum nobis certe est *tr. Flor* | vobis *K*$_2$

stum, quia Abraham ad deum habet gloriam; et si ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad deum; ad deum autem habet gloriam; non ergo ex operibus iustificatus est. Si ergo non ex operibus iustificatus est Abraham, unde iustificatus est? Sequitur et dicit unde: *Quid enim scriptura dicit?* id est unde dicit scriptura iustificatum Abraham? *credidit autem Abraham deo, et deputatum est illi ad iustitiam*. Ergo ex fide iustificatus est Abraham.

(3.) Iam qui audit 'non ex operibus, sed ex fide', observet illam voraginem, de qua locutus sum: 'Vides ergo, quia non ex operibus, sed ex fide iustificatus est Abraham; faciam ergo quidquid volo, quia etsi bona opera non habuero et tantum credidero in deum, deputatur mihi ad iustitiam', si dixit et decrevit lapsus, demersus est; si adhuc cogitat et fluctuat, periclitatur. Scriptura autem dei verusque intellectus non solum periclitantem a periculo liberat, sed et demersum a profundo elevat. Respondeo ergo ma 172

26–28 Rom. 4,3; *cf.* Gen. 15,6 **3, 2** *cf.* 1, 36–39

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) κ₍₂₎ (χ₍₂₎ (S₍₂₎ K₍₂₎) γ₍₂₎ (C₍₂₎ Ar₁₍₂₎) β₍₂₎ (R₍₂₎ Ro₁₁₍₂₎ F₅₍₂₎)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ Flor edd (lo ma mi cc) **26** unde² *inc. Beda* **3, 2** voraginem *des. Flor* vides *inc. Flor* 3 ergo *inc. f₁₄* **5** iustitiam *des. Beda Flor* 8 respondeo *inc. Beda Flor*; *des. Beda*

22 ad deum *om. β*; a deo *ζ* | habet *tr. post* quia *Flor* | ut *χ₍₂₎ γ₍₂₎*; at *P κ* (aut *K C*) *β₍₂₎ ε_ω Mn₃ edd* **23** iustificabitur *Mc₃* | est] Abraham *add. edd* | ad deum¹] a deo *K₍₂₎*; est apud deum *γ₍₂₎* | deum²] dominum *Mn₃* | autem] qui *add. Zh₁* autem habet gloriam *om. Mc₃* **24** habere *ε Mn₃* | ergo¹ *om. ε Zh₁ Mn₃* | est iustificatus *tr. δ* | si ... est² *om. K₂ ε₂* **25** est¹ *om. S₍₂₎* | Abraham ... est *om. γ₍₂₎* **26** enim *om. Mc₂ Na₁* | dicit scriptura *tr. ζ* | unde²] ergo *add. Beda* iustificatum scriptura *tr. δ (ac. G)* **27** autem *om. P α₁ Mc₂ Mn₃ ζ Vulg Beda* reputatum *F Mc₂ Na₁ κ κ₍₂₎ ε_ω (exc. Lx₂) ζ Sh₁ Vulg edd* **28** ex *om. Beda*
3, 1 iam ... sum] ergo fide iustificatus est Abraham sed dices non ex operibus sed fide *Beda* | ex operibus non (sed *om.*) *tr. δ* | observat *γ β K₍₂₎ δ (exc. G)* **2** ex fide (sed *om.*) non ex (fidei *add. ζ*) operibus *tr. ε_ω (exc. Lx₂) ζ edd* | ex *om. χ* **4** volo *om. K₂* | qui *γ₍₂₎* | et *om. χ* | tanto *Y* **5** in *om. f₁₄* | deputatum est *f₁₄* | ad *om. f₁₄* | si] enim *add. f₁₄* | et *om. ε₂ Mn₃* | lapsus] *et *add. F Mc₂ Na₁ δ N (ac.) Sh₁* **6** si] ad *add. N* | ad *K₍₂₎* | fluctuat et cogitat *tr. P* | et *om. Mc₂* **7** versusquae *K₍₂₎*; et verus *δ* (et verusque *ac.*) **8** sed] etiam *add. f₁₄* | a *om. Y*; de *δ* | levat *K₂ Y* | ergo] Abrahae filium suum immolandum deum obtulit magnum opus (*cf.* 15sq.) *add. K₍₂₎*

tamquam contra apostolum et dico de ipso Abraham, quod invenimus etiam in epistola alterius apostoli, qui volebat corrigere homines, qui male intellexerant istum apostolum. Iacobus enim in epistola sua contra eos qui nolebant bene operari de sola fide praesumentes ipsius Abrahae opera commendavit, cuius Paulus fidem; et non sunt sibi adversi apostoli. Dicit autem opus omnibus notum Abrahae: filium suum immolandum deo obtulit. Magnum opus, sed ex fide. Laudo superaedificationem operis, sed video fidei fundamentum; laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem. Si autem hoc praeter fidem rectam faceret Abraham, nihil illi prodesset qualecumque illud opus esset. Rursum si sic teneret fidem Abraham, ut, cum ei deus imperaret offerre sibi immolandum filium, diceret apud semetipsum: 'Non facio et tamen credo quia me etiam contemnentem iussa sua liberat
cc 227 deus', fides sine opere mortua esset et tamquam radix sine fructu sterilis atque arida remaneret.

11–15 *cf.* Iac. 2,21 **16sq.** *cf.* 1 Cor. 3,10 **23** *cf.* Iac. 2,17

P K$_{2}$ *f*$_{14}$ *α* (*α*$_{1}$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_{3}$) *α*$_{2}$ (*F Mc*$_{1}$ *Na*$_{1}$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_{1}$) *β* (*R Ro*$_{1}$ *F*)) *κ*$_{2}$ (*χ*$_{2}$ (*S*$_{2}$ *K*$_{2}$) *γ*$_{2}$ (*C*$_{2}$ *Ar*$_{1-2}$) *β*$_{2}$ (*R*$_{2}$ *Ro*$_{1-2}$ *F*$_{2}$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_{2}$ (*ε*$_{1}$ (*Lx*$_{1}$) *ε* (*N X*) *ε*$_{1}$ (*Zb*$_{1}$ *P*$_{1}$)) *Mn*$_{1}$ *ζ*) *Sb*$_{1}$ *Flor edd* (*lo ma mi cc*) 9 de *inc. Beda* 11 apostolum *des. Beda* 12 qui *inc. Beda* 14 fidem *des. Beda* | dicit *inc. Beda* 15 obtulit *des. Beda* 18 si *inc. Beda* 24 remaneret *des. Beda*

---

9 tantum f_{14} | apostolus *K* 10 etiam *om.* $\gamma_{(2)}$ *Beda* | epistolam K_2 | alterius epistola *tr. Flor* | volebant *K* 11 *intellexerunt *α K κ*$_{2}$ *ζ* (ante *add.*) *Sb*$_{1}$ *Beda Flor* | apostolus *K* | enim Iacobus *tr. Mc* 12 quia *Beda* | fides *F* 13 praesumebant *Beda* | praesumentes ipsius *iter.* $K_{(2)}$ | ipsius *om. χ* | opera *om. κ* (*exc. Y*) | commendavit] opus *add. γβ* | cuius *om. β* 14 fidem] praetulit *add. Y* | et *om. ε*$_{2}$ | notum omnibus opus *tr. δ* 15 notum *lnp.* f_{14}; *om. χ* γ_{2} | Abrahae] -ae *lnp.* f_{14}; Abraham *F Mc*$_{1}$ *Na*$_{1}$ *γ ε*$_{2}$ (*exc. Lx*$_{1}$) *Mn*$_{1}$ *ζ Sb*$_{1}$ *add* immolavit domino *f*$_{14}$ | magnum] deo *add. Mc* 16 desuper aedificationem *γ* 17 fundamentum fidei *tr.* f_{14} | in finem *Mc*$_{3}$; inde $\beta_{(2)}$ 18 hoc *om. F* (*ac.*) *S* (*ac.*) *Sb*$_{1}$ 19 prodesset *om. χ* | illud *om.* $\gamma_{(2)}$; ille $S_{(2)}$ | opus illud *tr. Mc*$_{2}$ rursus *P C F* 20 tenere *K* | Abraham fidem *tr. δ* | cum *om. γ*$_{2}$ | illi *P Mc*$_{2}$ *Na*$_{1}$ *Sb*$_{1}$ | offeret *K*$_{2}$ *δ* (*exc. A*; *ac. G*); offerri *Beda* 21 immolando *χ*$_{2}$ *γ*$_{2}$ filium] suum *add. edd* 22 sua iussa *tr. F Mc*$_{1}$ *Na*$_{1}$ *Sb*$_{1}$ | sua *om.* f_{14} *Mc*$_{3}$ *Beda* 23 fides] si *add. δ* (*pc. A*); eius *add.* f_{14} | opere *P K* f_{14} *α χ β δ Sb*$_{1}$; opera *γ Beda*; operibus *cett edd* | est f_{14}

(4.) Quid ergo? Debemus nulla opera praeponere fidei, id est ut ante fidem quisque dicatur bene operatus. Ea ipsa enim opera quae dicuntur ante fidem, quamvis videantur hominibus laudabilia, inania sunt. Ita mihi videntur esse ut magnae vires et cursus celerrimus praeter viam. Nemo ergo computet bona opera sua ante fidem; ubi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit aspiciat, quo lacertos optimae gubernationis dirigat. Fac enim hominem optime gubernare navem et perdidisse quo tendit: quid valet quia temones optime tenet, optime movet, dat proram fluctibus, cavet ne lateri infligantur, tantis est viribus, ut detorqueat navem quo velit atque unde velit, et dicatur ei: 'Quo is?' et dicat: 'Nescio', aut non dicat: 'Nescio', sed dicat: 'Ad illum portum eo' nec in portum, sed in saxa festinet? Nonne iste quanto sibi videtur in navi gubernanda agilior et efficacior, tanto periculosius eam sic gubernat, ut ad naufragium properando perducat? Talis est et qui optime cur-

---

P K₂ f₁₄ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) κ₍₂₎ (χ₍₂₎ (S₍₂₎ K₍₂₎) γ₍₂₎ (C₍₂₎ Ar₁₍₂₎) β₍₂₎ (R₍₂₎ Ro₁₁₍₂₎ F₅₍₂₎)) φ (δ (A G) ε₃ (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ Flor edd (lo ma mi cc) **4, 1** praeponere *des. f₁₄* **3** fidem *des. Flor* **4** laudabilia *inc. Flor* | inania *des. κ₍₂₎* **10** tendit *des. Flor* **15** nonne *inc. Flor*

4, 1 nulla opera debemus *tr. β* | ne illa *γ*; illa *ζ* **2** ut] ne *Flor* | quisquam *κ₍₂₎ edd*; quamvis *Flor* | dicatur quisque *tr. P Mc₃* | quisque ... fidem *om. ε₂* operatur *F (ac.) Na₁ γ₍₂₎ Sh₁*; operari *F (pc.) β β₍₂₎ Mn₃ Flor*; sum *add. δ* | enim ipsa *tr. α₁ δ ε₁ ζ Sh₁ edd* **3** quamvis ... 6 fidem *iter. Zh₁* | ab hominibus *P₁₁ F Na₁* **4** laudabilia inania *om. χ₍₂₎* | ita] et ita enim *γ* | videtur *Mc₃ Flor* | vires] turres *Mc₂* **6** sua *om. Zh₁*; ut *add. Mc₂* | bonum ... erat *om. χ δ (exc. A)* opus *om. ζ* **7** opus enim intentiones *Mn₃* **8** quid²] qui *Mc₃ F (ac.)* **9** erigat *Mc₃ Mc₂ δ* | faciet *Y* (enim *om.*) **10** perdisse *K₂* | temones (*cf. DuCange ad vocem*)] timones *ε₂*; daemones *S*; montes *δ (exc. G; pc. A)*; artemonem *Y ε* (temonem *ac.*) *Sh₁* (temones *vl.*) *edd*; artemones *ζ* | optime tenet *om. Y ε₁*; obtimete nec *S*; obtimere nec *K* **11** innovet *δ (ac. G)* | fluctus *Y* | latera *F (pc.) β Mn₃ Sh₁* (lateri *vl.*) *edd*; late *S δ* (latei *A*) *ε (ac. X)* **12** influgant *Y* tantus *α ε₂ (pc.) Sh₁* | inde torqueat *δ ε₃ (exc. Lx₂)* | vellit (*bis*) *χ (ac. S Y)* **13** usquequo *γ β δ ε Zh₁ Mn₃ edd* | dicit *Y* **14** dicat² *om. ζ* | nec] ducat *add. β ζ*; dicat *add. δ ε*; dico *add. Zh₁* | portum²] portam *S* **15** festinat *Zh₁* quando *ε₂* | gubernandi *δ* **16** sic *om. F* **17** ad] aut *δ (ac. A)* | est et *om. ε₂*; et *Mn₃*; est ut *Mc₃*

rit praeter viam. Nonne ergo erat melius et tolerabilius, ut esset gubernator ille aliquanto invalidior, ut cum labore et aliqua difficultate gubernacula regeret et tamen rectum debitumque cursum teneret; rursusque ille etiam pigrius et imbecillius in via ambularet quam praeter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille qui et viam tenet et bene ibi ambulat; sequentis autem spei, qui etsi aliquantum claudicat, non omnino ut haereat aut remaneat, sed progreditur etsi paulatim. Fortasse enim sperandum est eum quo tendit etiam tardius perventurum.

(5.) Ergo, fratres, ex fide iustificatus est Abraham; sed fidem opera non praecesserunt, tamen secuta sunt. Numquid enim fides tua sterilis erit? Si sterilis est, non est ipsa: Aliquid mali credidisti
ma 173 et igne malitiae tuae radicem tuae fidei concremasti. Tene ergo fidem operaturus. Sed dicis: 'Non hoc ait apostolus Paulus.' Immo hoc ait apostolus Paulus: *Fides* inquit *quae per dilectionem opera-*

5, 6sq. Gal. 5,6

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{1,2}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *Flor edd* (*lo m.t mi cc*) **5, 2** sunt *des. Flor*

---

18 non *K*$_2$ | melius erat *tr. ζ*; errat melius (*om. Mn*$_3$) *ε*$_2$*Mn*$_3$ | utique *Mn*$_3$ **19** aliquanto *tr. ante* esset *Mc*$_3$; aliquando *ε*$_2$*X* (*ac.*) *Zh*$_1$ | ut] et *ε*$_2$*Mn*$_3$ | aliqua *om. Zh*$_1$ **20** debitum debitumque *P*; dubiumque *K* | sursum *Zh*$_1$ **21** rursumque *P Mc*$_2$ *φ* (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* | etiam (*om. F*) ille *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | pigrius etiam *tr. edd* | imbecillius] tamen *add. edd* | via] viam *K*$_2$ | ambulet *χ* **22** currat *Y* | et qui *tr. Zh*$_1$ **23** ibi *vl. Sh*$_1$; ille *Zh*$_1$; sibi *Sh*$_1$ | ambulet *K* sequens autem spem *F* (*pc.*) *Mn*$_3$; sequendo spem *Y P*$_2$; sequens autem viam spem *ζ* | autem *om. Y* | spes *P*$_{11}$ | etsi] et *F* | aliquantulum *ζ* **24** haeret *γ* (*ac. Ar*$_1$); erret *α β φ* (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* **25** progrediatur *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *γ β δ ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *Flor* | sperandum est fortasse *ζ* | a quo *K* **26** etiam] *si *add. α* (*exc. P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$ | perventuram *K* **5, 1** sed] etsi *add. γ*; si *add. β δ ε P*$_2$ *Mn*$_3$ *edd* **2** nunc *F Na*$_1$ **3** erit ... sterilis *om. Mn*$_3$ | si ... credidisti *rel. Sh*$_1$ | est[1]] non es (est *δ*; si *add. δ* (*ac. G*)) sterilis *γ β δ ε Zh ζ edd*; non est si sterilis est *add. χ* (*ac. S*) *P*$_2$; sterilis *add. Sh*$_1$ | male *δ* (*exc. G*) *Sh*$_1$ **4** et] quod *Zh*$_1$ | ignem *K*$_1$ *Mc*$_1$ *δ* *ε*$_ω$ (*ac.*) *ε* (igni *pc. X*) *ζ* | tuae[1] *om. Zh*$_1$ | tuae radicem *om. P*$_{11}$ | radice *ζ* | tuae[2] *om. P*; tua *K* | fidei tuae *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ζ* | concremas *Mc*$_2$ **5** dices *α*$_2$ | ait hoc *tr. δ*; hoc dicit *β* | immo ... Paulus *om. S* (*ac.*) *δ* (*ac. G*) **6** *Paulus *om. α* (*exc. P*$_{11}$) *Sh*$_1$; *tr. ante* apostolus *δ ε edd* | inquit] enim *α*$_2$ (*praem. P*$_{11}$) *δ*

tur; et alio loco: *Plenitudo autem legis caritas*; et alio loco: *Omnis enim lex in uno sermone impletur, in eo quod scriptum est: Diliges proximum tuum tamquam teipsum*. Vide si non vult te operari qui dicit: *Nam non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur: Diliges proximum tuum tamquam teipsum; dilectio proximi malum non operatur: plenitudo autem legis caritas*. Numquid caritas permittit te aliquid mali facere ei quem diligis? Sed forte tantummodo mali nihil facis, non etiam aliquid boni. Ergone caritas permittit te non praestare quidquid potes ei quem diligis? Nonne illa est caritas quae orat etiam pro inimicis? Ergo deserit amicum qui bene optat inimico? Itaque si fides sine dilectione sit, sine opere erit. Ne autem multa cogites de opere fidei, adde illi spem et dilectionem et noli cogitare quid opereris. Ipsa dilectio vacare non potest. Quid enim de quoquam homine etiam male operatur nisi amor? Da mihi vacantem amorem et nihil operantem. Flagitia, adulteria, facinora, homicidia, luxurias omnes nonne amor operatur? Purga ergo amorem tuum; aquam fluentem in cloacam con- cc 228

7 Rom. 13,10 7–9 Gal. 5,14 10–13 Rom. 13,9*sq.* 17 *cf.* Matth. 5,44

$PK_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_3)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$ 18 itaque *inc.* e_3

7 autem] ergo *Vulg edd*; inquit ergo K_2 | legis] dei *add.* δ (*exc.* G) | *loco^2 *om.* $K_2\,\alpha\,\phi$ (*exc.* ζ) Sh_1 8 enim *om.* $Mn_3\,\zeta$ | completur Zh_1 | diligis F (*ac.*) SK ε_2 (*ac.*) N (*ac.*) 9 tuum *om.* δ (*exc.* A) | sicut temetipsum δ | vides (si *om.*) ε_2 te *om.* X | quia $K_2\,F$ (*ac.*); quid K 10 nam *om. edd* | facias Y; non occides non moechaberis *add.* δ 11 et ... mandatum *om.* Mc_3 | est *om.* ε_2 | aliud *tr. post* et Mn_3 | diligis $PK_2\,SK\,X$ (*ac.*) | diliges ... teipsum *om.* ε_2 12 sicut κ 13 autem] ergo ζ *Vulg* | legis] est *add.* $\delta\,Mn_3\,Sh_1$ 14 aliquid mali te *tr.* $K_2\,\kappa\,\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta$ *edd*; te mali aliquid *tr.* $\alpha\,Sh_1$ | diliges $K_2\,Mc_2$ (*ac.*) δ (*ac.* G; *pc.* A) ε_2 (*ac.*) 15 male ε_2 | facias γ | non etiam *eras.* S; nec $\gamma\,\beta$ | boni aliquid *tr.* Sh_1 | boni *om.* K | ergo nec Mc_3 (*ac.*) $F\,Na_1\,\kappa\,\varepsilon\,Zh_1$ | caritatis K | permittet $K_2\,F\,Na_1\,Zh_1$ 16 te *om.* Mc_2 (*ac.*) $Na_1\,\gamma\,\varepsilon_2$ (*ac.*) Zh_1 | aliquid quid K_2 17 orat] erat S (*ac.*) K etiam *om.* Mc_3 | deserit *iter.* Mc_2; deseret P_{11} 18 *fides si *tr.* $F\,Mc_2\,Na_1\,Sh_1$ fit Mc_3 | opere] opera K_2 19 opere] opera e_3 | illis ε_2 20 quod Y (*ac.*) β X (*ac.*) 21 poterit $\delta\,Sh_1$ (*vl.*) | quodam δ; quoque P; quocumque $P_{11}\,\zeta$; iniquo K_2 | operatus S 22 vocantem F | amorem vacantem *tr.* δ | operantur Mn_3 24 ergo ... hortum *iter.* $\kappa\,\varepsilon_\omega\,e_3$ | tuum] turpem Mn_3 | verte Mn_3

verte ad hortum; quales impetus habebat ad mundum, tales habeat ad artificem mundi. Non vobis dicitur: 'Nihil ametis.' Absit! Pigri, mortui, detestandi, miseri eritis. Amate, sed quid ametis videte. Amor dei, amor proximi caritas dicitur; amor mundi, amor huius saeculi cupiditas dicitur. Cupiditas refrenetur, caritas excimi 261 tetur. Ipsa enim caritas bene operantis dat et spem bonae conscientiae. Spem enim gerit bona conscientia; quomodo mala conscientia in tota desperatione est, sic bona conscientia in tota spe. Et erunt tria haec, de quibus dixit apostolus: *Fides*, *spes*, *caritas*. Et alio loco ipsa tria, sed pro spe bonam conscientiam posuit: *Finis enim praecepti est*, dixit. Quid est finis praecepti? quo perficiuntur, non quo consumuntur. Aliter enim dicimus: 'Finitus est cibus', aliter dicimus: 'Finita est tunica quae texebatur', finitur ut perfecta sit; et hic finis dicitur et ibi. Non ergo hic finem praecepti dixit, quo quasi pereant praecepta, sed quo perficiantur et consummentur, non consumantur. Finis ergo propter tria illa: *Finis* inquit *praecepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta*. Pro spe conscientiam posuit. Ille enim sperat qui bo-

---

33 1 Cor. 13,13 34–42 1 Tim 1,5

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zh*$_2$ *P*$_2$)) *Mn*$_1$ *ζ*) *e*$_1$ *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma m: cc*) 26 mundi *des. e*$_1$

---

25 impetas K_2 | habeat Mc_2 ε_2 (*ac.*) P_8 (*ac.*); habebas *ζ*; habebit Zh_1 | habebat *S K* 26 non] num P_{11} *edd* 27 motus *Y* P_8 | eritis] si nihil ametis *add.* *ζ* Sh_1 *edd* 29 frenetur K_2 30 ipse *K* | operantibus K_2 | et *om.* *ζ*; ei P_{11} ε_2 (*pc. N; sl. X*) Mn_3 *edd* | bonam Mc_3 *δ* 31 quomodo *om.* K_2; et *add.* *F* Mc_2 Na_1 Sh_1; enim *add.* P_{11} 32 tota in (*bis*) *tr.* Sh_1 *edd*; in toto (*bis*) Zh_2 | desperationem K_2 Zh sic] et *add.* *δ* | in^2 ... spe] in totam spem Mc_3 | spem Zh_2 33 tria ... tria] ita (*bis*) Mn_3 | dicit *α* (*om.* Mc_3) Sh_1 *edd* 34 bona conscientia Mc_3 35 enim *om.* *C*; *autem *P α* (*tr. F*) *δ* Sh_1 *Vulg* | est^1 ... praecepti *om.* K_2 | dixit] enim *add.* *δ* quidem *Y* | proficiuntur *S*; praecepta *add.* P_{11} *ζ* Sh_1 *edd* 36 quo *om.* *X* consumentur *δ*; consumantur *ε* Zh_2 | finis Mc_3 (*ac.*) *δ* 37 aliter] enim *add.* *α* (*exc.* P_{11}; *ac.* Mc_3) finis est tunicae *δ* texebatur] finitur cibus ut non sit *add.* *X* (*sl.*) *edd* | finitur] tunica *add.* *X* (*sl.*) *edd* 38 ergo] enim *δ* | hic^2 *om.* *P* 39 quod *δ* | pereantur *δ* (*ac. A*) *ε* (perimantur *X*) | quod *S K* ε_2 (*ac.*) *ε* (*ac. X*) 40 consumentur Mc_3 (*ac.*) *F* Na_1 *χ* F_5 *ε* (*ac. X*) Sh_1; consuentur K_2 | non] quo *add.* *γ* Zh_2; ut *add.* *δ* | consummentur *Y* 41 fidem non fictam K_2 42 bonam conscientiam *γ δ* Sh_1 *edd* | conscientiam bonam *tr.* K_2

nam conscientiam gerit; quem vero pungit mala conscientia, retrahit se ab spe et non sibi sperat nisi damnationem. Ut ergo speret regnum, habeat bonam conscientiam; ut habeat bonam conscientiam, credat et operetur. Quod credit fides est, quod operatur caritas est. Illo ergo loco a fide coepit apostolus: *Fides, spes, caritas*; alio loco ab ipsa caritate coepit: *Caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta*. Modo nos a medio coepimus, ab ipsa conscientia et spe. 'Qui vult' inquimus 'habere bonam spem, habeat bonam conscientiam; ut autem habeat bonam conscientiam, credat et operetur.' A medio imus ad initium et finem. 'Credat et operetur. Quod credit fidei est; quod operatur caritatis est.' cc 229 ma 174

(6.) Quomodo ergo dicit apostolus iustificari hominem per fidem sine operibus, cum alio loco dicat: *Fides quae per dilectionem operatur*? Non ergo Iacobum apostolo Paulo, sed ipsum Paulum ipsi Paulo opponamus et dicamus ei: 'Hac nos quodammodo permittis impune peccare, cum dicis *iustificari hominem per fidem sine operibus*, et hac dicis: *Fides quae per dilectionem operatur*.

6, 1sq. *cf.* Rom. 3,28 **2sq.** Gal. 5,6 **5sq.** Rom. 3,28 **6** Gal. 5,6

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

43 regit *Mc*$_3$ | punit *Mn*$_3$ **44** a *P*$_{11}$ *β δ ζ edd* | ergo *om. P* **45** bonam[1] *om. ε Zh*$_1$ | bonam conscientiam[1]] conscientiam bonam *tr. δ* | ut] et *praem. γ β δ ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ *edd* | ut ... conscientiam *om. Mc*$_3$ | conscientiam bonam *tr. Mn*$_3$ *ζ* **46** operetur] *quia *add. δ ζ Sh*$_1$; quid *add. ε Zh*$_1$ | credidit *δ* | fidei (*cf.* 53) *δ Zh*$_1$ *Sh*$_1$ *edd* | operetur *δ* **47** caritatis (*cf.* 53) *δ Zh*$_1$ *edd* | illo ... fides] qui a fide inchoavit fides inquit *Y*; ille *S K* **48** caritate] et *add. K* | autem *add. δ* **49** medio] modico *ε*$_2$ **50** inquimus *P*; ergo *δ Sh*$_1$; inquam *β edd*; inquit *cett* | habere *om. χ* **51** habeat[1]] et *add. Mc*$_2$ *Na*$_1$ **52** credit *Mn*$_3$ **53** credidit *χ* | fides *γ* | caritas *F Mc*$_2$ (*ac.*) *Na*$_1$ *χ γ X* **6, 1** iustificatum *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | *ex fide *K*$_2$ (fidem *ac.*) *α*$_1$ *δ* | sine operibus ex fide *ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ edd* **2** dicit *Mc*$_3$ **3** enim *δ* | apostolum *α* (*exc. P*$_{11}$) *K ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | Paulo *om. α*$_1$ ipsum *om. ζ* **4** apponamus *Mc*$_3$ (*ac.*) *F Na*$_1$ | hac] ac *K*$_2$ *F Na*$_1$ *δ* (*ac. A*) *ε* (*ac. X*) *Sh*$_1$; an *P*$_{11}$ *δ* (*exc. G*; *pc. A*); hic *Y β P*$_8$; at *ζ*; iam *Zh*$_1$ | permittis quodammodo *tr. ζ* **5** peccare] cum dicis credidit Abraham deo et reputatum est illi ad iustitiam (*Rom. 4,3*) *add. ζ* | cum ... hominem *iter. ε* (*ac. X*) | iustificare *S Y*; arbitramur *praem. α β δ ε* (*bis*) *Zh*$_1$ *ζ Sh*$_1$ *Vulg edd* | hominem iustificari *tr. ζ* **6** hac *om. δ*; hic *Y β*; haec *P*$_{11}$; ad haec *ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$; *ac. X*); ad huc *F ζ*

Quomodo hac quasi securus fio, si operatus non fuero, hac autem nec ipsam fidem videor habere bonam, nisi operatus fuero per dilectionem? Te ipsum audio, apostole: Certe fidem mihi hic sine operibus vis commendare? Opus autem fidei dilectio est, quia dilectio vacare non potest, nisi et mali nihil operetur et quidquid potest boni operetur. Quid enim facit dilectio? *Declina a malo et fac bonum*. Hac ergo fidem sine operibus commendas, et alio loco dicis: *Etsi fidem habeam, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest*. Ergo si nihil prodest fides sine caritate, caritas autem ubi fuerit necesse est ut operetur, fides ipsa per dilectionem operatur. Quomodo ergo iustificatur homo per fidem sine operibus?' Responderet ipse apostolus: 'Propterea tibi hoc dixi, o homo, ne quasi de operibus tuis praesumere videreris
mi 262 et merito operum tuorum accepisse fidei gratiam.' Noli ergo praesumere de operibus ante fidem; noveris quia te peccatorem fides invenit; et si te fides data fecit iustum, impium invenit quem faceret iustum. *Credenti* inquit *in eum qui iustificat impium depu-*

12sq. Ps. 36,27 **14sq.** *cf.* 1 Cor. 13,2*sq.* **23sq.** Rom 4,5

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{1,1}$ *F*$_3$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_1$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **6, 18** propterea *inc. Flor* (17r)

---

7 ac *ε* (*ac. X*); hic *Y β P*$_8$ | fio] ero *Y* | hac^2] hic *Y β P*$_8$ | hac autem nec] nec autem et *P*$_{11}$ | autem] nec spem *add. β φ* (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* 8 videor *χ* | habere videor *tr. δ* 9 audiam *Mc*$_3$ (audi *ac.*); audeo *ε*$_2$ | apostolum *Mc*$_3$ *δ* | mihi fidem *tr. Sh*$_1$ 10 est] quia dilectio est *add. S K γ* | quia *om. γ*; quae *P*$_{11}$ *edd* 11 vacari *F Na*$_1$; vocari *Sh*$_1$ | nisi *om. Y* | et^1 *om. χ* | nihil mali *tr. Y* | et^2 ... operetur *om. χ* 12 quis *Y* | facis *Mc*$_3$ 13 fac] pro hac *S* | hanc *α* (haec *Mc*$_3$) *K Y δ ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ *edd*; hic *β* | enim *α*$_1$ *δ* | fide *K*$_2$; hic *add. ζ* | sive (operibus *om.*) *Mc*$_3$ | commendat ... dicit *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | et] in *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ 14 autem *om. P β* 16 ut] et *α* (*add.*) *χ* | ipsam *F Na*$_1$ 17 ergo *om. α δ* | iustificabitur *edd* | ex fide *α δ* 18 respondet *X* (*ac.*) *ζ Sh*$_1$ *edd* | ipse *om. P K Mc*$_3$; se *α*$_1$ (*del.*) | hoc tibi *tr. Mc*$_3$ *κ ε P*$_8$ *ζ edd* 19 dixit *ε* (*ac. N*); dico *Mc*$_3$ *δ*; inquit *add. Flor* | ne *om. K* | quam si *S* | videris *K*$_2$ (*ac.*) *δ* (*ac. A*); videaris *Flor* 20 tuorum] te *add. edd* | gratia *K ε*$_ω$ (*ac.*) | nolite *K* 21 peccatorem: te *tr. ε ζ edd* | peccatorum *δ* 22 sic *γ* | iustum fecit *tr. β* 23 credentem *δ*

tatur fides eius ad iustitiam. Iustificatur impius: ex impio iustus fit; si ex impio iustus fit, quae sunt opera impiorum? Iactet iam impius opera sua; dicat: 'Do pauperibus, nihil alicui aufero, non uxorem alienam concupisco, non quemquam occido, nulli fraudem facio, depositum apud me nullo teste repraesento.' Haec omnia dicat. Quaero utrum pius sit an impius. 'Et quomodo sum impius' inquit 'ista faciens?' quomodo illi, de quibus dictum est: *Et servierunt creaturae potius quam creatori, qui est benedictus in saecula*. Quomodo es impius? Quid si de his omnibus bonis operibus aut illud speras quod sperandum est, sed non ab illo a quo sperandum est, aut hoc speras quod sperandum non est, et iam ab illo a quo aeterna vita speranda est, pro bonis operibus speras tibi terrenam quandam felicitatem? impius es. Non est ista merces fidei. Cara res est fides, vili illam addixisti. Impius ergo es, nulla sunt ista opera tua. Moveas licet in bonis operibus lacertos et videaris navem optime gubernare, in saxa festinas. Quid si quod sperandum est speras, id est vitam aeternam, sed non a domino deo per Christum Iesum, per quem solum datur vita aeterna, sed

---

31sq. Rom. 1,25

P K_2 *α* (α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (*F* Mc_2 Na_1)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C* Ar_1) *β* (*R* Ro_{11} F_5)) *φ* (*δ* (*A G*) ε_ω (ε_2 (Lx_2) *ε* (*N X*) ε_1 (Zh_1 P_8)) Mn_3 *ζ*) Sh_1 *Flor edd* (*lo ma mi cc*) **38** tua *des. Flor* **39** quid *inc. Flor*

---

24 iustificatur *P* Mc_3; si *praem. cett edd* | impius] *et *add.* Mc_3 | fit iustus *tr. F* Mc_2 Na_1 *C* Sh_1 *edd* **25** si ... fit *om.* K_2 | iactet] dimittat *δ* | iam (*Flor*)] *om. δ*; etiam K_2 (*ac.*) *cett edd* **26** pius *vl. F*; ipse iustus K_2 | sua] et *add. F* Mc_2 Na_1 *γ β* Zh_1 Sh_1 *edd* | de *Y* | nil Mc_3 **27** concupiscor *δ* (*ac. A*) **28** apud] a *P* | testa represente *K* | praesento K_2 **29** sit *om. P* **30** faciendo *ζ* | et illi *γ* **31** potius creaturae *tr.* P_{11} | creatore *δ* (*exc. A*) **32** saecula] amen *add.* K_2 *Vulg* | est Mc_3; non est *Flor* | *pius *F* Mc_2 Na_1 ε_1 Sh_1 | quid si] *qui *α* (*exc.* P_{11}) Sh_1 | his *om.* K_2 *κ Flor* | bonis] piis Mc_2 **33** illo ... quod] illa quo *Y* **34** aut ... est *om.* Zh_1 **35** speranda] operanda K_2 | sperasti (tibi *om.*) *γ β* ε_ω (*exc.* Lx_2) *ζ edd* **37** vilem *δ*; vile K_2; uti P_{11} | adduxisti K_2 *F* Na_1 *K* Ro_{11} *X* (*ac.*); aestimatione duxisti *Y* | ergo *om. χ* | es] et *add. κ* ε_ω (*exc.* Lx_2) *ζ edd* | sunt] ergo *add. F* Mc_2 Na_1 Sh_1 | ista sunt *tr.* Mn_3 **38** lacertus *S*; illa certus *K* **39** festines Mc_3 quid] quod *P* P_{11} (*pc.*) *X* (*pc.*) | quod si *tr. F* Na_1 | quod *om. ζ* **40** domino *om.* Zh_1 **41** Iesum Christum *tr. P* Mc_2 *K Y ε* Mn_3 *ζ* Sh_1 *edd*

putas te ad vitam aeternam posse pervenire per militiam caeli, per solem et lunam, per potestates aeris et maris et terrae et siderum? impius es. Crede in eum qui iustificat impium, ut possint et bona opera tua esse opera bona. Nam nec bona illa *appellarim, quamdiu non de radice bona procedunt. Quid est hoc? Aut vitam temporalem ab aeterno deo speras aut vitam aeternam a daemonibus speras. In qualibet parte impius es, corrige fidem, dirige viam; et si habes bonos pedes, ambula iam securus, curre, viam tenes; quanto melius cucurreris, tanto facilius pervenies. Sed forte claudicas aliquantum: Saltem a via noli recedere; etsi tardius, perventurus es; noli remanere, noli retro converti, noli deviare.

(7.) Quid ergo? Qui sunt beati? in quibus non invenerit deus peccatum; nam in omnibus invenit. *Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei*. Si ergo in omnibus peccata inveniuntur, remanet ut non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo apostolus sic commendavit: *Credidit autem Abraham deo, et deputatum est ei ad iustitiam, ei autem qui operatur* – id est de operibus

---

7, 2sq. Rom. 3,23 5–8 Rom. 4,3*sq.*

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_4$ (*Zh*$_1$ *P*$_2$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *Flor edd* (*lo ma mi cc*) 46 procedunt *des. Flor* 48 in *inc. e*$_3$ 7, 1 quid *inc. Flor* 4 peccata *des. e*$_3$

---

42 (posse *om.*) venire *P* | caeli] et *add. F* 43 potestatem *F δ Sh*$_1$ | et^3 *om. F* (*ac.*) *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | terrae] cetera *δ* 44 es] sed *add. γ β φ Flor* | possent *χ γ* (*ac. Ar*$_1$) | et bona *om. C* 45 bona^1 ... bona] opera bona tua esse *δ* | nam *om. Mc*$_2$ | appellarim *scripsi*; appellari *α*$_1$; appellari possunt *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *δ Sh*$_1$; appellaverim *cett edd* 46 de radice bona non *tr. ζ* | aut] ad *add. K* 47 aeterna *δ* (*ac. A*) 48 sperans *Zh*$_1$ | qualicet *δ* | quamlibet partem *α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. F*; *pc. Mc*$_3$) *γ β ε P*$_2$ *ζ* corrigi ... dirigi *S K* | fidem] dirige fidem *add. γ β ε Mc ζ edd* 49 et *om. K* | bonas *S* (*ac.*) *K* bonam spem *Zh*$_1$ viam *K*$_2$ 50 tenes *tol. P*; ambulas *P*; tene *fortasse melius* | curreris *Mc*$_3$ (*ac.*) *e*$_3$ (curres *pc.*) *N* felicius *Mc*$_3$ 51 saltum *K Y* (*ac.*); salies *δ*; sed *Sh*$_1$; sed non *F Na*$_1$ | etsi] et *e*$_3$ 52 noli remanere *om. Zh*$_1$ 7, 1 in] non *praem. P K*$_2$ *P*$_{11}$ *κ φ edd* | omnibus *P*$_{11}$ invenerat *Mn*$_3$; invenit *P*$_{11}$ *Ar*$_1$ (*pc.*) 2 hominibus *ε* (*ac. N*) *ζ* (*add.*) 3 gloriam *P* (*ac.*) *K*$_2$ *S K δ ε*$_3$ (*ac.*) *e*$_3$ (*ac.*) *N* (*ac.*) *P*$_2$ (*ac.*) *Vulg Flor* peccatum invenitur *γ* remanent *α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. F*) *δ e*$_3$ 4 ut non sint *tert. P* | nisi *om. P* 5 commendavit] dicens *add. δ* | autem *om. κ δ Sh*$_1$ *Vulg edd* | in deo *Mn*$_3$ | reputatum *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ *Vulg edd* 6 ei^1] illi *K*$_2$ *δ Vulg* ei autem] et ei *edd* operatur] iniquitatem *add. δ* | est^2] qui *add. δ Sh*$_1$

praesumit et eorum merito sibi dicit datam gratiam fidei – *merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*. Quid est hoc? merces nostra gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? gratis constat. Nihil boni fecisti, et datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua et inveniuntur omnia mala. Si quod debetur istis operibus deus redderet, utique damnaret. Stipendium peccati mors. Malis operibus quid debetur? damnatio. Bonis quid debetur? merces, regnum caelorum. Tu autem in malis operibus inventus es; si reddatur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? Non tibi deus reddet debitam poenam, sed donat indebitam gratiam. Debebat vindictam, dat indulgentiam. Incipis ergo esse in fide per indulgentiam; iam fides illa assumpta spe et dilectione incipit bene operari. Sed nec tunc glorieris et extollas te, memento a quo in via positus sis, memento quia et sanis pedibus et velocibus errabas, memento quia etsi languebas et in via semivivus iacebas, levatus es in iumentum et perductus ad stabulum. *Ei autem* inquit *qui operatur merces non* mi 263

13 *cf.* Rom. 6,23 20–23 memento[1] ... stabulum] *cf.* Luc. 10,30–34
23–32 Rom. 4,4–6

P K_2 *α* ($α_1$ (P_{11} Mc_3) $α_2$ (*F* Mc_2 Na_1)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C* Ar_1) *β* (*R* Ro_{11} F_5)) *φ* (*δ* (*A G*) $ε_ω$ ($ε_2$ (Lx_2) *ε* (*N X*) $ε_1$ (Zh_1 P_8)) Mn_3 *ζ*) Sh_1 *Flor edd* (*lo ma mi cc*) 13 mors *des. Flor* 16 non *inc. Flor* 18 indulgentiam[1] *des. Flor*

7 meriti *K* | datum K_2; esse *add.* *γ β* $ε_ω$ Mn_3 *ζ edd* | gratia K_2 *K* 8 secundum gratiam sed *om.* Zh_1 9 hoc] nisi quod *add.* *κ φ* Sh_1 *edd* | nostrae Zh_1 | gratia[1] *om.* *χ* 10 gratis[2]] quia *praem.* *δ* Sh_1; datur *add.* $ε_1$ | bene $ε_2$ *Flor* | fecistis Mc_3 11 peccatorum *om.* Zh_1 12 illis *edd* 13 stipendium] enim *add.* P_{11} *β Vulg edd* 14 nisi damnatio *γ β φ* Sh_1 *edd* | damnatio ... debetur *om.* *F* Na_1 | quae P_{11} | quid debetur *om.* Mc_2 | merces *om.* *C edd* | regni *F* Mc_2 Na_1 Zh_1 Mn_3 (*pc.*) *ζ* 15 si] ergo *add.* *ζ* | si ... es *om.* *C* 16 fit] ut *add.* *δ* Sh_1 | reddet deus *tr.* *F* Mc_2 Na_1 | reddit *Y β* $ε_1$ Mn_3 (*pc.*) *ζ edd*; reddat *δ ε* (*ac. X*) Sh_1 (*tr. ante* deus) 17 donet *δ* Sh_1 | debet *α* (*exc.* P_{11}) *δ* Sh_1 18 incipite P_{11} *δ*; incipit *α* (*exc.* P_{11}) incipis ... indulgentiam *om.* *ε* (*ac. X*) | esse *om.* *ζ*; *tr. post* indulgentiam *C* fide *Y* 19 delectione *S* | incipi *χ* (incipe *Y*) | nec tunc] ne et tunc Sh_1; ne et tu *δ* 20 es K_2 | memento[2] *om.* Mc_2 21 et[1] *om.* $ε_2$ Mn_3 | velocioribus Mc_2; velocius Mn_3 | exerrabas *δ* Sh_1 (*pc.*) | quia[2] *om.* P_{11} 22 vias K_2 23 perductus] es *add.* *P* P_{11} Mc_2 | ad] in *edd* | inquit *om.* *P*

imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Vis esse alie-
cc 231 nus a gratia? iacta merita tua. Ille autem videt quid sit in te et novit quid cui debeat. *Ei vero qui non operatur* inquit – ecce pone aliquem impium peccatorem, non operatur. Quid autem? – *credit autem in eum qui iustificat impium.* Ex eo enim quia non operatur bene, impius est; etsi bona videatur facere, tamen, quia sine fi-
30 de, nec bona vocanda sunt. *Credit autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam, sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus,* iustitiam inquam fidei, quam bona opera non praecesserunt, quam bona opera consequuntur.

(8.) Intendite ergo vos; alioquin male intellegendo proicitis vos in illam voraginem impune peccandi; et ego liber sum, sicut ipse apostolus ab omnibus male intellegentibus liber fuit. Libenter enim male intellexerunt, ne bona opera sequerentur. Nolite
5 esse de numero talium, fratres. Dicitur in quodam psalmo de quodam homine tali, id est de tali genere quasi de uno: *Noluit* inquit *intellegere ut bene ageret.* Non dictum est: 'Non potuit intel-

---

8, 6sq. Ps. 35,4

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N N*) *ε*$_4$ (*Zb*$_1$ *P*$_2$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sb*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

24 imputatur ... debitum] indebita *Mn*$_3$ | gratia *P* | vis *P K*$_2$ *P*$_{11}$; *si praem. cett edd* | alienus esse *tr. δ* **26** autem *P*$_{11}$ *ζ* | inquit] quid *F* (*pc.*) *ζ* | pone ecce *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sb*$_1$ | pune *S K* **27** non] qui non *Mc*$_2$ *Zb*$_1$; nunc *P* | credit credit *κ ε*$_3$; credit credidit *δ ε ζ*; credidit *Mc*$_2$ *Na*$_1$ **28** quod *γ δ Sb*$_1$; qui *K F* (*ac.*) *Zb*$_1$ **29** est *om. P*$_{11}$ | videtur *δ* | facere] et *add. χ γ φ* (exc. *ζ*) | quia tamen *tr. ζ* quia *om. P* | fide] facit *add. ζ*; sunt *add. β* **30** credidit *χ δ ε*$_2$ *ε Mn*$_3$; credenti *K*$_2$ *α ζ Sb*$_1$ *Vulg edd* **31** eius fides *tr. ζ* | ei *Mn*$_3$ **32** cuius *P Zb*$_1$ | acceptus (accepturus *Zb*$_1$) est *ε* (*ac. X*) *Zb*$_1$ *ζ* | iustitiam[2]] iustitia *Mc*$_2$ **33** inquam *Mc*$_3$ *F Na*$_1$ *γ Zb*$_1$ *Sb*$_1$; *om. ζ*; quidem *β*; autem quam *P*$_{11}$ *edd*; quam *cett* | fides *α*$_1$ (*ac. Mc*$_3$) *Mc*$_2$ | quam[1]] quoniam *P* | quam[1] ... praecesserunt *om. P*$_{11}$ *Mc*$_2$ (*ac.*) praecesserant *K*; sed *add. γ p*) (non *add.*) *edd* | quam[2] *om. ζ*; quoniam *F* **34** non sequuntur *α*$_1$ (*ac. Mc*$_3$) *Mc*$_2$ (*pc.*) *β δ ε* (*ac. X*) *Zb*$_1$; sequuntur *α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. Mc*$_3$; *pc. Mc*$_2$) *Sb*$_1$; consequantur *K*; subsequuntur *ζ* **8, 1** aliqui *Mc*$_2$ (*ac.*) *C* intellegende *K* **2** aliam *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | sicut] et *add. P F* (*ac.*) *ζ* **3** hominibus *F Na*$_1$ *Mn*$_3$ **6** est] homine *add. P*$_{11}$ | inquit *om. Mc*$_3$ **7** faceret *C* | non] ut *C* intellegere[2]] sed noluit intellegere *fortasse addendum*

legere.' Vos ergo oportet ut velitis intellegere, ut bene agatis. Intellectus enim vobis non deerit manifestus. Quis est manifestus intellectus? Nemo iactet bona opera sua ante fidem, nemo sit piger in bonis operibus accepta fide. Dat deus ergo indulgentiam omnibus impiis et eos iustificat ex fide. ma 176 10

ps. 31,1 (9.) BEATI QUORUM REMISSAE SUNT INIQUITATES ET
ps. 31,2 QUORUM TECTA SUNT PECCATA. BEATUS VIR CUI NON IMPUTAVIT DOMINUS PECCATUM, NEC EST IN ORE EIUS DOLUS. Iam psalmus incipit et incipit INTELLECTUS. Intellectus ergo vel intellegentia ipsa est, ut noveris nec iactare te debere merita tua nec praesumere de impunitate peccati. Psalmi enim titulus ita est. Intellegentiae vocatur psalmus iste. Prima ergo intellegentia, ut te noveris peccatorem; consequens intellegentia est, ut cum ex fide per dilectionem bene coeperis operari, nec hoc viribus tuis, sed gratiae dei deputaveris. Ita non erit dolus in corde tuo, hoc est in ore interiore tuo, nec aliud in labiis habebis, aliud in cogitatione. Non eris de illis Pharisaeis, de quibus dictum est: *Similes estis mo-* 5 mi 264 10

9, 12–14 *cf.* Matth. 23,27.28

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

8 autem *Mc*$_3$ *δ* **9** autem *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$; ergo *ζ* | quid *α* (*exc. P*$_{11}$; qui *ac. F*) *β P*$_8$ *Mn*$_3$ **11** deus ergo dat *tr. Mc*$_3$ *δ*; dat ergo deus *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ζ Sh*$_1$ **12** fide] explicit de titulo incipit expositio psalmi *add. F*; item psalmi eiusdem *add. Mc*$_3$; explicit praefatio incipit psalmus *add. Sh*$_1$; hinc David intellectus *add. Na*$_1$ **9, 1** iniquitates] sunt *add. δ* (*ac. G*) **2** imputabit *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *δ* (*pc. A*) *Sh*$_1$ **3** dominum *Mc*$_3$ | *neque *P K*$_2$ *α*$_1$ *χ γ ε*$_\omega$ | ore] spiritu *β ϖ Mn*$_3$ **4** et incipit *om. F Na*$_1$ *edd*; incipit *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ | igitur *ζ* **5** non *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | te *om. P*$_{11}$ *δ* (*exc. G*; *ac. A*) *Zh*$_1$ | debere *om. Mc*$_2$ | merita tua *α*$_1$ *Mc*$_2$; de merita tua *P F* (*pc.*) *Na*$_1$ *δ*; de meritis tuis *cett edd* | ne *Mc*$_2$ **6** peccat *K* | psalmi ... iste *om. Mc*$_3$ | titulum *ε*$_2$ | est ita *tr. Mc*$_2$ | est] huic David intellectus *add. ζ Sh*$_1$; ipsi David intellegentia *add. edd* | intellegentia *Y ε*$_2$ (*pc.*) *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ **7** prima] est *add. δ ζ* | ergo *om. Mc*$_2$ (*ac.*) *ζ* | intellegentia] est *add. F Na*$_1$ *ε*$_2$ (*ac.*) *ϖ X* (*sl.*) *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ | te *om. S K*; *tr. post* noveris *γ β* **8** intellegentiae *δ* (*ac.*) **9** ne *Mc*$_2$ (*ac.*) *C β edd*; non *δ* (*exc. A*) *X* | hac *K*$_2$ **10** deputes *δ* (*pc.*) | corde] ore *vl. F* **11** interiore *om. Zh*$_1$ | tuo interiore *tr. Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | habebis in labiis *tr. P*$_{11}$ cogitationem *K*$_2$ **12** erit *δ* | similis *K*$_2$ | estis *tr. post* dealbatis *C*

numentis dealbatis; *a foris quidem apparetis hominibus iusti*, *intus autem pleni estis dolo et iniquitate*. Qui ergo cum sit iniquus
cc 232 iustum se praetendit, nonne dolosus est? Non est ille Nathanael, de quo dominus dicit: *Ecce vere Israelita in quo dolus non est*. Unde autem in illo Nathanaele dolus non erat? *Cum esses* inquit *sub arbore fici*, *vidi te*. Sub arbore fici erat: sub condicione carnis erat. Si sub condicione carnis erat, quia impietate propaginis tene-
20 batur, sub illa arbore fici erat; in qua gemitur in alio psalmo: *Ecce enim in iniquitate conceptus sum*. Sed vidit eum ille qui venit cum gratia. Quid est: 'Vidit eum'? misertus est eius. Ergo hominem sine dolo sic commendat, ut gratiam suam in illo commendet. *Cum esses sub arbore fici*, *vidi te*, quid magnum est, nisi intellegas
25 aliquo modo dictum? quid magnum est videre hominem sub arbore fici? Si non vidisset sub ista ficu genus humanum Christus, aut aresceremus omnino aut quomodo Pharisaei, in quibus dolus erat, id est iustificabant se verbis, factis autem mali erant, folia sola in nobis invenirentur, non fructus. Nam talem arborem fici
30 quando vidit Christus, maledixit, et aruit. 'Video' inquit 'sola

---

16–18 Ioh. 1,47*sq.* **20sq.** Ps. 50,7 **29–33** *cf.* Matth. 21,19; Marc. 11,13*sq.*

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *ϕ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_5$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sb*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

13 a *om.* *Mc*$_3$ *δ* (*exc. G*) | autem ... quidem *tr.* *P*$_{11}$ | apparetis *om.* *ζ* **15** dolus *Mn*$_3$ | ille Nathanael est *tr. edd* **16** dicit dominus *tr.* *P*$_{11}$ **17** tamen *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sb*$_1$; ergo *ζ* | *Nathanael *α*$_1$ | esset *Mc*$_2$ (*ac.*) *K* **18** erat[1]] sed *add.* *Mc*$_2$ (*sl.*); quia *add.* *δ Sb*$_1$ | condicionem *K*$_2$ | erat[2] *om.* *ε*$_3$ *Mn*$_3$; et *add.* *δ* (*exc. A*; *mg. G*) *Sb*$_1$ **19** si ... erat *om.* *α K* (*ac.*) *δ* (*exc. A*; *ac. G*) *ζ* | condicionem *K*$_2$; dicione *S K ε*$_2$ | qui *K*; qui ei *Zh*$_1$; de *add.* *P*$_{11}$; in *add.* *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ | propaganis *δ* (*exc. G*; *ac. A*) *ε*$_3$ (*ac.*) *Zh*$_1$ **20** in[1]] de *Mn*$_3$ | gemit *Zh*$_1$ *ζ* (David *add.*) **21** *iniquitatibus *P K*$_2$ *α*$_1$ *δ Vulg* | sed ... eum *om.* *K* | ille ... eum *om.* *χ* **22** eum] quia *add.* *δ* | miseratus *S* | eius] illi *δ* **23** sic *om.* *Mn*$_3$ **24** vidi te *iter.* *K*$_2$ *κ* (vide te *S*) *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *edd* | nisi] ut *add.* *δ* (aut *pc. G*) **25** quomodo dictum est *δ* | hominem *om.* *Zh*$_1$ **26** humanum genus *tr.* *Mn*$_3$ | hominum *Mc*$_3$ **27** aut[2]] autem *N* **28** iustificabat *K*; iustificabantur *F* (*ac.*) *Na*$_1$ (*ac.*) **29** invenirentur in nobis *tr.* *δ edd* | fructus] facta *K*$_2$ | nam] nec *F Na*$_1$ **30** video] enim *add.* *ζ*

folia', id est sola verba absque fructu. 'Arescat' inquit 'ut nec folia possit habere.' Sic ergo erant Iudaei, Pharisaei arbor illa erant; verba habebant, facta non habebant; ex sententia domini aridita-
tem meruerunt. Videat ergo nos Christus sub arbore fici; videat in carne nostra etiam fructum boni operis, ne eius maledicto ares- 35
camus. Et quia totum gratiae eius imputatur, non meritis nostris,
BEATI QUORUM REMISSAE SUNT INIQUITATES ET QUORUM TECTA SUNT PECCATA; non in quibus non sunt inventa peccata, sed quorum tecta sunt peccata. Tecta sunt peccata: cooperta sunt peccata et tecta sunt, abolita. Si texit peccata deus, noluit advertere; 40
si noluit advertere, noluit animadvertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere. BEATI QUORUM REMISSAE SUNT INIQUITATES ET QUORUM TECTA SUNT PECCATA. Ne sic intellega-

---

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_2$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **9, 36** et *inc. Flor* totum *inc. Beda* (Fransen 22) **39** peccata[1] *des. Flor* **40** abolita *des. Beda* | si *inc. Flor* **42** ignoscere *des. Flor* **43** ne *inc. Flor*

---

31 folia[1] ... ut] verba aridarum *α*$_1$ (utquid et verba tulit et verba arida enim *add. P*$_{11}$); verba ut quid et verba tulit et verba arida enim ut *P K*$_2$ *χ ε*$_2$; nec folia habeat (ut *add. γ β edd*) quid et verba tollit (tulit *γ β*) et verba (et verba *om. Zh*$_1$ *ζ*; arbor *edd*) ut (*om. β*) arida (*iter. Sh*$_1$) enim (*om. C*; arbor *add. Sh*$_1$) *add. γ β φ* (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* | facto *F Mc*$_2$ *Na*$_1$; factu *Sh*$_1$ (*vl.*) | ut *om. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ **32** posset *P ε*$_2$ (*pc.*) *ζ*; possint *K*$_2$; potest *β edd*; posse *Mc*$_3$ | haberi *δ* | Iudaei] et *add. Y ζ Sh*$_1$ | erant[2]] erat *F* (*ac.*) *Na*$_1$ **33** habebant[1]] sed *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ fructum *Zh*$_1$ | sententiam *P* **34** igitur *ζ* **35** etiam *tr. ante* in *ζ* | fructum *om. P*; fructus *Mc*$_2$ | maledictu *χ* (maledicto *Y*); maledictio *F* (*ac.*) *Na*$_1$; maledictione *φ* (*exc. Lx*$_2$) *Sh*$_1$ *edd* **36** imputandum est *δ* **39** sunt[1] *om. P*$_{11}$ tecta[2] ... peccata *P Mc*$_3$ *δ Sh*$_1$; *om. cett Beda edd* | sunt[3]] ergo *add. Beda* **40** et *om. edd* | sunt] et *add. Mc*$_3$ (*sl.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Y γ ε*$_2$ (*sl.*) | obolita *P*$_{11}$ *β*; oblita *Sh*$_1$ (*vl.*); sunt *add. δ ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ *edd* | texuit *C* (*ac.*) *δ ε* | peccata] tua *add. P* | deus peccata *tr. ζ* | avertere (*bis*) *F K* **41** noluit advertere *om. P*$_{11}$ | enim advertere *F Na*$_1$; animam perdere *δ*; si (*om. χ γ ε*$_ω$) noluit (ita *add. Zh*$_1$) animadvertere (perdere *δ*) *add. Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *κ φ edd* | punire] si (*om. P S γ ε*$_2$) noluit punire *add. P P*$_{11}$ *S* (*ac.*) *γ β ε*$_2$ *ζ edd* **42** ita cognoscere *ζ*; sed voluit ignoscere *add. δ* | noluit *Mc*$_2$ | beati] ergo *add. δ Sh*$_1$ **43** nec *Mc*$_3$ *β δ Mn*$_3$ *ζ edd*

tis quod dixi 'peccata cooperta sunt', quia ibi sunt et vivunt! Tec-
ma 177 ta ergo peccata quare dixit? ut non viderentur. Quid enim erat dei videre peccata nisi punire peccata? Ut noveris quia hoc est dei videre peccata quod punire peccata, quid ei dicitur? *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Peccata ergo tua non videat, ut te videat. Quomodo te videat? quomodo Nathanaelem: *Cum esses sub arbo-*
50 *re fici, vidi te*. Umbra fici non impedivit oculos misericordiae dei.
mi 265 (10.) NEC EST IN ORE EIUS DOLUS. At vero qui nolunt confiteri peccata laborant sine causa in defensione peccatorum suorum. Et quanto laborant in defensione peccatorum suorum iactantes merita sua, non videntes iniquitates suas, tanto plus robur
5 eorum et fortitudo deficit. Ille enim fortis est, qui non in se, sed
cc 233 in deo fortis est, propter illud: *Ter dominum rogavi ut auferret eum a me; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea*. *Gratia mea* dixit, non: 'Virtus tua'. *Sufficit tibi* inquit *gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur*. Unde alio loco ipse: *Quando infirmor, tunc*
10 *fortis sum*. Ergo qui vult esse fortis velut praesumens de se et iactans merita sua, qualiacumque illa sint, erit similis Pharisaeo illi,

47sq. Ps. 50,11 10, 6–9 2 Cor. 12,8*sq.* 9sq. 2 Cor. 12,10

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε* (*Zb P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *Flor edd* (*lo ma pa cc*) 44 tecta *inc. Beda* 48 videat^2 *des. Beda Flor* 50 non *inc. Beda Flor* | dei *des. Beda Flor*

44 quod *vl. F*; quia *δ*; ideo *α* (*exc. Mc*$_2$; *ac. Mc*$_3$) *Sh*$_1$ (*vl.*) | dixit *ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd* | peccata] quia tecta sunt *praem. α* (sunt *om. P*$_{11}$); ideo tecta quia *δ*; tecta sunt peccata quia *Sh*$_1$ (*vl.*) | quia] sed *δ Sh*$_1$ (*vl.*); et *P*$_{11}$ *F Na*$_1$ | ut (quasi *ζ edd*) ibi sint et vivant *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *ζ edd* 45 dixi *δ* | non ut *tr. Beda* 47 eo quod puniat *δ* | quod *Zh*$_1$ | quid ei] hoc ideo *P*$_{11}$ | dicimus *δ*; dicit *Y* 49 quomodo^1] ergo *add. δ* | quomodo te videat *om. K*$_2$ | Nathanael *δ* 50 ficu *Mc*$_2$ ne impediant *Beda Flor* | oculus *S K* 10, 1 non *Mc*$_3$ | ad *K*$_2$ *K* | confitere *S* (*ac.*) *K ε*$_2$ (*ac.*) 2 peccata sua *ζ* | laboraverant *Mc*$_3$ | defensionem (*bis*) *K*$_2$ *F Na*$_1$ 3 quantum *α* (*ac. F*; quanta *P*$_{11}$) *δ Mn*$_3$ | suorum *om. Mc*$_3$ *Y* 4 labor *F* (*vl.*) *κ δ ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ* 5 defecit *S* (*ac.*) *K* 6 deo] dominum *K*$_2$ *F Na*$_1$ *κ* (*hic δ Sh*$_1$ | auferet *K* 7 et *om. P*$_{11}$ | gratia^2] sufficit tibi *praem. F* 8 virtus^1 virtute *P*$_{11}$ | tua] mea *F* | inquit tibi *tr. K*$_2$ *P*$_{11}$ *κ φ* (*exc. ζ*) *edd* 9 unde] et (in *add. β*) *add. κ* | alio] *per prem.* | ipse] ait *add. edd* 10 fortis^1] potens *K*$_2$ *δ Vulg*; fortior *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ζ Sh*$_1$ | fortis esse *tr. ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | ipse sumens *ε*$_2$ 11 qualia *γ* | illa *om. F δ* | sunt *K*$_2$ *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | illi] illo *F*

qui quod a deo se dicebat accepisse, superbe tamen iactabat: *Gratias* inquit *tibi*. Attendite, fratres mei, quale genus superbiae commendet deus; vere quale potest subintrare iusto homini, quale potest subrepere etiam bonae spei viro. *Gratias tibi* dicebat. Ergo cum dicebat: *Gratias tibi*, fatebatur ab illo se accepisse quod habebat: *Quid enim habes quod non accepisti?* Ergo *gratias tibi ago* dixit. *Gratias tibi, quia non sum sicut ceteri homines, iniusti, raptores, adulteri, sicut et publicanus iste.* Unde ergo superbus? non quia de bonis suis deo gratias agebat, sed quia super alterum se de ipsis bonis extollebat.

(11.) Attendite, fratres; nam unde coepit dicere similitudinem ipsam dominus, evangelista praemisit: Cum enim Christus dixisset: *Putas veniens filius hominis inveniet fidem in terra* et ne exsisterent quidam haeretici, qui attendentes et putantes quasi lapsum totum mundum (omnes enim haeretici in paucis et in parte sunt) iactarent se, quod in ipsis remansit quod de toto mundo

12–16 Luc. 18,11 **17** *cf.* 1 Cor. 4,7 **17–19** Luc. 18,11 **11, 3** Luc. 18,8

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N Λ*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

12 qui quod *α*$_1$ *Mc*$_2$ *Y β ζ edd*; qui *F* (*pc.*) *γ Mn*$_3$ *Sh*$_1$; *quod *F* (*ac.*) *Sh*$_1$ (*vl.*) *cett* **13** tibi *om.* *χ*; ago *praem.* *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ (*ir.*) *Vulg*; ago quia non sum sicut ceteri *add.* *ζ* **14** dominus *ζ* | quale[1] ... homini *om.* *Mc*$_2$ (*ac.*) *Mn*$_3$ | homine *K ε*$_2$ (*ac.*) **15** subripere *α γ δ ε*$_\omega$ (*exc.* *Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ | etiam *om.* *Zh*$_1$ | vero *S K ε*$_2$; vere *Y γ β δ ε*$_\omega$ (*exc.* *Lx*$_2$) | tibi] ago *add.* *Mc*$_3$ **16** tibi *om.* *Zh*$_1$; ago *add.* *Mc*$_3$ se ab illo *tr.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ **17** gratias tibi[1]] tibi gratias *tr.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | dixi *K* **18** gratias tibi *om.* *ζ* | tibi] ago *add.* *K*$_2$ *κ δ ε*$_\omega$ (*exc.* *Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ *edd* | sicut] et *add.* *χ γ* | hominum *P*$_{11}$ *Zh*$_1$ *ζ Vulg* | raptores iniusti *tr.* *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ Vulg edd* **19** iste] est *Mn*$_3$ | unde *om.* *Mc*$_3$; ibi *P K*$_2$ *P*$_{11}$ *χ ε*$_2$ | superius *Mc*$_3$ | quia non *tr.* *δ* **11, 1** nam *om.* *δ* | coeperit *edd* **3** docuisset *Mn*$_3$; et *add.* *β* | putas *om.* *δ* (*exc.* *A*); putans *K*$_2$ *F* (*ac.*) *K* | inveniens *F* (*ac.*) *δ* (*ac.*) | filius hominis] dominus *Mn*$_3$ | inveniat *ε*$_2$ *ε* | terram *K*$_2$ *ε*$_2$ (*ac.*) | et *om.* *Mc*$_2$ *β X P*$_8$ | ne *om.* *κ* nec sisterent *P*$_{11}$ **4** existiment *S K*; existimant *γ*; existimarent *F* (*pc.*) *Y β* qui *om.* *γ* | attenderent (et *om.*) *Zh*$_1$ | et putantes *om.* *K* | quasi *om.* *Zh*$_1$ **5** in[1]] qui *praem.* *Zh*$_1$ | partes *P*$_{11}$ *Zh*$_1$ **6** sunt *om.* *Zh*$_1$; et *add.* *Y P*$_8$ | iactant *P γ*; iactarunt *Zh*$_1$ | sed *ε*$_2$ | quod[1]] quo *Mc*$_3$ | remanserit *Mc*$_3$ *Mc*$_2$

perierit, ibi statim ubi ait dominus: *Putas veniens filius hominis inveniet fidem in terra*, subiecit evangelista et ait: *Dixit autem et ad quosdam, qui sibi iusti videbantur et spernebant ceteros, similitudinem hanc*: *Quidam Pharisaeus et publicanus venerunt in templum orare*, et cetera quae nostis. Pharisaeus ergo ille: *Gratias tibi ago* dicebat. 'Sed unde superbus?' quia spernebat ceteros. 'Unde probas?' in ipsis verbis: *Quomodo et publicanus iste*. Contempsit de longe stantem, cui deus confitenti propinquabat. *Publicanus* inquit *de longinquo stabat*; sed deus ab illo de longinquo non stabat. Quare deus ab illo de longinquo non stabat? quia alio loco dicitur: *Prope est dominus his, qui obtriverunt cor*. Videte si publicanus iste obtriverat cor, et ibi videbitis quia *prope est dominus his, qui obtriverunt cor*. *Publicanus autem de longinquo stabat et neque volebat oculos ad caelum levare, sed percutiebat pectus suum*. Tunsio pectoris obtritio cordis. Quid dicebat tundens pectus? *Domine, propitius esto mihi peccatori*. Et quid sententiae dominus? *Amen*

7sq. Luc. 18,8 8–11 Luc. 18,8–10 11–13 Luc. 18,11 14sq. Luc. 18,13
17 Ps. 33,19 19–24 Luc. 18,13

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N M*) *ε* (*Zb P*$_2$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*Io ma mi cc*)

7 perierint *K*; perierat *Mc*$_3$ *δ*; periret *Mn*$_3$ | ibi *om.* *ζ* | dominus ait *tr.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | putans *K*$_2$ *Mn*$_3$ | filius hominis veniens *tr.* *ζ* 8 terram *K*$_2$ | subicet *S C*; subicit *Ar Mn*$_1$; subiciet *K* | autem *om.* *Mn*$_1$ | et^2 *om.* *Mc*$_3$ *δ* *ε*$_1$ (*ac.*) *Mc* 9 et spernebant ceteros *tr.* *post* hanc *ζ* | aspernebantur *Mn*$_1$ *Unig* | hanc similitudinem *tr.* *δ ζ* 10 et] alter *add.* *Mc*$_1$ *Mc*$_2$ | templum] ut *add.* *Mc* 11 dicebat gratias tibi ago *tr.* *κ ε*$_1$ (*exc.* *Lx*$_2$) *ζ edd* | ago *om.* *K*$_2$ *Mc* ; ergo *K* 12 exspernebat *ε*$_1$ (*ac.*) *ε*; aspernabatur *Mn*$_1$ 13 ipsius *K*$_2$ *α* (*exc.* *P*$_{11}$; *pr.* *Mc*$_3$) *Sh*$_1$ | et *P K*$_2$ *P*$_{11}$ *ε*$_2$ *Sh*$_2$; ut *F* (*sl.*) *Mn*$_3$; *om.* *cett edd* | publicanum *α*$_1$ *Mc* : Pharisaeus *κ δ ε* (*exc.* *Lx*$_2$) *edd*; inquit *add.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ζ Sh*$_1$ *edd*; inquis *add.* *κ φ* (*exc.* *ζ*) | ille *edd* 14 dominus *N* 15 de^1 ... illo^2 *om.* *Zb*$_1$ | longinquo^1] longe *P ζ* | deus *om.* *χ* | ab illo *K*$_2$ *α* (*exc.* *P*$_{11}$; *pr.* *F*); ad illum *cett edd* 16 ab illo *om.* *ε*$_2$ *Mn*$_3$ 17 proximus *δ* 18 videtis *α*$_1$ (*ac.* *Mc*$_3$) *δ*; videte *ε*$_2$ *Mn*$_3$ 19 obtriverant *ε* *Mn*$_1$ | longe *C* 20 volebat *om.* *δ* | ad caelum oculos (suos *add.* *edd*) *tr.* *ε* *Mn*$_1$ *edd* | levebat *δ* | tonsio *S* (*ac.*) *Y C ε*$_2$ (*ac.*) 21 peccatoris *γ C δ* (*ut. G*; *ac.* *A*) | contritio *δ* | cordis] est *praem.* *Mc*$_3$ *Na*$_1$; et *add.* *δ*; est *add.* *M* tondens *Y ε*$_2$ (*ac.*) | deus *edd* 22 peccatori et] sed *Mn*$_3$ | quam sententiam *Zb* ; quae sententia *ζ* | sententia *ε* *Mc*$_3$; sectatis est *Y P*$_2$; inquis *add.* *Mc M* dominus sententiae *tr.* *δ* | domini *K*$_2$ *Mn*$_3$; ait *add.* *δ Sh*$_1$

dico vobis, descendit iustificatus de templo publicanus ille magis quam ille Pharisaeus. Quare? hoc est iudicium dei. *Non sum sicut* cc 234
publicanus iste, non sum sicut ceteri homines, iniusti, raptores, adul- ma 178
teri; ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quaecumque possi- mi 266
deo. Ille non audet ad caelum levare oculos suos, attendit conscientiam suam, longe stat et iustificatur magis quam ille Pharisaeus. Quare? Rogo te, domine, expone nobis hanc iustitiam tuam, expone nobis aequitatem iuris tui. Exponit de regula legis suae. Vultis audire quare? *quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur*.

(**12.**) Intendat ergo caritas vestra. Diximus non ausum fuisse oculos ad caelum levare publicanum. Quare caelum non attendebat? quia se attendebat. Se attendebat, ut primo sibi displiceret et sic deo placeret. 'Tu autem iactas te, erecta cervice es' ait dominus superbo: 'Non vis ad te attendere? ego attendo. Vis autem ut non attendam? tu attende.' Ideo publicanus non audebat oculos ad caelum levare: seipsum intuebatur, conscientiam suam punie-

24–27 Luc. 18,11*sq.* **31sq.** Luc. 18,14 **12, 1** *cf.* 11,27*sq.*

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

23 discendit *S*; hic *add. F (ac.) Mc₂ Na₁* | iustificatus *tr. post* templo *κ δ (ir. G)*; *tr. post* ille *Mc₃* | ille *om. Mc₂ Mn₃* **24** ille *om. Mn₃* | hoc est] propter *δ Sh₁*; hoc *Mc₃* | dei *om. Zh₁*; hoc est *add. δ Sh₁*; quoniam Pharisaeus se iactando aliosque (*iter. Mc₂*) despiciendo ait *add. Mc₃ Mc₂* | sicut *om. K Y* **25** *om. δ* adulteri raptores *tr. Mn₃* **26** quae *Mc₂ Na₁ κ δ Mn₃ ζ Vulg edd* **27** ille] publicanus *add. Mc₃* | oculos ad caelum levare *tr. δ* | oculos suos levare *tr. Sh₁* | oculus *K* | suos **om. P α₁ δ* | attendite *Zh₁*; sed attendens *δ* **28** stans *δ*; stabat *Sh₁* | et *om. δ* | iustificatus est *δ Mn₃ Sh₁ edd* **29** rogo] ergo *Y* expone[1] ... tuam *om. K₂*; *tr. post* tui (30) *Zh₁* | hanc *om. ε_ω (exc. Lx₂)*; *tr. post* tuam *ε₂ Mn₃* **30** exponit] expone *F (pc.) Mn₃* (nobis *add.*) | de regula] deus regulam *edd* | iuris sui (tui *F*) *F Mc₂ Na₁ Sh₁* | tuae *Mn₃* **32** humiliaverit *Mc₃* **12, 1** esse *δ* **2** quare] non *add. K* | non *om. δ (exc. A)* **3** se[2]] sed *K Mn₃* | se attendebat[2] *om. Mc₃ δ* | primum *X* | sibi primo *tr. F Mc₂ Na₁ Sh₁* | et *om. P K₂* **4** aut *Mn₃* | te] et *add. Mc₃ Mc₂ (sl.)* | (te *eras.*) erectam cervicem *δ* | es *om. K* es ait] et crescis quid dicat *δ Sh₁* | deus *P χ γ δ Sh₁* **5** superbum *ε₂* | ad te *om. Mc₃ δ* **6** tu] te *add. ζ* | non audebat] nolebat *F Mc₂ Na₁ Sh₁* **7** seipsum] quia *praem. Mc₃ γ β φ Sh₁ edd* | intuebat *δ (ac. A)*; et *add. δ Sh₁* | conscientia sua (puniebat *exp.*) *K*

bat; ipse sibi iudex erat, ut ille intercederet; ipse se puniebat, ut ille liberaret; ipse se accusabat, ut ille defenderet. Adeo defendit eum; dixit pro ipso sententiam: *Descendit iustificatus publicanus ille magis quam ille Pharisaeus; quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.* 'Attendit se' inquit 'et nolui ego attendere; audivi dicentem: *Averte oculos tuos a peccatis meis.*' – Quis est enim qui illud dixit nisi qui etiam illud dixit: *Quia iniquitatem meam ego agnosco.* Itaque, fratres mei, erat et Pharisaeus ille peccator. Non enim quia dicebat: *Non sum sicut ceteri homines, iniusti, raptores, adulteri*, neque enim quia ieiunabat bis in sabbato, neque enim quia decimas dabat, non erat peccator. Quod si in nullis peccatis esset, ipsa superbia grave crimen erat; et tamen ecce illa omnia dicebat. Quis tandem sine peccato? *quis gloriabitur castum se habere cor aut quis gloriabitur mundum se esse a peccatis?* Habebat ergo ille peccata, sed perversus et nesciens quo venisset erat tamquam in statione medici curandus et sana

13sq. Ps. 50,11 15 Ps. 50,5 16sq. non[2] ... adulteri] Luc. 18,11 17sq. *cf.* Luc. 18,12 20–22 Prov. 20,9

P K_2 α (α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (*F* Mc_2 Na_1)) κ (χ (*S K Y*) γ (*C* Ar_1) β (*R* Ro_{11} F_5)) ϕ (δ (*A G*) ε (ε_2 (Lx_3) ε (*N X*) ε_1 (Zh_1 P_3)) Mn_1 ζ) *Sh edd* (*lo ma mi cc*)

8 ut[1] ... puniebat *om.* ε_2 | ut[1] ... defenderet] et dominus intercedebat ... et dominus liberabat ... et dominus defendebat δ Sh_1 | ipse[2]] et *praem.* $\gamma\beta\varepsilon$ P_8 Mn_3 ζ | se *om.* $\kappa\varepsilon$ Mn_3 ζ *edd* 9 se *om.* α (exc. Mc_3; ac. Mc_2) $\kappa\varepsilon$ Mn_3 ζ *edd* | usque adeo K_2 | defendit eum] defensus est ε_ω (exc. Lx_3) Mn_3 ζ 10 eum *om.* δ ε_2 Zh_1; quia *add.* $\gamma\beta\phi$ Sh_1 *edd*; et *add.* P_{11} | pro eo sententiam dixit δ | illo $\kappa\zeta$ descendit] inquit *add.* δ 11 ille[1] *om.* δ ε_1 Mn_3 ζ | ille[2] *om.* *C* 12 ego nolui *tr.* $\delta\zeta$ 13 oculos tuos $\varepsilon_1\varepsilon$; faciem tuam δ Sh_1 *Vulg* 14 enim est *tr.* *Sh* enim *om.* δ (exc. *A*) | illud[1]] illum *Mc* | qui[2]] quia *f* (ac.) *Na* | et aliud δ 15 quia *om.* δ; quoniam *P Vulg edd* | cognosco *Vulg*; et peccatum meum contra (coram Mn_3) me est semper *add.* δ ε_2 Mn_3 16 peccator ille *tr.* Mn_3; enim] solum pro bonis quae superbe referebat sed *add.* *Mc* K_2 | qui *Sh* 17 adulteri raptores *tr.* ε_1 | enim *om.* ζ *edd* | qui Zh_1 18 *om.* ζ *edd* 19 in nullis] sine ullis *edd* | grande $\gamma\beta\varepsilon$ Mn_3 *Sh edd* 20 omnia illa *tr.* β | quis[2]] autem *add.* ζ 21 gloriabitur[1]] gloriabatur K_1 $\kappa\delta$ | castum] mundum *f Na*, *Sh*, 22 nescius *f Na*, *Sh* 23 qui ε_1 | tamquam] iam *f Na* | statione δ (*tr. A*) | curandis *K*

membra ostendebat, vulnera tegebat. Deus tegat vulnera, noli tu. Si tu tegere volueris erubescens, medicus non curabit. Medicus tegat et curet; emplastro enim tegit. Sub tegmine medici sanatur vulnus, sub tegmine vulnerati celatur vulnus. Cui celas? qui non videt omnia.

ps. 31,3 (13.) Itaque hic, fratres, videte quid dixit: QUONIAM TACUI, INVETERAVERUNT OSSA MEA A CLAMANDO ME TOTA DIE. Quid est hoc? Quasi contrarium videtur: QUONIAM TACUI, INVETERAVERUNT OSSA MEA A CLAMANDO. Si a clamando, quomodo tacuit? Tacuit quiddam, non tacuit quiddam; tacuit unde proficeret, non tacuit unde deficeret; tacuit confessionem, clamavit praesumptionem. TACUI enim dixit 'Non sum confessus'. Ibi oportebat ut loqueretur, taceret merita sua, clamaret peccata sua; nunc autem perverse tacuit peccata sua, clamavit merita sua. Et quid illi contigit? Inveteraverunt ossa eius. Intendite: si clamaret peccata et taceret merita sua, innovarentur ossa eius, id est virtus cc 235

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **12, 24** ostende- *des. δ (exc. A)* | deus *inc. e₄* **28** omnia *des. e₄*

---

24 deus] ergo *add. γ β φ e₄* | tegebat *Mc₃ (ac.) Y*; teget *Mn₃* | non *Y δ X (ir.) Zh₁ Sh₁* **25** si] nam *praem. F (pc.) γ β φ e₄ Sh₁ edd*; autem *add. Mc₃* | erubescens tegere volueris *tr. δ* | erubesces *F (ac.) Na₁* | curavit *K₂ χ* (curabat *ac. Y*) medicus²] roga ergo medicum ut ipse *δ* | teget et curat *χ* (tegat et curat *S*) **26** eplastro *γ*; emplastor *Mn₃*; emplasto *β* | emplastro ... vulnus²] quia sub tegmine inplastri curat vulnus nam *δ* | sub ... vulnus² *om. Mc₃*; at *praem. P₁₁* tegimen (*bis*) *P* **27** vulnerati] vulnerum *X* | celaratur *P (ir.)* | cuius *ε₂*; cur *Zh₁* | non videt] novit *φ e₄ Sh₁ edd* **13, 1** fratres hic *tr. C δ Sh₁* | videatur *Mc₃* | dixerit *δ*; dixi *Mn₃* **2** invetaveraverunt *C* | ossa mea *om. K*; omnia *praem. Mc₃ Mc₂ Ψ_αβκ* | a] ac *F (ac.) Na₁ Sh₁* | *me *om. K₂ (ac.) α (exc. Mc₃) N (pc.) ε₁ ζ Sh₁* **3** hoc *om. χ* **4** ossa mea *om. β*; omnia *praem. γ ε_ω Ψ_αβκ* | a² *om. Mc₂ (ac.) w Zh₁*; ac *Sh₁* **5** tacuit²] tacui *Mc₃* | quidam (*bis*) *K₂ S K ε₂*; quaedam (*bis*) *Y Zh₁* **6** non ... deficeret *om. Mc₃* **7** tacuit *Y Mn₃* | confusus *Mn₃* ubi *F Mc₂ Na₁ w ε₁ Sh₁* **8** loqueretur] et *add. Zh₁* | sua¹] et *add. Zh₁* **9** nunc ... sua *om. P* | per se *Zh₁* | sua¹] et *add. Zh₁* **10** contegit *S (ac.) K* ossa] omnia *praem. γ β ε_ω ζ* | eius] mea *P* | intendite ... eius *om. F Na₁* | si] quia *praem. γ β φ Sh₁ edd* **11** peccata sua *φ Sh₁ edd* | ossa] omnia *praem. Mc₃ Mc₂* | virtutes *ε ζ edd*

mi 267 eius robusta esset in domino, quia in se inveniretur infirmus. Modo autem quia in se voluit esse firmus, factus est infirmus et inveteraverunt ossa eius: Remansit in vetustate, qui noluit confitendo
15 amare novitatem. Qui enim fiunt novi, nostis, fratres, quia: BEA-
ma 179 TI QUORUM REMISSAE SUNT INIQUITATES ET QUORUM TECTA SUNT PECCATA. Noluit iste dimitti sibi iniquitates, exaggeravit, defendit illas, iactavit merita sua. Ergo quoniam tacuit a confessione, inveteraverunt ossa eius A CLAMANDO TOTA DIE. Quid
20 est: A CLAMANDO TOTA DIE? perseverando in defensione peccatorum suorum. Et tamen videte qualis sit, qui agnoscit se (erit enim modo intellegentia): Nihil praeter se respiciet et displicebit sibi, quia agnoscit se. Modo audietis, ut sanemini.

(14.) BEATUS VIR CUI NON IMPUTAVIT DOMINUS PECCATUM NEC EST IN ORE EIUS DOLUS. QUONIAM TACUI, INVETERAVERUNT OSSA MEA A CLAMANDO TOTA DIE. QUONIAM DIE AC ps. 31,4
NOCTE GRAVATA EST SUPER ME MANUS TUA. Quid est: GRAVA-
5 TA EST SUPER ME MANUS TUA? Magna res, fratres. Respicite illam sententiam rectam inter duos, Pharisaeum et publicanum. Quid

---

14, 5sq. *cf.* 11,29–12,1

P K$_1$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_1$ *Mc*$_1$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar.*) *β* (*R Ro*$_1$ *F*)) *φ* (*δ* (*A*) *ε*$_2$ (*ε*$_1$ (*Lx*$_1$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zb*$_1$ *P*$_2$)) *Mn*$_1$ *ζ*) *Sb*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

12 robustus *κ ε edd* (*tr. post* esset) | qui *ε*$_3$ | inveniretur in se *tr. φ* (exc. *A*) *edi* **13** volui *C* | firmus] infirmus *S* (*ac.*) *K*; primus *tr. P*$_2$ **14** quia *Mc*$_1$ *Mc*$_3$ *Mn*$_1$ **15** quia] qui *P K*$_1$ (*ac.*) *ε*$_2$; hi sunt *add. Sb*$_1$ **16** quorum[1] ... et *om. δ* **17** sibi iste dimitti *tr. Zb*$_1$ | sibi dimitti *tr. α* (exc. *Mc*$_1$; *tr. post* iniquitates *P*$_1$) *φ* (exc. *A*; peccata *add. Mn*$_1$) *Sb*$_1$ *edd* | iniquitates] peccata *P* **18** defendit *om. ε Mn*$_1$ illas *om. δ*; illa *P* | iactant *K* | ergo *tr. post* tacuit *Mc*$_3$ | quia *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sb* **19** ossa] omnia *praem. ζ* | a *om. Mc*$_3$ *ε*$_2$ *Mn*$_1$; ac *Sb*$_1$ | clamando] me *add. edd* | perseverando *om. Zb*$_1$; tota die *add. κ ε P*$_8$ *ζ* | defensionem *K*$_2$ **21** quale *K*$_1$ *S K Y*; *Zb* (*ac.*) | qualis sit *om. F* (*ac.*) *Na* | qui *om. Mn*$_1$; quia *K Y N edd* | modo erit *tr. P* **22** enim *om. P K*$_2$ *ε*$_2$ | in intellegentiam (-tia *Y*) *K*$_2$ *Mc*$_1$ *Y* | petere *Zb*$_1$ | respicit *Mc*$_1$ *C Sb*$_1$; respiciens *δ* | et *om. P α ε* (exc. *P*$_2$) displicet *Sb*$_1$ **23** qui *Mc*$_1$ *E ε*$_1$ *ζ Sb*$_1$ (quis est *praem.*) | ut) et *Y* | sanamini *S K* **14, 1** imputabit *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Ro*$_1$ (*pc.*) *Mn*$_1$ (*pc.*) *Sb* **3** a *om. P*$_1$; ac *Sb*$_1$ clamando] me *add. P P*$_2$ *δ edd* **5** fratres res *tr. P*$_2$ | repetite *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sb*$_1$ illa *Mc*$_3$

dictum est de Pharisaeo? quoniam humiliatur. Quid dictum est de publicano? quoniam exaltatur. Quare ille humiliatur? quia exaltavit se. Quare iste exaltatur? quia humiliavit se. Ergo ut exaltantem se humiliet deus, gravat super illum manum. Noluit humiliari confessione iniquitatis suae, humiliatus est pondere manus dei. Quando ille perferret manum gravem humiliantis! Quam levis fuit manus sublevantis! Et in illo fortis et in illo fortis: Fortis ad illum premendum, fortis ad istum sublevandum.

(15.) Ergo QUONIAM DIE AC NOCTE GRAVATA EST SUPER ME MANUS TUA, CONVERSUS SUM IN AERUMNA, DUM CONFIGERETUR SPINA. Ex ipsa gravatione manus tuae, ex ipsa humiliatione conversus sum in aerumna: factus sum miser; confixa est spina: puncta est conscientia. Quid factum est cum configeretur spina? datus est ei sensus doloris, invenit infirmitatem suam. Et ille qui tacuerat confessionem peccati sui, ut clamando in defensi- cc 236

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **14, 10** noluit *inc. e₂* **12** dei *des. e₂* **15, 2** conversus *inc. e₂ (lect. sel.)* *7* qui *des. e₂*

---

7 humiliatus *Mn₃* (est *add.*) *Sh₁* | dictum est²] dicit (est *om.*) *ε_ω* (*sl. Zh₁*; dicitur *P₈*) **8** exaltabitur *ζ*; exaltatus est *Mn₃* | exaltavit] exaltat *ε* (*ac. X*) *P₈*; exaltabat *Mn₃*; exaltatur *ε₂* (*ac.*) *Zh₁* **9** ille *ζ* | exaltatus *ε* | (ut *om.*) exaltante se humiliat *α* **10** se *om. S* (*ac.*) *β* | deus] quia deus exaltantem se humiliat *add. δ* | *supra *K₂ F χ* | eum *κ* | manum suam *add. φ ϖ Sh₁*; malum *F* (*ac.*) *Na₁*; quia *add. Mc₃* | humiliare *χ ε_ω* (*exc. P₈; ac. Lx₂ X*) *ζ* **11** confessionem *K₂ F* (*ac.*) *Zh₁* | suae *om. δ* | manus dei] divinitatis *δ* **12** proferret *C*; perferebat *δ Sh₁* humilitatis *Zh₁* | qualis vis *Zh₁* **13** et¹] sicut *ζ*; ut *ε Zh₁* | et¹ ... fortis²] fortis in illo fortis in isto *δ Sh₁*; ut in (*om. ε₂*) illo fortis fortis in isto *ε₂ Mn₃* | et² *om. F*; sic *praem. ζ* | et² ... fortis³ *om. Zh₁* | in² *om. K* | fortis³ *om. K₂ P₁₁* **14** premendum] est *add. ζ* | istum] illum *K₂ κ φ* (*exc. A*) *edd* **15, 1** quoniam *om. ε₂ Mn₃*; quo *ε* **2** aerumnam *P P₁₁ edd*; mea *add. C β δ* (*ac.*) *ϖ ε₁ Mn₃ ζ* *cum (*cf.* 6. 23, 10) *K₂ α₁ χ γ δ* | configitur *γ β ε_ω* (*exc. Lx₂*) *ζ*; confringitur *K₂ Ψ₄₅₈*; confringeretur *Mc₃ ε₂* (*ac.*) **3** gravatione *e₂ α δ Sh₁*; aggravatione *cett edd* humilitate *P₁₁* **4** aerumnam *P P₁₁ F Na₁ edd* | factus *om. Zh₁* | sum² *om. φ* (*exc. A*) | est] mihi *add. γ β φ Sh₁ edd* **5** unita *P₁₁*; compuncta *K₂ κ δ edd* mea *add. γ β φ Sh₁ edd* | factus *K* | configetur *Mc₃* **6** est *om. e₂ X* (*ac.*) *Zh₁* | ei *om. K*; illi *δ*; eis *N* | invenit *om. Mc₃*; *tr. post* suam *Zh₁* **7** confessione *P δ* ut *om. δ ε₂* (*ac.*) *Mn₃* (*ac.*) | clamando ... sui *om. ε₂ Mn₃* | defensionem *K₂ Y ζ*

one peccati sui inveteresceret virtus eius, id est ossa eius converterentur in vetustatem, modo quid fecit confixa spina? PECCATUM ps. 31,5
MEUM COGNOVI. Ergo iam cognoscit. Si ille cognoscit, ille ignoscit. Audite quid sequatur; videte si non ipse dicit: PECCATUM MEUM COGNOVI ET INIUSTITIAM MEAM NON OPERUI. Hoc iam dudum dicebam: 'Noli operire tu, et operit deus'. BEATI QUORUM REMISSAE SUNT INIQUITATES ET QUORUM TECTA SUNT PECCATA. Qui tegunt peccata, nudantur; iste autem nudavit, ut cooperiretur. INIQUITATEM MEAM NON OPERUI. Quid est: NON OPERUI? Iam dudum tacueram; modo quid? dixi, quod est contrarium illi taciturnitati: DIXI. Quid dixisti? PRONUNTIABO ADVERSUM ME INIUSTITIAM MEAM DOMINO, ET TU DIMISISTI IMPIETATEM CORDIS MEI. DIXI. Quid dixisti? Non iam pronuntiat, promittit se pronuntiaturum, et ille iam dimittit. Attendite, fra-
mi 268 tres; magna res: DIXI: PRONUNTIABO; non 'dixi, pronuntiavi, et

---

15, 12sq. *cf. e.g.* 12,12–14

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_3$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 8 inveteresceret *inc.* *e*$_2$ | eius[1] *des.* *e*$_2$

---

8 peccata *P*$_{11}$ | inveterasceret *Mc*$_2$ *edd*; et *add.* *P* | inveteresceret ... converterentur] inveterascaverunt ossa eius id est virtus eius conversa sunt *δ* | eius[2] *om.* *Zh*$_1$ 9 vetustate *K*$_2$ *χ γ δ ε*$_ω$ (*exc.* *Zh*$_1$; *ac.* *N*) | modo] autem *add.* *δ* | facit *Mc*$_3$ | fixa *Zh*$_1$ | confixa spina *om.* *K Y* 10 cognovi] et iustitiam meam non operui *add.* *δ* | iam] ille *β* | cognoscit[1]] agnoscit *Mc*$_3$ | si *om.* *S* | si ... ignoscit *om.* *Zh*$_1$ | cognoscit[2]] et *add.* *K*$_2$ *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ (*mg.*) *ε*$_2$ *N P*$_8$ *Mn*$_3$ *ζ* | ille[2]] dominus *δ Sh*$_1$ | ignoscit] cognoscit *ε*$_1$ *N* 11 sequitur *γ β φ* (*exc.* *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* | si ... dicit] quid sequitur *K*$_3$ 13 dicebat *δ* | operiri *ε*$_1$ (*ac.*) *N* | operiet *δ* 15 qui ... nudantur] ille operuit et nudatur *δ*; ille operuit ut nudaretur *Mc*$_3$ | peccata] non *add.* *γ* | nudabit *δ ε*$_2$ (*ac.*) | coperitur *S*; coopertur *K*; cooperietur *γ*; cooperirentur *F* (*pc.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ (operirentur); cooperiatur *β* 17 tacuerat *P K*$_2$ *P*$_{11}$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ | quid *om.* *γ* | dixi *om.* *β*; dixit *P K*$_2$ *α δ ε*$_1$ *Mn* | quid est *γ β ε*$_ω$ (*exc.* *Lx*$_2$) *Mn*$_3$; quiddam *ζ edd* 18 illi *om.* *κ* | dixisti] dixi *P* (*add. mg.*) *γ δ Zh*$_1$ adversus *P Mc*$_3$ *δ Vulg* 19 iniustitias meas *ε*$_1$ *φ* (*exc.* *A*) *Ψ*$_{cett}$ | meam *om.* *δ* | domine *P*$_{11}$ | dimisisti *α* (*exc.* *P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$ *edd*; remisisti *cett* | *Vulg* *Ψ*$_{cett}$ *al* 20 dixi *om.* *F* (*ac.*) *Na*$_1$ | quid dixi *Zh*$_1$; pronuntiabo *β* | pronuntiat] sed *add.* *γ* 21 ille] deus *δ*; illi *K* | fratres] mei *add.* *K*$_2$ 22 magnas *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | res] est *add.* *Zh*$_1$ | dixit *δ ζ edd* | pronuntiabo] et *add.* *ζ* | dixi[2] *Mc*$_3$ *Y N* (*ac.*) *Zh*$_1$; dixit *cett edd*

tu dimisisti'; DIXI: PRONUNTIABO ET TU DIMISISTI, quia eo ipso quod dixit: PRONUNTIABO ostendit quia nondum pronuntiaverat, sed corde pronuntiaverat. Hoc ipsum dicere PRONUNTIABO pronuntiare est: ideo ET TU DIMISISTI IMPIETATEM CORDIS MEI. Confessio ergo mea ad os nondum venerat (dixeram enim: PRONUNTIABO ADVERSUM ME), verum autem deus audivit vocem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, sed auris dei iam in corde erat. TU REMISISTI IMPIETATEM CORDIS MEI, quia dixi: PRONUNTIABO.

(**16.**) Et non suffecerat; non dixit: PRONUNTIABO INIUSTITIAM MEAM DOMINO; non sine causa dixit: PRONUNTIABO ADVERSUM ME; et hoc interest. Multi enim pronuntiant impietatem suam, sed adversus ipsum dominum deum. Quando inveniuntur in peccatis dicunt: 'Deus hoc voluit.' Si enim homo dicat: 'Non feci' aut: 'Hoc factum quod arguis non est peccatum,' non pronuntiat nec adversum se nec adversus deum; si dicat: 'Feci pror- ma 180

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **29** sed *inc. δ (exc. A)*

---

23 dimisisti[1]] demisisti *P S (ac.)*; impietatem cordis mei *add. δ* | dixi] dixit *edd* | dixi ... dimisisti *om. P Mc₃ Mc₂ Na₁ C δ ε (ac. N) ζ Sh₁* | dimisisti[2] demisisti *S (ac.) K* **24** necdum *δ* | pronuntiaverat] ore *praem. F (pc.) β ζ (add.) edd* **25** sed] qui *add. Zh₁* | sed corde pronuntiaverat *om. e₂ χ X (ac.)* pronuntiaverat] promiserat *δ* **26** remisisti *e₂ P* **27** ergo] vero *φ (exc. A)* ad os *om. χ* **28** adversus *P Mc₃ δ Vulg* | autem *om. γ*; tamen *α (exc. Mc₃) δ ζ Sh₁ edd* | deus autem *tr. K₂* | deus] autem *add. χ* **29** nondum in ore *tr. P* non *Y* | erat] venerat *F Mc₂ Na₁ Sh₁* | oris *Y* | deus *χ (ac. S)* **30** et tu *P₁₁* *dimisisti *P₁₁ Sh₁ edd* | mei quia *om. δ* | dixit *γ β ε Zh₁*; enim *add. δ* **16, 1** et] sed *Y edd* | non[2] *om. Mc₃ Mc₂ Mn₃ ζ*; nam *β*; sed *δ*; et *Sh₁*; quod *edd* | pronuntiavi *P* | iniustitiam meam domino] adversus (adversum *Sh₁*) me *δ Sh₁* **2** non dixit sine causa *tr. K Y* | dixit ... me *om. δ* | adversus *Mc₃ Sh₁ Vulg* **3** et *om. ε₁*; enim *add. β* | hoc] satis *add. δ Sh₁* | quia multi (enim *om.*) *δ* impietatem *P Mc₃ F Na₁ δ ε₂ Mn₃ Sh₁*; iniquitatem *cett edd* **4** dominum *om. δ ε₂ w Mn₃* | deum *om. P₁₁* | quando] enim *add. δ Sh₁* **5** peccatis suis *γ β ε_ω w Mn₃ ζ* | hoc deus *tr. Mc₃* | dicit *Mc₂* **6** facturi *S* | factum est quo *K* | agis *Y* **7** nec[1] ... se *om. δ (exc. A)* | nec[1] ... deum *om. P K₂ α₁ χ* | adversum] adversus *Mc₂ Na₁ δ (exc. G) Sh₁* | adversus] adversum *γ β ζ* | si ... 9 deum *om. δ (exc. G; ac. A) Mn₃* | prorsus feci *tr. edd*

sus' et 'Peccatum est, sed deus hoc voluit: quid ego feci?' hoc est pronuntiare adversus deum. Forte dicatis: 'Nemo hoc dicit; quis est qui dicat: 'Deus hoc voluit?'' Multi et hoc dicunt; sed et qui non hoc dicunt, quid aliud dicunt qui dicunt: 'Fatum mihi fecit, stellae meae fecerunt'? Ita iam per circuitum ad deum volunt pervenire, per circuitum volunt pervenire ad deum accusandum qui nolunt de compendio venire ad deum placandum: 'Fatum mihi fecit.' Quid est fatum? 'Stellae meae fecerunt.' Quid sunt stellae? cc 237 certe istae quas in caelo conspicimus; et quis eas fecit? deus. Quis eas ordinavit? deus. Ergo vides quid voluisti dicere: 'Deus fecit ut peccarem.' Ita ille iniustus, tu iustus, quia nisi ille fecisset, tu non peccasses. Tolle istas excusationes in peccatis, memento illius psalmi: *Ne declines cor meum in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem.* At enim magni viri sunt, qui defendunt peccata sua; magni sunt et

16,20–28 Ps. 140,4

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_1$ *Mc*$_1$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{1,2}$ *F*$_2$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N M*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_2$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 16,21 operantibus *inc. f*$_{11}$

8 et *om. F* (*ac.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *δ* | quid ... deum *om. δ* (*exc. A*) | ergo *K*$_2$ *F* (*vl.*) *κ δ* (*exc. G*) *ε P*$_8$ *ζ* | hoc^2 ... deum *om. P K*$_2$ *χ*; *pronuntiat *α Sh*$_1$ 9 sed forte dicitis *δ Sh*$_1$; vel *add. Y* | hoc *om. Y β N* (*ac.*) | dicit] dixit *F* (*ac.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ quis] quid *α*$_1$; qui *P* 10 dicit *δ* (*exc. A*); iudicat *χ ε Zh*$_1$ | hoc deus *tr. δ* (*exc. A*) | multi] nam *ε*$_2$ *Mn*$_3$ | et^1 *om. K*$_2$ *Mc*$_2$ *Sh*$_1$ | sed ... dicunt^3 *om. δ* | et^2 *om. Mc*$_3$ | quid *K* 11 hoc non *tr. K*$_2$ *F κ Sh*$_1$ *edd* | quid *om. K*$_2$ *χ β*; et *γ φ* | qui] quid *K*$_2$ *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ | qui dicunt *om. Mc*$_3$ | fecit *om. δ* 12 me *δ ε*$_2$ *ε Sh*$_1$ (*ac.*); mihi *Mn*$_3$ *ζ* | ista iam *γ*; et ita *δ* | pervenire volunt ad deum *tr. P*$_{11}$ nolunt *C* | pervenire] venire *δ* (*exc. A*); perducere *δ* (*exc. G*) 13 per ... pervenire *om. P δ* (*exc. A*) 14 de compendio nolunt pervenire *δ* | fugere *P*$_{11}$ *ζ* (et venire *add.*) | deum] volunt *add. Zh*$_1$ | placandum] et dicunt *γ β φ Sh*$_1$ *edd* | fatum ... est *iter. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ 15 stellae meae fecerunt *om. δ* | me *X* (*pc.*); mihi *Mn*$_3$ *ζ* | qui *δ*; quae *Sh*$_1$ 16 nonne *praem. δ*; et *add. Mc*$_3$ 17 ornavit *K*$_1$ *X* (*ac.*); nisi *add. δ* | quid] quod *α* (*exc. P*$_{11}$) *Y Sh edd* | volui *Y* videre *F Na*$_1$ *Sh*$_1$; quia *add. δ* | fecit] voluit *δ* 18 peccares *F* | tu^1 *om. K* iustus] es *add. Mc*$_3$ 19 accusationes *K*$_1$ | ipsius *Zh* | illius ...?–21 peccatis] (vocem *praem.*) *iter. ε*$_2$ (*exc. P*$_8$; *mg. Lx*$_2$) 20 non *Sh*$_1$ *Vulg* | malitiae *C Vulg* 21 ad *K*$_2$ (et *pc.*); ad hoc *γ*; ad haec *φ* (*exc. δ*) 22 enim *om. ε*$_2$ *Mn*$_3$ | magni^1 maligni *Mc*$_3$ | defendunt] praetendunt *φ* (*exc. δ*)

numerant sidera et computant stellas et tempora et dicunt quis quando vel peccet vel bene vivat et quando Mars faciat homicidam et Venus adulteram; magni, docti viri et electi videntur in hoc saeculo. Sed quid ait in psalmo? *Ne declines cor meum in verba maligna cum hominibus operantibus iniquitatem, et non combinabo cum electis eorum*. Dicant illi electos et doctos numeratores siderum, dicant illi sapientes eos qui quasi digerunt in digitis fata humana et describunt de stellis mores humanos. Cum libero arbitrio me creavit deus: si peccavi, ego peccavi, ut non solum pronuntiem iniquitatem meam domino, sed adversum me, non adversus eum. *Ego dixi*: *Domine, miserere mei*, clamat aeger ad medicum: *Ego dixi*. Quare *ego*? *dixi* sufficeret; *ego*; *ego* cum emphasi dictum est: 'Ego, ego, non fatum, non fortuna, non diabolus, quia nec ipse coegit, sed ego persuadenti consensi: *Ego dixi, domine, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi*.' Sic et hic statuit et proposuit: DIXI: PRONUNTIABO ADVERSUM ME IN- mi 269

33–37 Ps. 40,5

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

23 et[1]] qui *add. γ β φ (exc. δ) edd* | comportant *Y* | et dicunt *om. χ* **24** quando[1] ... vivat] quam de illis ut et vel peccet *ε*$_2$ | peccent *Mc*$_2$ | vivant *Mc*$_3$ *F (ac.)* | et *om. Mc*$_2$ *Na*$_1$ | Mars] mons *ε*$_2$ *(ac. Lx*$_2$*)*; maris *K* | homicidam ... adulteram *P P*$_{11}$ *κ*; homicidium ... adulterium *cett* **25** adulterum *β* | docti] dici *Mn*$_3$ | viri docti *tr. ζ* | et[2] *om. ε*$_2$ *Mn*$_3$ **26** hoc *om. F (ac.) Mc*$_2$ *Na*$_1$ *κ Sh*$_1$ quid *om. ε*$_2$ **27** maligna *P Mc*$_3$ *C δ Sh*$_1$; malignantia *P*$_{11}$; mala *cett edd* | communicabo *P*$_{11}$ *(ac.) F (pc.) Mc*$_2$ *K γ β φ (exc. f*$_{11}$; convinabo *A*; *pc. Lx*$_2$*) Sh*$_1$ *Vulg edd*; communicabor *α (exc. Mc*$_2$; *ac. F*; convicinabor *Mc*$_3$; *pc. P*$_{11}$*)* **28** electi et docti *Mc*$_3$ *(pc.) Mc*$_2$ *δ (exc. G; pc. A) ζ* | et doctos *om. Sh*$_1$ **29** eos] dico *add. Mc*$_3$ *(sl.) Mc*$_2$ | dixerunt *P*$_{11}$; ordinant *Mc*$_2$ | dictis *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ | facta *P κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ **30** stillis *K*$_2$ *S (ac.)* **32** adversum] *adversus *α (exc. P*$_{11}$*) Sh*$_1$ **33** deum *Mn*$_3$ domino *Y* | mei *om. Mn*$_3$ **34** ego dixi[1] *om. δ* | dixi[2] *iter. P* | sufficeret (sufficere *C*) dixi *γ*; suffecerat *Y* | ego[3] *om. Mn*$_3$; dixi *praem. δ Sh*$_1$; dixi *Mc*$_2$ *ε*$_1$ *edd* | ego[3] ... emphasi *om. F κ ε ε*$_1$ *ζ* | enim quasi *ε*$_2$ *Mn*$_3$ **35** ego[1] *om. K*$_2$ *K N*^{r} *ε*$_1$; sed ego dixi *ζ* | non[1] *om. δ (ac. A)* | factum *K*$_2$ *(ac.) Mc*$_3$ *(ac.) χ (ac. S Y) Ar*$_1$ *(ac.)* | fortunam *F (ac.) Na*$_1$ **36** quia nec ipse] nec ipse enim *P* | cogit *K*$_2$ *χ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *(ac.)*; coepit *P*$_{11}$ | sed] nec *Sh*$_1$ | ego **om. P K*$_2$ *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **37** quia *Mc*$_3$ *φ (exc. δ)* | sic *vl. F*; sed *F* **38** hic] et *add. δ (exc. A)* | et *om. Lx*$_2$ *Mn*$_3$ | praeposuit *ε*$_2$ | *adversus *P Mc*$_3$ *F Na*$_1$ *ō Sh*$_1$ | iniustitiam *P K*$_2$ *Vulg*

IQUITATEM MEAM DOMINO, ET TU DIMISISTI IMPIETATEM CORDIS
40 MEI.

(17.) PRO HAC ORABIT AD TE OMNIS SANCTUS IN TEMPO- ps. 31.6
RE OPPORTUNO. Quo tempore PRO HAC. Pro qua hac? pro impietate. Pro qua? pro ipsa venia peccatorum. PRO HAC ORABIT AD TE OMNIS SANCTUS IN TEMPORE OPPORTUNO. Inde orabit ad
5 te omnis sanctus, quia dimisisti peccata. Nam si non dimitteres peccata, non esset sanctus qui ad te oraret: PRO HAC ORABIT AD TE OMNIS SANCTUS IN TEMPORE OPPORTUNO, quando manifestabitur novum testamentum, quando manifestabitur gratia Christi, quod est tempus opportunum. *Cum autem venit plenitudo*
10 *temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere* – id est ex femina; indiscrete enim vocabant hoc antiqui – *factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret*. Unde redimeret? a diabolo, a per-
ma 181 ditione, a peccatis suis, ab eo cui se vendiderant. *Ut eos qui sub lege erant redimeret*. Sub lege enim erant, quia premebat eos lex,
15 condicio eos premebat, convincendo de reatu, non salvando, et mala prohibebat; sed quia illi vires non habebant per seipsos

17, 9–14 Gal. 4,4*sq.*

PK$_1$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_1$ *Mc*$_1$) *α*$_2$ (*FMc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*SK Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{1/2}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_1$ *f*$_1$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zh*$_1$ *P*$_5$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mu ut*) 17, 1 pro inc. *ε*$_3$ 7 opportuno *des. e*$_3$

39 meam ... impietatem *om. Mn*$_3$ | demisisti *χ* (praemisisti *Y*); remisisti *φ* (*exc. δ*) *edd* | cordis] peccati *w Mn*$_3$ 17, 1 oravit *e*$_2$ *K*$_2$ (*ac.*) *Mc*$_2$ *χ e*$_3$ | in ... 5 sanctus *om. K* 2 pro qua^1 *om. S*; et *praem. P*$_5$; qua pro *tr. PK*$_1$ *δ* (*tr. G*) hac^2 *om. α*$_1$ (*ac. Mc*$_1$) | pro^3] qua *add. P*$_5$ *FNa*$_2$ *S δ Sh*$_1$; qua pro *add. PK*$_1$ 3 pro qua *om. Zh*$_1$ | adorabit *ε* (*pc. N*) *P*$_5$ 4 in ... sanctus *om. χ γ δ* (*exc. G; ac. A*) | oravit *e*$_1$ *K*$_1$ *Mc*$_1$ *δ*; adorabit *ε* (*pc. Zh*$_1$); adoravit *e*$_3$ | ad te^2 *om. e*$_3$ 5 sanctus] in tempore opportuno *add. P* | demisisti *ε*$_1$ (*ac. Lx*$_1$) 6 esset *K* quia de te *K* | oraret ad te *tr. δ*; adoraret *P*$_{1/5}$ *Mn*$_3$ | hoc *Sh*$_1$ | oravit *K*$_1$ *Mc*$_1$ *e*$_3$ 8 testamentum novum *tr. δ* | novum ... Christi] gloria Christi ... novum testamentum *Mc*$_1$ 9 quod] hoc *δ* | venerit *Mc*$_1$ 10 deus *om. S K Zh*$_1$ (*ac.*) 11 vocabantur *δ* (*ac. A*); vocabat *K* 13 vendiderat *Mc*$_1$ (*ac.*) *g N* (*pc.*) *Zh*$_1$; vendiderunt *Mn*$_3$ 14 enim *om. Mc*$_1$ 15 condicio eos premebat *om. δ* (*exc. A*) *w* | eos *om. ε*$_2$ *Mn*$_3$ | salvandum *ε*$_2$ | et] quidem *add. Y P*$_5$ *edd* 16 malo *δ*; male *K*$_2$; malum *FMc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | prohibebant *N*

iustificandi se, exclamandum erat ad illum, quomodo clamabat qui captivus ducebatur sub lege peccati: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Erant homines sub lege, non in lege illa quae est in mente, sed illa de reatu convincente. Demonstravit enim peccatum lex: Ipsa fixit spinam, ipsa fecit cor compungi; ipsa admonuit ut reum se quisque cognosceret et pro venia clamaret ad deum. PRO HAC ORABIT AD TE OMNIS SANCTUS IN TEMPORE OPPORTUNO. Ergo dicebam de tempore opportuno: *Cum venit plenitudo temporis, misit deus filium suum.* Item dicit apostolus: *Tempore acceptabili exaudivi te et in die salutis adiuvi te.* Et quia de omnibus Christianis praedictum erat a propheta, subiecit apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* PRO HAC ORABIT AD TE OMNIS SANCTUS IN TEMPORE OPPORTUNO. cc 238

(18.) VERUMTAMEN IN DILUVIO AQUARUM MULTARUM AD EUM NON APPROPINQUABUNT. AD EUM. Ad quem? ad deum. Solet enim personam mutare, quomodo est: *Domini est sa-*

---

18 *cf.* Rom. 7,23 **18sq.** Rom. 7,24 **19sq.** *cf.* Rom. 7,23 **25** Gal. 4,4 **26–28** 2 Cor. 6,2 **18, 3sq.** Ps. 3,9

$P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2 f_{11})\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

17 iustificandi se *om. Y*; iudicandi se *S K* | et (sed K_2) clamandum $P\,K_2\,\alpha_1\,Mc_2\,\chi\,\gamma\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* P_8); clamandum $\beta\,\delta\,\zeta$ | clamabit $\delta\,Lx_2$; clamavit $K_2\,F\,Mc_2\,Na_1$ **18** quia δ (*exc. A*); quibus $\varepsilon_2\,\varepsilon$ (*ac. X*) | captus κ (*exc.* C) $\varepsilon\,\varepsilon_1$; aptibus ε_2 | ego] ergo *add.* Mn_3 **19** liberavit $Mc_3\,Mc_2$ (*ac.*) $Na_1\,\chi$ | huius *om.* Mc_3 | homines *iter.* χ (*ac. S*); omnes *praem. S* (*pc.*) $\gamma\,\beta\,\varepsilon\,\varepsilon_1\,\zeta\,edd$ **20** illa lege *tr.* Sh_1 | illa[1] *tr. ante* non P_{11}; iam *praem.* $\gamma\,\beta\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* f_{11}) $Mn_3\,\zeta\,edd$ | quae ... sed α (*exc.* P_{11}; sed *om.* $Mc_3\,Mc_2$) $\delta\,Sh_1$; deprimenti *K*; deprimente *cett edd* | illa[2] *om.* Mc_2; illam Mc_3 | de reatu **om.* $P\,K_2\,Mc_3$ (*ac.*) χ; cur quia P_{11} | convincentem K_2; convincenti *K* | et demonstrante (enim *om.*) Mc_3 (*pc.*) Mc_2 **21** ipsa[1]] illa $\gamma\,\beta\,\phi$ (*exc.* δ) *edd* | ipsa[2]] illa *edd* | (cor *om.*) circumpungi *P* **22** rerum *K* | agnosceret *P* **23** dominum $K\,Ro_{11}\,\varepsilon_2\,Mn_3$ | oravit $K_2\,Mc_3\,\chi$ **24** ergo ... opportuno *om.* $\chi\,\varepsilon_2\,Mn_3$ | dicebant *P* **26** acceptabile K_2 (*ac.*) $K\,\delta$ (*ac.*); (et *add.* $Zh_1\,edd$) placito *add.* $\varepsilon_\omega\,edd$ **27** quia] hoc *add. edd* | omnibus] nobis β | *prophetatum erat (a propheta *om.*) α (*exc.* P_{11}) $\delta\,Sh_1$ **29** ac *K* | oravit $K_2\,Mc_3\,S\,K\,\varepsilon_2$ (*ac.* Lx_2) ε (*ac. X*) **18, 1** diluvium K_2 **2** approximabunt $K\,Y\,\beta\,w\,Mn_3\,Vulg\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ ad eum[2] *om.* $Mc_2\,Na_1\,\delta\,f_{11}$ (*ac.*) w | ad deum ad quem *tr.* δ **3** eum Mn_3 persona mutari $w\,\varepsilon\,\zeta$ | est[1] *om.* δ | domini ... dixit *om.* Mc_3 | est[2]] es *P*

lus et super populum tuum benedictio tua. Non dixit: 'Domini est salus et super populum eius benedictio eius', aut: 'Domine, tua est salus et super populum tuum benedictio tua', sed cum inciperet: *Domini est salus*, non ad illum, sed de illo dicens, ibi conversus est ad illum et ait: *Et super populum tuum benedictio tua*. Sic et hic cum audis primo AD TE, deinde AD EUM, ne putes alium esse. PRO HAC ORABIT AD TE OMNIS SANCTUS IN TEMPORE OPPORTUNO. VERUMTAMEN IN DILUVIO AQUARUM MULTARUM AD EUM NON APPROPINQUABUNT. Quid est: IN DILUVIO AQUARUM MULTARUM? Qui natant in diluvio aquarum multarum, non appropinquant ad deum. Quid est diluvium aquarum multarum? multiplicitas variarum doctrinarum. Intendite, fratres: Multae
mi 270 aquae sunt variae doctrinae. Dei una est, non sunt multae aquae, sed una aqua sive sacramenti baptismi sive doctrinae salutaris. De ipsa doctrina qua irrigamur per spiritum sanctum dicitur: *Bibe aquam de tuis vasis et de puteorum tuorum fontibus*. Ad istos fontes non accedunt impii, sed credentes in eum qui iustificat im-

18sq. Prov. 5,15 20sq. *cf.* Rom. 4,5

P K_2 α (α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (*F* Mc_2 Na_1)) κ (χ (*S K Y*) γ (*C* Ar_1) β (*R* Ro_{11} F_5)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (Lx_2 f_{11}) ε (*N X*) ε_1 (Zh_1 P_8)) Mn_3 ζ) Sh_1 *edd* (*lo ma mi cc*) **18, 11** diluvio *des.* Ar_1

4 non ... eius^2 *om.* δ (*exc. A*) Mn_3 | domini est] dominus δ (*exc. G*) 5 super *om.* ε_2 (*ac.* Lx_2) | eius^1] tuum χ | aut] ut P_{11} Mn_3 | aut ... tua^2 *om.* δ (*exc. A*) Zh_1 6 coeperit $\gamma\beta$; inceperit *S*; inciperit *K* 7 ad illum sed *iter.* β | illam *K* dicit $K_2\chi$ (dicet *S*) γ 8 est] es K_2 | et ad illum *tr.* *F* Na_1 Sh_1 | et^2 *om.* δ 9 cum] ait *add.* *S K* | deum Ar_1 ε_2 Zh_1; dominum Mn_3 | non *P* | putas *K* 10 ac *K* | oravit *P* K_2 Mc_3 *S K* ε_2 (*ac.* Lx_2) ε (*ac. X*) 11 multarum *om.* ε_2 12 appropinquabunt *P* K_2 *S* γ (*ac.*) Ro_{11} δ Sh_1; approximabant P_{11}; approximabunt *cett Vulg edd*; ad deum *add.* ε_2 | quid est] quis est ε_2; quidem *S*; qui ad eum sunt Mn_3 13 multarum^1 *om.* K_2; quia *add.* *F* Mc_2 Na_1 | non ... multarum *om.* Zh_1 | appropinquabunt *P* γ δ (*exc. A*) 14 quid] quod *P* K_2 α (*exc.* P_{11}) χ (quo *S*); hoc δ | diluvio Mc_3 *F* (*ac.*) *Y* 15 multiplicatas K_2 (*ac.*) *K* Lx_2 (*ac.*) variarum] varietates δ 16 variae ... sed *om.* *P* | doctrina *y* *edd* (*alt.*) aquae multae *tr.* F_5 Zh_1 17 sacramentum *F* Na_1 | de] sed κ ε (*praem. X*) ε_1 (*praem.*) 18 quia Mc_3 | qua irrigamur per] quia inrigatur Mc_3 | dicitur] datur *Y*; enim *add.* δ 19 vasibus ε_ω (*exc.* Zh_1) Mn_3 | et *om.* Mc_3 | ipsos Lx_2 20 reddentes *K*

pium iam iustificati accedunt. Aliae aquae multae doctrinae, inquinant animas hominum, quod paulo ante dicebam. Alia doctrina est: 'Fatum mihi fecit', alia doctrina: 'Casus mihi fecit, fortuna fecit; casibus reguntur homines, nulla providentia aliquid geritur'; et ipsa doctrina est. Alius dixit: 'Est gens contraria tenebrarum, quae rebellavit adversus deum; ipsa facit peccare homines.' In hoc diluvio aquarum multarum ad deum non appropinquabunt. Quae est illa aqua vera, quae manat de intimo fonte purae venae veritatis? quae illa aqua est, fratres, nisi quae docet confiteri domino? quae est illa aqua nisi quae docet hanc vocem: DIXI: PRONUNTIABO ADVERSUM ME DELICTUM MEUM DOMINO, *ego dixi*: *Domine*, *miserere mei*, *sana animam meam*, *quoniam peccavi tibi*? Haec aqua confessionis peccatorum, haec aqua humiliationis cordis, haec aqua viae salutaris abicientis se, nihil de se praesumentis, nihil suae potentiae superbe tribuentis, haec aqua in nullis alienigenarum libris est, non in Epicureis, non in Stoicis, non in Manichaeis, non in Platonicis. Ubicumque etiam inveniuntur

cc 239 ma 182

22 paulo ante] *cf.* 16,11*sq.* **29sq.** *cf.* Ps. 91,2 **31–33** Ps. 40,5

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **36** Stoicis *des.* *f*$_{11}$

21 iam iustificat iam *P*$_{11}$ | multae *iter.* *α*$_1$*Mc*$_2$ (*post* doctrinae) *edd*; et multae *add.* *δ Sh*$_1$ **22** qui *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | dicebat *δ*; dicebant *α* (*exc.* *P*$_{11}$; *ac.* *F*; *pc.* *Mc*$_3$) **23** *est *om.* *α* (*exc.* *P*$_{11}$) *δ Zh*$_1$ | mihi[1] *om.* *κ* | doctrina *om.* *δ* **24** si casibus *edd* **25** alias *Mc*$_2$ | dicit *δ Sh*$_1$ | tenebrarum contraria (tenebrarum *add.* *ε*$_2$) *tr.* *φ* (*exc.* *δ*) **26** rebellat *Mn*$_3$; revelavit *K*$_2$ (*ac.*) *K ε*$_2$ (*ac.* *Lx*$_2$) | ipsam *F* (*ac.*) *Na*$_1$ (*ac.*) | *fecit *P Mc*$_3$ *K Y δ X* (*ac.*) **27** dubio *K* | eum *Mn*$_3$ | approximabunt *Mc*$_2$ *K Y* **28** illa *om.* *Mc*$_3$ *δ* (*exc.* *A*) | aqua] illa *add.* *φ edd*; in illa *add.* *Mc*$_3$ | vera aqua *tr.* *γ* | vere *ε* (*ac.* *X*) | emanat *P* | intima *δ* (*ac.* *G*) **29** venae *om.* *Y Lx*$_2$ (*pc.*); vere *add.* *Mn*$_3$ | quae[1] ... domino *om.* *δ* (*ac.* *A*) | est illa aqua *tr.* *Mn*$_3$ | quae[2]] quo *f*$_{11}$ *w* **30** domino] quae est (*om.* *K*$_2$ *α*$_1$ *χ*) illa aqua nisi quae dicit (docet *K*$_2$ *δ ε Zh*$_1$ *edd*) bonum est (bonum est *om.* *F* (*ac.*) *Na*$_1$) confiteri domino *add.* *K*$_2$ *α κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *edd* | hac *S* **31** *adversus *P α*$_1$ *δ Vulg* iniustitiam meam *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *edd* | domine *Mc*$_3$ *Y γ* | ego] et *praem.* *P*$_{11}$ *F* (*pc.*) *ζ edd* **32** me *Mc*$_3$ | meam *om.* *K* | quia *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *ζ* **33** haec[1] ... peccatorum *om.* *N* | humiliationis] confessionis *ζ* **34** haec ... tribuentis *om.* *Mc*$_3$ | via *ζ*; vice *K*; vitae *edd* **35** nihil] de *add.* *γ* | superbiae *K γ*; superbi *F* (*ac.*) *Na*$_1$; superbiaeque *Zh*$_1$ | tribuentis] est *add.* *ζ* **36** alienarum *Mc*$_2$ | in[2] *om.* *S K* **37** inveniuntur etiam *tr.* *Mc*$_2$

optima praecepta morum et disciplinae, humilitas tamen ista non invenitur. Via humilitatis huius aliunde manat: a Christo venit. Haec via ab illo est, qui cum esset altus, humilis venit. Quid enim aliud docuit humiliando se, factus oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis? quid aliud docuit solvendo quod non debebat, ut nos a debito liberaret? quid aliud docuit baptizatus qui peccatum non habebat, crucifixus qui reatum non habebat, quid aliud docuit nisi hanc humilitatem? Non immerito ait: *Ego sum via, veritas et vita*. In hac ergo humilitate propinquatur ad deum, quia *prope est dominus his qui obtriverunt cor*. IN DILUVIO autem AQUARUM MULTARUM extollentium se adversus deum et docentium superbas impietates AD EUM NON APPROPINQUABUNT.

(19.) Tu autem quid, qui etiam iustificatus, es inter medias illas aquas? Undique, fratres mei, etiam cum confitemur peccata, perstrepunt circa nos aquae illae diluvii. Non sumus in ipso diluvio, sed circumdamur ipso diluvio. Premunt nos, sed non opprimunt, urgent nos, sed non demergunt. Quid ergo tu facies,

41sq. *cf.* Phil. 2,8 45sq. Ioh. 14,6 47 Ps. 33,19

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

38 humilitatis *P*$_{11}$ (*ac.*) *Mc*$_2$ *κ ε*$_{\omega}$ (*exc. Lx*$_2$) | tamen humilitas *tr. ζ* | in ista *κ*; isti *K*$_2$; iis *β* 39 inveniuntur *K*$_2$ *K Y ε*$_2$ (*ac.*) | viae *K* | aliunde] non *add. ζ* 40 haec via *om. δ* | venit humilis *tr. δ* 41 docuit aliud *tr. P* | factus] est *add. F* 42 acuit *Mc*$_3$ | debebat] nisi *add. P* 44 habebat] fecit *add* | qui reatum] quaeramus *S K*; quare animam *P*$_{11}$ 46 via] et *add. K*$_2$ *P*$_{11}$ (et vita *om.*) *κ ε*$_{\omega}$ *ζ Sh*$_1$ *edd* | hanc ... humilitatem *S* (*ac.*) *K*; *c*$_1$ *c* | propinquarum *K* dominum *Mn*$_3$ 47 triberunt *P* (tribuerunt *ac.*) | autem *om. Mc*$_3$ (*ac.*) *Na*$_1$ *δ* 48 adversum *K*$_2$ *χ γ* | docentes *δ* 49 superbias *S K* | impietatis *S* | deum *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ *edd* | appropinquabant *K Y* 19, 1 qui] quid *α*$_1$ *K ε*$_2$ | iam *F* (*pc.*) *β P*$_8$ (*pc.*) | inter medias illas aquas es *tr. P* 2 aquas illas es *K*$_2$ *κ*; es *add. Mc*$_3$ *edd* etiam *om. β* | cum *om. χ γ* 3 strepunt *Mc*$_2$ | perstrepuntur canos *K* | illae aquae *tr. Mc*$_2$ | simus *Zh*$_1$; solum sumus *ε*$_2$ | ipso] illo *Y Zh*$_1$ *Mn*$_3$ *ζ* 4 diluvio^1] diluvii *Mc*$_3$ | sed^1 ... diluvio *om. δ* | circumdamur ipso diluvio *om. Mn*$_3$ | premunt *F Na*$_1$ *Sh*$_1$ | diluvio^2] diluvii *K* 5 nos *om. δ* | demergunt *δ*: dimergunt *K*$_2$ *ε*$_2$ (*ac.*) *X* (*ac.*) *P*$_8$ | tu facis *δ*; hic faciat *ζ*

quia in medio diluvio es ambulans in hoc saeculo? Non enim non audit tales doctores, non audit tales superbos aut non ex eorum verbis cotidianas patitur in corde persecutiones? Quid ergo dicat iste iam iustificatus et praesumens de deo, quia circumdatur mi 271
ps. 31,7 diluvio isto? TU MIHI ES REFUGIUM A PRESSURA QUAE CIRCUMDEDIT ME. Refugiunt illi vel ad deos suos vel ad daemones suos vel ad vires suas vel ad defensionem peccatorum suorum; mihi in isto diluvio non est refugium nisi tu, a pressura quae circumdedit me.

(20.) EXSULTATIO MEA, REDIME ME. Si iam exsultas, quid vis redimi? EXSULTATIO MEA, REDIME ME. Audio vocem gaudii: EXSULTATIO MEA; audio gemitum: REDIME ME. Gaudes et gemis. 'Ita' inquit 'et gaudeo et gemo: gaudeo in spe, gemo adhuc in re.' cc 240
EXSULTATIO MEA, REDIME ME. *Spe gaudentes* ait. Ergo recte: EXSULTATIO MEA. Unde REDIME ME? sequitur: *In tribulatione patientes*. EXSULTATIO MEA, REDIME ME. Iam iustificatus erat et apostolus, et quid ait? *Non solum* inquit, *sed etiam nos ipsi primitias habentes spiritus et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus* – unde RED-

---

20, 5–7 Rom. 12,12 8–16 Rom. 8,23–25

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

6 qui $\delta Mn_3 Sh_1$ | medio *om.* Y | diluvii F | est ζ | ambularis S; ambulabis K_2; ambulant P_{11} | non¹] num *edd* | non² *om.* $P P_{11} \beta$ (*ac.*) δMn_3 7 non audit *om.* $Mc_2 Na_1 \delta$ | tales² *om.* δ (*exc. A*) | superbus $S K$ (*ac.*) | verbis eorum *tr.* $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ *edd* 8 cotidianis δ | corde suo $\gamma \beta \phi Sh_1$ *edd* 9 iam iste *tr.* P | et *om.* K_2 praesumptus δ | qui *edd* | circumdatus γ 10 a diluvio δ | refugium] et *add.* Y | qua S 11 refugium α_1; refugiant *edd* | a (*bis*) ε (*ac.* X) 12 vel¹ ... suas *om.* K | defensione δ (*ac. A*) 20, 1 exsultatio ... me *om.* δ (*exc. G*); a circumdantibus me *add. Vulg* | si *om.* $Mc_3 \delta$ 2 redemi K | audi $\alpha_1 \phi$ (audivi $Zh_1 Mn_3$) Sh_1 3 mea] est *add.* ζ | audi $Mc_3 \delta P_8 \zeta Sh_1$ | me *om.* $S K \gamma$ | gaudis S gaudes ... 6 me *om.* δ (*exc. A*) | gemes $K_2 Mc_3$ 4 gaudeo²] gaudio K | gemo²] gaudeo ε_2 5 ait] apostolus *add.* ζ *edd* | recte *om.* $F Na_1$ 6 mea] redime me *add.* $\gamma \beta \varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ *edd* | redemit Mc_2 7 erat] inquit *add.* β | et *om.* P_{11} | apostolus] inquit *add.* γ 8 et quid] inquit F (*ac.*) $Na_1 \chi$ (qui Y) 9 spiritus habentes *tr.* $P \delta$ (*exc. A; pc. G*) ζSh_1 *Vulg* | spiritus *om.* δ (*ac. G*) | unde ... ingemiscimus *om.* δ (*exc. A*) X (*ac.*)

IME ME – *et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemptionem corporis nostri.* Ecce ergo unde REDIME ME: quia adhuc exspectamus in nobis gementes redemptionem corporis nostri. Unde ergo EXSULTATIO MEA? Ibi sequitur idem apostolus et dicit: *Spe enim salvi facti sumus; spes autem quae videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.* Si speras, gaudes; si per patientiam exspectas, adhuc gemis; non enim opus est patientia, ubi nihil mali perpeteris. Tolerantia quae dicitur, patientia quae dicitur, sustinentia quae dicitur, longanimitas quae dicitur, non est nisi in malis, ubi premeris, ubi angustia est. Ergo si per patientiam exspectamus adhuc dicimus: REDIME ME A PRESSURA QUAE CIRCUMDEDIT ME; quia vero spe salvi facti sumus, simul utrumque dicimus: EXSULTATIO MEA, REDIME ME.

ma 183 (21.) Respondetur: INTELLECTUM DABO TIBI. Ipse est psalmus intellegentiae. INTELLECTUM DABO TIBI ET STATUAM TE IN VIA HAC QUA INGREDIERIS. Quid est: STATUAM TE? non ut haereas ibi, sed ut ab ea non aberres. Dabo intellectum, ut cognoscas te semper et semper gaudeas ad deum in spe, donec ad il- ps. 31,8

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε₆ (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

10 me *om.* $K_2 \alpha_1 Mc_2 \delta$ (*exc.* G) | et $P K_2 \alpha$; quia *cett edd* | et ... ingemiscimus *om.* χ | nobis $F Na_1 Sh_1$; nobismet ζ 11 redemptionis K | ecce ... 13 nostri *om.* K, δ (*exc.* G; *ac.* A) Zh, ζ | ego F 12 quid Mc_3 | gemis S; ingementes δ (*ac.* G); ingemiscentes δ (*exc.* A; *pc.* G) ε (*exc.* Zh_1) Mn_3 *edd* | redemptio Zh_1 13 idem] id est K 14 et *om.* $Mc_3 \beta$ | autem] enim $F Mc_2 Na_1 \gamma$ | qui S 15 vidit S | quis] quic Mc_3 | quid] et *add.* $F Na_1$ | si autem *om.* K; si enim Mc_3 w 16 patientia (*bis*) P | gaudis S 17 non] nunc Y | patientiam Mc_3 18 ibi χ | perpetieris K_2 (*pc.*) $\chi \gamma \varepsilon_6$ (*exc.* Lx_2; *ac.* X) 19 longanimitas ... sustinentia *tr.* $Mc_2 Na_1 Sh_1$ | *quae dicitur³ *om.* $\alpha Y \delta \varepsilon_1$ 20 ubi² *om.* γ; ibi $Y \beta \varepsilon_6 Mn_3 \zeta$ *edd* 21 patientia P 22 spe vero *tr.* δ (*exc.* A) 21,1 respondetur *om.* F | intellectum ...²-intellegentiae *om.* δ (*exc.* A) | tibi dabo *tr.* $P_{11} Mc_3 \gamma \beta Mn_3 \zeta$ *Vulg* | ipsi S 2 tibi dabo *tr.* P | $Mn_3 \zeta$ *Vulg* | instruam $K_1 K^a$ *Vulg* $\Psi^{1.2}$ 3 quam $Mc \chi \gamma$ (*pc.*) | ingrederis P ; ingradieris Sh ; egredieris κ (*exc.* C); gradieris $\gamma \phi$ *Vulg* | te *om.* N; in via hac qua gradieris (ingredieris *edd*; quid est statuam te *add.* ε_2) *add.* $\gamma \beta \varepsilon_6 Mn_3 \zeta$ *edd* 4 tibi Mc_2 | eo γ | erres $P \delta$ Sh_1 | agnoscat Mc_3 5 ad[1]] in P | ad deum in spe *tr.* $\varepsilon_6 Mn_3 \zeta$ *edd* | in *sl.* P

lam patriam pervenias, ubi iam non spes, sed res erit. OFFIRMABO SUPER TE OCULOS MEOS. Non a te auferam oculos meos, quia et tu non auferes ab eo oculos tuos. Iam iustificatus, iam post remissionem peccatorum leva oculos ad deum. Putruerat enim cor tuum cum esset in terra. Non gratis audis: 'Sursum cor', ne putreat. Ergo et tu iam leva oculos tuos semper in deum, ut offirmet super te oculos suos. Sed quid times, ne cum habes oculos ad deum offendas, ne non respicias ante te et forte incurras in laqueum? Noli timere: Ibi enim sunt oculi ipsius, quos offirmat super te. *Nolite* inquit *solliciti esse*; et apostolus Petrus: *Omnem sollicitudinem vestram super illum mittite, quia illi cura est de vobis*. Ergo OFFIRMABO SUPER TE OCULOS MEOS. Tu ergo oculos tuos in illum erige, et non timebis, ut dixi, ne in laqueum incurras. Audi alium psalmum: *Oculi mei semper ad dominum*. Et quasi diceretur illi: 'Quid agis de pedibus tuis? non ante te attendis?', *quoniam ipse* inquit *evellet de laqueo pedes meos*. OFFIRMABO SUPER TE OCULOS MEOS.

cc 241
mi 272

21, 15 Matth. 6,31 **16sq.** 1 Petr. 5,7 **18** ut ... dixi] *cf.* 13*sq.* **19–21** Ps. 24,15

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **21, 21** evellet *inc. Ar*$_1$

---

6 patriam *om. Mc*$_3$ | iam *tr. post* non *γ*; *tr. post* sed *δ* | non] est *add. K*$_2$ | spe *F ε*$_2$ (*ac.*) | firmabo *K*$_2$ *κ w Vulg Ψ*$_{αβκ}$ **7** ad *K ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) **8** quia *om. ζ* quia ... tuos *om. Mn*$_3$ | auferes *tr. post* eo *δ*; auferis *S X* (*pc.*); aufers *β*; auferas *Mc*$_3$ *F* (*ac.*) *ε*$_2$ *ε* (*ac. X*) *ζ* | a me *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Y β P*$_8$ *Sh*$_1$ *edd* **9** oculos] tuos *add. P γ β φ Sh*$_1$ *edd* | putruit *K*; putrum erat *K*$_2$ **10** enim *om. Mc*$_3$ | tuum *om. K*$_2$ non gratis] cum haec *ζ* | sursum] erige *add. ζ* **11** iam leva *om. Mc*$_3$; *leva iam *tr. P P*$_{11}$ *ε*$_\omega$ (*pc. N*) *Mn*$_3$ *edd* | oculus tuus *K* | tuos *om. K*$_2$ *α Sh*$_1$ | in] ad *K*$_2$ *δ Zh*$_1$ (*ac.*) **12** ut] et *χ*; ipse *add. δ* | offirmet *δ* (*tr. post* te); affirmet *P α ε*$_2$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$; firmet *cett edd* | te] ille *add. K*$_2$ *α*$_1$ *Mc*$_2$ *ε*$_\omega$ *w Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ | qui *K N* (*ac.*) *P*$_8$ (*ac.*) habeas *Mn*$_3$ **13** oculus *K*$_1$ | forte incurras] incidas *δ* **14** enim *om. δ* | quod *ε* (*ac. X*) | offirmas *δ*; firmat *K*$_2$ *κ w* **15** esse *om. P*$_{11}$ **17** ergo[1]] ait *praem. δ Sh*$_1$ (*add.*) | firmabo *K*$_2$ *κ Vulg Ψ*$_{αβκ}$ | ergo[2]] vero *κ*; autem *δ Sh*$_1$ **18** in illum oculos tuos *tr. ζ* | tuos *om. δ* (*exc. A*) | eum *δ* | dirige *χ ζ* | times *α*$_1$ *δ ε*$_2$ *Mn*$_3$ (*ac.*) **19** et ... illi] ne diceretur illi quidem *δ* **20** tuis *om. δ* | non] cum *praem. γ β φ Sh*$_1$ *edd* | te *om. Mc*$_3$ **21** inquit] dixit (*tr. ante* quoniam) *δ Sh*$_1$ vellit *K*$_2$ (evellit *pc.*) | firmabo *K*$_2$ *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *Vulg Ψ*$_{αβκ}$

(22.) Promisit huic et intellectum et protectionem suam; convertit se ad superbos defendentes peccata sua et ostendit nobis quid sit intellectus: NOLITE ESSE SICUT EQUUS ET MULUS, QUIBUS NON EST INTELLECTUS. Equus et mulus erecta cervice sunt. Non sunt equus et mulus sicut ille bos qui agnovit possessorem suum et asinus praesepe domini sui. NOLITE ESSE SICUT EQUUS ET MULUS, QUIBUS NON EST INTELLECTUS. Quid enim patiuntur tales? IN FRENO ET CAMO MAXILLAS EORUM CONSTRINGE, QUI NON APPROPINQUANT AD TE. Equus et mulus vis esse, vis non habere sessorem? Constringetur os tuum et maxillae tuae in freno et camo; ipsum os tuum constringetur, quo iactas merita tua et taces peccata tua. MAXILLAS EORUM CONSTRINGE, QUI NON APPROPINQUANT AD TE humiliando se. ps. 31,9

(23.) MULTA FLAGELLA PECCATORUM. Non est mirum si adhibito freno sequuntur flagella. Indomitum enim animal esse cupiebat: domatur freno et flagello; atque utinam perdometur! ps. 31,10

22, 5sq. *cf.* Is. 1,3

$P K_2 \alpha (\alpha_1 (P_{11} Mc_3) \alpha_2 (F Mc_2 Na_1)) \kappa (\chi (S K Y) \gamma (C Ar_1) \beta (R Ro_{11} F_5)) \phi (\delta (A G) \varepsilon_\omega (\varepsilon_2 (Lx_2) \varepsilon (N X) \varepsilon_1 (Zh_1 P_8)) Mn_3 \zeta) Sh_1 edd (lo ma mi cc)$

22, 1 promisit] postquam *praem.* ζSh_1; et *add.* $\kappa \varepsilon Zh$ | post hunc Mn_3; pro huic ε_2 | et[1] *om.* $P F Mc_2 Na_1 F_5 w Zh_1 Sh_1$ | intellectu ε_2 2 converti K 3 fieri ζ, $F Mc_2 Na_1$ a Sh_1 *Vulg* Ψ_{mu} | in quibus ζ, $P K Mc_3 \delta \Psi_{mu}$ 4 equus et mulus *om.* Y | equus ... sicut] sunt Mn_3 | equus ... 7 intellectus *om.* K | recta F (ac.) Mc_3 (*tr. post* cervice) Na_1 (*tr. post* cervice) | cervice erecta *tr.* Sh_1 | sunt cervice *tr.* F 5 sunt] est Zh_1 | equus et mulus *om.* δw | sessorem δ (ac. A) 7 quibus ... intellectus *om.* Mn_3 8 camo et freno *tr.* $\delta w \zeta Sh_1$ *Vulg* | confringe $P \delta$; *constringes α (ext. P_{11}) $\varepsilon_2 Mn_3 \zeta Sh_1$ 9 equus K | non vis *tr.* $F Mc_2 Na_1 Sh_1$ 10 habes χ (a Y) | possessorem C (ac.) $\varepsilon_1 \varepsilon Mn_3$; sessore Y | constringitur β; constringes $P K_2$ | constringetur os tuum *om.* Zh_1 | constringetur ... tuum] in freno et camo maxillae tuae et os tuum constringetur et δ | frenent P_{11} | camo et freno *tr.* Sh_1 11 confringetur $K_2 P_{11} S \gamma$ (ac. Ar_1) δ (confringatur ac. G) $w \varepsilon P_8$; confringitur P | qui ε_2 | tua *om.* ζ 12 eorum] in camo *add.* ζ | *constringes $\alpha \varepsilon_2 Mn_3 \zeta Sh_1$; confringes δ; confringe P quia Mc_2 Na_1 13 opprimam $P K \zeta$ *Vulg* Ψ_{mu} 23, 1 multis K | peccatoris *Vulg add.* 2 sequantur δ | animalia se S 3 domatur Mc_3; domitus Zh_1 *flagellis $\alpha_1 \zeta$; flagella K

Verendum est enim ne nimium resistendo deo domitori relinqui mereatur et ire in vagam suam licentiam, ut dicatur de illo: *Prodiet tamquam ex adipe iniquitas eorum*, sicut de illis, quibus modo sunt impunita peccata. Ergo cum flagellatur, corrigatur, dometur. Quia et iste sic se dixit edomitum, equum et mulum se dixerat: QUONIAM TACUI. Sed unde domitus est? flagellis. CONVERSUS SUM IN AERUMNA, DUM CONFIGERETUR SPINA. Sive flagella dicas sive stimulos dicas, domat deus iumentum cui insidat, quia iumento expedit ut insidatur. Non enim defatigatus deus ambulando pedibus insedit iumento. Aut vero non plenum mysterii est, quod asellus adductus domino, populus mitis et mansuetus, portans bene dominum, et tendit in Ierusalem. *Diriget enim mites in iudicio*, sicut dicit alius psalmus, *docebit mansuetos vias suas*. Quos mansuetos? non erigentes cervices adversus domitorem suum,

23,5sq. Ps. 72,7 **13sq.** *cf.* Matth. 21,7 **15sq.** Ps. 24,9

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

4 deo e_2 α (*exc.* P_{11}) δ (*sl.* G) ε_2 Sh_1; *om. cett *edd* | domitori (e_2)] dominatori *F* Na_1 ε_2 (domitari *ac.*) Sh_1 (*vl.*); domitorum P_{11} ζ; domitus χ (indomitus *Y*); indomitum γ β ε_ω (*exc.* Lx_2) Mn_3 *edd*; indomitum (se *add.* ζ) *add.* ζ Sh_1 **5** mereamur *C* | suam vagam *tr. C* (*ir.*) ε_ω Mn_3 ζ *edd* | licentiam suam *tr.* e_2 α_1 δ prodiit *F* (*pc.*) *Y*; providet *K* **6** quasi *P* α (*exc.* P_{11}) *C* δ Sh_1 *Vulg* | simul γ (*ac.* C) β **7** inpunite *K*; imposita α_1 δ **8** et[1] *om. C* β | ille α (*exc.* P_{11}) δ | dixit *om.* δ; dicebat Mn_3 | et domitum *K* ε_2 (*ac.*) *N* Zh_1 **9** tacuit *Y* β P_8 ζ *edd* domatus γ (*ac.* C) Zh_1 (*ac.*) | flagellis] et dixit *add.* δ **10** sum] est Mn_3; inquit *add. edd* | aerumnam *P S K edd*; mea *add. F C* (*sl.*) δ (*exc.* G; *ac.* A) ζ *Vulg* *cum *P* K_2 P_{11} χ δ | infigeretur *P* α_1 χ; infringitur K_2; confringeretur δ (*ac.* G); configitur β ζ Sh_1 | spinam *P* **11** sive *om.* ζ | stimulus Mc_3 *S K* | insideat Zh_1 Mn_3; insedeat K_2; insedet *K*; insidet P_{11} *F* (*pc.*) *C* (*ac.*) *edd* | expedit iumento *tr.* δ **12** insidat *P* κ (*pc. C*; insedet *K*); insedeat K_2; insideatur P_{11} *F* (*pc.*) Zh_1 (*pc.*) Mn_3 *edd* | fatigatus χ (fatigatur *Y*); defatigatur ε_2 Mn_3 | deus defatigatus *tr. P* **13** sedit ζ; insidit Mc_2 Na_1 ε_2 (*pc.*) *X* (*pc.*); insedet *K*; insidet *P* κ (insedet *K*) Zh_1 *edd* | in iumento K_2 *F* χ γ (*ac.* C) | at ζ | pleni ε_2 **14** adductus] est *add.* β ζ Sh_1 *edd* | domino *om.* κ; id est Mn_3 | bene portans *tr. P* **15** deum δ; asellus est *add.* ζ Sh_1 | *et *om.* δ *X* (*pc.*) | in[1] *om.* α (*exc.* P_{11}) | dirigit *F* χ Mn_3; dirigetur ε_2 (dirigentur *pc.*) **16** mansuetus *K*; mites Sh_1 *Vulg* **17** mansuetus *S* cervicem K_2 κ δ *edd* | adversum χ β | dominatorem Mc_3 *F* Na_1 δ ε_ω (*exc.* Lx_2; *ac.* *X*) Sh_1 (*vl.*)

perpetientes flagella et frenum, postea sic domiti, ut sine flagello ambulent et sine freno et camo viam teneant. Si carueris isto sessore, tu cades, non ille. MULTA FLAGELLA PECCATORIS; SPERANcc 242 TEM AUTEM IN DOMINO MISERICORDIA CIRCUMDABIT, quomodo refugium a pressura. Quem primo circumdat pressura, postea circumdat misericordia, quoniam *misericordiam dabit, qui legem dedit*, legem in flagellis, misericordiam in consolationibus. SPERANTEM IN DOMINO MISERICORDIA CIRCUMDABIT.

(24.) Ergo quid concluditur? **LAETAMINI IN DOMINO.** O ps. 31,11 qui laetamini in vobis, o impii, o superbi, qui laetamini in vobis: iam credentes in eum qui iustificat impium, ut deputetur fides mi 275 vestra ad iustitiam, LAETAMINI IN DOMINO ET EXSULTATE IUSTI. ET EXSULTATE subaudis: 'In domino'. Quare? quia iam iusti. Unde iusti? non meritis vestris, sed gratia illius. Unde iusti? quia iustificati.

(25.) ET GLORIAMINI OMNES RECTI CORDE. Quid est: RECTI CORDE? non resistentes deo. Intendat caritas vestra et intellegi-

---

23sq. Ps. 83,8 **24, 3sq.** *cf.* Rom. 4,5

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh P*$_1$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sb*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

18 patientes *γ β φ* (*exc.* ζ) *edd* | frena *X* (*pc.*) *Mn*$_3$ *ζ*; freno *ε*$_ω$ (*exc.* *P*$_8$; *ac.* *X*) flagella *δ* (*ac.*) *ε*$_2$ (*ac.*) *N* (*pc.*) **19** ambulantes *δ* | et *add.* *F Na*$_1$ | caruerint *F*; caruerit *Mc*$_3$ **20** multa] quia *praem.* *φ Sb*$_1$ | *peccatorum *P K*$_2$ *Mc*$_3$ *δ Sb*$_1$ *Ψ*$_{pA}$ | *sperantes *e*$_2$ *α* (*exc.* *P*$_{11}$) *ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ Ψ*$_{pA}$ **21** autem *om.* *K*$_2$ | dominum *P* | quomodo] est *add.* *ζ edd* | quomodo ... 23 misericordia *iter.* *K* **22** refugium *om.* *α δ Sb*$_1$ | quae *ε* | primum *K* | pressura^2] pressuram *Zh* | pressura postea circumdat *om.* *χ* (*bis K*) **23** misericordiam *Mc*$_3$ | quoniam] qui *add.* *K* misericordia *Mc*$_3$ *S Y γ* (*ac.* *C*) | qui *om.* *χ γ* (*ac.* *C*) *N* (*ac.*) **24** misericordia *Y* sperantes *Mc* ; autem *add.* *S γ β φ edd* **25** dominum *α* (*exc.* *Mc*) | misericordiam *K*$_2$ **24, 1** quo *ε*$_ω$ (*exc.* *Lx*$_2$); quod *Mc*$_3$ | domino (*e*$_2$ *cett*)] et exsultate iusti *add.* *Mc φ edd* **3** credite *Y* | ut *om.* *P K κ ε*$_ω$ *Mn* ; et *F Na*$_1$ | deputatur *χ* **4** vestra] eius *F Na*$_1$ **5** et *om.* *F Mc*$_3$ *Na*$_1$ *κ δ* (*exc.* *A*) *Sb*$_1$ | subaudi *add.* unde] inde *S K* **6** non] qui *praem.* *Mc* ; in *add.* *F Zh*$_1$ | non ... illius *om.* *P Mn*$_3$ | nostris *ε* (*ac.* *P*) | illius] dei *δ ω* | unde ... iustificati *om.* *Mc*$_3$ *δ Sb*$_1$ **25, 1** corde *om.* *Zh* | quid ... corde *om.* *χ C* (*ac.*) **2** domino *Zh*$_1$ | intendat] ergo *add.* *γ β φ* | intendat ... intellegite] legite *Mc* | intellegitur *χ*

te rectum cor. Breviter dico, sed tamen maxime commendandum; deo autem gratias, quod in fine est, inhaereat sensibus vestris. Inter rectum cor et pravum cor hoc interest: Quisquis homo quidquid patitur praeter voluntatem afflictionis, maeroris, laboris, humiliationis non tribuit nisi voluntati dei iustae, non illi dans insipientiam, quod quasi nescit quid agat, quia talem flagellat et talibus parcit: ipse est rectus corde. Perversi autem corde sunt et pravi et distorti, qui omnia quae patiuntur mala inique se pati dicunt, dantes illi iniquitatem, per cuius voluntatem patiuntur, aut quia ei non audent dare iniquitatem, auferunt ei gubernationem: 'Quia ipse' inquit 'non potest facere iniquum, iniquum est autem ut ego patiar et ille non patiatur – concedo enim ut sim peccator, certe sunt peiores qui laetantur et ego tribulor – quia ergo hoc iniquum est, ut etiam peiores me laetentur et ego tribuler aut iustus aut minus peccator quam illi sunt, et certum est apud me hoc esse iniustum et certum apud me quia deus non facit iniustum, deus non gubernat res humanas nec cura est illi de nobis.' Ergo pravi corde, id est distorti corde, tres habent senten-

---

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

3 maxime] est *add.* ζ | commendant illum *K* 4 adhaereat δ 5 *cor² *om.* α (*exc.* P_{11}) β δ Sh_1 | hoc *om.* Mc_3 δ | quisquis] quod Mn_3 | quidquid patitur quis homo δ 6 propter γ (*ac.*) | afflictiones maerores labores humilationis κ (laboris humilationis *S*) ε_ω (*exc.* Lx_2) ζ *edd* 7 tribuat Sh_1 | voluntatem *S*; voluntate *K* 8 insipientia δ (*ac. G*) | nesciat Mc_2 *X* (*pc.*) Sh_1; nesciens Zh_1 agit δ (*exc. G*) | qui talem *F* Mc_2 Na_1 ϖ Sh_1; qualem *P* 10 *et¹ *om. P F* Mc_2 Na_1 | male χ 12 non ei *tr.* K_2 α_1 κ ε_ω Mn_3 *edd* | ei¹ ... audent] non audent ei *tr.* ζ 13 inquiunt *Y* P_8 | potes Mc_3 | iniquum² *om. K* 14 autem est *tr. edd* sum Mn_3 15 et] ut K_2 | quia ergo] quaero Mc_3 δ 16 iam *F* Na_1 Sh_1 | laetantur δ (*exc. G*; *ac. A*) ε (*ac. X*) | et] ut K_2 | tribulor γ (*ac.*) δ ε (*ac.*); qui *add.* ζ Sh_1 *edd* 17 iustos *S*; plus *Y* | ille *S K* γ (*ac. C*) ε (*pc. N*) Zh_1 Mn_3; illo δ | sunt α (*exc.* Mc_3) *Y* β ε_2 (*pc.*) P_8; sum ε_2 (*ac.*) *cett edd* | et] in Mc_3 | est *om.* Mc_2 18 hoc ... me *om.* K_2 χ *C* (*ac.*) Mn_3 | iustum *P* | certum] est *add. C* (*pc.*) β ε_ω ζ *edd* | non *om.* χ *C*; *tr. ante* deus Ar_1 β | fecit α δ; faciet ε_ω (*exc.* Zh_1) Mn_3 ζ 19 illi cura est *tr.* Zh_1 20 corde¹] cordis *S K* γ (*ac.* Ar_1) δ (*exc. A*); cordes K_2 Ar_1 (*pc.*) β δ (*exc. G*) | id est *om.* δ

tias, aut: 'Non est deus' – *dixit* enim *stultus in corde suo: Non est deus*, et fuit dictum de diluvio illo: 'Non defuit talis doctrina philosophorum, non defuerunt qui dicerent non esse deum, qui gubernat omnia et condidit omnia, sed esse multos deos vacantes sibi praeter mundum, non curantes ista.' – ergo aut: 'Non est deus' – hoc dixit impius, cui displicet quidquid illi accidit praeter voluntatem et alteri non accidit cui se praeponit – aut: 'Iniustus est deus, cui ista placent et qui haec facit', aut: 'Non gubernat cc 243 deus res humanas nec cura est illi de omnibus.' In istis tribus sententiis magna impietas, aut negare deum aut dicere iniustum aut auferre illi gubernationem rerum. Quare hoc? quia distortus est corde. Rectus est deus, et ideo distortum illi non acquiescit; quod in alio psalmo est: *Quam bonus deus Israel rectis corde*. Et quia ta- ma 185 lem habebat ipse aliquando sententiam: *Quomodo scivit deus, aut si est scientia in altissimo*, ideo ibi subiecit: *Mei autem paene commoti sunt pedes*. Quomodo distortum lignum, etsi ponas in pavimento aequali, non collocatur, non compaginatur, non adiungi-

25, 21sq. Ps. 13,1 **22** *cf.* 18,23–25. 18,35–37 **29** *cf.* Sap. 12,13 **33** Ps. 72,1 **34sq.** Ps. 72,11 **35sq.** Ps. 72,2

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N N*) *ε*$_3$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

21 dixit enim] quoniam dixit *δ* **22** et] ut *Y* | dictum fuit *tr. δ* | de *om. K*$_2$ defuit] illis *add. α δ Sh*$_1$ **24** condit *κ* (*ac. Ar*$_1$) | deus *K* **25** ita *δ* **26** *dicit *α* (*exc. P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$ *edd* | insipiens *ε*$_2$ | accidit] providentia dei *add. ζ* | accedit (*bis*) *S* (*ac.*) *Y* **28** est *om. F* (*ac.*) *Sh*$_1$ | est deus *tr. ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | iusta *Mc*$_2$ placet *F* (*ac.*) *Mc*$_3$ *Na*$_1$ | qui et *tr. ζ* **29** humanas res *tr. Mn*$_3$ | hominibus *ζ* his *Mc*$_3$ *δ Zh*$_1$ **30** impietas] est *add. Zh*$_1$ | iniustum dicere *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ **31** illi *om. Mc*$_3$ *δ* | rerum *om. Mn*$_3$ | distructus *ε* (*ac. N*) **32** corde] sed *add. δ* | est] autem *add. Y P*$_8$ | distortus *β*; distortorum *K*$_2$; distorto *Y*; est *add. P*$_{11}$; cor *add. ζ Sh*$_1$ *edd* | acquiescet *K*$_1$ *δ* **33** est] dicit *δ*; scriptum est *Zh*$_1$ | Israel deus *tr. K*$_1$ *Y F*$_5$ *ζ Vulg* | et *om. P*$_8$ | qui *Y* **34** ipse habebat *tr. κ* | aliquando ipse *tr. δ* | aliquando] de se *add. γ β ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ* | sentiam *S P*$_8$ (*ac.*); inquiens *add. ζ* | aut] et *Mc*$_3$ **35** scientiam (in *om.*) *S ε*$_2$ (*ac.*) | in *om. edd* | altissimum *χ* ibi *om. Mc*$_3$ *δ Zh*$_1$ | subicit *κ* (*ac. Ar*$_1$) | commotae *S*; moti *F Mc*$_3$ *Na*$_1$ *φ Sh*$_1$ *Vulg edd* **36** distortum] est *add. ε*$_2$ *Mn*$_3$ | si *P Mc*$_3$ *Mc*$_4$ (*pc.*) *δ*; est si *P*$_8$ | ponas *I*; disponas *Mn* **37** collocantur *K*; locatur *β* | non[3]] nec *add* | adiungitur] sed *add. ζ*

tur, semper agitatur et nutat, non quia inaequale est ubi posuisti, sed quia distortum est quod posuisti, ita et cor tuum quamdiu pravum est et distortum, non potest colliniari rectitudini dei et non potest in illo collocari ut inhaereat illi et fiat: *Qui adhaeret domino, unus spiritus est.* Ideo RECTI CORDE GLORIAMINI dixit. Quomodo recti corde gloriantur? audite gloriationem ipsorum: *Non solum autem* dicit apostolus, *sed et gloriamur in tribulationibus.* Nam non est magnum gloriari in gaudiis, gloriari in laetitiis: rectus corde etiam in tribulatione gloriatur. Et audi quomodo gloriatur in tribulatione, quia non frustra quisquam, non supervacue; vide rectum cor: *Scientes* inquit *quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit, quia caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.* mi 274

(**26.**) Sic est ergo rectum cor, fratres. Cuicumque aliquid accidit, dicat: *Dominus dedit, dominus abstulit.* Ecce rectum cor: *Sicut domino placuit, ita factum est; sit nomen domini benedictum.* Quid abstulit? qui abstulit? cui abstulit? quando abstulit? *Sit no-*

41sq. 1 Cor. 6,17 **44–51** Rom. 5,3–5 **26, 2** Iob 1,21

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

38 inaequali *S*; inaequalis *δ* | inaequalem ibi *Zh*$_1$ **39** sed ... posuisti *om.* *ε*$_1$ est *om.* *ε*$_2$ | et *om. P* **40** parvum *K* | est *om. C* | *et distortum est *tr.* *α*$_1$ *Mc*$_2$ *δ* | non potest *om. Mc*$_3$ | potes *δ* (*ac. G*) | rectitudine *S K* **41** illo] eo *C* haereat *K*$_2$ *κ* *ε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ edd* | fiat] rectum *add.* *ζ*; talis *add.* *δ* | qui] autem *add.* *α*$_1$ *β φ Vulg* **42** est] et *K*$_2$ **44** et *om.* *χ* | gloriemur *Zh*$_1$ | tribulatione *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *δ Sh*$_1$ **45** laetitia *δ* **46** rectis *S* (*pc.*) *ε*$_2$ | etiam *om.* *δ* | tribulationem *S* **47** quia] omnis tribulatio *add.* *ζ* | quisque *P ε*$_\omega$; cuiquam *ζ*; quidem *β* non^2] est *ζ* **48** quia *Mc*$_3$ *δ ζ edd* **49** patientia] autem *add.* *ε ζ Vulg edd* operatur *add.* *δ* (*ac. G*) | probatio] vero *add.* *ε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ *Vulg edd* **50** quoniam *P K*$_2$ *κ*; vere *add.* *δ* (*exc. G*) | dei *om. K* (*ac.*) *δ* (*exc. A*) **26, 1** si *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ | est **om.* *α*$_1$ *δ Sh*$_1$ | fratres *om. Mc*$_2$ | accidit aliquid *tr.* *δ* | accidit *om.* *ε*$_2$; accedit *S*; ut *add. Zh*$_1$ **2** ecce] ita *χ* **4** quid] quando *add.* *α*$_1$; quis *edd* | quid ... benedictum *om. P K*$_2$ *χ ζ* | qui abstulit *om. Mc*$_3$; quis abstulit *F* (*pc.*) *C* (*pc.*) *β*; quia abstulit *ε*$_2$ *N* (*ac.*); quid abstulit *edd* | cui abstulit *om. P*$_{11}$; quid (qui *Mc*$_2$) abstulit *α* (*exc. P*$_{11}$; *tr. post* quando abstulit *Mc*$_2$) *δ Sh*$_1$

men domini benedictum. Et non dixit: 'Dominus dedit, diabolus abstulit.' Intendat caritas vestra, ne forte dicatis: 'Hoc mihi diabolus fecit.' Prorsus ad dominum tuum refer flagellum tuum, quia nec diabolus tibi aliquid facit, nisi ille permittat, qui desuper habet potestatem, aut ad poenam aut ad disciplinam: ad poenam impii, ad disciplinam filii. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ne te sine flagello futurum speres, nisi forte cogitas exheredari! *Flagellat omnem filium quem recipit*. Itane omnem? Ubi te volebas abscondere? omnem, et nullus exceptus, nullus sine flagello erit. Quid? ad omnem? Vis audire quam omnem? Etiam unicus sine peccato, non tamen sine flagello. Unde ipse unicus portans infirmitatem tuam et praefigurans in se personam tuam
cc 244 tamquam caput gestans personam etiam corporis sui, cum propinquaret passioni, ex homine quem gerebat contristatus, ut te laetificaret, contristatus, ut te consolaretur. Potuit enim utique sine tristitia esse dominus iturus ad passionem. Si potuit miles, non potuit imperator? Quomodo potuit miles? Attende Paulum

12 Hebr. 12,6

P K_2 α (α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (*F* Mc_2 Na_1)) κ (χ (*S K Y*) γ (*C* Ar_1) β (*R* Ro_{11} *F*$_5$)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (Lx_2) ε (*N N*) ε_1 (*Zb P*)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*homo mi e*) 26, 19 contristatus est *des.* δ (*exc. A*)

5 diabolus] dominus Mn_3 6 intendit *K*; ergo *add.* $\gamma\beta\phi$ *Sh*$_1$ *edd* | haec κ ε_ω (*exc.* Lx_2) ζ *edd* 7 deum *P K*, $\kappa\phi$ (*exc.* δ) *add* | refert ε_1 (*ac.* Lx_2); refert Mc; profer *F* (propter *add.*) *Na* 8 fecit *F Na F*$_5$ δ 9 habeat *K Y* | ad^2 ... impii *om. Mc Mn* | disciplinam] aut *add. P*$_{11}$ *K* 10 impiis ζ: aut *add. P* | filii] quare Mn_1 11 recipit Mc F_{11} | nec *edd* | ne ... recipit *om. P*$_1$ δ (*exc. G*; *ac. A*) | flagella Mc; hereditate si filius fueris *Y* | speres futurum *tr. edd* | speris *S*; speras ε; putes ζ | cogites ε_1 (*exc. Lx*$_2$) | exheredare χ: exheredinari *F* Mc_1 Na 12 flagellat] autem *add. F Mc*$_1$ Na_1 Ro_{11} ζ *Sh*$_1$ *Vrat*$_2$ | omnem^2] hominem *add. K* 13 omnem *om.* δ | exceptis *K* | nullo *S* 14 qui Mc_1 | ad *om. Sh*$_1$ | quem *F* (*pc.*) $\gamma\beta\delta$ (*exc. G*; *pc. A*) ε_1 (*pc.*) *Zb*, *Mn*$_3$ ζ | quando omnem *Y* 15 unicum α_1 δ | tamen *om. P* | ipse *om. P* 16 tuam] *om.* δ | praefigurans *S K* | in se *tr. post* tuam *G*; ipse δ (*ac. G*) 17 personam] in se *praem. G*; tuam *add.* ϕ (*exc.* δ) | tamquam *L* | eum Mc_1 | appropinquaret *Sh*$_1$ *edd* 18 passione *S K* | contristatus] est *add. F* (*pc.*) *C* (*pc.*) *B N* (*pc.*) *B*, ζ *Sh*$_1$ *edd* | contristatus ... laetificaret *om. P*$_{11}$ δ 19 contristatus] est *add. C* (*pc.*) δ ζ *Sh*$_1$ *edd* | te *om.* ζ | enim *om. F* 20 sine] in Mn_1 21 eum] eum *S K* | imperator *S K* (*ac.*) | potuit^2] potui *P* | paululum ε_2

exsultantem, propinquantem passioni: *Ego autem iam* inquit *immolor, et tempus resolutionis meae instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cetero superest mihi corona iustitiae, quam mihi reddet dominus in illo die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum eius.* Videte quemadmodum exsultat venturus ad passionem. Ergo gaudet coronandus, contristatur coronaturus? Quid igitur portabat? infirmitatem quorundam, qui adveniente tribulatione vel morte contristantur. Sed vide quomodo eos ducit in directionem cordis. Ecce tu volebas vivere, nolebas tibi aliquid accidere, sed deus aliud voluit; duae voluntates: sed voluntas tua corrigatur ad voluntatem dei, non voluntas dei detorqueatur ad tuam. Prava est enim tua, regula est illa; stet regula, ut quod pravum est ad regulam corrigatur. Videte quomodo hoc docet dominus Christus: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; et: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Ecce ostendit humanam voluntatem, sed vide rectum cor: *Verum non quod ego volo, sed quod tu vis, pater.* Hoc

ma 186
mi 275

22–26 2 Tim. 4,6–8 **35–38** Matth. 26,38.39

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

22 propinquante passione *P* | ego ... 26 eius *om. K₂* | autem *om. χ*; enim *P α δ Sh₁ Vulg* | iam *om. β f₁₁* | inquit iam *tr. Mc₃ ζ* | immolor inquit *tr. Mn₃* **23** meae resolutionis *tr. C β Vulg* **24** servi *Mc₂* | superest] reposita est *F Mc₂ Na₁ Sh₁ Vulg* | coronam *Mc₃* **25** reddet mihi *tr. P₁₁ κ Vulg* | dominus reddet *φ (exc. A) edd* | illa *κ ε₁ (exc. Lx₂) ζ Vulg edd* **26** et *om. Mc₃ ε₂ (ac. Lx₂)* omnibus] his *Mc₂ ε₂ Mn₃ Vulg* **28** portat *ε₂* **29** quia veniente *P₁₁ ε_ω (exc. P₈; ac. Lx₂ X)*; qui veniente *ε₂ (pc.) Mn₃ edd* | mortem *ε₂ (ac.)* | contristatur *α (exc. P₁₁; ac. F) Zh₁* **30** decet *ε₂ (ac. Lx₂)*; docet *P₁₁ ε₂ (pc.)* | directione *Mc₃ Na₁ ε₁ (exc. P₈) ζ Sh₁*; dilectione *κ* (dilectionem *Y*) *δ*; rectitudinem *P*; rectitudine *F* **31** bibere *K₂*; videre *ε₂*; dicere *Zh₁* | non volebas *φ (exc. A) Sh₁ edd* | tibi *om. ε₂ Mn₃*; *tr. post* aliquid *Zh₁* | accedere *K₂ Mc₃ S* **32** voluntates] sunt *add. C (pc.) β φ (praem. A) Sh₁ (praem.) edd* **33** non ... dei *om. P₁₁ Zh₁* | dei[2]] tua *δ* detorquetur *Mc₃* | a tua *Zh₁* | pravam *χ γ (ac. C)* **34** tua] pravitas sed *add. Y* | est[1] *om. ε_ω (exc. P₈; ac. N)*; enim *add. F* | stet] si et *δ*; istaec *Sh₁* | ut *lnp. P*; aut *F (ac.) Na₁*; et *Mc₃ F (pc.)* | a regula *F Mc₂ Na₁* | corrigatur ad regulam *tr. ζ* **35** Christus] Iesus *praem. K₂ δ ε₂ Mn₃ ζ edd* **37** ostendit] vobis *add. ε₂ Mn₃* videte *Y* **38** vestrum *χ*; verumtamen *F Mc₂ Na₁ Ar₁ F₅ φ (exc. A) Sh₁ Vulg* quod[1]] sicut *F Vulg* | quod[2]] quo *F Na₁ (ac.)*; quid *Y*

ergo fac: gaude in his quae tibi accidunt; et si venerit ille dies ulti-
40 mus, gaude. Aut si subrepit humanae cuiusdam voluntatis fragilitas, cito dirigatur in deum, ut sis in eis quibus dicitur: GLORIAMINI OMNES RECTI CORDE.

IN PSALMUM XXXII

SERMO PRIMUS

Sermo habitus in Mappalibus per vigilias sancti martyris Cypriani

ma 188 (1.) Psalmus iste admonet nos exsultare in domino. Inscribi-
mi 277 tur autem: IPSI DAVID. Qui ergo pertinent ad sacratissimum se- ps. 32,1
cc 247 men David, audiant vocem suam et dicant vocem suam et exsultent in domino. Sic autem incipit: EXSULTATE IUSTI IN DOMI-
5 NO. Iniusti exsultent in saeculo; finito saeculo finitur iniustorum exsultatio. Exsultent autem iusti in domino, quia permanente domino permanebit iustorum exsultatio. Exsultare autem in domino ita convenit, ut laudemus illum qui solus non habet quod no-

---

P K$_1$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_1$ *Mc*$_1$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_1$ *F*$_2$)) *φ* (*δ* (*A*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_1$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zh P*)) *Mn*$_1$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 1, 1 psalmus *mc.* *δ* (*exc. A*) 5 iniusti ... 7 exsultatio] *cf. Ps.-Aug., serm. ed. Denis 10, 2* (PL 46. 814, 28–31)

---

39 facit *Sh*$_1$ | gaude *P K*$_2$ *α δ*; gaudens *cett edd* | iis *β* | accedunt *K*$_2$ (*pc.*) *α*$_1$ *S Ar*$_1$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) | si evenerit *ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$); sive venerit *ε*$_2$ | ille *om. F* (*ac.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Y* (*ac.*) *Sh*$_1$ | dies ille *tr. K*$_2$ *κ* (*exc. C*) *ε ζ edd* 40 si *om. Mc*$_3$; sibi *Mc*$_2$ subripit *P F* (*pc.*) *κ φ* (*exc. A*); surrepserit *Sh*$_1$ | humana *χ γ ε* 41 dirigitur *δ* in[1] ad *K*$_2$ | si *P*$_{11}$ 42 corde] amen *add. F Na*$_1$

tit. sermo ... Cypriani] sermo (*om. Na*$_1$) de psalmo XXXII habitus in maffalibus (masfalibus *Na*$_1$) per vigilias (vigilia *F*) sancti martiris Cypriani *F Na*$_1$; sermo ab. ad vigilias sancti Cypriani de prima parte psalmi XXXII *K*$_1$ (*omnes tres codices in fine huius sermonis; om. cett.*) 1, 1 exsultate iusti *Y* 2 enim *P* | ad] suum *add.* *ε*$_2$ | sacramentissimum *Mc*$_3$ | semen *om.* *ζ* 3 vocem suam[1]] voce sua *ζ* | et[1] *om.* *ζ* | et[1] ... suam *om. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *N* (*ac.*) *Sh*$_1$ vocem suam[2] voce sua *Mn*$_1$ *ζ* et[2] *om. Zh ζ* 5 in] hoc *add.* *ζ* finito] isto *add.* *ε*$_ω$ (*pc. N*) *Mn*$_3$ *ζ* | exsultatio iniustorum *tr.* *ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ edd* 6 quia] quo *β* domino[2] *om.* *β* 7 exsultatio iustorum *tr.* *ζ*

bis displiceat, et nemo tam multa habet quae infidelibus displicent. Et breve praeceptum est: 'Ille placet deo, cui placet deus.' Nec leve putetis hoc, carissimi. Videtis enim quam multi disputent contra deum, quam multis displiceant opera eius. Cum enim facere voluerit contra voluntatem hominum, quia dominus est, et novit quid faciat nec tam attendit nostram voluntatem quam utilitatem; illi qui mallent suam voluntatem impleri quam dei, volunt ad suam voluntatem flectere deum, non suam corrigere ad deum. Talibus hominibus infidelibus, impiis, iniquis (quod piget dicere, sed tamen dicam; nostis enim quam verum dicam) facilius placet pantomimus quam deus.

(2.) Propterea cum dixisset: EXSULTATE IUSTI IN DOMINO, quia exsultare in illo nisi laudando non possumus, eum autem laudamus, cui tanto magis placemus quanto magis ipse nobis placuerit, RECTOS inquit DECET LAUDATIO. Qui sunt recti? qui dirigunt cor secundum voluntatem dei, et si eos perturbat humana cc 248
fragilitas, divina consolatur aequitas. Quamvis enim corde mortali privatim aliquid velint, quod suae interim causae vel negotio vel praesenti necessitati conveniat, ubi intellexerint et cognove-

---

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

9 nemo tam] etenim quam *Y P₈* | displicient *S* **10** placet[1]] placeat *S γ (ac. C) β* **11** carissimi] fratres *F* | videte *Mc₂* | enim *om. α (exc. P₁₁)* | quam multi] quanti *ε_ω Mn₃* | *disputant *α (exc. Mc₃) ε_ω Mn₃ ζ Sh₁*; displicent *K₂* **12** multi *F (ac.) Na₁ K Y δ (exc. G; ac. A)* **13** voluerit facere *tr. ζ* | volueris *ε₂* | voluntate *P*; voluntates *F Mc₂ Na₁ Sh₁* | est et] est *κ* (esset *S K*) **14** novi *Mc₃* | tam *K₂ Mc₃ δ Mn₃ Sh₁*; tamen *P α (exc. Mc₃; ac. F) S K ε₂ (ac.)*; tantum *ε₂ (pc.) cett* nostra *Mc₃* | utilitatem] humilitatem *Y* **15** illis *Zh₁* | malunt *Y γ β ε_ω (pc. Lx₂) ζ edd* | suam] potius *add. Y* | implere *F Mc₂ Na₁ ζ* **16** flecteret *Mc₃* deum flectere *tr. Y* | corrigi *κ* **17** deum] est *add. ε₂* | infidelibus *om. Mc₃* iniquis] et *add. F Mc₂ Na₁ γ ε_ω Mn₃ ζ Sh₁* **18** dicat *Mc₃* | nostis] nescis *K₂* **19** pantominus *ε (ac. X) Zh₁*; tantominus *ε₂*; quanto minus *Mc₃ Mc₂* **2,2** eum] cum *F Mc₂ Na₁ δ* **3** placemus quanto magis *om. Mc₃* | ipse ... placuerit] placerit *S*; placeret *K*; nobis placet quod rectum est *Y* **4** rectus *S (ac.) K* | collaudatio *P₁₁ β Ψ_αβκ* | diriguntur *Mc₃* **6** fragilitatis *K* | enim] autem *ε_ω Mn₃ ζ* **7** privatum *Mn₃* | vellint *S (ac.) K* | quod] quo *S K β ε (ac. X)* | negotii *ε₂ (ac.) ε (ac. X)* **8** necessitate *S K ε (ac.)* | conveniant *γ (ac. Ar₁) β ε (ac. X)* cognoverunt *Zh₁*

rint aliud deum velle, praeponunt voluntatem melioris voluntati suae et voluntatem omnipotentis voluntati infirmi et voluntatem dei voluntati hominis. Quantum enim distat deus ab homine, tantum voluntas dei a voluntate hominis. Unde hominem gerens Christus et regulam nobis proponens, docens nos vivere et praemi 278 stans nobis vivere, ostendit privatam quandam hominis volunta tem, in qua suam figuravit et nostram (quia caput nostrum est et ad eum, sicut nostis, tamquam membra utique pertinemus): *Pater* inquit *si fieri potest*, *transeat a me calix iste*. Haec humana voluntas erat proprium aliquid et tamquam privatum volens; sed quia rectum corde voluit hominem, qui quod in illo aliquantum curvum esset ad illum dirigeret qui semper est rectus: *Verum non quod ego volo* ait, *sed quod tu vis*, *pater*. Sed quid posset male velle Christus? quid postremo aliud posset velle quam pater? Quorum est una divinitas non potest esse dispar voluntas. Sed ex persona hominis transfigurans in se suos, quos in se transfiguravit cum ait: *Esurivi*, *et dedistis mihi manducare*, quos in se transfiguravit

---

2, 16–21 Matth. 26,39 25 Matth. 25,35

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_8$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

9 alium K_2 | deum] eum *α* (*exc.* P_{11}) | velle deum *tr.* *δ* | meliori ε_2 (*ac.*) *ε*; meliorem ε_2 (*pc.*) ε_1 | voluntatis Mc_3 *K δ* (*ac. A*) 10 voluntatem omnipotentis *om.* Zh_1 | voluntate (*bis*) ε_2 (*ac.*) *ε* (*ac.*) 11 hominis voluntati *tr.* *δ* | deus distat *tr.* ε_ω (*exc.* Zh_1) Mn_3 *edd* 12 unde] an de K_2 | gerens hominem *tr. edd* 13 praeponens Mc_2 *K γ ε* (*ac. X*) Zh_1 Sh_1 | nos *om.* Mc_2 *χ* 14 ostendens Mc_3 hominis quandam privatam *tr.* ε_ω Mn_3 *ζ* (hominis privatam quandam *tr.*) *edd* quandam *om.* ε_ω Mn_3 15 suam] sua *P Mc*$_1$ *δ* (*ac. A*) ε_ω Mn_3 | *et^1 *om. P* ε_ω Mn_3 nostra *δ* (*ac. A*) | et^2 *om.* Mc_3 16 sicuti *α* (*exc.* P_{11}) *ζ Sh*$_1$ | sic nos *Mn*$_3$ 19 recto ε_ω (*exc.* Lx_2) *ζ* | volens Mc_3; volunt *K*; esse *add. Mn*$_3$ *edd* | qui quod *P K*$_2$ (*ac.*) *κ φ* (*exc. ζ*); ut quidquid *α Mn*$_3$ (*vl.*) *ζ Sh*$_1$; quidquid *edd* | illo] illum ε_ω (*exc.* Zh_1; *ac.* Lx_2) *ζ* 20 dirigere Mc_3 *δ ζ Sh*$_1$ 21 ait *om. P K*$_2$ | quod^2] quo *F* | vis *om. ε ζ Vulg edd* | possit *S γ β ε* (*ac. X*) *Mn*$_3$; posse *K*$_2$ | mali *κ* (*exc. S*) ε_ω (*exc.* Lx_2) Mn_3 *ζ* (*tr. ante* posset) *Sh*$_1$ *edd* 22 quid] quod *χ ε* (*ac. X*) | posset aliud *tr. α* (*exc. P*$_{11}$) | posset velle aliud *tr. Sh*$_1$ 23 una est *tr.* Zh_1 *edd* dispares esse Mc_3 | impar *ζ* 24 transfigurat *F Mc*$_2$ *Na*$_1$; transfiguram *Y* suos ... se^2 *om. Y* | quos in se *om. K* | quos ... manducare *om.* P_{11} *F Na*$_1$ 25 dedisti Mc_3 *K Ar*$_1$ | quos ... transfiguravit *om. K*

cum furenti et sanctos persequenti Saulo clamavit desuper, quem nemo tangebat: *Saule, Saule, quid me persequeris?*, ostendit quandam propriam hominis voluntatem, ostendit te et correxit te. ma 189
'Ecce vide' inquit 'te in me, quia potes aliquid proprium velle, ut aliud deus velit.' Conceditur hoc humanae infirmitati, conceditur humanae fragilitati aliquid proprium velle; difficile est ut non tibi contingat; sed statim cogita qui sit supra te: Illum supra, te infra; illum creatorem, te creaturam; illum dominum, te servum; illum omnipotentem, te infirmum. Et corrigens te subiungensque voluntati eius ac dicens: *Verum non quod ego volo, sed quod tu vis, pater.* Quomodo disiunctus es a deo, qui iam hoc vis quod deus? Eris ergo rectus, decebit te laudatio, quoniam RECTOS DECET LAUDATIO.

(3.) Si autem curvus fueris, laudas deum quando tibi bene est, blasphemas quando tibi male est (quod quidem male si iustum est, non est male; iustum est autem, quoniam ab illo fit qui iniuste facere nihil potest), et eris insulsus puer in domo pa-

---

27 Saule[1] ... persequeris] Act. 9,4

P K$_2$ α (α$_1$ (P$_{11}$ Mc$_3$) α$_2$ (F Mc$_2$ Na$_1$)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

---

26 ferenti *Mc$_3$* | et *om. P$_{11}$* | clamasset *ε$_2$ Mn$_3$* **27** ostendens *Mc$_3$* ostendit ... voluntatem *om. Y* **28** hominis propriam *tr. ε$_ω$ Mn$_3$ ζ edd* voluntatem hominis *tr. C* | ostendi *S (ac.) γ β* | te[1] *om. ε$_ω$ Mn$_3$ ζ*; se *α (exc. P$_{11}$; pc. F)* | correxi *γ β* | te[2] *om. P$_8$ ζ* **29** potest *α (exc. P$_{11}$) ε$_ω$ (exc. P$_8$; ac. Lx$_2$ ε)* proprium aliquid *tr. Sh$_1$* **30** velit deus *tr. α$_1$* | vellet *S K* | fragilitati ... infirmitati *tr. γ β ε$_ω$ Mn$_3$ ζ edd* | conceditur[2] ... fragilitati *om. χ* **31** humani *Mc$_3$* **32** quid *Mc$_3$ Ro$_{11}$ ε$_2$ ζ*; quis *Mn$_3$* | supra[1]] super *ε$_2$ Mn$_3$* | *om. P$_{11}$* | te[2] *iter. Y (autem add.) γ β ε$_ω$ (exc. Lx$_2$) Mn$_3$ ζ Sh$_1$ edd*; tute *Mc$_3$* **33** illum[1] *iter. γ β φ (exc. Zh$_1$) edd* | te creaturam illum (*om. ε$_2$*) creatorem *tr. ε$_2$ Mn$_3$* | te[1]] ut *S* tu creatura *Mc$_3$* | deum *α (exc. P$_{11}$) K Y ε$_2$ (ac.) Mn$_3$* **34** et *om. edd* | subiungesque *Y*; subiugansque *Zh$_1$*; te *add. Mc$_3$ Mc$_2$ δ* **35** verum] ait *add. Mc$_2$* quod[2]] quo *F*; sicut *ε$_2$* **36** iam] tam *Mc$_3$* **37** rectus] et *add. ζ edd* | decebit te *α Sh$_1$ (vl.)*; docebit te *Mc$_3$ Mc$_2$*; decet te *P Sh$_1$*; te decet *tr. K$_2$ κ φ*; te decebit *tr. edd* | quoniam ... laudatio *om. F (ac.) Mc$_2$ Na$_1$* | rectus *S* **3, 1** laudas] non *praem. ζ* **2** quod] quando *α$_1$* **3** est[2] *om. δ (exc. A)* | quia *F Mc$_2$ Na$_1$ Sh$_1$* | fit] sit *K*; fuit *δ (ac.)* **4** iuste *S K Sh$_1$ (ac.)* | et *om. P*

tris amans patrem si tibi blandiatur et odio habens quando te flagellat, quasi non et blandiens et flagellans hereditatem paret. Vide autem quemadmodum deceat rectos laudatio, audi vocem recti laudantis ex alio psalmo: *Benedicam dominum in omni tempore,* cc 249 *semper laus eius in ore meo.* Quod est *in omni tempore* hoc est *semper*, et quod est *benedicam* hoc est *laus eius in ore meo. Omni tempore* et *semper* sive in prosperis sive in adversis. Nam si in prosperis et non in adversis, quomodo *omni tempore*, quomodo *semper?* Et audivimus multas multorum tales voces: quando illis provenit aliqua felicitas, exsultant, gaudent, cantant deo, laudant deum; non sunt improbandi, immo gratulandum est illis, quia multi nec tunc. Sed isti qui iam deum laudare ex prosperitatis parte coeperunt, docendi sunt patrem agnoscere et flagellantem nec murmurare adversus corrigentis manum, ne semper pravi remanentes exheredari mereantur, ut facti iam recti – quid est recti? ut nihil illis displiceat quod fecerit deus – possint et in adversis laudare deum et dicere: *Dominus dedit, dominus abstulit; sicut domino placuit,*

3, 5sq. *cf.* Hebr. 12,6 **8sq.** Ps. 33,2 **21sq.** Iob 1,21

PK$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*FMc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*SK Y*) *γ* (*CAr*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_2$) *ε* (*NX*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

5 amas *Mc*$_3$ (*pc.*) *δ* | *blanditur *PK*$_2$ | odiens *P* | habes *Mc*$_3$ (*pc.*) *δ* (*pc. A*) *ε* (*ac. X*) *Zh*$_1$ | te *om. P*$_{11}$ *γ* **6** et non *tr. ζ* | et^1 *om. Mc*$_3$ | flagellat *SK* | parat *χ γ* *ε* (*pc. N*) **7** decet *ζ* (*tr. post* rectos) *Sh*$_1$ | rectus *S* | audivi *P*$_{11}$ | recte *δ* (*exc. A*) *ε*$_1$ (*mg.*) **8** domino *Mc*$_3$ *δ ε* (*exc. Lx*$_2$) **9** in^2 *om. ζ* | hoc ... benedicam *om. Mc*$_3$ **10** omni tempore *om. Zh*$_1$ **11** et *om. Mc*$_3$ | sive^2] aut *Zh*$_1$ | in^2 *om. Sh*$_1$ | nam ... adversis *om. Y* **12** in omni *FMc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_{11}$ **13** et *om. K*$_2$ | audimus (multas *om.*) *P* | voces tales *tr. Mn*$_3$ **14** infelicitas *P*$_{11}$ | cantant ... deum *om. K*$_2$ **15** gaudendum *κ ε*$_{cc}$ *Mn*$_3$ *ζ* (congaudendum) *edd* | est *om. Mn*$_3$ | illi *Mc*$_3$ | ne *ε*; non *χ γ* | nec tunc *om. ζ* **16** iste *SK*; ista *Sh*$_1$ | quia *P SK Sh*$_1$ prosperitate *P*$_{11}$ (*ir.*); prosperitates *Mc*$_3$; propetatis *K* | partem *P*$_{11}$ **17** sunt *om. P* | patres *χ* (*ac. S*) | et *om. γ β ε Zh*$_1$ *Mn*$_3$ *ζ* | nec] ne *S* **18** ne] nec *ε*$_2$ (*exc. P*$_8$; *ac. Lx*$_2$ *X*) | remanentis *SK* | exheredare *SK ε* (*ac. X*); exhereditari *FMc*$_2$ *Na*$_1$ **19** ut^1] sed *praem. ζ* | facti iam] fiant *Mn*$_3$ | quid] enim *add. Y* | recti^2] rectum *Mc*$_3$; nisi *add. Y* | nihil] non *Mn*$_3$ | illi *K*$_2$ *Mc*$_3$ **20** possunt *FMc*$_2$ (*ac.*) *Na*$_1$ | et *om. ε*$_2$ *Mn*$_3$ | deum laudare *tr. ε*$_{cc}$ *Mn*$_3$ *ζ edd* **21** dominus^2] et *praem. FMc*$_2$ *Na*$_1$ | deo *δ* | complacuit *SK*

ita factum est: *sit nomen domini benedictum*. Tales rectos decet laudatio, non primo laudaturos et postea vituperaturos.

(4.) Ergo, iusti recti, exsultate in domino, quia vos decet mi 279
laudatio. Nemo dicat: 'Quis? ego iustus?' aut 'Quando ego iustus?' Nolite vos abicere et desperare de vobis. Homines estis, ad imaginem dei facti estis; qui vos homines fecit, pro vobis et homo factus est; ut multi filii ad hereditatem sempiternam adoptaremini, sanguis unici pro vobis effusus est. Si vobis terrena fragilitate viluistis, ex pretio vestro vos appendite; quid manducetis, quid bibatis, quo subscribatis amen, digne cogitate. Numquid hoc vos monemus, ut superbi sitis et vobis aliquam perfectionem audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni iustitia vos putare debetis exules fieri. Nolo enim vos interrogare de iustitia vestra (fortassis enim nemo vestrum mihi audeat respondere: 'Iustus sum'), sed interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrum audet ma 190
dicere: 'Iustus sum', sic nemo audet dicere: 'Fidelis non sum'. Nondum quaero quid vivas, sed quaero quid credas. Responsurus es credere te in Christum. Non audis apostolum: *Iustus ex fide*

4, 7sq. *cf.* Matth. 6,31 **16sq.** Rom. 1,17

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

22 talis *P*$_{11}$ | rectus *S K* (*ac.*) *ε*$_2$ (*ac.*) **23** non] nam *P*$_{11}$ | laudaturus ... vituperaturus *S K*; laudatores ... vituperatores *K*$_2$ *P*$_{11}$ **4, 1** iusti] et *add.* *Zh*$_1$ | recti *iter.* *χ γ ε* (*ac. X*) *P*$_8$; recto *Mc*$_3$ **2** dicit *K*$_2$ *S K* | ego[1]] ergo *χ X* (*pc.*) *ζ Sh*$_1$; est *Mn*$_3$ | ego iustus[2]] ergo iustus *δ* (*ac. A*); iustus ego *tr.* *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ* **3** obicere *K*$_2$ **4** estis *om.* *Zh*$_1$ | et pro vobis *ζ* **5** est *om.* *Mc*$_3$ **6** unici] qui *add.* *Mc*$_3$ vobis[2]] vos *χ*; vos vobis *γ ζ edd*; ex *add.* *ζ* **7** flagilitate *S* (*ac.*) *ε*$_2$; flagellitate *K*; flagitare *Mn*$_3$; felicitate *K*$_2$ | voluistis *K Mn*$_3$ | ex] et *edd* | quid] quod *S K Ar*$_1$ (*ac.*) **8** vivatis *Mc*$_3$ | quo] quod *Mc*$_3$ *K δ* (quid *G*) | amen quo scribatis *Sh*$_1$ | subscribamini *P*$_8$ *ζ* | tamen *S* (*ac.*) *γ* (*ac. Ar*$_1$) *β ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ*; tam *Y* **9** ut] et *S K* | vos *Mn*$_3$ | aliquam] ad *add.* *K* **10** audiatis *δ* (*ac. A*) | iterum] territi *vl.* *F* | iustitia] vestra *add.* *δ* (*ac. A*) **12** mihi *tr. post* enim *Mn*$_3$ | audeat mihi *tr.* *ζ* | audet *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ **13** si cui *δ* (*exc. A*) **14** nemo] nec me *ε*$_2$ (me *del.*); non *add.* *P P*$_{11}$ *F* (*ir.*) *χ* | audeat *K*$_2$ *Y ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ | infidelis *K*$_2$ *P*$_8$ | non *om.* *P K*$_2$ *χ ε*$_\omega$ (*exc. Zh*$_1$) *ζ* **15** nam dum *Mc*$_2$ | quod (*bis*) *Y* | creas *Mn*$_3$ **16** es *om.* *K*$_2$ credere te in] credis *ε*$_2$ | Christum] deum *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | audisti *edd*

vivit? Fides tua iustitia tua, quia utique si credis, caves; si autem caves, conaris; et conatum tuum novit deus et voluntatem tuam inspicit et luctam cum carne considerat et hortatur ut pugnes et adiuvat ut vincas et certantem exspectat et deficientem sublevat et vincentem coronat. Ergo EXSULTATE IUSTI IN DOMINO hoc dixerim: 'Exsultate fideles in domino, quia iustus ex fide vivit'; RECTOS DECET LAUDATIO: Discite gratias agere deo et in prosperitatibus et in tribulationibus; discite habere in corde quod omnis homo habet in lingua: 'Quod vult deus.' Ipsa lingua popularis cc 250 plerumque est doctrina salutaris. Quis non cotidie dicit: 'Quod vult deus'? Hoc agat et rectus est. Erit inter eos, qui exsultant in domino et quos decet laudatio; quales alloquitur consequenter psalmus et dicit: CONFITEMINI DOMINO IN CITHARA, IN PSALTERIO DECEM CHORDARUM PSALLITE EI. Hoc enim etiam modo cantabamus, hoc ore consono exprimentes corda nostra docebamus. ps. 32,2

(5.) Nonne id egit institutio in nomine Christi vigiliarum istarum, ut ex isto loco citharae pellerentur? Ecce ipsae iubentur sonare: CONFITEMINI inquit DOMINO IN CITHARA, IN PSALTERIO DECEM CHORDARUM PSALLITE EI. Nemo convertat cor ad

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

17 tua[1]] est *add.* γ | si[1]] sic *P S* | caves autem (aut est *S*) *tr.* χ 18 coronaris *Y* | vovit Sh_1 | tuam *om. F (ac.) Mc₂ Na₁* 19 luctans Mc_3; luctamen *β* P_8 Sh_1 carnem *P* ε_2 *(ac.)* | et[2]] ad *F Mc₂ Na₁* 20 adiuvas K_2 Mc_3 *F (ac.) Na₁* | certamen *F* | *spectat P_{11} χ ζ; *cf. in ps.* XXX/2,1,6, 31sq. 23 rectus *S K* | collaudatio Mc_3 $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | agere gratias *tr.* ε_1 | domino *δ (exc. G)* 24 habet omnis homo *tr.* ε_ω Mn_3 *ζ edd* 25 quid *C* | voluit Zh_1 | deus] hoc agat *add.* ζ 26 est *om.* Zh_1 doctrina] dona *δ* (donum *pc. G*) | non *om.* χ | quid χ P_8 27 hoc *om. C δ (exc. A; ac. G)* | recti eritis *β* | est *om. S* γ *β* ε_ω *(exc. Lx₂)* ζ *edd* 28 consequenter *om.* ζ; *tr. post* dicit *Mc₂ Na₁* 29 et *om.* ε_2 | in[2]] et *S K* γ ε_ω *(exc. Lx₂)* ζ *(praem.)* 30 illi *δ Vulg* | enim *om. P (ac.) Sh.* etiam *om. Mc₃*; est etiam quod ζ 31 cantabimus ε_ω *(exc. P_8; ac. Lx_2 X)*; cantavimus *β* ε_2 *(pc.)* P_8 Mn_3 *Sh* consonam *Mc₃* | vestra *β edd* 5, 1 id egit] ei digeret χ (ei indigeret *pc. Y*) 2 pellentur χ (appellentur *Y*); psallerentur K_2 *δ* | ecce] et *praem.* κ (decem *Y*) ε_ω *(exc. Lx_2)* ζ Sh_1 *edd* | ipsa Mc_3; istae ζ 3 inquit *om.* K_2 Mc_2 4 illi Ro_{11} *δ w Vulg* | convertit χ

organa theatrica: Quod ei iubetur, in se habet, sicut alibi dicitur: *In me sunt, deus, vota quae reddam laudis tibi*. Meminerunt qui pridem affuerunt, quando quid intersit inter psalterium et citharam, sicut potuimus, sermone discrevimus et ad intellectum omnium perducere interim conati sumus; quantum autem effecerimus, viderint qui audierunt. Et nunc non importune repetimus, ut in ista diversitate duorum instrumentorum musicorum diversitatem factorum humanorum inveniamus significatam per haec, implendam autem per vitam nostram. Cithara lignum illud concavum (tamquam tympanum pendente testudine, cui ligno chordae innituntur, ut tactae resonent; non plectrum dico quo tanguntur, sed lignum illud dixi concavum cui superiacent, cui quodammodo incumbunt, ut ex illo cum tanguntur tremefactae et ex illa concavitate sonum concipientes magis canorae reddantur) – hoc ergo lignum cithara in inferiore parte habet, psalterium in superiore. Haec est distinctio. Iubemur autem modo confiteri in

mi 280

5, 6 Ps. 55,12 **6–9** *cf.* in ps. XLII,5 vel in ps. LVI,16

$P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

5 ei] et δ (*exc.* G) | iubentur K_2 | (in se *om.*) habetur Mn_3 **6** vota] tua *add.* $F\,\kappa\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) $\omega\,Mn_3\,\zeta\,Vulg$; mea *add.* Na_1 | laudis $K_2\,Mc_3\,Sh_1$; laudes $e_2\,P\,P_{11}\,\chi\,\delta$ (*pc.* A); laudationes *cett Vulg* **7** affuerunt pridem *tr.* X; pridem P_{11} | quid] quod $F\,Na_1$ | interest Y; inter se C; distet β | cithara $P\,\chi$ **8** sicut] *quo α_1 (*praem.* P_{11}) | sermonem $P\,K_2\,\alpha_1\,\gamma$ (*ac.* Ar_1) $\delta\,\varepsilon_2\,\varepsilon$ (*ac.* X) **9** pervenire Sh_1 interim *om.* P **10** viderunt $F\,Mc_2\,Na_1\,\zeta$ | importuna Y; inoportune Zh_1 repetimus ... duorum *om.* Mn_3 **11** in *om.* P | duum β | diversitatem] diversitate Mc_3 **13** per *om.* Mn_3 | nostra S K | citharam $K_2\,F\,Mc_2\,Na_1$; est enim *add.* $Y\,P_8$ | illum $P\,F\,Na_1\,\varepsilon_2$ | conacum K **14** pendentem $K_2\,\alpha_1\,\delta$; tendentem $F\,Mc_2\,Na_1\,Sh_1$ (*vl.*) | testudinem $\alpha\,\delta$ (*ac.* G) Sh_1 (*vl.*) **15** innectuntur Mc_2; iniciuntur ε_2 (*pc.*) Mn_3 | tactae ut *tr.* Sh_1; vi tactae K; ut tacitae F (*ac.*) $Na_1\,Y$ | resonet Mc_3 | dico *om.* $K_2\,\delta\,Mn_3$ **16** dixit δ | conacum K | subiacent K_2 (*pc.*) Y | superiacent cui] superiacentes Zh_1 **17** ut *om.* P_{11} | (ut *om.*) vexillo P | illa δ | quo tanguntur Mc_3; contingantur ε_2 | aguntur Mn_3 et *om.* $\alpha\,\varepsilon_2$; ut Mn_3 **18** (sonum *om.*) concupientes Mn_3 | candore δ (*ac.*) **19** citharam $Y\,\varepsilon_2$ (*pc.*) $Zh_1\,\zeta$ (*ac.*) | in[1] *om.* $e_2\,K_2\,S\,K\,\gamma$ (*ac.*) ε_2 (*pc.*) | inferiori Mc_2 Sh_1 **20** superiorem Mc_2 | est *om.* γ | confitere S (*ac.*) K

citharam et psallere in psalterio decem chordarum. Non dixit in citharam decem chordarum, neque in hoc psalmo neque, si non fallor, alibi alicubi. Legant et considerent melius et otiosius filii nostri lectores; tamen quantum mihi videor meminisse, multis locis invenimus psalterium decem chordarum, citharam decem chordarum nusquam mihi lectum occurrit. Mementote citharam ex inferiore parte habere quod sonat, psalterium ex superiore. Ex inferiore vita, ex ista terra habemus unde deum laudemus in utroma 191 que, ut semper sit laus eius in ore nostro et benedicamus domicc 251 num in omni tempore. Est enim quaedam terrena prosperitas, est quaedam terrena adversitas: ex utroque laudandus est deus, ut citharizemus. Quae est terrena prosperitas? cum sani sumus secundum carnem, cum abundant omnia quibus vivimus, cum incolumitas nostra servatur, cum fructus large proveniunt, cum solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos: Haec omnia ad vitam terrenam valent. Quisquis inde non laudat deum, ingratus est. Numquid quia terrena, ideo non dei

29sq. *cf.* Ps. 33,2 34–36 cum[2] ... iniustos] *cf.* Matth. 5,45

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zb*$_1$ *P*$_3$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma nr*: *cc*)

21 psallere in *om.* *e*$_2$*Mc*$_2$ | non ... chordarum *om.* *P* | dixi (in *om.*) *Mn*$_3$ | in[2]] psalterio (et *add.* *C*[*pc.*] *β ε*$_3$ *Mn*$_3$ *ζ*); psalterio *add.* *κ ε*$_1$ (*exc.* *Lx*$_2$; *ac.* *X*) *Mn*$_3$ *ζ* 22 hoc *om.* *Mn*$_3$ | (si *om.*) non fallatur *χ* (nos fallat *Y*) 23 alibi alicubi *P K*$_2$ *α δ Sh*$_1$; alicubi alibi *tr.* *ε*$_2$ *Mn*$_3$; alicubi *cett edd*; dictum inveni *add.* *ζ* | et non sint otiosi *Zb*$_1$. 25 citharam *S*; *citharam *P α*$_1$ *ω ε* (*ac.* *X*) 26 numquam *F ε*$_3$ *ζ* memento *χ Zb*$_1$. | citharam *S*; citharam *ε*$_3$ (*ac.*) *ε* (*ac.* *X*) 27 inferiore[1] interiore *ε*$_3$ *N*$_1$; quod *e*$_1$ *P K*$_2$ *α* (*exc.* *P*$_{11}$) *δ ω X* (*pc.*) *ζ Sh*$_1$; quo *cett edd* | superiori *ε*$_3$ (*pc.*) *Zb*$_1$. | ex[2]] et *K*$_1$ | inferiori *ε*$_3$ (*pc.*) *ω Zb*$_1$ *Sh*$_1$ 28 vitam *Mc*$_3$ *Ar*$_1$ *ε*$_2$ *ω ε Mn*$_3$ | ex] de *ε*$_3$ *Mn*$_3$ | ex ... terra (*e*$_1$ *Sh*$_1$ [*vl.*])] id est terrena *ζ Sh*$_1$ *edd*; existat terram *P* ipsa *κ ε*$_1$ (*exc.* *Lx*$_2$) | *terrena *P K* | habemus (*e*$_1$)] prosperitatem et adversitatem *add.* *ζ Sh*$_1$ *edd* | inde *Mc*$_3$ | *dominum *e*$_1$ *K*$_1$ *α δ* | laudemus deum *tr.* *ω ζ* laudamus *e*$_1$ *P S*; et *add.* *ε* | in] ex *μ* 29 vestro *K*$_1$ | benedicam domine *K* 30 quaedam ... est *om.* *Mn*$_3$ | terrena *om.* *χ*; *tr.* *post* enim *γ β ε*$_3$ (*exc.* *Zb*$_1$) *ζ* 31 ex] est *F Na*$_1$ | est *om.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ 32 sumus sani *tr.* *ζ* | simus *γ* (*ac.* *Ar*$_1$) 33 abundent *K* 34 largi *Zb*$_1$ *Mn*$_3$ 35 orire *S ε*$_2$ (*ac.*) 36 terrenam] aeternam *Mc*$_3$ *γ* (*ac.* *Ar*$_1$) *β* | valent] pertinent *ζ* 37 dominum *K*$_2$ | dei non *tr.* *κ*

sunt? aut ideo alter ea dare cogitandus est, quia dantur et malis? Multiplex est enim misericordia dei, patiens est, longanimis. Inde magis significat quid servet bonis, cum ostendit quanta donet et malis. Adversitates autem ex inferiore utique parte: de fragilitate generis humani, in doloribus, in languoribus, in pressuris, in tribulationibus, in tentationibus, ubique laudet deum qui citharizat. Non attendat quia inferiora sunt, sed quia et regi et gubernari non possunt nisi ab illa sapientia, quae attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter. Non enim caelestia regit et terrena deseruit; aut non illi dicitur: *Quo abibo a spiritu tuo et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu ibi es; si descendero in infernum, ades?* Ubi ergo deest qui nusquam non est? Ergo confitere domino in cithara. Sive tibi abundet terrenum aliquid, gratias age illi qui dedit; sive tibi desit vel forte damno auferatur, citharizа securus. Non est enim tibi ablatus ille qui dedit, quamvis tibi ablatum fuerit quod dedit. Etiam sic, inquam, citharizа secu- mi 281

45sq. *cf.* Sap. 8,1 **47–49** Ps. 138,7*sq.*

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

38 ideo] non deus sed *add. Mc*$_2$ | aliter *ε*$_2$ *ε* (*ac. X*); ac terra *S*; actersa *K* | alter ea] altera *Mc*$_3$; haec terrena non *Y* | ea] ei *F* **39** est[1] *om. Mc*$_3$ *χ Zh*$_1$; *tr. post* enim *Mn*$_3$ | est[2]] et *γ δ* (*exc. G*; *sl. A*) *Zh*$_1$ (*add.*) *ζ*; enim *add. δ* | longanimis] est *add. Y* **40** quod *F Na*$_1$ | servat *K* **41** adversitate *δ* | autem *om. χ*; sunt *add. C β* | inferiori *ε*$_2$ (*pc.*) *Mn*$_3$ | parte *om. Zh*$_1$ | flagilitate *S*; flagelitate *K* **42** *angoribus *P* (*cf. in. ps. XLII,6,4*) **43** ubique *om. Mc*$_3$ | laudat *γ β δ* (*exc. A*; laudant *ac. G*) *ζ* | dominum *P*$_{11}$ *δ* **44** et[1] *om. β ζ* **45** qui *Mc*$_3$ *δ* (*ac. A*) ad] in *K*$_2$ **47** terrestria *P* | *deserit *α C* (*pc.*) *β ε*$_2$ (*pc.*) *ε*$_1$ *ζ Sh*$_1$ *edd* | ei *Sh*$_1$ (*vl.*); ibi *K*$_2$ | dicetur *Mc*$_3$ | ibo *C Mn*$_3$ *Vulg* | a[1]] ad *Mc*$_3$ **48** quo *om. Zh*$_1$; *tr. ante* a *P K*$_2$ *α* (*exc. Mc*$_3$) *κ δ Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *Vulg* | in ... descendero *om. β* | ibi] illic *χ γ Ro*$_{11}$ *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ *Vulg* | si] etsi *P*$_{11}$ *ζ* | descende *S*; descedero *P* **49** in] ad *F Na*$_1$ *κ* (*exc. Y*) *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *Vulg* | non est] deest *Y* | est] *praesens *praem. α* (*add. P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$ confitere ergo *tr. e*$_2$ *Mn*$_3$ | confiteri *K*$_2$ *α*$_1$ *S K δ* (*ac. G*) *ε* (*ac. X*) **50** in cithara *om. Y* | abundat *P* | aliquid terrenum *tr. β* **51** illi age *tr. e*$_2$ *Mc*$_3$ *δ* | desit] det si *K*$_2$ | vel] sive *κ Zh*$_1$; si *ε ζ*; ut *ε*$_2$; aut *Mn*$_3$ | fortem (damno *om.*) *Mc*$_3$ damno] tibi *add. ζ edd* | citharizas *ε*$_\omega$ (*ac. X*); aliquid *praem. ζ* **52** ille tibi ablatus *tr. ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *edd*; ille ablatus tibi *tr. ζ* | quamvis ... dedit *om. Mn*$_3$ **53** quid *χ* | inquam *om. Mn*$_3$ | citharizas securus et *Mc*$_3$

rus; certus in deo tuo tange chordas in corde et dic tamquam in cithara in inferiore parte bene sonante: *Dominus dedit, dominus abstulit; sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum.*

(6.) Iam vero cum attendis superiora dona dei, quid tibi contulerit praeceptorum, qua doctrina caelesti te imbuerit, quid tibi desuper ex illius veritatis fonte prae ceteris dederit, converte-
re et ad psalterium, psalle deo in psalterio decem chordarum. Praecepta enim legis decem sunt; in decem praeceptis legis habes psalterium. Perfecta res est: Habes ibi dilectionem dei in tribus et dilectionem proximi in septem; et utique nostis domino dicente quia *in his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae*. Dicit tibi deus desuper, quia *dominus deus tuus deus unus est*: habes unam chordam. *Non accipias in vanum nomen domini dei tui*: habes alteram chordam. *Observa diem sabbati*, non carnaliter, non Iudaicis deliciis, qui otio abutuntur ad nequitiam (melius enim utique
cc 252 tota die foderent quam tota die saltarent), sed cogitans requiem in

---

55–57 Iob 1,21 **6, 5–29** praecepta ... tibi[1]] *cf.* Ex. 20,1–17; Deut. 5,6–21 **8** Matth. 22,40 **9** Deut. 6,4; *cf.* Ex. 20,2; Deut. 5,6 **10** Ex. 20,7; Deut. 5,11 **11** Ex. 20,8; Deut. 5,12

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

54 tuo] et *add.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | tangere *K*$_2$ | corde tuo *add.* *ζ* | tamquam *om.* *P*$_{11}$ | in[3] *om.* *γ β* **55** in *om.* *K*$_2$ *P*$_{11}$ *γ* (*ac.* *C*) *β* | inferiori *ε*$_2$ (*pc.*) *ζ* | bene *om.* *Mc*$_3$ | sonantem *α*$_1$; sonans *Mc*$_2$; sonant *F* | dedit] et *add.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ **6, 1** tam *δ* (*ac.* *A*) | domini *Mn*$_3$ | qui *χ*; quae *γ β* **2** qua] quia *ε*$_\omega$ (*exc.* *P*$_8$; *ac.* *X*) *ζ* | qui *S*; quae *γ β* **3** illis *Mc*$_3$ | fonte veritatis *tr.* *C* | forte *K*$_2$ | prae ceteris dederit *α δ Sh*$_1$; praeceperit *cett edd* **4** *et *om.* *e*$_2$ *P K*$_2$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *ζ* | ad *om.* *Zh*$_1$ psalterium] et *add.* *P ζ* | deo (*e*$_2$)] domino *ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ *ζ edd* | psalterium *Mc*$_3$ **5** habet *K*$_2$ *Mc*$_3$; habe *Zh*$_1$ **6** est *om.* *K*$_2$ *Y* | tibi *δ* (*ac.*) | et] si *P*$_{11}$ **7** proximi] dei *P*$_{11}$ | et *om.* *e*$_1$ *Mc* | nosti *edd* | dominum dicentem *P* | dicentem *K* **8** dicet *F* (*ac.*) *Na* **9** deus[1]] dominus *Mn*$_1$ | deus[3]] *dominus *P α S Y Ar*$_1$ *δ* *Vulg* **10** non ... chordam *om.* *Zh* | accipies *κ P*$_{11}$ *ζ* | vanum *S*; vano *Ar*$_1$ *f* | domini *om.* *Mc*$_3$ | dei *om.* *Mn* | dei tui *om.* *ζ* **11** non[2] *om.* *ζ* **12** deliciis *om.* *K*$_2$ | melius] est *add.* *P*$_{11}$ *F ζ* | enim *om.* *P α* (*ac.*) *Mn*$_3$ *ζ* | utique] ut *Mc* **13** tota[1]] toto *P P*$_{11}$ *F δ Sh*$_1$ | foderent toto die *tr.* *Mn*$_3$ | tota[2]] toto *P*$_{11}$ *δ* salutarent *S C* (*ac.*); saltare *ζ* | sed] tu *add.* *edd*

deo tuo et propter ipsam requiem omnia faciens, abstinens ab opere servili; *omnis* enim *qui facit peccatum, servus est*, et utinam hominis et non *peccati*! Haec tria pertinent ad dilectionem dei, cuius cogites unitatem, veritatem, voluntatem. Est enim quaedam voluntas in domino, ubi verum sabbatum, vera requies. Unde dicitur: *Delectare in domino, et dabit tibi petitiones cordis tui*. Quis enim sic delectat quam ille qui fecit omnia quae delectant? In his tribus caritas dei, in aliis septem caritas proximi, ne facias alii quod pati non vis. *Honores patrem et matrem*, quia vis te honorari a filiis tuis. *Non moecheris*, quia nec moechari post te uxorem tuam vis. *Non occidas*, quia et occidi non vis. *Non fureris*, quia furtum pati non vis. *Non falsum testimonium dicas*, quia odisti adversus te falsum testimonium dicentem. *Non concupiscas uxorem proximi tui*, quia et tuam non vis ab aliquo concupisci. *Non con-*

ma 192

15 Ioh. 8,34 **19** Ps. 36,4 **22** Ex. 20,12; Deut. 5,16 **23** Ex. 20,14; Deut. 5,18 **24** Ex. 20,13; Deut. 5,17 | Ex. 20,15; Deut. 5,19 **25** Ex. 20,16; Deut. 5,20 **26sq.** Ex. 20,17; Deut. 5,21 **27sq.** non[2] ... tui] Ex. 20,17; Deut. 5,21

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

14 deo] domino *P* (*praem.*) *Mc*$_3$ *δ* | abstinens *om. K*$_2$ *δ*; abstine *Y X* (*pc.*) *P*$_8$ *edd* ab] omni *add. γ* **15** servile *S* | est] peccati *add. K*$_2$ *C* (*pc.*) *β ε*$_\omega$ (*exc. P*$_8$) *Mn*$_3$ *ζ Vulg edd* | *om. K*$_2$ *Mc*$_3$ *χ γ* **16** et non] sed *Mc*$_2$; non *Zh*$_1$ | dei *om. Mn*$_3$ **17** cogita *ζ edd* | et voluptatem *edd* | enim *om. χ* **18** voluptas *ζ edd* | deo *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | ubi] *ibi *P K*$_2$ *P*$_{11}$ *χ δ P*$_8$ | requies] est *add. δ ζ* **19** petitionem *K*$_2$ *β* **20** delectatur *δ* (*exc. G*) | *quomodo *P δ Sh*$_1$ | quae] quid *Zh*$_1$ | delectantur *γ δ* (*exc. G*); delectat *Zh*$_1$ **21** septem aliis *tr. edd* | ne] prima *praem. C*; I *praem. S Ar*$_1$ | alio *δ*; illi *P*$_{11}$ **22** quo *Mc*$_3$ | honora *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *N* (*ac.*) *Sh*$_1$ *Vulg* patrem tuum *P F* (*ac.*) | vis te] iuste *S Y γ* (*ac.*) *X* (*ac.*) | honorare *ε* (*ac. X*) **23** non] secunda *praem. C*; II *praem. S Ar*$_1$ | moechaberis *β ε*$_\omega$ (*pc. Lx*$_2$) *Mn*$_3$ *ζ Vulg*; moechaveris *K*$_2$ *ε*$_2$ (*ac.*) | post te *om. Mc*$_3$; *tr. post* tuam *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* **24** non[1]] tertia *praem. C*; III *praem. S* (*mg.*) *Ar*$_1$ | et *om. Mc*$_3$ *ε*$_2$ (*ac.*) *Zh*$_1$ non[3]] quarta *praem. C*; III *praem. S Ar*$_1$ | quia[2] qua *Ar*$_1$; etiam *add. ζ* **25** furtum] tu *add. ζ* | non[2]] quinta *praem. C*; V *praem. S* (*mg.*) | qui *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ (*ac.*) *Na*$_1$ | odis *Mc*$_3$ *δ*; audisti *K*$_2$; non vis *Zh*$_1$ | adversum *K*$_2$ *β ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | falsum testamentum adversus te *P* **26** dici *Zh*$_1$ | sexta *praem. C*; VI *praem. S* (*mg.*) | concupisces *χ X Mn*$_3$ **27** alio *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *χ C* (*ac.*) *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd*; illo *γ* (*pc. C*) *β* | non[2]] septima *praem. C*; VII *praem. S* (*mg.*) | concupisces *Mn*$_3$

cupiscas rem aliquam proximi tui, quia si quis tuam concupiverit, displicet tibi. Converte et in te linguam, quando tibi displicet qui tibi nocet. Haec omnia praecepta dei sunt, sapientia donante data sunt, desuper sonant. Tange psalterium, imple legem, quam dominus tuus non venit solvere, sed implere. Implebis enim amore, quod timore non poteras. Qui enim timendo non facit male, mallet facere, si liceret. Itaque etsi facultas non datur, voluntas tenetur. 'Non facio' inquit. Quare? 'quia timeo'. Nondum amas iustitiam, adhuc servus es; esto et filius. Sed ex bono servo fit bonus filius. Interim timendo noli facere, disces et amore non facere. Est enim quaedam pulchritudo iustitiae. Poena te interim deterreat. Habet iustitia formam suam, oculos quaerit, accendit amatores suos. Pro hac martyres saeculum calcantes sanguinem fuderunt: quid amabant quando istis omnibus renuntiabant? Non enim illi non erant amatores? aut hoc vobis dicimus, ut non ametis? Qui non amat, obriguit. Ametur, sed illa pulchritudo quae cordis oculos quaerit ametur, illa pulchritudo quae laudata iustitia incendit animos. Promunt verba, edunt voces, undique di-

mi 282

32 *cf.* Matth. 5,17

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

28 quia] qui *Mc*$_3$ | quis] quisquam *Mc*$_2$ | tuam *om.* *ε*$_2$ | concupiscit *ε*$_\omega$ (*exc.* *Lx*$_2$) *ζ edd* 29 displicet[1] ... displicet] displicit (*bis*) *S* | linguam tuam *K*$_2$ *δ Sh*$_1$; quid *K*$_1$ 30 donant te *K* | *delata *P S*; deleta *K*$_1$ *Y*; dilecta *K*; donata *ζ* 31 dominus (*e.*)] deus *add. P*$_{11}$ *γ β ε Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd* 32 impleret *Mc*$_3$; adimplere *C β Vulg* 33 fecit *γ*; facis *Mc*$_1$ | malefaceret *F ζ* 34 licere *Mc*$_1$ | voluntate *δ*; *rea *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ 35 inquis *β ε*$_2$ (*pc.*) 36 servus es *om. Zh*$_1$ | es] est *Mc*$_1$ | et *om.* *α* (*exc.* *P*$_{11}$) *edd* | sed ... filius *om. Mc*$_1$ 37 interimendo *Mc* disce sed *δ*; disce *Mc*$_1$ | amore *P*; amando *C* (*pc.*) *β ζ edd*; amare *cett* | non facere *om. K*$_2$ *α* (*exc.* *P*$_{11}$) 38 poena] quae non *C* (*mg.*) *β* | interim *om. K*$_2$ *α κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | *deterret *K*$_2$ *α* (detrahet *vl. F*) *ζ* 39 habeat *K* | iustitiam *K ε* (*ac.*) | oculus *S ε*$_2$ (*ac.*) | accedit *Mc* | amores *δ* (*ac.*) 41 *edd* 42 illius *Y P*$_8$ | non[1] *om. Zh*$_1$ 43 amant *Mc*$_3$ *β* | friguit *P P*$_{11}$ (*add.*) *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$; obriguit *add. edd* | ametur ... quaerit *om. Mn*$_3$ | pulchritudo illa *tr. ζ* 44 oculum cordis *P* | quaeret *K*$_2$ | illa] sed *praem. κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | laudatur *ζ*; est laudata *Zh*$_1$ | laudat iustitiam *K*$_2$ *α Y* 45 animos] iustitia accensi *add. ζ* | premunt *χ* | voce *S*

cunt: 'Bene, optime.' Quid viderunt? in qua pulcher est curvus senex? Non enim si procedat senex iustus, est aliquid in eius corpore quod ametur, et tamen amatur ab omnibus. Ibi amatur, ubi non videtur; immo ibi amatur, ubi corde videtur. Delectet vos ergo, et rogate dominum ut delectet. Dominus enim dabit suavitatem et terra nostra dabit fructum suum, ut per caritatem impleatis quod per timorem implere difficile est. Quid dico 'difficile est'? Non potest adhuc animus; mallet non esse quod praecipitur, si ad faciendum non amore ducitur, sed timore coartatur. *Noli furtum facere*, time gehennas: mallet non esse gehennas, in quas mitteretur. Quando incipit amare iustitiam, nisi quando mallet furta non esse, etsi gehennae non essent, in quas fures mitterentur? Hoc est amare iustitiam.

(7.) Et ipsa iustitia qualis est? quis illam pingit? sapientia dei quam pulchritudinem habet? Per illam pulchra sunt omnia quae oculis placent; ei videndae et amplectendae corda mundanda sunt. Huius nos amatores profitemur; ipsa nos componit, ut ei non displiceamus. Et quando nos reprehendunt homines in his

50 cc 253 55

50sq. *cf.* Ps. 84,13 **55** Ex. 20,15; Deut. 5,19

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

46 qui Mc_3 | viderunt] iustitiam viderunt *add.* C (*pc.*) β *edd* | *quo $F Mc_2 Na_1 \gamma X$ (*pc.*) $\varepsilon_1 Mn_3 \zeta Sh_1$ **47** nunc Mn_3 | si *om.* $Mc_3 Zh_1$ | procedet Sh_1 | iustus] vetustus non Zh_1 | est] non invenitur *add.* Y | in eius] dirieris P_{11} | corpore eius *tr.* ζ **48** hominibus ζ **49** immo *om.* Mc_2 | immo ... videtur *om.* $F Na_1$ cor ε_ω (*exc.* P_8) Mn_3 **50** rogat F | *deum $P \kappa$ | ut] et P | deus κ **52** quid] quod $\kappa \varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) **53** est *om.* χP_8; esse Mc_2 | possit K_2; timens *add.* $Y C$ (*mg.*) P_8 | quod] non *add.* δ (*ac.* A) **54** non amare S (*ac.*) K; amore non *tr.* ζ *edd* | dicitur K; perducitur ζ **55** artatur P_{11} | non vult $P_8 Mn_3$ | futurum Mc_2 | time] timet F (*ac.*) $Mc_2 Na_1 P_8 Mn_3$ | gehennam Zh_1 | gehennas non esse *tr.* P_{11} **56** gehennam in qua εZh_1 | inmitteretur Mc_3 | incipiat K_2 **57** furtum K_2 | gehenna non esset $\varepsilon \zeta$ **58** quam C (*ac.*) X (*ir.*); qua ζ | fures] *rei $F Na_1 Sh_1$ **7,1** pinget P (*ac.*) ε_2 **3** ei] et $P_{11} Zh_1$ | et $P F Mc_2 Na_1 \delta \zeta Sh_1$ (ei *vl.*); atque $Y \beta P_8$; quoniam χ (*add. ac.* Y); *om. cett edd* | amplectendae *om.* γ; plectendae $S K$; complectendae εZh_1 *edd*; contemplandae $Y P_8 \zeta$ | munda K_2 (*ac.*) Mc_3 **4** amatores nos *tr.* ζ | ipsa nos] insanos K | componet $S K \varepsilon_2$ (*ac.*) Mn_3

rebus, in quibus ei quam diligimus placemus, quomodo parvi habemus reprehensores nostros, quomodo illos contemnimus et
ma 193 omnino nihili pendimus! Amatores lubrici et damnabiles feminarum, quando amatae ipsorum componunt illos secundum oculos suos, si ipsis placeant, non curant eos quibus displicent putantes sibi sufficere quod earum oculis placent, ad quas affectant; et plerumque gravibus displicent, immo semper gravibus displicent et meliore iudicio reprehenduntur. 'Non bene tonsus es,' dicit vir gravis lascivo adolescenti, 'non te decet cum talibus cincinnis incedere.' Novit autem ille capillos illos placere nescio cui; odit te reprehendentem vero iudicio et servat in se quod placet perverso consilio. Inimicum te putat, quia turpitudinem demis, et fugit oculos tuos et omnino non curat qua regula iustitiae reprehenda-
mi 283 tur. Si ergo illi non curant reprehensores veraces, ut sint formosi fallaces, nos in his rebus in quibus placemus sapientiae dei debemus curare irrisores iniustos non habentes oculos unde videant quod amamus?

Haec cogitantes recti corde CONFITEMINI DOMINO IN CITHARA, IN PSALTERIO DECEM CHORDARUM PSALLITE EI, (8.) ps. 32.3
CANTATE EI CANTICUM NOVUM, exuite vetustatem. Nostis can-

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

6 quam *om. Mn₃* | placemus quam diligimus *tr. F Mc₂ Na₁ Sh₁* | placeamus P_{11} pravi $\varepsilon_2 \varepsilon$; pravi et *praem.* ζ | pendimus $Y P_8$ 7 illo Mc_3 | ab illis contemnimur ζ 8 nihili pendimus Mc_2 C (*pc.*) β Mn_3 ζ *edd*; nihil impendimus P_{11} χ γ (*ac.*) ε_2 (*exc. Lx₂*); nihil pendimus *Ar₁* (*pc.*) *cett* | amabiles Mc_3 10 ipsis] illis ζ 11 eorum Mc_3 K | ad *om.* α (*exc.* P_{11}) Sh_1 12 gravibus[1]] gravius K_2 (*pc.*) Mc_3 δ gravibus[2]] gravius K_2 (*pc.*) Mc_3 gravibus displicent[2] *om. Mc₃* 13 meliori $\gamma\beta$ | est $F Mc_2 Na_1$ | dicitur (vir *om.*) Y (*ac.*) γ (dicit *pc.*) 14 lascivio K; lasciba K_2 | non te decet *tr. post* cincinnis ζ | decet te *tr.* β | incendere δ (*ac.*) 15 ille] illi S; illas *Mc* ; capillos suos *add.* κ ε P_8 | placere capillos suos P | illos *om.* K; suos illis Zh_1 | cuius Zh_1 | odit] se *add.* ζ 16 quo P_1 17 demis et P F Mc_2 Na_1 C (*ac.*) Sh_1; demis ef- P_8; dimisit K χ (dimisisti *pc.* Y) γ (*ac.*) δ ε_2 (*pc.*); diligit C (*pc.*) β; demisisset *Mc* ; domas *Zh* ; demis *cett edd* fugiet δ 18 quare ε_2 ε *Mn* 19 sic Mc_3 | veros K 20 in[1] *om.* ε (*ac.* X) Zh_1 dei] non *add.* F (*sl.*) Y P_8 24 illi β *Vulg* 8, 2 exuite ... novum[2] *om. Mc₃* vetustate K_2 F Na_1 | nostis] noctis Sh_1

ticum novum: Novus homo, novum testamentum, novum canticum. Non pertinet canticum novum ad homines veteres; non illud discunt nisi homines novi renovati per gratiam ex vetustate et pertinentes iam ad testamentum novum, quod est regnum caelorum. Ei suspirat omnis amor noster et cantat canticum novum. Cantet canticum novum non lingua, sed vita. CANTATE domino CANTICUM NOVUM, **BENE CANITE EI.** Quaerit unusquisque quomodo cantet deo. Canta illi, sed noli male; non vult offendi aures suas: Bene cane, frater. Si alicui bono auditori musico, quando tibi dicitur: 'Canta ut placeas ei', si vis aliquam instructionem musicae artis, cantare trepidas, ne displiceas artifici, quia quod in te imperitus non agnoscit, artifex reprehendit: quis afferat deo bene cantare sic iudicanti de cantatore, sic examinanti omnia, sic audienti? Quando potes afferre tam elegans artificium cantandi, ut tam perfectis auribus in nullo displiceas? Ecce veluti modum cantandi dat tibi; noli quaerere verba, quasi explicare possis unde deus delectatur: IN IUBILATIONE cane (hoc est enim bene canere cc 254

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

4 novum canticum *tr. C ζ edd* | veteres homines *tr. ζ* | veteris *S* **5** dicunt *K₂ C (pc.) β ε_ω Mn₃ ζ Sh₁ (vl.* discunt) | renati *β* | ex] et *F (ac.) Na₁* **6** novum testamentum *tr. β w* | quid *S K* (id *pc.*) *γ (ac. Ar₁)* **7** ei] et *ε₂ ζ* | suspiret *Zh₁*; susciperat *γ (ac.)*; suscipiat *Y P₈* | omnis] caro *add. S K γ (ac.)*; carmen *add. Y P₈* | cantet *Y ε₁*; ei *add. Mn₃* **8** cantant *C*; cantat *Ar₁ δ (exc. A)*; cantes *K₂ om. Zh₁* | vitam *K₂* | domino *om. K₂ β ε₂*; ei *Mc₂ Na₁ Mn₃ Sh₁ (vl.) Vulg Ψ_αβκ* **9** canite *Mc₃ F Na₁ Sh₁*; cantate *cett edd* | ei] in iubilatione *add. K₂* **10** canat *Zh₁* **11** canite *P K₂ ε_ω (exc. P₈)*; canta *Y edd*; cantate ei *Mn₃* | fratres *P K₂ κ (exc. C) ε_ω (exc. P₈) Mn₃* | aliqui *S K C (ac.)*; alicubi *K₂* | auditori bono *tr. F Mc₂ Na₁ Sh₁* **12** dicetur *S K* | cantavi (ut *om.*) *Mc₃*; cantavit (ut *om.*) *ε₂ (ac.) Zh₁* | placas *Zh₁* | ei] et *add. ε_ω* (ei *om. Lx₂*) *Mn₃ ζ Sh₁* | si quis *χ γ (ac. C)*; sine *C (pc.) β edd* | aliquam instructionem *α δ*; aliqua (*om. β*) instructione *cett edd* **13** quod] quid *χ* | in te *om. δ* **14** cognoscit *χ (pc. S)* | offerat *X (pc.) edd* cantare bene *tr. δ* **15** cantore *K₂ C (pc.) β δ P₈ Mn₃ ζ edd*; cantare *γ (ac. C)* audiendi *ε₂ (ac.) ε (ac. X)* **16** potest *P Zh₁* **17** nullo] illo *Mc₃* | cantanti *S*; cantati *K* **18** quaere *S* | explicari *Mc₃ S* **19** deus *om. ε_ω (exc. P₈) Mn₃* delectetur *F Mc₂ Na₁ ζ Sh₁* | cane *om. P (ac.) β* | cantare *Mc₃ δ*

deo), IN IUBILATIONE canta. Quid est IN IUBILATIONE canere? intellegere verbis explicari non posse quod canitur deo. Etenim illi qui cantant sive in messe sive in vinea sive in aliquo opere ferventi, cum coeperint in verbis canticorum exsultare laetitia, veluti impleti tanta laetitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se a syllabis verborum et eunt in sonum iubilationis: sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista iubilatio nisi ineffabilem deum? Ineffabilis enim est, quem fari non potes; si eum fari non potes et tacere non debes, quid restat nisi ut iubiles, ut gaudeat cor sine verbis et immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum? BENE CANITE EI IN IUBILATIONE, (9.) QUIA RECTUS EST SERMO DOMINI ET OMNIA OPERA EIUS IN FIDE, in quo etiam displicet non rectis; rectus est ille ET OMNIA OPERA EIUS IN FIDE. Tua sint opera in fide, quia iustus ex fide vivit et fides per dilectionem opera- ps. 32,4

9, 4 *cf.* Rom. 1,17 4sq. *cf.* Gal. 5,6

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_9$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

20 deo ... canere *om.* K_2 | in[1] *om.* F (*ac.*) Mc_2 Na_1 | canta] cantat F Na_1; canere *β*: cantare P_{11} C (*pc.*) | est *om.* C | in[2] *om.* Zh_1 Mn_3 | canere *om.* K_2; cantare P_{11} *ζ* | intellege *Mc*$_3$ 21 explicare K *κ* (*ac.* Y) *ε* (*exc.* P_9) Mn_3 *ζ* (*tr. post* posse[1] *Sh*$_1$ *edd*) | corde deo C (*pc.*) *β edd* (deo *om.*); ore deo *ε* Mn_3 Sh_1 22 qui *om.* Zh_1 | cantat Mc_3 $S K$ *δ* (*ac.* A) 23 eumque quaerint K (quae *tr.*) | coeperunt *ε*$_1$ (*ac.*) Mn_3 | velut P (*ac.*) F Mc_2 Na_1 *ε*$_1$ Mn_3 Sh_1 | veluti ... laetitia *om.* Mc_3 24 impleri Mn_3 | laetitia tanta *tr.* C | explicari *α* (*exc.* P_{11}) F_5 | possit *ε*$_1$ 25 a] ad K_2; ab *ε*$_2$ (*ac.*) Mn_3 | in sonitum P_{11}; insonunt *praem.* $S K$ | sonus] iubilum *praem.* *ζ edd*; iubilatio *praem.* *γ* 26 quodam $S K$; quidem *ε* Zh_1 | parturat F (*ac.*) *γ* (*ac.* Ar_1) 27 quem] non *add.* Y | quem ... nisi] quae decet iste sonus iubilationis Zh_1 | ineffabilis] ineffabile Mc_3; ineffabilem *χ* (ineffabili Y_2 enim *om.* Mc_3 28 effari *δ* (*exc.* G) | potes[1] potest Mc_3 I *δ* | si] et *praem. edd* si ... potes *om.* K_2 (*ac.*) *α* (*exc.* P_{11}) | eum *om.* Mn_3 | taceri F Na_1 Zh_1 29 ut[1] *om.* K (*pc.*) P_{11} *χ γ* | iubilet Mc_3 30 metas non *tr.* K | habet Mc_3 | silvarum *ε*$_1$ 31 cantate C *β δ* P_9 Mn_3 *ζ edd*; psallite F Mc_3 Na_1 $Vmig$ Y_{mg}: cantes (ei *tr.*) P_{11} | iubilationem Mc_3 9, 1 quoniam Y_{mg} *add* | est *om.* *κ* (*exc.* Y) LXX 2 omnia *om.* I *δ* (*exc.* A) | eius] cuncta *add.* *δ* (*exc.* A) | in[2] ... fide *om.* F Mc_3 Na_1 X (*ac.*) | displicit K 3 rectis *om.* Zh_1; rectus *χ* C (*ac.*) | eius *om.* Zh_1 sunt *α*$_1$ (*ac.* P_{11}) X (*ac.*) | opera[2]] etiam *add.* Zh 4 quia] et *add.* *ζ* | et ... fide *om.* *γ*

tur; tua sint opera in fide, quia in deum credendo fidelis efficeris: 5
Opera dei quomodo possunt esse in fide, quasi et deus ex fide vi- ma 194
vat? Invenimus et deum fidelem, et hoc non verbis nostris dici-
tur, apostolum audi: *Fidelis* inquit *deus qui vos non permittat ten-* mi 284
tari supra quam potestis ferre, sed faciat cum tentatione etiam ex-
itum, ut possitis sustinere. Audistis fidelem deum, audite et alibi: *Si* 10
toleramus, et conregnabimus; si negaverimus, et ille nos negabit; si
non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Ha-
bemus ergo et fidelem deum; distinguamus potius fidelem deum a
fideli homine. Fidelis homo est credens promittenti deo; fidelis
deus est exhibens quod promisit homini. Teneamus fidelissimum 15
debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem. Ne-
que enim aliquid ei mutuum commodavimus, ut debitorem te- cc 255
neamus, cum ab illo habeamus quidquid ei offerimus et ex illo sit
quidquid boni sumus. Omnia dona quibus gaudemus ab illo sunt.
Quis enim cognovit sensum domini aut quis consiliarius eius fuit; 20

8–10 1 Cor. 10,13 10–12 2 Tim. 2,12sq. 20–22 Rom. 11,34–36

$P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

5 sunt Mc_3 | effeceris $K\,Zh_1$ 6 esse] nisi *add.* P_{11} | et *om.* $P_{11}\,F\,\gamma$ | vivit K 7 deum] dominum P_{11} | dicitur nostris *tr.* $Mc_2\,Na_1\,Sh_1$ 8 audi apostolum *tr.* δ | non vos *tr.* P_{11} | permittit $F\,Na_1\,\zeta\,Sh_1$ 9 faciet P (*ac.*) $F\,Mc_2\,Na_1\,\kappa\,\varepsilon_1\,\zeta\,Sh_1$ *Vulg* | etiam exitum] proventum ε_ω (perventum Zh_1) Mn_3 *Vulg* 10 audisti χ P_8 | dominum P_{11} | audi $Y\,P_8$ 11 toleravimus $\varepsilon_2\,\varepsilon$; tolerabimus $F\,Mc_2\,Na_1\,Zh_1$ $Mn_3\,\zeta\,edd$ | conregnavimus $P\,K_2\,Mc_3\,\delta\,\varepsilon_2$ (*ac.*) ε (*ac.* X) | ipse $\kappa\,edd$ | nos *om.* Zh_1; non P_{11} | negabit nos *tr.* $P\,\zeta\,Sh_1$ *Vulg* | negavit K 12 non[1]] nos $Y\,\varepsilon_\omega$ (*ac.* Lx_2) $Mn_3\,\zeta$ (*praem.*) | credemus $S\,Y\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* N; *ac.* Lx_2) Mn_3 | ille] et ipse κ ε_ω (*exc.* Lx_2); et ille ζ | permanet] ille *add.* K_2 | semetipsum $K_2\,\kappa$ (*exc.* C) ε_ω (*exc.* Lx_2) *edd* | potest] semper *add.* F (*sl.*) $Mc_2\,Na_1$ 13 ergo … deum *om.* P et *om.* ζ | deum[1]] et *add.* $F\,Mc_2\,Na_1\,Sh_1$ | distinguamur ε (*ac.* X) distinguamus … deum *om.* Zh_1 14 promittendi $K_2\,Ar_1$ (*ac.*) P_8 (*ac.*) | deo] debitori *add.* Zh_1 15 quod *om.* Zh_1; quid S | permisit $S\,K$ 17 enim *om.* χ C | ei aliquid *tr.* ζ | multum Mc_3 | mutuum commendavimus $F\,Mc_2\,Na_1\,K\,\delta$ ε_ω (*exc.* P_8) $Mn_3\,Sh_1$; commodavimus mutuum *tr.* ζ; commodavimus (aut *add.* Sh_1) *praem.* $\varepsilon\,Sh_1$; commendavimus *praem.* Zh_1 | ut *om.* Zh_1 | teneamus (eum *add.* ζ) debitorem *tr.* ε_ω (*exc.* P_8) $Mn_3\,\zeta$ 18 habemus Mc_3 | quidquid … sit *om.* Mc_2 | ei] illi ε_ω (*exc.* P_8) $Mn_3\,\zeta\,edd$ | et *om.* $F\,Na_1$ 19 dona *vl.* Sh_1; bona $\delta\,Sh_1\,edd$ | ab] ex $\varepsilon_2\,Mn_3$ 20 eius consiliarius *tr.* P

aut quis prior dedit ei, et retribuetur illi? Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. Ergo non ei aliquid dedimus, et debitorem tenemus. Unde debitorem? quia promissorem. Non dicimus deo: 'Domine, redde quod accepisti', sed: 'Redde quod promisisti', QUONIAM RECTUS EST SERMO DOMINI. Quid est: RECTUS EST? Non te fallit: tu eum noli fallere; immo tu te noli fallere. Quis enim fallit omnia scientem? Sed mentita est iniquitas sibi.

QUONIAM RECTUS EST SERMO DOMINI ET OMNIA OPERA EIUS IN FIDE. (10.) DILIGIT MISERICORDIAM ET IUDICIUM. Fac ista, quia facit. Intendite ipsam misericordiam et iudicium. Misericordiae tempus modo est, iudicii tempus post erit. Unde est misericordiae tempus? Vocat modo aversos, donat peccata conversis; patiens est super peccatores, donec convertantur; quandocumque conversi fuerint, praeterita obliviscitur, futura promittit: hortatur pigros, consolatur afflictos, docet studiosos, adiuvat dimicantes; neminem deserit laborantem et exclamantem ad se; do- ps. 32,5

27sq. *cf.* Ps. 26,12

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N A*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo m.i mu cc*) 10,1 diligit *inc. s*

21 ei] illi P_{11} *Vulg* | tribuetur *χ* | illi] ei P_{11} *δ* Mn_3 *Vulg* | ex] ab *γ β ε* Zh_1 *ζ* 22 omnia *om. χ* | ei] ex *S K* | aliquid ei *tr.* Sh_1 | tenemus debitorem *tr.* ε_ω Mn_3 *ζ edd* 23 promissor est *edd* | dicemus *S K* 24 deo] domino FMc_2Na_1 quod accepisti redde *tr.* $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ | redde[1] ... sed *om.* P_{11} | redde[2]] da Mc_1 25 domini] et omnia opera eius in fide *add.* FSh_1 26 est *om.* $FRo_{11}\varepsilon_2$ (*ac.*) Mn_3; sermo domini *add. γ β* $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ *edd* | nonne psallit Mc_3 | te[1] *om.* ε_2 noli tu eum *tr. ζ* | immo] o homo *P* | tu te noli] non te Zh_1 | te[2] ... fallere] noli falli *α* (*exc.* P_{11}) 27 omnia] anima Mc_2 29 est *om.* Mn_3 *LXX* 10,1 iudicium] diligit misericordiam dominus humilibus convertentibus ad se similiter et iudicum in his qui in sua malitia perdurantes converti neglegunt cuius misericordia (misericordiam Mc_2) in ecclesia quando dilatavit (dilatata est Mc_2) in mundo plena est terra *add.* Mc_3Mc_2 | facit *δ* (*ac. A*); fecit K_2 fac ... facit *om. s* 2 ista] ita *ζ* | quia] quae *Zh* ; deus *add. Sh* | fecit *P*; ita *add. ζ* | intende te *S* | ipsam] ipsa *S γ β* 3 est modo *tr.* P_{11} 4 adversos Mc_1 *S K β N* (*ac.*); aversus K_2 (a- *sl.*); ac versos *ε* (*ac.*); conversos FNa_1 | domat *K* 5 quando *C*; cumque *β* 6 obliviscetur *S K* 7 studiosus ε_1 (*ac.*) *S* 8 deseret *S* | et *om. S* (*ac.*) $\varepsilon_2 Zh_1$

nat unde sibi sacrificetur, ipse tribuit unde placetur. Magnum misericordiae tempus non nos transeat, fratres, non nos transeat. Venturum est iudicium; erit et tunc paenitentia, sed iam infructuosa. *Dicent inter se paenitentiam agentes et per angustiam spiritus gementes* (certe ista scripta sunt in libro sapientiae): *Quid nobis profuit superbia et divitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra.* Modo dicamus: 'Transeunt omnia tamquam umbra', modo fructuose dicamus: 'Transeunt', ne tunc dicamus infructuose: *Transierunt*. Hoc ergo est tempus misericordiae, erit et iudicii.

(11.) Ne putetis autem, fratres, quia ista a se possunt in deo aliquo modo separari (videntur enim sibi aliquando contraria, ut qui misericors est, non servet iudicium; et qui iudicii tenax est, obliviscatur misericordiam): Omnipotens est deus, nec in misericordia amittit iudicium nec in iudicio misericordiam. Miseretur enim, considerat imaginem suam, fragilitatem nostram, errorem nostrum, caecitatem nostram, et vocat et conversis ad se donat peccata, non conversis non donat; misericors est in istos. Num- mi 285 ma 195

10, 12–15 Sap. 5,3.8*sq.*

$s_3\,(s_3\,s_3)\,P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

9 ipsi *S* | tribuet $\alpha\,\delta$ | placeatur Mc_3 10 nos[1] *om.* $\gamma\,\varepsilon\,\zeta\,edd$; vos $Mc_2\,Zh_1$ frater *S K* | fratres ... transeat *om.* Mn_3 | nos[2] *om.* *P*; vos ε_1 11 est] eius δ (*exc. A*) | iudicium] et *add.* Zh_1 | et *om.* P_{11} | sed iam *om.* K_2; sed ζ 12 intra *edd* | per angustias K_2 (*pc.*) δ; prae angustia $F\,Na_1\,Y\,C$ (*pc.*) $\varepsilon_1\,Mn_3\,\zeta\,Sh_1$ *edd* 13 certe ... sapientiae *om.* s_3 | scripta sunt *om.* Mn_3 14 iactatio s_3 *Vulg* 15 velut Zh_1 | transierunt $s_3\,K_2\,\chi$ | omnia[2] *om.* Sh_1 16 sicut ε_1 | transierunt $s_3\,K_2$; transeant Mc_3 17 transierunt] omnia *praem.* $\gamma\,\beta\,\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta$ | est ergo *tr.* *Y edd* | est *om.* $F\,Mc_2$ (*tr. post* tempus) Na_1 | misericordiae] dei *add.* Mc_2; et *add.* *P* 18 et *om.* γ 11,1 autem *om.* $F\,Na_1\,C$ (*ac.*) | a se *om.* s_3; *tr. post* possunt *C* | domino *K Y* 2 modo *om.* ε_2 (*ac.*) Mn_3; *tr. post* separari $\kappa\,\varepsilon\,P_8\,\zeta$ 3 qui[1]] cum α_1 | eruet δ | et ... misericordiam *om.* Zh_1 4 *misericordiae α (*exc.* P_{11}) Sh_1 | nec in ... nec in] neque ... neque (in *add.* *S*) $\kappa\,P_8$ 5 in *om.* δ (*ac.* *A*) | miserator Zh_1 6 suam] et *add.* Zh_1 7 nostrum] nomen χ | et[1] *om.* $Y\,P_8$ | vocat] aversos a se *add.* $Y\,P_8$ | ad] a $F\,Mc_2$ (*ac.*) $Na_1\,Y$ 8 conversos *K* | misericor *P* | est] et *add.* $P\,Y\,P_8$ | in istos (s_3)] in iustos *S K*; iustus $Y\,P_8$; iniustis $\gamma\,\beta\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* P_8) $Mn_3\,\zeta\,edd$

cc 256 quid et iudicium amisit aut non debuit iudicare inter conversos et
10 non conversos? an vobis iustum videtur, ut conversus et non conversus aequaliter habeantur, ut eo modo suscipiantur confitens et mentiens, humilis et superbus? Ergo habet et iudicium in ipsa misericordia. Rursus in illo iudicio habebit et misericordiam, in eos utique quibus dicturus est: *Esurivi, et dedistis mihi manducare.*
15 Etenim dicitur in quadam epistola apostolica: *Iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Beati* inquit *misericordes, quoniam ipsorum miserebitur.* Ergo in illo iudicio erit et misericordia, sed non sine iudicio. Si enim non in quemlibet, sed in eum erit misericordia, qui praerogavit misericordiam, et ipsa mi-
20 sericordia iusta erit, quia confusa non erit. Misericordia est certe ut dimittantur peccata, misericordia est ut tribuatur vita aeterna; vide ibi iudicium: *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis.* Certe '*dabitur vobis*' et '*dimittetur vobis*', misericordia est. Si inde recessisset iudicium, non diceret: *In qua mensura mensi fu-*
25 *eritis, in ea remetietur vobis.*

11, 14 Matth. 25,35 **15sq.** Iac. 2,13 **16sq.** Matth. 5,7 **22sq.** Luc. 6,37*sq.* **24sq.** Matth. 7,2

---

s (*s*$_1$ *s*$_2$) *P K*$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_1$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*) *β* (*R Ro*$_1$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **11, 12** misericordia *des. s*$_3$ **20** misericordia *inc. s*$_3$

---

9 et[1]] aut *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ* **10** iustum vobis *tr. Zh*$_1$ | videtur iustum *tr. ζ* | conversos (conversus *S*) ... conversos *s*$_3$ *χ* | et ... conversus *om. ε*$_2$ **11** eodem *γ P*$_8$ suscipiantur *s*$_3$ *P K*$_2$ *α* (*exc. Mc*$_1$) *κ Mn*$_3$; suscipiatur *cett edd* | confitentes (confidentes *s*$_3$) et mentientes *s*$_3$ *P* **12** superbos *K* **13** rursum *κ*; et *praem. Mn*$_3$ | ipso *Mn*$_3$ | habet *P*$_{11}$ *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ* | et *α* (*exc. P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$ *edd*; *om. cett edd* misericordia *P* | eo *K* **14** dedisti *Mc*$_3$ *Y* **15** iudicium] enim *add. K φ* (*exc. ζ*) *Vulg edd* **16** facit *κ δ* (*exc. G*; *pc. A*) *ε*$_1$ (*exc. Lx*$_1$) *Mc* | inquit *om. P* **17** quia *P K*$_2$ *P*$_{11}$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Vulg* | miserebitur] deus *add. α Y X* (*praem.*) *P*$_8$ *Sh*$_1$; dominus *add. ζ* | et *om. Mc*$_3$ *Na*$_1$ **18** non[1] *om. ε Zh*$_1$; erit *add. ζ* | quolibet ... eo *Zh*$_1$ **19** qui ... misericordiam *om. Y* | misericordiam] misericordia *Mc*$_3$ | ipsi *χ* (in eum erit *ac. Y*) **20** erit[1]] est *χ ε* (*pc. N*) | qui *Mc*$_3$ | misericordia ... peccata *om. Zh*$_1$ | est *om. K R* (*ac.*) **21** demittantur *s*$_3$ *S K* **22** videt *Mc*$_3$ ibi] ubi *Zh*$_1$ | demittite *s*$_3$; dimitte *δ* (*exc. A*; *ac. G*) *ε* | demittitur *s*$_3$; dimittatur *K* **23** certe ... vobis' *om. P Y* | dabit *S K δ* | demittetur *K* **24** recesseris *Y*; discesseris *P* | iudicium] et *praem. γ β*$_1$ *ε*$_2$ *ε Mc*$_3$; si ergo non esset iudicium *add. Y* **25** remitietur *P*$_{11}$ *K ε P*$_8$

(12.) Audisti quemadmodum exhibeat deus misericordiam et iudicium; exhibe et tu misericordiam et iudicium. An forte ad deum pertinent ista, ad hominem non pertinent? Si ad hominem non pertinerent, non diceret dominus Pharisaeis: *Relinquitis graviora legis, misericordiam et iudicium*. Ergo pertinet ad te misericordia et iudicium. Ne putes quod misericordia ad te pertineat, iudicium autem non ad te pertineat! Aliquando audis causam inter duos, quorum duorum unus est dives, alius pauper; et contingit ut pauper habeat causam malam, dives autem bonam; iam tu si non es eruditus in regno dei, videris tibi bene facere, si quasi pauperem miseratus, abscondas et contegas iniquitatem illius et velis eum iustificare, ut quasi causam bonam habere videatur; et si reprehensus fueris quod male iudicasti, quasi de misericordia respondes: 'Novi et ego scio; sed pauper erat, misericordia ei debebatur.' Quomodo? tenuisti misericordiam et perdidisti iudicium 'Et quomodo' inquit 'si tenerem iudicium, non amitterem misericordiam? Pronuntiarem adversus pauperem, qui unde red-

---

12, 4sq. Matth. 23,23

---

s_3 (s_3 s_3) P K_2 α (α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (F Mc_2 Na_1)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar_1) β (R Ro_{11} F_5)) ϕ (δ (A G) ε_ω (ε_2 (Lx_2) ε (N X) ε_1 (Zh_1 P_8)) Mn_3 ζ) Sh_1 *edd* (*lo ma mi cc*) **12, 3** pertinent^2 *des.* s_3 **6** ne *inc.* s_3 **15** iudicium *des.* s_3

12, 1 audistis Mc_2 Na_1 γ β ε_ω (*exc.* P_8) ζ; audivi χ (*pc.* Y) **2** et^3 ... an] non K **3** dominum P_{11} | ista] et *add.* Y P_8 | ad^1 ... si *om.* K_2 **4** pertineret Y; pertinent F Na_1 | deus δ | reliquistis α (*exc.* P_{11}) γ β δ ε_2 (*pc.*) Sh_1 *Vulg edd* **5** pertinent Mn_3 *edd* | te] haec K | misericordia] misericordiam Mc_3 F (*ac.*) F_5 **6** putetis S K Ar_1 | quoniam ζ | ad te misericordia *tr.* ε_ω Mn_3 *edd* | te] non *add.* Mc_3 | pertinet F Mc_2 Na_1 **7** iudicium ... pertineat *om.* Mc_3 Y | autem *om.* χ | ad te non *tr.* δ Mn_3 ζ | ad te *om.* F Mc_2 Na_1 Sh_1 | audi Y | causas F Mc_2 Na_1 Sh_1 **8** duorum *om.* s_3 | est *om.* χ | dives] et *add.* κ ε_ω Mn_3 ζ *edd* | alius *om.* γ (alter *add. sl.* Ar_1); est *add.* δ | contigit Mc_2 Na_1 β ε_2 (*ac.*) P_8 (*ac.*) Mn_3 **9** malam] modam K | bona Mc_3 | si tu *tr.* Zh_1 ζ *edd*; intus K **10** regno] lege ζ | videres K_2 χ | tibi *om.* s_3 | si^2] sic F Na_1 **11** pauperi F | et^1 *om.* s_3 | ipsius s_3 **12** velles s_3; vellis Y ε_2 (*ac.*) | quasi *om.* s_3 | videatur habere *tr.* ζ | et] ut K_2 **13** de *om.* Mc_3 δ Zh_1 **14** respondis s_3 S | et ego] enim ego et Y **15** perdidisti et *tr.* Mn_3 **16** et *om.* ζ | inquis P P_8 *edd* | amittere K_2 **17** pronuntiaret F (pronuntians *pc.*) Na_1; pronuntiare Mc_3

deret non haberet; aut si haberet, cum reddidisset unde postea viveret non inveniret?' Ait tibi deus tuus: *Ne accipias personam pauperis in iudicio*. Ceterum facile est ut admoneamur personam divitis non accipere: Hoc omnis homo videt, atque utinam sic omnis homo faceret! illud est ubi fallitur, velut qui vult placere deo, si personam pauperis in iudicio accipiat et dicat deo: 'Favi pauperi.' Immo teneres utrumque, et misericordiam et iudicium. Primo qualem misericordiam fecisti in eum, cuius iniquitati favisti? Ecce saccello pepercisti, cor percussisti; pauper iste iniquus remansit, et tanto iniquior, quanto te quasi hominem iustum favere viderit iniquitati suae. A te recessit iniuste adiutus, deo remansit iuste damnandus. Qualem misericordiam praebuisti ei, quem iniustum fecisti? Ecce crudelior inveniris quam misericordior. 'Quid ergo' inquit 'facerem?' iudicares primo secundum

mi 286 cc 257 ma 196

19sq. Ex. 23,3

$P K_2 \alpha (\alpha_1 (P_{11} Mc_3) \alpha_2 (F Mc_2 Na_1)) \kappa (\chi (S K Y) \gamma (C Ar_1) \beta (R Ro_{11} F_5)) \phi (\delta (A G) \varepsilon_\omega (\varepsilon_2 (Lx_2) \varepsilon (N X) \varepsilon_1 (Zb_1 P_8)) Mn_3 \zeta) Sb_1 edd$ (*lo ma mi cc*) 25 qualem *inc.* s_3 27 remansit *des.* s_3

18 aut si haberet *om.* Mc_3 | reddisset K | postea vivere P_{11}; posset vivere $\gamma\beta$ 19 non inveniret *om.* Mn_3 | tuus] desperare ... habebis (*cf. in ps. XXXII/2,2,16, 25–27*) *add.* Mn_3 | non accipies κ 20 ammoneamus Mc; moneamur κ 21 atqui δ (*exc. A*) | si Mn_3 22 (homo *om.*) facerent facere ε_ω | falletur K_2; fallimur ζ | veluti $\kappa \varepsilon_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) ζ *edd* | deo placere *tr.* ζ | deo *om.* Zb_1 23 iudicio] et *add.* χ (sed K); non *add.* F (*ac.*) Mc_2 Na_1 | deo *om.* ε_ω (*exc.* P_8) Mn_3 24 immo] si *add.* ζ | teneris utrumque S; teneri futurumque K; tene utrumque γ | et[1] *om.* ε (*ac. N*) | misericordia P (*uv.*) Mc_3 | iudicium] placeres deo *add.* ζ | primum κ 25 quale γ (*ac.* Ar_1) β; quidem $K Y$ | misericordia S | in eum *om.* Mn_3 | iniquitate Mc_3 N (*ac.*); iniquitates P_{11} 26 saccellum γ (*ac. C*) pepercisti *om.* δ (*ac. G*); perfecisti γ (*ac. C*) | iniquitas K_2 | iniquus ... te *iter.* ε_2 27 te] et $S \gamma \beta \varepsilon Zb_1 \zeta$ 28 videt $P K_2 \chi \gamma \varepsilon_\omega$ (*pc. N*) $Mn_3 \zeta$; vidit β *edd* iniquitatis K_2 Mc F Na_1 δ (*ac. A*) | a *om.* K; et *praem.* P | recessit Mc_1 | iniustus δ | aiustus χ (*ac. S*; an iustus Y) δ (*exc. G; ac. A*); iustus S (*pc.*) $\gamma\beta$ deus δ (*exc. A*); dum P_{11}; a deo $\gamma \varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) ζ | deo remansit *om.* β 29 praebuisti ei quem] et $\alpha_1 \chi$ 30 iustum Y | inveneris $Mc_2 \chi$ (invenires S) ε_2 (*ac.*) 31 inquit *om.* s_3; inquis C (*pc.*) β P_8 ζ *edd* | iudicares] si *praem.* α (*exc.* P_8); iudicaris s_3; iudicare $K Y$ | primo *om.* s_3; primorum Y; primos Mc_3; primum P | secundum *om.* Y; secundam δ

causam, argueres pauperem, flecteres divitem. Alius est iudicandi, alius petendi locus. Quando te ille videret dives tenuisse iustitiam, non erexisse iniqui pauperis cervicem, sed pro merito peccati sui obiurgasse iuste, non flecteretur ille ad misericordiam petente te, qui laetus redditus erat iudicante te?

Quamvis ergo, fratres, psalmi plura restent, consulendum est tamen viribus et animae et corporis; et propter varietatem audiendi, qua reficimur cum ex eodem tritico velut multi sapores nobis fiunt, ad detergenda fastidia haec vobis sufficiant. Conversi ad dominum.

SERMO SECUNDUS

Ad mensam sancti Cypriani quarta feria

(1.) Et in annuntiando et in audiendo verbo veritatis labor est. Quem laborem, fratres, aequo animo toleramus, si sententiae

---

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

32 argueris $s_3 Mc_2 \chi$ | flecteres] et *praem.* δ; flecteris $s_3 \chi$; flecteras Mc_3 | divites P_{11}; iudicem C | alius ... iudicandi *om.* K_2 | iudicandus P_{11} **33** alius] est *add.* γ | ille te *tr.* Zh_1 | te videret ille *tr.* P; videret te ille *tr.* ζ | illi Y | viderit K_2 K | dives videret *tr. edd* | iustitia P_{11} **34** sed] se ε | meritis K_2 **35** sui] eum *add.* ζ | obiurgasse] te *add.* $P K_2 P_{11} \kappa$ (t K) ε_ω (*exc.* P_8; *ac.* Lx_2) ζ *edd*; eum *add.* Mn_3 | nonne *edd* | illi κ | petenti Ar_1 (*pc.*) $\beta \varepsilon Mn_3$; petentem Mc_3; potens Zh_1 **36** te[1] *om.* $\gamma \beta \varepsilon_2$ (*ac.*) $Zh_1 Mn_3$ | rediturus $P Mn_3$ | iudicantem Mc_3 | te iudicante *tr.* βZh_1 | te[2] *om.* $S K \gamma \varepsilon Mn_3$ **37** ergo] enim ζ | pluri resistent K reniteant Y **38** tamen *om.* ζ | et[1] *om.* ζ | corpori Zh_1 | et[3] *om.* Mn_3 *edd* veritatem Zh_1 **39** audient χ; audientum γ; audientium F (*pc.*) $\beta \varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) Mn_3 *edd* | quam F (*pc.*) $\gamma \beta \varepsilon$ (*ac.* X); quo Y; quia et *edd* | reficiemur Mc_3; reficimus $K_2 \gamma$; refecimus $S \beta$; refacimus K; reficiant Y | cum reficimur *tr. edd* cum *om.* $Mc_3 \delta$ | velut *om.* F (*ac.*) Sh_1; *tr. ante* cum ζ; vel χ | sopores Mc_3 **40** fiunt] sunt P | tergenda $Mc_3 \zeta$ | studia Mn_3 | conversis F (*pc.*) ε_2 (*pc.*) $\varepsilon_1 Mn_3$ ζ | conversi ... dominum *om.* $P \chi$ *edd*; psalmus ... inania (*in ps. XXXI/2, 1,1–4,4*) *iter.* κ (*exc.* Y)

tit. eiusdem sequentia ad mensam eius $F Na_1$; de eius seq. sermo hab. ad mensam sancti Cypriani K_2; sermo ... habitus ad domum sancti Cypriani quarta feria Mc_3; sequentia eiusdem psalmi habitus ad mensam sancti Cypriani quarta feria δ (*exc.* A) **1, 1** in (*bis*) *om.* Mc_3 | verbum ζ | labor est] laborem $P_{11} C$; laboremus Y

dominicae et condicionis nostrae meminerimus. Ab ipso enim nostri generis exordio audivit homo, non ab homine fallaci nec a diabolo seductore, sed ab ipsa veritate ex ore dei: *In sudore vultus tui edes panem tuum*. Proinde si panis noster est verbum dei, sudemus in audiendo, ne moriamur in ieiunando.

Psalmi huius primarum partium pauci versus vigiliarum nuper actarum sollemnitate tractati sunt; quod restat audiamus. (2.) Hinc autem incipit pars quae restat, quod modo cantavimus: MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA, VERBO DOMINI CAELI FIRMATI SUNT. Id ipsum est enim: SERMONE DOMINI CAELI SOLIDATI SUNT. Dixerat superius: BENE CANITE EI IN IUBILATIONE, id est ineffabiliter canite, QUONIAM RECTUS EST SERMO DOMINI ET OMNIA OPERA EIUS IN FIDE. Nihil promittit et non reddit? fidelis ille factus est debitor, esto tu avarus exactor. Deinde cum dixisset: OMNIA OPERA EIUS IN FIDE, adiunxit quare: DILIGIT MISERICORDIAM ET IUDICIUM. Qui ergo misericordiam diligit, miseretur; qui autem miseretur, potest promittere et non dare, qui pos- ps. 32,5 cc 258

1, 5sq. Gen. 3,19 6 *cf.* Matth. 4,4

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N Λ*) *ε*$_3$ (*Zb*$_1$ *P*$_5$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sb*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 1, 8 huius *inc. δ* (*exc. A G*)

3 conditionis *edd* 4 fallace $K_2 \varepsilon_\omega Mn_3 Sb_1 edd$ 5 ab *om.* $\varepsilon_2 Mn_3$ | veritate] vertat *S*; vertatur *K* 6 ederis P_{11} 7 in^2 *om.* $P K_2 \chi Zb_1$ 8 primitarum Zb_1 partium primarum *tr.* P_{11} | pauci *om.* *ζ* 9 actarum] tractarum δSb_1 sollemnitatem *S K δ* (*exc.* f_{19}; *ac. A*) 2, 2 quomodo Mc_1 *S K ε* (*exc. P*) *Mn*$_3$; quam modo *γ β* | cantabimus *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *K γ* (*ac. Ar*$_1$) 4 id *om. γ* (*ac. C*) enim] quod *add. ζ* | sermonem Mc_3; verbo *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Vulg* | solidati] firmati P_5 *Vulg* 5 dixerat] enim *add. δ* (*exc.* f_{19}) Sb_1 | canite *κ φ* (*exc.* f_{13}; *praem. ac. ζ*) | ei *om.* ε_3 *Vulg*; et P_5 6 id ... canite *om. Mc* | canite] caritate *P*; ei *add. Mc*$_3$ *Na*$_1$ | est^2 *om. κ LXX* 7 et^2] quod Zb_1 | non *om.* $\varepsilon_3 Mn_3$ | redit *K*; reddat *Sb*; reddidit *Zb* 8 debitor factus est *tr. C* (*ac.*) *β*; debitor est *γ* (*ac. C*) | factus ... exactor *om. Y* | es totus Mc_3 | esto ... exactor *om. P* | exactor *Ro*$_{11}$ ε_3 | deinde *om. γ* 9 omnia *om. ζ*; et *praem. κ N* | iunxit *K*$_3$ | quare] quia *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | misericordia *P K* 11 qui^1] quia qui Mc_3 | potes *Mc*$_3$: non potest *ζ* | dare] *reddere *α δ* (*exc.* f_{19}) Sb_1 | qui^2] quia *ε* (*ac. N*) *ζ* | posse ε_2 (*ac.*); possit K_2; potest *Y*

set dare etiamsi non promitteret? Ergo quia diligit misericordiam, oportet ut exhibeat quod promittit; et quia diligit iudicium, oportet ut exigat quod dedit. Unde ipse dominus dicit cuidam servo: *Dares tu pecuniam et ego veniens cum usuris exigerem.* mi 287
Quod ideo monemur, ut sciamus quomodo audimus. Ipse enim dicit alio loco in evangelio: *Non ego iudico quemquam; sermo quem locutus sum eis, ipse iudicabit eos in novissimo die.* Nec se excuset qui audire non vult ne quasi sit quod ab illo exigatur. Id ipsum enim exigitur, quia noluit accipere cum daretur. Aliud est enim non posse accipere, aliud nolle; illic excusatio necessitatis, hic reatus est voluntatis. Ergo OMNIA OPERA EIUS IN FIDE; DILIGIT MISERICORDIAM ET IUDICIUM. Accipite misericordiam et timete iudicium, ne ille cum venerit ut exigat nos, sic nos exigat ut inanes dimittat. Exigit enim rationem; reddita ratione donat aeternitatem. Accipite ergo misericordiam, fratres, accipiamus omnes. Nemo nostrum in accipiendo dormiat, ne ad reddendum male excitetur. ‘Accipite misericordiam’, sic ad nos clamat deus,

---

2, 15 Luc. 19,23 **17sq.** Ioh. 8,15 *et* 12,48

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A Gf*$_{19}$) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

12 dari *Mc*$_3$ | quia] di *add. Sh*$_1$ | misericordia *Mc*$_3$ **13** ut *om. P K*$_2$ *α*$_1$ (*ac. Mc*$_3$) *δ* | promisit *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | quia] qui *K* **14** ipse] bene *P*$_{11}$ | dixit *ζ* **15** pecuniam meam *Y γ β φ* (*exc. f*$_{19}$) *Sh*$_1$ *Vulg edd* | et *om. δ* **16** monemus *P K*$_2$ *κ ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd* | quod modo *κ* (*exc. S*) *P*$_8$ *ζ edd* | audivimus *κ N* (*ac.*) *ε*$_1$ *edd* **17** ego non *tr. edd* **18** quem *om. K* | eis] eius *S K*; ei *P*$_{11}$ | iudicavit *K*$_2$ *Mc*$_3$ *δ* (*exc. f*$_{19}$; *ac. A*) *ε*$_2$ (*ac.*) | ne *ε*$_ω$ (*exc. P*$_8$) *Mn*$_3$ **19** ne quasi] quasi non *C* (*pc.*) *β ζ*; neque si *Ar*$_1$ (*ac.*) *ε*$_ω$ (*exc. P*$_8$; *ac. Lx*$_2$) *Mn*$_3$; neque si non *Ar*$_1$ (*pc.*) *Mn*$_3$ **20** enim *om. Mc*$_2$ | qui *γ* (*ac. Ar*$_1$) *ε*$_2$ *N*; quod *Ar*$_1$ (*pc.*) *X* (*ir.*) *ε*$_1$ | voluit *χ* (*ac. Y*); non voluit *Sh*$_1$ (*vl.*) | enim est *tr. ζ* **21** enim *om. Mn*$_3$ | posset *K Y* (*ac.*) | aliud] non *add. K* | excusatione *Mc*$_3$ **22** hic *om. Y* | est reatus hic *tr. α*$_1$ *κ* (est *om. K*) *φ edd* | voluptatis *χ γ* | in fide] inde *ε*$_2$ **23** misericordiam[2]] misericor *add. δ* (*exc. A f*$_{19}$) **24** ne] *nec *P K*$_2$ *α*$_1$ *S K δ* (*exc. f*$_{19}$) *ε*$_2$ (*ac.*) *Sh*$_1$; post *praem. Mn*$_3$ | ut[1] *om. F* (*ac.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *χ ε Zh*$_1$ *ζ* | exigat[1]] a nobis rationem *add. ζ* | si *Mc*$_3$; et *add. ε* (*pc. N*) | sic nos *om. P ζ* | exigat[2]] exigit *P K*$_2$ *Mc*$_3$ *F* (*pc.*) *Na*$_1$ *δ ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*pc. N*; *ac. X*) *Sh*$_1$; ita *ζ* **25** inanis *S* | rationem *om. K*$_2$ | reddito *K*$_2$ reddit (reddet *Mn*$_3$) rationem (traditionem *ζ*) *γ β ε*$_2$ (*exc. P*$_8$) *Mn*$_3$ *ζ* | rationem donata *K*$_2$ *Mc*$_3$ **26** accipiamus omnes *om. F Na*$_1$ **27** videndum *χ*

ma 197 tamquam si tempore famis diceretur: 'Accipite frumentum.'
30 Quod cum audires tempore famis, profecto ipso stimulo necessitatis concitus curreres versans te hac atque illac, quaerens unde accipias quod dictum est: 'Accipe'. Et cum invenires, quando te teneres? quam moram interponeres? Sic et nunc dictum est: 'Accipite misericordiam'. DILIGIT enim MISERICORDIAM ET IUDI-
35 CIUM. Cum acceperis, bene utere, ut bonam rationem reddas, cum iudicium venerit eius qui tibi modo praerogat in ista fame misericordiam.

(3.) Nolo ergo mihi dicas: 'Unde accipio? quo eo?' Recordare quod cantasti: MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA. Ubi iam non evangelium praedicatur? ubi sermo domini tacet? ubi salus cessat? opus est ut velis accipere: plena sunt horrea. Haec ipsa
5 plenitudo et abundantia non te venientem exspectaverunt, sed ad dormientem ipsa venerunt. Non dictum est: 'Surgant gentes et eant ad unum locum', sed annuntiata sunt ista gentibus ubi erant, ut impleretur et inde prophetia dicens: *Adorabit eum unusquisque de loco suo.*

3, 8sq. Soph. 2,11

P K α (α (P Mc) α (F Mc Na) κ (χ (S K Y) γ (C Ar) β (R Ro F) φ (δ (A G f
ε (ε (Lx) ε (N X) ε (Zh P)) Mn ζ) Sh edd (lo ma mi cc)

---

29 diceret $Mc_3 \delta N$ | accipe ε_ω (exc. P_8) Mn_3 | accipite ... famis *om.* Mc_3 30 quo $S K$ | audieris S (*pc.*) $K \gamma$ (*ac.*) 31 currere δ | versante (te *om.*) P_{11} ε (*ac.*) Zh; versa P_8; versitans Y | hac ... illac *tr.* Sh_1; hac ... illuc ε_ω (exc. $L\varepsilon$) Sh_1; illuc (*bis*) ζ | quaereres *edd* 32 acciperes $Y P_8 \zeta$ *edd* | dictus es Zh_1 accipi χ; accipite $P_{11} P_8 Sh_1$ *edd* | et] at $F Mc_2 Na_1$; ac Sh_1 | venires $\gamma \beta \varepsilon_\omega$ Mn_3 (*ac.*); viveris χ (vivere Y) | inveneris ... teneris K_2 | te *om.* $Mc_3 K \gamma$ (*ac.* C) 33 est *om.* $S K$ | accipe Mc_3 34 enim *om.* Mn_3 35 acciperis $Mc_3 S K \varepsilon_2$ (*ac.*) 36 in iudicium Sh_1 37 misericordiae $S \gamma$ (*ac.*) N; misericordia $K_2 X$ 3, 1 ergo nolo *tr.* K_2 | ergo] ego ε | accipere (accipio K) queo $K Y \varepsilon_1$ 3 non iam *tr.* δ | evangelium non *tr.* $Y Sh_1$ | tacetur $Y P_8 Mn$; et *add.* P | Salus S Y (*ac.*) γ (*ac.* C) 5 plenitudine K | et *om.* $F Na_1$ | abundantiam Mc_3 6 ipsas S (*ac.*) $K \gamma$ (*ac.*); ipsae Zh_1 8 implerentur $S K C$; adimpleretur *edd* | et inde] exinde *edd*; inde δ (exc. $A f_{19}$) | prophetia] ait *add.* K_2 | adoravit $K_2 Mc_3 F Na_1 \delta \varepsilon_2 \varepsilon$ Sh_1; adorabitis Y | eum] enim α (exc. P_{11}) δ

(4.) MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA. Quid caeli? cc 259
Audi quid caeli. Non enim indigent misericordia, ubi nulla est miseria. In terra abundat hominis miseria, superabundat domini misericordia; miseria hominis plena est terra ET MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA. Caeli ergo, ubi nulla est miseria, numquid quia non indigent misericordia non indigent domino? – Omnia enim indigent domino, et misera et felicia. Sine illo miser non sublevatur, sine illo felix non erigitur. Ergo ne forte de caelis quaereres, cum audires: MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA, audi quia domino et caeli indigent: SERMONE DOMINI CAELI SOLIDATI SUNT. Non a se sibi solidamentum fuerunt nec ipsi caeli firmitatem sibi propriam praestiterunt: VERBO DOMINI CAELI ps. 32,6 FIRMATI SUNT ET SPIRITU ORIS EIUS OMNIS VIRTUS EORUM. Non habuerunt aliquid ex se et tamquam supplementum a domino perceperunt; SPIRITU enim ORIS EIUS non pars, sed OMNIS VIRTUS EORUM. mi 288

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G f₁₉) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) 4,7 omnia *inc. e₄* 8 erigitur *des. e₄* 16 eorum *des. δ (exc. A G)*

4,2 audite *F Mc₂ Na₁* | caelum *K* | enim *om. Mn₃* | indiget *κ* | misericordiam *Mc₃ Y (ac.) ε₂* 3 terram *S (ac.) K* | abundant homines *Mc₃* | homini *ε_ω Mn₃ ζ*; omnis *F Sh₁* | miseria hominis *tr. γ δ (exc. A f₁₉*; hominis *sl. G)*; hominis misera *K* | domini *om. e₂ Mn₃* 4 misericordia¹] gratia *ζ* | terra *om. χ* | et ... terra *om. K₂ Mc₃ Mc₂* 5 domini *om. Zh₁* | miseria] misericordia *S K* 6 misericordiam *K₂ S (ac.) Ar₁ (ac.) ε₂ (ac.) ε (ac. X)* | indigent²] in *P₁₁* | deo *e₂ Mc₃* 7 enim *om. P K₂ κ ε_ω Mn₃ ζ edd* | et¹ *om. δ* | miseria *e₂ F (ac.) ε₂ (ac.) ε (ac.) Mn₃ (ac.)*; misericordia *γ (ac.)* | illo *om. P₁₁* | miseri (miseria *ε₂*) non sublevantur *ε_ω e₄ Mn₃* 8 sine illo *om. Mn₃* | non erigitur *e₂ α (exc. P₁₁) δ Mn₃ Sh₁ (vl.)*; egitur *S*; igitur *K*; egetur *γ (ac.)*; eget *Ar₁ (pc.) β*; mergitur *fortasse melius*; non regitur *cett edd* | quaeres de caelis *δ (exc. A f₁₉)* 9 quaereris *S K* | audiris *K* 10 domino *om. α₁* | et *om. P K₂ (ac.) F (ac.) γ* | sermone] inquit *add. α₁* verbo ... firmati *e₂ F Mc₂ Na₁ Sh₁ Vulg Ψ_αβχ* | dei *Zh₁* 11 non a] nam *K Y*; nam *praem. edd* | se *om. Y* | solidamentum] non *add. Y* 12 sibi firmitatem *tr. Mc₃* 14 habuerant *S* | et] etiam *δ (exc. f₁₉)* | tamen *Zh₁* 15 spiritus *e₂ Mc₂ (pc.) δ (exc. f₁₉)*; spiritum *K₂* | enim *om. F Mc₂ Na₁*

(5.) Sane, fratres, videte eadem opera filii et spiritus sancti. Non enim neglegenter praetereundum est propter quosdam iniquos discretores et turbulentos confusores: utrumque enim male fit. Confundunt illi male discernendo creaturam cum creatore et, cum sit creator spiritus dei, inter creaturas eum numerant. Illi discernunt et confundunt; *confundantur et convertantur*. Audi modo unum opus filii et spiritus sancti: Verbum certe dei filius est et spiritus oris eius spiritus sanctus est. VERBO DOMINI CAELI SOLIDATI SUNT – quid est autem solidatos esse nisi habere stabilem firmamque virtutem? – ET SPIRITU ORIS EIUS OMNIS VIRTUS EORUM. Posset et sic dici: 'Spiritu oris eius caeli solidati sunt et verbo domini omnis virtus eorum.' Quod est enim OMNIS VIRTUS EORUM hoc est SOLIDATI SUNT. Hoc ergo facit filius et spiritus sanctus. Numquid sine patre? Quis ergo facit per verbum suum et per spiritum suum nisi cuius verbum est et cuius spiritus? Trinitas ergo haec unus deus. Hunc adorat qui novit adorare.

5, 6 Ps. 6,11

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_4$ (*ε*$_1$ (*L ε*$_3$) *ε* (*N M*) *ε*$_2$ (*Zb*$_1$ *P*) *Mn*$_1$ *Q*) *Sh*$_1$ *add* [*Ursmar mi ch*]

5, 1 eandem *F* (*ac.*) *S* (*ac.*) *K* | filii] patris et *praem. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$; felici *δ* (felicis *pc. G*) | et *om. SA S* | spiritu *Mc*$_1$ 2 est *om. K*$_1$ | quam *K* 4 illi] enim *ζ* (*praem.*) *Sh*$_1$ (*tl.*) | creaturam cum creatura *N* 5 creatore sit *tr. Mn*$_1$ | illum *K*$_1$ 6 confundunt et discernunt *tr. P* | et confundantur *om.* | confundantur] convertantur *Zb*$_1$ *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ε*$_2$ *ε*$_3$ | et[2] *om. S A C Mc*$_3$ (*post* hac *Ma*$_1$; *pc. M*) *G add.* 7 filii] dei *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh* 8 spiritus[1]] spiritu *K* | *α* (*om. Mc*$_3$) | verbum *K* 9 firmam *P Mn*$_1$ *W*$_{pc}$ | autem *om. B*; enim *Mc*$_3$ *χ* | solidatus *ε*$_4$; solidatur *δ*; enim *add. P* 10 habilem habere *tr. C* | solidi *S*; solidatos *M*$_1$ *δ Sh*$_1$ 10 et firmam *add.* | spiritus *Mc*$_3$ *ε*$_2$ (*ac.*) | spiritu ... dei *om. κ* 11 posset *K*$_2$ *Mc*$_3$ | spiritus *M*$_1$ *ε*$_2$ (*ac.*) | ori *ε* | eius *om. Mc*$_3$ *δ* 12 verbum *Mc*$_3$ | omnis[1]] omnes *S* | quod ... eorum *om. Mc*$_3$ *δ* | enim est *tr. β* 14 si patrem *ε* (*ac. X*) | fecit *Mc*$_3$ 15 per *om. S K A* (*post M*; *pc. G*) *Mn Q*; *add* | spiritum] sanctum *add. F* 16 hac *γ* (*ac. C*) | deus] et *add. K*

hunc ubique habet qui se converterit. Non enim quaeritur ab aversis, sed ipse vocat aversos, ut impleat conversos.

(6.) Sane, fratres, exceptis illis caelis superioribus ignotis nobis in terra laborantibus et per humanas coniecturas utcumque ista quaerentibus – exceptis ergo illis caelis, quomodo sint super ma 198
invicem vel quot sint vel quibus modis distincti sint, quibus incolis impleti sint, qua dispositione regantur, quomodo ibi unus quidam hymnus indeficiens concinens ab omnibus praedicet deum, multum est ad nos invenire, satagimus tamen pervenire. Ibi est enim patria nostra, quam longa fortasse peregrinatione obliti sumus. Vox enim nostra est in illo psalmo: *Heu me, quoniam peregrinatio mea longinqua facta est*. Ergo de illis caelis et mihi difficile est disputare, si tamen non impossibile, et vobis intellegere. Certe qui me in his rebus intellectu praevenit, fruatur quo praecessit et oret pro me ut sequar – ego interim exceptis illis caelis cc 260

6, 9sq. Ps. 119,5

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **5, 17** non *inc. e*$_4$ **18** conversos *des. e*$_4$

17 utique *Mc*$_3$ *δ Sh*$_1$; itaque *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | quo *N Mn*$_3$ | convertit *edd*; convertent *γ* | quaeritur] deus *add. e*$_4$ **18** adversis *α* (*exc. Mc*$_2$) *K γ* (*ac. Ar*$_1$) *Ro*$_{11}$ (*ac.*) *δ* (adaversis *A*) *ε*$_2$ (*ac.*) *N* (*ac.*) *e*$_4$ *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ (*vl.*) | aversos vocat *tr. Sh*$_1$ adversos *F Na*$_1$ *C* (*pc.*) *ε*$_2$ (*ac.*) *e*$_4$ *Mn*$_3$ | impleant *K*; placeat *e*$_4$ **6, 1** caeli *e*$_2$ *F* (*ac.*) *Na*$_1$ **2** contecturas *Mc*$_3$ **3** istas *S K* | ergo *om. Mc*$_2$ | caeli *δ* | quomodo] qui *praem. Mn*$_3$ *edd* | sunt *P Y* (*ac.*) **4** quod *P K*$_2$ *α*$_1$ *F χ δ* (*exc. A*; *ac. G*) *ε*$_2$ (*ac.*) *Zh*$_1$; quo *ε*; quae *Na*$_1$ | sint^2] sunt *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *κ* (*ac. Ar*$_1$) *δ* (*ac. G*) *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) **5** sunt *Mc*$_2$ *K β δ* (*ac. G*) *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) | reguntur *P*; regnentur *Mc*$_3$ ibi *om. F* (*ac.*) *Na*$_1$ *Zh*$_1$ (*ac.*) **6** continens *P*$_{11}$ | praecinet *α*$_1$ *δ* (*ac. G*); praecinetur *F Na*$_1$; praecinat *Mc*$_2$ *δ* (*exc. A*; *pc. G*); praecinatur *Sh*$_1$ | deo *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$; dominum *K Y P*$_5$ **7** est^1] et *add. Y* | a nobis *ζ* | satagamus *P K*$_2$ *Mc*$_3$ *κ ε Mn*$_3$ *ζ* | satagimus ... nostra] satatra *δ* | tamen *om. Zh*$_1$ | ubi *F* (*ac.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ enim est *tr. ζ* **9** est *om. F Na*$_1$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ | psalmo] est *P*$_{11}$ | heu *om. ε*$_2$ (*ac.*) *N* quoniam *om. K* **10** longe qua *S* | facta *om. K Y* | *et *om. α δ ε Mn*$_3$ *Sh*$_1$ difficile mihi *tr. P*$_{11}$ | disputare mihi dfficile est *tr. δ* **11** est *om. K* | non *om. F* | possibile *Zh*$_1$; est *add. K*$_2$ | intellegere] et *add. P*$_{11}$ **12** me *om. F Na*$_1$ intellectum *Mc*$_3$ *F Na*$_1$ *K* | quod *K*, *F* (*ac.*) *Na*$_1$ *ε*$_2$ **13** pro *om. F* (*ac.*) *Na*$_1$ | ego *om. Mc*$_3$; ergo *Mn*$_3$; et *δ*; enim *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | caelis *om. Zh*$_1$

habeo, de quibus hic utcumque disseram, nobis proximos caelos sanctos dei, apostolos, praedicatores verbi veritatis, per quos caelos compluti sumus, ut per totum mundum seges ecclesiae pullularet, etsi cum zizaniis interim communem bibens pluviam, sed tamen horreum non habitura commune.

(7.) Ergo cum dictum esset: MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA, quasi quaereres: 'Unde impleta est terra misericordia domini?', prius missi sunt caeli, qui misericordiam domini spargerent super terram, et hoc super totam terram. Nam vide quid de ipsis caelis alibi dicitur: *Caeli enarrant gloriam dei, et opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Quod caeli, hoc firmamentum. *Dies diei eructat verbum, et nox nocti annuntiat scientiam.* Non cessatur, non tacetur. Sed ubi praedicaverunt et quousque pervenerunt? *Non sunt loquelae neque sermones, quorum non*
mi 289 *audiantur voces eorum.* Ad hoc pertinet quia omnium linguis locuti sunt in uno loco: Omnium linguis locuti impleverunt quod dictum est: *Non sunt loquelae neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Sed quaero, ipsa vox in omnibus linguis quousque pervenerit, quae impleverit. Audi ergo quod sequitur: *In om-*

7,5–15 Ps. 18,2–5 10sq. *cf.* Act. 2,4

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_1$ (*Ln*$_2$) *ε* (*N M*) *ε*$_3$ *Zh*$_1$ *P*) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sb*$_1$ add. *Ro mi mi ec*

---

14 habet *K*; ab eis *Mn*$_3$; abeo *K*$_2$ | hic ... caelos *om. K* | disseramus *Zh*$_1$ vobis *P* 15 dei *om. e*$_2$ *Mc*$_3$ *δ* | apostolos dei *tr. β* 16 pullulares *Mc*$_3$ 17 et sic cum *Mc* ; et sicut *M*$_1$ *γ* (*ac. C*) | viveris *K*$_1$ *ε*$_3$ (*pc.*); *habens *P F* 18 habetur a *P*$_{11}$ *K* | communem *P F Mc*$_1$ (*ac.*) *Na*$_1$ *δ ε*$_1$ *ε* (*ac. M*) 7,2 est impleta *tr. Mc δ* | est^2] esset *K*$_2$ 3 misericordia *Mc*$_3$ *S* 4 terram totam *tr. Mc*$_2$ 5 manum *K*$_2$ 6 quod ... firmamentum *om. P*$_{11}$ | hoc *om. Mc*$_3$ 7 diei *om. K* | noctis *Mc*$_1$ | indicat *P F Y Ro δ ε*$_2$ *Mn*$_3$ *ζ Sb*$_1$ *Hab*$_2$ 8 cessat *F Na*$_1$ | ubi] verbi *E*: verbis *Na* | praedicarunt *K*$_1$ *M*$_1$ *Mc*$_3$ *Na*$_1$ *δ Sb* 10 audiantur *Mc*$_2$; audiuntur *M*$_1$ *Zh Mc*$_3$ (*ac.*) | add. sed praem. *P C* (*pc.*) *R*; sed *K*$_1$ *γ* (*ac.* ☐) *ε*$_3$ *Mc* sed permut.] ad *ad add. edd* | linguis omnium *tr. Mc Sb* ; linguis hominum *F Na* omnium ... loco *om. P*$_{11}$ | linguas *κ ε Zh*$_1$ 11 in unum locum *κ* (*ac. Ar*$_1$; in unum locum *Y*) *ε*$_2$; in unum locum (*ac.*) *P* ; innum *Mc*$_1$) *δ Sb*$_1$ | linguas locuti impleverant *K* 12 est *om. N* 13 quaero] ipso *add. χ* (ipse *Y*) | ista *Mc*$_3$ 14 quae *om. Mn*$_3$ | audio *ε*$_2$ | ergo *om. δ* (*exc. A*) *ε*$_2$ *X* (*pc.*) | quid *Mc*$_3$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *ζ*

nem terram exiit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum. Quorum nisi caelorum qui enarrant gloriam dei? Ergo si in omnem terram exiit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum, quid praedicaverunt? indicet nobis qui illos misit, indicet. Plane fideliter indicat, quia et antequam fierent praedixit futura ille cuius OMNIA OPERA IN FIDE. Resurrexit enim a mortuis et contrectatis membris cognitus discipulis suis ait: *Oportebat pati Christum et resurgere tertia die et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum*. Unde et quousque? *Per omnes gentes* ait, *incipientibus ab Ierusalem*. Quam misericordiam vero exspectamus, fratres, uberiorem a domino, nisi ut peccata nostra dimittantur? Cum ergo ea sit magna misericordia domini remissio peccatorum – et hanc remissionem peccatorum praedixit dominus praedicari per omnes gentes –, MISERICORDIA DOMINI PLENA EST TERRA. Unde plena est? misericordia domini. Terra omnis quare? ubique peccata dimittit deus, quia misit caelos qui terram compluerent.

21–24 Luc. 24,46*sq.* **27sq.** *cf.* Luc. 24,47

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

15 exit *δ* (*exc. G*) | eorum^2 illorum *ε*$_2$ **16** nisi *om. α*$_1$*χδ* | gloriam *om. Mc*$_3$ **17** sonus eorum *om. Mn*$_3$ **18** praedicaverint *edd*; nobis *add. P K*$_2$ (*ac.*) *γβε*$_\omega$ *Mn*$_3$*ζ edd* | indicet^1 ... fideliter *om. χ* | eos *β* | indicet^2] indicat *edd* **19** fideliter] videlicet *Mn*$_3$ | indicet *ζ* **20** ille] est *add. P*$_{11}$ | omnia *om. K*$_2$ *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ opera] eius *add. P*$_{11}$ *Vulg* Ψ_{apix} **21** contractis *γ* (*ac. C*); contractatis *K*$_2$ (*pc.*) *P*$_{11}$ *β* | membris] suis *add. ζ edd* | agnitus *κε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$); agnitus a *ζ edd* suis *om. Zh*$_1$ | Christum pati *tr. α*$_1$ *Ro*$_{11}$ *δ Vulg* **22** et resurgere *iter. δ* (*exc. A*) | surget *Mn*$_3$ *Sh*$_1$; a mortuis *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *γβε*$_\omega$ *Mn*$_3$*ζ Sh*$_1$ *Vulg edd* | tertio *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *C Sh*$_1$ *edd* | die tertia *tr. P*$_{11}$ *Vulg* | et^2 *om. δ* (*ac. A*) | praedicare *χε*$_2$ (*ac.*) **23** remissionem] omnium *add. δ* **24** vero *om. F Mc*$_2$ *Na*$_1$; omnes *add. κ* *ε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *Mn*$_3$*ζ edd* **25** exspectavimus *ε*$_2$ *Zh*$_1$ *Mn*$_3$ | fratres exspectamus a domino uberiorem *tr. ζ* | superiorem *S* | deo *Mn*$_3$ **26** ea *om. Sh*$_1$ | domini *om. Mc*$_3$ **27** peccatorum^2 *om. χδ* (*exc. A*) *Zh*$_1$ **28** praedicaturi *P Mc*$_3$ *S*; praedicaturis *F Mc*$_2$ *Na*$_1$; praedicaturos *K*; praedicatum iri *fortasse melius* praedicari ... domini *om. P*$_{11}$ **29** inde *K*$_2$ | plena^2 ... quare] misericordia plena est omnis terra quare *δ*; plena est terra misericordia domini quare quia *κε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ Sh*$_1$ *edd* **30** utique *Mc*$_3$ | dimittit peccata *tr. ε*$_\omega$ *Mn*$_3$*ζ edd*; peccata dimitteret *S K* | dimittit deus peccata *tr. δ* (*exc. A*)

cc 261 (8.) Et quomodo ausi sunt ipsi caeli ire cum fiducia, ex hominibus infirmis caeli fieri nisi quia VERBO DOMINI CAELI SOLIDATI SUNT? Unde enim haberent tantam virtutem oves inter lupos nisi quia SPIRITU ORIS EIUS OMNIS VIRTUS EORUM? *Ecce* inquit *mitto vos ut oves in medio luporum*. 'O domine misericordis-
ma 199 sime, certe hoc facis, ut misericordia tua plena sit terra. Si ergo misericors, ut impleas terram misericordia, vide quos mittis, vide quo mittis. Quo, inquam, mittis et quos mittis? oves, in medium luporum. Unus lupus si mittatur in medium innumerabilium ovium, quis ei resistit? quid non conturbat, nisi forte quia cito satiatur? Nam omnia devoraret. Mittis infirmos inter saevos?' 'Mitto' inquit 'quia caeli fiunt, ut terram compluant,' unde caeli homines infirmi, sed SPIRITU ORIS EIUS OMNIS VIRTUS EORUM. Ecce lupi tenebunt vos et tradent vos et offerent potestatibus propter nomen meum. Iam vos armate vos. Virtute vestra? absit. *Nolite cogitare quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*, quia SPIRITU ORIS EIUS OMNIS VIRTUS EORUM.

8, 4sq. Matth. 10,16 **13–15** *cf.* Matt. 10,17*sq.* **15–17** Matth. 10,19.20

P K$_1$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_2$) *α*$_2$ (*F Mc*$_1$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*.) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_{ω}$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sb*$_1$ *edd* (*lo ma mace*)

8, 1 usi sunt *Mc*$_3$; sunt ausi *tr. Y* | caeli] cum *add.* *δ* (*ac.*) | ire cum] rectum *K*$_2$ | omnibus *e*$_2$ *K*$_2$ (*ac.*) *ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ **2** caeli[1]] caelum *Y* | fieri] facti *P*$_8$ (*vl.*) *Mn*$_3$ *ζ* fieri ... caeli *om. Mc*$_1$ **3** lupus *K* **4** spiritu oris] spiritus (oris *om.*) *δ* (*ac. A*); Christus *Mc*$_1$ | eius *om.* *ζ* | omnes *S* | inquit] enim *Mc*$_1$ *δ* **5** sicut *γ β ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *ζ Sb*$_1$ *Vulg edd* **6** certe] ecce *Zh*$_1$ | si] sic *K*$_1$ *Mc*$_2$ *ε*$_2$ (*pc.*) | ergo] ita (*om.* *ζ*) es *add. X* (*pc.*) *ζ edd* **7** impleat *δ* (*ac. A*) | terra *P* | vide[1]] audi *K* | vide quos mittis *om. Zh*$_1$ *Mn*$_3$ | quos] quo *P* | quos mittit (*bis*) *Mc*$_3$ | vide[2]] video *ε*$_2$ **8** co inquam *S*; cum qua *γ β* | quos ... quo *tr. F Na*$_1$ *Sb*$_1$ | medium *P α*$_1$ *δ*; medio *cett* **9** medio *P K*$_2$ *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sb*$_1$ **10** ei *om. K* | resistat *κ* | qui *Mn*$_3$ turbat *P K*$_2$ *κ ε*$_ω$ *ζ* | cito *om.* *ε* (*pc. X*) **11** nam *om.* *ζ* | mittit *Mc*$_3$ | saevos] fortes *Mc*$_2$ | inquit mitto *tr.* *δ* **12** fiunt ... caeli *om. Zh*$_1$ | compleant *Mn*$_3$ **13** spiritus *Mc*$_3$ | spiritu ... lupi *om. Mn*$_3$ **14** vos[1]] oves *K* | et[1] ... vos *om.* *K*$_2$ | offerunt *Mn*$_3$ **15** vos[1] *om. γ β ε*$_ω$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ*; nos *S* | vos[2] *om. Mc*$_2$ **16** enim *om. Mc*$_2$ | estis *om.* *δ* (*ac.*) **17** qui *om. Y* | loquetur *P*$_{11}$ *S* | spiritus *Mc*$_3$ *χ γ* (*ac.*) *δ* (*ac. A*)

(9.) Facta sunt haec, missi sunt apostoli, pertulerunt pressuras. Numquid tantas modo ferimus ut audiamus haec, quantas illi ut seminarent haec? non. Erit ergo, fratres, infructuosus labor noster? Video constipationem vestram, sed et vos videtis sudorem nostrum. Si toleramus, et conregnabimus. Ecce facta sunt illa, ex illis ovibus missis in medium luporum memorias martyrum sanctorum celebramus. Locus iste, quando martyris beati mi 290
corpus percussum est, lupis plenus erat; vicit tot lupos una ovis capta et implevit locum ovibus ovis occisa. Saeviebat tunc mare ingentibus persequentium fluctibus, ibat in aridam sitientem caelum dei. Modo autem per illa quae illi passi sunt, qui aciem ruperunt, glorificatum est nomen Christi; occupavit etiam ipsas potestates ambulans super capita tumentium gurgitum. Et quia ista facta sunt, modo etiam qui vident nondum credentes conventicula nostra, celebrationes, sollemnitates, laudes iam manifestas et publicas dei nostri putatis eos non dolere, putatis non fremere? Sed nunc impletur quod de illis dictum est: *Peccator videbit et irascetur.* Quid ergo, quia irascetur? ne timeas, ovis, lupum. Mo-

---

9, 5 *cf.* 2 Tim. 2,12 **8sq.** ovis capta] *scil.* Cyprianus **17–20** Ps. 111,10

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

9, 1 factae *S* | haec] ab eo *Mn*$_3$ 2 modo tantas *tr. α*$_1$ *φ edd* | ut *om. Mn*$_3$; aut *ε*$_2$ | haec erit *χ* (hoc eritis *Y*) *C* (*ac.*) | quanta *P*$_{11}$ *δ* (*ac. A*) 3 ruminarent *F* (remanerent *vl.*) | hoc non eritis *Y* | erit *om. ζ* | ergo erit *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ infructuosus] est *add. ε Zh*$_1$ *ζ* 4 vester *Mc*$_2$ *Zh*$_1$ (*ac.*) *Mn*$_3$; non *add. ζ edd* constitutionem *P* | nostram *Mc*$_3$ 5 toleremus *Zh*$_1$ | conregnavimus *K*$_2$ *Mc*$_3$ *ε*$_2$ (*ac.*) | illa *om. Zh*$_1$ 6 ex] et *praem. P K*$_2$ *P*$_{11}$ *κ ζ* | medio *K*$_2$ *α F*$_5$ *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ luporum] et *add. edd* 7 sanctorum *om. P K*$_2$ *P*$_{11}$ *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | martyres *S K ε*$_2$ (*ac.*) | beati martyris *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | beati *om. Mc*$_3$ 8 percussus *C* (*ac.*) *δ* (*ac. A*) | lupis] lupus *γ* (*ac.*) *β* | lupos] lupus *S ε*$_2$ (*ac.*) 9 ovis] usque *Mn*$_3$ 10 arida sitiente *P*$_{11}$ *F Na*$_1$ | caelum dei] caedem *Mn*$_3$ 11 autem modo *tr. δ* illam *Mc*$_3$ *S* (nullam *ac.*) *K γ* 12 Christi *om. χ* | ipsas] a *add. S* 13 ista] ita *P K*$_2$ *κ* (*ac. Ar*$_1$) 14 vivunt *Mn*$_3$ 15 celebratione *S γ* (*ac.*) *ε* (*ac. N*); celebrationum *β*; celebrationis *ε*$_2$ 16 eos *om. Mc*$_3$ | non[1]] con *ζ* | dolore *α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. F*) *S ε*$_2$; dolores *K* 17 videtur *Mc*$_3$ 18 quia] qui *F Na*$_1$ *γ* (*ac. C*) | irascetur[2]] irascitur *P Ar*$_1$ (*pc.*) *δ ε*$_2$ *Mn*$_3$ | oves *S* | lupus *δ*

do minas eorum et fremitus non timeatis. *Irascetur*; sed quid sequitur? *dentibus suis frendet et tabescet*.

cc 262 (10.) Quia ergo modo salsa maris aqua, quae remansit, in Christianos saevire non audet, occultum autem murmur rodit in se et intra mortalem pellem fremit conclusa salsugo, videte quid sequitur: CONGREGANS SICUT IN UTREM AQUAS MARIS. Cum ps. 32,7 ergo antea mare liberis fluctibus saeviebat, modo autem intra mortalia pectora inclusum amarum est, ille qui fecit, qui in illis vicit, qui posuit tunc mari terminos, ut in se remeantes comminuerentur fluctus eius, ipse congregavit velut in utrem aquas maris. Mortalis pellis contegit amaram cogitationem. Timentes enim pelli suae intus tenent quod non audent emittere. Nam eadem est amaritudo; sic oderunt, sic detestantur. Sed quod tunc aperte saeviebat, nunc occulte, quid aliud dicam quam quod dictum est: *Frendet et tabescet?* Eat ergo ecclesia, ambulet; facta est via, strata nostra ab imperatore munita est. Ferveamus in itineribus bonorum operum (hoc est enim ambulare nostrum) et si quando ex-

10, 13 Ps. 111,10

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_2$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_1$ (*Lx*$_1$) *ε* (*N X*) *ε*$_2$ (*Zb*$_1$ *P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 10, 4 sequitur *des. Ar*$_1$

19 et *om.* $\alpha_1 \kappa$ (*ac. C*) *δ* | non] ne $FMc_2 Na_1 Sh_1$ | irascitur $P_{11} \gamma \varepsilon_\omega$ (*exc.* P_8) $Mn_3 \zeta$ *edd* 20 suis *om.* $P \kappa$ | fremet $FMc_2 Na_1 P_8$ *Vulg* | frendent ... tabescent ε (*pc.*) 10, 1 aqua maris *tr.* *ζ*; maris *add.* *S K* | Christianis *κ* 2 autem *om.* Mc_2 redit *P*; reddit $FMc_2 Na_1 Sh_1$; odit $K_2 \alpha_1 Y$; rugit $\beta \varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ 3 fremit *om.* Mn_3 quod $Mc_2 Zb_1$ 4 utre *P Y* (*pc.*) Zb_1 *ζ Vulg* 5 antea mare] tantam (tanta *K*; tantum *Y*) re *χ* | saeviebat] in maribus saeviret *ζ* 6 pectora] corpora *P* conclusum Mc_2 | qui[1] $e_2 K_2$ (*sl.*) *α* (*exc.* P_{11}) *δ*; *om. cett edd* | facit hoc *ζ* 7 remanentes K_2 8 fluctibus *δ* (*ac. G*; fructibus *ac. A*) | congregabit *δ* | utre $P K_2 \alpha_1 Mc_2 Y Ro_{11} \delta \varepsilon_1 \zeta$ | aquam *edd* 9 ut mortalis pellis contegat *ζ Sh* pellit *Mc*$_1$ | timetis *S γ* (*ac.*); timentis *K* | tumentes autem *K*$_1$ 10 pellis *γ* (*ac.*) *N* (*ac.*) *Mn* | pellis viae *χ* (pelles viam *Y*) | non *om.* *ε* | mittere *S γ* (*ac.*); amittere ε_ω (*exc.* P_8) | eandem *S* (*ac.*) *K* 11 oderant *Y* | sed] sic Mc_3 | a parte *S γ* (*ac.*) *ε* (*ac. X*); apte *K* | saeviebant $FMc_2 Na_1 \delta \varepsilon_2 Mn_3 Sh_1$ 12 quam *om. F* dictus *δ* (*ac. A*) 13 tabescit *P*$_1$ | ea *Mc*$_1$; et ad *K*; erat *Zb*$_1$ | ambulet *om. Mc*$_1$ *δ* 14 est *om.* *ζ* | operum bonorum *tr.* $F Mc_2 Na_1 Sh_1$ 15 quandoque *P*

sistunt tentationes pressurae unde non sperabatur, iam congregatis velut in utrem aquis maris intellegamus dominum facere hoc ad disciplinam, ut excutiat a nobis male praefidentem de temporalibus securitatem et dirigat nos in regnum suum composito desiderio. Quod desiderium nostrum tribulationibus hinc atque ma 200
hinc contundentibus producitur, ut simus canorae auribus domini tamquam tubae ductiles. Dictum est enim et hoc in psalmis, ut in tubis ductilibus laudemus dominum. Tuba ductilis malleo producitur, ita Christianum cor in deum pressurarum plagis extenditur. 25

(11.) Meminerimus ergo, fratres, iam his temporibus, quibus congregata est velut in utrem aqua maris, non deesse deo unde proferat quo nos emendet, cum emendatione nobis opus est. Ideo enim sequitur: PONENS IN THESAURIS ABYSSOS. Thesauros dei dicit secretum dei. Novit enim ille omnium corda, quid ad 5
tempus proferat, unde proferat, quantam potestatem tribuat ma- mi 291
lis in bonos ad iudicandos quidem malos, erudiendos autem bo-

---

21sq. *cf.* Ps. 97,6

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

16 tentationum *P*$_{11}$ *ζ edd*; a *praem. Mc*$_3$ | sperabantur *Y ε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *Mn*$_3$ *ζ edd* congregata ... aqua (aquas *S*) *PK*$_2$ *κ*; congregatis ... aquas *α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. Mc*$_2$) *δ* (*exc. G*; *ac. A*) *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* **17** utre *PK*$_2$ *Y δ ε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *ζ* | intellegamus ... 1,2 maris *om. Zh*$_1$ | deum *α* (*exc. Mc*$_3$) *Sh*$_1$ | hoc *om. Mc*$_2$ **18** ut] et *P* | *a *om. P K*$_2$ *P*$_{11}$ *χ* | praefidentem *vl. Sh*$_1$; praevidentem *ε P*$_8$ *Sh*$_1$; prodientem vel providentem *Mn*$_3$ **20** quid *F* | nostrum *om. PK*$_2$ (*ac.*) *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* **21** hinc] inde *ζ* | contondentibus *Y* | canores *K*; canori *ζ edd* **22** dei *ε*$_2$ *Mn*$_3$ | enim *om. P* (et *om.*) *Mc*$_2$ **23** laudes *κ* (*exc. C*) | dominum *om. δ*; deum *PK*$_2$ *P*$_{11}$ *S γ ε*$_\omega$ (*exc. P*$_8$) *Mn*$_3$ *ζ edd* **24** Christianis *P*$_{11}$; Christianorum *P* | cor Christianum *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ **11,1** iam] tam *δ*; etiam *K*$_2$ **2** utre *PK*$_2$ *α* (*exc. P*$_{11}$) *Y δ P*$_8$ *ζ* aquas *K*$_2$ (*ac.*) *F Na*$_1$ *δ* (*exc. G*; *ac. A*) *N* (*ac.*) | deest *Zh*$_1$ **3** qua *γ β*; quod *Mn*$_3$ emendatio *P*$_{11}$; emendationem *F*; emendationibus *Mn*$_3$ | opus est nobis *tr. Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ **4** enim] nunc *Zh*$_1$; et *P*$_{11}$ | pones *Mn*$_3$ | abyssus *Mc*$_3$ *ε* (*ac. X*) thesaurum *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ* **5** dei[1]] enim *P*$_{11}$ | enim *e*$_2$ *α*$_1$ *δ Sh*$_1$; *om. cett edd* | quod *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *δ* (*exc. G*; *ac. A*) **6** proferat[1]] praeferat *K*$_2$ | unde proferat *om. X* (*ac.*) *ζ* | quantum *δ* (*exc. G*) | quantum potestatis (potestati *ac. γ*) *γ β*; quantum potestate *S* **7** bonos[1]] bonis *K*$_2$ (*ac.*) *χ γ* (*ac.*) *ε* (*ac. X*) *P*$_8$ | erudiendo *S*

nos; novit quomodo haec agat QUI PONIT IN THESAURIS ABYSSOS. Fiat ergo quod sequitur: TIMEAT DOMINUM OMNIS TERRA. Non ps. 32.8
glorietur superba laetitia temeraria exsultatione dicens: 'Iam congregata est velut in utrem aqua maris: quis mihi aliquid faciet? quis mihi audebit?' Posuit ille in thesauris abyssos, nescis unde proferat quod opus est ad flagellandum te pater tuus, qui quidem ad disciplinam tuam habet abyssi thesauros, quibus te erudiat ad thesauros caelorum. Ergo redi ad timorem qui iam ibas ad securitatem. Exsultet terra, sed et timeat. Exsultet quare? quia MISERI-
cc 263 CORDIA DOMINI PLENA EST TERRA. Timeat quare? quia sic congregavit in utrem aquas maris, ut poneret in thesauris abyssos. Fit ergo in illa quod alibi breviter utrumque dicitur: *Servite domino in timore et exsultate ei cum tremore.*

(12.) TIMEAT DOMINUM OMNIS TERRA; AB IPSO AUTEM COMMOVEANTUR OMNES QUI HABITANT ORBEM TERRAE. Non timeant alterum pro illo: AB IPSO COMMOVEANTUR OMNES QUI HABITANT ORBEM TERRAE. Fera saevit? deum time. Serpens insi-

---

11, 19sq. Ps. 2,11

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_1$ *Mc*) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_2$ *F*)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_1$ (*Lx*) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zb*$_2$ *P*$_2$)) *Mn*$_2$ *ζ*) *Sh*$_2$ *edd* (*loc. mut. cc*) 12, 1 timeat *exc. ε*

8 haec agat] ait *Mn*$_2$ | thesauros *Mn*$_2$ | abyssus *Mc ε* (*ac. N*) 10 temeraria *δ* 11 vel *δ* (*exc. G*) | utre *P K*$_2$ *Mc Y δ ε* (*exc. Lx*$_2$) *ζ* | aquas *F* | quid mihi aliquis *P* (*ac.*) | faciet ... audebit] facere *ζ* 12 mihi] nocere *edd*; aliquid facere *add. Zb* | posuit] nescis quia *praem. edd* | abyssus *K* (*ac.*) *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. N*) | nescit *Mc*; ne sis *F Na*; nescius *P*$_2$. 13 qui *om. Mn* | quidquid est *K Y X Zb* 14 ad[1] in *edd* | habent *Zb*$_1$ | abyssus *S*; abyssos *F Na*$_1$ *γ β Sh*$_2$; in abyssis *Y ε*$_2$; abysissis *K* | in thesauris *γ* (*tr. post* habet) *Sh*$_2$ | quibus ... thesauros *om. F Na*$_1$ | te *om. κ ε*$_2$ *Mn*$_3$ | ad[2]] a *Mc*$_3$ *Y* 15 qui iam *om. Zb*$_1$; quoniam *κ P*$_8$ | ad[2]] in *P κ ε Mc*$_2$ *edd* | securitate *Zb*. 16 quia *om. Mc* 17 si *S*; sicut *Zb* congregavi *Y* 18 utre *K Mc Y δ* (*exc. A*; *ac. G*) *ε* (*exc. Lx*$_2$) *ζ* | ut *om. Zb* ponat *Mc* | thesauros *χ* (*ac. Y*) 19 fiat *N* (*ac.*) *P*$_{1,2}$; sit *K* (*in marg.*) illud *Zb* quod] quae *F Na*; aqua *praem. Mc* | utroque modo *Zb* | dicitur utrumque *tr. κ* 12, 1 ab eo *ε*$_2$ *ζ* i *mg*; abyssus *K* 2 commovebuntur *K* | omnes *om. ε*$_2$ | inhabitant (*bis*) *ε edd* | terrae *om. ε* (*exc. Zb*) i *mg Y* 3 timeat *A* commovebuntur *K*$_2$ 4 serpens ... time *om. ε δ* (*exc. G*; *ac. A*) *N* (*ac.*) *Mn*$_2$

diatur? deum time. Homo te odit? deum time. Diabolus oppugnat? deum time. Tota enim creatura sub illo est quem iuberis timere. QUONIAM IPSE DIXIT, ET FACTA SUNT; IPSE MANDAVIT, ET CREATA SUNT. Hoc in psalmo sequitur. Cum enim dixisset: AB IPSO COMMOVEANTUR OMNES QUI HABITANT ORBEM TERRAE, ne converteret se homo ad timendum aliquid et aversus a timore dei timeret pro illo aliquam creaturam et adoraret quod factum est dimisso qui fecit, confirmavit nos in timore dei tamquam dicens nobis et alloquens nos: 'Quid formidaturus es aliquid de caelo, aliquid de terra, aliquid de mari? IPSE DIXIT, ET FACTA SUNT; MANDAVIT, ET CREATA SUNT. Qui dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt, cum iubet moventur, cum iubet quiescunt.' Et malitia hominum cupiditatem nocendi potest habere propriam; potestatem autem si ille non dat, non habet. *Non est enim potestas nisi a deo*; definitiva sententia apostoli est. Non dixit: 'Non est cupiditas nisi a deo' (est enim mala cupiditas, quae non est a deo), sed quia ipsa mala cupiditas nulli nocet, si ille non

ps. 32,9

12, 11 *cf.* Rom. 1,25 **18sq.** Rom. 13,1

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_{α}$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *e*$_3$ *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

5 homo ... time *tr. post* time (6) *Mn*$_3$ | homo ... time^2 *om. Zh*$_1$ | oppugnat] te *praem. P F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *P*$_8$ *ζ Sh*$_1$ *edd*; impugnat *ε P*$_8$ *Mn*$_3$ *ζ edd*; enim pugnat *ε*$_2$ *Zh*$_1$ **6** sub] ab *P* | uberis *S*; haberis *K*; habes *Y* **7** quoniam ... sunt^2 *om. e*$_3$ **8** in *om. S K β*; isto *add. Y P*$_8$ | enim *om. κ* **9** illo *Mc*$_3$; autem *add. P Vulg Ψ*$_{αβκ}$ inhabitant *S K γ ε*$_{α}$ *ζ edd* | orbem *om. γ* **10** ne *om. Mc*$_3$; nec *P*$_{11}$ *χ δ* (*ac. A*) timendo *S* | aliquid] aliud *add. ζ edd* | et *om. Mc*$_2$ | adversus *Mc*$_3$ *S* (*ac.*) *K* | a *om. ε*$_2$ *Zh*$_1$ **11** dei] et *add. Mc*$_2$ | adoret *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | factus *Mc*$_3$ **12** demisso *S* **13** nobis dicens *tr. Zh*$_1$ | nobis] quod *add. δ* | qui *e*$_3$ | es *om. Mc*$_3$ *δ*; est *edd* **14** mare *S K*; quoniam *add. e*$_3$ *Vulg* | ipse] prae *K Y* **15** sunt^1] ipse *add. e*$_2$ *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *e*$_3$ *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ *Vulg* | quia *e*$_3$ *N* (*ac.*); quid *e*$_2$ *Mc*$_3$ *ε*$_2$ (*ac.*) *Mn*$_3$ sunt^3] ipse *add. F* **16** iubet^2] iubent *δ* (*exc. A*) | conquiescunt *add. ε*$_{ζ}$ (*ac. X*) *e*$_3$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$; cum iubet quiescit *add. β* **17** et *om. β X* | malitiam *Mn*$_3$; malitiae *e*$_3$ *Zh*$_1$ *Sh*$_1$ | cupiditates *β e*$_3$ *Sh*$_1$; cupiditas *Zh*$_1$; cupiditate *F*; hominum cupiditatem *add. β ε*$_{ζ}$ (*ac. X*) *e*$_3$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ | nocendi] homo *add. β* | habere] homo *add. Sh*$_1$; non *add. F Na*$_1$ **18** propria *S* | autem *om. Zh*$_1$ | si autem *tr. F Na*$_1$ habetur *K* | est *om. P*$_{11}$ | enim est *tr. ζ* **19** definita *Y*; diffinita *Mc*$_2$ *Na*$_1$ dixi *e*$_3$ **20** est^2] et *Mn*$_3$ | enim *om. δ* | quae *om. Mn*$_3$ **21** cupiditas *om. Zh*$_1$ non^2] est *add. K*

permittat, *non est* inquit *potestas nisi a deo*. Unde deus homo stans ante hominem: *Non haberes* inquit *in me potestatem, nisi data tibi fuisset desuper*. Ille iudicabat, ille docebat; cum iudicabatur, docebat, ut iudicaret quos docuerat. *Non haberes* inquit *in me potestatem, nisi data tibi esset desuper*. Quid hoc? homo tantum non habet potestatem, nisi cum acceperit desuper? Quid? ipse diabolus ausus est vel unam oviculam tollere viro sancto Iob, nisi prius diceret: *Mitte manum tuam*, hoc est 'da potestatem'? Ille volebat, sed ille non sinebat; quando ille permisit, ille potuit; non ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo bene eruditus ipse Iob non ait, sicut iam commemorare vobis solemus: 'Dominus dedit et diabolus abstulit', sed: *Dominus dedit, dominus abstulit*; *sicut domino placuit, ita factum est*, non: 'Sicut diabolo placuit'. Videte ergo, fratres mei, cum tanto labore manducantes salubrem et utilem panem, videte ne quemquam timeatis nisi dominum. *Praeter eum ne timeas alium* scriptura tibi dicit. Proinde TIMEAT DOMINUM OMNIS TERRA, qui posuit in thesauris abyssos. AB IPSO AUTEM COM-

25 ma 201 30 mi 292 cc 264

23sq. Ioh. 19,11 **29** Iob 1,11 **32** *cf.* in. ps. XXXI/2,26,5; XC,1,2,17; sermo 15A (CC 41,231) **33sq.** Iob. 1,21 **36sq.** Prov. 7,1a (*iuxta LXX*)

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C*) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zb P*$_8$)) *Mn ζ*) *e Sb edd* (*lo ma mi cc*) **38** terra *des. e*

22 permittit *γ Sb*$_1$ | potestas inquit *tr. Y* | inde *P* **23** homines *ζ*; homo *add. χ* | datum *Mn*$_3$ | fuisset tibi *tr. ε Zb*$_1$ *edd* **24** cum ... docebat *om. P F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | cum ... docuerat *om. Mc*$_3$ *δ* **25** ut *om. Mn*$_3$ | in me inquit *tr. δ* (*exc. G*) **26** esset data tibi *tr. edd* | fuisset (*cf. 24*) *P F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Zb*$_1$ *e Sb*$_1$ | desuper *om. P* | qui hoc *Mn* ; quid est hoc *P Y γ* (*pc.*) *β P*$_8$ *Sb* ; numquid *e* | homo] modo *ε* | tantam *Y* | non tantam *tr. P δ* **27** acciperet *S* | quod *Mc* (*nec add.*) *Na* ; numquid *e*$_1$ | diabolus] non *add. K* (*sl.*) *Y* **28** est] non *add. Zb* | overt *P* | tolleret *P* | sancto viro *tr. P* | beato *γ* | primo *Mn*$_1$ **30** *Mc*^{3} *om. Mc*$_3$ | ille^3 ... permisit *om. δ* | non^2 ... potuit *om. e*$_3$ **31** bene *om. Y* | sicut] sic enim *P*$_{11}$ **32** vos *α*$_1$ *δ* | et *om. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sb*$_1$ **33** abstulit^1] dominus abstulit *add. δ* (*exc. A*) | sed] ab *add. K*$_2$ (-b *exp.*) | dominus^1 ... abstulit *om. Mn*$_3$ | dedit] et *S K*; et *add. α*$_1$ *Y γ β δ* (*exc. δ*) *ε*$_{2c}$ *ζ edd* **34** ergo *om. Mn*$_3$ **35** tantum *S* | manducantem *ε*$_2$ *e*$_3$ *Mn*$_3$ | panem salubrem et utilem *tr. ζ* **36** quaquam *δ* | ne^2 *om. γ* **37** timeatis *α δ Zb Sb*$_1$ | tibi *om. Mc Mn* | dicit tibi *tr. γ δ* **38** thesauris suis *κ* (*exc. C*) *ε P*$_8$ *ζ edd* | abyssus *ε* (*ac. X*) | autem *om. γ* commoveant *S*; commoveatur *Mc*$_3$; universa et (*cf. Ψ*$_{uBx}$) *add. γ β ε*$_{2c}$ *Mn*$_3$ *ζ*

MOVEANTUR OMNES QUI HABITANT ORBEM TERRAE, QUONIAM IPSE DIXIT, ET FACTA SUNT, IPSE MANDAVIT, ET CREATA SUNT.

(**13.**) Sed iam cesserunt reges mali, facti sunt boni; crediderunt et ipsi, signum crucis Christi in fronte portant, pretiosius signum qualibet gemma diadematis; illi qui saevierunt, destructi
ps. 32,10 sunt. Sed quis fecit hoc? Forte tu, ut extollas te? DOMINUS DISSIPAT CONSILIA GENTIUM, REPROBAT AUTEM COGITATIONES POPULORUM ET REPROBAT CONSILIA PRINCIPUM. Quantum dixerunt! 'Tollamus eos de terra! Non erit nomen Christianum si hoc fecerimus. Sic occidantur, sic torqueantur, talia et talia illis infligantur!' Dicta sunt haec, et inter haec crevit ecclesia. REPROBAT COGITATIONES POPULORUM ET REPROBAT CONSILIA PRIN-
ps. 32,11 CIPUM; (**14.**) CONSILIUM VERO DOMINI MANET IN AETERNUM, COGITATIONES CORDIS EIUS IN SAECULA SAECULORUM. Repetitio sententiae est: Quod ait CONSILIUM hoc ait postea COGITATIONES CORDIS, et quod supra ait MANET IN AETERNUM hoc ait postea IN SAECULA SAECULORUM. Repetitio confirmatio est. Ne autem putetis, fratres, quia dixit COGITATIONES CORDIS, quasi sedere deum et cogitare quid agat et exquirere consilium faciendi aliquid vel non faciendi! Tuae sunt istae, o homo, tarditates; *us-*

14, 8sq. Ps. 147,15

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **14, 8** aliquid *inc. Ar₁*

---

39 inhabitant $K_2 P_{11} S \gamma \beta \varepsilon_2 \zeta$ **13, 1** sed ... sunt *om.* Mn_3 | cessaverunt F *(pc.)* $\gamma \beta \varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ *edd*; *cessarunt K_2 **2** frontem $Mc_3 \varepsilon_2 \varepsilon$ *(ac. X)*; iam *add.* $P K_2 \gamma \beta \varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ *edd* **3** quam quaelibet Zh_1 *(ac.)* $Mn_3 \zeta$; quamlibet $F Na_1 K$ | illis δ districti $S \gamma$ *(ac.)* β **4** qui $K \delta$ *(exc. A)* N *(ac.)* | fronte K | ut *om.* δ *(exc. A)* ε_2 *(ac.)* | dissipavit $P K_2 P_{11} \chi \delta \varepsilon_\omega$ **5** reprobavit δN **6** principium Sh_1 quanti $Y \delta$ *(exc. A; pc. G)* w *(pc.)*; quando $\gamma \beta \delta$ *(exc. G;* quanta *ac. A)* ε_ω *(exc.* Lx_2*)* $Mn_3 \zeta Sh_1$ *edd* **8** sic[1]] si $K_2 \alpha$ *(exc.* P_{11}*)* κ *(ac. C)* ε_2 *(pc.)* $w N$ *(ac.)* Zh_1; hoc *add.* δ | sic[2]] si $K_2 \alpha$ *(exc.* P_{11}*)* $Y \beta w$ *(pc.)* Zh_1 **9** ecclesiae δ *(ac.)* **14, 1** in aeternum manet *tr.* $w \zeta$ *Vulg* **2** saeculum saeculi $\varepsilon_\omega Mn_3 \Psi_{\alpha\beta\kappa}$ **3** sententia Mc_3 | est sententiae *tr.* ζ | quod] ante *add.* ζ *edd* | potestea F **4** cordis] eius K_2 | et *om.* δ | manet ... ait *om.* P_{11} | ait[2] *om.* $\varepsilon_\omega Mn_3 \zeta$ **5** repetio $K_2 \delta$ *(exc. A; pc. G)* | est confirmatio *tr.* Zh_1 **6** fratres *om.* Mc_2 | cordis] eius *add.* Zh_1 quasi] qui si δ; sic Zh_1 **7** et[2] *om.* Zh_1 **8** sint P_{11} | *ista $Y Sh_1$ | o *om.* $\alpha_1 Mn_3 \zeta$ | *tarditatis $\chi \delta$ *(ac. A)* Sh_1 | usque *om.* Sh_1

que in velocitatem currit verbum eius. Quando potest esse mora cogitationis in illo verbo, quod unum est et omnia complectitur? Sed dicuntur cogitationes dei, ut tu intellegas, ut secundum te audeas erigere cor vel ad verba tuae infirmitati similia, quia res ipsa multum est ad te. COGITATIONES CORDIS EIUS IN SAECULA SAECULORUM. Quae sunt cogitationes cordis eius et quod est consilium domini quod manet in aeternum? Contra quod consilium *utquid fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania*, quandoquidem REPROBAT COGITATIONES POPULORUM ET REPROBAT CONSILIA PRINCIPUM? Unde igitur consilium domini manet in aeternum, nisi de nobis quos ante praescivit et praedestinavit? Quis tollit praedestinationem dei? Ante mundi constitutionem vidit nos, fecit nos, emendavit nos, misit ad nos, redemit nos: hoc eius consilium manet in aeternum, haec eius cogitatio manet in saecula saeculorum. Fremuerunt gentes aperte fluctuantes et saevientes, contabescant nunc tamquam inclusae et congregatae in
cc 265 utrem; habuerunt liberas audacias, habeant truces et amaras cogitationes: quando possunt destruere quod ille cogitavit et manet in aeternum?

---

16 *cf.* Ps. 2,1 19 *cf.* Eph. 1,4 23sq. *cf.* Ps. 111,10

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_1$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zb*$_1$ *P*$_5$)) *Mn*$_1$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) 11 intellegas *exc.* *δ* (*exc. A G*)

---

9 velocitate *R δ* | sermo *F* (*add.*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | eius] dei *ζ* | mora esse *tr.* *ε*$_2$ *Mn*$_1$ *ζ* *edd* | moras *F Na*$_1$ 10 cogitationes *S* | et] si *P*$_{11}$ 11 intelleges *ε*$_2$ 12 audias *K* | tua et *α* (*exc. P*$_5$) *δ* | infirmitate *δ*; infirmitates *K* ; infirmitatis *K Y* 13 a *K*$_2$ | eius *om. Zb*$_1$ | saeculum saeculi *ε Mn*$_1$ *Ψ* 14 cogitiones *Zb*$_1$ | cordis eius cogitationes *tr. P*$_{11}$ | eius *om. P* | quomodo consilium est *P*$_{11}$ | est *om. F Na*$_1$ 16 quando?--quidem] dominus *add. edd* 18 unde *om. α* (*exc. P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$ 19 aeternum] unde *add. Mc Na*$_1$ | de] unde *δ* (*exc. A G*) | quos *om. ed* quod *K*$_2$ | antea *δ Sh*$_1$ 20 dei] filii *praem. α δ Sh*$_1$ | ante constitutionem mundi *tr.* *ε* a mundi constitutione *Zb*$_1$ 21 nos] et *add. δ* | emundavit *ε* 22 cogitationes (manet *om.*) *F Mc*$_1$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ 23 saeculum saeculi *ε Mn*$_1$ | gentes] tunc *add. ζ edd* | aperte] a facie *P* 24 contabescant *S* (*ex.*) *γ β*; contabescebam *ε* (*exc. P*$_5$) | inclausae *Sγ* | inclusa est (et *om.*) *P*$_{11}$ | in utrem *om. F Na*$_1$ 25 ure *Y Ro*$_{11}$ *ε* | habuerunt *S K δ* (*non praem. A*); non habeam *ζ* | habeant ... cogitationes *om. P*$_{11}$ | cruces *S*

ps. 32,12 (15.) Quid est autem hoc: BEATA GENS? Quis non hoc audito erigat se? Amant omnes beatitudinem; et ideo perversi sunt homines quia mali volunt esse, miseri nolunt; et cum sit malitiae individua comes miseria, isti perverse non solum mali esse volunt et miseri nolunt, quod fieri non potest, sed ideo volunt mali esse, ne miseri sint. Quid est quod dixi: 'Ideo volunt mali esse, ne miseri sint?' Considerate hoc paululum in omnibus hominibus qui mala faciunt: beati esse semper volunt. Furtum facit: quaeris quare? propter famem, propter necessitatem. Ergo ne miser sit, malus est; et ideo miserior est, quia malus est. Depellendae ergo miseriae causa et acquirendae beatitudinis causa faciunt omnes homines quidquid vel boni faciunt vel mali. Semper ergo beati esse volunt; sive male viventes sive bene viventes, beati esse volunt; et non contingit omnibus quod omnes esse volunt. Omnes enim beati esse volunt, non erunt autem nisi illi qui iusti esse voluerint. Et ecce nescio quis ut male faciat beatus vult esse. Unde? ex pecunia, ex argento, ex auro, ex praediis, fundis, domibus, mancipiis, pompa saeculi, honore volatico et perituro. Habendo aliquid ma 202 mi 293

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A Gf₁₉) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc) **15, 6** ideo *inc.* *f₁₁ (multa legi non possunt)*

15, 1 autem est *tr.* γ | quis] est qui *add.* S (qui *om.*) γ β ε Zh₁ Mn₃ *edd* | hoc² *om.* K | audito *om.* P; auditu K; audit ε₂ 2 erigant δ (*ac.* A) | ament Mc₃ δ; enim ε_ω Mn₃ ζ Sh₁ *edd* | homines beatitudines F Mc₂ Na₁ 3 et *add.* Zh₁ miserere S; misereri K (-ri *sl.*) 4 comes individua *tr.* Mc₃ F Na₁ Ar₁ δ Sh₁ | ista cc | perversi κ δ (*exc.* A f₁₉) ε_ω (*exc.* Lx₂) ζ *edd* | non *om.* δ (*exc.* Gf₁₉; *pc.* A) ζ 5 et ... nolunt *om.* Mc₂ | nolunt] volunt C | volunt ... sint] mali esse volunt et miseri nolunt δ (*exc.* A f₁₉) | esse mali *tr.* C F₅ 6 quid est] quidem S quid ... sint *om.* F Na₁ | est] hoc *add.* P K₂ κ ε_ω Mn₃ ζ *edd* | dixit K₂ Mc₃ γ ε₂ ideo *om.* ζ | mali volunt *tr.* Mc₂ C | miseri² misere δ (*exc.* A G) 7 parvulum Zh₁ 8 male P K₂ ε (*ac.* N); mali Y | semper esse *tr.* ε_ω Mn₃ ζ *edd* | volunt semper *tr.* δ | facis ε₂ Mn₃ | quaerit δ (*eras.* A) 10 repellendae P₁₁ 11 causa¹ *om.* δ (*exc.* A f₁₉) | causa² causam K 12 esse beati *tr.* K₂ P₁₁ κ δ (beati *sl.* G) | volunt esse *tr.* ζ 13 bene] male S | *om.* Mc₃ N (*ac.*); *tr. post* autem (*15*) Mc₂ 14 non *om.* Zh₁ | omnes² ... volunt *om.* α₁ δ (*exc.* Gf₁₉; *ac.* A) 15 erint P | autem erunt *tr.* ε_ω Mn₃ ζ *edd* | voluerunt P₁₁ Y 16 et *om.* K | esse vult *tr.* Y 17 ex²] et κ ε ε₁ *edd* | auro] et *add.* ζ | ex fundis P

vult beatus esse. Quaere ergo quid habeas, ut beatus sis. Cum enim beatus eris, melior utique eris, quam cum miser es. Fieri autem non potest ut res deterior te faciat meliorem. Homo es, deterius te est quidquid cupis, quo beatus esse desideras. Aurum, argentum, quaelibet corpora, quibus inhias acquirendis, possidendis, fruendis, inferiora sunt te. Tu melior es, tu potior es; et utique vis melior esse quam es, cum beatus esse vis, quia miser es. Melius est utique beatum esse quam miserum. Vis esse melior te et quaeris per quae id fiat deteriora te? Quidquid quaesieris in terra, deterius est quam tu. Hoc omnis homo optat amico suo, sic eum adiurat: 'Sic melior sis', 'Sic meliorem te videamus', 'Sic de te meliore gaudeamus.' Quod amico optat, hoc et ipse vult. Accipe ergo fidele consilium. Melior te vis esse, novi, omnes novimus, omnes volumus: Quaere quod est melius te, et inde efficeris melior te.

PK α (α_1 (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) α_2 (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) κ (χ (*S K Y*) γ (*C Ar*) β (*R Ro*$_{1-2}$ *F*)) ϕ (δ (*A G*$^{1-2}$ *L*$_{1-2}$) ε_1 (ε_2 (*Lx*$_2$ *f*$_{1-2}$) ε (*N X*) ε_1 (*Zb*$_1$ *P*$_2$)) *Mn*$_3$ ζ) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

19 vult beatus esse *Mc*$_3$ δ; vult esse (*om. F*) beatus *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$; beati esse volunt *tr.* C; beati volunt esse *tr. Ar*$_1$ β; volunt esse beati *tr.* ζ; volunt beati esse *cett edd* | quare *Mc*$_3$ *F Y X* (*ac.*) | quod ε_ω (*exc. P*$_8$) ζ *Sh*$_1$ (quid *vl.*) **20** eris[1]] fueris γ β ε_ω *Mn*$_3$ ζ *edd* | meliorum quae *P*$_{11}$ | melior ... eris *om. F Na*$_1$ | cum] quod *K*$_1$ | sis *Zb*$_1$ (es *vl.*) **21** non *om. Y* | res *om. Mc* χ | deterius *Mc*$_3$; deteriorem *K Y* | faciat te *tr.* β | faciant sed *K Y* (non *add.*); fiat *Zb*$_1$; te *add. Mc*$_3$ | melior *Zb*$_1$ **22** quo *om. Mc* ; quod *S K* δ *Lx*$_2$ (*ac.*) ε (*ac. N*); cum *Zb*$_1$ esse] es *P*$_{11}$ | aurum] et *add. K Y* **23** possidendis *om.* ε_2 *Mn*$_3$ **24** fruendis *om. Sh*$_1$ | te *om. K*$_2$; *iter. S N* (*ac.*); de te *F*; et *P*$_{11}$ ζ (*add.*) | tu te *tr.* δ | es[1]] et *add.* ζ | potentior κ (*ac.* C) *N* (*ac.*); fortior *K*$_1$ **25** quam] beatus *add. F Na*$_1$ | es[1]] sis *Sh*$_1$ (es *vl.*) | quia] quam *S* γ (*ac.* C); qui *P*$_{10}$ C (*ac.*) β **26** melior γ *Lx*$_2$ (*ac.*) | est *om. K* | enim *praem. P K* α_1 γ β ε (*exc. P*$_8$) *Mn*$_3$ *edd*; enim *add.* δ **27** quaerens ζ; quaereris *S*; perquiris *add.* γ ε *Mn*$_3$ ζ *edd*; et *add.* χ | quem id fiat deteriorem a α δ | fias ζ | deterior sunt a *Y* | in terra quaesieris *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ **28** quam tu] quanto *Lx*$_2$; quoniam *Mn*$_3$ | hoc *om. Lx*$_2$ ε *Zb*$_1$ *Mn*$_3$ | homo] qui *add. N* **29** sic[1]] si *Mc* | sis *om.* δ | sic[2]] te *add. Lx*$_2$ *Mn*$_3$ videamus] te *add.* δ | sic[3]] si *S* **30** meliorem *F Na*$_1$ δ (*ac. M*); meliore *P* | amico *om. P K* κ ε_2 *Mn*$_3$ ζ | optat amico *tr. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | hoc *om.* ε_2 *Mn*$_3$ | accipere *P* (*ac.*) *Mc*$_3$ (*pc.*) *F Na*$_1$; accipite *Zb*$_1$ **31** fidelem *K*$_1$ (*ac.*) *F Na*$_1$ | novi omnes *om. Zb*$_1$ | omnes novimus *om. K* **32** quaerere *Mc*$_3$ *Lx*$_2$ (*pc.*) *Zb*$_1$ | melior *Mc*$_3$ | ut *add* | et ... te *om.* ε_2 | efficeris *K* χ β *P*$_8$ ζ; efficiaris ε *Zb*$_1$ *edd* **33** te] et *add. Mc*$_3$

(**16.**) Intuere nunc caelum et terram; non tibi sic pulchra corpora placeant, ut eis fieri beatus velis. In animo est quod quaeris. Beatus enim esse vis: ipso animo tuo quaere quid sit melius. Cum enim duo sint quaedam, quod est animus et corpus, inque istis duobus illud melius sit quod animus dicitur, potest corpus tuum melius fieri per meliorem, quia subiectum est corpus animo. Potest ergo melius fieri corpus tuum per animum tuum, ut cum fuerit iustus animus tuus, sit postea immortale etiam corpus tuum. Per animi enim illuminationem meretur corpus incorruptionem, ut fiat inferioris reparatio per meliorem. Si ergo corporis tui bonum animus tuus est, quia corpore tuo melior est, cum quaeris bonum tuum, illud quaere quod melius est animo tuo. Quid est autem animus tuus? Attende, ne forte contemnens animum tuum et putans nescio quid esse vile et abiectum viliora quaeras quibus beatificetur animus tuus. In animo tuo est imago dei, mens hominis capit eam; accepit eam et inclinando se ad peccatum decoloravit eam. Ipse ad eam venit reformator, qui erat eius antea formator, quia per verbum facta sunt omnia et per ver-

cc 266

mi 294

16, 18 per[1] ... omnia] *cf.* Ioh. 1,3

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G f*$_{19}$) *ε*$_ω$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*) **16, 3** vis *des.* *δ* (*exc. A G*)

16, 1 sic] sint *K* **2** placent *γ δ* (*exc. A f*$_{19}$) | ei *F X* (*ac.*) **3** enim *om.* *ζ* | in ipso *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | tuo *om.* *Zh*$_1$ **4** sunt *κ* | quod est **om.* *α* (*exc. P*$_{11}$) *Sh*$_1$; hoc est *edd* | in quo *K*$_2$ *χ γ δ ε ε*$_1$ *Mn*$_3$ (atque); in quibus *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *β*; eo quod *edd* **5** istis *om.* *β* | illud *om.* *δ* **6** pro meliore *ε*$_2$ | per ... tuum *om.* *Zh*$_1$ | meliorem] animum *add.* *ζ* | subiectus *Mc*$_3$ (*ac.*) *S K δ* (*ac. A*) | est *om.* *P*$_{11}$ *F Na*$_1$ **7** ergo] enim *δ* | fieri melius *tr.* *K*$_2$ | pro animo tuo *ε*$_2$ | ut] et *K*$_2$ **8** etiam postea immortale *tr.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$; postea etiam immortale *tr.* *P K*$_2$ *κ φ* (*exc.* *δ*) **9** animo *S*; animum *K* | mereatur *ε*$_ω$ (*exc. P*$_8$) *Mn*$_3$ (mercatur) **10** separatio *Mc*$_3$ *δ* **11** bonus *P*$_{11}$ *K* | tuo] quo *Mc*$_3$ **13** attendente *δ* | ne *om.* *K δ* **14** putas *δ* (*exc. G*; *ac. A*) *ε*$_ω$ (*exc. P*$_8$; *ac. Lx*$_2$ *X*) | quod *Y* | vile et *om.* *Zh*$_1$ vilioras *δ* (*ac. G*); vilior *Zh*$_1$ **15** quaeres *K Zh*$_1$ **16** mens *iter.* *δ* | cepit *ζ* eam[1]] ea *K*$_2$ | accipit *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$; cepit *P K*$_2$ *κ* | se *om.* *δ* **17** decoravit *S K γ* (*ac. C*); dedecoravit *Y β* **18** eius ante *P κ ε*$_ω$ *Mn*$_3$ *edd*; antea eius *tr.* *α*$_1$ *ζ* reformator *F* | per verbum[1] pro verbo *ε*$_2$ (*ac. Lx*$_2$) | sunt *om.* *Sh*$_1$

ma 203 bum impressa est haec imago; venit ipsum verbum, ut audiremus
20 ab apostolo: *Reformamini in novitate mentis vestrae.*

Iam ergo superest, ut quaeras quid sit melius quam animus tuus. Quid erit, obsecro, nisi deus tuus? Non invenis aliud melius animo tuo, quia, cum fuerit perfecta natura tua, angelis aequabitur. Iam supra non est nisi creator. Erige te ad illum, noli despe-
25 rare, noli dicere: 'Multum est ad me.' Magis multum est ad te habere forte aurum quod quaeris. Aurum etsi volueris, forte non habebis; deum cum volueris, habebis, quia et antequam velles venit ad te, et cum aversa voluntate esses vocavit te, et cum conversus esses terruit te, et cum territus confitereris consolatus est te.
30 Iste qui tibi praestitit omnia, iste qui fecit ut esses, qui cum his qui tecum sunt etiam malis praestat solem, praestat pluviam, praestat fructus, fontes, vitam, salutem, tantas consolationes, servat tibi aliquid quod non det nisi tibi. Quid est autem quod tibi servat nisi se? Pete aliud, si melius inveneris; se tibi servat deus.
35 Avare, quid inhias caelo et terrae? Melior est qui fecit caelum et

20 Rom. 12,2 31 *cf.* Matth. 5,44

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$ *f*$_{11}$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

19 haec *om.* *γ* (*ac.* C) 20 sensus vestri *K*$_2$ *P*$_{11}$ *δ* *Vulg* 22 erit *om.* *χ* | invenies *Y P*$_8$ | aliud *om.* C; aliquid *K*$_2$ *Y Ar*$_1$ *β φ* (*exc.* *δ*) 23 in animo *S* | quid *K* perfecta fuerit *tr.* C *ζ* | facta *K Y* (incorruptibilis *add.*) | aequabitur angelis *tr.* *ζ* | aequatur *δ* (*exc.* *G*) 24 erigis te *P*$_{11}$; te eriget *δ* (*ac.* *G*); erigere *Mc*$_2$ 25 discere *K* | a (*bis*) *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *X* (*ac.*) 26 forte^1 *om.* *ε* *ζ* | aurum quod quaeris *om.* *Zh*$_1$ | quid *γ* | quaerit *δ* (*ac.* *A*) | voluerit *δ* | forte^2 *om.* *P*$_{11}$ *δ* 27 et *om.* *N* | velis *K*$_2$ *κ ε*$_2$ (*exc.* *P*$_5$; *ac.* *Lx*$_2$) *Mn*$_3$ *ζ* | venit *iter.* *Zh*$_1$; veniet *χ γ* *Mn*$_3$ 28 et^1 *om.* *P*$_{11}$ | et^2 *om.* *β ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ | cum^2] tu *δ*; ut *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ versus *S K* 29 esses *om.* C (*ac.*) *δ* | et cum *om.* *P* | confiteris *P*$_{11}$ *ε*$_1$ (*ac.* *Lx*$_2$) *N* (*ac.*) *Zh*$_1$; contereris *κ* (conterreris *β*) *δ* (*ac.* *G*); fueras *Mn*$_3$ | consolatus *S* (*ac.*) *K γ* (*ac.*) | te^2 *iter.* *S* 30 praestat *γ β* | omnia] animam *ε* | esset *F* cum *om.* *P K*$_2$ 31 mali *Mc*$_3$ | pluvia *P* 32 consolationis *f*$_{11}$ 33 non det] donet *δ* (*exc.* *A*) 34 si *iter.* *Mc*$_2$ | inveniris *K*$_2$ *S δ* (*exc.* *G*; *ac.* *A*) *P*$_8$ (*ac.*) | se^2] sed *K*$_2$ (*ac.*) *χ* | se^2 ... deus] si se deus servat tibi *ζ* 35 caelas *Mc*$_3$ | melius *δ*

terram: ipsum visurus, ipsum bibiturus es. Quid quaeris ut sit tua illa villa? et transiens per illam dicis: 'Beatus cuius est possessio ista.' Hoc dicunt quam multi qui transeunt per illam; et tamen cum dixerint, transeunt per illam, possunt caput agitare et suspirare, numquid et possidere? Sonat cupiditas, sonat iniquitas: sed non concupiscas rem proximi tui. 'Beatus cuius est illa villa, cuius est domus ista, cuius est ager iste.' Compesce iniquitatem, audi veritatem: BEATA GENS CUIUS EST – quid? Iam nostis quid dicturus sum. Ergo desiderate ut habeatis, tunc demum beati eritis. Hoc solo beati eritis: re meliore quam vos estis meliores eritis. Deus est, inquam, melior te, qui fecit te. BEATA GENS CUIUS EST DOMINUS DEUS EORUM. Hoc ama, hoc posside, hoc cum vis habebis, hoc gratis habebis.

(17.) BEATA GENS CUIUS EST DOMINUS DEUS EORUM. Noster deus. Cuius enim non deus? non plane omnium eodem modo. Noster magis, noster qui vivimus de illo tamquam de pane nostro. Ipse sit hereditas nostra, possessio nostra: an forte temere cc 267

40sq. *cf.* Ex. 20,17; Deut. 5,21

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂ f₁₁) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

36 visurus] es *add. P_{11} ζ* | bibiturus (*cf. serm. 57,7*)] viviturus K_2; habiturus *ζ edd* | quid *om. P K_2 κ $ε_ω$ (exc. P_8) Mn_3 Sh_1 (ac.)* | ut *om. Mn_3*; in *F* | tua sit *tr. F Mc_2 Na_1 φ (exc. δ) Sh_1 edd* **38** dicant K_2 | villam *β* | et ... illam *om. Mc_3 C δ f_{11}* **39** dixerint] et *add. $ε_ω$ Mn_3 Sh_1 edd* | (caput *om.*) coagitare *Y* | et suspirare *om. Zh_1*; et superare $ε_2$ (*ac.* Lx_2) **41** ista villa *α (exc. P_{11}) Sh_1*; villa illa *tr. φ* (illa *om. Zh_1*) | villa *om. γ* **42** est[1] *om. δ (ac. G) Mn_3* | est[2] *om. δ (exc. A)* | compescis iniquitate *K* **43** est *om. δ (exc. A) $ε_2$*; dominus *add. δ* | quid[1] *om. $α_1$*; quod *χ C (ac.) δ* | iam *om. κ (ac. C)* **44** tum *F Mc_2 Na_1 Sh_1* **45** hac Lx_2 (*pc.*) Zh_1 Mn_3 hoc ... eritis *om. K_2 δ (ac.)* | re] si *χ γ* | melioris *γ*; meliorem Mc_3 *Y*; meliores *S (ac.) K* | quam] cum P_{11} | quam vos estis] quam estis *S*; estis quam *K*; quaesistis *Y* | meliores] possessores *γ*; vel *add. ζ* | eritis[2]] estis *δ* **46** deus *om. K_2* | meliore (te *om.*) K_2 | est[2] *om. Mc_3 δ (exc. A)* **47** hoc[1] ... habebis *om. F Na_1* | posside] post fidem Mc_3 Mc_2 | hoc[3] *om. Mc_2 K* **48** hoc gratis habebis *om. Mc_3 Y C (ac.)* | gratis] beata *add. K* **17, 1** beata] est *add. δ (exc. G)* | est *om. C (ac.) Zh_1* | dominus *om. f_{11}* | noster] est *add. ζ* **2** non[1]] est *add. K γ β φ (exc. δ) Sh_1* | eodem modo *om. Mn_3*; modo eodem *tr. β* **3** noster *om. Mn_3 ζ* | quia *ζ* | de[2]] *deo *add. α δ Sh_1* **4** ipsa *S C (ac.)*

dicimus faciendo nobis deum possessionem, cum sit dominus, cum sit creator? Non est ista temeritas, affectus est desiderii et dulcedo spei. Dicat anima, omnino secura dicat: 'Deus meus es tu,' qui dicit animae nostrae: *Salus tua ego sum*. Dicat, secura dicat; non faciet iniuriam cum hoc dixerit; immo faciet si non dixerit. Arbores volebas habere quibus beatus esses? Audi scripturam dicentem de sapientia: *Lignum vitae est omnibus possidentibus eam*. Ecce possessionem nostram dixit esse sapientiam. Sed ne putes ipsam sapientiam, quia possessionem tuam scriptura dixit, aliquid esse quod sit te inferius, sequitur et adiungit: *Et incumbentibus in ea velut in domino tuta*. Ecce dominus tuus factus est tibi quasi baculus; securus homo incumbit, quia ille non succumbit. Dic ergo securus, possessio tua est; *possidentibus eam* scriptura dixit, implevit fiducia dubitationem tuam; dic securus, ama securus, spera securus. Tua etiam illa verba sint in psalmo: *Dominus pars hereditatis meae*.

(18.) Ergo inde beati erimus deum possidendo. Quid ergo? Nos possidebimus eum, et ille nos non possidebit? Unde ergo

17, 7sq. *cf. e.g.* Ps. 30,15 **8** Ps. 34,3 **11–15** Prov. 3,18 (*iuxta LXX*) **19sq.** Ps. 15,5

PK$_1$ α (α *(P*$_{11}$*.Mc*$_1$*)* α_2 *(FMc*$_2$*.Na*$_1$*)*) κ (χ *(SK*$_2$*Y)* γ *(C.Ar*$_1$*)* β *(R Ro*$_{1,2}$*.F)*) ϕ (δ *(A G)* ε_1 *(*ε_2 *(Lx*$_2$*f.)* ε *(N.V)* ε *(Zb.P*$_2$*))* *Mn*$_3$*.*ζ *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi ce*) **17, 20** pars *des.* f_{11}

5 (nobis *om.*) dominum P_{11} **6** non est] nec *P* | ipsa *Y* | merita δ **7** anima] nostra *add. FMc*$_2$*.Na.Sh* | dicat^2 *om. Mc* | dominus ε **8** quid κ *Zb* anima nostra *K* **9** hoc *om.* χ | immo ... dixerit *om. Lx*$_2$ **10** esses beatus *tr. FMc*$_2$*.Na.Sh* | audis *Y* **11** de sapientia *om. FNa*$_1$ | vita *S* | est] esse *SyC* possidentibus *om.* ε_2 **12** vestram ε_2 *(ac. Lx*$_2$*)* | esses *S* | sed ... sapientiam: *om.* ε_2 **13** quam ε_2*Mn*$_3$ | dixit scriptura *tr.* ϕ *(exc.* δ*) edd* **14** sit] si *K* δ | te *om. Mn*$_3$; in te *Lx*$_2$ ε *Mn*$_3$ ζ | sequetur δ | incumbis *Zb*$_1$ **15** ea α *(exc. P*$_{11}$*)* *Zb*$_1$ *Sh*$_1$; eam *cett edd* | sicut P_{11} | dominum *PK*$_2$*P*$_{11}$ ε_2 *edd*; domo C *(pc.)* β ε ε_1 *Mn*$_3$; domum ζ | tuta *om.* α *(exc. P*$_{11}$*)* δ *Sh*$_1$; tota *K* ε_2; tutam P_{11} ζ; tutat γ *(ac.* C*)*; tua *Zb Mn*$_3$ **16** baculum *K*$_2$ | securus] cui *add. Zb*$_1$ **17** ergo *om. Y* | tuta *K* eam ζ | dixit] dicit β ζ **18** implebit *P La*$_1$ *(pc.)* | fiduciam *Mc*$_1$ *(ac.)* *Y Lx*$_2$ *(ac.)* P_8 | tuam] removit *Y* (tu *add.*) P_8 | ama] anima *SK* **19** illa *om. Sh*$_1$ sint illa verba *tr. Zb* : illa sint verba ζ | sunt *F Mc*$_2$*.Na*$_1$*.Sh* | domine *PK*$_2$*S Mn*$_3$ **18, 1** beati inde *tr.* γ β; beatae inde *S* **2** nos non *om.* ζ; non nos *F (ac.)* δ *edd* | non *om.* ε_2 | possidebit] et totum *add. K*

Isaias: *Domine, posside nos*? Possidet ergo et possidebitur, et totum propter nos. Non enim, ut nos ex illo beati simus, possidetur a nobis? ut ille autem beatus sit, possidet nos? Et possidet et possidetur, non ob aliud nisi ut nos beati simus. Possidemus eum, et possidet nos, quia colimus eum et colit nos. Colimus eum tamquam dominum deum, colit nos tamquam terram suam. Quia colimus eum, nemo dubitat; quia colit nos, quis nobis indicat? ille qui ait: *Ego sum vitis, vos estis sarmenta, pater meus est agricola.* Ecce et in isto psalmo utrumque nobis dicitur, utrumque nobis indicat. Iam dixit quia possidemus eum: BEATA GENS CUIUS EST DOMINUS DEUS EORUM. Cuius est fundus iste? illius. Cuius ille? illius. Cuius est iste? Dicamus de deo, dicamus cuius est. Et quomodo nobis solet responderi, quando de fundis et praediis aliquibus amplis atque amoenissimis quaerimus, 'Est quidam senator' et 'Illud aut illud vocatur, cuius est ista possessio' et dicimus: 'Beatus ille homo', sic quaeramus: 'Cuius est deus iste?' 'Est quae- cc 268

18,3 Is. 26,13 (*iuxta LXX*) 10 Ioh. 15,5.1

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

---

3 Isaias] *dicit *add.* *α δ ζ* | domine] deus noster *add.* *P K*$_2$ *F δ ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ *LXX Vulg*; dominus noster *add.* *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | possidet] possidete *K* | possidebitur] possidebit *P K*$_2$ (*ac.*) *χ γ* (*ac.* C); possidetur C (*pc.*) *β X* (*pc.*) *P*$_8$ *edd* **4** non] nos *κ ε*$_1$ | (non *om.*) ut enim *tr.* *ζ Sh*$_1$ | enim] ergo *Mc*$_3$; quomodo *add.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *edd*; nisi *add.* *Mn*$_3$; possidet *add.* *Y P*$_8$ | nos^2 *om.* *γ β Zh*$_1$ | sumus *K*; possidet nos *add.* *K*$_2$ (*sl.*) | possidebitur *Mc*$_2$ *Na*$_1$ **5** ut] ita et *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *edd*; ita ut *K*$_2$ (*pc.*) *Mc*$_3$; non *praem.* *Mn*$_3$ | autem *om.* *Mc*$_3$ *Y edd*; *tr. ante* ille *P*; ut *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ | sit] fruatur a nobis *Y P*$_8$; non *add.* *γ β ε Zh*$_1$ *ζ Sh*$_1$ | et^1 *om.* *β ζ* | et possidet *om.* *χ γ P*$_8$; nos *add.* *P K*$_2$ (*ac.*) *ε*$_\omega$ (*exc.* *P*$_8$) *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ **6** possidetur] a nobis *add.* *ζ Sh*$_1$ | eum] enim *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ **7** eum^2 *om.* *K* **8** dominum domini *χ*; deum in deo *Zh*$_1$ | in terram *χ* **9** dubitet *K δ* | dicat *Mc*$_3$ **10** estis *om.* *α* (*exc.* *P*$_{11}$) *β Sh*$_1$ | agricola est *tr.* *α*$_1$ *Vulg edd* **11** et *om.* *Mc*$_3$ *Y δ* | *dicit *P P*$_{11}$ *χ P*$_8$ | nobis^2 *om.* *Mc*$_3$ **12** indicatum *Zh*$_1$; indicatur *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd*; dicatur *γ* (*ac.* C) | dixi *Y* **13** est iste fundus *tr.* *Mc*$_2$ *Sh*$_1$; iste fundus est *tr.* *F Na*$_1$ | cuius^2] est *add.* *Mc*$_3$ *Y* **14** illius *om.* *ζ* | iste est *tr.* *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | de *om.* *α*$_1$ dicamus^2] est *add.* *P*$_{11}$ | et *om.* *ζ* **15** colet *P*$_{11}$ | respondere *Mc*$_3$ *K Y* (*ac.*) *δ* (*ac.* *A*) *ε*$_2$ (*ac.*) | et] de *add.* *P K*$_2$ *κ* (*exc.* *Ar*$_1$) *ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* **16** amplius *Y* | atque *om.* *Mc*$_3$ **17** aut] et *Mc*$_2$ | huius *Zh*$_1$ | et^2] quid *add.* *K* **18** beatus] est *add.* *Mc*$_2$ sic si *α*$_1$ *Mc*$_2$ *edd*; si *Ar*$_1$ (*ac.*) *δ* (est *add.*)

dam beata gens cuius est; nam dominus deus eorum est.' Et non sicut senator ille possidet fundum suum, non autem possidetur a fundo suo, sic et deus gentis huius, unde ut cives simus, laborare debemus; sed alterutrum se possident. Audistis quia gens possidet eum: BEATA GENS, CUIUS EST DOMINUS DEUS EORUM. Audite quia et ille possidet illam: POPULUS QUEM ELEGIT DOMINUS IN HEREDITATEM SIBI. Beata gens possessione sua, beata hereditas possessore suo, POPULUS QUEM ELEGIT DOMINUS IN HEREDITATEM SIBI.

(19.) DE CAELO PROSPEXIT DOMINUS, VIDIT OMNES FILIOS HOMINUM. OMNES hic ita accipe, ut gentis illius omnes intellegas: illam hereditatem tenentes vel illam hereditatem existentes. Hereditas est enim dei ipsi omnes. Et ipsius omnes de caelo prospexit dominus et vidit eos ille qui ait: *Cum esses sub arbore fici, vidi te.* Vidit enim eum quia miseratus est eum. Unde plerumque rogantes misericordiam dicimus homini: 'Vide me'. Et de illo qui te contemnit quid dicis? 'Non me videt'. Est ergo

ps. 32,13

mi 296

19, 5sq. Ioh. 1,48

P K$_2$ α (α$_1$ (P$_{11}$ Mc$_3$) α$_2$ (F Mc$_2$ Na$_1$)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar$_1$) β (R Ro$_{11}$ F$_5$)) φ (δ (A G) ε$_ω$ (ε$_2$ (Lx$_2$) ε (N X) ε$_1$ (Zh$_1$ P$_8$)) Mn$_3$ ζ) Sh$_1$ edd (lo ma mi cc)

19 gens] est *add.* P_{11} | deus dominus *tr.* Mn_3 | est^2 *om.* Mc_3 **20** possedit Mc_2 **21** gentes *S K* | huius] possidet eam ut et ipsa eum possideat *add.* $Y P_8$ huius ... cives *iter.* P_{11} | ut] et K_2 (*ac.*) Mc_2 Na_1 *K* δ (*exc. A*) Zh_1 | cives] eius ζ (*praem.*) *edd* | simus cives *tr. Y* **22** se *om.* γ (*ac.* C) Zh_1; si χ | audisiti ... audi *P* K_2 κ $ε_ω$ Mn_3 ζ | gentes (possidet *om.*) *K* **23** beata ... eorum *tr. post* illam (24) Zh_1 | audi χ γ **24** eam K_2 *Y* C P_8; illum eum ζ | populum ε (*ac.* X) | dominus *om.* ζ *Vulg* **25** beata^1 ... suo *om.* Mn_3 | possessio *Mc* possessionem suam K_2 **26** suo] est *add.* β | populum K_2 $ε_2$ ε | dominus *om.* *Zh* (*ac.*) ζ *Vulg* **19, 1** respexit *Syp Vulg edd* **2** omnes^1] omnis *F* Mc_3 Na_1 accipite *P* | gentes K_2 χ C (*pc.*) X (*ac.*) P_8 ζ **3** illam^1 ... vel *om.* *K* | tenens *P* vel *om.* *P* χ *w* | illam^2] in illam ζ | hereditatem illam existentes *tr.* C; illa hereditas existens α δ *w* $ε_1$ Mn_3 (*vl.*) Sh_1 **4** *est *om.* *P F w* Sh_1 | domini *K* ipsos *P* K_1 κ P_8 *edd* **5** respexit β *edd* | et *om.* Mn_3 | eos] omnes filios hominum *Mn* | cum] et ipsius *I* **6** videt Mc_3 | miserius *Y* **7** videt *pr.* videte *I* **8** te] me δ | *vidit *P* P_{11} χ β | est *om.* Mn_3

quaedam visio miserantis, non visio punientis. Illa visio ad peccata et animadversio est; quae ille peccata non vult videri, qui dicit: *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Cum vult ignosci, non vult agnosci: *Averte* inquit *faciem tuam a peccatis meis*. Cum ergo averterit faciem suam a peccatis tuis, non te videbit? Et unde alibi dicit: *Ne avertas faciem tuam a me*? Ergo avertat a peccatis tuis, non avertat a te; videat te, misereatur tui, subveniat tibi. DE CAELO PROSPEXIT DOMINUS, VIDIT OMNES FILIOS HOMINUM, pertinentes ad filium hominis, (20.) DE PRAEPARATO HABITACULO SUO, quod sibi praeparavit. Vidit nos de apostolis, vidit nos de praedicatoribus veritatis, vidit nos de angelis, quos ad nos misit. Haec omnia domus eius, haec omnia habitaculum eius, quia haec omnia caeli qui enarrant gloriam dei. VIDIT OMNES FILIOS HOMINUM DE PRAEPARATO HABITACULO SUO, RESPEXIT SUPER OMNES QUI HABITANT TERRAM. Ipsi sunt, gens illa est beata, cuius est dominus deus eorum; populus ille est, quem elegit dominus in hereditatem sibi, quia per omnes terras est et

ps. 32,14 ma 205

11 Ps. 50,11 14 Ps. 26,9 20, 5 *cf.* Ps. 18,2

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_\omega$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

9 miserantis *P K*$_2$ *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ *edd*; misericordis *α*$_1$ *χ δ ζ*; miserantis cordis *cett* | visio^2 *om. P*$_{11}$ | ad *om. F* (*ac.*) *Na*$_1$; de *K* | peccatum *Mn*$_3$ 10 et *om. γ Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd*; ut *Y* | anima adversio *K ε*$_2$ (*ac.*) | quia *γ β Mn*$_3$; qui *K*; qua *F* (*ir.*) *Mc*$_2$ (*pc.*) *Na*$_1$ *X* (*pc.*); quale *ε*$_2$ | ille *om. ε*$_2$ | videre *K*$_2$ *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) | quid *P*$_{11}$ *κ* 11 averte] inquit *add. δ* (*exc. G*) | cum] quod *P K*$_2$ *P*$_{11}$ (*add. pc.*) *F* (*pc.*) *χ β ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd*; quo *P*$_{11}$ (*add. ac.*) *γ* | non ... agnosci *om. K*$_2$ *ε*$_2$ 12 agnosci] ignosci *Y* | inquit *tr. post* tuam *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ | ergo] vero *ζ* 13 avertit *P*$_{11}$ *κ ε*$_\omega$ *ζ*; avertet *P* | non *om. P K*$_2$ (*ac.*) *Y ε*$_2$ *P*$_8$ | te ... et] videbit te (et *add. P*$_{11}$ *edd*) *P K*$_2$ *P*$_{11}$ *κ ε*$_\omega$ *Mn*$_3$ *ζ edd* 14 dixit *β* | ne] non *Mn*$_3$ 15 avertat *om. Mn*$_3$ miserator *K* | tibi] de apostolis *add. Zh*$_1$ 16 respexit *ζ Vulg edd* | dominus] et *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Ψ*$_{αβκ}$ 17 filios *F* | filios hominum *δ* 20, 2 videt (*ter*) *κ* (*exc. Y*) | nos^2 *om. γ* 3 veritatis *om. δ* | nos^1 *om. C* | quod *S* | nos admisit *tr. F Na*$_1$ 4 tabernaculum *Mc*$_2$ 7 inhabitant *K*$_2$ *δ* | ipsius *Mn*$_3$ | sunt (*e*$_2$)] sui sunt *add. P K*$_2$ *P*$_{11}$ *κ ε*$_\omega$ (*exc. Lx*$_2$) *Mn*$_3$ *ζ* (sui si sunt) *edd* | *est *om. e*$_2$ *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *K Y ε*$_2$ (*pc.*) *P*$_8$ 8 ille *iter. F* 9 suam *Mn*$_3$ | super *K*$_2$ | est *om. F Mc*$_2$ (*ac.*) *Na*$_1$ et *om. Mn*$_3$

non est in parte. RESPEXIT SUPER OMNES QUI HABITANT TERRAM, (21.) QUI FINXIT SINGILLATIM CORDA EORUM. Manu gratiae suae, manu misericordiae suae finxit corda, plasmavit corda nostra, finxit singillatim singula quaedam dans nobis, quae tamen non dirimant unitatem. Quomodo singillatim membra formata sunt omnia, singillatim habent opera sua et tamen in unitate corporis vivunt (manus facit quod oculus non facit, auris id valet quod nec oculus nec manus valet; omnia tamen unitati operantur, et manus et oculus et auris; diversa faciunt nec sibi adversantur), sic et in Christi corpore singuli homines tamquam membra singula donis suis gaudent, quia ille qui elegit populum in hereditatem sibi, FINXIT SINGILLATIM CORDA EORUM. *Numquid* enim *omnes apostoli? numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores? numquid omnes dona habent sanitatum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur? Alii quidem datur per spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii fides secundum eundem spiritum, alteri dona curationum.* Quare? quia FINXIT SINGILLATIM CORDA EORUM. Quomodo autem in membris nostris diversa sunt opera, sed sanitas una, sic in omnibus membris Christi diversa munera, sed caritas una. QUI FINXIT

cc 269 ps. 32,15

21, 11–16 1 Cor. 12,29*sq.*

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_2$ (*ε*$_1$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_3$ (*Zh P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*Vo ma mi ed*)

10 est] sunt *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Mn*$_3$ | partes *F* | inhabitant *K*$_2$ *P*$_{11}$ *S K δ Zh*$_1$ | orbem *P* *Ψ* 21, 1 fingit *K* 2 suae^1 *om. ε Mc*$_3$ | manu *om. γ* (*ac. C*) 3 nostra] sua *Sh*$_1$ | singillatim] corda eorum *add. P*$_{11}$ *ζ* | quaedam] corda *add. γ edd* | dans] clamans *K* 4 dirimunt *Y P*$_8$; dirimavit *S* (*ac.*) *K*; derimat *ε* (*ac. X*) 5 habens *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) | unitatem *δ* (*exc. G*) *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* 6 vident *F Na*$_1$ | id *om. S*; quod *K*: hoc *Y* 7 valent *γ* | (in *praem. Y add*) unitatem (unitate *K Y Ar*$_1$) *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ *edd* 8 aures *K*$_2$ 9 corpore] est *add. ζ* 12 numquid^1] num *ε* numquid^2] enim *add. P* 13 habent dona *tr. ζ* | (habentes *add. Ro*$_{11}$ *Vulg*) *α* (*exc. P*$_{11}$; *ac. Mc*$_3$) *δ Sh*$_1$ | sanitatium *P K*$_2$ (*ac.*); sanitantium *δ* (*ac. G*) 14 linguas *P* | loquantur *K* | omnes] prophetantur *vel add. δ* | aliis *K* 15 per spiritum *tr. ante* datur *Ro*$_{11}$ *Vulg edd*; *tr. post* sapientiae *Mc*$_2$ *Na*$_1$ | sapientiae] scientiae *Mn*$_3$ | sermo^2] alii *add. K* 16 altera *K* 17 corda *om. K* | quomodo ... 20 eorum *iter. F* | in *om. K*$_2$ 19 Christi membris *tr. ζ* | diversa] sunt *add. F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Mn*$_3$

SINGILLATIM CORDA EORUM, (22.) QUI INTELLEGIT OMNIA OPERA EORUM. INTELLEGIT quid est? secretius et interius videt. Habes in psalmo: *Intellege clamorem meum*. Non enim quasi vocibus opus est, ut perveniat aliquid ad aures dei. Occultus visus intellectus vocatur. Expressius dixit quam si diceret: 'Videt omnia opera eorum', ne tunc putares videri opera ista, quando et tu vides opus hominis. Homo factum hominis moto eius corpore videt, deus autem in corde videt. Quia ergo intus videt, dictum est: INTELLEGIT OMNIA OPERA EORUM. Dant duo pauperibus: unus sibi mercedem quaerit caelestem, alius humanam laudem. Tu in duobus unam rem vides, deus duas intellegit; intus enim intellegit, intus agnoscit, fines ipsos videt, intentiones ipsas videt, QUI INTELLEGIT OMNIA OPERA EORUM.

ps. 32,16 (23.) NON SALVUS FIET REX PER MULTITUDINEM VIRTUTIS SUAE. Ad deum omnes, in deo omnes. Spes tua deus sit, fortitudo tua deus sit, firmitas tua deus sit, exhortatio tua ipse sit, laus tua ipse sit, finis in quo requiescas ipse sit, adiutorium cum laboras ipse sit. Audi veritatem: NON SALVUS FIET REX PER MULTITU-

mi 297

cc 270

22, 3 Ps. 5,2

$P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

20 eorum] hominum $P\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* P_8); hominum *add.* $S\,K$ 22, 1 in omnia $K_2\,Mc_3\,Mc_2\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ 2 quid est] quidem $K\,Y\,\varepsilon$ | est *om.* Mc_3 3 habet δ; habens K intellegi S 4 aures] versus K 5 vocatur] et *add.* Mn_3 | qua $K\,P_8$ 6 ne *om.* $P\,K_2\,\kappa\,\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta$; nec P_{11} | putaris P | videre $\kappa\,Mn_3$ | quomodo ζ 7 motu eius corporis Mc_3 (*pc.*) Mc_2; motu (moto S; motum Mn_3) eius in corpore $\kappa\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2) $Mn_3\,\zeta$ 8 in *om.* F | cor K_2 | quia ... videt *om.* ε_2 9 in omnia $K_2\,\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ 10 unum K_2 11 deus] autem *add.* ζ | intus enim intellegit *om.* K_2; et *add.* *edd* 12 agnoscat Y | ipsorum $\gamma\,\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta\,edd$ | intentiones ipsas videt *om.* δ; et *praem.* Sh_1 13 quia $F\,Mc_2\,Na_1\,Sh_1$ 23, 1 fieret Ar_1 (*ac.*) ε_2 | in multitudine Mn_3 | multam virtutem suam $e_2\,K_2\,LXX$ (suam *om.*) $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ 2 suae *om.* $P\,Mc_3\,Mc_2\,\chi\,\delta\,\varepsilon_2$ | ad dominum $\kappa\,\varepsilon_\omega$ (*exc.* Lx_2; a domino Zh_1) $\zeta\,edd$ | omnis (*bis*) K deo] deum $\delta\,\varepsilon_2\,Mn_3\,Sh_1$ | fortitudo ... sit *om.* K_2 3 sit[1] *om.* $Mc_3\,\delta$ | exoratio κ (*exc.* Y) $\delta\,\varepsilon\,Zh_1\,Mn_3\,\zeta\,edd$ | tua[3] *om.* δ | ipse] deus $F\,Mc_2\,Na_1\,Sh_1$ | laus ... sit *om.* Mn_3 4 fines $K_2\,\varepsilon_2\,\varepsilon$ (*ac.* X) | requiescat $Mc_3\,F$ | cum laboras] laboris tui ζ 5 ipse sit *om.* χ | fieret (rex *om.*) Zh_1 | in multitudine (multitudinem F) $F\,Mc_2\,Na_1$

DINEM VIRTUTIS SUAE, NEC GIGANS SALVUS ERIT IN MULTITUDINE FORTITUDINIS SUAE. Gigans superbus aliquis est extollens se adversus deum, velut quia est ipse aliquid in se et per se. Non fit iste salvus in multitudine fortitudinis suae.

(24.) Sed equum habet magnum, fortem, validum, velocem; potest si aliquid irruerit cito illum de periculo liberare? Non fallatur, audiat quod sequitur: MENDAX EQUUS AD SALUTEM. Intellexistis quid dictum sit: MENDAX EQUUS AD SALUTEM? Non tibi promittat equus tuus salutem; si promiserit, mentitur. Si enim deus voluerit, liberaberis; si deus noluerit, cadente equo altius cades. Non ergo putetis dictum: 'Mendax aequus ad salutem' quasi 'mendax iustus ad salutem', quod velut iusti ad salutem mentiantur. Non est enim scriptum 'aequus', quod ab aequitate dicitur, sed EQUUS, animal quadrupes. Hoc Graecus codex indicat. Et redarguuntur mala iumenta, homines qui sibi quaerunt occasiones mendaciorum, cum scriptura dicat: *Os quod mentitur, occidit*

ps. 32,17

ma 206

24, 12sq. Sap. 1,11

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro. F)) φ (δ (A G) ε (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

6 virtutis ... multitudine *om. Mn₃* | suae *om. P K₂ Mc₃ χ ε₂* | nec] nam *Mc₃* nec ... suae *om. Zh₁* | salvus erit *tr. post* suae (7) *ζ* | multitudinem *K C* 7 virtutis *κ ε P₈ Vulg* | superbus *om. Zh₁* | est *om. P Zh₁*; et *add. K₂* 8 adversum *K₂* | dominum *δ* | quia] qui *P₁₁* | ipse est *tr. P* | est ... aliquid *tr. ε (exc. P₈)* | ipse *om. F ζ* | in se] ipse *Zh₁* 9 iste *om. F Mc₂ (ac.) Na₁* | multitudinem *S* | virtutis *P K₂ α κ δ ε₂ (exc. Lx₂) ζ edd* **24, 1** sed *om. ε₂*; et *Mc₂ Na₁* | aequum *K₂ Ar₁ δ (ac. A)* | forte *S* 2 aliquod *δ* | incurrerit *C*; ingruerit *Y edd* | non fallatur *tr. ante* liberare *δ (del.)* | fallitur *ε (ac. X) Zh₁* 3 audi *ε₂ Mn₃* | sequatur *Sh₁* 4 quod *F C (pc.) β ε₂* | sit] est *ε₂ Mn₁* | non ... promiserit *om. γ (ac. C)* | promittat tibi *tr. ζ* 5 tuus *om. ε₁*; tuum *F*; ad *add. Mc₂ Na₁* salutem *om. P* | si] tibi *add. edd* | promiserat *K*; promittit *Mn₃* | mentietur *C (mg.) ε₂ (exc. Lx₂) ζ edd* 6 liberaris *P χ*; liberaveris *K₂ P₁₁ ε₂ (ac.)* | voluerit *Mc₂ ε₂ P₈ Mn* | cadem *δ (ac.)* 7 ergo] sic *add. Y* | aequus *K₂ Y δ*; *om. P₁₁*; equus *(saepissime in codd. confunditur) cett edd* | quia si *K₂*; quia sit *Mn₃* 8 iusti] iustus *δ (exc. G) Zh₂*; iustitia *Mn₁* | mentiantur ad salutem *tr. ζ* mentiatur *δ X (ac.) Zh₁ Mn₃* 9 scriptus *F γ (ac. C)* | equus *P F κ δ (exc. G) ε ζ Sh₁* | ab *om. F (ac.) Na₁* 10 aequus *K₂ Y δ (exc. A)* | anima *Y*; est *add. Mn₃* quod ex *K₂* 11 redarguentur *Mn₃* | quia *Zh₁* 12 qui *K₂ (quid pc.) F δ (exc. A) ε₂ (ac.)* | occidet *P Mc₃*

animam; et: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Quid est ergo: MENDAX EQUUS AD SALUTEM? Mentitur tibi equus quando promittit salutem. Numquid equus alicui loquitur et promittit salutem? Sed cum tu vides equum bene formatum, bonis viribus, magno cursu praeditum, ista omnia velut promittunt tibi de illo salutem, sed fallunt, si deus non tuetur, quia MENDAX EQUUS AD SALUTEM. Equum accipe etiam figurate quamlibet amplitudinem saeculi huius, quemlibet honorem in quem superbus incedis, cum altius ingrederis et eo te non tantum celsiorem, sed etiam tutiorem falso putas. Quomodo enim te decipiat nescis, tanto elisum gravius, quanto sublimius ferebaris. MENDAX EQUUS AD SALUTEM; IN ABUNDANTIA AUTEM VIRTUTIS SUAE NON ERIT SALVUS. Et unde erit salvus? non de virtute, non de viribus, non de honore, non de gloria, non de equo. Unde? quo ibo? ubi inveniam unde salvus sim? Noli diu quaerere, noli longe: ECCE OCULI DOMINI SUPER TIMENTES EUM. Videtis quia ipsi sunt quos prospexit de habitaculo suo. ECCE OCULI DOMINI SUPER TIMEN-

ps. 32,18 mi 298

13 Ps. 5,7

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

13 anima *S* | est *om. P F (ac.) Mc₂ Na₁* | ergo est *tr. Mn₃* **14** equus¹ *om. γ (ac. C)* | salute *P* | quando promittit] cum promittit tibi *Mn₃* **15** equus] aequus *K₂ Y δ X (ac.)* | alicubi *K₂*; aliquid *P₁₁ ζ* | loquitur alicui *tr. Mc₃ δ* | promittat *Y* **16** cum *om. δ* | tu cum *tr. Zh₁* | tui videns *S K*; tu videns *K₂ P₁₁ δ (exc. G; pc. A)* **17** in magno *P₁₁* | velut omnia *tr. F (ac.) Mc₂ Na₁* | sibi *P₁₁* | salutem de illo *tr. ζ* **18** si *om. P* | si deus *om. Mn₃* | quoniam *F Na₁ Sh₁* | aequus *K₂ Y δ X (ac.)* **19** aequum *K₂ X (ac.)* | accipiet *K* | figurare *Sh₁* | figurate ... honorem *om. Zh₁* | quam equum libet *K* **20** honorum *K* | quem] cum *add. Sh₁* | inscendes *S K*; incendis *K₂*; incidis *ε Mn₃ Sh₁* (cedis *vl.*); incides *ε₂ Zh₁*; ascendis *P γ (ac. C) β edd*; ascendens *Y C (pc.) P₈* | cum *α δ ζ Sh₁ (vl.)*; quo *cett edd* **21** ingrediaris *γ (ac. C) β* | et eo te] quod et eo te *P₁₁*; et eum *γ (ac. C)*; eo te *C (pc.) ε_ω (exc. Lx₂; pc. X) ζ edd*; te *Y*; et eo *S* **22** te enim *tr. Y* | decipiat *Mc₃ δ Sh₁ (vl.)*; *decipias *F Mc₂ Na₁*; deiecit *P₁₁*; deieciat *S (ac.) K*; deiciat *cett edd* | tantum *χ γ (ac. C)* | elisus *Y γ δ ε₁*; eliso *ε₂ ε (ac. X)* **23** gravis *ε₂ X (ac.)*; graviter *Zh₁* | referebaris *K* **24** eris *N* | salvabitur *Mn₃ Vulg* | salus *S δ Zh₁ (ac.)* **25** salus *S δ (exc. A; ac. G) w*; non erit salvus *add. χ* **26** unde] et *praem. F Mc₂ Na₁ Sh₁ edd* | ubi] unde *Mn₃* **27** unde] vero *Mc₂* | delonge *ζ* **28** videtis ... 30 eum *om. P₁₁* **29** de] excelso *add. F*

TES EUM, SPERANTES SUPER MISERICORDIA EIUS, non de meritis suis, non de virtute, non de fortitudine, non de equo, sed de misericordia eius. (25.) UT ERUAT A MORTE ANIMAS EORUM. Vitam aeternam promittit. Quid in ista peregrinatione? numquid deserit? Vide quid sequitur: ET ALAT EOS IN FAME. Tempus famis est modo, tempus saturitatis post erit. Qui nos in fame huius corruptionis non deserit, immortales factos quomodo satiabit? Sed quamdiu tempus est famis, tolerandum est, durandum est, perseverandum est usque in finem. ps. 32,19 cc 271

Iam currenda sunt omnia, quia et plana sunt, et cogitandum est quid portemus. Adhuc quidem spectatores in amphitheatro forte insaniunt et in sole sedent; etsi stamus, tamen in umbraculo sumus, et utiliora et pulchriora sunt quae spectamus. Spectemus pulchra, et a pulchro spectemur. Spectamus nos mente ea quae dicuntur in sensibus divinarum scripturarum et gaudemus tali spectaculo. Spectator autem noster quis est? ECCE OCULI DOMINI

25,7 *cf.* Matth. 24,13

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_1$ (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

30 eum *om. Zh*$_1$ | sperantes] autem *add. Mc*$_3$ *Ψ*$_{αβκ}$ | in *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *ζ Sh*$_1$ *Ψ*$_{αβκ}$ *misericordiam *P*$_{11}$ *S γ* (*ac. C*) *ε*$_2$ *N edd* 32 ipsius *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Sh*$_1$ 25,1 eripiat *Mc*$_1$ *ε*$_2$ *Mn*$_3$ *Ψ*$_{αβκ}$ 2 quod *δ* | num *Mn*$_3$ 3 videte *ε*$_2$ *Mn* | sequatur *P*$_{11}$ *κ* (*exc. Y*) | et] ex *γ* (*ac. C*) | est famis *tr. δ* 4 tempus] autem *add. Mn*$_3$ | erit post *tr. ζ* 5 corruptionis] mortalitatis *ζ* | factus *S ε*$_2$ (*ac.*) | satiavit *Mc*$_3$ *ε*$_2$ (*ac.*); non *praem. β* 6 famis est *tr. Mn*$_3$ | durandum ... est^2 *om. Mc*$_3$ 8 curanda *Mc*$_3$ *Mc*$_2$ *γ* | plena sunt *Mc*$_3$ *γ ε*$_{ω}$ (*exc. P*$_8$); plena est *K*; est plena *S*; via plana est *Y P*$_8$ *edd*; est plana *Mn*$_3$ 9 exspectatores *P ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ 10 solem *Mc*$_3$ | sedens *δ* existamus *Zh*$_1$; et nos si stamus *edd*; et nos si sistimus *Y*; et nos stamus et si stamus *P*$_8$ | umbraculum *ε*$_2$ (*ac.*) *ε* (*ac. X*) 11 exspectamus *α*$_1$ *K C* (*ac.*) *δ ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ *ζ* | spectamus *γ β*; exspectemus *P*$_{11}$ *ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ 12 pulchra] pulchrum *α δ ζ Sh*$_1$ | et a *om. γ* (*ac. C*) | pulchre *Ar*$_1$ | spectemur] spectemus *κ Zh*$_1$; exspectemur *α ε*$_2$ (*ac.*); exspectemus *K ε*$_2$ (*pc.*) *ε Mn*$_3$ | spectamus] spectemus *P Mc*$_3$ *κ P*$_8$ *edd*; exspectemus *ε*$_2$ *ε Mn*$_3$; exspectamus *P*$_{11}$ *ζ* | mente nos *tr. Mn*$_3$ 13 dicentur *ε*$_2$ | et *om. Mn*$_3$ | gaudeamus *Y γ β ε*$_2$ (*pc.*) *P*$_8$ *Mn*$_3$ *edd* | tali] tibi *δ* (*ac. G*) 14 exspectaculo *P*$_{11}$ *ε*$_2$ *ε Mn*$_3$ *ζ* | exspectator *P*$_{11}$ *ε*$_2$ *ε Mn*$_3$; spectatur *K* | autem *om. δ* (*exc. A*)

SUPER TIMENTES EUM, SPERANTES IN MISERICORDIA EIUS, UT ERUAT A MORTE ANIMAS EORUM ET ALAT EOS IN FAME.

(**26.**) Sed propter peregrinationis tolerantiam, quamdiu fames est et exspectamus in via refici, ne deficiamus, quid nobis imponitur vel quid profiteri debemus? ANIMA NOSTRA PATIENS ERIT DOMINO. Secura exspectabit misericorditer promittentem et veraciter exhibentem; et donec exhibeat, quid agimus? ANIMA NOSTRA PATIENS ERIT DOMINO. Sed quid si in ipsa patientia non durabimus? Immo plane durabimus, QUONIAM ADIUTOR ET PROTECTOR NOSTER EST. Adiuvat in pugna, protegit ab aestu; non te deserit, tolera, dura: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

(**27.**) Et quid cum duraveris, cum patiens fueris, cum usque ad finem perveneris, quid tibi erit? qua mercede toleras? utquid tanta dura tamdiu pateris? QUONIAM IN IPSO LAETABITUR COR NOSTRUM, ET IN NOMINE SANCTO EIUS SPERAVIMUS. Spera hic, ut laeteris ibi; esuri et siti hic, ut epuleris ibi. (**28.**) Hortatus est ad omnia, implevit gaudio spei, proposuit nobis quid amemus, in

ps. 32,20

ps. 32,21

ma 207

26, 9sq. Matth. 24,13

P K₂ α (α₁ (P₁₁ Mc₃) α₂ (F Mc₂ Na₁)) κ (χ (S K Y) γ (C Ar₁) β (R Ro₁₁ F₅)) φ (δ (A G) ε_ω (ε₂ (Lx₂) ε (N X) ε₁ (Zh₁ P₈)) Mn₃ ζ) Sh₁ edd (lo ma mi cc)

---

15 metuentes Sh_1 *(vl.)* *Vulg* | sperantes] autem *add.* α_1 F *(sl.)* $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | ipsius F Mc_2 Na_1 Sh_1 **16** eripiat ε_2 Zh_1 Mn_3 $\Psi_{\alpha\beta\kappa}$ | animas eorum *om.* Zh_1 **26, 1** famis K_2 S K γ *(ac.* C*)* ε_2 *(ac.)* ε *(ac.* X*)* ζ; fame P_{11} **2** et *om.* ε_ω Mn_3 ζ | exspectemus ε; spectamus Mc_3 | reficientes P_{11} | imponit ε **3** nostram S **4** exspectavit K_2 Mc_3 δ *(exc.* A*; ir.* G*)* ε_ω *(exc.* P_8*)*; exspectatio δ *(ac.* G*)* | promittente P; misericorditer *add.* C β ε_ω Mn_3 ζ *edd* **5** et[1] *om.* K Y | quid] quidquid κ *(praem.* K*)* agamus ε_1 *edd* **6** erit] est P | deo Y | quid si] qui ε_ω *(exc.* P_8*)*; quid β Mn_3; quid sine δ | patientia *om.* α *(exc.* P_{11}*)* δ *edd*; sapientia ζ **7** durabimus[1]] duravimus K_2 ε_ω *(exc.* P_5*; ac.* Lx_2 X*)* | duravimus K_2 ε_2 *(ac.)* **8** in pugnam P_{11}; inpugnat δ | proteget Mc_3 **27, 1** perduraveris *edd*; duraverit γ *(ac.)*; duraberis P **2** in K_2 δ *(exc.* A*)* | perseveres K_2 | quam mercedem Mc_2 Y X *(ac.)* utqui Mc_3 *(ac.)* S X *(ac.)* **3** tantae K | dura ... pateris] duras ago diu pax erit in opere P_{11} | tamdiu *om.* Mc_2 Na_1 **4** *sperabimus P P_{11} F Na_1 Y γ β ε_ω *(exc.* Zh_1*; pc.* Lx_2*)* Mn_3 *(pc.)* ζ Sh_1; spe. K **5** ibi[1]] hic ε_2 Mn_3 *(add.)* | hic *om.* ε_2 Mn_3 ζ ibi epuleris *tr.* Mn_3 **28, 2** ad *om.* P_{11} ζ | implebit P P_{11} κ ε *(ac.* X*)* Zh_1; nos *add.* ε_1 ζ *edd* | gaudium γ | spem β; ipse Mc_3 | praeposuit Mc_3 | nobis *om.* P

quo solo et de quo solo praesumamus; post haec fit oratio brevis et salubris: FIAT, DOMINE, MISERICORDIA TUA SUPER NOS. Et ps. 32,22 quo merito? SICUT SPERAVIMUS IN TE.

Fui quibusdam onerosus: sentio; quibusdam autem etiam cito terminavi sermonem: et hoc sentio. Ignoscant infirmi fortioribus et pro infirmis deprecentur fortiores. In uno corpore omnia membra simus; a capite nostro vegetamur; et in illo spes nostra mi 299 est et in illo fortitudo nostra. Non dubitemus de domino deo no- cc 272 stro exigere misericordiam; vult omnino exigi se. Non enim turbabitur cum exigitur aut omnino angustabitur, quomodo ille a quo petis quod non habet aut quod parum habet et timet dare ne minus habeat. Vis nosse quomodo tibi eroget deus misericordiam? Tu eroga caritatem; videamus si finis, dum erogas. Quanta est ergo opulentia in ipsa summitate, si potest tanta esse in imagine!

(29.) Ergo, fratres, ad hanc maxime exhortamur vos caritatem, non solum in vos ipsos, sed in eos etiam, qui foris sunt, sive adhuc pagani nondum credentes in Christum, sive divisi a nobis nobiscum caput confitentes et a corpore separati. Doleamus illos,

---

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε*$_4$ (*ε*$_3$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zb P*)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_2$ *edd* (*Ioma mi cc*)

3 de *om.* K_2 | fiet K_2 *F δ Sh*$_1$ (*tr. post* salubris); fit et *P α*$_1$ *κ* (*exc.* C) 4 *domine *tr. post* tua *P K*$_1$ *P*$_2$ *κ ε*$_4$ *Mn*$_3$ *ζ Vulg edd* 5 speramus *χ δ* 6 sententia *γ* (*ac.*) quibusdam-] quibus *α* (*exc.* P_{11}; *ac.* *F*) *δ* (*ac.* *A*) *ε*$_3$ | etiam *om.* *ε*$_3$ *Mn*$_3$ 7 terminavit *K* | hoc sentio *om.* *ζ* | ignoscunt *ε* (*ac.* *N*) *Zb*$_1$ 8 precentur *δ* 9 sumus K_2 *F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *P*$_2$ *Mn*$_3$ (*pc.*) *Sh*$_2$ | accipite *F* vegetemur *κ* (vegetemus *K*) *ε ζ edd*; bene agamus K_2 10 et *om.* *P K*$_1$ *κ* | nostra *om.* *F Mc*$_1$ *Na*$_1$ *Sh*$_2$; est *add.* *κ ε Mn*$_3$ *ζ edd* | domino *om.* K_2 *Zb*$_1$ | deo *om.* P_{11} *κ ε ζ* | nostro] non *δ* 11 exigere *tr. ante* de *P K*$_1$ *P*$_2$ *κ ε*$_4$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | vult *om.* *Mn*$_3$ | exigi se K_1 P_{11} *F* (*pc.*) *δ ε*$_3$ *N P*$_2$; exigis se *Mc*$_1$ *F* (*ac.*) *X* (*ac.*); exegisse *Mn*$_3$; exigi a se *X* (*pc.*) *ζ Sh*$_2$; exigere *χ*; exigi *P Mc*$_2$ *γ β Zb*$_1$ | turbatur *δ* 12 dum *ε*$_{4^{\alpha}}$ *Mn*$_3$ *ζ edd* | exigetur *κ* (*exc.* *Ar*$_1$; *pc.* C; exigeretur *S*) *X* (*pc.*) | aut] autem *F* | omnino *om.* *Mc*$_2$; non *F Na*$_1$ C (*add. ac.*) 13 parvum *Zb*$_1$ 14 munus *K* 15 roga *δ* | si finis] quia non finitur *ζ* | finis] fit *add.* *Mc*$_1$ | finis fit dum *Mc*$_1$; fidum *Mc*$_1$ *Mc*$_2$ (*add. ac.*) 16 veritate *Sh*$_2$ (summitate *rl.*); caritate *ζ* | imaginem *K*$_1$ (in *om.*) *ε*$_3$ (*ac.*)

29, 1 et hortamur *K*$_1$; exhortemur *Mc*$_1$ 2 in eos *om.* *Mc*$_1$ *F* (*ac.*) | etiam *om.* *Mc*$_2$; ipsos *add.* *ζ* 3 Christo *P ε*$_{4^{\alpha}}$ (*ac.* *X*) *Mn*$_3$ *ζ* 4 nobiscum] nobis *Mc*$_3$ confitens *Mc*$_3$ | a *om.* *Mc*$_3$ | seperate *K*

fratres, tamquam fratres nostros. Velint nolint, fratres nostri sunt. Tunc esse desinunt fratres nostri, si destiterint dicere: *Pater noster*. Dixit de quibusdam propheta: *His qui dicunt vobis*: '*Non estis fratres nostri*', *dicite*: '*Fratres nostri estis*'. Circumspice de quibus hoc dicere potuerit: numquid de paganis? non; neque enim dicimus eos fratres nostros secundum scripturas et ecclesiasticum loquendi morem. Numquid de Iudaeis qui in Christum non crediderunt? legite apostolum et videte quia 'fratres' quando dicit apostolus sine aliquo additamento, non vult intellegi nisi Christianos: *Non est autem subiectus* inquit *frater aut soror in huiusmodi*, cum diceret de coniugio, fratrem et sororem dixit Christianum vel Christianam. Item dicit: *Tu autem quid iudicas fratrem tuum, aut tu quid spernis fratrem tuum?* Et alio loco: *Vos* inquit *iniquitatem facitis et fraudatis, et hoc fratres*. Isti ergo qui dicunt: 'Non estis fratres nostri', paganos nos dicunt. Ideo enim et rebaptizare nos volunt dicentes nos non habere quod dant. Unde consequens est error ipsorum, ut negent nos fratres suos esse. Sed quare nobis

---

29, 6sq. Matth. 6,9 **7sq.** Is. 66,5 (*iuxta LXX*) **14** 1 Cor. 7,15 **16sq.** Rom. 14,10 **17sq.** 1 Cor. 6,8

$P\,K_2\,\alpha\,(\alpha_1\,(P_{11}\,Mc_3)\,\alpha_2\,(F\,Mc_2\,Na_1))\,\kappa\,(\chi\,(S\,K\,Y)\,\gamma\,(C\,Ar_1)\,\beta\,(R\,Ro_{11}\,F_5))\,\phi\,(\delta\,(A\,G)\,\varepsilon_\omega\,(\varepsilon_2\,(Lx_2)\,\varepsilon\,(N\,X)\,\varepsilon_1\,(Zh_1\,P_8))\,Mn_3\,\zeta)\,Sh_1\,edd\,(lo\,ma\,mi\,cc)$

---

5 fratres[1] *om.* C | nostros ... nolint] nostri si desierint dicere K **6** desinent $P\,K_2\,\chi$ (*ac.* Y) $\gamma\,\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta$ | si] cum ζ | destiterunt $Mc_3\,F\,Mc_2\,\delta$; desierint κ (desinent $K\,Y$) ε_ω (*ac.* Lx_2) $\zeta\,Sh_1\,edd$ **7** de his χ | nobis $F\,Mc_2\,Na_1\,Ar_1$ (*pc.*) **8** circumspicite α (*exc.* P_{11}) $Sh_1\,edd$; circuminspice $\gamma\,\beta\,\delta\,\varepsilon$ (*pc.* N) P_8; circuminspicite $\varepsilon_2\,Zh_1\,Mn_3$ **9** non neque] nonne δ | enim *om.* Zh_1 **10** eos dicimus *tr.* Mc_3 eos *om.* γ | scripturam $\varepsilon_2\,Mn_3$ | et *om.* $Mc_2\,S$ **11** loquendum K | amorem Mc_3 | num $Mc_2\,Na_1$ | Christo $P\,\varepsilon_2\,Zh_1\,Mn_3\,\zeta$ **12** et ... quia *om.* K | quia *om.* Y **13** apostolum Mc_3 | intellegere ε_ω (*exc.* P_8; intellege *ac.* Lx_2) $Mn_3\,\zeta$ **14** autem *om.* P | inquit subiectus frater *tr.* $P\,\beta$; inquit frater subiectus *tr.* Zh_1 | in *om.* Zh_1 **15** et] vel ζ | dixit] dicit $F\,Mc_2\,Na_1\,Zh_1$; inquit Mn_3; id est *add.* P **16** autem *om.* K_2 | qui Mc_2 (*ac.*) ε (*ac.* X) **17** aut ... tuum *om.* Mc_3 inquit *om.* $P\,\delta$ (*ac.* G) **18** fecistis F (*ac.*) $Mc_2\,Na_1\,\beta\,Mn_3$ | fratribus $F\,Mc_2\,Na_1\,Y$ $\gamma\,\beta\,\varepsilon_\omega\,Mn_3\,\zeta\,Sh_1\,Vulg$ | isto K | quid $\chi\,\varepsilon_1$ **19** nos *om.* $K\,\delta$ | enim *om.* $\varepsilon_2\,Mn_3\,\zeta$ et *om.* $K\,Y\,\zeta$ **20** dent Y; dat Zh_1 **21** errori $Mc_3\,Mc_2\,\delta$ | suos fratres *tr.* Mn_3 suos] vos $S\,K$ | dixit nobis *tr.* $P_{11}\,\zeta$

dixit propheta: *Vos dicite illis*: '*Fratres nostri estis*', nisi quia nos in eis agnoscimus quod non repetimus? Illi ergo non agnoscendo baptismum nostrum negant fratres; nos autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo non ipsorum dicimus eis: *Fratres nostri estis*. Dicant illi: 'Quid nos quaeritis? quid nos vultis?': respondeamus: *Fratres nostri estis*. Dicant: 'Ite a nobis, non vobiscum habemus rationem': 'nos prorsus habemus vobiscum rationem: unum Christum confitemur, in uno corpore sub uno capite esse debemus.' 'Quid ergo me quaeris,' ait 'si perii?' Magna absurditas, magna vesania: 'Quid me quaeris, si perii?' Quasi quaererem, nisi quia peristi! 'Si ergo perii,' inquit 'quomodo sum frater tuus?' 'ut dicatur mihi de te: *Frater tuus mortuus erat et revixit; perierat et inventus est*.' Adiuramus ergo vos, fratres, per ipsa viscera caritatis, cuius lacte nutrimur, cuius pane solidamur, per Christum dominum, per mansuetudinem eius, adiuramus vos. Tempus est enim ut impendamus in eos magnam caritatem, abundantem misericordiam in deprecando deo pro illis, ut aliquando det illis deus sensum sobrium, respiciant se et videant se, quia non habent omnino quod dicant contra veritatem; non in eis remansit nisi

ma 208 cc 273 mi 300

33sq. Luc. 15,32

P K$_2$ *α* (*α*$_1$ (*P*$_{11}$ *Mc*$_3$) *α*$_2$ (*F Mc*$_2$ *Na*$_1$)) *κ* (*χ* (*S K Y*) *γ* (*C Ar*$_1$) *β* (*R Ro*$_{11}$ *F*$_5$)) *φ* (*δ* (*A G*) *ε* (*ε*$_2$ (*Lx*$_2$) *ε* (*N X*) *ε*$_1$ (*Zh*$_1$ *P*$_8$)) *Mn*$_3$ *ζ*) *Sh*$_1$ *edd* (*lo ma mi cc*)

22 dicit *Sh*$_1$ | dicitis *K* | illis] fratribus *add.* *ε* (*pc. N*) | nos *om.* *δ* **24** negantes *N Zh*$_1$; nos esse *add.* *ζ Sh*$_1$ *edd* **25** non ipsorum] nostrum *β ε*$_\omega$ (*om. Zh*$_1$) *Mn*$_3$ *ζ Sh*$_1$ **26** dicunt *P*$_{11}$ | quid[1]] quod *Y* | quid[2]] quod *Mc*$_3$ *Y ε* (*ac. X*) | nos[2] *om. Mc*$_3$ | respondemus *K* **28** nos ... rationem *om. P*$_{11}$ *F Na*$_1$ | vobiscum rationem habemus *tr. edd* vobis unum Christum cum habemus rationem (confitemur *om.*) *tr. P* | rationem vobiscum *tr. δ Zh*$_1$ **30** quaeritis *ε Zh*$_1$ *ζ* ait ... quaeris *om.* *δ* | peri (*ter*) *K* **31** vesania] miseria *P*$_{11}$ | quare *Y* (si *add.*) *C* (*pc.*) *β ε*$_\omega$ (*exc. Lx*) *ζ Sh*$_1$ *edd* **32** perirem *ε*$_1$ (perires *pc.*); periret *Mn*$_1$ | sic *Mc*$_2$ | ergo *om. Mc*$_3$ | frater sum tuus *tr.* *ζ* **33** *fuerat *P F Mc*$_2$ *Na*$_1$ *Mn*$_3$ *Sh*$_1$ **34** et vos ergo *ζ*; ergo et vos *γ β ε*$_1$ *Zh Mn*$_1$ | pro *S K* **35** per] Iesum *add. P* dominum] nostrum *add. P edd* **36** pro *S* | adoramus *K* | enim est *tr. ζ* **37** enim *om. P* | in eos *om. γ* (*ac. C*); in eis *P* **38** precando *Zh*$_1$ | deo *α* (*exc. P*$_{11}$) *δ*; deum *cett edd* **39** deus *α* (*exc. P*$_{11}$) *δ Sh*$_1$; *om. cett edd* | respiciant] ut *praem. F* (*pc.*) *ζ Sh*$_1$ *edd*; *resipiscant (*cf. 2 Tim. 2,26*) *Mc*$_2$ *Na*$_1$ *edd* | se[1] **om. Mc*$_2$ *Sh*$_1$ *edd*; resipiscant se *add. F* | et *om. P*; ut *Y* | qui *Zh*$_1$ **40** in *om. P*$_8$ *edd*

sola infirmitas animositatis, quae tanto est languidior, quanto se maiores vires habere existimat, pro infirmis, pro carnaliter sapientibus, pro animalibus et carnalibus, tamen pro fratribus nostris eadem sacramenta celebrantibus, etsi non nobiscum eadem tamen, unum amen respondentibus, etsi non nobiscum unum tamen: medullam caritatis vestrae fundatis domino pro eis. Aliquid enim pro salute ipsorum egimus in concilio, quod explicare vobis hodie iam tempus non sufficit. Unde exhortamur vos ut alacriores et numerosiores (audiunt enim a vobis fratres nostri qui nunc non adsunt) conveniatis crastino die ad basilicam Tricilarum.

P K_2 α (α_1 (P_{11} Mc_3) α_2 (*F* Mc_2 Na_1)) κ (χ (*S K Y*) γ (*C* Ar_1) β (*R* Ro_{11} F_2)) ϕ (δ (*A G*) ε_ω (ε_2 (Lx_2) ε (*N X*) ε_1 (Zh_1 P_8)) Mn_3 ζ) Sh_1 *edd* (*lo ma mi cc*) **29, 48** sufficit *des. P*

41 qui *K* **42** vires *om. P* | habere *om. F* | existimant K_2 (*pc.*) *F* Mc_2 Na_1 γ β Zh_1; extimant *P* | infirmis] minimis *F*; imis Na_1 **43** animabus Mc_3 (*ac.*) *Y* tam et ε_2; et Zh_1 (*add.*) Mn_3 | pro[2] *om. P* Mc_2 **44** eadem[2] *om. F* **45** unum amen *om.* P_{11} | etsi ... fundatis] fundite medullas caritatem *P* | unum[2]] unam ε_2 *N* | tamen] amen hortamur *add.* P_{11}; ut *add.* Mn_3 **46** medullas P_{11} χ γ (*ac. C*) ε_ω (*exc.* Lx_2) ζ *edd* | caritatem *P* | vestri χ *C* (*ac.*) | deo *edd*; ad (*om. S K C* (*ac.*) ε (*ac. X*)) deum κ ε_ω (*exc.* Lx_2) ζ **47** agimus in consilio κ ε_ω (*exc.* Lx_2) quo *P* | explicari κ ε_ω (*exc.* Lx_2) ζ *edd* | nobis Mn_3 **48** non sufficit tempus *tr. P* **49** numerosiores] assitis *add. F* Mc_2 Na_1 | audiant P_{11} ε_2 (*pc.*) *X* (*pc.*) Zh_1; audient *Y* (*add.*) γ β ε_2 (*pc.*) *X* (*ac.*) P_8 (*add.*) Mn_3 ζ *edd* | a nobis P_{11} γ *X* (*ac.*); vos *F* Mc_2 Na_1 | vestri Mc_2 | quia δ (*ac.*) **50** cum veniatis crastina *Y* P_8 | Tricilarum (*cf. serm. 30,tit.*)] Tricillarum γ β; Tricliarum ϕ (*exc.* ζ) *edd*; triturarum Mc_3 Mc_2; amen *add.* K_2 δ

GTU Library
3 2400 00792 7050

DATE DUE

PRINTED IN U.S.A.

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500

All items are subject to recall

ISBN 3-7001-7010-5